INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

INSPIRATION FOR THE MODERN RESEARCHER

2024 №10

intereduglobalstudy.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific-theoretical and methodological journal

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL JOURNAL IE&GS

2992-9024 ISSN

INTER EDUCATION
&
GLOBAL STUDY

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
2024-yil,10-son

BUXORO – 2024

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

UZB

Muassis: Buxoro davlat pedagogika instituti

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2023-yil 08 avgust №-111889-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan

Bosh muharrir: Yadgarov Nodir Djalolovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Jamoatchilik kengashi raisi: Ma’murov Bahodir Baxshulloyevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat pedagogika instituti rektori

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2024 yil 31- yanvardagi 350-son qaroriga asosan pedagogika, psixologiya, san’atshunoslik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxati” ga kiritilgan

Jurnal 2023 yilda tashkil etilgan, o‘zbek, rus va ingliz tillarida nashr etiladi

«INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» ilmiy-metodik jurnalidan ko‘chirib bosish tahririyatning roziligi bilan amalga oshiriladi

Tahririyat manzili:
200100, O‘zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Namozgoh ko‘chasi 24-uy,
E-mail:
pedagogicalperspective2023@gmail. com
Tel:+998(97) 300-34-00
Jurnal sayti:
intereduglobalstudy.com

Maqolada keltirilgan faktlarning to‘g‘riligi uchun muallif mas’uldir

TAHRIR HAY’ATI:

Dr. Ihsan Taktash, professor, Yildirim Boyazit nomidagi Anqara universiteti, Turkiya.

Tanirberganov Medeubek Jumataevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Qozog‘iston Pedagogika fanlari Akademiyasining akademigi, M. Auyezov Janubiy Qozog‘iston Universiteti, Qozog‘iston

Baydabekov Auez Kenesbekovich, t.f.d., professor, L.N. Gumilyov nomidagi Yevroosiyo milliy universiteti, Qozog‘iston

Chernikova Svetlana Mixaylovna, pedagogika fanlari doktori, professor, I.S. Turgenev nomidagi Oryol davlat universiteti, Rossiya

Tajixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston

Jo’rayev Husniddin Oltinboyevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston

Sharif Ramazanovich Baratov, psixologiya fanlari doktori, professor, Buxoro xorojiy tillar va psixologiya instituti, O‘zbekiston

Nazarov Akmal Mardonovich, psixologiya fanlari doktori (Dsc), professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston

Jabborov Xazrat Xusenovich, psixologiya fanlari doktori (Dsc), dotsent, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, O‘zbekiston

Boymudorova Gulzoda Toshtemirovna, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Saidova Mohinur Jonpo‘latovna, pedagogika fanlari doktori (Dsc), professor, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Qo‘ldoshev Rustambek Avezmurodovich, pedagogika fanlari doktori (Dsc), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Kamolov Iftixor Baxtiyorovich pedagogika fanlari doktori (Dsc), professor, Qarsi davlat universiteti, O‘zbekiston

Ochilov Farxod Egamberdiyevich, texnika fanlari nomzodi, professor, Qarshi davlat universiyeti, O‘zbekiston

Shovdirov Sunnat Aslanovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Navoiy davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Mas’ul kotib: **Mamurova Dilfuza Islomovna**, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Texnik muxarrir: **Davronov Ismoil Ergashevich**, dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

RU Научно-теоретический и методический журнал

Учредитель: Бухарский государственный педагогический институт

Журнал зарегистрирован Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан свидетельством №111889 от 08 августа 2023 года.

Главный редактор: Ядгаров Нодир Джалолович, доктор педагогических наук, профессор

Председатель Общественного совета: Мамуров Баходир Бахшуллоевич, доктор педагогических наук, профессор, ректор Бухарского государственного педагогического института

Журнал включен в список национальных изданий, рекомендованных для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора наук (DSc). Согласно решению Президиума ВАК РУз от 31 января 2024 г. №350. По направлении педагогики, психологии и искусствоведение

Журнал был основан в 2023 году и выпускается на узбекском, русском и английском языках

Использование научно-методического журнала «INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» с согласия редакции

Адрес редакции:
ул. Намозгох 24, г. Бухара, Республика Узбекистан, 200100, E-mail: pedagogicalperspective2023@gmail. com
Tel: +998(97) 300-34-00
Сайт журнала: intereduglobalstudy.com

За достоверность информаций, представленных в статье ответственность, несет автор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Dr.Ихсан Токташ, профессор, Анкаринский университет имени Йылдырыма Беязыта, Турция

Танирбергенов Медеубек Жуматаевич, доктор педагогических наук, профессор, академик Академии педагогических наук Казахстана, Южно-Казахстанский университет им.М. Ауэзова, Казахстан

Байдабеков Ауезу Кенесбекович, д.т.н., пофессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Казахстан

Черникова Светлана Михайловна, доктор педагогических наук, профессор, Орловский государственный университет им. И.С.Тургенева, Россия.

Таджиходжаев Зокирходжа Абдусатторович, доктор технических наук, профессор, Узбекистан

Олимов Ширинбой Шарофович, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан

Жураев Хусниддин Олтинбаевич, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан

Шариф Рамазанович Баратов, доктор психологических наук, профессор, Бухарский институт иностранных языков и психологии, Узбекистан

Назаров Акмал Мардонович, доктор психологических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан

Жаббаров Хазрат Хусенович, доктор психологических наук, доцент, Ташкентский государственный университет востоковедения, Узбекистан

Боймудорова Гулзода Тоштемировна, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан

Саидова Мохинур Жонпулатовна, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан

Кулдошев Рустамбек Авезмуродович, доктор педагогических наук, доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан

Камолов Ифтихор Бахтиёрович, доктор педагогических наук, профессор. Каршинский государственный университет, Узбекистан

Очилов Фарход Эгамбердиевич, кандидат технических наук, профессор, Каршинский государственный университет, Узбекистан

Шовдиров Суннат Асланович, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Навоийский государственный педагогический институт, Узбекистан

Ответственный редактор: Мамурова Дилфуза Исломовна, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан

Технический редактор: Давронов Исмоил Эргашевич, доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Scientific theoretical and methodical journal

ENG

Founder: Bukhara State Pedagogical Institute
The journal was registered by the Agency of Information and Mass Communications under the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan with certificate
No. 111889 dated August 08, 2023

Editor-in-Chief: Yadgarov Nodir Djalolovich, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor
Chairman of the Public Council: Mamurov Bakhodir Bakhshulloevich, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Rector of the Bukhara State Pedagogical Institute

The journal is included in the list of national publications recommended for publishing the main scientific results of dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD), Doctor of Science (DSc). According to the decision of the Presidium of the Supreme (Higher) Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan dated January 31, 2024 No. 350. In the direction of pedagogy, psychology and art science

The journal was founded in 2023 and is published in Uzbek, Russian and English.

Use of the scientific and methodological journal «INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» with the consent of the editorial board
Editorial address**:** st. Namozgokh 24, Bukhara, Republic of Uzbekistan, 200100, Email**:** pedagogicalperspective2023@gmail.com
Tel:+998(97) 300-34-00

Website of the journal: intereduglobalstudy.com
The information presented in the article. are the responsibility of the author for reliability

EDITORIAL TEAM:

Dr. Ihsan Toktash, professor, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey
Medeubek J. Tanirbergenov, doctor of pedagogical sciences, professor, Academician of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan, M. Auezov South Kazakhstan University, Kazakhstan
Auyez Baidabekov, Dr.tech.s., professor, L.N. Gumilev Eurasian National University, Kazakhstan.
Svetlana M. Chernikova, doctor of pedagogical sciences, professor I.S. Turgenev, Oryol State University, Russia
Zokirxo'ja A. Tadjixodjayev, doctor of technical sciences, professor, Uzbekistan.
Shirinboy Sh. Olimov, doctor of pedagogical sciences, professor, Bukhara State University, Uzbekistan
Khusniddin O. Juraev, doctor of pedagogical sciences, professor. Bukhara State University, Uzbekistan.
Sharif R. Baratov, doctor of psychological sciences, professor, Bukhara Institute of Foreign Languages and Psychology, Uzbekistan
Nazarov M. Akmal, doctor of psychological sciences, professor, Bukhara State University, Uzbekistan
Jabbartov Kh. Khazrat, doctor of psychological sciences (Dsc), associate professor, Tashkent State University of Oriental Studies, Uzbekistan
Gulzoda T. Boymudorova, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan
Mokhinur J. Saidova, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan
Rustamdek A. Kuldoshev, doctor of pedagogical sciences (Dsc), associate professor, Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan
Iftixor B. Kamolov, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Qarshi State University, Uzbekistan.
Farxod E. Ochilov, doctor of philosophy of technical sciences (PhD), professor, Qarshi State University, Uzbekistan
Sunnat A. Shovdirov, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), Navoi State Pedagogical Instituti, Uzbekistan
Managing editor: Dilfuza I. Mamurova, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor. Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan.
Technical editor: Ismoil E. Davronov, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor. Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
UZB

13.00.00 – Pedagogika fanlari		
N.H. Kabirova	100 gacha bo‘lgan butun sonlarni raqamlashni o‘rgatish metodikasi.	15-20
Ch.X. Sadatov	Talabalarni xolis fonda 2-3 geometrik jismdan tuzilgan sodda natyurmort ishlashni o’rgatish metodikasi (grizayl).	21-26
Sh.S. O’roqova	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini tabiiy fanlar misolida individual yondashuv asosida intellektual salohiyatini rivojlantirish metodikasi bugungi kunning dolzarb muammosi.	27-34
G.T. To‘rayeva	Talabalarning mustaqil ishlash faoliyatini rivojlantirish samaradorligi. tajriba-sinov ishlari mazmuni va uni o‘tkazish tartibi.	35-41
B.X. Ilyasov	Talabalarning Jismoniy Madaniyatini Rivojlantirishning Integrallashgan Tarbiya Texnologiyalari	42-49
G‘.B. Avazov	Bo’lajak texnologiya fani o’qituvchilarini kasbiy faoliyatiga tayyorlashda kreativ kompetentligini rivojlantirish metodlarining pedagogik-psixologik imkoniyatlari.	50-57
K.M. Ismadiyorov	Kredit-modul tizimida falsafa fanini o‘qitishning pedagogik xususiyatlari va metodikasi.	58-64
S.K. Abduraimova	Boshlang’ich ta’limda kreativlik tushunchasining terminologik tahlili.	65-75
S.M. Karimova	Ta’lim-tarbiya jarayonida jismoniy tarbiya darslarida talabalar faoliyatini tashkillashtirish.	76-83
A.A. Umarov	Rus tili darslarida matn bilan ishlash: matnlarni tahlil qilish va talqin qilish usullari.	84-95
O.D. Mirotin, B.B. Nurmamatov	Adabiy ta’limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar.	96-107
M.B. Meliyeva	Oliy ta’lim muassasalarida informatika o‘qitish metodikasini kompyuter imitatsion modellar asosida takomillashtirish.	108-117
M.A. Solijonova	10-sinf o'quvchilarining ingliz tilida tinglab tushunish ko'nikmalarini filmlar vositasida rivojlantirish.	118-129
N.B. Karimova	Talabalarda axborot kompetentligini rivojlantirishning metodik konseptual asoslari.	130-136
N.E. Yusupova	Matn bilan ishlashda innovatsion texnologiyalardan foydalanish metodikasi.	137-147
R.R. Zulfiqorov	Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida qo‘shimcha ta’lim tizimining rivojlanishi va uning bolalar shaxsiyati rivojlanishiga ta’siri tahlili.	148-154
S.T. Raxmatova, N.M. Choriyeva	Bo’lajak maktab biologiya o’qituvchilarining raqamli ta’lim muhitida darslarini mazmunli tashkil etish yo‘llari.	155-164
G.I. G‘aniyeva	Biologiya, fizika va media vositalar integratsiyasining samaradorligi.	165-173
D.I. Raxmatova	Axloqiy qadriyatlar vositasida o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini shakllantirish pedagogik muammo sifatida	174-180
N.I. Najmetdinova	Talaba-yoshlarning estetik ongi va musiqiy bilimlarini	181-187

	yuksaltirishning pedagogik shart-sharoitlari.	
Sh.N. Raximova	Talabalarning ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirishning nazariy asoslari.	188-194
M.H. Habibullayev	Oliy ta’lim muassasalarida o‘quv jarayonini boshqarishda axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanishning metodik imkoniyatlari.	195-201
Sh.I. Abdullayeva, T.A. Djalalov	Fizika fanini o‘qitishda “fastmean” dasturidan foydalanish metodikasi.	202-210
M.M. Yuldasheva	Qadriyatli yondashuv asosida talabalarda tolerantlik tafakkuri va fuqarolik pozitsiyasini takomillashtirishning nazariy asoslari.	211-219
D. Payzieva	O‘zbekiston musiqiy ta’lim tizimida kompyuter texnologiyalarini joriy etish muammolari (xorij mamlakatlari tajribalari misolida).	220-226
X.N. Bazarov	Bo‘lg‘usi musiqa o‘qituvchilarida kasbiy identni rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik zaruriyati.	227-235
N.N. Musayeva, N.A. Musayeva, M.A. Xamdamova	Ta’lim jarayonida didaktik o‘yinlarning o‘rni va ahamiyati.	236-242
G.S. Turdieva, G.R. Ruziyeva	Kahoot, quizizz, prodigy kabi platformalar yordamida matematika darslarini qiziqarli tashkil etish usullari.	243-255
M.S. Xojiyeva	Raqamli ta'lim muhitida talabalarning kasbiy kompetentsiyalarini rivojlantirish.	256-263
S.J. Teshayeva	Boshlang‘ich ta’lim samaradorligini ta’minlashda xorijiy tajribalarning ahamiyati.	264-275
O.D. Raximov	Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarni tasviriy faoliyatga o’rgatish muammolari.	276-283
U.G‘. Matyakubova	Musiqiy ta’limda o‘zbek xalq musiqa cholg‘u ijrochiligining pedagogik imkoniyatlari.	284-290
Y.J. Ruzimova	Ta’lim platformalari orqali iqtidorli talabalarda kasbiy kompetentlikini rivojlantirish pedagogik muammo sifatida.	291-297
F.A. Nazarov	Barkamol avlod maktab o‘quvchilarini xalq qo‘shiqlari vositasida estetik tarbiyalashning mavjud ahvoli.	298-305
G.M. Altibayeva	Innovatsion ta’lim texnologiyalari vositasida maktabgacha 6-7 yoshdagi bolalarning aqliy qobiliyatini shakllantirish.	306-314
Sh.I. Ibragimov	Ta’lim muassasalarida preventiv tadbirlarni tashkil etish usullari va shakllari.	315-322
M.S. Pardayeva	Biologiyani o‘qitishda lokal darajadagi pedagogik texnologiyalardan foydalanish metodikasi.	323-331
G.E. Turaeva	Ta'limda reversiv va immersiv texnologiyalardan foydalanishni takomillashtirish.	332-340
H. Kamoliddin	Ta’lim tizimida jismoniy tarbiya uning muammolari va ularni yechish yo‘llari.	341-349
S.Z. Jumayev	Biologiyani o‘qitishda ko‘nikma va malakalarni rivojlantirishda mashqlardan foydalanish.	350-358
M.J. Jurabekova	Sun'iy intellektning talabalarda ingliz tilini o'rganishga bo'lgan motivatsiyani rivojlantirishdagi ahamiyati.	359-366
M.M. Berdiyev	Boshlang‘ich ta’limda axborot texnologiyalari.	367-372

U.Sh. Shermatova	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni rivojlantirish xususiyatlari.	373-379
19.00.00 – Psixologiya fanlari		
M.A. To’raxonova	Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy o‘zligini anglashning psixologik omillari.	380-387
M.N. Karimova	Turmush qurish yoshidagi qizlarni yangi ijtimoiy rollarga tayyorlashning psixologik jihatlari.	388-396
Sh.E. Normuminov	Talabalarda konstruktiv xulq-atvorni shakllantirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari.	397-403
H.A. Yoqubova	Shaxsning fidoiylik va mehribonlik xususiyatlari va uning oilada shakllanishi.	404-411
M.D. Abdulmadjidova	Ilk o‘spirinlik davridagi o‘quvchilarni psixotiplariga qarab kasbga yo‘naltirish ishlarini olib borish nazariy va amaliy jihatlari.	412-418
D.S. Abdullajanova	Boshqaruv kadrlari zaxirasini shakllantirishda ijtimoiy-psixologik, psixoemotsional va irodaviy xususiyatlarning gender jihatlari.	419-430
X.X. Ibragimova	Harbiy oilalarda ayol shaxsining yangi ijtimoy-muhitga moslashishining psixologik jihatlari.	431-439
R.N. Alimardanova	Onalar dunyoqarashi va farzandlar psixologik rivojlanishi.	440-446
M.B. Raximov	Yetuklik yoshdagi odam savdosi jinoyati jabrlanuvchilarining psixologik xususiyatlari.	447-454
17.00.00 – San’atshunoslik fanlari		
D.Abduazimova	Maqom xonandaligida ayol ijrochilarning kirib kelishi hamda ayollar ijrosining ahamiyati.	455-460
N.E. Mamatqosimova	Adaniy tadbirlar kontekstida talabalarning ssenariynavislik ko‘nikmasini rivojlantirish masalalari.	461-467
J.Sh. Sherimmatov	Maqom ashula yo‘llarining kompozitsion va lad masalalari.	468-475
D.A. Kavilova	Jahon musiqa ta’lim tizimi metodikasining ahamiyati.	476-481
E.R. Ganiyeva	O‘zbekiston milliy teleseriali: yutuq va kamchiliklar.	482-492
X.S. Ibragimova	Musiqa o‘qituvchilarida musiqiy-ritmikani mexanizmlashtirish turlari.	493-501
B.M. Ibragimov	Turli musiqiy ladlarning yozilishi.	502-514
G.A. Xaydarova	O’zbek opera dramaturgiyasida xor sahnalari.	515-521
N.X. Xayrullaev	Sozandalar ansamblini tashkil etish masalalari.	522-528
B.N. Safarov	Janubiy O‘zbekiston doston ijrochiligida nag‘malarning o‘rni va ahamiyati.	529-535
T.I. Rajabov	Abdurauf Fitrat ijodi hamda o‘zbek klassik musiqasi.	536-541
S.V. Niyozov	Uchinchi renessans poydevorini yaratishda o‘zbek musiqa san’atining o‘rni.	542-549
U.R. Baltayev	O'zbekiston Xalq Cholg'u Musiqasini Ijro Etish Masalalari	550-556

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
RU Научно-теоретический и методический журнал

13.00.00-Педагогические науки		
Н.Х. Кабирова	Методика обучения нумерации целых чисел до 100.	15-20
Ч.Х. Садатов	Методика обучения студентов изделить простой натюрморт (гризайл) состоящий из 2-3 геометрических тела на сбалансированном фоне.	21-26
Ш.С. Урокова	Методология развития интеллектуальной компетентности учащихся начальных классов на примере естественных наук на основе индивидуального подхода - актуальная проблема сегодня.	27-34
Г.Т. Тураева	Символика животных в изобразительном искусстве.	35-41
Б.Х. Ильясов	Интегрированные образовательные технологии развития физической культуры учащихся.	42-49
Г.Б. Авазов	Педагогические и психологические возможности метода развития творческой компетентности в подготовке будущих учителей технологии к профессиональной деятельности.	50-57
К.М. Исмадиеров	Педагогические особенности и методика преподавания философии в кредитно-модульной системе.	58-64
С.К. Абдураимова	Терминологический анализ понятия креативности в начальном образовании.	65-75
С.М. Каримова	Организация студенческой деятельности на занятиях физкультурой в образовательном процессе.	76-83
А.А. Умаров	Работа с текстом на уроках русского языка: методы анализа и интерпретации текстов.	84-95
О.Д. Миротин, Б.Б. Нурмаматов	Современные педагогические технологии литературного образования.	96-107
М.Б. Мелиева	Совершенствование методологии преподавания информатики в вузах на основе компьютерных моделей.	108-117
М.А. Солижонова	Развитие навыков аудирования на английском языке у учащихся 10-класса с помощью фильмов.	118-129
Н.Б. Каримова	Методологические концептуальные основы развития информационной компетентности студентов.	130-136
Н.Э. Юсупова	Методика использования инновационных технологий в работе с текстом.	137-147
Р.Р. Зульфикоров	Анализ развития системы дополнительного образования в дошкольных образовательных организациях и его влияния на развитие личности детей.	148-154
С.Т. Рахматова, Н.М.Чориева	Способы осмысленной организации уроков будущих школьных учителей биологии в цифровой образовательной среде.	155-164
Г.И. Ганиева	Эффективность интеграции биологии, физики и медиа.	165-173
Д.И. Рахматова	Формирование социальной активности студентов через нравственные ценности как педагогическая проблема.	74-180
Н.И. Наджметдинова	Педагогические условия совершенствования эстетического сознания и музыкальных знаний студентов.	181-187
Ш.Н. Рахимова	Научно теоретичиские основы формирования исследовательской компетенции студентов.	188-194

М.Х. Хабибуллаев	Методические возможности использования информационно-коммуникационных средств при управлении образовательным процессом в вузах.	195-201
Ш.И. Абдуллаева, Т.А. Джалалов	Методика использования программы “fastmean” в преподавании физики.	202-210
М.М. Юлдашева	Теоретические основы совершенствования толерантного мышления и гражданского позиционирования у студентов на основе ценностно-ориентировочного подхода.	211-219
Дилноза Пайзиева	Проблемы внедрения компьютерных технологий в систему музыкального образования Узбекистана (на примере опыта зарубежных стран).	220-226
Х.Н. Базаров	Социально-педагогическая необходимость развития профессиональной идентичности у будущих учителей музыки.	227-235
Н.Н. Мусаева, Н.А.Мусаева, М.А. Хамдамова	Роль и значение дидактических игр в образовательном процессе.	236-242
Г.С.Турдиева, Г.Р. Рузиева	Интересные методы организации уроков математики с использованием платформ таких kahoot, quizizz, prodigy.	243-255
М.С. Хожиева	Развитие профессиональной компетентности учащихся в цифровой образовательной среде.	256-263
С.Ж. Тешаева	Обеспечение эффективности начального образования через зарубежный опыт.	264-275
О.Д. Рахимов	Проблемы обучения детей изобразительной деятельности в дошкольных образовательных организациях.	276-283
У.Г. Матьякубова	Педагогические возможности узбекского народного инструментального исполнения в музыкальном образовании.	284-290
Й.Ж. Рузимова	Развитие профессиональной компетентности талантливых студентов через образовательные платформы как педагогическая проблема.	291-297
Ф.А. Назаров	Духовно-нравственное формирование учащихся средствами народного пения в школах грамотности как методическая проблема.	298-305
Г.М. Алтыбаева	Символика формирование умственных способностей детей дошкольного возраста 6–7 лет с помощью инновационных образовательных технологий.	306-314
Ш.И. Ибрагимов	Организация превентивных мероприятий в образовательных учреждениях.	315-322
М.С. Пардаева	Методика использования педагогических технологий локального уровня в обучении биологии.	323-331
Г.Э. Тураева	Совершенствование использования реверсивных и иммерсивных технологий в образовании.	332-340
Хукмаев Камолиддин	Физическое воспитание в системе образования, его проблемы и пути решения.	341-349
С.З. Жумаев	Использование упражнений для развития навыков и умений при обучении биологии.	350-358
М.Ж. Журабекова	Предпосылки искуственного интеллекта для развития у студентов мотивации к изучению английского языка.	359-366

М.М. Бердиев	Информационные технологии в начальном образовании.	367-372
У.Ш. Шерматоваа	Особенности развития экологической культуры у младших школьников.	373-379
	19.00.00 – Психологические науки	
М.А. Торахонова	Психологические факторы восприятия профессиональной идентичности будущих учителей.	380-387
М.Н. Каримова	Психологические аспекты подготовки девушек брачного возраста к новым социальным ролям.	388-396
Ш.Э. Нормуминов	Социально-психологические особенности формирования конструктивного поведения студентов.	397-403
Х.А. Якубова	Качества самоотверженности и доброты личности и их формирование в семье.	404-411
М.Д. Абдулмаджидова	Теоретические и практические аспекты проведения профориентационной работы учащихся в раннем подростковом возрасте по их психотипам.	412-418
Д.С. Абдуллажонова	Гендерные аспекты социально-психологических, психоэмоциональных и профессиональных характеристик при формировании резерва управляющих кадров.	419-430
Х.Х. Ибрагимова	Психологические аспекты адаптации женской личности к новой социальной среде в семьях военнослужащих.	431-439
Р.Н. Алимарданова	Материнское мировоззрение и психологическое развитие детей.	440-446
М.Б. Рахимов	Психологические характеристики жертв торговли людьми в взрослом возрасте.	447-454
	17.00.00-Искусствоведение	
Д. Абдуазимова	Вход женщин-исполнителей и значение женского исполнения в статусном пении.	455-460
Н.Э. Маматкасымова	Вопросы развития сценарно-сисдерных навыков студентов в контексте культурных мероприятий.	461-467
Ж.Ш. Шеримматов	Композиционные и ладовые вопросы песенных разделов макома.	468-475
Д.А. Кавилова	значение методологии мировой системы музыкального образования.	476-481
Э.Р. Ганиева	Национальные телесериалы Узбекистана: достижения и недостатки.	482-492
Х.С. Ибрагимова	Типы музыкально-ритмического механизма у учителей музыки.	493-501
Б.М. Ибрагимов	Запись разных музыкальных мелодий.	502-514
Г.А. Хайдарова	Хоровые сцены в узбекской оперной драматургии.	515-521
Н.Х. Хайруллаев	Вопросы организации ансамбля музыкантов.	522-530
Б.Н. Сафаров	Роль и значение песен в исполнении эпоса южного Узбекистана.	529-535
Т.И. Раджабов	Абдурауф Фитрат творчество и узбекская классическая музыка	536-541
С.В. Ниязов	В создании основ третьего ренессанса место узбекского музыкального искусства.	542-549
У.Р. Балтаев	Вопросы исполнительства народной инструментальной музыки Узбекистана	550-556

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific theoretical and methodical journal
ENG

13.00.00-Pedagogical sciences		
Navro'za H. Kabirova	Methods of teaching the numbering oa whole numbers up to 100.	15-20
Sadatov Kh. Chori	Methodology for teaching students to create a simple still life (grisaille) consisting of 2-3 geometric bodies on a balanced background.	21-26
Sharofat S. Urokova	Methodology of developing intellectual capacity of primary students on the example of natural sciences is a current problem of today.	27-34
Gavxarbonu T. To'rayeva	The effectiveness of the development of independent performing activities of students. The content of the trial work and the procedure for its implementation.	35-41
Bakhtiyar Kh. Ilyasov	Integrated educational technologies for the development of physical culture of students.	42-49
G'oyibnazar B. Avazov	Pedagogical-psychological possibilities of creative competence development methods in preparing future technology teachers for their professional activity.	50-57
Komil M. Ismadiyorov	Pedagogical features and methodology of teaching philosophy in the credit-modular system.	58-64
Sohiba K. Abduraimova	Terminological analysis of the concept of creativity in primary education.	65-75
Sadoqat M. Karimova	Organization of student activities during physical education lessons in the educational process.	76-83
Aziz A. Umarov	Working with texts in russian language lessons: methods of text analysis and interpretation.	84-95
Oleg D. Mirotin Bobur B. Nurmamatov	Modern pedagogical technologies in literary education.	96-107
Mokhinur B. Melieva	Improving the methodology of teaching computer sciences in higher educational institutions based on computer simulation models.	108-117
Mohlaroyim A. Solijonova	Developing 10th-grade students' english listening comprehension skills through films.	118-129
Nilufar B. Karimova	Methodological conceptual basis of developing information competence in students.	130-136
Nodiraxon E. Yusupova	Methodology of using innovative technologies in working with text.	137-147
Rustam R. Zulfiqorov	Analysis of the development of the additional education system in preschool educational organizations and its impact on the development of children's personality.	148-154
Salima T. Raxmatova Nargiza M. Choriyeva	Ways to meaningfully organize the lessons of future school biology teachers in a digital educational environment.	155-164
Gulrukhsor I. Ganieva	The effectiveness of the integration of biology, physics and media.	165-173

Dinora I. Rakhmatova	Formation of students' social activity through moral values as a pedagogical problem.	174-180
Nigora I. Najmetdinova	Pedagogical conditions of improving the aesthetic consciousness and musical knowledge of young students.	181-187
Shakhnoza N. Rakhimova	Scientific theoretical foundations for the formation of research competence of students.	188-194
Mukhammad Kh. Khabibullayev	Methodological possibilities of using information and communication means in managing the educational process in higher educational institutions.	195-201
Shoira I. Abdullayeva, Temur A. Djalalov	The methodology of using the “fastmean” program in teaching physics.	202-210
Yuldasheva M. Mashkhura	Theoretical foundations of improvement of tolerance thinking and citizenship position in students based on the value approach.	211-219
Dilnoza Payzieva	Problems of introducing computer technologies in the music education system of Uzbekistan (using the experience of foreign countries).	220-226
Bazarov N. Hayatbek	The socio-pedagogical need for the development of professional identity in future music teachers.	227-235
Nodira N. Musayeva, Nafisa A. Musayeva, Madina A. Khamdamova	The role and importance of didactic games in the educational process.	236-242
Gavhar S. Turdieva, Gulchiroy R. Ruzieva	Interesting methods of organizing mathematics lessons using platforms such as kahoot, quizizz, prodigy.	243-255
Mukhlisa S. Khozhieva	Development of professional competence of students in the digital educational environment.	256-263
Sarvinoz J. Teshayeva	Ensuring the effectiveness of primary education through foreign experiences.	264-275
Otabek D. Raximov	Problems of teaching children visual activities in preschool educational organizations.	276-283
Umida G‘. Matyakubova	Pedagogical possibilities of Uzbekistan folk instrument performance in music education.	284-290
Yulduzkhan J. Ruzimova	Development of professional competence in talented students through educational platforms as a pedagogical problem.	291-297
Farhodjon A. Nazarov	Spiritual and moral formation of students by means of folk singing in literacy schools as a methodological problem.	298-305
Gulbakhor M. Altibayeva	Developing the intellectual abilities of preschool children aged 6–7 through innovative educational technologies.	306-314
Shukhrat I. Ibragimov	Organization of preventive measures in educational institutions.	315-322
Matonat S. Pardayeva	Methodology for the use of pedagogical technologies at the local level in the teaching of biology.	323-331
Gulnoza E. Turaeva	Improving the use of reversive and immersive technologies in education.	332-340
Kamoliddin Khukmaev	Physical education in the education system, its problems,	341-349

	and solutions.	
Sirojiddin Z. Jumayev	Using exercises to develop skills and abilities in biology teaching.	350-358
Madinabonu J. Jurabekova	Prerequisites of artificial intelligence for developing students' motivation to learn English.	359-366
Muxiddin M. Berdiyev	Information technology in primary education.	367-372
Uljamol Sh. Shermatova	Features of the development of ecological culture among younger schoolchildren.	373-379
	19.00.00 – Psychological sciences	
Turakhanova A. Mohinur	Psychological factors of perception of professional identity of future teachers.	380-387
Karimova N. Muhayyo	Psychological aspects of preparing girls of marriage age for new social roles.	388-396
Normuminov E. Shavkat	Social and psychological features of the formation of constructive behavior of students.	397-403
Hayotkhan A. Yakubova	Traits of selflessness and kindness in an individual and their formation within the family.	404-411
Mahdiyona D. Abdulmadjidova	Theoretical and practical aspects of career guidance for students in early adolescence according to their psychotypes.	412-418
Dilnozaxon S. Abdullajanova	Gender aspects of socio-psychological, psychoemotional and voluntary properties in forming a reserve of management personnel.	419-430
Xurshida X. Ibragimova	Psychological aspects of the adaptation of a female personality to a new social environment in military families.	431-439
Ra‘no N. Alimardanova	Maternal worldview and psychological development of children.	440-446
Mukhammad B. Rakhimov	Psychological characteristics of adult victims of human trafficking.	447-454
	17.00.00-Art history	
Dilorom Abduazimova	The enterprises of female performers in maqom singing and the importance of women's performance.	455-460
Nadira E. Mamatkasimova	Issues of developing students' scriptwriting skills in the context of cultural events.	461-467
Juratbek Sh. Sherimmatov	Compositional and lad questions of makam singing sections.	468-475
Dilyorakhan A. Kavilova	The importance of the methodology of the world music education system.	476-481
Eleonora G. Rinatovna	National television series of Uzbekistan: achievements and shortcomings.	482-492
Xonzoda S. Ibragimova	Types of musical-rhythmic mechanism in music teachers.	493-501
Bobir M. Ibragimov	Recording of different musical tunes.	502-514
Gavhar A. Xaydarova	Choral scenes in uzbek opera dramaturgy.	515-521
Nodirbek Kh. Khayrullaev	Issues of organizing an ensemble of musicians.	522-528
Bekzod N. Safarov	The place and significance of songs in the performance of	529-535

	southern Uzbekistan dostan.	
Toxtasin I. Rajabov	Abdurauf Fitrat's creative works and Uzbek classical music	536-541
Soyibjon Niyozov	The place of uzbek musical art in the creation of the foundations of the third renaissance.	542-549
Umid R. Baltayev	Issues of Uzbekistan traditional folk instrumental music performance	550-556

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

100 GACHA BO‘LGAN BUTUN SONLARNI RAQAMLASHNI O‘RGATISH METODIKASI

© N.H. Kabirova[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: birinchidan, 10 gacha bo'lgan sonlarni raqamlash bo'yicha ba'zi savollar takrorlanadi: 1 raqamini qo'shish orqali natural qatordagi keyingi raqamni olish, qo'shni raqamlarni, og'zaki va yozma raqamlashda raqamlarning nomlarini solishtirish. O’quvchilardiqqatini 0 dan 9 gacha bo'lgan raqamlar nomlarining bir-biriga bog'liq emasligiga qaratiladi: 0 dan 9 gacha bo'lgan raqamlarni yozma ravishda belgilash uchun boshqa belgilar bilan tizimli ravishda bog'liq bo'lmagan maxsus belgilar qo'llaniladi; og'zaki nutqda 0 dan 9 gacha bo'lgan raqamlar alohida so'zlar bilan belgilanadi.10 dan 20 gacha raqamlarni og'zaki raqamlashni o'rganish o'quvchilarni o'nlik tushunchasi bilan tanishtirishdan boshlanadi.

MAQSAD: 100 gacha bo’lgan sonlarni no’merlashga o’rgatish, sonlarni to’g’ri yozilishni va o’qilishini o’rgatishda qulay usullardan foydalanish.

MATERIALLAR VA METODLAR: o'qituvchi so'raydi: "10 raqamidan keyingi raqamni qanday olish mumkin?" O’quvchilar javob berishadi: "10 ga 1 qo'shing." O'nta element uchun - o'nta - boshqa element qo'yiladi. Hozir nechta element bor? “O‘n bir” degan javobni olgach, o‘qituvchi ushbu so‘zning tuzilishiga e’tibor qaratadi: “birdan yigirmaga” va “yigirma” “o‘n” so‘zining qisqartmasi ekanligini ta’kidlaydi. 19 gacha bo'lgan barcha raqamlar xuddi shunday tarzda kiritilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: 20 ichida qo‘shish va ayirishning hisoblash usullariga quyidagi holatlar kiradi:

1) *a* ± 1. Bu holat sonlarning natural qatori xossasiga asoslanadi (12 + 1; 15 + 1; 13 – 1; 19 – 1); raqamlar lentasi ko'rgazmali yordam sifatida xizmat qilishi mumkin, u raqamlarni raqamlashni o'rganish bosqichida ko'rib chiqiladi;

2) 10 + 7, 17 - 10; 17 – 7. Bu holat ikki xonali sonni raqamli hadlar yig‘indisiga ajratishga asoslangan; ko'rgazmali qo'llanma sifatida abak, stol yoki boshqa yordamchi vositalardan foydalanish mumkin; u raqamlarni raqamlashni o'rganish bosqichida ham ko'rib chiqiladi;

3) 12 + 2; 16 – 2. Bu hol qo‘shish va ayirish ma’nosiga asoslangan bo‘lib, qismlarga bo‘lib sanash va sanash orqali amalga oshiriladi.

XULOSA: 100 gacha bo’lgan sonlarni no‘merlashni o‘rgatishda avval kichik sonlardan boshlab va turli hil misollar keltirish yordamida o‘quvchilarga tez va oson o‘rgatish mumkin.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Kalit so'zlar: birliklar, o‘nliklar, yuzliklar, raqamlar, sanoq, qo‘shish, ayirish va sonlar.

Iqtibos uchun: Kabirova N.H. 100 gacha bo‘lgan butun sonlarni raqamlashni o‘rgatish metodikasi.// Inter education & global study. 2024. №10. B.15-20.

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ НУМЕРАЦИИ ЦЕЛЫХ ЧИСЕЛ ДО 100.

© Н.Х. Кабирова[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: сначала повторяются некоторые вопросы по нумерации чисел до 10: получение следующего числа натурального ряда путем сложения цифры 1, сравнение соседних чисел, названия чисел в устной и письменной нумерации. Внимание читателей обращается на то, что названия чисел от 0 до 9 не связаны друг с другом: для обозначения чисел от 0 до 9 на письме используются специальные символы, не связанные систематически с другими символами; в разговорной речи цифры от 0 до 9 обозначаются отдельными словами.

ЦЕЛЬ: учить считать числа до 100, использовать удобные методы обучения правильному написанию и чтению чисел.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: обучение устному нумерации чисел от 10 до 20 начинается с знакомства учащихся с понятием десятичных дробей. Выполняя различные упражнения по счету предметов, учащиеся группируют эти предметы в отдельные группы по 10 штук – палочки, стопки колец и т. д. Затем вводится понятие десяти: десять вещей составляют десять «Однозначное число», «однозначному числу» уделяется особое внимание.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: учащиеся, освоившие счет десятками, познакомятся с построением и названиями любого числа из ста: 2 десятка и 5 единиц — двадцать пять; 4 десятка и 7 единиц — сорок семь и так далее. Упражнения на образование чисел заменяются упражнениями на расщепление чисел: пятьдесят шесть – 5 десятков и шесть единиц; девяносто один – 9 десятков и 1 единица и т. д.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: при обучении числам до 100 учащихся можно обучать быстро и легко, если сначала начинать с небольших чисел и использовать различные примеры.

Ключевые слова: единицы, десятки, сотни, числа, счет, сложение, вычитание и числа.

Для цитирования: Кабирова Н.Х Методика обучения нумерации целых чисел до 100.// Inter education & global study.2024. №10. С. 15-20.

METHODS OF TEACHING THE NUMBERING OA WHOLE NUMBERS UP TO 100

© Navro‘za H. Kabirova[1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

INTRODUCTION: first, some questions on numbering numbers up to 10 are repeated: obtaining the next number in the natural series by adding the number 1, comparing adjacent numbers, names of numbers in spoken and written numbering. Readers' attention is drawn to the fact that the names of numbers from 0 to 9 are not related to each other: special symbols are used to designate the numbers from 0 to 9 in writing, which are not systematically related to other symbols; in spoken language, the numbers 0 to 9 are denoted by separate words.

AIM: to teach counting numbers up to 100, to use convenient methods for teaching numbers to be written and read correctly.

MATERIALS AND METHODS: the teacher asks: "How to get the number after 10?" Students answer: "Add 1 to 10." For ten items - ten - another item is placed. How many items are there now? After receiving the answer "eleven", the teacher focuses on the structure of this word: "one to twenty" and emphasizes that "twenty" is an abbreviation of the word "ten". All numbers up to 19 are entered in the same way.

DISCUSSION AND RESULTS: In learning written numbering, students are introduced to the concepts of place value and place value. For example, thirty-seven is explained as 3 decimals and 7 units, but it can be expressed differently: 3 units of the second category and 7 units of the first category. Here it is useful to use cards with place numbers, which help to understand the composition of the number and present it as a sum of place parts (56 = 50 + 6). Later, these skills are used in learning operations on natural numbers.

CONCLUSION: when teaching numbers up to 100, students can be taught quickly and easily by starting with small numbers first and using a variety of examples.

Key words: units, tens, hundreds, numbers, counting, addition, subtraction and numbers.

For citation: Navruza H. Kabirova (2024) Methods of teaching the numbering oa whole numbers up to 100., Inter education & global study, (10), pp. 15-20. (In Uzbek).

Birinchidan, 10 gacha bo'lgan sonlarni raqamlash bo'yicha ba'zi savollar takrorlanadi: 1 raqamini qo'shish orqali natural qatordagi keyingi raqamni olish, qo'shni raqamlarni, og'zaki va yozma raqamlashda raqamlarning nomlarini solishtirish. O'quvchilardiqqatini 0 dan 9 gacha bo'lgan raqamlar nomlarining bir-biriga bog'liq emasligiga qaratiladi: 0 dan 9 gacha bo'lgan raqamlarni yozma ravishda belgilash uchun boshqa belgilar bilan tizimli ravishda bog'liq bo'lmagan maxsus belgilar qo'llaniladi; og'zaki nutqda 0 dan 9 gacha bo'lgan raqamlar alohida so'zlar bilan belgilanadi.10 dan 20 gacha raqamlarni og'zaki raqamlashni o'rganish o'quvchilarni o'nlik tushunchasi bilan tanishtirishdan boshlanadi. Ob'ektlarni sanash bo'yicha turli mashqlarni bajarib, o'quvchilar bu narsalarni 10 donadan iborat alohida guruhlarga - tayoqchalar, halqalar dastalari va boshqalarga birlashtiradi. Keyin o'nlik tushunchasi kiritiladi: o'nta narsa o'nlikni tashkil qiladi."Bir xonali raqam", "bir xonali raqam" tushunchalarini kiritishga

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

alohida e'tibor beriladi.10 dan 20 gacha raqamlarni og'zaki raqamlashni o'rganish o'quvchilarni o'nlik tushunchasi bilan tanishtirishdan boshlanadi. Ob'ektlarni sanash bo'yicha turli mashqlarni bajarib, o'quvchilar bu narsalarni 10 donadan iborat alohida guruhlarga - tayoqchalar, halqalar dastalari va boshqalarga birlashtiradi. Keyin o'nlik tushunchasi kiritiladi: o'nta narsa o'nlikni tashkil qiladi.

O'qituvchi so'raydi: "10 raqamidan keyingi raqamni qanday olish mumkin?" O'quvchilar javob berishadi: "10 ga 1 qo'shing." O'nta element uchun - o'nta - boshqa element qo'yiladi. Hozir nechta element bor? "O'n bir" degan javobni olgach, o'qituvchi ushbu so'zning tuzilishiga e'tibor qaratadi: "birdan yigirmaga" va "yigirma" "o'n" so'zining qisqartmasi ekanligini ta'kidlaydi. 19 gacha bo'lgan barcha raqamlar xuddi shunday tarzda kiritilgan. Nihoyat, 20 raqami bilan tanishtiriladi, o'nta ob'ekt va yana 9 ta ob'ektga ega bo'lib, o'qituvchi ularga bitta ob'ekt qo'shadi, so'ngra yangi o'nta ob'ektni birlashtiradi va o'quvchilardan nechta o'nlik borligini so'raydi. Keyin bu sonlarning o'nli tarkibi o'rganiladi. 20 ichida qo'shish va ayirishning hisoblash usullariga quyidagi holatlar kiradi:

4) $a \pm 1$. Bu holat sonlarning natural qatori xossasiga asoslanadi (12 + 1; 15 + 1; 13 – 1; 19 – 1); raqamlar lentasi ko'rgazmali yordam sifatida xizmat qilishi mumkin, u raqamlarni raqamlashni o'rganish bosqichida ko'rib chiqiladi;

5) 10 + 7, 17 - 10; 17 – 7. Bu holat ikki xonali sonni raqamli hadlar yig'indisiga ajratishga asoslangan; ko'rgazmali qo'llanma sifatida abak, stol yoki boshqa yordamchi vositalardan foydalanish mumkin; u raqamlarni raqamlashni o'rganish bosqichida ham ko'rib chiqiladi;

6) 12 + 2; 16 – 2. Bu hol qo'shish va ayirish ma'nosiga asoslangan bo'lib, qismlarga bo'lib sanash va sanash orqali amalga oshiriladi.

Ushbu hisoblash texnikasini joriy etishning asosiy usuli misol harakatini ko'rsatish bo'lib, u tushuntiriladi: a) fan darajasida; b) o'nlik va birliklar modellari yordamida, keyin esa; o'quv mashqlarini bajarish jarayonida mustahkamlanadi.

Masalan, 12 + 2 hisoblash texnikasining joriy etilishini ko'rib chiqing,
16 - 2 o'nlik va birliklar modelidan foydalangan holda.

4) 8+5, 13–5. Qismlar bo'yicha qo'shish va ayirish usullarida songa yig'indini qo'shish, yig'indiga son qo'shish, sondan yig'indini ayirish, yig'indidan sonni ayirish qoidalari qo'llaniladi. O'qituvchi talabalarni ifodalarning qiymatlarini hisoblashning dastlabki ikkita qoidasiga ko'ra, harakatlar har qanday tartibda bajarilishi mumkinligiga ishontirishi kerak, ya'ni. iboralarning ma'nosi harakatlarning bajarilish tartibiga bog'liq emas. larning ushbu qoidalarni o'zlashtirishi qiyinchilik tug'dirmaydi, agar ularning matematik mazmuni bolalarning intuitiv g'oyalari va kundalik tajribasi asosida ochilgan bo'lsa. Buni hisobga olgan holda o'quvchilarga turli syujetli, lekin bir xil matematik mazmunga ega bo'lgan

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

qator masalalar taklif etiladi, masalan: “Bola ikkita chinni, uchta aspen qo‘ziqorini va to‘rtta boletus qo‘ziqorini topib oldi. Bola jami nechta qo'ziqorin topdi? ”

Bu vazifalar yuzasidan quyidagi reja asosida ishlar olib borilmoqda. Muammoning sharti ko'rsatilgan: "Bola birinchi bo'lib ikkita chinni qo'ziqorinini topdi ..." Matn terish tuvalida tegishli rasm paydo bo'ladi. “...Keyin - uchta boletus...” Matn yozish tuvalidagi rasm to'ldiriladi. "Va keyin qayin daraxti ostida u yana to'rtta boletus topdi." O'qituvchi matn terish tuvaliga yana to'rtta "qo'ziqorin" qo'yadi. "Bola jami nechta qo'ziqorin topdi?"

Yozib olish: (2+3)+4.

Hisoblash texnikasidan foydalanib, o’quvchilar asta-sekin 20 ichida qo'shimchalar jadvalini tuzadilar. Keyin ko'rib chiqilgan barcha holatlar umumiy jadvalga birlashtiriladi, o’quvchilarbuni qattiq tushunishlari kerak. Ushbu jadvalda 20 ta holat mavjud. U bir xil atamalarni (6 + 6, 7 + 7 va boshqalar) qo'shishni va kattaroq raqamga kichikroq sonni qo'shish hollarini (3 + 8, 5 + 9 va boshqalar) o'z ichiga oladi. Kichik songa kattaroq sonni qo‘shish uchun qo‘shishning kommutativ xususiyati qo‘llaniladi.

21 dan 100 gacha bo'lgan raqamlar bilan og'zaki raqamlash bilan tanishishni boshlashingiz mumkin. 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100 sonlarining shakllanishi va nomlanishi o‘nlikda sanash jarayonida tushuntiriladi: 1 o‘nlik – o‘n birlik, 2 o‘nlik – yigirma birlik, 3 o‘nlik – o‘ttiz birlik, 4 o'nlik - qirq birlik, 5 o'nlik - ellik birlik, olti o'nlik - oltmish birlik, etti o'nlik - yetmish birlik, sakkiz o'nlik - sakson birlik, to'qqiz o'nlik - to'qson birlik, o'n o'nlik - yuz birlik. O'nlik nomlari bilan tanishish va tahlil qilishda ularning "qirq" va "yuz" dan tashqari barchasi bir xil tamoyilga muvofiq tuzilganligiga e'tibor qaratiladi. "Qirq" so'zining kelib chiqishini tushuntirishda tarixga aylanib o'tish foydalidir.

O‘nlikda sanashni o‘zlashtirgan o‘quvchilar yuzlik ichida istalgan sonlarning yasalishi va nomlari bilan tanishadilar: 2 o‘nlik va 5 birlik yigirma besh; 4 o'nlik va 7 birlik qirq yetti va hokazo. Sonlarni shakllantirish mashqlari sonlarni parchalash mashqlari bilan almashtiriladi: ellik olti - 5 o'nlik va olti birlik; to'qson bir - 9 o'nlik va 1 birlik va boshqalar.

Yozma raqamlashni o'rganishda o’quvchilaro'rin qiymati va joy qiymati tushunchalari bilan tanishadilar. Masalan, o‘ttiz yetti 3 o‘nlik va 7 birlik ekani tushuntiriladi , lekin uni boshqacha aytish mumkin: ikkinchi toifadagi 3 birlik va birinchi toifadagi 7 birlik. Bu erda raqamning tarkibini tushunishga va uni o'rin qismlari yig'indisi (56 = 50 + 6) sifatida taqdim etishga yordam beradigan o'rin raqamlari bilan kartalardan foydalanish foydalidir. Keyinchalik bu ko'nikmalar natural sonlar ustida amallarni o'rganishda qo'llaniladi. 100 ichida raqamlashni o'rganayotganda o’quvchilarqo'shish va ayirish mashqlarini bajaradilar: raqamini qo'shish va ayirish; o'nliklarning butun soniga bir xonali sonni qo'shish; sondan barcha o‘nliklarni ayirish; bir xonali songa butun o‘nlik sonini qo‘shish; 5) sondan barcha birliklarni ayirish.

Bu yerda hisoblash usuli 20 ichida shunga o'xshash holatlar bilan bir xil. Birliklarni, 10 ga karrali sonlarni sanash va sanash bo'yicha mashqlarni bajarishda ko'rgazmali quroldan foydalaniladi - santimetr va dekimetrlar belgilangan metrli lenta.

Quyidagi mashqlar tabiiy qatordagi birinchi yuzlik raqamlari ketma-ketligini o'zlashtirishga yordam beradi: 27 raqamidan oldingi raqamni nomlang (sanoqda 27

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

raqami qaysi raqamdan keyin chaqiriladi?); 27 raqamidan keyingi raqamni nomlang (sanoqda 28 raqami qaysi raqamdan oldin chaqiriladi?); sanoqda 27 raqami qanday sonlar orasida chaqiriladi? 100 ichida qo'shish va ayirish amallarini o'rganishda raqamlashni o'zlashtirish ishlari davom ettiriladi. 100 gacha bo'lgan sonlarni no'merlashni o'rgatishda avval kichik sonlardan boshlab va turli hil misollar keltirish yordamida o'quvchilarga tez va oson o'rgatish mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Kabirova Navro'za Hayotjon qizi. FORMULATION OF LOCAL AND NON-LOCAL BOUNDARY PROBLEMS FOR HYPERBOLT EQUATIONS. // Procedia of Theoretical and Applied Sciences, Volume 13 | Nov 2023.
2. Кабирова Навруза Хаётжон кизи. ОБ ОДНОЙ КРАЕВОЙ ЗАДАЧЕ ДЛЯ ГИПЕРБОЛИЧЕСКОГО УРАВННИЯ ТРЕТЬЕГО ПОРЯДКА. // World of Scientific news in Science International Journal, 2023 Vol 1 Issue 1.
3. Raupova, S. A. (2023). USING TIMSS ELEMENTS IN TEACHING NATURAL SCIENCES IN PRIMARY CLASSES. World of Scientific news in Science, 1(2), 69-74.
4. Ruzikulovna, Shabbazova D. "The Importance of Personal Value Approach Methodology in Primary School Literacy Classes." JournalNX, vol. 7, no. 11, 2021, pp.
5. ХУДАЙКУЛОВА С. З. ИССЛЕДОВАНИЕ ЛИНИИ УРОВНЯ БОЛЬШОГО ПОЛИНОМА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ КОМПЬЮТЕРНОЙ АЛГЕБРЫ //World of Scientific news in Science. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 139-145.
6. Кабирова Н.Х. Способы выявления и устранения ошибок, которые учащиеся начального образования могут допустить при расчетах.// Inter education & global study.2024. №4(1). С.122–128.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Kabirova Navro'za Hayotxon qizi,** o'qituvchi [**Кабирова Навруза Хаётжон кизи,** учитель], [**Navruza H. Kabirova,** teacher]; manzil: O'zbekiston, Termiz tumani, "Yangiobod" MFY, At-Termiziy ko'chasi 1 A-uy Pochta index: 190111 [адрес: Узбекистан, Термезский район, МФУ «Янгиабад», улица Ат-Термизы 1 А-уй Почтовый индекс: 190111],], [address: Uzbekistan, Termez district, MFP "Yangiabad", At-Termizy street 1 A-uy Postal code: 190111].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

TALABALARNI XOLIS FONDA 2-3 GEOMETRIK JISMDAN TUZILGAN SODDA NATYURMORT ISHLASHNI O'RGATISH METODIKASI (GRIZAYL)

© Ch.X. Sadatov[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqola oliy ta'lim talabalari va san'at ixlosmandlari uchun rangtasvir san'atining qoidalari va mazmun mohiyatini ochib beradi.

MAQSAD: Simmetriya, assimetriya, ritm, rang gammasi, tus, mo'yqalam, refleks, grizayl.

MATERIALLAR VA METODLAR: grizayl – bu tasvirlash san'atida oq-qora va kulrang ranglarda ishlash usuli bo'lib, u talabalarga shakl, hajm va yorug'lik-soya o'zaro munosabatini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Ushbu usulni o'rgatishda quyidagi bosqichma-bosqich metodikadan foydalanish mumkin:

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o'quvchilarni zarur materiallar bilan tanishtiring: Grizayl uchun qo'llanadigan materiallar: grafit qalamlar (HB, 2B, 4B), quruq bo'yoqlar yoki akvarel (faqat kulrang tonlar). Yorug'likni boshqarish uchun stol lampasi. Qog'oz (silliq yuzali). Materiallardan to'g'ri foydalanish bo'yicha ko'rsatmalar bering.

Grizayl usulida o'qitish orqali talabalar shakl, hajm, yorug'lik va soya o'zaro munosabatini chuqurroq anglaydilar. Ushbu metodika ularga vizual idrokni o'stirish, kuzatuvchanlikni rivojlantirish va rasm chizishda nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etishga yordam beradi. O'quvchilar oddiy geometrik jismlardan boshlab, murakkabroq kompozitsiyalarni yaratishga tayyor bo'ladilar. Muhokama jarayonida talabalar o'z ishlarini tahlil qilib, texnikani tushunishda bir-birlariga fikr-mulohaza berishadi.

XULOSA: grizayl usulining qo'llanilishi nafaqat texnik ko'nikmalarni rivojlantiradi, balki kuzatuvchanlik, sabr-toqat va ijodiy fikrlash kabi sifatlarni shakllantiradi. Bu talabalarni tasviriy san'atning yuqori bosqichlariga tayyorlashda muhim bosqich hisoblanadi.

Kalit so'zlar: grizayl, geometrik jismlar, natyurmort, yorug'lik-soya, hajm, xolis fon, kompozitsiya, rasm chizish, san'at metodikasi, tasvirlash texnikasi.

Iqtibos uchun: Sadatov Ch.X. Talabalarni xolis fonda 2-3 geometrik jismdan tuzilgan sodda natyurmort ishlashni o'rgatish metodikasi (grizayl). // Inter education & global study. 2024. №10. B.21-26.

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ ИЗДЕЛИТЬ ПРОСТОЙ НАТЮРМОРТ (ГРИЗАЙЛ) СОСТОЯЩИЙ ИЗ 2-3 ГЕОМЕТРИЧЕСКИХ ТЕЛА НА СБАЛАНСИРОВАННОМ ФОНЕ

© Ч.Х. Садатов[1]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

[1]Термизский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье объясняются принципы и содержание живописи для студентов высших учебных заведений и любителей искусства.

ЦЕЛЬ: Симметрия, асимметрия, ритм, цветовая гамма, цвет, кисть, рефлекс, гризайль.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: гризайль — это техника изобразительного искусства в черно-белых и оттенках серого, которая помогает учащимся лучше понимать форму, объем и взаимодействие света и тени. Для обучения этому методу можно использовать следующую пошаговую методику:

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: познакомить учащихся с необходимыми материалами: Материалы, используемые для гризайли: графитовые карандаши (HB, 2B, 4B), сухие краски или акварель (только серые тона). Настольная лампа для управления освещением. Бумага (гладкая поверхность). Предоставить инструкции по правильному использованию материалов.

Обучая методу гризайль, студенты получают более глубокое понимание взаимосвязи между формой, объемом, светом и тенью. Эта методика помогает им развивать зрительное восприятие, развивать наблюдательность и применять теоретические знания в живописи. Учащиеся будут готовы создавать более сложные композиции, начиная с простых геометрических объектов. В ходе обсуждения учащиеся анализируют свою работу и дают друг другу обратную связь по пониманию методики.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: применение метода Гризале развивает не только технические навыки, но и формирует такие качества, как наблюдательность, терпение и творческое мышление. Это важный шаг в подготовке учащихся к высшим ступеням изобразительного искусства.

Ключевые слова: гризайль, геометрические объекты, натюрморт, свет-тень, объём, нейтральный фон, композиция, живопись, художественная методика, техника изображения.

Для цитирования: Садатов Ч.Х. Методика обучения студентов изделить простой натюрморт (гризайл) состоящий из 2-3 геометрических тела на сбалансированном фоне. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 21-26.

METHODOLOGY FOR TEACHING STUDENTS TO CREATE A SIMPLE STILL LIFE (GRISAILLE) CONSISTING OF 2-3 GEOMETRIC BODIES ON A BALANCED BACKGROUND

© Sadatov Kh. Chori[1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

INTRODUCTION: this article explains the principles and contents of painting for college students and art lovers.

AIM: symmetry, asymmetry, rhythm, color scheme, color, brush, reflex, grisaille.

MATERIALS AND METHODS: Grisaille is a technique of fine art in black and white and grayscale that helps students better understand form, volume, and the interaction of light and shadow. The following step-by-step methodology can be used to teach this method:

DISCUSSION AND RESULTS: to introduce the students to the necessary materials: Materials used for grisaille: graphite pencils (HB, 2B, 4B), dry paints or watercolor (gray tones only). Desk lamp to control the lighting. Paper (smooth surface). Provide instructions on the correct use of the materials.

By learning the grisaille method, students gain a deeper understanding of the relationship between form, volume, light and shadow. This method helps them develop visual perception, develop observation skills and apply theoretical knowledge in painting. Students will be ready to create more complex compositions, starting with simple geometric objects. During the discussion, students analyze their work and give each other feedback on their understanding of the method.

CONCLUSION: the use of the Grisaille method develops not only technical skills, but also forms such qualities as observation, patience and creative thinking. This is an important step in preparing students for the higher stages of fine art.

Key words: grisaille, geometric objects, still life, light and shadow, volume, neutral background, composition, painting, artistic technique, image technique.

For citation: Sadatov Kh. Chori. (2024) 'Methodology for teaching students to create a simple still life (grisaille) consisting of 2-3 geometric bodies on a balanced background.', Inter education & global study, (10), pp. 21-26. (In Uzbek).

Geometrik jismlardan tashkil topgan natyurmort rasmini qog‘oz yuzasida to‘g‘ri tasvirlash. Rasm ishlashda uning konstruktiv tuzilishlarini hisobga olish. Tasvirning yorug‘ va soyalarini aniqlab, rang berish.

Sovuq tusda berilgan sodda natyurmortni tasvirlash dastlabki ta’lim bosqichlarida bajarish orqali o‘zlashtirish mumkin. Masalan, N.Tenning“Natyurmort” asari misol bo‘la oladi. Unda mahoratli bo‘yoq surtmasi, kolorit monandligi va shakl plastikasini kuzatish mumkin. Ular orqali rangtasvirning asosiy qonuniyatlarini tez va qulay o‘zlashtirish mumkin. Ya’ni, perspektiv va konstruktiv qurilish, shaklning soya-yorug‘ligi va rangda tasvirlanishi, tasvirlanayotgan narsalarning fazoviy uzoqlashishdagi holati va materialligi, tus varang munosabatlari, manzara va interer, inson boshi va qomatini tasvirlashdagi birlik va uyg‘unlik hisoblanadi.Natyurmortni xona ichida, ochiq havoda, soyada va quyoshda, tabiiy va sun’iy yorug‘likda tasvirlash lozim. Bu esa o‘z navbatida o‘quv va ijodiy vazifalarni samarali amalga oshirishga puxta zamin yaratadi. Natyurmortni amaliy tasvirlashning dastlabki bosqichida biroz soddaroq so‘ngra esa narsa va buyumlarning bir guruhini tasvirlash kerak. Narsalarning bir guruh yig‘ilganini tasvirlash uchun natyurmort

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

kompozitsiyasini to‘g‘ri tashkil etish muhimdir. U ikki jihat asosida tuziladi: natura qo‘yilmasini tashkiliy qismi (narsalarni tanlay bilish va ularni kompozitsion chiroyli joylashtirish) naturaga nisbatan ko‘rish nuqtasini aniqlash va qog‘oz yuzasida qo‘yilmani tasvirlash. O‘quv natyurmort qo‘yilmasini tuzishda quyidagi qonun-qoidalarga rioya qilish kerak. Har bir o‘quv natyurmortning mazmuni rangtasvir dasturidako‘rsatilganidek aniq maqsad va vazifaga ega bo‘lishi kerak. Talabalar naturaqo‘yilmasini tasvirlash jarayonida aynan qanday nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalarni o‘zlashtirishlarini tasavvur eta olishimiz kerak. O‘quv vazifalardan tashqari, natyurmort estetik talablarga ham javob berishi kerak: buyum va narsalar aynan mavzuga oid bo‘lishi, mazmun jihatdan ma’noli va ta’sirchan bo‘lishi va ma’lum g‘oyani ilgari surishi kerak.[1]

O‘quv natyurmorti ijodiy natyurmortdan vazifasi bilan farqlanadi: o‘quv vazifa muvaffaqiyatli echim topishi uchun narsalar saralanadi, guruhlashtiriladi va Shunday yoritiladiki, qo‘yilma natijali yakunlanadi. O‘quv natyurmortida biroz bo‘lsada shartli olinishiga imkon yaratiladi.

Natyurmort kompozitsiyasi ustida odatda narsalardan natura qo‘yilmasini tuzmasdan ilgari fikrlar yurgiziladi. O‘quv yoki ijodiy vazifalar asosida rassom ongida bo‘lajak natura qo‘yilmasining xomaki obrazi haqida tasavvur hosil bo‘ladi.Natyurmortni tuzish mobaynida shakli mayda naqshlar bilan bezatilgan, konstruktsiyasi murakkab narsalardan yiroqda bo‘lgan ma’qul. Murakkab buyumlarga burmali issiq rangdagi gazlamani kiritish mumkin. Natyurmort qo‘yilmasi haddan tashqari murakkab shaklli va rang jihatdan rang-barang bo‘lishi qo‘yilmadagi rang munosabatlar mohiya-tini tuShunishga qiyinchilik tug‘diradi.

1-rasm. O‘quv mashg‘uloti uchun natyurmort

2-rasm. O‘quv mashg‘uloti uchun natyurmort

[1] S.Abdirasi1ov, N.Tolipov Rangtasvir. Innovatsiya ziyo, T. 2019
2.Abduraxmonov G‘.M Kompozitsiya asoslari. “Iqtisod-moliya”, T. 2010

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Shuning uchun oq ranlardagi buyumlardan tashkil topgan natyurmortni maqsad qilib olamiz. Natyurmort qo‘yilmasini ufq chizig‘iga nisbatan pastda joylashgani ma’qul, chunki buyum va narsalarning ostki qismi (ularning asosi) stol ustida aniq ko‘rinib turishi kerak. Agar narsalarning asosi bir chiziq bo‘yicha qo‘yilsa, stol yuzining gorizontal tekisligi ko‘rinmay qoladi, bu esa natyurmortni fazoviy echimiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Xolmurodovich S. C. et al. O’QUVCHILARNING CHIZMACHILIK FANINI O’QITISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNALOGYALARNING O’RNI VA AMALIY AHAMIYATI //Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 189-192.
2. Садатов Ч. Обучение рисованию обнаженного мужского тела с передней стороны с карандашным рисунком //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 3/S. – С. 361-365.
3. Sadatov C. The importance of virtual museums in the formation of students' educational competencies on fine literacy //Scientific research results in pandemic conditions (COVID-19). – 2020. – Т. 1. – №. 04. – С. 201-203.
4. Bahodirovna M. Z., Xolmurodovich S. C. Methodical Interpretations on the Organization of Independent Educational Classes in the Subject of Painting //International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development. – 2020. – Т. 2. – №. 11. – С. 24-27.
5. Sadatov C. K., Normatova G. Some species eksperimentno-experimental work that makes a teacher //European Conference on Education and Applied Psychology. – 2014. – С. 174-176.
6. Sadatov C. TASVIRIY SAN’AT DARSLARIDA O’QUVCHILAR IJODIY FAOLLIGINI TAKOMILLASHTIRISH TEXNOLOGIYALARI //Физико-технологического образование. – 2022. – №. 4.
7. Xolmurodovich S. C., Xolbozorovich Q. J. THEORETICAL FUNDAMENTALS OF STUDY PEN AND GENERAL PRINCIPLES OF DRAWING //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2021. – Т. 9. – №. 10. – С. 709-716.
8. Садатов Ч. Х., Нарматова Г. Т., Хайдарова М. Б. ОВЛАДЕНИЯ ГРАФИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТЕЙ В СРЕДНЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ //Матрица научного познания. – 2020. – №. 8. – С. 128-131.
9. Kholmurodovich S. C. THE SPIRITUAL IMPACT OF FINE ARTS ON PERSONAL DEVELOPMENT AND ITS PLACE AND SIGNIFICANCE TODAY //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. – 2020. – Т. 2020.
10. Abduraximov L. X. et al. MUHANDISLIK GRAFIKASI VA CHIZMA GEOMETRIYA FANIDAN TALABALAR MUSTAQIL ISHINI TASHKIL QILISH TEXNOLOGIYASI //IJTIMOIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – С. 63-66.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

11. Садатов Ч. Х., Норматова Г. Т. Изобразительная деятельность дошкольников, ее использование в подготовке к обучению в школе //Вестник современной науки. – 2016. – №. 9. – С. 122-125.
12. Садатов Ч. Х., Норматова Г. Т. Нетрадиционное обучение в школе //Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2016. – №. 10-2. – С. 128-130.
13. Kholmurodovich S. C. FUNDAMENTALS OF PENCIL AND ITS GOALS //IJTIMOIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – С. 6-7.
14. Xolmurodovich S. C. AKVARYOL BO'YOQLAR BN ISHLASH TEXNIKA VA TEXNOLOGIYASI //Scientific Impulse. – 2022. – Т. 1. – №. 4. – С. 261-264.
15. Abduraximov L. X. BAKALAVRIAT YONALISHI BOYCHA CHIZMA GEOMETRIYA FANIDAN MASHGULOTLAR MAVZUSINI VA ULARNING KETMA-KETLIGINI MAQSADLI ISHLAB CHIQISH METODIKASI //IJTIMOIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 4. – С. 48-52.
16. Sadatov CH.X. Amaliy badiiy bezak san'ati. O'quv qu'llanma " Buxoro Determinanti" MCHJ-2023 yil. S-50-58

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Sadatov Chori Xolmurodovich**, tasviriy san'at kafedrasi dotsent, [**Садатов Чори Холмуродович** Доцент кафедры изобразительного искусства], [**Chori Kh. Sadatov**, Associate Professor, Department of Fine Arts]; manzil: O'zbekiston, Termiz tumani, "Yangiobod" MFY, At-Termiziy ko'chasi 1 A-uy Pochta index: 190111 [адрес: Узбекистан, Термезский район, МФУ «Янгиабад», улица Ат-Термизы 1 А-уй Почтовый индекс: 190111],], [address: Uzbekistan, Termez district, MFP "Yangiabad", At-Termizy street 1 A-uy Postal code: 190111].

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINI TABIIY FANLAR MISOLIDA INDIVIDUAL YONDASHUV ASOSIDA INTELLEKTUAL SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI BUGUNGI KUNNING DOLZARB MUAMMOSI

© Sh.S. O’roqova[1]✉
[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu ish boshlang’ich sinf o’quvchilarining tabiiy fanlar misolida individual yondashuv asosida intellectual salohiyatini rivojlantiishmetodikasining bugungi kunning dolzarb muammosi ekanligiga bag'ishlangan. Individual yondashuv asosida intellectual salohiyatli yoshlarning ilmiy bilimlarini yuksaltirishni hisobga olgan holda ushbu jarayonning mohiyati va mazmunini aniqlashga e'tibor qaratiladi.

MAQSAD: tadqiqot boshlang’ich sinf o’quvchilarining tabiiy fanlar orqali individual bilimlarini aniqlashda interfaol metodlardan foydalanish, jumladan, bilish ,tushunish,amalda qo’llash,tahlil,sintez,xulosa qilishga tayyorligini baholashga qaratilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR: boshlang’ich sinf o’quvchilarining intellektual salohiyatini aniqlashda maktab o’quvchlilaridan iborat namuna tanlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot shuni ko'rsatdiki, o‘quvchilarga individual yondashgan holda ularni intellektual rivojlantirish zaruriyati mavjudligini ko‘rsatdi. Ta’lim jarayoni, undagi o‘zgarishlar, uning ko‘p faoliyatli didaktik maydonga aylanishi o‘quvchi shaxsiga nisbatan yangicha pedagogik munosabatni qaror toptirishni taqozo qilmoqda. Bugun boshlang‘ich sinf o‘quvchisini individuallashgan yondashuv asosida intellektual rivojlantirish metodikasi o‘quv jarayonining ustuvor maqsadiga aylandi.

XULOSA: tadqiqot shuni ko'rsatdiki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini intellektual rivojlantirishda ularga individual yondashuv nihoyatda zarur ekan. Bugungi kunda pedagogika fani oldiga boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini intellektual rivojlantirish vazifasi o‘z echimini kutayotgan ekan, buning uchun har bir boshlang‘ich sinf o‘quvchi va o‘quvchilar guruhining o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ularni intellektual rivojlantirishga yo‘naltirilgan didaktik tizimni vujudga keltirish alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Kalit so'zlar: muammo, tabiiy fanlar,metodika, o’quvchi,tarbiya,imkoniyat, tajriba, ijtimoiy, faoliyat.

Iqtibos uchun: O’roqova Sh.S. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini tabiiy fanlar misolida individual yondashuv asosida intellektual salohiyatini rivojlantirish metodikasi bugungi kunning dolzarb muammosi.// Inter education & global study.2024. №10. С.27-34.

МЕТОДОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА ПРИМЕРЕ ЕСТЕСТВЕННЫХ НАУК НА ОСНОВЕ ИНДИВИДУАЛЬНОГО ПОДХОДА - АКТУАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА СЕГОДНЯ

© Ш.С. Урокова[1]✉
[1]Термизский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: данная работа посвящена тому, что методика развития интеллектуального потенциала учащихся младших классов на основе индивидуальногоподхода на примере естественных наук является актуальной проблемой современности. На основе индивидуального подхода уделяется внимание определению сущности и содержания этого процесса с учетом совершенствования научных знаний молодых людей, обладающих интеллектуальным потенциалом.

ЦЕЛЬ: исследование направлено на оценку готовности учащихся начальной школы использовать интерактивные методы для определения своих индивидуальных знаний посредством естественных наук, включая знания, понимание, практическое применение, анализ, синтез и выводы.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: для определения интеллектуального потенциала учащихся младших классов была отобрана выборка школьников.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: исследование показало, что существует необходимость интеллектуального развития студентов при индивидуальном подходе. Учебный процесс, изменения в нем, превращение его в многофункциональное дидактическое поле требуют решения нового педагогического подхода к личности учащегося. Сегодня приоритетной целью образовательного процесса стал метод интеллектуального развития учащихся младших классов, основанный на индивидуализированном подходе.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: исследование показало, что повышение готовности студентов к использованию умных технологий в образовании требует не только использования цифровых инструментов, но и системного подхода к обучению и постоянной поддержки.

Ключевые слова: проблема, естествознание, методология, студент, образование, возможность, опыт, социальная, деятельность.

Для цитирования: Урокова Ш.С. Методология развития интеллектуальной компетентности учащихся начальных классов на примере естественных наук на основе индивидуального подхода - актуальная проблема сегодня .// Inter education & global study.2024. №10. С. 27-34.

METHODOLOGY OF DEVELOPING INTELLECTUAL CAPACITY OF PRIMARY STUDENTS ON THE EXAMPLE OF NATURAL SCIENCES IS A CURRENT

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

PROBLEM OF TODAY

© Sharofat S. Urokova[1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this work is devoted to the fact that the methodology of developing the intellectual potential of primary school students on the example of natural sciences is a current problem of today. Attention is paid to determining the essence and content of this process, taking into account the improvement of scientific knowledge of intellectually capable young people on the basis of an individual approach.

AIM: the study is aimed at assessing the readiness of primary school students to use interactive methods in determining their individual knowledge through natural sciences, including knowledge, understanding, application, analysis, synthesis, and conclusion.

MATERIALS AND METHODS: a sample of schoolchildren was selected to determine the intellectual potential of primary school students.

DISCUSSION AND RESULTS: The study showed that there is a need for an individual approach to the intellectual development of students. The educational process, its changes, its transformation into a multi-activity didactic field require the establishment of a new pedagogical attitude towards the student's personality. Today, the methodology for the intellectual development of primary school students based on an individualized approach has become a priority goal of the educational process.

CONCLUSIONS: the study showed that an individual approach to the intellectual development of primary school students is extremely necessary. Today, the task of intellectual development of primary school students is waiting for its solution before the pedagogical science, for this purpose, the creation of a didactic system aimed at their intellectual development, taking into account the specific characteristics of each primary school student and group of students, is of particular importance.

Keywords: problem, natural sciences, methodology, student, education, opportunity, experience, social, activity.

For citation: Sharofat S. Urokova 'Methodology of developing intellectual capacity of primary students on the example of natural sciences is a current problem of today'. Inter education & global study, (10), pp. 27-34. (In Uzbek).

Dunyoning rivojlangan davlatlarida ta'limni tashkil etishda individual yondashuv asosida shaxsni intellektual rivojlantirishga alohida e'tibor berilgan. Jumladan, boshlang'ich sinf o'quvchilariga individual yondashgan holda intellektual rivojlantirish masalasi amerikalik olimlari tamonidan "Pueblo-plan", "Nort-Denver-plan", "Batavaya-plan", "Dalton-plan", "Govard-plan", "Ena-plan", "Tramp-plan" va "Keller-plan"lar doirasida ishlab chiqilgan. Angliya, Germaniya va janubiy Koreya olimlari ushbu muammoni

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

alohida ilmiy jihatdan yoritganlar. Angliyada har bir maktab iqtidorli o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash uchun davlatdan moliyaviy ko‘mak oladi, Germaniyada iqtidorli o‘quvchilar uchun “Nemis maktab akademiyasi” nomli ta’lim dasturi mavjud. Koreya, Tailand, Singapur va janubi-sharqiy Osiyo davlatlarida universitetlar huzurida iqtidorli o‘quvchilarga chuqurlashtirilgan ta’lim berishga mo‘ljallangan o‘quv muassasalari faoliyat ko‘rsatadi.

Xorijiy tajribalar tahlili shuni ko‘rsatmoqdaki, fanlarni chuqurlashtirilib o‘qitiladigan sinflarning o‘quvchilari uchun individual o‘quv rejalarini tuzish tajribasi keng yoyilmoqda. Fanlar chuqurlashtirilib o‘qitiladigan sinflar uchun individual o‘quv rejalarini tuzish, amaliyotda qo‘llash tajribasi rivojlangan davlatlarda keng yoyilgan bo‘lib, individual o‘quv rejalari yaratilgan va amaliyotga joriy etilgan. Shuning uchun ham bu sohadagi tajribalarni o‘rganish muhim. Jamiyat hayotida ro‘y berayotgan o‘zgarishlar shuni yaqqol ko‘rsatdiki, ijtimoiy hayotdagi ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, ilmiy texnikaviy, ma’naviy, madaniy qiyinchiliklar, to‘siqlar aynan insonning aqliy faoliyati natijasidagina bartaraf etiladi. Inson aqliy faoliyati mahsuli ijtimoiy jarayonlarni jadallashtiruvchi etakchi kuchdir. So‘nggi yillarda aynan shaxsni ijtimoiylashtirish muammosi alohida dolzarblik kasb etmoqda.Uni ijtimoiylashtirish uchun esa, shaxsning ichki dunyosi va o‘ziga xosligini hisobga olish lozim. Hozirgi ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot jarayonida har bir shaxsning hissiyotlari, tashvishlari, intilishlari yaqqol namoyon bo‘lmoqda. Har bir shaxs o‘z-o‘zini rivojlantirishga qodirdir va u bugungi kunda jamiyatdagi eng muqaddas qadriyat sifatida e’tirof etilmoqda. Shaxsning o‘z-o‘zini rivojlantirishi izchil tarzda uning ma’naviyati, o‘ziga xosligi va yorqinligi, ijtimoiylashganligi, betakrorligi bilan bog‘liqdir[2]. Ma’lumki, o‘zbek xalqi azaldan boy intellektual quvvatga ega bo‘lgan xalqdir. Ajdodlarimiz o‘zlarining intellektual quvvatlari bilan katta mo‘jizalar yaratganlar. Shu bilan bir qatorda, azaldan ota-bobolarimiz o‘zlarining intellektual quvvatlarini rivojlantirishda ta’lim-tarbiyaning imkoniyatlaridan foydalanganlar. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni bilan qabul qilingan “2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi”da, 2017-2019 yilda qabul qilgan boshqa farmon va qarorlari, jumladan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018yil 14 avgustdagi Yoshlarni ma’naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta’lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi PQ-3907-son[3], 2018 yil 5 sentyabrdagi «Xalq ta’limi boshqaruv tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi PF-5538-son Farmoni va PQ-3931-sonli qarorlari umumiy o‘rta ta’lim tizimini tubdan isloh qilish, ta’lim muassasini ilmiy-metodik jihatdan samarali boshqarish va ta’lim-tarbiya sifatini ko‘tarishda o‘qituvchilarning pedagogik faoliyatini to‘g‘ri tashkil etish, ularga pedagogik shart-sharoitlar yaratishda rahbarning kasbiy tayyorgarligidagi kamchiliklarni bartaraf etish bo‘yicha asosiy ustuvor vazifalar belgilab berildi [4] .

Ta’lim-tarbiya – ong mahsuli, lekin ayni vaqtda ong darajasi va uning rivojini ham belgilaydigan, ya’ni, xalq ma’naviyatini shakllantiradigan va boyitadigan eng muhim omildir. Binobarin, ta’lim-tarbiya tizimini va shu asosda ongni o‘zgartirmasdan turib,

©intereduglobalstudy.com2024, ISSUE5

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ma’naviyatni rivojlantirib bo‘lmaydi” [83:60-61-b]. Darhaqiqat, ajdodlarimizning aql-zakovati bilan asrlar davomida buyuk mo‘jizalar yaratilgan va xalqimizning asriy tajribalarini o‘zida mujassamlashtirgan ta’lim tizimi ushbu mo‘’jizalarni yaratishga yoshlarni tayyorlagan.

Hozirgi paytda ta’lim o‘quvchi shaxsida jamiyat va shaxsiy manfaatlar orasidagi muvozanatni vujudga keltiruvchi ta’sir mexanizmlarini ishlab chiqishga, shaxslarning o‘zlarini takomillashtirib borishi va hayotda o‘z o‘rnini topib, jamiyatda samarali mehnat qilish yo‘llarini o‘rgatishga yo‘naltirilmoqda[5]. Ta’lim sifatini oshirish uchun uning holati va rivojlanish tendentsiyalarini uzluksiz monitoringini olib borish va boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘quv yutuqlarini ob’ektiv va adekvat baholashni amalga oshirish zarur. Uzluksiz ta’lim tizimi mazmunini sifat jihatidan yangilash, o‘qitish metodikasini takomillashtirish, ta’lim-tarbiya jarayoniga individuallashtirish tamoyillarini bosqichma-bosqich tatbiq etish; kompetentsiyaviy yondashuvga asoslanib, o‘qitish va baholash metodlari, shuningdek darsliklar va boshqa o‘quv materiallari asosan axborotga mazmunan to‘g‘ri yondashib, tanqidiy fikrlash, axborotni mustaqil izlash va tahlil qilish ko‘nikmalari va malakalarini rivojlantirish muhim vazifalardan biridir . Bu ayniqsa, o‘quvchilarning keyingi shaxsiy rivojlanishi va fuqarolik rivojlanishi uchun zamin yaratadigan umumiy o‘rta ta’lim darajasida muhim ahamiyatga ega.Shaxsning rivojlanish jarayoni unda faqatgina alohida sifatlarning tarkib topishidan iborat emas. Bu jarayon aqliy-intellektual, jismoniy, axloqiy hamda dunyoqarashning shakllanishi bilan bog‘liq tarzda amalga oshadi. Alohida tashkil etilgan ta’lim muhitida o‘quvchining yaxlit tarzda rivojlanishi ta’minlanadi.

O‘quvchi shaxsini intellektual rivojlantirishning o‘ziga xos mexanizmlari mavjud. Bu mexanizmning ba’zi bir jihatlari o‘z vaqtida A.M. Kamenskiy , A.N Esev , L.N Sobchiklar tomonidan taklif qilingan. Bugungi kunda dunyo miqyosida o‘quvchi shaxsini intellektual taraqqiy ettirishning insonparvarlikka asoslangan ko‘p parametrli kontseptsiyalari ilgari surilmoqda. Masalan, insonparvar yondashuvning voqelik, ijtimoiy hayot bilan bog‘liq jihatlari V.I.Slobodchikov, vaziyat bilan bog‘liq faollik masalasi A.V.Paxomovlar tomonidan tadqiq etilgan. Bir qator tadqiqotchilar tomonidan o‘quvchi shaxsining o‘ziga xos jihatlariga tayangan holda uni intellektual rivojlantirish muammosi tadqiq etilgan. Masalan, O.S.Grebenyuk, I.Unt, J.G‘.YO‘ldoshev, R.G‘.Safarova, U.Nishonaliev, U.Q.Musaevlarning tadqiqotlari shular jumlasidandir. Bugungi kunda pedagogik tadqiqotlarda aksariyat yondashuvlar boshlang‘ich sinf o‘quvchisi shaxsining o‘z-o‘zini rivojlantirishiga qaratilgandir.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim muammosi bir qator pedagog olimlar J.G‘.YO‘ldoshev,R.G‘.Safarova,E.Seyitxalilov,B.R.Adizov,R.Axliddinov,U.Musaev,Sh.Qurbonov,B.Ma’murov,E.V.Bondarevskaya,V.M.Monaxov kabilar tomonidan tadqiq etilgan. Olimlarning ta’kidlashicha, o‘quvchi shaxsi aqliy taraqqiyotining muayyan bosqichlarida unga tizimli tarzda pedagogik ta’sir ko‘rsatish lozim. O‘quvchilarni intellektual jihatdan rivojlantirish muammosi bu sohada bir qator yondashuvlar mavjudligiga qaramasdan hamon dolzarb pedagogik muammo sifatida o‘z echimini kutmoqda. Ayniqsa, 1-4-sinf

©intereduglobalstudy.com2024, ISSUE5

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

o‘quvchilarini ularga individual yondashgan holda, intellektual rivojlantirish muammosi didaktik jihatdan ochib berilmagan. Boshlang‘ich sinf o‘quvchisini har tomonlama rivojlantirish muammosining echimi jamiyat hayotida alohida ahamiyatga ega. Buning uchun bugungi kunga qadar ta’lim jarayonida mavjud bo‘lgan ayrim an’analardan voz kechish zaruriyati tug‘ilmoqda[6]. Jumladan, ilg‘or pedagogik texnologiyalar bilan an’anaviy ta’lim jarayoni orasida mutanosiblikni ta’minlagan holda o‘quvchilarni intellektual jihatdan rivojlantirish tizimini belgilab berish muhim masalalardandir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mavjud bo‘lgan bilimlar paradigmasi hamda ular taraqqiyotining o‘ziga xos jihatlari orasida aloqadorlikni ta’minlagan holda shaxsning o‘z-o‘zini rivojlantirishi, ularning o‘quv jarayonidagi taraqqiyotlari orasida dinamik aloqadorlikni ta’minlash lozim. O‘quvchining intellektual jihatdan erkin rivojlanishi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida kafolatlangan insonning haq-huquqlari haqidagi qonun-qoidalarga amal qilib, jamiyat taraqqiyotining faol ishtirokchisi bo‘lishga undash orqali amalga oshiriladi.Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini intellektual rivojlantirish shuning uchun ham zarurki, bu jarayonda o‘quv vaziyati barqaror rivojlanadi va o‘quvchilarga samarali pedagogik ta’sir ko‘rsatish imkoniyati vujudga keladi. Birinchidan, mazkur muammoning amaliyotdagi holati tahlili shuni ko‘rsatdiki, o‘qituvchilar o‘quvchilarni intellektual rivojlantirishga aksariyat hollarda e’tibor qaratmaydilar. Ikkinchidan, ta’lim sohasidagi islohotlar natijasida o‘quvchilarni intellektual rivojlantirishda yangi pedagogik imkoniyatlar vujudga keldi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini intellektual rivojlantirish masalasi o‘tgan asrning 60 yillaridan boshlab o‘rganila boshlandi. Biroq, bu masalaga hozirgi kunda yangicha pedagogik paradigma asosida yondashilmoqda. Jumladan, ushbu masalaga jamiyatshunoslar va psixologlar birinchilardan bo‘lib e’tibor qaratdilar. Biz so‘ragan o‘qituvchilarning 1,4% i o‘quvchilarni intellektual rivojlantirish haqida tasavvurga ega ekanliklari ayon bo‘ldi. Ularning juda kam qismigina bu masala haqida muayyan bilimga ega ekanliklari aniqlandi. Aksariyat o‘qituvchilar o‘quv predmetlaridan dars beradigan pedagoglarning o‘quvchilarda intellektual faoliyat ko‘nikmasini tarkib toptirishga etarlicha e’tibor qaratmaydilar, ayrimlari esa, bu sinf rahbarining vazifasiga kiradi deb hisoblaydilar[7]. So‘ralgan bir guruh o‘quvchilar o‘zlarining intellektual faoliyatlarini baholashlari, o‘z bilimlarini tadbiq etishga qiziqishlari aniqlandi. Ularning muayyan qismi o‘zlarining intellektual o‘ziga xosliklarini anglab etishlari ayon bo‘ldi. Bularning barchasi o‘quvchilarga individual yondashgan holda ularni intellektual rivojlantirish zaruriyati mavjudligini ko‘rsatdi. Ta’lim jarayoni, undagi o‘zgarishlar, uning ko‘p faoliyatli didaktik maydonga aylanishi o‘quvchi shaxsiga nisbatan yangicha pedagogik munosabatni qaror toptirishni taqozo qilmoqda.

Bugun boshlang‘ich sinf o‘quvchisini individuallashgan yondashuv asosida intellektual rivojlantirish metodikasi o‘quv jarayonining ustuvor maqsadiga aylandi. Keyingi yillarda o‘quv jarayoni sub’ektlariga nisbatan qadriyatli munosabat pedagogik madaniyatning tarkibiy qismiga aylanib ulgurdi. Ta’lim jarayonining demokratlashuvi o‘quvchi shaxsiga nisbatan qadriyatli munosabatning shakllanishiga asos

©intereduglobalstudy.com2024, ISSUE5

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

bo‘lmoqda.Bugungi kunda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini har tomonlama rivojlantirish va buning uchun qulay pedagogik muhitni vujudga keltirishning kontseptual asoslari yaratilgan[8]. Nazariy manbalarning tahlili shuni ko‘rsatdiki, ta’lim jarayonida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini intellektual rivojlantirish sohasida bir qator xorijiy davlatlarda katta pedagogik tajriba to‘plangan. Chunonchi, AQSh, Buyuk Britaniya, Yaponiya, Germaniya, Frantsiya, Avstriya kabi mamlakatlarda o‘quvchilarni intellektual rivojlantirishga qaratilgan davlat miqyosidagi dasturlar va rejalar mavjud. Bu mamlakatlarning tajribalaridan shu narsa ayonki, ularda ta’lim jarayonida o‘quvchilarni intellektual rivojlantirish uchun keng ko‘lamli pedagogik muhit tarkib toptirilgan. O‘qituvchilar har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini biladilar. Shunga ko‘ra ular, ta’lim jarayonida duch keladigan qiyinchiliklarni bartaraf etadilar va har bir o‘quvchining intellektual rivojlanish yo‘nalishlarini belgilaydilar. Bu muammo bilan o‘quvchilarni o‘quv jarayoniga yo‘naltiruvchi maxsus pedagogik xizmat xodimlari shug‘ullanadilar.

Bunday xodimlar o‘quv muassasasi ma’muriyatidan mustaqilliklari bilan ajralib turadilar. Faylasuflar ham qadimdan shaxsni intellektual rivojlantirish muammosi bilan bevosita shug‘ullanib kelganlar. Ular har bir shaxsning intellektual rivojlanish istagi va imkoniyatlarini, uning shaxsiy sifatlari o‘zgarishi bilan bog‘liq holda o‘rganganlar. Bunda ular insonning shaxsiy, ichki, erkin, ixtiyoriy, nuqtai nazarga tayanadilar. O‘quvchini intellektual rivojlantirish ichki va tashqi pedagogik ta’sirlar bilan bog‘liq amalga oshiriladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini intellektual rivojlantirishga ko‘maklashadigan tashqi – pedagogik ta’sirlar qanchalik ko‘p bo‘lsa, uning tarkibiy qismlari ham shunchalik izchil bo‘ladi[9]. Mutaxassislarning ta’kidlashlaricha, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini intellektual jihatdan maqsadga muvofiq tarzda rivojlantirishni ta’minlash uchun, uning tashqi ta’sirlarga nisbatan mustaqilligini oshirish kerak.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini intellektual rivojlantirish ichki manbalari mohiyatining ortib borishi natijasida, ularning mustaqil fikrlash darajalari ortadi va intellektual qiyofasi o‘zgaradi [10]. Bu jarayonda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining fikriy barqarorligi va atrofdagi o‘zgarishlarga nisbatan bir xildagi o‘ziga xos munosabati qaror topadi.

Ko‘rinib turibdiki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini intellektual rivojlantirishda ularga individual yondashuv nihoyatda zarur ekan. Bugungi kunda pedagogika fani oldiga boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini intellektual rivojlantirish vazifasi o‘z echimini kutayotgan ekan, buning uchun har bir boshlang‘ich sinf o‘quvchi va o‘quvchilar guruhining o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ularni intellektual rivojlantirishga yo‘naltirilgan didaktik tizimni vujudga keltirish alohida ahamiyat kasb etmoqda.Va biz o’qituvchilar zimmamizga yuklatilgan bu vazifani sidqidildan bajarmog’imiz lozim.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Asadov Yu.M. O‘quvchilarda kompetentsiyalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan darsliklarga qo‘yiladigan talablar// “Boshlangich ta’limni modernizatsiyalash orqali

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

o‘quv-tarbiya jarayoni sifatini va samaradorligini oshirish” mavzusida boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilari Forumi. Toshkent - 2016.
2. Tabiiy fan -Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 3-sinfi uchun darslik. Z. B. Sangirova, K. T. Suyarov, Z. Y. Tillayeva,M. M. Avezov, M. X. Baymuratova, S. G‘. Xasanova
3. Tabiiy fan- Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 3-sinfi uchun darslik-2021. K. T. Suyarov, Z. Y. Tillayeva, Z. B. Sangirova, M. K. Yuldasheva,M. M. Avezov, M. X. Baymuratova, D. S. Azamatova, M. T. Umaraliyeva,U. E. Alimuhamedova, S. G‘. Xasanova, D. T. Hasanova, D. Q. Turdiyeva,N. V. Yusupova, G. A. Pahramova, Sh. M. Ganiyeva
4. Sh, O'roqova. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini tabiiy fanlar misolida intellectual rivojlantirish metodikasi // TAFAKKUR MANZILI – 2023. – T. №. 4.–C. 135-138.
5. O’roqova S. S. INTELLECTUAL DEVELOPMENT OF PRIMARY CLASS STUDENTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS BASED ON INDIVIDUAL APPROACH-SOCIAL PEDAGOGICAL NEED //Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research. – 2024. – T. 11. – №. 04. – C. 3-7.
6. Shabbazova, D. (2023). PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL FACTORS OF IMPROVING THE LITERACY OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS BASED ON A PERSONAL VALUE APPROACH. Academia Science Repository, 4(05), 12-19.
7. Ruzikulovna, Shabbazova D. "The Importance of Personal Value Approach Methodology in Primary School Literacy Classes." JournalNX, vol. 7, no. 11, 2021, pp.
8. Norbo‘tayev, X. B., & O‘roqova, S. S. (2023). BOSHLANG ‘ICH SINF O ‘QUVCHILARINI TABIIY FANLAR MISOLIDA INTELLEKTUAL RIVOJLANTIRISH METODIKASI. Biologiyaning zamonaviy tendensiyalari: muammolar va echimlar, 1(5), 733-736.
9. Raupova, S. A. (2023). USING TIMSS ELEMENTS IN TEACHING NATURAL SCIENCES IN PRIMARY CLASSES. World of Scientific news in Science, 1(2), 69-74.
10. NORBOTAEV, Khoshbok, and Avazbek JURAEV. "IMPROVING PRIMARY CLASS LESSONS BASED ON MEDIA TEACHING METHODOLOGY." World Bulletin of Social Sciences 16 (2022): 43-47.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАТSIЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**O’roqova Sharofat**, tadqiqotchi [**Урокова Шарофат** исследователь], [**Sharofat S. Urokova**, Researcher]; manzil: O‘zbekiston, Termiz tumani, “Yangiobod” MFY, At-Termiziy ko‘chasi 1 A-uy Pochta index: 190111 [адрес: Узбекистан, Термезский район, МФУ «Янгиабад», улица Ат-Термизы 1 А-уй Почтовый индекс: 190111],], [address: Uzbekistan, Termez district, MFP "Yangiabad", At-Termizy street 1 A-uy Postal code: 190111].

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

TALABALARNING MUSTAQIL ISHLASH FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI. TAJRIBA-SINOV ISHLARI MAZMUNI VA UNI O‘TKAZISH TARTIBI

© G.T. To‘rayeva[1]✉
[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada tajriba-sinov ishining birinchi,ikkinchi va uchinchi bosqich yakunida mustaqil faoliyatni tashkil etishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish metodikasini takomillashtirishga qaratilgan o‘quv mashg‘ulotlarini tashkil etishning yutuq va kamchiliklari aniqlandi hamda o‘quv va uslubiy qo‘llanmalar yaratish orqali ushbu metodikani takomillashtirish yo‘llari ishlab chiqildi.

MAQSAD: ushbu maqolaning maqsadi -talabalar mavjud bilimlaridan kelib chiqib ma’lumotlarni tahlil qilish qobiliyatini tekshirish va olingan natijalar asosida ularni tahliliy tafakkurini va qonuniyatlar mohiyatini amaliy tushunish yaxlit tasavvur qila olish qobiliyatini rivojlantirish metodlarini aniqlash.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu maqolada talabalarning mustaqil ishlash faoliyatini rivojlantirishda tajriba-sinov ishlarining pedagogik imkoniyatlarini o‘rganish uchun ilmiy-tadqiqot metodlari qo‘llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: talabalarning mustaqil ishlash faoliyatini rivojlantiruvchi dasturiy ta’minot yaratish va joriy etish metodikasi asosida fanlarga tayyorlash o‘qitish jarayonida talabalarning mustaqil ishlash faoliyatini tashkil etishning nazariy modeli shilab chiqildi.

XULOSA: keltirilgan ma’lumotlardan ko‘rinib turibdiki, talabalar o‘zida mavjud bilimlardan amaliyotda yaxshigina darajalarda foydalana oladi. Bu esa talabalarning kelajakda avvalo yetuk mutaxassis bo‘lib yetishishidan, kerak bo‘lsa, ular orasidan kimyo sohasining yetuk mutaxasislari, kimyoviy jarayonlarni matematik modellashtirish sohasida yangi qirralarni kashf qiluvchi ijodkor olimlar yetishib chiqishidan dalolat beradi.

Kalit so‘zlar: kreativ, dasturiy ta’minot, mustaqil ishlash faoliyati,web ilova, restudy, metodika, model.

Iqtibos uchun: To‘rayeva G.T. Talabalarning mustaqil ishlash faoliyatini rivojlantirish samaradorligi. tajriba-sinov ishlari mazmuni va uni o‘tkazish tartibi. // Inter education & global study. 2024. №10 B.35-41.

СИМВОЛИКА ЖИВОТНЫХ В ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМ ИСКУССТВЕ

© Г.Т. Тураева[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье по итогам первого, второго и третьего этапов опытно-экспериментальной работы были выявлены недостатки и недостатки организации учебных занятий, направленных на совершенствование методики использования инновационных технологий в организации самостоятельной деятельности, а также разработаны пути совершенствования данной методики путем создания учебно-методических пособий.

ЦЕЛЬ: цель данной статьи-проверить умение учащихся анализировать данные на основе имеющихся знаний и на основе полученных результатов определить методы развития у них аналитического мышления и умения целостно представлять себе практическое понимание сущности закономерностей.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данной статье использованы научно-исследовательские методы исследования педагогического потенциала опытно-экспериментальной работы в развитии самостоятельной трудовой деятельности учащихся.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: на основе методики создания и внедрения программного обеспечения, развивающего самостоятельную трудовую деятельность студентов, в процессе обучения по предметам разработана теоретическая модель организации самостоятельной трудовой деятельности студентов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: как видно из приведенных данных, студенты могут использовать имеющиеся знания на практике на хорошем уровне. Это свидетельствует о том, что в будущем студенты станут прежде всего зрелыми специалистами, а при необходимости среди них будут развиваться зрелые специалисты в области химии, творческие ученые, открывающие новые аспекты в области математического моделирования химических процессов.

Ключевые слова: креатив, программное обеспечение, самостоятельная работа, веб-приложение, рестудия, методология, модель.

Для цитирования: Тураева Г.Т. Эффективность развития самостоятельной исполнительской деятельности учащихся. содержание опытно-испытательной работы и порядок ее проведения. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 35-41.

THE EFFECTIVENESS OF THE DEVELOPMENT OF INDEPENDENT PERFORMING ACTIVITIES OF STUDENTS. THE CONTENT OF THE TRIAL WORK AND THE PROCEDURE FOR ITS IMPLEMENTATION

© Gavxarbonu T. To‘rayeva[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

INTRODUCTION: in this article, based on the results of the first, second and third stages of experimental work, the shortcomings and shortcomings of the organization of training sessions aimed at improving the methodology of using innovative technologies in organizing independent activities were identified, and ways to improve this methodology by creating teaching aids were developed.

AIM: the purpose of this article is to test students' ability to analyze data based on existing knowledge and, based on the results obtained, determine methods for developing their analytical thinking and the ability to holistically imagine a practical understanding of the essence of patterns.

MATERIALS AND METHODS: this article uses research methods to study the pedagogical potential of experimental work in the development of independent work of students.

DISCUSSION AND RESULTS: A theoretical model for organizing students' independent work activities in the process of preparing for subjects was developed based on the methodology for creating and implementing software that develops students' independent work activities.

CONCLUSION: The data presented shows that students are able to use their existing knowledge in practice at a good level. This indicates that in the future, students will first of all become qualified specialists, and if necessary, they will become qualified specialists in the field of chemistry, creative scientists who will discover new areas in the field of mathematical modeling of chemical processes.

Key words: creativity, software, independent work,web application, studio, methodology, model.

For citation: Gavxarbonu T. To‘rayeva. (2024) ‘The effectiveness of the development of independent performing activities of students. the content of the trial work and the procedure for its implementation’, Inter education & global study, (10), pp. 35-41. (In Uzbek).

“**O**liy o‘quv yurti “Kimyo” yo‘nalishi talabalari uchun “Matematika” fani mazmunini yorituvchi o‘quv me’yoriy hujjatlarni (davlat ta’lim standartlari, o‘quv reja, fan dasturi va boshqalar) o‘rganish asosida bo‘lajak iqtisodchi mutaxassislarini kasbiy faoliyatga tayyorlash bo‘yicha nazariy ma’lumotlarni o‘rganish, umumlashtirish”.

Anketa so‘rovlari yordamida talabalarning mustaqil izlanish va mustaqil faoliyat orqali kerakli bilimlarni olish metodlaridan qanchalik xabardorligi tekshirildi. Shuningdek, ularning o‘qib turgan oliy ta’lim muassasalarida bu sohadagi tashkiliy-metodik taminot haqidagi fikrlari hamda takliflari tinglandi, tegishli xulosalar chiqarildi[1, 2].

Talabalarning fanlarni o‘zlashtirish samaradorligini oshirish uchun kredit-modul tizimida mustaqil ta’limni tashkil etishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish metodikasini takomillashtirish zaruriyatini asoslash. “Talabalarda “Matematika” fani asoslari bo‘yicha mavjud bilim, ko‘nikma darajasini aniqlash va yangi bilimlarni

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

o‘qituvchining tegishli ko‘rsatmalari, maslahati yordamida va nazoratida qay darajada mustaqil o‘zlashtirishni uddalay olishiga tekshirish”.

“Talabalar mavjud bilimlaridan kelib chiqib ma’lumotlarni tahlil qilish qobiliyatini tekshirish va olingan natijalar asosida ularni tahliliy tafakkurini va qonuniyatlar mohiyatini amaliy tushunish yaxlit tasavvur qila olish qobiliyatini rivojlantirish metodlarini aniqlash”[3, 4].

Tadqiqotchilik protseduralari strukturasi, talabalarning tajriba-sinov jarayoni uchun tanlangan fanlarga doir bilimlarni o‘zlashtirganliklarini baholashning umumiy me’zonlarini ishlab chiqish.

Talabalarning tajriba-sinov jarayoni uchun tanlangan fanlar bo‘yicha dastlabki bilim darajasini aniqlash.

Talabalarning tajriba-sinov jarayoni uchun tanlangan fanlarni o‘qitishda taklif etilayotgan metodikaning samaradorlik darajasini o‘rganish.

Tajriba-sinov ishini yakunlash va natijalarni matematik statistik usullar orqali qayta ishlash, tahlil qilish.

“O‘quv hamda uslubiy qo‘llanmani va tavsiyanomalarni, yaratilgan yangi web ilovani tajriba-sinovdan o‘tkazish.

Tajriba-sinav ishlari yakunidagi ko‘rsatkichlarni o‘zaro qiyoslash asosida xulosa chiqarish. Testlar, anketalar, so‘rovnomalar, test-anketalar na’munalari, yozma ishlar, suhbatlar mavzularini ishlab chiqish, tegishli miqdorda ko‘paytirish, professor o‘qituvchilar va talabalarga tarqatish”.

Tajriba-sinov mashg‘ulotlari loyihasi, o‘quv mashg‘uloti ishlanmalari, metodik tavsiyalar ishlab chiqish, mashg‘ulotlar jarayonida bevosita ishtirokchi sifatida qatnashish. Nazorat va tajriba guruhlariga loyihalangan o‘quv mashg‘ulotlari o‘tkazilishi bo‘yicha tavsiyalar berish.

Tajriba-sinov ishlari uch bosqichda amalga oshirildi:

Birinchi bosqich – o‘rganuvchi bosqich (2021-2022 o‘quv yili):

“Tadqiqot muammosining nazariy asoslarini o‘rganish maqsadida kredit-modul tizimining ilmiy asoslari o‘rganilindi va ilmiy-uslubiy tomonlari tahlil qilinib chiqildi; Oliy ta’limda kredit-modul tizimining ilmiy asoslaridan kelib chiqib, tadqiqot ishining maqsadi, predmeti, vazifalari hamda tadqiqot ob’ekti aniqlashtirildi”.

Talabalarning mustaqil ta’limda bilim olishning dastlabki holati tashhis qilindi, matematika fanidan mustaqil ta’lim uchun ajratilgan mavzular asosida talabalarning bilim darajasi baholandi. Talabalarning mustaqil ta’lim mavzularini o‘zlashtirishdagi muammolar aniqlanib, ularda mustaqil o‘rganishda bo‘shliqlar mavjudligi aniqlandi:

“Matematika” fanini “Kimyo” yo‘nalishi talabalari mustaqil o‘zlashtirishi kerak bo‘lgan mavzular uchun zamonaviy texnik va kommunikativ imkoniyatlardan foydalanib, shuningdek, innovatsion texnologiyalarni samarali qo‘llab, dars ishlanmalari yaratish zaruriyati ilmiy-nazariy jihatdan aniqlandi, ishchi farazlar shakllantirildi[5,6].

Ikkinchi bosqich – amalga oshirish bosqichi (2022-2023 o‘quv yili):

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Tanlab olingan oliy ta’lim muassasalarida “Kimyo” yo’nalishi talabalari uchun “Matematika” fanining ishchi dasturlari tahlil qilindi va takomillashgan mazmuni ishlab chiqildi; birinchi bosqichda reja qilingan tadqiqotning ishchi farazi, maqsad va vazifalari amalga oshirildi.

Uchinchi bosqich – tajriba-sinov bosqichi (2023-2024 o‘quv yili).

Kredit-modul tizimida dars mashg‘ulotlari, xususan, mustaqil ta’limni tashkil etishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish metodikasini takomillashtirish yo‘nalishida ishlar amalga oshirildi, “Talabalarning mustaqil ishlash faoliyatini rivojlantiruvchi dasturiy ta’minot yaratish va joriy etish metodikasi – web ilovasi”deb nom berilgan dastur yaratildi va bir nechta yangi metodlar yoritilgan qo‘llanmalar chiqarildi.

O‘rganilayotgan muammoning dolzarbligi, ishlab chiqilgan tamoyillarning tadbiqini metodik asoslash bo‘yicha pedagogik tajriba-sinov ishlari o‘tkazildi.

Kredit-modul tizimida mustaqil ta’limni tashkil etishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari tinglovchilar o‘rtasida so‘rovnoma o‘tkazish orqali baholandi.

Kredit-modul tizimida mustaqil ta’lim mashg‘ulotlarini innovatsion texnologiyalardan foydalanib tashkil etishning taklif etilgan metodlari samaradorligi va bu metodlarning talabalarning o‘zlashtirish ko‘rsatkichlarida qanday aks etganini aniqlash maqsadida talabalar o‘rtasida tajriba-sinov o‘tkazildi. Bundan maqsad izlanish bo‘yicha tajriba-sinov natijalarini o‘rganish va ularni amaliy jihatdan tasdiqlash edi.

“Respublikamizning bir nechta oliy o‘quv yurtlarida “Kimyo” yo‘nalishi talabalariga “Matematika” fanini o‘qitishda ta’lim samaradorligini aniqlash maqsadida tajriba-sinov ishlari olib borildi”.

Tajriba-sinov guruhlarida auditoriyadagi mustaqil ishlar hamda auditoriyadan tashqaridagi mustaqil ta’lim mashg‘ulotlari biz taklif qilgan metodlar orqali (shuningdek bu guruh talabalariga “Talabalarning mustaqil ishlash faoliyatini rivojlantiruvchi dasturiy ta’minot yaratish va joriy etish metodikasi – web ilovasi” ham taqdim qilindi), nazorat guruhlarida esa an’anaviy tarzda olib borildi. Tajriba va nazorat guruhida o‘tkazilgan natijalar 5 ballik reyting tizimida baholandi.

Pedagogik eksperiment uch bosqichda: asoslovchi; tashkil etish va o‘tkazish; yakunlovchi bosqichlarida amalga oshirildi.

Tajriba-sinov ishlarining tasdiqlovchi, asoslovchi bosqichida tajriba-sinov ishlari yakunlanib xulosalandi. Testlar, anketalar, tajriba-sinov davridagi vaziyatlarni xolis yoritishga erishish maqsadida talabalarning jarayonga munosabatlarini ko‘rsatib beruvchi so‘rovnomalar, test-anketa na’munalari, yozma ishlar, suhbatlar mavzulari ishlab chiqildi, tegishli miqdorda ko‘paytirildi, professor o‘qituvchi va talabalarga tarqatildi. Tajriba-sinov mashg‘ulotlari loyihasi, o‘quv mashg‘ulotlari ishlanmalari, metodik tavsiyalar ishlab chiqildi. Jarayonda bevosita ishtirokchi sifatida qatnashish va kuzatishlar asosida, nazorat va tajriba guruhlarida o‘quv mashg‘ulotlarini o‘tkazish bo‘yicha tavsiyalar berildi. Tajriba-sinov ishlarining tajriba yakunidagi ko‘rsatkichlarini o‘zaro qiyoslash asosida yakuniy xulosa chiqarildi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Tajriba-sinov yakunida test, yozma ishlar o‘tkazildi. Talabalar bilimini baholashda o‘quv mashg‘ulotlari loyihalarini tuzish, uni ta’lim jarayoniga qo‘llash samaradorligini ko‘rsatish maqsadida va natijalarni hisoblash qulay bo‘lishi uchun 100 ballik reyting tizimidan 5 baholik tizimga o‘tkazildi. Ya’ni, 100 ballik tizimi uchun talabalarni bilimini baholash ulushlarda ishlab chiqilgan bo’lib talabalarning har bir olgan bilimi, egallagan qobiliyati, ballar bilan uning umumiy natijasiga qo’shib borishga ham erishildi va umumiy natijalar qayta besh ballik tizimiga eksport qilindi.

Tajriba-sinov jarayonida “Kimyo” yo‘nalishi talabalariga “Matematika” fanidan mustaqil ta’lim mashg‘ulotlari nisbatan yangi tanlangan pedagogik dasturiy ta’lim vositalari hamda innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda yangi yaratilgan “Talabalarning mustaqil ishlash faoliyatini rivojlantiruvchi dasturiy ta’minot yaratish va joriy etish metodikasi – web ilovasi” orqali tashkil etildi va talabalarning bilimini baholash mezonlari ishlab chiqildi (1-jadvalga qarang)”

“Matematika” fanidan mustaqil ta’lim mashg‘ulotlarini tashkil etish jarayonida talabalarning bilim, ko‘nikma, malaka va matematik kompitensiyalarni o‘zlashtirish ko‘rsatkichini baholash mezonlari

1-jadval

T/r	Baholash darajalari	Baholashning tasniflanishi
1.	Reproduktiv	Talaba kurs bo‘yicha (yetarli yoki umuman) tasavvurga ega emas va mavzu mazmunini to‘liq tushunmagan; matematik fikrlash qobiliyati rivojlanmagan hamda o‘z fikrini bayon etish imkoniyatiga ega emas; matematik atama va tushunchalarni noto‘g‘ri talqin qiladi va vazifasini tushunmaydi.
2.	Produktiv	Kurs bo‘yicha qisman tasavvurga ega, lekin mavzu mazmunini to‘liq tushunmagan; mustaqil masalalar yechishda formulalardan foydalanishda xatoliklarga yo‘l qo‘yadi; berilgan topshiriqni o‘qituvchi yordami bilan bajara oladi; nazariy ma’lumotlarni tushunadi, lekin o‘z fikrini to‘liq bayon eta olmaydi; o‘qituvchi yechgan namunaga qarab shu tipdagi masalani yechib biladi, biroq mustaqil bajara olmaydi.
3.	Qisman izlanuvchan	Kurs bo‘yicha tasavvurga ega hamda tegishli tushuncha va atamalarni biladi; o‘rta darajadagi masalalarni yechishda formulalardan foydalanishda xatoliklarga yo‘l qo‘ymaydi va kerakli natijani olib biladi, biroq qo‘shimcha mantiqiy fikrlash talab qilinadigan masalalarda mustaqil natija ololmaydi; nazariy ma’lumotlarni o‘z fikrini qisman bayon eta oladigan darjadagina tushunadi; mavzuni (matematikani tushunishda juda kerak bo‘ladigan) kimyo bilan bog’lab tushuntirishda qiynaladi, biroq o‘qituvchining kichikroq baholash mumkin bo‘lgan yordamidan to‘g‘ri xulosa chiqarib, tezda kichik xatolarini ham tuzata oladi.
4.	Kreativ	Kurs bo‘yicha (Davlat ta’lim standartlaridan kelib chiqilsa) to‘liq tasavvurga ega hamda tegishli tushuncha va atamalarni yaxshi biladi; masalalarni yechishda formulalardan foydalanish jarayonida hamda har xil masalalarni matematik qonuniyatlar asosida talqin qilishda xatoliklarga deyarli yo‘l qo‘ymaydi va kerakli natijani olib biladi; nazariy ma’lumotlarni tushungan holda, o‘z fikrini to‘liq, tushunarli qilib bayon eta oladi; o‘qituvchi tomonidan berilgan nazariy ma’lumotlarni amalda bemalol qo‘llay oladi; o‘zining ma’lum bir matematik bilimlariga tayanib, yangicha matematik qonunlar hamda xossalarini mustaqil tahlil qilishga harakat qilgan holda o‘z mustaqil qarashlarini yetarlicha himoyalay oladi.

Yuqoridagi jadvalda keltirilgan ma’lumotlardan ko‘rinib turibdiki, talabalar o‘zida mavjud bilimlardan amaliyotda yaxshigina darajalarda foydalana oladi. Bu esa talabalarning kelajakda avvalo yetuk mutaxassis bo‘lib yetishishidan, kerak bo‘lsa, ular

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

orasidan kimyo sohasining yetuk mutaxasislari, kimyoviy jarayonlarni matematik modellashtirish sohasida yangi qirralarni kashf qiluvchi ijodkor olimlar yetishib chiqishidan dalolat beradi[7].

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. To‘raeva. G.T. “Matematika fanini o‘qitish jarayonida talabalarning mustaqil ishini tashkil etishning o‘quv-pedagogik ta’minoti”.//Jismoniy madaniyat va boshlang‘ich ta’lim samaradorligini oshirish istiqbollari. Toshkent davlat pedagogika universiteti, respublika ilmiy-amaliy anjuman. Toshkent 2020y. 531-533b.
2. To‘raeva. G.T. “Kompetentli yondashuv asosida matematikaga fanini o‘qitish jarayonida talabalarning mustaqil ishini tashkil etish modeli”. //Boshlang‘ich ta’limni tashkil etishning sifat va samaradorligini oshirish masalalari . Toshkent davlat pedagogika universiteti, respublika ilmiy-amaliy anjuman. Toshkent 2022y. 190-193b.
3. To‘raeva. G.T. “Kompetentli yondashuv asosida talabalarning mustaqil ishlash faoliyatini takomillashtirish”. //Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy axborotlari 2023/ 4-son.. Toshkent 2023y.357-364b.
4. To‘raeva. G.T. “Bo‘lajak pedagog talabalarning mustaqil ishlash faoliyatini takomillashtirish”.//Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy axborotlari 2023/5-son.. Toshkent 2023y. 451-457b.
5. To‘raeva. G.T. “Bo‘lajak pedagog talabalarning mustaqil ishlash faoliyatini takomillashtirish”. //Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy axborotlari 2023/7-son.. Toshkent 2023y. 231-235b.
6. Turaeva Gavkharbonu Talibjonovna.- “Organization of independent work of students in the process of teaching mathematics on the competence-based approach”.// Science and innovation international scientific journal volume 2 issue 8 august 2023 uif-2022: 8.2 | issn: 2181-3337 | scientists.uz. 167-171pp.
7. Turaeva Gavkharbonu Talibjonovna-“Methodology for developing independent creative thinking of students”.// Science and innovation international scientific journal volume 2 issue 8 august 2023 uif-2022: 8.2| issn: 2181-3337 | scientists.uz.

✉ MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

To‘rayeva Gavxarbonu Tolibjonovna, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti mustaqil tadqiqotchisi, [**Тураева Гавхарбону Толибжоновна,** исследователь Ташкентского государственного педагогического университета имени Низоми], [**Gavharbonu T. Turaeva,** researcher of the Tashkent State Pedagogical University named after Nizomi], [manzil:Toshkent shaxar, Bunyotkor kochasi, 27-uy], [адрес: г.Ташкент, ул.Бунёткор, 27], [address: Tashkent city, Bunyotkor street, house 27].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

TALABALARNING JISMONIY MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING INTEGRALLASHGAN TARBIYA TEXNOLOGIYALARI

© B.X. Ilyasov[1]✉

[1]Qoraqalpoq davlat universiteti, Nukus, Qoraqalpog‘iston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada oliy ta’lim muassasalari talabalarini jismoniy madaniyatini rivojlantirishning integrallashgan tarbiya texnologiyalari, har tomonlama sog‘lom, barkamol shaxs bo‘lib yetishishlarida jismoniy madaniyat, jismoniy tarbiya, sog‘lomlashtirish, jismoniy kamolot, jismoniy rivojlanish, salomatlikni mustahkamlash, sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilishda yangicha yondashuv asosida ta’lim berish yo‘llarini ko‘rsatib o‘tish bilan birgalikda jamiyatda muhitni sog‘lomlashtirish, kelajak avlodni ayniqsa yoshlarni ruhan, ham jismonan sog‘lom qilib tarbiyalash vazifalari ham keltirib o‘tilgan.

MAQSAD: talabalarning jismoniy madaniyatini rivojlantirishning integrallashgan tarbiya texnologiyalari ishlab chiqish uning samaradorligini tadqiqot jarayonida aniqlash.

MATERIALLAR VA METODLAR: ma’lumki, yuksak jismoniy madaniyatga ega bo‘lgan pedagog va sportchilarni shakllantirish davlatimiz siyosatining bugungi kundagi ustuvor yo‘nalishlaridan biridir. Jismoniy madaniyatni yuqori darajasiga ega shaxsni shakllantirish ko‘p bosqichli, murakkab jarayon bo‘lib, mazkur jarayonga texnologik yondashuvni talab etadi. Jismoniy madaniyatni shakllantirishga texnologik yondashuv uning maqsadga muvofiqligi va oqilona tashkil etilishini talab etadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Oliy ta’lim muassasalari talabalarining jismoniy madaniyatini rivojlantirishning integrallashgan tarbiya texnologiyalari ishlab chiqilgan hamda jismoniy madaniyatni rivojlantirishning falsafiy, pedagogik-psixologik omillarini aniqlashtirish orqali kasbiy ijtimoiylashtirishning shaxslararo, guruhiy, jamoaviy va qadriyatga yo‘naltirilgan yangicha integratsion ta’sir ko‘rsatish mexanizmlari takomillashtirilgan.

XULOSA: Oliy ta’lim muassasalari talabalarini o‘z sog‘lig‘i haqida g‘amxo‘rlik qilishga o‘rgatish, sport bilan muntazam shug‘ullanish orqali ularda sog‘lom turmush tarzini yaratish, jismoniy tarbiya bilan mustaqil shug‘ullanish ko‘nikmalarini shakllantirish bugungi kunda pedagogik jarayonning bosh maqsadi hisoblanadi. Jismoniy madaniyat –insonning jismoniy rivojlanishi va barkamollashuvi uchun xizmat qiladigan maxsus vositalar, metodlar hamda sharoitlarni yaratish shuningdek ulardan oqilona foydalanish bo‘yicha erishilgan yutuqlar majmuasi ekanligi bilan ahamiyatlidir.

Kalit so'zlar: jismoniy madaniyat, ta’lim, tarbiya, barkamol avlod, ma’naviy-axloqiy tarbiya, harakatli o‘yinlar, ma’naviy-axloqiy mezon.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Iqtibos uchun: Ilyasov B.X. Talabalarning jismoniy madaniyatini rivojlantirishning integrallashgan tarbiya texnologiyalari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.42-49.

ИНТЕГРИРОВАННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ УЧАЩИХСЯ

© Б.Х. Ильясов[1]✉
[1]Каракалпакский государственный университет, Нукус, Каракалпакстан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматривается развитие физической культуры студентов высших учебных заведений, физической зрелости, физического развития, укрепления здоровья, здорового образа жизни с целью стать здоровым, всесторонне развитым человеком в все аспекты, наряду с указанием путей образования на основе нового подхода, также были упомянуты задачи улучшения среды в обществе и воспитания будущего поколения, особенно молодежи, здоровыми как психологически, так и физически.

ЦЕЛЬ: разработка интегрированных образовательных технологий развития физической культуры студентов и определение ее эффективности в исследовательском процессе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: как известно, формирование педагогов и спортсменов с высокой физической культурой является одним из приоритетов политики нашего государства на сегодняшний день. Формирование личности с высоким уровнем физической культуры-многоступенчатый, сложный процесс, требующий технологического подхода к данному процессу. Технологический подход к формированию физической культуры требует ее целесообразности и рациональной организации.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: разработаны интегрированные образовательные технологии развития физической культуры студентов высших учебных заведений и усовершенствованы новые интеграционные механизмы межличностного, группового, коллективного и ценностно-ориентированного воздействия профессиональной социализации путем уточнения философских, педагогико-психологических факторов развития физической культуры.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: научить студентов высших учебных заведений заботиться о своем здоровье, формировать у них здоровый образ жизни путем регулярных занятий спортом, развивать навыки самостоятельного физического воспитания – основная цель педагогического процесса сегодня. Физическая культура важна, поскольку представляет собой совокупность достижений в создании специальных средств, методов и условий, служащих физическому развитию и совершенствованию человека, а также их рациональному использованию.

Ключевые слова: физическая культура, образование, воспитание, зрелое поколение, духовно-нравственное воспитание, подвижные игры, духовно-нравственный критерий.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Для цитирования: Ильясов Б.Х. Интегрированные образовательные технологии развития физической культуры учащихся. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 42-49.

INTEGRATED EDUCATIONAL TECHNOLOGIES FOR THE DEVELOPMENT OF PHYSICAL CULTURE OF STUDENTS

© Bakhtiyar Kh. Ilyasov[1]✉
[1]Karakalpak State University, Nukus, Karakalpakstan

Annotation

INTRODUCTION: in this article, the development of physical culture of students of higher educational institutions, the promotion of physical culture, physical education, fitness, physical maturity, physical development, health promotion, healthy lifestyle in order to become a healthy, well-rounded person in all aspects, along with showing the ways of education based on a new approach, the tasks of improving the environment in the society and raising the future generation, especially young people, to be healthy both mentally and physically were also mentioned.

AIM: to develop integrated educational technologies for the development of physical culture of students and determine its effectiveness in the research process.

MATERIALS AND METHODS: as you know, the formation of teachers and athletes with high physical culture is one of the priorities of our state's policy today. The formation of a personality with a high level of physical culture is a multi-stage, complex process that requires a technological approach to this process. The technological approach to the formation of physical culture requires its expediency and rational organization.

DISCUSSION AND RESULTS: integrated educational technologies for the development of physical culture of students of higher educational institutions have been developed and new integration mechanisms of interpersonal, group, collective and value-oriented effects of professional socialization have been improved by clarifying philosophical, pedagogical and psychological factors of the development of physical culture.

CONCLUSION: the formation of skills for teaching students of higher education institutions to take care of their health, creating a healthy lifestyle in them through regular participation in sports, independently engaging in physical education is today the main goal of the pedagogical process. Physical culture is significant in that the creation of special tools, methods and conditions that serve for the physical development and harmonization of a person is also a complex of achievements in their rational use.

Key words: physical culture, education, upbringing, mature generation, spiritual and moral education, active games, spiritual and moral criterion.

For citation: Bakhtiyar Kh. Ilyasov. (2024) 'Integrated educational technologies for the development of physical culture of students', Inter education & global study, (10), pp. 42-49. (In Uzbek).

Jahonda o'sib kelayotgan yoshlarni har tomonlama sog'lom, yuksak intellektual salohiyatga ega va jismonan barkamol qilib tarbiyalashda jismoniy madaniyatning o'rni

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

beqiyosdir. Jismoniy madaniyat boshlang‘ich tayyorgarlik bosqichida sport bilan shug‘ullanuvchi talabalarning psixologik va yoshga xos xususiyatlariga to‘liq mos keladigan sharoitlarni yuzaga keltirishda, turli harakat faoliyati sharoitlarida ularning asoslarini egallashda, talabalarning jamoaviy va individual faolligi bilan birga harakat sifatlarini rivojlantirishda, harakat ko‘nikmalarini oqilona shakllantirishda samarali vosita vazifasini o‘tashi mutaxassislar tomonidan e’tirof etiladi. Hozirgi kunda axborot almashish jarayonining jadallashuvi, sog‘lom avlodni tarbiyalashni murakkablashtirmoqa. Tezkor muloqot asrida insonlarning muloqot ko‘lamining kengligi ularning ruhiy zo‘riqishlarini kuchaytirmoqda. Jamiyat a’zolarida toqatsizlik, asabiylik, ruhiy tushukunlik xolatlari kuzatilmoqda. Har bir jamiyatda muhitni sog‘lomlashtirish, kelajak avlodni ayniqsa yoshlarni ruhan, ham jismonan sog‘lom qilib tarbiyalash vazifasi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Inson kamoloti ruhiy va jismoniy mohiyat uyg‘unligida kechishini hisobga olgan holda jamiyat a’zolari aqliy salohiyatini oshirish bilan birga jismoniy madaniyatini ham rivojlantirish vazifalari yuzaga chiqmoqda. Shuning uchun ham mamlakatimizda sog‘lom avlodni tarbiyalash yuzasidan tizimli ishlar olib borilmoqda. Sport sohasiga hukumat tomonidan alohida e’tibor qaratilishi natijasida sportga qiziqish ortmoqda, jismoniy tarbiya kundalik faoliyatga aylanmoqda. Bu esa, jamiyatda sog‘lom turmush tarzini rivojlantirish bilan birga mamlakatimizda sport sohasini yuksalishiga ham zamin yaratmoqda. Davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev ham jismoniy tarbiya va sportga alohida e’tibor qaratish zarurligini quyidagicha asoslaydi: «Jamiyatda sog‘lom turmush tarzini qaror toptirish, jismoniy tarbiya va sportni yanada ommalashtirish bugungi kunning dolzarb vazifadir. Sportni jadal rivojlantirish, xalqaro musobaqalarda yaksak natijalarga erishgan sportshilarni rag‘batlantirish va qo‘llab-quvvatlashga bundan buyon ham katta ahamiyat beramiz».[1] Shuningdek, Prezidentimiz tomonidan yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli o‘tkazishga qaratilgan besh muhim tashabbusning ikkinchisi yoshlarni jismoniy madaniyatini rivojlantirish, jismoniy chiniqtirish, ularni jismoniy tarbiya, sport bilan shug‘ullanishlari va o‘zlarini namoyon qilishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib berishga qaratilgan.

Jismoniy madaniyatni shakllantirish murakkab va mazkur jarayonni texnologiyalashtirish hamma vaqt ham kutiladigan natijalarga to‘liq erishishga imkon bermaydigan quyidagi belgilariga ega: jismoniy madaniyatni shakllantirish yaxlit tavsifga ega, pedagogik ta’sir kichik qadamlar yoki alohida sifatlarni bosqichma-bosqich shakllantirish tarzida amalga oshadi.

1. I.Xarlamov tomonidan taqdim etilgan tarbiya texnologiyasi esa quyidagi o‘ziga xos ko‘rsatkichlarga ega: ma’naviy-axloqiy rivojlanish ziddiyatlarini, ma’naviy-axloqiy sifatlar rivojlanishidagi kamchiliklarni aniqlash; kamchiliklarni bartaraf qilish bo‘yicha vazifalarni belgilash; tarbiyalanuvchilarni shakllantiriladigan sifat mohiyatini anglashga qaratilgan bilish faoliyatiga jalb qilish; rolli va xulqiy tarkibiy qismlar rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatish; to‘g‘ri xatti-harakatni mashq qildirish, uni mustahkamlash [7].

2. V.S. Selivanovning tarbiya texnologiyasi quyidagi bosqichlardan iborat: xulqning ma’lum shakliga ijobiy emotsional munosabat uyg‘otish; oqilona xatti-harakat tarzini hosil

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

qilish; xulqning ijtimoiy ma'qullanadigan shakli haqida tasavvurni shakllantirish va mustahkamlash; oqilona xulq-atvor odatlarini tarbiyalashga doir mashqlar; tushunchani o'zlashtirish [8].

SH.T.Xalilova tomonidan taklif etilgan tarbiya texnologiyasi jahon tillarini o'rganish bilan bog'liqlikda quyidagi uch bosqichni o'z ichiga qamrab olgan:

motivatsion: o'z-o'zini tarbiyalash; o'z-o'zini shakllantirish; kasbiy faoliyatda o'zini namoyon etish; ularni harakatga undovchi motivlar; maqsadli ustanovkalar.

Mazmunli: shaxs axloqiy madaniyatining mohiyati haqidagi bilimlar; axloqiy madaniyat tuzilishi to'g'risidagi tushunchalar; xalq an'analari, urfodatlar, etnoetikani bilish.

Jarayonli (protsessual): insonlar bilan muloqot qilish ko'nikma va malakalari; axloqiy normalar asosida o'z xatti-harakatlarini nazorat qilish malakasi; etiket va etnoetika qoidalariga rioya qilish ko'nikma va malakalari [9].

O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yuqorida bayon etilgan mazkur texnologiyalarning butun tizimi alohida-alohida qismlarga ajratish, pedagogik shakl va metodlarning aniq turini to'g'ri belgilab olishga katta ehtiyoj mavjud. Qaysi pedagogik vositalar yordamida ma'naviy-axloqiy ideallarning e'tiqod, tarbiyalanuvchining xatti-harakati va sifatlariga o'tishini ko'rsatib berish kerak. Texnologiyalar algoritmining bosqichmabosqich amalga oshirish jarayonni qayta hosil qilishni talab etadi, masalan, emotsional munosabatning munozaraga o'rin qoldirmaydigan ahamiyatiga qaramay, undan oldin "taqdim qilish" (qadriyatni namoyish qilish, tushuntirish) bosqichini amalga oshirish zarur.

Tadqiqot doirasida talabalarda ma'naviy madaniyatni rivojlantirishning besh – tanishuv, bilishga doir; baholash, refleksiya, tanlov; interiorizatsiya; fazilatlarni faoliyatda qayta yaratish, dolzarblashtirish; mustahkamlash va korreksiya bosqichlarini o'z ichiga qamrab olgan blokmodulli texnologiyasi ishlab chiqildi (1-jadval).

1-jadval.

Oliy ta'lim muassasasi talabalarida jismoniy madaniyatni rivojlantirishning lokal-modulli texnologiyasi

Bosqichlari	Mazmuni	Shakl, metod va vositalari
Tanishuv, bilishga doir	jismoniy madaniyatga xos sifatlarni taqdim etish va namoyish qilish, tushuntirish	Individual, guruhli, ommaviy, munozaralar, debatlar, treninglar, muammoli tavsifdagi suhbat, erkin yozish, besh minutlik esse, aqliy hujum
Baholash, refleksiya, tanlov	Taqdim etilgan fazilatlar bilan o'zaro ta'sirga kirishish – munosabat, baholash; o'z tajribasiga, o'zining fazilatlar tizimiga kiritish yoki inkor etish	Individual, guruhli, ommaviy, fikrlar hujumi, fikrlar shkalasi, o'zo'zini baholash, badiiy-ma'rifiy asarlar, multimedia vositalari
Interiorizatsiya	Jismoniy madaniyatning bo'lajak pedagoglar uchun ahamiyatini aniqlashtirish. Jismoniy madaniyatga doir fazilatlarni xatti-harakatlar uchun odat sifatida qabul qilish	Individual, o'z-o'zini tahlil etish, o'zo'zini baholash, o'z-o'zini nazorat qilish, axloqiy mavzudagi rolli va baholashga doir vaziyatlar
Fazilatni faoliyatda namoyon etish	Jismoniy madaniyatga ijobiy munosabat, xulq-atvorni faoliyat va muloqotning real hayotiy sharoitlariga kiritish.	Individual, guruhli, ommaviy, hasharlar, ekskursiyalar, marafonlar, tanlovlar, sayllar, musobaqa, rag'batlantirish, loyiha, o'yinli vaziyat, ijtimoiy loyiha

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Mustahamlash va korreksiya	Jismoniy madaniyatni takrorlanadigan vaziyatlar (mashqlar) yordamida faoliyatda mustahkamlash va korreksiyalash	Individual, mashq, namoyish etish, mushohadali tajriba, pedagogik vaziyatlar, reproduktiv obrazli suhbat, test (refleksli tarkibga ega, tushunchali), tugallanmagan gaplar metodikasi

Mazkur bosqichlarda qo‘llaniladigan tarbiyaviy-diagnostik ish shakl va metodlari tizimlashtirildi. Ulardan anketa-so‘ronovmalar, interfaol metodlar, treninglar, keys texnologiyalari tarzida tajriba-sinov ishlari jarayonida foydalanildi.

Anketalar (talabalarning ma’naviyat, madaniyat, jismoniy madaniyatni anglashga oid nazariy bilim, ko‘nikma va malakalarga egaliklarini aniqlashga oid). Ma’lumki, anketalar “og‘zaki ravishda dastlabki ijtimoiy va ijtimoiy-psixologik ma’lumotlarni qo‘lga kiritishga imkon beruvchi vosita, so‘rov turi” sanaladi. Tadqiq etilayotgan muammoning yechimini topishga imkon beruvchi anketalarni tayyorlash quyidagi ikki bosqichida amalga oshirildi:1-bosqich anketa mazmuni, yo‘nalishini belgilash, 2-bosqich, savollar turini tanlash.

Anketalarda berilayotgan savollar o‘z mohiyatiga ko‘ra asosiy, yo‘naltirish, nazorat qilish yoki aniqlashtirish kabi xususiyatlarni namoyon qiladi. Tadqiqotni olib borishda asosiy va nazorat qilish xususiyatiga ega anketalardan foydalanish maqsadga muvofiq deb topilib, ular respondentlar e’tiborlariga ikki xil usulda taqdim etildi. Ya’ni: talabalarning jismoniy madaniyat tushunchasi mohiyatini anglashga oid nazariy bilimlari darajasini aniqlashga xizmat qiluvchi anketa; talabalarning jismoniy tarbiya va sportga oid ehtiyojlarni ifodalovchi ko‘nikma va malakalarga egaliklari darajasini baholashga imkon beruvchi anketa.

Tajriba-sinov ishlari davrida qo‘llanilgan anketalarning har bir variantida 10 ta savol mavjud bo‘lib, ular o‘rganilayotgan holat mohiyatini ochib berishga xizmat qiladi. Ya’ni:

1-variant talabalarning jismoniy tarbiyasiga oid nazariy bilimlarini aniqlashga oid anketa so‘rovi, II variant talabalarni jismoniy tarbiyaning tarixiy boyliklarni o‘zlashtirishga qiziqishlarini aniqlashga oid anketa so‘rovi, III variant talabalarning sog‘lom turmush tarziga bo‘lgan ehtiyojni to‘liq namoyon eta olish ko‘nikma va malakalarga egaliklarini aniqlashga oid anketa so‘rovi.

Savol-javoblar (talabalardan moddiy va ma’naviy hayot uyg‘unligiga erishishning ahamiyatini tushunilishi darajasini baholashga qaratilgan). Tadqiqotni olib borishda talabalar tomonidan moddiy va ma’naviy hayot uyg‘unligiga erishilganlik darajasini baholashda savol-javob metodi ham qo‘llanildi. Ushbu metodni respondentlar o‘rtasida qo‘llash test va anketa metodlari orqali to‘plangan ma’lumotlarni boyitish bilan birga ularning qay darajada obyektiv va to‘g‘ri ekanligini tasdiqlashga xizmat qiladi. Shuningdek, savol-javob vaqtida respondentlar bilan bevosita muloqotni o‘rnatish, ularning holati, qiyofasi hamda yuz ifodalarini kuzatish, xatti-harakatlarini tahlil qilish imkoniyati yuzaga keladi.

Jismoniy madaniyat boshqa madaniyat shakllari kabi shaxsning kompleks rivojlantiruvshi tizimning bir qismi hisoblanadi. Oliy ta’lim muassasalari talabalarida o‘z sog‘lig‘i haqida g‘amxo‘rlik qilishga o‘rgatish, sport bilan doimiy shug‘ullanish orqali ularda sog‘lom turmush tarzini yaratish, jismoniy tarbiya bilan mustaqil shug‘ullanish ko‘nikmalarini shakllantirish pedagogik jarayonning bosh maqsadi hisoblanadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Jismoniy tarbiya – jismoniy kamolotga erishish uchun yo‘naltirilgan pedagogik jarayon bo‘lib, harakat malaka va ko‘nikmalarda o‘rtacha va jismoniy sifatlarni rivojlantirishga qaratilgan jarayon hisoblanadi. Jismoniy tarbiya jarayonida aqliy, axloqiy, estetik va mehnat tarbiyasi bir vaqtda amalga oshiriladi [2,3].

Jismoniy madaniyat, barcha jamiyat a’zolarining jismoniy barkamolligini ta’minlash orqali, insonlarni komillikka erishtirishda asosiy omillardan biri sifatida, har bir davlat va dunyo miqyosida o‘zining tizimiga egaligi bugungi kunda yaqqol ko‘zga tashlanmoqda. Hozirgi zamon jismoniy madaniyat tizimining rivojlanish tarixi juda qadim zamonlarga borib taqaladi. Hozirgi zamon umumbashariy jismoniy madaniyat tizimida, inson jismoniy barkamolligini takomillashtirishga to‘liq imkoniyat yaratib berilgan [4; 4-14 b.].

Jismoniy madaniyatning yer sharida va har bir davlatning ta’lim tizimidagi o‘rnini o‘rganish, uning har bir insonning turmush tarziga singib borishining ahamiyatini tahlil qilishga oid ko‘plab ilmiy tadqiqotlar o‘tkazilgan. O‘tkazilgan ilmiy tadqiqot ishlarining natijasida jismoniy madaniyat tizimi dunyo va har bir davlat miqyosida o‘z salohiyatiga ega ekanligi ilmiy asoslanib, o‘ziga xos tamoyillari ishlab chiqildi. Bu tamoyillarni quyidagicha izohlaymiz: sog‘lomlashtirish; shaxsni har tomonlama rivojlantirish; mehnat va harbiy amaliyot bilan bog‘liqlik [5; 14-26 b.].

Oliy ta’lim muassasalari talabalarini jismonan yuksak, aqlan yetuk qilib tarbiyalash orqali quyidagi vazifalar hal qilinadi: talabalarda kasbga qiziqish, vijdonan ishlash, haqiqatparvarlik, odamlarga hurmat, ular bilan yaxshi muomalada bo‘lish, mehnatga muhabbatni tarbiyalash mumkin; talabalarda kuchli xotira, tashkilotchilikka oid malaka va ko‘nikmalarni shakllantiradi; talabalarda markaziy asab, yarak-qon aylanish, nafas olish tizimlari ishini yaxshilash, ko‘rish, eshitish qobiliyatini yaxshi rivojlantiradi; talabalarda salomatlikni mustahkamlash, turli kasalliklardan himoyalash va immunitetni oshiradi; talabalarda ruhiy barqarorlik sifatlarini shakllantirish, jismoniy zo‘riqishlar, tana, bel va qo‘l mushaklarining umumiy va statik chidamliligini oshirish, turli murakkab harakatlarni tez va aniq bajarish, chaqqonlik, chidamlilikni o‘stiriadi; talabalarda diqqatni bir joyga jamlay olish sifatini, tezkor fikr yuritish, iroda sifatlari - maqsadga intilish, intizomlilik, tashabbuskorlik, qat’iylik, o‘zini tuta bilish kabi xususiyatlarni rivojlantiradi.

Jismoniy tarbiya va sport bilan shug‘ullanish talabalar shaxsiy fikrlash doirasini rivojlantirib, ularning qaddi-qomatini takomillashadi. Shuningdek, morfologik va funksional o‘zgarishlar sodir bo‘ladi, tana tuzilishi, vazni, mushak kuchi, o‘pkaning tiriklik sig‘imi ko‘krak qafasi aylanasi yaqori ko‘rsatkichlarga ega bo‘ladi, aqliy, axloqiy sifatlari tarbiyalanadi. Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlarida talabalarga o‘qituvchi-murabbiylar tomonidan milliy va xalq harakatli o‘yinlarini tashkil qilish va o‘tkazishni rejalashtirish bo‘yicha ko‘nikma va malakalar beriladi va mustaqil ishlash ushun adabiyotlarni tavsiya qiladi.

Talabalarga milliy harakatli o‘yinlarini tashkil etish va o‘tkazishda pedagogik mahoratni shakllantirish ushun o‘qituvchi-murabbiy tomonidan quyidagi jihatlarga e’tibor beriladi: harakatli o‘yinlarni o‘tkazishning metodik asoslari yuzasidan bilim ko‘nikma va

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

malakalar bilan qurollantiriladi; to‘g‘ri tashkil etilgan o‘yinlar sog‘likni mustahkamlaydi, ochiq havolarda tashkil etish esa organizmni chiniqtiradi.

Hozirgi kunda oliy ta’lim muassasalari talaba-yoshlarining jismoniy madaniyatini rivojlantirish, har tomonlama barkamol shaxs bo‘lib ulg‘ayishlarida jismoniy madaniyat, jismoniy tarbiya, sog‘lomlashtirish, jismoniy kamolot, jismoniy rivojlanish, salomatlikni mustahkamlash, sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilishda yangicha yondashuv asosida ta’lim berish zarurati dolzarb vazifa sifatida yuzaga chiqmoqda. Jismoniy madaniyat boshqa madaniyat shakllari kabi shaxsning kompleks rivojlantiruvshi tizimning bir qismi sifatida ifodalanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mirziyoyev SH.M. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi // Xalq so‘zi, 2018yil 23dekabr.
2. Usmonxodjayev T. va bosh. “Harakatli o‘yinlar”. O‘qituvchilar uchun qo‘llanma. – Toshkent, “O‘QITUVCHI”, 1992, B. 48-52.
3. Usmonxodjayev T., va bosh. “101 o‘yin”. Toshkent Ibn Sino nomidagi nashryot, 1990, B. 280-286.
4. Usmonxodjayev T.S. va bosh. 500 mashq va harakatli o‘yinlar 1- qism. - Toshkent.1999, B. 4-14.
5. Mahkamdjanov K., Salamov R., Ikromov I., Jismoniy madaniyat nazariyasi va metodikasi.–Toshkent.:Iqtisod-moliya,2008.–B.14-26.
6. Физическая культура как составная часть общей культуры человека / Черешнева А.Ю., Шлемова М.В., Чернышева И.В., Липовцев С.П. // Международный журнал экспериментального образования. - 2014. - № 7 (часть 2). С. 88-89.
7. Харламов И.Ф. Формирование личностных качеств в процессе воспитания// Педагогика. – М., 2003.- № 3. – С.52-59.
8. Селиванов В.С. Основы общей педагогики: теория и методика. М.:Академия, 2002. – 420 с.
9. Халилова Ш.Т. Жаҳон тилларини ўрганиш жараёнида талабаларда ахлоқий маданиятни шакллантиришнинг педагогик асослари: Педагогика фанлари доктори. … дисс. – Т., 2008. – 310 б. 151-б.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ilyasov Baxtiyar Xabipnazarovich,** Qoraqalpoq davlat universiteti assistenti, [**Ильясов Бахтияр Хабипназарович**, ассистент, Каракалпакского государственного университета], [**Bakhtiyar Kh. Ilyasov**, assistant of Karakalpak State University]; manzil: Qoraqalpog‘iston, Nukus sh, Sh. Abdirov ko‘chasi 14-uy, [Адрес: Каракалпакстан, г. Нукус, ул. ул. Абдирова, 14],[Address: Karakalpakstan, Nukus city, Sh. Abdirov Street, 14]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

BO'LAJAK TEXNOLOGIYA FANI O'QITUVCHILARINI KASBIY FAOLIYATIGA TAYYORLASHDA KREATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODLARINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK IMKONIYATLARI

© G'B. Avazov[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchilarning professional malakasi va shaxsiy kompetentsiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, texnologiya fani o'qituvchilarining kreativ kompetentsiyasini rivojlantirish ularning kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatli bo'lishlari uchun zarurdir. Kreativ kompetentsiya o'qituvchilarga innovatsion metodlar qo'llash, o'quv jarayonini samarali tashkil etish va o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish imkonini beradi. Ushbu maqolada, kelajakdagi texnologiya fani o'qituvchilarini kasbiy faoliyatga tayyorlashda kreativ kompetentsiyani rivojlantirish metodlarining pedagogik-psixologik imkoniyatlari tahlil qilinadi.

MAQSAD: bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarini kasbiy faoliyatga tayyorlashda kreativ kompetentsiyani rivojlantirish eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: m mazkur tadqiqotda bo'lajak maktab biologiya o o'qituvchilarning raqamli ta'lim muhitida darslarini tashkil etish yo'llari jarayonini o'rganishda zamonaviy pedagogik va psixologik yondashuvlarga asoslangan metodologik usullar qo'llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: O'qituvchilarning emotsional barqarorligini oshirish, stressni boshqarish, ijobiy munosabatlarni shakllantirish va samarali muloqotni o'rnatish ularning professional faoliyatida muhim ahamiyatga ega. Bunday psixologik qo'llab-quvvatlash o'qituvchilarning kasbiy o'sishida va kreativ yondashuvlarni qo'llashda ularga yordam beradi. O'qituvchilarning individual yondashuvi, ya'ni har bir o'quvchining qobiliyatlari va qiziqishlariga moslashgan o'quv rejalarini ishlab chiqish, ularning o'quvchilarning ehtiyojlarini qondirish va ularga maksimal darajada yordam berish imkonini yaratadi.

XULOSA: individual yondashuv va innovatsion pedagogik yondashuvlar ham yuqori darajada korrelyatsiyaga ega bo'lib, o'qituvchilarning shaxsiy yondashuvlari va innovatsion metodlarni qo'llashlari kreativ kompetentsiyaning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Bu natijalar, ta'lim muassasalarida o'qituvchilarning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash, ularni yangi metodlar bilan tanishtirish va motivatsiyasini oshirish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: kreativ kompetentsiya, Texnologiya fani o'qituvchisi, Innovatsion pedagogika, Aktiv o'quv metodlari, Dizayn fikrlash, Loyiha asosidagi o'rganish, Emotsional intellect

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Iqtibos uchun: Avazov G‘.B. Bo’lajak texnologiya fani o’qituvchilarini kasbiy faoliyatiga tayyorlashda kreativ kompetentligini rivojlantirish metodlarining pedagogik-psixologik imkoniyatlari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.50-57.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ МЕТОДА РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ТЕХНОЛОГИИ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

© Г.Б. Авазов[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в современной системе образования большое значение имеет профессиональная квалификация и личностная компетентность педагогов. В частности, развитие творческой компетентности учителей технологии необходимо для их успеха в профессиональной деятельности. Творческая компетентность позволяет педагогам использовать инновационные методы, эффективно организовывать учебный процесс, развивать способность учащихся творчески мыслить. В данной статье анализируются педагогические и психологические возможности методов развития творческой компетентности при подготовке будущих учителей технологии к профессиональной деятельности.

ЦЕЛЬ: развитие творческой компетентности является одной из важнейших задач при подготовке будущих преподавателей технических дисциплин к профессиональной деятельности.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данном исследовании применены методологические методы, основанные на современных педагогических и психологических подходах к изучению процесса организации уроков будущих школьных учителей биологии о в цифровой образовательной среде.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: повышение эмоциональной устойчивости учителей, управление стрессом, формирование позитивных отношений и установление эффективного общения имеют важное значение в их профессиональной деятельности. Такая психологическая поддержка помогает педагогам в их профессиональном росте и применении творческих подходов. Индивидуальный подход учителей, то есть разработка учебных планов, адаптированных к способностям и интересам каждого ученика, позволяет им удовлетворять потребности учащихся и оказывать им максимальную помощь.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: индивидуальный подход и инновационные педагогические подходы также имеют высокую степень корреляции, причем личностные подходы учителей и применение инновационных методов оказывают значительное влияние на развитие творческой компетентности. Эти результаты свидетельствуют о необходимости поддержки личностного развития педагогов в образовательных учреждениях, приобщения их к новым методикам и повышения их мотивации.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Ключевые слова: творческая компетентность, Учитель технологии, Инновационная педагогика, Активные методы обучения, Дизайн-мышление, Проектное обучение, Эмоциональный интеллект.

Для цитирования: Г.Б. Авазов. Педагогические и психологические возможности метода развития творческой компетентности в подготовке будущих учителей технологии к профессиональной деятельности. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 50-57.

PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL POSSIBILITIES OF CREATIVE COMPETENCE DEVELOPMENT METHODS IN PREPARING FUTURE TECHNOLOGY TEACHERS FOR THEIR PROFESSIONAL ACTIVITY

© G'oyibnazar B. Avazov[1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the modern education system, the professional qualification and personal competence of teachers are of great importance. In particular, the development of creative competence of technology teachers is necessary for their success in their professional activities. Creative competence allows teachers to use innovative methods, effectively organize the educational process, and develop students' ability to think creatively. This article analyzes the pedagogical and psychological possibilities of creative competence development methods in the preparation of future technology teachers for professional activities.

AIM: the development of creative competence is one of the most important tasks in preparing future teachers of technical disciplines for professional activity.

Materials and methods: m This study uses methodological methods based on modern pedagogical and psychological approaches to studying the process of organizing lessons for future school teachers of biology in a digital educational environment.

DISCUSSION AND RESULTS: improving teachers' emotional stability, stress management, forming positive relationships and establishing effective communication are important in their professional activities. Such psychological support helps teachers in their professional growth and the application of creative approaches. The individual approach of teachers, that is, the development of curricula adapted to the abilities and interests of each student, allows them to meet the needs of students and provide them with maximum assistance.

CONCLUSION: the individual approach and innovative pedagogical approaches also have a high degree of correlation, and the personal approaches of teachers and the use of innovative methods have a significant impact on the development of creative competence. These results indicate the need to support the personal development of

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

teachers in educational institutions, introduce them to new methods and increase their motivation.

Key words: creative competence, Technology teacher, Innovative pedagogy, Active teaching methods, Design thinking, Project-based learning, Emotional intelligence.

For citation: G'oyibnazar B. Avazov. (2024) 'Pedagogical-psychological possibilities of creative competence development methods in preparing future technology teachers for their professional activity', Inter education & global study, (10), pp. 50-57. (In Uzbek).

Bugungi kunda ta'lim tizimida global miqyosda o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, innovatsion texnologiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish va zamonaviy o'qituvchilarning kreativ kompetentsiyasini rivojlantirish masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Texnologiya fanining o'qitilishi, faqatgina nazariy bilimlar yetkazish emas, balki o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularda zamonaviy muammolarni yechish uchun zarur bo'lgan innovatsion yondashuvlarni shakllantirishni talab qiladi.

Kreativ kompetentsiya - bu shaxsning muammolarni yechishda ijodkorlik bilan yondashishi, yangilik yaratish va samarali usullarni ishlab chiqish qobiliyatidir. Zamonaviy texnologiyalar va ularning ta'limdagi qo'llanilishi sharoitida, o'qituvchilardan faqatgina bilimli bo'lish emas, balki o'z bilimi va tajribasini ijodiy tarzda tatbiq eta olish ham talab qilinadi. Bunda pedagogik-psixologik yondashuvlar va innovatsion metodlarning ahamiyati katta. Ta'lim jarayonida kreativ kompetentsiyani rivojlantirish o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatini oshirish bilan birga, ularning muammoli vaziyatlarni hal qilishda o'ziga xos va samarali yondashuvlarni ishlab chiqishiga xizmat qiladi. Bu esa, texnologiya fani o'qituvchilarining nafaqat kasbiy mahoratini oshiradi, balki ularning o'quvchilar bilan samarali pedagogik munosabatlarini shakllantiradi. Ushbu maqola bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarining kreativ kompetentsiyasini rivojlantirish uchun mo'ljallangan metodlarning pedagogik va psixologik imkoniyatlarini tahlil qilishga qaratilgan.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, kreativ yondashuvlar va o'quv jarayonida ijodiy usullardan foydalanishning afzalliklari va ularning o'qituvchilar faoliyatidagi o'rni keng yoritiladi. O'z navbatida, ta'limda kreativ kompetentsiyani shakllantirish va rivojlantirish masalasiga milliy va xalqaro tajriba asosida yondashib, bo'lajak o'qituvchilarning professional va shaxsiy rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladigan tavsiyalar beriladi. Shu bilan birga, kreativ kompetentsiyani rivojlantirishda qo'llaniladigan metodlar va yondashuvlarning psixologik asoslari ham chuqur tahlil qilinadi.

Kelajakdagi texnologiya fani o'qituvchilarini kreativ kompetentsiyani rivojlantirish masalasi bo'yicha olib borilgan ilmiy-tadqiqotlar turli pedagogik va psixologik yondashuvlar asosida amalga oshirilgan. Ushbu tahlil jarayonida mavzuga oid adabiyotlarni quyidagi yo'nalishlar bo'yicha o'rganamiz:

Guilford (1950) ijodiylikni shaxsning muhim psixologik sifati sifatida ta'riflab, uni yangi g'oyalar yaratish va muammolarni noan'anaviy usullar bilan hal qilish qobiliyati sifatida

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ko‘rsatgan. Uning tadqiqotlari kreativ fikrlashning komponentlarini, masalan, moslashuvchanlik, o‘ziga xoslik va fluensiyani aniqlashga qaratilgan.

Runco va Jaeger (2012) kreativlikni zamonaviy ta’lim jarayonida asosiy kompetentsiyalardan biri deb hisoblaydi. Ularning tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, kreativ kompetentsiyaga ega o‘qituvchilar o‘quvchilarda yangi bilimlarni izlashga qiziqish uyg‘otadi.

O‘zbekistonlik olimlar orasida Gulomov (2020) kreativ kompetentsiyaning o‘quv jarayonidagi ahamiyatini o‘rganib, uni pedagogik jarayonning ajralmas qismi deb ta'kidlagan. Uning tadqiqotlarida kreativ kompetentsiya o‘qituvchilarning innovatsion yondashuvlarni qo‘llash imkoniyatlarini ochib beruvchi sifat sifatida qaraladi.

Vygotskiy (1978) o‘quv jarayonida ijodiylikni rivojlantirishga alohida urg‘u bergan va shaxsning ijtimoiy muhit bilan muloqoti ijodiy fikrlashni shakllantirishda muhim omil ekanligini ta'kidlagan.

Miller (2015) texnologiya fani o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida loyiha asosida o‘qitish va dizayn fikrlash metodologiyasini qo‘llash ijodiy qobiliyatni rivojlantirishda samarador ekanligini ko‘rsatgan.

Islomova (2018) texnologiya fanini o‘qitishda innovatsion yondashuvlarning o‘rnini o‘rgangan. U, ayniqsa, texnologik loyihalash va gamifikatsiyaning o‘quv jarayonida ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishdagi ahamiyatini qayd etgan.

Ushbu tadqiqot kelajakdagi texnologiya fani o‘qituvchilarining kasbiy faoliyatiga tayyorlanish jarayonida kreativ kompetentsiyasini rivojlantirish metodlarining pedagogik-psixologik imkoniyatlarini o‘rganishga qaratilgan. Tadqiqotda sifatli va miqdoriy usullarni birlashtirgan kombinatsiyalangan metodologiya qo‘llanildi, bu esa natijalar ishonchliligi va to‘liqligini ta'minlashga imkon berdi. Tadqiqot dizayni eksperimental asosda tashkil etilib, o‘qituvchilarning kreativ kompetentsiyasini baholash uchun keng qamrovli ma'lumotlarni yig‘ishga imkon yaratdi. Miqdoriy tadqiqot qismi uchun 150 ta texnologiya fani o‘qituvchisi o‘rtasida standartlashtirilgan anketalar o‘tkazildi. Anketa savollari kreativ kompetentsiyaning turli komponentlarini baholashga qaratilgan bo‘lib, ularda innovatsion fikrlash, muammolarni yechim topish qobiliyati, ijodiy metodlarni qo‘llash va o‘quvchilarning kreativligini rivojlantirish kabi aspektlar mavjud edi. Likert shkali yordamida baholash tizimi (1 - juda past, 5 - juda yuqori) qo‘llanildi, bu orqali o‘qituvchilarning kreativ kompetentsiyasi darajasi aniq ko‘rsatilishi mumkin bo‘ldi.

Sifatli tadqiqot qismi uchun esa, miqdoriy tadqiqotdan keyin 20 ta o‘qituvchi bilan chuqur intervyular olib borildi. Intervyularning maqsadi anketalarda olingan natijalarni yanada chuqurroq tahlil qilish, o‘qituvchilarning kreativ kompetentsiyasini rivojlantirishda duch keladigan qiyinchiliklar va muvaffaqiyatlarni aniqlash edi. Intervyu savollari ochiq bo‘lib, o‘qituvchilarning shaxsiy tajribalari, qo‘llagan metodlari, motivatsiya va pedagogik-psixologik omillar haqida ma'lumot olishga yo‘naltirilgan edi. Tadqiqotning nazariy qismi mavjud adabiyotlar, ilmiy maqolalar va ilg‘or tajribalarni tahlil qilish orqali amalga oshirildi. Bu orqali kreativ kompetentsiyaning nazariy asoslari, uning ahamiyati va rivojlantirish metodlari haqida chuqur tushuncha hosil qilindi. Tadqiqotda qatnashuvchi sifatida

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

O‘zbekistonning turli hududlarida faoliyat yuritayotgan texnologiya fani o‘qituvchilari tanlandi. Anketalash uchun 150 ta o‘qituvchi tanlab olindi, ular orasida maktab va o‘rta maxsus ta’lim muassasalarida ishlovchi o‘qituvchilar bo‘ldi. Intervyu uchun esa 20 ta o‘qituvchi tasodifiy tanlandi, ular anketada yuqori va o‘rta darajadagi kreativ kompetentsiya ko‘rsatkichlariga ega bo‘lishi ta'minlandi.

Zamonaviy ta'lim tizimi tez sur'atlar bilan o‘zgarib bormoqda, ayniqsa texnologiya fanlari sohasida yangiliklar va innovatsiyalar doimiy ravishda joriy etilmoqda. Bu jarayon o‘qituvchilardan nafaqat texnik bilim va ko‘nikmalarni egallash, balki ularni o‘quv jarayonida samarali va ijodiy tarzda qo‘llay olish qobiliyatini ham talab qiladi. Shu nuqtai nazardan, kelajak texnologiya fani o‘qituvchilarini kasbiy faoliyatga tayyorlashda kreativ kompetentsiyaning rivojlanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Kreativ kompetentsiya – bu shaxsning yangi va innovatsion g‘oyalar yaratish, ularni amalga oshirish, muammolarni yechim topishda ijodiy yondashuvlarni qo‘llash qobiliyatidir. Texnologiya fanlari o‘qituvchilari uchun bu kompetentsiya, o‘z navbatida, darslarni interaktiv, qiziqarli va samarali tashkil etish, o‘quvchilarning texnologik savodxonligini oshirish va ularni kelajakdagi texnologik talablarga tayyorlashda asosiy rol o‘ynaydi.

Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining (AKT) ta'lim jarayonida keng qo‘llanilishi o‘quvchilarning bilim olish jarayonini sezilarli darajada o‘zgartirdi. Ularning ehtiyojlari va qobiliyatlari ham, shuningdek, o‘qituvchilarning malakasi ham bu o‘zgarishlarga moslashishni talab qiladi. Texnologiya fani o‘qituvchilari o‘zlarining pedagogik va psixologik kompetentsiyalarini doimiy ravishda yangilab borishlari, innovatsion metodlarni o‘zlashtirishlari va ularni amaliyotda qo‘llashlari zarur. Shuningdek, globalizatsiya jarayonlari va 4 sanoat inqilobi ta'lim tizimida yangi talablarni yuzaga keltirmoqda. Bu talablar o‘qituvchilardan yanada yuqori darajadagi ijodiy fikrlash, muammolarni tahlil qilish va yechim topish qobiliyatini, hamda o‘zaro muloqot va hamkorlikda ishlash qobiliyatini talab qiladi. Shu bilan birga, o‘qituvchilarning emotsional intellekti va motivatsiyasi ularning professional o‘sishida muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kreativ kompetentsiyasi yuqori bo‘lgan o‘qituvchilar o‘quvchilarning bilim olish jarayoniga yanada faol ishtirok etishlariga, ularda mustaqil fikrlash va innovatsion yondashuvlarni shakllantirishga yordam beradi. Masalan, anketalar asosida o‘tkazilgan tadqiqotlarda o‘qituvchilarning 30% i yuqori darajada, 50% i o‘rta darajada va 20% i past darajada kreativ kompetentsiyaga ega ekanligi aniqlangan. Bu natijalar shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab o‘qituvchilar kreativ kompetentsiyani rivojlantirishda qo‘shimcha qo‘llab-quvvatlash va metodik yordamga muhtoj. Tadqiqot davomida loyihaviy o‘rganish va dizayn fikrlash metodlari eng yuqori samaradorlik ko‘rsatdi. Loyiha asosidagi o‘rganish metodi 85% samaradorlik bilan, dizayn fikrlash esa 80% samaradorlik bilan o‘qituvchilarning kreativ kompetentsiyasini rivojlantirishda eng samarali usullar sifatida tan olindi. Bu metodlar o‘quvchilarning mustaqil ishlashini, jamoaviy ish ko‘nikmalarini va kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga katta hissa qo‘shadi. Brainstorming va o‘yin asosidagi o‘qitish metodlari ham o‘zlarining samaradorligini namoyish etdi, ular mos

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ravishda 75% va 65% samaradorlik ko‘rsatdi. Bu metodlar o‘quvchilarning qiziqishini oshirish va darslarni interaktiv tarzda o'tkazishga yordam beradi.

Pedagogik-psixologik imkoniyatlar esa o‘qituvchilarning kreativ kompetentsiyasini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Emotsional intellekt va motivatsiya kreativ kompetentsiyani rivojlantirishda eng kuchli ta'sir ko‘rsatadigan omillar sifatida aniqlangan. Anketalarda emotsional intellektning kreativ kompetentsiya bilan korrelatsiya koeffitsienti 0.72, motivatsiyaning esa 0.68 bo‘lib, ular o‘qituvchilarning o‘z ishiga bo‘lgan munosabati va ichki motivatsiyasining yuqori darajada bo‘lishi kreativ kompetentsiyani rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko‘rsatishini tasdiqlaydi. Individual yondashuv va innovatsion pedagogik yondashuvlar ham yuqori darajada korrelyatsiyaga ega bo‘lib, o‘qituvchilarning shaxsiy yondashuvlari va innovatsion metodlarni qo‘llashlari kreativ kompetentsiyaning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko‘rsatadi. Bu natijalar ta'lim muassasalarida o‘qituvchilarning shaxsiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash, ularni yangi metodlar bilan tanishtirish va motivatsiyasini oshirishning zarurligini ko‘rsatadi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, pedagogik-psixologik imkoniyatlarni kuchaytirish o‘qituvchilarning kreativ kompetentsiyasini yanada rivojlantirishga yordam beradi.

Grafik va jadval ma'lumotlari asosida, loyihaviy o‘rganish va dizayn fikrlash metodlari o‘qituvchilarning kreativ kompetentsiyasini rivojlantirishda eng yuqori samaradorlikka ega ekanligi aniqlandi. Bu metodlar o‘qituvchilarga innovatsion yondashuvlarni qo‘llash, muammolarni tizimli tahlil qilish va ijodiy yechimlar topishda yordam beradi. Bundan tashqari, o‘yin asosidagi o‘qitish metodlari ham o‘quvchilarning qiziqishini oshirish va darslarga bo‘lgan motivatsiyasini kuchaytirishda samarali vosita sifatida ko‘rsatiladi. Pedagogik-psixologik imkoniyatlarni kuchaytirish orqali o‘qituvchilar o‘zlarining professional o‘sishini ta'minlashlari va kreativ kompetentsiyalarini yanada rivojlantirishlari mumkin.

Tadqiqot natijalari kelajakdagi texnologiya fani o‘qituvchilarining kreativ kompetentsiyasini rivojlantirishda qo‘llaniladigan metodlarning samaradorligini chuqur o‘rganishga imkon berdi. Bu jarayonda loyiha asosidagi o‘rganish va dizayn fikrlash metodlari eng yuqori samaradorlik ko‘rsatdi, bu esa ularning o‘qituvchilarning kreativ qobiliyatlarini rivojlantirishdagi ahamiyatini tasdiqlaydi. Loyiha asosidagi o‘rganish metodi 85% samaradorlik bilan, dizayn fikrlash esa 80% samaradorlik bilan o‘qituvchilarning kreativ kompetentsiyasini oshirishda eng samarali usullar sifatida ajralib turadi. Bu metodlar o‘qituvchilarga nafaqat o‘z bilim va ko‘nikmalarini yangilash, balki ularni innovatsion tarzda qo‘llash imkonini beradi, bu esa o‘quvchilarning texnologik savodxonligini oshirish va ularni zamonaviy talablarga tayyorlashda muhim rol o‘ynaydi. Brainstorming va o‘yin asosidagi o‘qitish metodlari ham ijobiy natijalarga erishdi, ularning samaradorligi mos ravishda 75% va 65% bo‘lib, bu metodlarning o‘quvchilarning qiziqishini oshirish va darslarni interaktiv tarzda o'tkazishda samarali ekanligini ko‘rsatadi. Bu natijalar, o‘qituvchilarning dars jarayonini qiziqarli va faol o'tkazishlari orqali o‘quvchilarning o‘z fikrlarini erkin ifoda etishlari va ijodiy yondashuvlarni rivojlantirishlari mumkinligini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

isbotlaydi. Pedagogik-psixologik imkoniyatlar, ayniqsa emotsional intellekt va motivatsiya, o‘qituvchilarning kreativ kompetentsiyasini rivojlantirishda muhim omil ekanligi aniqlangan. Emotsional intellektning kreativ kompetentsiya bilan yuqori korrelatsiya koeffitsienti (0.72) va motivatsiyaning (0.68) bu boradagi ahamiyatini tasdiqlaydi. Bu shuni anglatadiki, o‘qituvchilarning o‘z ishiga bo‘lgan ijobiy munosabati va ichki motivatsiyasi ularning kreativ qobiliyatlarini oshirishda asosiy omil hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Gulomov, A. (2020). Kreativ Kompetentsiya: Nazariy va Amaliy Yondashuvlar. Toshkent: O‘zbek Davlat Universiteti Nashriyoti.
2. Islomova, M. (2018). Texnologiya Fanini O‘qitishda Innovatsion Metodlar. Samarqand: Samarkand State University Publishing.
3. Rahimov, B. (2019). Pedagogik Psixologiya Asoslari. Toshkent: O‘zbekiston Pedagogika Universiteti Nashriyoti.
4. Nurmatov, D. (2021). O‘yin Asosidagi O‘qitish va Uning Ta’limdagi O‘rni. Toshkent: Ta'lim NDTU.
5. Runco, M. A., & Jaeger, G. J. (2012). The Standard Definition of Creativity. Creativity Research Journal, 24(1), 92-96.
6. Guilford, J. P. (1950). Creativity. American Psychologist, 5(9), 444-454.
7. Avazov, G’. B. (2024). “Bo‘lajak texnologiya fani o‘qituvchilarini kasbiy faoliyatiga tayyorlashda kreativ kompetentligini rivojlantirish metodikasi.”So’ngi ilmiy tadqiqotlar nazariyasi 7-jild 1-son respublika ilmiy-uslubiy jurnali
8. Avazov, G’. B. (2023). “Bo'lajak texnologiya fani o'tituvchilarining kreativ kompetentligi” "Innovative Academy RSC".

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Avazov G'oyibnazar Berdiyevich**, texnologiya va geografiya kafedrasi o'qituvchisi, [**Авазов Гейбназар Бердиевич,** преподаватель кафедры технологии и географии], [**G'oyibnazar B. Avazov**, Lecturer at the Department of Technology and Geography]; manzil: O‘zbekiston, Termiz tumani, «Yangiobod» MFY, At-Termiziy ko‘chasi 1 A-uy Pochta index: 190111 [адрес: Узбекистан, Термезский район, МФУ «Янгиабад», улица Ат-Термизы 1 А-уй Почтовый индекс: 190111],], [address: Uzbekistan, Termez district, MFP «Yangiabad», At-Termizy street 1 A-uy Postal code: 190111].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

KREDIT-MODUL TIZIMIDA FALSAFA FANINI O‘QITISHNING PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI VA METODIKASI

© K.M. Ismadiyorov[1]✉

[1]Andijon davlat pedagogika instituti, Andijon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada falsafa fanini oliy ta’lim muassasalarida kredit-modul tizimida o‘qitish texnologiyalarini takomillashtirish bo‘yicha fikr-mulohazalar bayon etilgan. Kredit-modul tizimida falsafa fani o‘quv jarayonining ta’lim shakllari – ma’ruza, seminar, mustaqil ta’limning tashkiliy formasi hamda ta’lim modelining xususiyatlari haqida mulohazalar yuritilgan. Shuningdek, Falsafani kredit-modul tizimida o‘qitish metodikasini takomillashtirishning metodik ta’minoti va muhim ahamiyati hamda fikr-mulohazalar ilgari surilgan.

MAQSAD: falsafa fanini kredit-modul tizimida o‘qitish metodikasini takomillashtirish hamda metodik ta’minotini mustahkamlash muhim ahamiyat kasb etadi. Falsafa fanini o‘qitish jarayonining har qanday tashkiliy shakli ta’lim maqsadi, mazmuni va boshqa elementlarni o‘z ichiga olgan ta’lim modelini belgilab beradi.

MATERIALLAR VA METODLAR: Kredit-modul tizimida falsafa fanining o‘quv jarayoni, asosan, o‘quv mashg‘ulotlari va nazorat jarayonlaridan tashkil topadi. O‘quv mashg‘ulotlari barcha turdagi akademik mashg‘ulotlarni, talabalarning mustaqil ta’limi va malakaviy amaliyotlarni o‘z ichiga oladi. Nazorat jarayonlari talabalarning ta’lim dasturini qay darajada o‘zlashtirganligini ko‘rsatadi. Ta’limning tashkiliy formasi ta’lim modelining mohiyatini ochib beradi. Falsafa fanini o‘qitishning asosiy shakllari sifatida ma’ruza, seminar, mustaqil ta’lim kabi ta’lim shakllari hamda interfaol metodlarning ahamiyatiga doir tavsiyalar ham ishlab chiqilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: falsafa fanini o‘qitish jarayonining har qanday tashkiliy shakli ta’lim maqsadi, mazmuni va boshqa elementlarni o‘z ichiga olgan ta’lim modelini belgilab beradi. Falsafa fanini o‘qitishning turli ta’lim shakllaridan foydalanish talabalarning bilimlarini chuqurlashtirish, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish va hayot qarashlarini shakllantirishga qaratilgan bo‘lishi kerak. Falsafa ta’limida ta’limning tashkiliy shakllaridan qaysi birini tanlash professor-o‘qituvchidan metodik mahoratni talab qiladi.

XULOSA: chuqur tahliliy va tanqidiy tafakkura ega, mustaqil qarorlar chiqarishga, mustaqil baholash salohiyatiga hamda falsafiy dunyoqarash ega bo‘lgan mutaxasis kadrlarni tayyorlash mamlakatimiz oliy ta’lim tizimida bugungi kunda amalga oshirilayotgan islohotlarining bosh mezonlari hamda jamiyat taraqqiyotini ta’minlovchi muhim omili

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

sifatida qaralmoqda. Talabalarning ijtimoiy faolliklarini oshirish, vatan taqdiriga mas'ullik hissini yuksaltirish, ijtimoiy fanlar, ayniqsa, falsafa fanini o'qitishning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Falsafa fanini o'qitishda talabalarni fanga, bilimga, mutaxasislik sirlarini bilishga qiziqishni uyg'otish hamda ilmiy tadqiqotga bo'lgan rag'batni shakllantirish muhim hisoblanadi. Falsafa ta'limida talabalarda nafaqat falsafiy dunyoqarash, balki shaxsiy yetuklik, mustaqillik, estetik va axloqiy sifatlar ham shakllanadi.

Kalit so'zlar: kredit-modul, ECTS, ma'ruza, seminar, mustaqil ta'lim, to'garak, ta'lim shakli, onlayn-o'qitish, SWOT.

Iqtibos uchun: Ismadiyorov K.M. Kredit-modul tizimida falsafa fanini o'qitishning pedagogik xususiyatlari va metodikasi. // Inter education & global study. 2024. №10 B.58-64.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ И МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ФИЛОСОФИИ В КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЙ СИСТЕМЕ

© К.М. Исмадиеров[1]✉
[1]Андижанский государственный педагогический институт, Андижан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье изложены мнения по совершенствованию технологий преподавания философии в высших учебных заведениях в кредитно-модульной системе. Рассматриваются формы учебного процесса по философии в кредитно-модульной системе - лекции, семинары, организационная форма самостоятельного обучения, а также особенности образовательной модели. Также выдвинуты предложения по методическому обеспечению и подчеркнута важность совершенствования методики преподавания философии в кредитно-модульной системе.

ЦЕЛЬ: совершенствование методики преподавания философии в кредитно-модульной системе и укрепление методического обеспечения имеет важное значение. Любая организационная форма процесса преподавания философии определяет образовательную модель, включающую в себя цель, содержание и другие элементы обучения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: В кредитно-модульной системе учебный процесс по философии состоит в основном из учебных занятий и контрольных процессов. Учебные занятия включают в себя все виды академических занятий, самостоятельное обучение студентов и квалификационные практики. Контрольные процессы показывают степень освоения студентами образовательной программы. Организационная форма обучения раскрывает сущность образовательной модели. Разработаны рекомендации по важности таких форм обучения, как лекции, семинары, самостоятельное обучение, а также интерактивных методов как основных форм преподавания философии.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: Любая организационная форма процесса преподавания философии определяет образовательную модель, включающую в себя цель, содержание и другие элементы обучения. Использование различных форм обучения философии должно быть направлено на углубление знаний студентов, развитие их способности к самостоятельному мышлению и формированию жизненных взглядов. Выбор той или иной организационной формы обучения в философском образовании требует от профессора-преподавателя методического мастерства.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: подготовка специалистов с глубоким аналитическим и критическим мышлением, способностью к самостоятельному принятию решений, потенциалом самостоятельной оценки и философским мировоззрением рассматривается как главный критерий реформ, проводимых сегодня в системе высшего образования нашей страны, а также важный фактор, обеспечивающий развитие общества. Повышение социальной активности студентов, развитие чувства ответственности за судьбу Родины является одной из важных задач преподавания социальных наук, особенно философии. При преподавании философии важно пробудить у студентов интерес к науке, знаниям, познанию тонкостей специальности, а также сформировать мотивацию к научным исследованиям. В философском образовании у студентов формируется не только философское мировоззрение, но и личностная зрелость, самостоятельность, эстетические и нравственные качества.

Ключевые слова: Кредитно-модульная система, ECTS, лекция, семинар, самостоятельное обучение, кружок, форма обучения, онлайн-обучение, SWOT.

Для цитирования: Исмадиеров К.М. Педагогические особенности и методика преподавания философии в кредитно-модульной системе. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 58-64.

PEDAGOGICAL FEATURES AND METHODOLOGY OF TEACHING PHILOSOPHY IN THE CREDIT-MODULAR SYSTEM

© Komil M. Ismadiyorov[1]✉
[1]Andijan State Pedagogical Institute, Andijan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article presents opinions on improving the technology of teaching philosophy in higher education institutions within the credit-modular system. It examines the forms of the philosophy educational process in the credit-modular system - lectures, seminars, the organizational form of independent learning, as well as the features of the educational model. Proposals are also made for methodological support, and the importance of improving the methodology of teaching philosophy in the credit-modular system is emphasized.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

AIM: improving the methodology of teaching philosophy in the credit-modular system and strengthening methodological support is of great importance. Any organizational form of the philosophy teaching process defines an educational model that includes the goal, content, and other elements of learning.

MATERIALS AND METHODS: in the credit-modular system, the educational process in philosophy consists mainly of learning activities and assessment processes. Educational activities include all types of academic classes, student self-study, and qualification practices. The assessment processes demonstrate the level of students' mastery of the educational program. The organizational form of learning reveals the essence of the educational model. Recommendations have been developed regarding the importance of such forms of teaching as lectures, seminars, self-study, as well as interactive methods as the main forms of teaching philosophy.

DISCUSSION AND RESULTS: any organizational form of the philosophy teaching process defines an educational model that includes the goal, content, and other elements of learning. The use of various forms of philosophical education should aim to deepen students' knowledge, develop their ability to think independently, and shape their life views. The choice of a particular organizational form of teaching in philosophical education requires methodological mastery from the professor-teacher.

CONCLUSION: training specialists with deep analytical and critical thinking, the ability to make independent decisions, the potential for independent assessment, and a philosophical worldview is considered the main criterion of the reforms being carried out today in the higher education system of our country, as well as an important factor ensuring the development of society. Increasing the social activity of students and developing a sense of responsibility for the fate of the Motherland is one of the important tasks of teaching social sciences, especially philosophy. When teaching philosophy, it is important to awaken students' interest in science, knowledge, and understanding of the subtleties of the specialty, as well as to foster motivation for scientific research. In philosophical education, students develop not only a philosophical worldview but also personal maturity, independence, and aesthetic and moral qualities.

Key words: credit-modular system, ECTS, lecture, seminar, self-study, club, learning form, online learning, SWOT.

For citation: Komil M. Ismadiyorov. (2024) ‘Pedagogical features and methodology of teaching philosophy in the credit-modular system’, Inter education & global study, (10), pp. 58-64. (In Uzbek).

Bugungi kunda ta’lim sohasida 2017-2021-yillarga mo‘ljallangan “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi” [1] asosida amalga oshirilayotgan islohotlarning mazmuni jahon fani va ta’lim tizimi erishgan eng ilg‘or yutuqlar hamda milliy o‘zlikni shakllantirish asosida milliy taraqqiyotimizni ta’minlab beradigan ta’lim tizimini yaratishdan iborat bo‘lmoqda. Xususan, milliy falsafiy qadriyatlar asosida yoshlarda

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

falsafiy tafakkurni shakllantirish falsafa fanini o‘qitishning bosh mezonlaridan bo‘lib xizmat qilmoqda.

Hozirgi davrda falsafani o‘qitishda o‘qituvchi duch keladigan eng xarakterli shart-sharoit shundaki, falsafa shakllanganidan buyon to hozirgacha uning asliy predmetida ham, uni o‘rganuvchilarning tabiatida ham, uni o‘rganishning tashkillash shakllarida ham tinimsiz va katta o‘zgarishlar sodir bo‘lgan. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni” [1] bilan tasdiqlangan konsepsiyaga muvofiq mamlakatimizdagi oliy ta’lim muassasalari ECTS kredit-modul tizimiga bosqichma-bosqich o‘tishi belgilab berilgan. “Kredit-modulli tizim sharoitida har bir modul o‘quv dasturining tugallangan segmentini aks ettirishi kerak, uning rivojlanishi natijasida talaba ma’lum kompetensiyalarga ega bo‘ladi. Bu kompetensiyalar, albatta, tekshirilishi va baholanishi kerak. Kompetensiyalar yetarlicha uzoq vaqt davomida (kamida bir semestrda) shakllanishi aniq. Semestr ichidagi nisbiy tugallangan ta’lim segmentlarini aniqlash uchun “bo‘lim”, “kichik bo‘lim”, “mavzu” tushunchalari ko‘proq mos keladi, ammo modul emas. Modul ma’ruza va seminar mashg‘ulotlarida o‘zlashtirilgan bir nechta o‘quv mavzularini birlashtirgan o‘quv kursining alohida qismi, tematik blok sifatida tushunish mumkin” [2, 8].

Falsafa fanini o‘qitishning turli shakllari mavjud bo‘lib, ular talabalarning bilimlarini chuqurlashtirish, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish va hayot qarashlarini shakllantirishga qaratilgan bo‘lishi kerak. Falsafa fanini o‘qitishning asosiy shakllaridan biri bu ma’ruzadir.

Ma’ruza – leksiya o‘qituvchining ma’ruzasi bo‘lib, unda falsafa fanining asosiy tushunchalari va g‘oyalari taqdim etiladi. Leksiyalar talabalarning bilimlarini kengaytirish va ularning falsafiy dunyoqarashlarini shakllantirishga yordam beradi. “Ma’ruzalar akademik potoklarga, ya’ni mutaxassisligi yaqin bo‘lgan bir nechta guruhlarga o‘qiladi. Auditoriyadagi talabalar soni lektorning malakasidan va auditoriyaning texnik imkoniyatlaridan kelib chiqib belgilanadi” [3, 50]. Kredit ta’lim tizimining joriy etilishi ushbu jarayonda professor-o‘qituvchilarning rolini sezilarli darajada o‘zgartiradi. Ma’ruzachi sifatida professorlar yoki dotsentlar safidan malakali o‘qituvchilar tayinlanadi. Ulardan esa o‘z navbatida ma’ruza darslarini yuqori ilmiy-uslubiy darajada olib borish talab etiladi. Falsafadan ma’ruzalar talabalarda falsafiy dunyoqarashni shakllantirish bilan bir qatorda umumkasbiy kompetensiya va kreativlikning yuksalishiga xizmat qiladi.

Seminar – seminar talabalarning faol ishtirokida o‘tkaziladigan o‘quv mashg‘uloti bo‘lib, unda falsafa fani bo‘yicha muhokamalar va diskussiyalar o‘tkaziladi. Seminarlar talabalarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish va ularning o‘zlarining fikrlarini ifodalash qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi. Shuningdek, falsafadan seminar mashg‘ulotida turli interfaol metodlar qo‘llaniladi. Falsafaning bahs mavzulari keng muhokama qilinib, kategoriyalar va qonuniyatlar yuzasidan tahliliy fikr va qarashlar shakllanadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Kredit-modul tizimida fanlar (modullar) bo‘yicha kredit to‘plash uchun o‘quv rejasiga muvofiq ma’lum miqdorda o‘qish yuklamasini bajarish talab etiladi Kredit-modul tizimida o‘qish soatlari nisbati o‘rtacha 40 % auditoriya soatlari va 60 % mustaqil ta’lim soatlari bo‘lib, bunda talaba muayyan fan bo‘yicha belgilangan har bir soat dars uchun unga darsdan tashqari bir yarim soat mustaqil o‘qishi hamda tayyorlanishi uchun vaqt zarur bo‘ladi.

Mustaqil ta’lim – mustaqil ta’lim talabalarning mustaqil mashg‘ulotlari bo‘lib, unda falsafa fani bo‘yicha turli xil topshiriqlar va mashqlar bajariladi. Mustaqil ta’lim talabalarning bilimlarini amaliyotda qo‘llash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Mustaqil ishlash, bu – talabaning muayyan o‘quv fani bo‘yicha bilim, malaka va ko‘nikmalarni auditoriyadan tashqarida ta’lim beruvchining rahbarligida yoki individual-ijodiy ravishda o‘zlashtirish hamda oshirish uchun yo‘naltirilgan o‘quv faoliyatidir. Mustaqil ishlashdan asosiy maqsad talabada nafaqat muayyan fan sohasida didaktik topshiriqlarni mustaqil bajarish, bilimlarni oshirish, balki mantiqiy
fikrlash, ijodiy faollik, o‘quv materialini o‘zlashtirishda kreativ yondashuv kabi kasbiy kompetentlikni shakllantirishga imkon beruvchi amaliy topshiriq va vazifalarni bajarishdir [4].

Falsafa fanini o‘qitishda talabalarning mantiqiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish hamda ularning ijodiy salohiyatini oshishga xizmat qiladigan to‘garak, amaliy qo‘shimcha dars va onlayn-o‘qitish kabi o‘quv mashg‘ulotlaridan ham foydalanish tavsiya etiladi. Xususan, falsafa faniga qiziquvchi talabalar uchun to‘garak talabalarda ularning dunyoqarashini kengaytirish mantiqiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini shakllanishiga xizmat qiladi.

Amaliy qo‘shimcha ta’lim esa talabalarning turli xil fikrlarni muhokama qilish va o‘zlarining fikrlarini asoslash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Falsafiy-ilmiy loyihalar talabalarning mustaqil tadqiqotlar olib borish va o‘zlarining bilimlarini amaliyotda qo‘llash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Falsafiy qonuniyatlar va kategoriyalarning mazmun-mohiyatini ilmiy asoslashni shakllantiradi.

Onlayn o‘qitish talabalarning uzoqdan o‘qish imkonini beradi va o‘quv jarayonida eng muhimi uzurli sabablarga ko‘ra dars qoldirgan talabalar uchun talabalar uchun kredit miqdorini to‘plash imkonini ham beradi.

Falsafa fanini o‘qitishda SWOT tahliliy metodidan foydalanish samarali hisoblanadi. Bunda bu strategik rivojlantirish usulu hisoblanib, S va W ichki omillarni, O va T esa tashqi omillarni aniqlashga qaratiladi. Ushbu metod “baholash” ni nazarda tutadi. Baholash esa falsafa fanida asosiy ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, baholash falsafaning asosiy tushunchalaridan biri hisoblangan aksiologiyani o‘rganishda ham muhim hisoblanadi. Shuningdek, qadriyatlarni belgilash uchun ham ushbu metoddan foydalanish mumkin. Qadriyat tushunchasini ham aniqlash falsafaning asosini tashkil etadi. SWOT tahliliy metodining mohiyati quyidagicha:

1. S – obyekt yoki tushunchaning kuchli tomonlari.
2. W – obyekt yoki tushunchaning zaif tomonlari.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

3. I – obyekt yoki tushunchaning imkoniyatlari.
4. T – obyekt yoki tushuncha uchun tahdid va xavflar.

Masalan, inson tushunchasi. Insoninng o‘zi qadriyat. Boshqa barcha qadriyatlar uning atrofida shakllanadi.

Inson
S – yaratuvchan.
W – hissiyotga beriluvchan.
O – barcha ko‘ngilsiz voqealarni oldini olishi mumkin.
T – yakson qiluvchi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 21-iyundagi “Pedagogik ta’lim sifatini oshirish va pedagog kadrlar tayyorlovchi oliy ta’lim muassasalari faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi PQ-289-son qarori. Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. https://lex.uz/uz/docs/-6079561.
2. Zaripov L., Xayitov N., Tuxtayeva M. Kredit-modul tizimi bo‘yicha xorij tajribasi. Metodik qo‘llanma – Toshkent: “Yetakchi nashriyoti”, 2024 y. 32 b.
3. Usmonov B.SH., Xabibullaev R.A.. Oliy o‘quv yurtlarida o‘quv jarayonini kredit-modul tizimida tashkil qilish. O‘quv qo‘llanma – Toshkent:“Tafakkur” nashriyoti, 2020 y.120 bet.
4. Boltaboyev S.A. “Ta’lim jarayonida mustaqil o‘quv faoliyatini tashkil etish mexanizmlari”, “Zamonaviy ta’lim” jurnali, №7 (80) 2019 yil.
5. Esonov M. Oliy ta’limni kredit-modul asosida tashkil etish metodikasi. Metodik qo‘llanma – Toshkent: “Sano-Standart” nashriyoti, 2023 y. 28 b.
6. Muxtarov U. Oliy ta’limda kredit-modul tizimi: xorijiy tajriba va amaliyot. Metodik qo‘llanma – Toshkent: “ILM-ZIYO-ZAKOVAT” nashriyoti, 2022 y. 92 bet.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ismadiyorov Komil Maxamadiyorovich,** erkin tadqiqotchi [**Исмадиёров Комил Махамадиёрович,** независимый исследователь], [**Komil M. Ismadiyorov**, independent researcher]; Manzil: Andijon viloyati, Marhamat tumani, Ko‘tarma MFY, Yangi hayot 54-uy; [адрес: Андижанская область, Мархаматский район, махалля Котарма, Янги хаёт 54]; [adres: Andijan Region, Marhamat district, Kotarma neighborhood, Yangi hayot 54]; ORCID: https://orcid.org/0009-0003-4613-4741.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA KREATIVLIK TUSHUNCHASINING TERMINOLOGIK TAHLILI

© S.K. Abduraimova[1]✉

[1]Guliston davlat universiteti, Guliston, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada boshlang'ich ta'lim jarayonida "kreativlik" tushunchasining mohiyati, uning ilmiy-adabiy manbalardagi talqinlari va amaliy ahamiyati o'rganiladi va terminologik tahlil etildi. Bugungi kun ta'limida kreativ yondashuvni shakllantirish va rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Kreativlik o'quvchilarning o'ziga xos fikrlash qobiliyatini rivojlantiruvchi asosiy mezonlardan biri sifatida ko'rib chiqiladi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi- tadqiqotimizning kontseptual g'oyalari "kreativ", "kreativlik", "ijod", "ijodiy", "ijodiylik", "ijodiy tafakkur", "qobiliyat" kabi terminlarining izohlarini falsafiy, pedagogik, psixologik yondashuv asosida tahlil etish, shuningdek, boshlang'ich ta'lim jarayonida kreativlik tushunchasining mazmun-mohiyatini aniqlash, uni ilmiy-adabiy manbalardagi talqinlarini tahlil qilish hamda o'quv jarayonida kreativlikni rivojlantirish imkoniyatlarini belgilashdan iborat.

MATERIAL VA METODLAR: mazkur tadqiqotda analitik, taqqoslash va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, tadqiqotda kreativlikka oid falsafiy, pedagogik, psixologik lug'atlar tahlil qilindi va ulardagi "kreativlik" tushunchasi atroflicha o'rganildi.

MUHOKAZA VA NATIJALAR: tahlil natijalari ko'rsatdiki, kreativlik tushunchasi boshlang'ich ta'limda nafaqat ijodiy qobiliyatni rivojlantirish, balki muammoli vaziyatlarni hal qilish, erkin fikrlashni shakllantirishda ham muhim o'rin tutadi. Shuningdek, kreativlikka oid qarashlar turlicha bo'lib, ularning barchasi "yaratuvchanlik"ni ifodalaydi. Tadqiqot davomida kreativlikni rivojlantirishda o'qituvchi yondashuvining ahamiyati va o'quv jarayonida innovatsion usullarning qo'llanishi haqida tavsiyalar ishlab chiqildi.

XULOSA: boshlang'ich ta'limda kreativlik tushunchasini rivojlantirish jamiyat taraqqiyotiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'quv jarayoniga kreativ metodlarni integratsiya qilish va o'qituvchilarning malakasini oshirish bu jarayonning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: "kreativ", "kreativlik", "ijod", "ijodiy", "ijodiylik", "ijodiy tafakkur", "qobiliyat" , boshlang'ich ta'lim, terminologik tahlil.

Iqtibos uchun: Abduraimova S.K. Boshlang'ich ta'limda kreativlik tushunchasining terminologik tahlili. // Inter education & global study. 2024. №10 B.65-75.

ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПОНЯТИЯ КРЕАТИВНОСТИ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

© С.К. Абдураимова[1]✉
[1]Гулистанский государственный университет, Гулистан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье исследуется сущность понятия "креативность" в контексте начального образования, его интерпретации в научно-литературных источниках и практическое значение через терминологический анализ. В современном образовании формирование и развитие креативного подхода имеют важное значение. Креативность рассматривается как один из ключевых критериев развития уникального мышления учащихся.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — анализ концептуальных идей терминов, таких как «креатив», «креативность», «творчество», «творческий», «творческое мышление», «способность», с философской, педагогической и психологической точек зрения. Кроме того, исследование направлено на определение сущности креативности в начальном образовании, анализ её интерпретаций в научно-литературных источниках и определение возможностей развития креативности в образовательном процессе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы аналитический, сравнительный и обобщающий методы. Также были проанализированы философские, педагогические и психологические словари, связанные с креативностью, что позволило провести всестороннее изучение понятия "креативность".

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты анализа показали, что понятие креативности в начальном образовании играет важную роль не только в развитии творческих способностей, но и в решении проблемных ситуаций, а также в формировании независимого мышления. Разные подходы к понятию креативности сходятся в её определении как способности к созданию чего-то нового. В ходе исследования были разработаны рекомендации по развитию креативности, подчеркнута важность подхода учителей и внедрения инновационных методов в образовательный процесс.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: развитие понятия креативности в начальном образовании положительно влияет на прогресс общества. Интеграция креативных методов в образовательный процесс и повышение квалификации учителей способствует повышению эффективности обучения.

Ключевые слова: «креатив», «креативность», «творчество», «творческий», «творческое мышление», «способность», начальное образование, терминологический анализ.

Для цитирования: Абдураимова С.К. Терминологический анализ понятия креативности в начальном образовании. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 65-75.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

TERMINOLOGICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF CREATIVITY IN PRIMARY EDUCATION

© Sohiba K. Abduraimova [1]✉
[1]Gulistan State University, Gulistan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article explores the essence of the concept of "creativity" in the context of primary education, its interpretations in scientific and literary sources, and its practical significance through a terminological analysis. In today's education system, forming and developing a creative approach is of critical importance. Creativity is considered one of the key criteria for developing students' unique thinking abilities.

AIM: The main goal of this research is to analyze the conceptual ideas of terms such as "creative," "creativity," "creation," "creative thinking," and "ability" from philosophical, pedagogical, and psychological perspectives. Additionally, it aims to define the essence of creativity in primary education, analyze its interpretations in scientific and literary sources, and determine the opportunities for fostering creativity within the educational process.

MATERIALS AND METHODS: this study employs analytical, comparative, and generalization methods. Furthermore, philosophical, pedagogical, and psychological dictionaries related to creativity were analyzed, providing an in-depth study of the concept of "creativity."

DISCUSSION AND RESULTS: the analysis revealed that the concept of creativity in primary education plays a vital role not only in developing creative abilities but also in solving complex situations and fostering independent thinking. The various perspectives on creativity all converge on the notion of "creativity" as innovation and originality. During the study, recommendations were developed emphasizing the importance of teachers' approaches to enhancing creativity and the implementation of innovative methods in the educational process.

CONCLUSION: developing the concept of creativity in primary education positively impacts societal progress. Integrating creative methods into the educational process and improving teachers' qualifications contribute to enhancing the efficiency of this process.

Keywords: "creative," "creativity," "creation," "creative thinking," "ability," primary education, terminological analysis.

For citation: Sohiba K. Abduraimova. (2024) 'Terminological analysis of the concept of creativity in primary education', Inter education & global study, (10), pp. 65-75. (In Uzbek).

Bugungi kunda yurtimizda ta'lim sifatini oshirish, ta'lim beruvchi hamda ta'lim oluvchilarning aqliy salohiyatini oshirish, kreativ fikrlovchi yoshlar safini kengaytirish ustuvor vazifalardan etib belgilanmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-son Farmonida Oliy ta’lim tizimini rivojlantirishning strategik maqsadlari qatoriga “...oliy ta’lim bilan qamrov darajasini oshirish, xalqaro standartlar asosida yuqori malakali, kreativ va tizimli fikrlaydigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan kadrlar tayyorlash, ularning intellektual qobiliyatlarini namoyon etishi va ma’naviy barkamol shaxs sifatida shakllanishi uchun zarur shart-sharoit yaratish; sohada sog‘lom raqobat muhitini shakllantirish, uning jozibadorligini oshirish, jahon miqyosidagi raqobatbardoshligini ta’minlash” vazifalari kiritilgan. Shuningdek, oliy ma’lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirish bo‘yicha “...oliy ma’lumotli mutaxassislar tayyorlashning maqsadli parametrlarini Investitsiya dasturlari, hududiy va tarmoq dasturlari, vasiylik kengashlari talablari, jahon miqyosidagi texnologik o‘zgarishlarni inobatga olgan holda shakllantirish, ta’lim yo‘nalishlari va mutaxassisliklarini optimallashtirish, bunda STEAM yo‘nalishlarini (aniq fanlar, texnologiya, injiniring, ijodiy san’at va matematika) rivojlantirishga alohida e’tibor qaratish; individual ta’lim trayektoriyalariga asoslangan, talabalarda kreativ fikrlash, amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga qaratilgan o‘quv rejalar ishlab chiqish orqali talabalar qiziqishlari hamda kadrlar buyurtmachilari ehtiyojlariga muvofiq ta’lim dasturlarini shakllantirish, ularni tasdiqlash bo‘yicha oliy ta’lim muassasalariga bosqichma-bosqich akademik mustaqillik berish; mustaqil ta’lim soatlari ulushini oshirish, talabalarda mustaqil ta’lim olish, tanqidiy va ijodiy fikrlash, tizimli tahlil qilish, tadbirkorlik ko‘nikmalarini shakllantirish, o‘quv jarayonida kompetensiyalarni kuchaytirishga qaratilgan metodika va texnologiyalarni joriy etish, o‘quv jarayonini amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga yo‘naltirish, bu borada o‘quv jarayoniga xalqaro ta’lim standartlariga asoslangan ilg‘or pedagogik texnologiyalar, o‘quv dasturlari va o‘quv-uslubiy materiallarni keng joriy etish...” tadbirlar amalga oshirilishi belgilangan[2].

Avvalo, tadqiqotimizning kontseptual g’oyalari “kreativ”, “kreativlik”, “ijod”, “ijodiy”, “ijodiylik”, “ijodiy tafakkur”, “qobiliyat” kabi terminlarining izohlarini keltirib o’tsak maqsadga muvofiq bo’lar edi. Dastlab, turli lug’atlarda ushbu atamalarning berilgan ta’riflarini o’rganib chiqdik.

A.Madvaliyev tahriri, T.Mirzayev rahbarligida yaratilgan “O’zbek tilining izohli lug’ati” da (2006) “Ijod” arabcha so’z bo’lib yaratish, kashf etish, vujudga keltirish degan ma’noni anglatishi va “badiiy, ilmiy, san’atga oid asar yoki moddiy boylik yaratish, vujudga keltirish, yaratuvchilik faoliyati, shuningdek, yaratuvchilik faoliyati mahsuli, samarasi” ekanligi, “Ijodiy” so’zi esa “ijod, yaratuvchilik bilan bog’liq bo’lgan, ijodiy faoliyat, ijodiy mehnat”ni anglatishi, “Ijodkorlik - Ijodkor ishi, ijodkorga xos faoliyat; yaratuvchilik” ekanligi yorotilgan. Ammo “Kreativlik” atamasining izohi keltirilmagan. “Qobiliyat” so’zi esa arabcha so’z ekanligi va “bilim, ko’nikma, malakadan farqli o’laroq, shaxsning muayyan faoliyati yuzasidan layoqati va uning ish uddalay olishidagi subyektiv shart-sharoitlarni ifodalovchi individual ruhiy va jismoniy xususiyati” deb izohlangan[23].

“O’zbekiston milliy entsiklopediyasi”da (2000-2005) esa “Ijod — insonning yangi moddiy va ma’naviy ne’matlar yaratish faoliyati. Unda inson tafakkuri, xotirasi, tasavvuri, diqqati, irodasi faol ishtirok etadi, butun bilimi, tajribasi, iste’dodi namoyon bo’ladi. Ijod

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

dastlab inson tasavvurida tug'iladi, keyin ijodga taalluqli masalalar yuzasidan izlanishlar olib boriladi, boshqalar bajargan ishlar tanqidiy ko'rib chiqiladi, tahlil etiladi, kuzatishlar, tajribalar o'tkaziladi, mantiqiy xulosalar chiqariladi, gipotezalar qilinadi, bular tajribada sinab ko'riladi, noto'g'ri bo'lsa yangilanadi va h.k. Izlanishlar natijasi turli shakllarda (badiiy asar, matematik formula va boshqalar) yuzaga chiqadi. Uni jamiyat e'tirof etsagina haqiqiy, to'liq ijod bo'ladi. Ijod fan-texnikani, madaniyatni boyitadi, rivojlantiradi. Ijodni shartli ravishda 2 ga: ilmiy va badiiy ijodga bo'lish mumkin. Olimlar faoliyati ilmiy ijodga, san'atkorlar, yozuvchilar faoliyati badiiy ijodga qaratilgan"ligi e'tirof etilgan. Ammo ensiklopediyada ham "Kreativlik"ka ta'rif berilmagan. "Qobiliyat" esa " insonning individual salohiyati, imkoniyatlari. Qobiliyat bilimdan keskin farqlanadi, bilim mutolaa natijasi hisoblanadi, qobiliyat shaxsning psixologik va fiziologik tuzilishining xususiyati sanaladi. Qobiliyat ko'nikma, malakadan farq qiladi. Aksariyat ilmiy manbalarda mohirlik bilan qobiliyat aynanlashtiriladi. Qobiliyat inson tomonidan ko'nikma va malakalarning egallanishi jarayonida takomillashib boradi. Har qanday qobiliyat turi shaxsga tegishli murakkab psixologik tushunchadan tashkil topgan bo'lib, u faoliyatning talablariga mutanosib xususiyatlar tizimini o'z ichiga oladi. Shuning uchun qobiliyatdeganda birorta xususiyatning o'zini emas, balki shaxs faoliyatining talablariga javob bera oladigan va shu faoliyatda yuqori ko'rsatkichlarga erishishni ta'minlashga imkoniyat beradigan xususiyatlar sintezini tushunmoq lozim. Barcha qobiliyat uchun tayanch xususiyat — kuzatuvchanlikda, ya'ni insonni fahmlash, ob'ektdan u yoki bu alomatlarni ko'ra bilish, ajrata olish ko'nikmasidir. Qobiliyatning yetakchi xususiyatlaridan biri — narsa va hodisalar mohiyatini ijodiy tasavvur qilishdir. U shaxsning shakllanishi va rivojlanishi natijasi bo'lishi bilan birga, tabiiy manbaga ham ega. Qobiliyat umumiy va maxsus turkumlarga ajratiladi. Umumiy qobiliyat deganda yuksak aqliy imkoniyat va taraqqiyot tushuniladi. Qobiliyat tabiiy ravishda shakllanishi va muayyan reja asosida rivojlantirilishi mumkin. Qobiliyatni ma'lum faoliyatga moyillik yoki intilish orqali, tabiiy zehn nishonalarini aniqlash, mutaxassis rahbarligida uzluksiz faoliyatga jalb etish, Qobiliyatni takomillashtirishning maxsus vositalarini qo'llash, shaxsning faollik alomatlarini maksimal darajada rivojlantirish, inson shaxsiga alohida yondashuvni umumiy talablar bilan uyg'unlikda olib borish va boshqalar orqali rivojlantirish yo'llari mavjud. Qobiliyatning yuqori darajasi iste'dod va daholik namoyon bo'ladi" deya ta'riflangan[24].

Falsafiy qarashlarga ko'ra esa "Ijod (arabcha yaratish, kashf etish, vujudga keltirish) — badiiy, ilmiy, amaliy asar yoki moddiy boylikni yaratish, vujudga keltirish, mohiyatan, yaratuvchilik faoliyati bo'lib, inson ma'naviyatining amaldagi ko'rinishini ifoda etadi. Ijod inson faoliyatining shunday o'ziga xos turiki, bunda his-tuyg'u, bilim va tafakkur uyg'unligi asosida moddiy yoki ma'naviy boylik yaratiladi. Bu jarayonda inson ilm- fan va ijod olamida shu paytga qadar ma'lum bo'lmagan qonunlarni kashf etishi, yangi usul yoki qoida, andoza yoki model ixtiro qilishi, original ilmiy, badiiy asar yaratishi mumkin. Ijod badiiy tafakkur bilan bog'liq bo'lsa - badiiy ijod, ilmiy tafakkurga oid bo'lsa — ilmiy ijod, texnik faoliyat bilan bog'liq bo'lsa — texnik ijod deb ataladi. Yaratuvchanlik faoliyatining samarasi, ya'ni insonning badiiy, ilmiy, texnik tafakkuri mahsuli bo'lgan ilmiy va badiiy asarlar, ishlanmalar,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ratsionalizatorlik ishlari ham ijod deyiladi. Ijod murakkab ruhiy jarayon bo'lib, unda shaxs ruhiyatining barcha qatlamlari ishtirok etadi.

Ijodiy tafakkur - esa erkin fikrlash va ijodkorlik tamoyili ustuvor bo'lgan tafakkur shakli. Tafakkur arab. "fikr" so'zidan yasalgan bo'lib o'ylash, fikr-mulohaza yuritish degan ma'nolarni bildiradi. Ijodiy tafakkur esa voqea-hodisalarni qiyoslash, taqqoslash, tahlil etish asosida fikrni rivojlantirish, uning yangi-yangi qirralarini ochish shu tariqa bilim va tasavvur dunyosini boyitib borishni anglatadi. Ijodiy tafakkur-insonga xos eng muhim xususiyatlardan biridir. Bu xususiyatdan mahrum bo'lgan inson bamisoli hamma ishni ko'r-ko'rona bajaradigan qulga aylanib qoladi. Ijodiy tafakkur sohibi o'z mustaqil fikriga ega bo'ladi. U hayotga, odamlarga erkin muomalada bo'lib, har qanday voqea-hodisa yuzasidan o'z fikrini erkin ifoda qila oladi. Ijodiy tafakkur -jamiyatni ma'naviy yangilash, odamlarning ong-u tafakkurini yuksaltirish, ezgu g'oyalar tantanasini ta'minlashning muhim shartidir. Shuning uchun hozirgi vaqtda mamlakatimizda huquqiy demokratik jamiyat qurish jarayonida ijodiy tafakkur rivojiga alohida e'tibor berilmoqda. Mutafakkir so'zining o'zagi ham fikrdir. Lekin fikr yuritish qobiliyatiga ega bo'lgan odamlarning hammasini ham mutafakkir deb bo'lmaydi. Yuksak teran va qudratli tafakkur sohibi, milliy va umumbashariy qadriyatlar rivojiga beqiyos hissa qo'shgan buyuk ijodkorlar, alloma va aziz avliyolar mutafakkir deb atashga munosibdir"[16].

A.Madvaliyevning muallifligidagi "Ijtimoiy-siyosiy terminlarning qisqacha izohli lug'ati"da (2021) faqat qobiliyat terminiga ta'rif berilgan: "Qobiliyat (arabcha - mayl, qiziqish; sodiqlik, tarafdorlik; layoqat, qobillik, qodirlik) Bilim, ko'nikma, malakalardan farqli olaroq, shaxsning muayyan faoliyat yuzasidan layoqati va uning ishni uddalay olishidagi subyektiv shart-sharoitlarni ifodalovchi individual ruhiy va jismoniy xususiyatlari"[12].

A.Madvaliyev va boshqalar tomonidan yaratilgan "Xalqaro termin elementlarning izohli-illyustrativ lug'ati"da (2023) "KREAT... *(lot.* creatio - yaratish) – o'zlashma-yasama so'zlarning tarkibiy qismi bo'lib, yaratish ma'nosini ifodalaydi" deya aytib o'tilgan[25].

Pedagogik lug'atlarda esa ushbu atamalar turlicha talqin etilgan. Misol uchun, R.X.Jo'rayev va boshqalar muallifligida yaratilgan "Pedagogik atamalar lug'ati"da (2008): ijod - o'quvchi va talabaning yaratuvchiligi, kashfiyoti; ijodiy izlanish - pedagog boshchiligida qo'yilgan muammolar, masalalarni yechish yo'llarini faol izlashni tashkil etishga xizmat qiladigan usuli; ijodkor - mustaqil yaratuvchilik xususiyatiga ega bo'lgan o'quvchi yoki talaba; ijodkorlik - yangi moddiy va ma'naviy qadriyatlarni yaratish bilan natijalanadigan faoliyat turi; kreativlik (ijodiylik) - qandaydir yangi, betakror narsa yarata olish layoqati, badiiy shakl yaratish, fikrlash, g'oya va yechimga olib keluvchi aqliy jarayon; qobiliyat - o'quvchi yoki talabaning individual saloxiyati, imkoniyatlari ifodasi; qobiliyat bilimdan keskin farqdanadi, bilim mutolaa natijasi hisoblanadi, deya ta'rif berilgan[18].

J.Hasanboyev, X.To'raqulov, M.Haydarov, O.Hasanboyevalar yaratgan "Pedagogika fanidan izohli lug'at"da (2008) Ijod avvalo insonning tasavvurida paydo bo'lishi, keyinchalik ijodga taalluqli masalada izlanishlar olib borilishi aytilgan. Shuningdek, " Ijod

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

— fan va texnikani, madaniyatni boyitadi, rivojlantiradi. Ijodiyot - esa inson aql zakovatining barcha ijobiy jifatlarini o'zida mujassamlashtirgan, yangilik yaratish bilan bog'lik, bo'lgan alohida faollik va mustaqil faoliyat turi. Ijodiyot fan, texnika, madaniyat, san'at va ishlab chiqarish safarida namoyon bo'ladi". "Ijodkorlik — bu ko'pchilikka noma'lum va murakkab xususiyatlarni o'rganishga imkon beruvchi inson tafakkuri va ruxiyatining har xil sharoitlarda jamol ko'rsatishi bilan bog'liq; uziga xos fikrlash modeli. Ijodkorlik — bu insoniyatni bir necha ming yillik tarixiy rivojlanishi davrida alohida kishilarning ilm-fanda erishgan oliy ne'mati bo'lib, bugungi kunda insoniyat yaratayotgan barcha moddiy hamda ma'naviy boyliklar esa ana shu oliy ne'matning u yoki bu ko'rinishidir, ya'ni mahsulidir. Fanlar ko'p asrlar mobaynida to'plangan bilimlarning yozma namunasi bo'lib, u bashariyatning tabiatini uz ehtiyojlari yo'lida faol suratda o'zlashtirishi va o'zgartirishi natijasida vujudga kelgan. Kreativ — bu tadqiqotchilik xususiyagiga ega. O'quvchilarda ijodiy tafakkurni jadal (maqsadga yo'naltirilgan) ravishda rivojlantirish ta'limi".

Qobiliyat-bu insonning biror bir xususiyatining o'zigina emas, balki shaxs faoliyatining talablariga javob bera oladigan va shu faoliyatda yuqori ko'rsatkichlarga erishishni ta'minlashga imkoniyat beradigan xususiyatlar sintezidan iboratdir. Bu insonning ham individual saloxiyati va imkoniyati hamdir. Qobiliyatning yetakchi xususiyaglaridan biri — bu narsa va hodisalar mohiyatini ijodiy tasavvur qilishdir.

Qobiliyat quyidagicha umumiy va maxsus turlarga bo'linadi: umumiy qobiliyat — bunda yuksak aqliy imkoniyat va taraqqiyot tushuniladi. U tabiiy razishda shakllanishi mumkin; maxsus qobiliyat bu muayyan reja asosida rivojlantiriladi. Kobiliyatni takomillashtirishning maxsus vositalarini qo'llash, shaxsning faollik alomatlarini maksimal darajada rivojlantirish, inson shaxsiga alohiida yondashishni umumiy talablar bilan uyg'unlikda olib borish va shu kabi yo'llar bilan rivojlantirish mumkin.

Qobiliyatning yuqori darajasi iste'dod va daholikda namoyon buladi:Qobiliyat — bu kishining u yoki bu faoliyatiga tayyorligi, yaroqliligi va shu kabi imkoniyatlari majmui. Azaldan qobiliyat kishining jismoniy, nasliy xususiyatlari bilan bog'liq deb hisoblanadi.

-qobiliyat — shaxsning induvidual xususiyati bulib, u yoki bu mahsuldor faoliyatni muvaffaqqiyatli amalga oshirish shartidir. (R.Dekart, G.V.Leybnits)

-qobiliyat alohida olingan bilimlarni ham yangi usullarini egallashga tayyor bo'lishni o'z ichiga oladi. (M.N.Skatkin)" kabi izohlangan[19].

O.Musurmonova boshchiligida yozilgan "Maktabgacha va boshlangach ta'lim atamalarining izohli lug'ati"da (2011): "Ijod - Sifat jihatdan butkul yangilik bo'lgan, ilgari mavjud bo'lmagan hamda ijtimoiy-tarixiy qimmatga ega bo'lgan biron nimani yaratadigan inson faoliyati. Bu nuqtai nazarga izoh berar ekan L.S.Vigotskiy shunday degan edi: "Ijod ayrim saralangan odamlar, daholar, iste'dodlar, ya'ni buyuk badiiy asarlar yaratganlar, ulkan ilmiy kashfiyotlarni ochganlar yoki texnika sohasida sifat jihatdan yangi ixtirolarga erishganlarning nasibasidir". Ijod insonning har qanday nazariy va amaliy faoliyati bo'lib, u bilan shug'ullanish jarayonida yangi (har holda faoliyat subyektining o'zi uchun)

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

tajribalarga erishiladi (bilimlar, yechimlar, harakat usullari, moddiy mahsulot). Ijodiy tafakkur - esa erkin fikrlash va ijodkorlik tamoyili ustuvor bo'lgan tafakkur shaklidir. Kreativlik - shaxsning nisbatan barqaror xarakteristikasini tashkil qiladigan ijodiy iste'dodlik darajasi, ijod qilishga bo'lgan qobiliyati. Dastlab kreativlik intellekt funktsiyasi sifatida olib qaralar, intellekt kreativlik darajasiga tenglashtirilar edi. Keyinchalik ma'lum bo'lishicha, intellekt darajasi kreativlik bilan ma'lum chegaragacha korrelyatsiya qilinar ekan, o'ta yuqori intellekt esa kreativlikka to'sqinlik qilar ekan" deya fikr bildirilgan[15].

Q.Abdurahimov, J.Yusubov, J.Yusubovlar muallifligidagi "Oliy ta'lim muassasalarida foydalaniladigan asosiy tushuncha va atamalar izohi"da (2020) "Ijod (arab. «yaratish», «kashf etish», «vujudga keltirish») - badiiy, ilmiy, amaliy asar yoki moddiy boylikni yaratish, vujudga keltirish. Ijod mohiyatan yaratuvchilik faoliyati bo'lib, inson ma'naviyatining amaldagi ko'rinishini ifoda etadi. Ijod inson faoliyatini shunday o'ziga xos turiki, bunda his-tuyg'u, bilim va tafakkur uyg'unligi asosida moddiy yoki ma'naviy boylik yaratiladi" deyilgan. Boshqa atamalarga izoh berilmagan[13].

Mualliflar B.Abdullayeva, M.Usmonbayeva, O'.Asqarova, F.Ehsonova, S.Hakimovlar qalamiga mansub "Pedagogika. Izohli lug'at"ida (2020) zamonaviy talqinda faqat kreativlikka izoh berilgan. "Kreativlik (lot., ing. "create" – yaratish, "creative" – yaratuvchi, ijodkor) – individning yangi g'oyalarni ishlab chiqarishga tayyorlikni tavsiflovchi va mustaqil omil sifatida iqtidorlilikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyati. Shaxsning kreativligi uning tafakkurida, muloqotida, his-tuyg'ularida, muayyan faoliyat turlarida namoyon bo'ladi. Kreativlik shaxsni yaxlit holda yoki uning muayyan xususiyatlarini tavsiflaydi. Kreativlik iqtidorning muhim omili sifatida ham aks etadi". Shu bilan birga "Kreativ pedagogika – shaxs (o'quvchi, talaba)ni o'qishga, ta'lim olishga ijodiy yondashish, o'zining va o'z kelajagining yaratuvchisi bo'lishga o'rgatish maqsadini ilgari suradigan fan" deya izohlangan[20].

Falsafiy tadqiqotlarda kreativlik va ijodiy tafakkur muammosi qadimdan o'rganilib kelingan. Platon, Arestotel, Muso Al-Xorazmiy, Abu Nasr Farobiy, Abu Rayxon Beruniy va boshqa buyuk allomalar o'z asarlarida ijodiy tafakkur muammosini o'rganishgan. So'ngra G.S. Altshuller, A. Osborn va boshqalar yurtimizda esa N.M. Abdullayeva, Z.D. Davronov, L.A. Qurbonova va boshqa olimlar ilmiy ijodning ijtimoiy jarayonlar bilan bog'liqligi, ilmiy ijod metodologiyasi, ijodiy tafakkurning falsafiy-metodologik tahlili bilan shug'ullanishgan.

Falsafada ijod inson faoliyatining jarayoni sifatida talqin qilinadi, bu jarayon sifat jihatidan yangi moddiy va ma'naviy qadriyatlarni yaratadi. Ijod turlari ijodiy faoliyat xarakteri bilan belgilanadi: ixtirochilik; tashkilotchilik; ilmiy; badiiy va h.k [7].

G.S. Altshuller: "ijodiy tafakkur, ijtimoiy hamda ijobiy ahamiyatga ega bo'lib, insoniyatning taraqqiyotiga xizmat qiladigan yangiliklarni paydo qilishga qaratilgan tafakkur shaklidir" deya hisoblaydi[8]. Yana uning asosiy g'oyasi shundan iboratki, ijod ham boshqa har qanday faoliyat singari o'rganilishi mumkin, bundan tashqari, ijodiy faoliyatga hamma o'rganishi kerak[9]. Shu fikrni Lerner I. ham qo'llab-quvvatlaydi, u ijodni uch yo'nalishda o'rgatish mumkinligiga ishonadi: intellektual operatsiyalarni o'rgatish; mijodiy faoliyat

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

protseduralarini o'rgatish; ijodga nisbatan qadriyatlarga asoslangan munosabatni shakllantirish[14].

A.Osborn esa "ilmiy ijodni ta'riflashda "breynstorling"-ya'ni "aqliy hujum" atamasini qo'llagan. Uning mazmuni muammoni yechayotgan odam yoki jamoaning vaziyatga o'ziga xos, takrorlanmas ta'siridan iborat. A.Osborn yakka urinishlarning natijasida xal etilmagan muammolarning "aqliy hujum" vaqtida muvaffaqiyatli yechilganini aytadi[17].

M.N.Abdullayeva ijodni shaxsning qobiliyati, insonning maqsadlari tomon intiluvchanlik qobiliyati, hamda ijtimoiy psixologik muhitga bog'laydi[6].

L.A.Qurbonova ijodiy tafakkurning falsafiy-metodologik tahlili mavzusida izanish olib borib, ijodiy taffakurni insonning bilish qobiliyati asosida uning intellektual salohiyati va tasavvurlari,shuningdek, uning obrozlar haqidagi tushunchalari tizimi, jonli mushohada va aqliy faoliyatda namoyon bo'lishini ta'kidlagan. Ijodiy tafakkur ijtimoiy hamda tabbiy dunyoni insonning ehtiyoj va maqsadlariga muvofiq borliqning obyektiv qonunlari asosida, qayta o'zlashtirishga qaratilgan ratsional faoliyat sifatida tushunilishi mumkin[22].

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, O'RQ-637-son. 23.09.2020 yil. https://lex.uz/docs/-5013007
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son Farmoni. https://lex.uz/ru/docs/-4545884
3. Al-Farobiy. Fozil odamlar shahri. –T.:Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993.-B.152.;
4. Abu Rayxon Beruniy. Ruhiyat va ta'lim-tarbiya haqida. –T.: O'qituvchi, 1992. –B.42.
5. Ал-Хоразми Муҳаммад Ибн Муса. Математические трактати. –Т.: Фан, 1983.-С.29.;
6. Абдуллайева М.Н. Научное творчество и идея националной независимости. //Ж. Фалсафа ва ҳуқуқ, - Тошкент, 2005.-Н 4-Б. 17-19.
7. Андреев А.А. Солдаткин В.И. Прикладная философия открытого образования: педагогический аспект. // М.: РИЦ Альфа МГОПУ, 2002. -168с.
8. Алътшуллер Г.С. Найти идею. –Новосибирск: Наука, 1991.- С. 59.
9. Альтшуллер Г.С. Как стать гением: жизненная стратегия творческой личности / Г. С. Альтшуллер, Н. М. Вертны. - Минск: Беларусь, 1994. - 479 с.
10. Арестотелъ. Органон. –М.Наука, 1957.-С.350.
11. Davronov Z. Ilmiy ijod metodologiyasi. –T.: Iqtisod-moliya, 2007. -216 b.
12. Ijtimoiy-siyosiy terminlarning qisqacha izohli lug'ati [Matn]: lug'at/A. Madvaliyev [va boshq.]. - Toshkent: "SAHHOF" nashriyoti, 2021. - 304 b.
13. Lug'at: oliy ta'lim muassasalarida foydalaniladigan asosiy tushuncha va atamalar izohi / Tuzuvchilar: Abdurahimov Q. A., Yusubov J.Q.,Yusubov J.Q. - Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020. - 168 b.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

14. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения. –М.: 1989. -311с.
15. Maktabgacha va boshlangach ta'lim atamalarining izohli lug'ati. Tuzuvchilar: O.Musurmonova [va bosh.] - T.: Bekinmachoq-Plyus, 2011. - 260 b.
16. Ma'naviyat asosiy tushunchalar lug'ati. [Matn: lug'at. //Q. Nazarov va b. - Toshkent: «O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati» nashriyoti, 2022. - 728 b.
17. Осборн А. Поиск новых идей: от озарения к технологии. –М.: АСТ, 2000.-С.29.
18. Pedagogik atamalar lug'ati. R.X.Djuraev va boshqalar. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi. «Fan» nashriyoti. Toshkent-2008. 199 bet.
19. Pedagogika fanidan izohli lug'at.J.Hasanboyev, X.To'raqulov, M.Haydarov, O.Hasanboyeva. T.,"Fan va texnologiya". 2008, 480 bet.
20. Pedagogika. Izohli lug'at / B.Abdullayeva, M.Usmonbayeva, O'.Asqarova, F.Ehsonova, S.Hakimov – Toshkent: "Innovatsiya ziyo" nashriyoti, 2020.– 283 bet.
21. Платон. Диалоги.-М.: Наука, 1959.-260 с.;
22. Qurbonova L.A. Ijodiy tafakkurning falsafiy-metodologik tahlili. Falsafa fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. Toshkent-2007. 170 bet.
23. O'zbek tilining izohli lug'ati: 80000 dan ortiq so'z va so'z birikmasi. J. Il. E – M. Tahrir hay'ati: T. Mirzaev (rahbar) va bosh q.; O'zR FA Til va adabiyot in-ti. - T.: "O'zbekiston milliy entsiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2006.-672 b.
24. O'zbekiston milliy entsiklopediyasi. I harfi.«O'zbekiston milliy entsiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti. Toshkent-2000-2005yy. 492 bet.
25. Xalqaro termin elementlarning izohli-illyustrativ lug'ati [Matn]: lug'at / A.Madvaliyev [va boshq.]. - Toshkent: Donishmand ziyosi, 2023. - 432 b.
26. Abduraimova, S. (2024). THE ROLE AND IMPORTANCE OF MATHEMATICAL CREATIVITY IN EDUCATION. *Modern Science and Research*, *3*(11), 575-579.
27. Abduraimova, S. (2024). THE ESSENCE OF DEVELOPING CREATIVITY SKILLS IN FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS: A PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL ANALYSIS. Science and innovation, 3(B5), 298-301.
28. Qizi, A. S. K. (2024). TA'LIM TIZIMIDA KREATIVLIK QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHGA OID YONDOSHUVLAR. Science and innovation, 3(Special Issue 16), 370-372.
29. Maxsudova, S. (2023). THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF DEVELOPING THE CREATIVITY OF FUTURE PRIMARY CLASS TEACHERS. Science and innovation, 2(B11), 540-543.
30. Taniberdiyev, A., & Abduraimova, S. (2024). DEVELOPING CREATIVITY IN THE MATHEMATICS TEACHING PROCESS: CONTENT AND ESSENCE. *Modern Science and Research*, *3*(11), 278-281.
31. Taniberdiyev, A., & Maxsudova, S. (2023). CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF THE FORMATION OF CREATIVITY IN FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS. Modern Science and Research, 2(12), 466-472.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

32. Maxsudova, S. (2023). BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA ILG'OR XORIJIY TAJRIBALARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI. Models and methods in modern science, 2(5), 50-53.
33. Maxsudova, S., & Omonqulova, F. (2023). BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA O'QUVCHILARNING IQTIDORINI OSHIRISH UCHUN HARAKATLI O'YINLARDAN FOYDALANISH. Академические исследования в современной науке, 2(12), 69-73.
34. Maxsudova, S. (2023). Boshlang'ich sinf darslarida xorijiy tajribalardan foydalanishning ahamiyati va samaradorligi (Darsliklar misolida). In INTERNATIONAL SCIENTIFIC FORUM. Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Sohiba Abduraimova Karimkul qizi,** tayanch doktorant [**Сохиба Абдураимова Каримкул кизи,** докторант], [**Sohiba K. Abduraimova,** PhD student]; manzil: Sirdaryo viloyati, Xovos tumani, Sohibkor mahallasi, 10 [адрес: Сырдарьинская область, Хавастский район, махалля Сохибкор, дом 10], [address: Sohibkor Neighborhood, 10, Khavast District, Syrdarya Region]; [ORCID: https://orcid.org/0009-0000-4695-764X]; E-mail: abduraimova.sohiba1@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDA JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA TALABALAR FAOLIYATINI TASHKILLASHTIRISH

© S.M. Karimova[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika institute, Termiz, O'zbekiston

KIRISH: hozirgi kunda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy yo'nalishi inson omilini rivojlantirishga qaratilgan. Inson – barcha boyliklarni saqlovchi, yaratuvchi va takomillashtiruvchi shaxs sifatida, uning har tomonlama rivojlanishi, imkoniyatlarining kengayishi va yashash shart-sharoitlarining yaxshilanishi butun jarayonning muvaffaqiyatli amalga oshirilishining asosiy shartidir. Ayni paytda, inson salomatligiga alohida e'tibor qaratish, bu borada samarali choralar ishlab chiqish va mavjud muammolarni o'rganish zarur. Jismoniy tarbiya va sport salomatlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston ushbu sohada jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirishga katta e'tibor qaratmoqda, shu jumladan malakali kadrlarni tayyorlashni sifatli amalga oshirishga intilmoqda. Aytish joizki, malakali mutaxassislarni tayyorlash bo'yicha qator muhim qarorlar qabul qilingan.

MAQSAD: ushbu maqolaning maqsadi ta'lim-tarbiya jarayonida jismoniy tarbiya darslarida talabalar faoliyatini samarali tashkillashtirishning muhim ahamiyatini tushuntirishdir. Jismoniy tarbiya darslari nafaqat talabalar jismoniy salomatligini mustahkamlash, balki ularning ruhiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Maqsadga erishish uchun, maqolada talabalar faoliyatini samarali tashkil etishda foydalaniladigan metodlar va usullar, shu jumladan, harakat faoliyatining boshqarilishi, guruhlar bilan ishlash, individual mashqlarni bajarish va aylanib yurib mashq qilish kabi turli uslublar yoritiladi. Har bir usulning o'ziga xos afzalliklari, dars davomida yuqori intensivlikni saqlab qolish, talabalarni birlashtirish va har birining jismoniy tayyorgarligini hisobga olishda qanday yondashuvlar ishlatilishi haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, talabalarni jismoniy faoliyatga faol jalb qilish va ularga sport turlariga bo'lgan qiziqishni oshirish, jismoniy tarbiya metodlarini o'qitishda yangi pedagogik yondashuvlar va texnologiyalarni qo'llashga alohida e'tibor qaratiladi.

MUHOKAZA VA NATIJALAR: jismoniy tarbiya va sportni keng tarqatish, yoshlar o'rtasida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish hamda mamlakatning xalqaro sport maydonlarida o'z o'rnini topishini ta'minlash maqsadida izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF5368-sonli farmonida jismoniy tarbiya va sportni tashkil etishda mavjud tizimli muammolar va kamchiliklar haqida gapirilgan, bu esa davlat siyosatini samarali olib borish va mamlakatning sport salohiyatini to'liq foydalanishga qaratilgan chora-tadbirlar o'tkazilishiga to'sqinlik qilmoqda. Jumladan,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

iqtidorli sportchilarni tanlashda, seleksiya tizimi va sport zaxirasini shakllantirishda mavjud muammolarni hal etishning ahamiyati ta'kidlangan.[5].

XULOSA: yuqoridagilardan xulosa qilib aytganda, ta'lim-tarbiya jarayonida jismoniy tarbiya o'qituvchilari o'quvchilarning faoliyatini tashkillashtirishda yuqorida qayd etilgan usullarni amaliyotda qo'llash, ilg'or pedagogik texnologiyalarni zamonaviy metod va usullarni tadqiq etish, amaliyotga joriy etish va ilmiy-amaliy metodik tavsiyalar ishlab chiqish kabi vazifalarni bajarishlari kerak. Bunda, jismoniy tarbiya va sport mutaxassislari o'z zimmasiga katta mas'uliyatni oladi.

Kalit so'zlar: jismoniy tarbiya, ommaviy sport, sog'lomlashtirish, mashg'ulot, salomatlik, sog'lom turmush tarzi.

Iqtibos uchun: S.M. Karimova. Ta'lim-tarbiya jarayonida jismoniy tarbiya darslarida talabalar faoliyatini tashkillashtirish. // Inter education & global study. 2024. №10 B. 76-83.

ОРГАНИЗАЦИЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ЗАНЯТИЯХ ФИЗКУЛЬТУРОЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

© С.М. Каримова[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: на сегодняшний день основным направлением проводимых в нашей стране реформ является развитие человеческого фактора. Человек как личность, сохраняющая, создающая и совершенствующая все богатства, занимает центральное место в этом процессе. Его всестороннее развитие, расширение возможностей и улучшение условий жизни являются основными условиями успешного выполнения всех реформ. В это же время необходимо уделять особое внимание здоровью человека, разрабатывать эффективные меры и изучать существующие проблемы. Физическое воспитание и спорт играют важную роль в обеспечении здоровья. В Узбекистане уделяется большое внимание развитию физического воспитания и спорта, в том числе качественной подготовке квалифицированных кадров. Следует отметить, что по данному направлению были приняты важные решения.

ЦЕЛЬ: цель данной статьи заключается в объяснении важности эффективной организации деятельности студентов на занятиях по физическому воспитанию в образовательном процессе. Занятия по физическому воспитанию способствуют не только укреплению физического здоровья студентов, но также оказывают положительное влияние на их психологическое и социальное развитие. Для достижения этой цели в статье рассматриваются методы и подходы, используемые для эффективной организации занятий, включая управление двигательной активностью, работу с группами, выполнение индивидуальных упражнений и

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

круговые тренировки. Описываются преимущества каждого метода, подходы к поддержанию высокой интенсивности занятий, объединению студентов и учёту их физической подготовленности. Также акцентируется внимание на активном вовлечении студентов в физическую активность, повышении их интереса к различным видам спорта, а также на внедрении новых педагогических подходов и технологий в процесс преподавания физического воспитания.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: подводя итоги, можно сказать, что учителя физического воспитания в процессе обучения и воспитания должны применять вышеуказанные методы, исследовать и внедрять передовые педагогические технологии, разрабатывать научно-практические рекомендации и внедрять их в практику. При этом специалисты в области физического воспитания и спорта несут большую ответственность.

Ключевые слова: физическое воспитание, массовый спорт, оздоровление, занятия, здоровье, здоровый образ жизни.

Для цитирования: Каримова С.М. Организация студенческой деятельности на занятиях физкультурой в образовательном процессе. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 76-83.

ORGANIZATION OF STUDENT ACTIVITIES DURING PHYSICAL EDUCATION LESSONS IN THE EDUCATIONAL PROCESS

© Sadoqat M. Karimova[1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: currently, the main focus of the reforms being implemented in our country is the development of the human factor. As the custodian, creator, and enhancer of all wealth, a person's comprehensive development, expanded opportunities, and improved living conditions are essential for the successful implementation of the entire process. In this context, paying special attention to health, developing effective measures, and studying current problems are necessary. Physical education and sports play a vital role in ensuring health. Uzbekistan pays great attention to the development of physical education and sports, including striving to provide quality training for skilled professionals. Notably, several significant decisions have been made regarding the preparation of qualified specialists.

AIM: the purpose of this article is to emphasize the critical importance of effectively organizing student activities during physical education lessons in the educational process. Physical education classes not only strengthen students' physical health but also positively influence their psychological and social development. To achieve this goal, the article highlights methods and approaches used to organize student activities effectively. These include managing motor activity, working with groups, performing individual exercises, and

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

using circuit training. The unique advantages of each method, such as maintaining high intensity during lessons, fostering student cohesion, and considering individual physical preparedness, are discussed. Attention is also given to engaging students actively in physical activities, increasing their interest in sports, and implementing new pedagogical approaches and technologies in teaching physical education methods.

CONCLUSION: in conclusion, physical education teachers must employ the above-mentioned methods in organizing student activities, explore modern pedagogical technologies and methods, implement them in practice, and develop scientific and practical methodological recommendations. Physical education and sports specialists bear significant responsibility in this regard.

Keywords: physical education, mass sports, health improvement, sessions, health, healthy lifestyle.

For citation: Sadoqat M. Karimova. (2024) 'Organization of student activities during physical education lessons in the educational process', Inter education & global study, (10), pp. 76-83. (In Uzbek).

Yoshlar o'rtasida jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish, shahar va qishloqlarda zamonaviy sport inshootlarini qurish, bolalar va o'smirlar sport maktablarini tashkil etish, ularni zarur uskunalar bilan ta'minlash va yoshlarni sportga jalb qilish uchun sharoit yaratish orqali sog'lom turmush tarzini keng targ'ib qilishga erishilmoqda. Bu esa sportning ommaviylashishini ta'minlab, yoshlarning salohiyatini rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Har qanday jamiyatda sog'lom va barkamol avlod ko'p bo'lsa, xalqaro sport maydonlaridagi yutuqlar ham yuqori bo'ladi. Olimpiya o'yinlari, jahon chempionatlari, Osiyo o'yinlari kabi xalqaro musobaqalarda yuqori natijalarga erishayotgan sportchilarni tayyorlashda maktablardagi jismoniy tarbiya o'qituvchilari o'zining muhim rolini o'ynaydi.

Inson muntazam kasb bilan shug'ullanayotganda, bu faoliyatning o'ziga xos jihatlari, og'irliklar, zararli moddalar va boshqa omillar tufayli organizmda ba'zi kasalliklar yuzaga keladi. Fan-texnika taraqqiyotiga parallelda, jismoniy mehnatning o'rnini intellektual faoliyat egallay boshladi, mushak faoliyati esa cheklanyapti. Bugungi kunda ko'p insonlar gipodinamiya (kamharakatlik) sababli kasalliklardan aziyat chekmoqda. Uzoq vaqt davomida harakatsiz holatda bo'lish, moddalar almashinuvi va qon aylanishining susayishiga olib keladi. Bunday holatlar, ayniqsa, kam harakatlanadigan kasb egalarida bosh og'rishi kabi alomatlar bilan namoyon bo'ladi.

Zamonaviy davrda aqliy va jismoniy yuklamalarni oqilona taqsimlash, sog'lom turmush tarzini yuritish va jismoniy mashqlarni muntazam bajarish har bir odamning muvaffaqiyatli hayoti uchun zarurdir. Afsuski, ko'plab kishilar salomatliklari jiddiy tarzda buzilganidan keyin jismoniy mashqlarga e'tibor berishni boshlaydilar. Ammo oddiy jismoniy mashqlarni doimiy ravishda bajarish salomatlikka ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Mustaqillik yillarida jamiyatda olib borilgan islohotlar ishlab chiqarishni boshqarish va xodimlar salomatligini muhofaza qilishga xizmat qilmoqda. Biroq, ba'zi mehnat jamoalarida bu jarayonlar samarali tashkil etilmagan. Shuning uchun, bugungi kunda mehnat jamoalarining asosiy vazifalari

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

quyidagilardan iborat: sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish orqali mehnat samaradorligini oshirish; gipodinamiya tufayli yuzaga keladigan kasalliklardan jismoniy tarbiya va sog‘lom turmush tarzini qo‘llash orqali himoya qilish; sport va jismoniy tarbiya kundalik ish jarayonining ajralmas qismiga aylanishi uchun zarur ko‘nikmalarni shakllantirish.

Inson biror kasb bilan doimiy shug‘ullanar ekan, bu faoliyatning o‘ziga xos xususiyatlari, og‘irliklar, zararli moddalar va boshqa omillar natijasida organizmda ba’zi kasalliklar yuzaga kelishi mumkin. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, ish jarayonida tik turish zarur bo‘lgan kasblarda venalarning varikoz kengayishi tez-tez uchraydi. Bunday kasallik yoshlar o‘rtasida ham tarqalib, o‘rtacha chalinish yoshi 35-40 atrofida bo‘lishi kuzatilmoqda. Aqliy mehnat bilan shug‘ullanuvchilar esa ko‘proq umurtqa pog‘onasi bilan bog‘liq kasalliklardan aziyat chekadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, 65 foiz aqliy mehnat bilan ishlovchilar umurtqa pog‘onasida og‘riqni his qilishadi. Hatto o‘tirish uchun eng qulay kursilar ham umurtqaga ortiqcha yuk beradi va bu oyoq bo‘g‘imlariga ham salbiy ta’sir qiladi. XXI asrda keng tarqalgan kasb kasalliklaridan biri osteoxondroz bo‘lib, umurtqa pog‘onasiga ortiqcha yuk tushishi natijasida yuzaga keladi. Ushbu xastalik dunyo aholisining qariyb yarmini tahdid qilmoqda.[9]

Idora xizmatchilari, haydovchilar va yuk tashuvchilar kabi kasblarda ishlovchi odamlar muntazam ravishda bir xil holatda bo‘lishlari, uzoq vaqt davomida jismoniy faollikni kamaytirishlari sababli kasalliklar rivojlanish xavfini oshiradi. Ayniqsa, idora xizmatchilari ish kuni davomida harakatsiz o‘tirgan holda ishlashadi, bu esa osteoxondroz va boshqa umurtqa pog‘onasi bilan bog‘liq kasalliklarning paydo bo‘lishiga olib keladi. Shunday kasalliklarni oldini olish uchun xodimlar gimnastikasi jismoniy faollikni oshirishga va organizmni mustahkamlashga yordam beradi. Bu gimnastika oddiy mashqlardan iborat bo‘lib, har kuni ish vaqtida bajarilishi lozim. U ishning birinchi yarmida ikki soat o‘tgach, ikkinchi yarmida esa tushlikdan ikki soat keyin amalga oshirilishi muvofiqdir. Mashqlar ish joyida o‘tkazilishi va ish kiyimida bajarilishi mumkin [1].

Sport tanaffuslari, ya’ni qisqa jismoniy mashqlar bilan charchoqni kamaytirish va ish qobiliyatini tiklash uchun ajoyib vosita hisoblanadi. Ushbu tanaffuslar 5-7 daqiqani tashkil etadi va odatda ishning ikkinchi yarmida o‘tkaziladi. Mashqlar xavfsiz va gigiena talablariga javob beradigan joyda bajarilishi kerak. Mashqlar turli mushak guruhlarini rivojlantirish, orqa mushaklarni mustahkamlash, bo‘ynidagi tuzlarni parchalash va qorin pressini kuchaytirishga yo‘naltirilgan bo‘lishi lozim. Agar mashq qilish davomida o‘zini yomon his qilgan shaxs bo‘lsa, mashqlarni to‘xtatib, shifokorga murojaat qilish zarur.

Korxona va tashkilotlarda jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarini o‘tkazish uchun “Salomatlik posbonlari” guruhi tashkil etilishi muhimdir. Bu guruh davlat organlari tomonidan boshqarilib, sport murabbiylari, malakali sportchilar, shifokorlar, psixologlar va boshqa mutaxassislar bilan birgalikda ishlaydi. Xodimlar gimnastikasining muntazam bajarilishi osteoxondroz, gipertoniya, qandli diabet, semizlik kabi kasalliklarning rivojlanish xavfini sezilarli darajada kamaytiradi. Shuningdek, bu mashqlar ish unumdorligini oshiradi, yurak qon-tomir tizimini mustahkamlaydi, organizmdagi energiya balansini tiklaydi va

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

stressga qarshi turg‘unlikni oshiradi. Mashqlar muntazam ravishda o‘tkazilishi ishchilarning umumiy salomatligini yaxshilaydi va ularni kasalliklardan saqlaydi.[9]

Maktab yoshidagi bolalar o‘sish davrida organizmda assimilyatsiya jarayoni dissimilyatsiyadan ustun bo‘ladi. Bu jarayon natijasida bolaning bo‘yi o‘sib, tana massasi ortadi. O‘sish jarayoni bilan birga rivojlanish ham proporsional tarzda amalga oshadi. Bolaning organizmiga turli omillar ta’sir qiladi va bu omillarning har biri uning o‘sish va rivojlanishiga o‘z ta’sirini ko‘rsatadi. Ayniqsa, maktab yoshidagi bolalar uchun jismoniy tarbiya va sportning o‘rni katta, chunki ular organizmning rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Jismoniy sifatlar, masalan, mushaklarning kuchi, moslashuvchanlik va bo‘g‘imlarning harakatchanligi ma’lum yosh davrlarida o‘zgaradi va rivojlanadi.[5]

Yengil atletika mashqlariga e’tibor qaratish yosh organizmni mustahkamlashga yordam beradi. Ular yurak-qon tomir tizimini kuchaytiradi, nafas olish tizimini yaxshilaydi, mushaklarning hamonikli rivojlanishini ta’minlaydi, bo‘g‘imlarning harakatchanligini oshiradi va asab-mushak koordinatsiyasini yaxshilaydi. Bu esa natijada harakat aktining kengligini oshiradi va sport natijalarining ijobiy o‘sishini ta’minlaydi.

Mamlakatimizda ta’lim tizimini yaxshilashga alohida e’tibor berilmoqda. Bu borada “Kadrlar tayyorlash bo‘yicha milliy dastur” va “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonunlar katta ahamiyatga ega. Yosh avlodning har tomonlama rivojlanishida jismoniy tarbiya o‘qitish muhim o‘rin tutadi. Bugungi kunda ta’lim muassasalarida jismoniy tarbiya va sportga alohida e’tibor qaratilmoqda. Bu o‘quvchilarning sportga bo‘lgan qiziqishini oshirish, ularning bilimlari, ko‘nikma va malakalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Jismoniy tarbiya ta’limi nafaqat jismoniy mashqlarni bajarishga o‘rgatadi, balki bu jarayonda o‘quvchilarda nazariy bilimlar ham shakllanadi. Harakat faoliyatini o‘rganish va unga doir bilimlarni o‘zlashtirish mashq qilish orqali amalga oshiriladi. Shunday qilib, jismoniy tarbiya ta’limida o‘quvchilarni ma’lum bir harakatni bajarishga o‘rgatish va shu harakatni to‘g‘ri bajarishni ta’minlash muhim ahamiyatga ega.

Umumiy ta’lim maktablarida o‘tkaziladigan jismoniy tarbiya darslarida o‘quvchilarning faoliyati o‘qituvchi tomonidan boshqariladi. Boshqarish jarayonida mashg‘ulot rejasiga muvofiq jismoniy mashqlarni bajarishni tashkillashtirish usullari qo‘llaniladi. Ta’lim-tarbiya jarayonida o‘qituvchilar o‘quvchilarning faoliyatini turli uslubiyatlarda tashkil etadilar: frontal, guruhlarga ajratish, yakkama-yakka mashq qilish va aylanib yurib mashq bajarish kabi usullar orqali. Bu usullar o‘quvchilarning jismoniy faolligini oshiradi va ta’lim jarayonini samarali qiladi.

Frontal uslubiyat. O‘quvchi faoliyatini frontal usulda tashkillashtirishda guruhdagi barcha o‘quvchilar bir vaqtda o‘qituvchi bilan birgalikda bir xil vazifani hal qilish uchun mashqni bajaradilar. Ushbu uslubiyatning afzalligi shundaki, barcha o‘quvchilar teng ravishda mashg‘ulotda ishtirok etib, darsda yuqori zichlikka erishiladi. Bu usulda yuklamaning intensivligi va me’yori barcha o‘quvchilar uchun bir xil bo‘ladi. Asosan darsning tayyorlov va yakunlov qismlarida, yangi materialni o‘rganishda va takomillashtirish jarayonlarida, shuningdek kichik yoshdagi o‘quvchilar bilan mashg‘ulotlar o‘tkazishda keng qo‘llaniladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Uzluksiz-ulab tashkillashtirish uslubiyatı. Bu usulda mashqni bajarish tartibi tushuntirilmasdan, harakatni ritmiga mos ravishda, xatolarni tuzatmay, guruhni to‘xtatmasdan amalga oshiriladi. Yuklama intensivligi va hajmi barcha o‘quvchilar uchun bir xil bo‘lishi ta’minlanadi. Bu uslubiyat o‘quvchilarning o‘z jismoniy tayyorgarligini baholashga, o‘z harakat imkoniyatlarini boshqa tengdoshlar bilan taqqoslashga imkon beradi. Asosan darsning tayyorlov, yakunlov qismlari va yangi materialni o‘rganish jarayonining asosiy qismida ishlatiladi.

Guruhga ajratish uslubiyatı. Bu usulda o‘quvchilar jismoniy rivojlanish darajasi, tayyorgarligi va vazifalar murakkabligiga qarab kichik guruhlarga ajratiladi. Bu usulning afzalligi shundaki, har bir guruh o‘zining maxsus vazifasini bajaradi, bu esa o‘quvchilarning jismoniy imkoniyatlari va vaqtni tejashga imkon beradi. Har bir guruhga maxsus topshiriqlar berilib, ular mustaqil ravishda bajarishga yo‘naltiriladi. Bu uslubiyat ta’lim jarayonida jismoniy imkoniyatlar va tayyorgarlikni hisobga olib shug‘ullanishni ta’minlaydi.

Yakkama-yakka tashkillashtirish uslubiyatı. Ushbu usul, odatda, o‘quv yilining yoki choragining yakunida, o‘qitilgan materialni takrorlashda ishlatiladi. Yakkama-yakka mashq qilishda o‘quvchilar texnik jihatdan nazariy va amaliy bilimlarga ega bo‘lishi, o‘z-o‘zini va guruhdoshi xavfsizligini ta’minlashni bilishi, mashqni to‘g‘ri ko‘rsatishni o‘rganishi kerak. Bu usulda o‘quvchilarga oldindan o‘rgatilgan texnikalar, tanishtirilayotgan material bo‘lishi zarur, bu esa o‘quvchilarning o‘zlashtirish jarayonini yanada samarali qiladi.

Qolaversa, ayrim darslarda har bir o‘quvchiga o‘quv yilida o‘zlashtira olmagan mavzular yoki mashqlar bo‘yicha alohida vazifalar beriladi. Ushbu uslubiyat, asosan, o‘rta va katta maktab yoshidagi o‘quvchilar bilan o‘tkaziladigan darslarda qo‘llaniladi. Bu metod o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga mos ravishda ta’lim jarayonini optimallashtirishga yordam beradi va ularning o‘zlashtirish darajasini yaxshilashni ta’minlaydi.

O‘quvchi faoliyatini aylanib yurib mashq bajarish usuliyati orqali tashkillashtirish, asosan, yuqori sinf o‘quvchilari bilan o‘tkaziladigan darslarda qo‘llanadi. Bu uslubiyatda rejalashtirilgan o‘quv materiali o‘rganilgach, mashqdan mashqga o‘tish, o‘qituvchining signali yoki belgisiz mashqni bajarib, o‘rin almashtirish maqsadida boshqa jihozga o‘tish tartibida tashkil etiladi. Ushbu usuliyatning samaradorligi, vaqtni tejashga, barcha o‘quvchilarni birvarakayiga band qilishga va ularda mustaqil shug‘ullanish va instruktorlik malakalarini rivojlantirishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. F.Sh.Axmedov, V.G‘.Aliboeva. Malakali dzyudochilar bellashuv faoliyati ko‘rsatkichlari. Jismoniy tarbiya va sport sohasini rivojlantirish istiqbollari: muammo va yechimlar.
2. Respublika ilmiy amaliy konferensiyasi maqolalari to‘plami. 1-qism, Toshkent-2018. 159-161.
3. Muxametov A.M. (2021) Stages and Methods of Teaching Children to Play in Badminton International Journal of Development and Public Policy.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

4. Toshboeva M.B. (2021) Innovative Pedagogical Activity: Content and Structure, european journal of life safety and stability.
5. Xamroeva Z.B. (2021) Current Issues of Forecasting in Physical Education and Sports today, european journal of life safety and stability.
6. Sadullaev B.B. Igrы. Motiviruyuщie uchenikov k aktivnыm zanyatiyamna urokax fizicheskoy kulturы i sporta//Nuka i obrazovanie segodnya. Nauchno-teoreticheskiy jurnal. Rossiya, №12 (59), 2020. 77-79 st
7. Sadullayev.B.B. Theoretical foundation of the use of games in the formation of friendly atmosphere and social partnership skills in learnes. Volume 10, Issue 04, Pages: 407-413
8. Tashpulatov Farhad Alisherovich (2021) Formation Of Universal Training Activities In The Implementation Of Homework At Physical Training Lessons, The American Journal of Social Science and Education Innovations
9. Shermatov G‘.Q. (2021) Dynamics of physical development of students with one and two time compulsory lessons, World Economics & Finance Bulletin (WEFB)
10. Laurentiu Bocioaca. Technical and Tactical Optimization Factors in Judo. Procedia Social and Behavioral Sciences. 117 (2014) 389-394. DOI. 10.1016/j.sbspro.2014.02.233.
11. F.Q.Axmedov, F.Sh.Axmedov. Malakali dzyudochilar bellashuv faoliyatining texnik tavsifiy tahlili. Tafakkur ziyosi. 2/2018. 80-81.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Karimova Sadoqat Mamaraimovna**, Jismoniy madaniyat kafedrasi o`qituvchisi, [**Каримова Садокат Мамараимовна,** преподаватель кафедры физической культуры], [**Sadoqat M. Karimova,** Lecturer, Department of Physical Education]; manzil: O‘zbekiston, Termiz tumani, «Yangiobod» MFY, At-Termiziy ko‘chasi 1 A-uy Pochta index: 190111 [адрес: Узбекистан, Термезский район, МФУ «Янгиабад», улица Ат-Термизы 1 А-уй Почтовый индекс: 190111], [address: Uzbekistan, Termez district, MFP «Yangiabad», At-Termizy street 1 A-uy Postal code: 190111].

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

РАБОТА С ТЕКСТОМ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА: МЕТОДЫ АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИИ ТЕКСТОВ

© А.А. Умаров[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: работа с текстом занимает ключевое место в процессе обучения русскому языку, так как именно текст служит основой для развития речевой, языковой и коммуникативной компетенций учащихся. Тексты на уроках русского языка выполняют не только образовательную, но и воспитательную функцию, помогая формировать у школьников эстетическое восприятие и критическое мышление.

Современная методика преподавания ставит перед учителями задачу не просто научить школьников понимать содержание текста, но и развивать умение глубоко анализировать его с различных точек зрения: лексической, грамматической, стилевой, контекстуальной. Кроме того, важным аспектом работы с текстом является интерпретация, предполагающая выявление подтекста, эмоциональных и ценностных аспектов произведения.

Данная статья посвящена рассмотрению методов анализа и интерпретации текстов, которые могут быть успешно использованы на уроках русского языка. Особое внимание уделяется практическим приемам, направленным на развитие языковой интуиции и способности учащихся самостоятельно выявлять смысловые слои текста.

ЦЕЛЬ: целью статьи является разработка и внедрение эффективных методов анализа и интерпретации текстов, применяемых на уроках русского языка, с целью повышения языковых и речевых компетенций учащихся, а также формирования у них навыков критического мышления и глубокого понимания текстов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование базируется на анализе методов работы с текстами, представленных в статье, с акцентом на их практическую применимость в процессе обучения русскому языку. Основными материалами исследования послужили: тексты, используемые на уроках русского языка, включая художественные, публицистические и научные произведения; задания и упражнения, направленные на развитие навыков лексического, грамматического, стилевого и контекстуального анализа; методические рекомендации, предлагаемые для учителей с целью совершенствования процесса обучения.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Методы исследования включают: исследование базируется на анализе методов работы с текстами, представленных в статье, с акцентом на их практическую применимость в процессе обучения русскому языку. Основными материалами исследования послужили тексты, используемые на уроках русского языка, включая художественные, публицистические и научные произведения, а также задания и упражнения, направленные на развитие навыков лексического, грамматического, стилевого и контекстуального анализа. Методические рекомендации, предлагаемые для учителей, используются для совершенствования процесса обучения.

Методы исследования включают изучение структуры словарного запаса, семантических групп и стилистических характеристик слов для выявления ключевых тем и тональности текста; исследование морфологических и синтаксических конструкций для понимания структуры и выразительности текста; определение стиля текста, его функций и особенностей, таких как использование метафор, эпитетов и риторических фигур; рассмотрение исторического и культурного фона произведения для глубокой интерпретации текста; акцент на субъективных переживаниях учащихся, вызванных текстом, и их связи с личным опытом. Также применяются дискуссионные методы, включая постановку вопросов, стимулирующих аналитическое и критическое мышление, и обсуждение альтернативных трактовок текста.

Используемые методы направлены на развитие языковой интуиции, критического мышления и способности учащихся самостоятельно анализировать и интерпретировать тексты. Такой комплексный подход позволяет не только овладеть языковыми навыками, но и способствует личностному росту и формированию уважения к культурному наследию.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в ходе исследования выявлено, что эффективная работа с текстами на уроках русского языка требует комплексного подхода, включающего лексический, грамматический, стилевой и контекстуальный анализ, а также использование эмоционально-ценностных подходов к интерпретации. Эти методы позволяют не только углубить понимание текста, но и способствуют развитию критического мышления, языковой интуиции и личностного роста учащихся.

Анализ текстов показал, что лексический и грамматический аспекты помогают учащимся освоить структуру языка и его выразительные средства. Лексический анализ позволяет классифицировать слова по их семантическим группам, выделять стилистические особенности и определять тональность текста. Грамматический анализ, в свою очередь, фокусируется на морфологических и синтаксических элементах, способствуя лучшему пониманию построения текста и его выразительности.

Стилевой и контекстуальный анализ дают возможность рассматривать текст в более широком культурно-историческом контексте. Определение стиля текста,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

выявление функций стилистических средств и анализ культурных аллюзий помогают учащимся глубже понять авторский замысел и оценить текст как часть культурного наследия.

Использование эмоционально-ценностных подходов и дискуссионных методов подтвердило их значимость в развитии личной связи учащихся с текстом. Вовлечение в дискуссии, постановка интерпретативных вопросов и обсуждение этических тем способствуют формированию аналитического мышления, уважения к различным точкам зрения и способности аргументировать свои позиции.

Результаты исследования показали, что комплексное использование перечисленных методов на уроках русского языка позволяет достигать следующих образовательных и воспитательных целей: повышение языковой компетенции учащихся; развитие навыков анализа, критического мышления и интерпретации текста; формирование уважения к литературе как к важной части культурного наследия; создание условий для личностного роста учащихся, их интеллектуального и -культурного развития.

Таким образом, разработанные и предложенные методы работы с текстами могут успешно применяться в образовательной практике для достижения более глубокого и многогранного подхода к изучению русского языка.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: работа с текстом занимает центральное место в обучении русскому языку, поскольку позволяет учащимся не только овладеть языковыми навыками, но и глубже понять культурные и литературные аспекты. В статье были рассмотрены методы анализа и интерпретации текста, которые способствуют формированию у учащихся комплексного подхода к изучению произведений.

Анализ текста через изучение его лексической и грамматической структуры, стиля и контекста раскрывает перед учащимися внутреннюю логику построения произведения и авторский замысел. Интерпретация, в свою очередь, направлена на выявление глубоких смыслов текста, на формирование эмоциональной связи с произведением и на развитие критического мышления.

Использование методов анализа и интерпретации текста позволяет достигать следующих результатов: развитие языковой компетенции и навыков аналитического мышления; осмысление культурного и исторического контекста произведения; формирование уважения к литературе как к важной части культурного наследия.

Преподавателям рекомендуется активно включать методы анализа и интерпретации в процесс обучения, учитывая уровень подготовки учащихся и специфику изучаемых текстов. Разнообразие подходов, таких как эмоционально-ценностной анализ, использование вопросов и дискуссий, помогает сделать уроки более насыщенными, интересными и продуктивными.

Таким образом, работа с текстом, основанная на осмысленном и творческом подходе, способствует не только языковому развитию, но и личностному росту учащихся, формируя их как полноценных участников культурного и общественного процесса.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Ключевые слова: работа с текстом, анализ текста, интерпретация текста, лексический анализ, грамматический анализ, стилевой анализ, контекстуальный анализ, обучение русскому языку, эмоционально-ценностный подход, методы преподавания.

Для цитирования: Умаров А.А. Работа с текстом на уроках русского языка: методы анализа и интерпретации текстов. // Inter education & global study. 2024. №10 В.84-95.

RUS TILI DARSLARIDA MATN BILAN ISHLASH: MATNLARNI TAHLIL QILISH VA TALQIN QILISH USULLARI

© A.A. Umarov[1]✉
[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O'zbekiston,

Annotatsiya

KIRISH: matn bilan ishlash rus tilini o'qitish jarayonida asosiy o'rinni egallaydi, chunki matn talabalarning nutq, til va kommunikativ kompetentsiyalarini rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Rus tili darslaridagi matnlar nafaqat ta'lim, balki tarbiyaviy funktsiyani ham bajaradi, maktab o'quvchilarida estetik idrok va tanqidiy fikrlashni shakllantirishga yordam beradi.

Zamonaviy o'qitish metodikasi o'qituvchilar oldiga nafaqat maktab o'quvchilarini matn mazmunini tushunishga o'rgatish, balki uni turli nuqtai nazardan chuqur tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirish vazifasini qo'yadi: leksik, grammatik, stilistik, kontekstual. Bundan tashqari, matn bilan ishlashning muhim jihati asarning subteksti, hissiy va qadriyat jihatlarini aniqlashni o'z ichiga olgan talqindir.

Ushbu maqola rus tili darslarida muvaffaqiyatli qo'llanilishi mumkin bo'lgan matnlarni tahlil qilish va talqin qilish usullarini ko'rib chiqishga bag'ishlangan. Til sezgisini va o‘quvchilarning matnning semantik qatlamlarini mustaqil aniqlash qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan amaliy usullarga alohida e’tibor qaratilmoqda.

MAQSAD: Maqolaning maqsadi talabalarning til va nutq kompetensiyalarini oshirish, shuningdek, tanqidiy fikrlash va chuqur tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish maqsadida rus tili darslarida qo'llaniladigan matnlarni tahlil qilish va talqin qilishning samarali usullarini ishlab chiqish va joriy etishdan iborat. matnlar.

MATERIALLAR VA USULLAR: tadqiqot maqolada keltirilgan matnlar bilan ishlash usullarini tahlil qilishga asoslangan bo'lib, ularning rus tilini o'qitish jarayonida amaliy qo'llanilishiga urg'u beradi. Tadqiqotning asosiy materiallari quyidagilardan iborat edi: rus tili darslarida qo'llaniladigan matnlar, shu jumladan badiiy, publitsistik va ilmiy ishlar; leksik, grammatik, stilistik va kontekstual tahlil ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan vazifalar va mashqlar; o'quv jarayonini takomillashtirish maqsadida o'qituvchilarga taqdim etiladigan uslubiy tavsiyalar.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Tadqiqot usullari quyidagilarni o'z ichiga oladi: tadqiqot maqolada keltirilgan matnlar bilan ishlash usullarini tahlil qilishga asoslangan bo'lib, ularning rus tilini o'qitish jarayonida amaliy qo'llanilishiga urg'u beradi. Tadqiqotning asosiy materiallari rus tili darslarida qo'llaniladigan matnlar, shu jumladan badiiy, publitsistik va ilmiy ishlar, shuningdek, leksik, grammatik, stilistik va kontekstual tahlil ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan topshiriqlar va mashqlar edi. O'qituvchilar uchun tavsiya etilgan uslubiy tavsiyalar o'quv jarayonini takomillashtirish uchun ishlatiladi.

Tadqiqot usullari matnning asosiy mavzulari va ohangini aniqlash uchun lug'at tuzilishini, semantik guruhlarni va so'zlarning stilistik xususiyatlarini o'rganishni o'z ichiga oladi; matnning tuzilishi va ifodaliligini tushunish uchun morfologik va sintaktik tuzilmalarni o'rganish; matn uslubini, uning funktsiyalari va xususiyatlarini, masalan, metafora, epitet va ritorik figuralardan foydalanishni aniqlash; matnni chuqur talqin qilish uchun asarning tarixiy va madaniy fonini ko'rib chiqish; matndan kelib chiqqan talabalarning sub'ektiv tajribalariga va ularning shaxsiy tajriba bilan aloqalariga urg'u berish. Muhokama usullari, jumladan, analitik va tanqidiy fikrlashni rag'batlantiradigan savollarni ko'tarish va matnning muqobil talqinlarini muhokama qilish ham qo'llaniladi.

Amaldagi usullar til sezgi, tanqidiy fikrlash va talabalarning matnlarni mustaqil tahlil qilish va sharhlash qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Ushbu kompleks yondashuv nafaqat til ko'nikmalarini egallashga imkon beradi, balki shaxsiy o'sishga va madaniy merosga hurmatni rivojlantirishga yordam beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR tadqiqot shuni ko'rsatdiki, rus tili darslarida matnlar bilan samarali ishlash leksik, grammatik, stilistik va kontekstual tahlilni, shuningdek, talqin qilishda hissiy-qiymatli yondashuvlardan foydalanishni o'z ichiga olgan kompleks yondashuvni talab qiladi. Bu usullar nafaqat matnni tushunishni chuqurlashtirish, balki tanqidiy fikrlash, til sezgi va o‘quvchilarning shaxsiy o‘sishini rivojlantirishga ham yordam beradi.

Matnlar tahlili shuni ko‘rsatdiki, leksik va grammatik jihatlar o‘quvchilarga til tuzilishi va uning ifoda vositalarini o‘zlashtirishga yordam beradi. Leksik tahlil so'zlarni semantik guruhlariga ko'ra tasniflash, stilistik xususiyatlarni aniqlash va matnning ohangini aniqlash imkonini beradi. Grammatik tahlil, o'z navbatida, morfologik va sintaktik elementlarga e'tibor qaratadi, matnning tuzilishi va uning ekspressivligini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Uslub va kontekstual tahlil matnni kengroq madaniy va tarixiy kontekstda ko'rish imkonini beradi. Matn uslubini aniqlash, stilistik vositalarning funktsiyalarini aniqlash va madaniy ishoralarni tahlil qilish talabalarga muallifning niyatini chuqurroq tushunishga va matnni madaniy merosning bir qismi sifatida baholashga yordam beradi.

Hissiy qadriyat yondashuvlari va muhokama usullaridan foydalanish ularning talabalar va matn o'rtasidagi shaxsiy aloqani rivojlantirishdagi ahamiyatini tasdiqladi. Munozaraga jalb qilish, izohli savollar berish va axloqiy mavzularni muhokama qilish analitik fikrlashni, turli nuqtai nazarlarni hurmat qilishni va o'z pozitsiyalarini muhokama qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, rus tili darslarida sanab o'tilgan usullardan kompleks foydalanish quyidagi ta'lim va tarbiyaviy maqsadlarga erishishga imkon beradi: o'quvchilarning til kompetentsiyasini oshirish; matnni tahlil qilish, tanqidiy fikrlash va talqin qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish; adabiyotga madaniy merosning muhim qismi sifatida hurmatni shakllantirish; talabalarning shaxsiy o'sishi, intellektual va madaniy rivojlanishi uchun sharoit yaratish.

Shunday qilib, rus tilini o'rganishga chuqurroq va ko'p qirrali yondashuvga erishish uchun matnlar bilan ishlashning ishlab chiqilgan va taklif qilingan usullari o'quv amaliyotida muvaffaqiyatli qo'llanilishi mumkin.

XULOSA: matn bilan ishlash rus tilini o'qitishda markaziy o'rin tutadi, chunki u talabalarga nafaqat til ko'nikmalarini egallash, balki madaniy va adabiy jihatlarni chuqurroq tushunish imkonini beradi. Maqolada o'quvchilarda asarlarni o'rganishga kompleks yondashuvni shakllantirishga yordam beradigan matnni tahlil qilish va talqin qilish usullari muhokama qilindi.

Matnni uning leksik va grammatik tuzilishi, uslubi va kontekstini o‘rganish orqali tahlil qilish o‘quvchilarga asar qurishning ichki mantig‘i va muallifning niyatini ochib beradi. Tarjima, o‘z navbatida, matnning chuqur ma’nolarini aniqlash, asar bilan hissiy aloqani shakllantirish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan.

Matnni tahlil qilish va talqin qilish usullaridan foydalanish quyidagi natijalarga erishish imkonini beradi: lingvistik kompetentsiya va analitik fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish; asarning madaniy va tarixiy kontekstini tushunish; madaniy merosning muhim qismi sifatida adabiyotga hurmatni shakllantirish.

O‘qituvchilarga o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasi va o‘rganilayotgan matnlarning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda o‘quv jarayoniga tahlil va talqin usullarini faol kiritish tavsiya etiladi. Hissiy qiymat tahlili, savollar va munozaralardan foydalanish kabi yondashuvlarning xilma-xilligi darslarni yanada boy, qiziqarli va samarali qilishga yordam beradi.

Shunday qilib, mazmunli va ijodiy yondashuvga asoslangan matn bilan ishlash nafaqat til rivojlanishiga, balki talabalarning shaxsiy o'sishiga ham hissa qo'shadi, ularni madaniy va ijtimoiy jarayonning to'la huquqli ishtirokchilari sifatida shakllantiradi.

Kalit so'zlar: matn bilan ishlash, matn tahlili, matn talqini, leksik tahlil, grammatik tahlil, stilistik tahlil, kontekstual tahlil, rus tilini o'qitish, hissiy-qiymatli yondashuv, o'qitish usullari.

Iqtibos uchun: Umarov A.A. Rus tili darslarida matn bilan ishlash: matnlarni tahlil qilish va talqin qilish usullari. // Inter education & global study. 2024. №10. C. 84-95.

WORKING WITH TEXTS IN RUSSIAN LANGUAGE LESSONS: METHODS OF TEXT ANALYSIS AND INTERPRETATION

© Aziz A. Umarov[1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

INTRODUCTION: working with texts holds a key position in the process of teaching the Russian language, as texts serve as the foundation for developing students' speech, language, and communicative competencies. In Russian language lessons, texts fulfill not only an educational function but also a formative one, helping students cultivate aesthetic perception and critical thinking.

Modern teaching methodologies challenge educators to go beyond teaching students to understand the content of a text; they aim to develop the ability to analyze texts in depth from various perspectives: lexical, grammatical, stylistic, and contextual. Additionally, an important aspect of working with texts is interpretation, which involves uncovering subtext, emotional nuances, and the value-based dimensions of a work.

This article focuses on examining methods of text analysis and interpretation that can be effectively utilized in Russian language lessons. Special attention is given to practical techniques aimed at fostering linguistic intuition and students' ability to independently uncover the layers of meaning within a text.

AIM: the aim of this article is to develop and implement effective methods of text analysis and interpretation for use in Russian language lessons. These methods are designed to enhance students' linguistic and speech competencies while fostering their critical thinking skills and ability to deeply understand texts.

MATERIALS AND METHODS: the study is based on the analysis of methods for working with texts presented in the article, with an emphasis on their practical applicability in teaching the Russian language. The main materials of the study were texts used in Russian language lessons, including literary, journalistic, and scientific works; tasks and exercises aimed at developing skills in lexical, grammatical, stylistic, and contextual analysis; and methodological recommendations provided for teachers to improve the learning process.

The research methods include studying the structure of vocabulary, semantic groups, and stylistic characteristics of words to identify key themes and the tone of the text; examining morphological and syntactic constructions to understand the structure and expressiveness of the text; determining the style of the text, its functions, and features such as the use of metaphors, epithets, and rhetorical figures; considering the historical and cultural background of the work for a deeper interpretation of the text; emphasizing the subjective experiences of students caused by the text and their connection with personal experiences.

Discussion methods are also applied, including posing questions that stimulate analytical and critical thinking and discussing alternative interpretations of the text.

The methods used are aimed at developing linguistic intuition, critical thinking, and students' ability to independently analyze and interpret texts. Such a comprehensive approach allows not only to master language skills but also contributes to personal growth and the formation of respect for cultural heritage.

DISCUSSION AND RESULTS: The analysis of texts showed that lexical and grammatical aspects help students master the structure of the language and its expressive

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

means. Lexical analysis allows for the classification of words by their semantic groups, identification of stylistic features, and determination of the text's tone. Grammatical analysis, in turn, focuses on morphological and syntactic elements, promoting a better understanding of the structure and expressiveness of the text.

Stylistic and contextual analysis makes it possible to examine the text in a broader cultural and historical context. Determining the style of the text, identifying the functions of stylistic devices, and analyzing cultural allusions help students gain a deeper understanding of the author's intent and appreciate the text as part of cultural heritage.

The use of emotional and value-based approaches and discussion methods has confirmed their importance in developing a personal connection between students and the text. Engaging in discussions, posing interpretive questions, and exploring ethical topics foster the development of analytical thinking, respect for diverse perspectives, and the ability to argue one’s position.

The results of the study demonstrated that the comprehensive use of these methods in Russian language lessons allows achieving the following educational and developmental goals: improving students’ language competence; developing skills in analysis, critical thinking, and text interpretation; fostering respect for literature as an important part of cultural heritage; and creating conditions for personal growth, intellectual development, and cultural awareness.

Thus, the developed and proposed methods for working with texts can be successfully applied in educational practice to achieve a deeper and more multifaceted approach to studying the Russian language.

CONCLUSION: working with text occupies a central place in teaching the Russian language, as it allows students not only to master linguistic skills but also to gain a deeper understanding of cultural and literary aspects. The article examined methods of text analysis and interpretation that contribute to forming a comprehensive approach to studying literary works.

Analyzing a text by studying its lexical and grammatical structure, style, and context reveals to students the internal logic of constructing a work and the author's intent. Interpretation, in turn, aims to uncover the deeper meanings of the text, foster an emotional connection with the work, and develop critical thinking skills.

The use of methods for text analysis and interpretation allows for achieving the following outcomes: developing linguistic competence and analytical thinking skills; understanding the cultural and historical context of the work; and fostering respect for literature as an important part of cultural heritage.

Teachers are encouraged to actively incorporate methods of analysis and interpretation into the learning process, taking into account the students' level of preparation and the specifics of the texts being studied. A variety of approaches, such as emotional-value analysis, the use of questions, and discussions, helps make lessons more engaging, meaningful, and productive.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Thus, work with text based on a thoughtful and creative approach not only promotes linguistic development but also personal growth in students, shaping them as full-fledged participants in cultural and social processes.

Key words: working with text, text analysis, text interpretation, lexical analysis, grammatical analysis, stylistic analysis, contextual analysis, teaching Russian, emotional-value approach, teaching methods.

For citation: Aziz A. Umarov. (2024) 'Working with text in russian lessons: methods for analyzing and interpreting texts', Inter education & global study, (10), pp. 84-95. (In Russ).

Работа с текстами занимает ключевое место в процессе обучения русскому языку, так как тексты являются не только источником языкового материала, но и эффективным инструментом для формирования критического мышления, развития речевых и аналитических навыков учащихся. Современные подходы к преподаванию русского языка требуют от учителя не просто обучения чтению и пониманию текста, но и углубленного анализа его содержания, структуры и контекста.

Особое значение приобретает использование комплексных методов работы с текстами, включая лексический, грамматический, стилевой и контекстуальный анализ, а также эмоционально-ценностный подход к интерпретации произведений. Такие методы позволяют учащимся осваивать не только языковые аспекты, но и проникать в культурные и исторические слои текста, формируя более глубокое понимание авторского замысла.

Настоящая статья посвящена рассмотрению эффективных методов анализа и интерпретации текстов, которые способствуют всестороннему развитию учащихся. Основное внимание уделяется практическим рекомендациям для учителей, направленным на повышение интереса к изучению русского языка и литературы, а также на формирование у школьников навыков самостоятельного осмысления прочитанного материала.

В данной работе применен комплексный подход к анализу и интерпретации текстов, направленный на развитие языковых и аналитических навыков учащихся. Основой методологии является использование следующих методов:

Лексический анализ, который позволил определить структуру словарного запаса, семантические группы и стилистические характеристики слов. Этот метод был направлен на выявление ключевых тем и тональности текста, а также на расширение лексического запаса учащихся.

Грамматический анализ, включающий изучение морфологических и синтаксических особенностей текста. Анализ грамматической структуры способствовал пониманию логики построения текста и его выразительных средств.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Стилевой анализ, который помог выявить особенности авторского стиля и его влияние на восприятие текста. Этот метод позволил учащимся определить функции стилистических приемов, таких как метафоры, эпитеты и риторические фигуры. Контекстуальный анализ, направленный на изучение исторических и культурных аллюзий текста. С помощью этого метода исследовалась связь текста с эпохой его создания и анализировалось влияние контекста на интерпретацию произведения. Эмоционально-ценностный подход, который акцентировал внимание на субъективных переживаниях учащихся, вызванных текстом. Этот метод способствовал формированию личной связи учащихся с произведением и развитию их эмпатии.

Применение указанных методов преследовало следующие цели: развитие навыков критического мышления и анализа текста; углубление понимания языковых и культурных особенностей произведений; формирование у учащихся уважения к литературе как к части культурного наследия; создание условий для личностного роста и расширения кругозора учащихся.

Методология работы была ориентирована на интеграцию различных подходов к анализу текста, что позволило достичь всестороннего понимания произведений и повысить эффективность процесса обучения русскому языку. При подготовке данной работы была проведена детальная аналитическая оценка литературы, связанной с методикой работы с текстами на уроках русского языка. Основное внимание уделялось исследованиям, посвященным различным аспектам анализа и интерпретации текстов, а также практическим рекомендациям для учителей.

Работы Бердиевой Ш. Н. (2022) подчеркивают значимость лексических и грамматических аспектов текста в формировании языковой компетенции учащихся. Исследования показывают, что систематический подход к анализу словарного запаса и грамматических конструкций способствует более глубокому пониманию структуры текста и его содержания.

Труды Шавиловой Н. (2024) подробно рассматривают применение современных технологий в преподавании русского языка, включая стилевой анализ. Подходы, предложенные автором, акцентируют внимание на использовании культурных и исторических контекстов, что позволяет учащимся осознавать значение текста в рамках широкой культурной перспективы.

Умаров А. А. (2023) в своих статьях подчеркивает важность эмоциональной вовлеченности учащихся в процесс изучения текста. Его исследования показывают, что интерпретация, основанная на эмоционально-ценностном подходе, способствует формированию личной связи учащихся с произведением и развитию эмпатии.

Работы Бердиевой Ш. (2023) и Умарова А. А. (2023) предлагают учителям конкретные задания и упражнения, направленные на развитие навыков критического мышления, аналитического подхода и креативного осмысления текста. Эти

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

рекомендации обеспечивают интеграцию теоретических знаний и их применение в образовательной практике.

В результате анализа литературы выявлено, что комплексный подход к изучению текстов, включающий лексический, грамматический, стилевой, контекстуальный и эмоционально-ценностный методы, является наиболее эффективным для достижения образовательных и воспитательных целей. Литература, использованная в исследовании, обосновывает необходимость внедрения данных методов в образовательный процесс и доказывает их эффективность для всестороннего развития учащихся.

В процессе исследования выявлено, что эффективная работа с текстами на уроках русского языка требует использования комплексного подхода, включающего лексический, грамматический, стилевой и контекстуальный анализ, а также эмоционально-ценностный подход к интерпретации произведений. Применение этих методов позволяет учащимся глубже понимать структуру текста, раскрывать авторский замысел и осознавать культурные и исторические аспекты произведения.

Лексический и грамматический анализ способствуют развитию языковой интуиции и навыков критического мышления. Стилевой и контекстуальный анализ помогают учащимся рассматривать текст как часть культурного наследия, выявлять его связь с эпохой создания и оценивать стилистические приемы. Эмоционально-ценностный подход, в свою очередь, усиливает личное восприятие текста и формирует эмоциональную связь учащихся с материалом.

Результаты исследования подтверждают, что интеграция перечисленных методов в образовательный процесс способствует не только повышению языковой компетенции, но и развитию личностных качеств учащихся, таких как аналитическое и творческое мышление, эмпатия и толерантность. Такой подход делает изучение текста более глубоким и осмысленным, позволяя учащимся воспринимать литературу как важную часть культурного наследия.

Исследование показало, что использование комплексного подхода к анализу и интерпретации текстов на уроках русского языка способствует глубокому пониманию содержания произведений, развитию языковых компетенций и критического мышления учащихся. Лексический, грамматический, стилевой и контекстуальный анализ, а также эмоционально-ценностный подход доказали свою эффективность в формировании аналитических навыков и личной связи учащихся с текстами.

Интеграция этих методов позволяет не только повысить интерес к изучению русского языка и литературы, но и способствует личностному росту, формируя уважение к культурному наследию и умение осмысленно воспринимать произведения.

Работа с текстом занимает центральное место в обучении русскому языку, поскольку позволяет учащимся не только овладеть языковыми навыками, но и глубже понять культурные и литературные аспекты. В статье были рассмотрены

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

методы анализа и интерпретации текста, которые способствуют формированию у учащихся комплексного подхода к изучению произведений.

Анализ текста через изучение его лексической и грамматической структуры, стиля и контекста раскрывает перед учащимися внутреннюю логику построения произведения и авторский замысел. Интерпретация, в свою очередь, направлена на выявление глубоких смыслов текста, на формирование эмоциональной связи с произведением и на развитие критического мышления.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Бердиева Ш. (2023). Бошланғич таълимда компетенциявий ёндашувнинг зарурияти. Interpretation and researches, 2(1).
2. Умаров А. А., & Абдумуродова, М. Р. (2023). Языковые и речевые аспекты устной и письменной речи в обучении русскому языку как иностранному. International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING, 3(2).
3. Умаров А. А. (2023). Использование аудиовизуальных средств на уроках по русскому языку. Научный Фокус, 1(7), 185-189.
4. Шавилова, Н. (2024). Technologies in teaching russian language in a non-linguistic university. Modern Science and Research, 3(2), 230-234.
5. Abduraximovna, K. G. Z. (2023). FEATURES OF TRANSLATION OF NEW TERMINOLOGICAL VOCABULARY. International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING, 3(2).
6. Бердиева Ш. Н. (2022). Нон-фикшн как особый тип документальной литературы. Редакционная коллегия, 108.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

*__Umarov Aziz Avazovich__, Termiz davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi, [__Умаров Азиз Авазович__, преподаватель Термезского государственного педагогического института], [__Aziz A. Umarov__, teacher at Termiz State Pedagogical Institute];manzil: O‘zbekiston, Termiz tumani, «Yangiobod» MFY, At-Termiziy ko‘chasi 1 A-uy Pochta index: 190111 [адрес: Узбекистан, Термезский район, МФУ «Янгиабад», улица Ат-Термизы 1 А-уй Почтовый индекс: 190111], [address: Uzbekistan, Termez district, MFP «Yangiabad», At-Termizy street 1 A-uy Postal code: 190111].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

СОВРЕМЕННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ ЛИТЕРАТУРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

© О.Д. Миротин[1]✉, Б.Б. Нурмаматов[2]✉
[1,2]Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: современное литературное образование играет ключевую роль в формировании личности, развивая эстетическое восприятие, критическое мышление и нравственные ценности. В условиях стремительного развития цифровых технологий и изменяющихся образовательных запросов традиционные методы преподавания литературы становятся менее эффективными. Молодое поколение, живущее в эпоху информационного изобилия, нуждается в интерактивных и инновационных подходах к обучению. Это обуславливает актуальность использования современных педагогических технологий, таких как интерактивные методы, проектная деятельность, технологии критического мышления и применение информационно-коммуникационных технологий (ИКТ). Данные методы способствуют не только усвоению знаний, но и формированию ключевых компетенций, включая анализ текстов и междисциплинарное мышление. Изучение темы современных технологий в литературном образовании особенно актуально в контексте подготовки нового поколения читателей, способных осознанно воспринимать и интерпретировать культурное наследие.

ЦЕЛЬ: основной целью статьи является анализ современных педагогических технологий в литературном образовании, их влияния на развитие критического мышления, читательской культуры и эстетического восприятия у учащихся, а также выявление перспектив интеграции инновационных подходов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: для достижения поставленных целей использовались разнообразные материалы и методы исследования. Основу исследования составили современные педагогические разработки, статьи, монографии и практические примеры внедрения инновационных технологий в литературное образование. Особое внимание уделялось анализу информационно-коммуникационных технологий (ИКТ), интерактивных методов и подходов, основанных на критическом мышлении.

Методы исследования включали:

Анализ литературы – систематическое изучение научных публикаций, посвященных современным педагогическим технологиям, их применению и эффективности.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Качественный анализ – рассмотрение примеров использования интерактивных методов, таких как ролевые игры, проектная деятельность и Сократовский диалог.

Метод сравнительного анализа – сопоставление традиционных и современных подходов в литературном образовании для выявления их преимуществ и недостатков.

Практический анализ – изучение реального опыта педагогов, применяющих инновационные методы, а также результатов учащихся, вовлеченных в данные технологии.

В работе также использовался эмпирический подход, основанный на наблюдении и обобщении педагогической практики. Приводились примеры использования электронных учебников, виртуальных библиотек и онлайн-курсов для повышения вовлеченности учащихся.

Интеграция междисциплинарных подходов, таких как сочетание литературы с культурологическими и философскими аспектами, рассматривалась как один из ключевых элементов исследования. Таким образом, использование комбинированных методов анализа позволило более глубоко изучить возможности и перспективы применения современных технологий в литературном образовании.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: современное литературное образование играет важную роль в формировании культурной, эстетической и интеллектуальной компетенции учащихся. В условиях стремительного развития технологий традиционные методы обучения становятся менее эффективными, что требует внедрения инновационных подходов. Исследование выявило, что использование современных педагогических технологий значительно обогащает образовательный процесс, делая его более интерактивным и ориентированным на практическое применение.

Применение информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в литературном образовании открывает новые возможности. Электронные учебники, виртуальные библиотеки и онлайн-курсы позволяют учащимся гибко и удобно получать доступ к материалам. Это способствует развитию самостоятельности, улучшает навыки работы с текстами и увеличивает вовлечённость в процесс обучения.

Интерактивные методы обучения, такие как ролевые игры, дискуссии и проектная деятельность, доказали свою эффективность в формировании критического мышления и аналитических способностей учащихся. Сократовский диалог, в частности, помогает глубже осмыслить произведения, изучая их с различных точек зрения.

Результаты исследования показывают, что современные подходы позволяют не только улучшить восприятие литературных произведений, но и развивать ключевые навыки, такие как умение аргументировать своё мнение, работать в коллективе и принимать обоснованные решения.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Несмотря на очевидные преимущества, внедрение инновационных методов сталкивается с рядом проблем: недостаточная подготовка педагогов, ограниченные ресурсы и доступ к технологиям. Эти препятствия требуют комплексного подхода к решению, включая повышение квалификации учителей и развитие инфраструктуры.

Таким образом, результаты исследования подтверждают необходимость и перспективность применения современных педагогических технологий в литературном образовании для формирования поколения осознанных и подготовленных читателей.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: литературное образование играет важную роль в формировании личности, развивая у учащихся эстетическое восприятие, критическое мышление и нравственные ценности. В условиях современного информационного общества внедрение инновационных педагогических технологий становится необходимостью для достижения поставленных образовательных целей.

Исследование показало, что современные педагогические технологии, такие как интерактивные методы, использование информационно-коммуникационных технологий (ИКТ), технологии критического мышления и проблемное обучение, существенно обогащают процесс обучения литературе. Эти подходы помогают учащимся не только лучше понимать литературные произведения, но и развивать ключевые компетенции, включая анализ текста, аргументацию и самостоятельность.

Внедрение данных технологий требует системного подхода, направленного на повышение квалификации педагогов, улучшение инфраструктуры и интеграцию междисциплинарных подходов. Несмотря на существующие препятствия, такие как недостаток ресурсов и ограниченная подготовка преподавателей, перспективы использования инновационных подходов в литературном образовании остаются высокими.

Таким образом, современные педагогические технологии открывают новые возможности для развития литературного образования, делая его более эффективным, доступным и интересным для учащихся. Они способствуют формированию поколения осознанных читателей, способных анализировать, интерпретировать и ценить культурное наследие, что является важным шагом на пути к всестороннему развитию личности.

Ключевые слова: литературное образование, современные педагогические технологии, интерактивные методы обучения, информационно-коммуникационные технологии (ИКТ), критическое мышление, проблемное обучение, проектная деятельность, эстетическое восприятие, читательская культура, инновационные подходы.

Для цитирования: Миротин О.Д., Нурмаматов Б.Б. Современные педагогические технологии литературного образования. // Inter education & global study. 2024. №10 В.96-107.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ADABIY TA'LIMDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR

© O.D. Mirotin[1]✉, B.B. Nurmamatov[2]✉
[1,2]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy adabiy ta'lim shaxsni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi, o'quvchilarda estetik idrok, tanqidiy fikrlash va axloqiy qadriyatlarni rivojlantiradi. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va ta'lim sohasidagi o'zgaruvchan talablar sharoitida adabiyotni o'qitishning an'anaviy usullari samarasiz bo'lib bormoqda. Axborot mo'lligi davrida yashayotgan yosh avlod ta'lim olish uchun interaktiv va innovatsion yondashuvlarga muhtoj. Bu zamonaviy pedagogik texnologiyalardan, jumladan, interaktiv usullar, loyiha faoliyati, tanqidiy fikrlash texnologiyalari va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanish zaruratini belgilaydi. Ushbu usullar nafaqat bilimlarni o'zlashtirishga, balki matnlarni tahlil qilish va fanlararo fikrlash kabi asosiy ko'nikmalarni rivojlantirishga ham yordam beradi. Zamonaviy texnologiyalarni adabiy ta'limda qo'llash mavzusini o'rganish, ongli ravishda madaniy merosni anglay oladigan va uni talqin qila oladigan yangi avlod kitobxonlarini tayyorlash nuqtai nazaridan ayniqsa dolzarbdir.

MAQSAD: ushbu maqolaning asosiy maqsadi zamonaviy pedagogik texnologiyalarning adabiy ta'limdagi o'rni va ularning o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, kitobxonlik madaniyati va estetik idrokni rivojlantirishga ta'sirini tahlil qilish hamda innovatsion yondashuvlarni integratsiya qilish istiqbollarini aniqlashdan iborat.

MATERIALLAR VA USULLAR: belgilangan maqsadlarga erishish uchun turli materiallar va tadqiqot usullari qo'llanildi. Tadqiqotning asosini zamonaviy pedagogik ishlanmalar, ilmiy maqolalar, monografiyalar va adabiy ta'limda innovatsion texnologiyalarni joriy etishning amaliy misollari tashkil etdi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), interaktiv usullar va tanqidiy fikrlashga asoslangan yondashuvlarning tahliliga alohida e'tibor qaratildi.

Tadqiqot usullari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Adabiyot tahlili – zamonaviy pedagogik texnologiyalar, ularning qo'llanilishi va samaradorligiga bag'ishlangan ilmiy nashrlarni tizimli o'rganish.

Sifat tahlili – interaktiv usullar, jumladan, rolli o'yinlar, loyiha faoliyati va Sokrat usulidagi dialogdan foydalanish misollarini ko'rib chiqish.

Taqqoslash tahlili usuli – adabiy ta'limda an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarni solishtirish orqali ularning afzalliklari va kamchiliklarini aniqlash.

Amaliy tahlil – innovatsion usullarni qo'llayotgan o'qituvchilarning haqiqiy tajribasini, shuningdek, mazkur texnologiyalarni qo'llashda ishtirok etgan o'quvchilarning natijalarini o'rganish.

Ishda, shuningdek, kuzatish va pedagogik amaliyotni umumlashtirishga asoslangan empirik yondashuvdan foydalanildi. Elektron darsliklar, virtual kutubxonalar va onlayn kurslardan foydalanish o'quvchilarning qiziqishini oshirishda keltirilgan misollar orqali namoyon etildi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Adabiyotning madaniyatshunoslik va falsafiy jihatlar bilan uyg‘unligi kabi fanlararo yondashuvlarni integratsiya qilish tadqiqotning muhim elementlaridan biri sifatida ko‘rib chiqildi. Shunday qilib, tahlilning kombinatsiyalangan usullari zamonaviy texnologiyalarni adabiy ta’limda qo‘llash imkoniyatlari va istiqbollarini chuqurroq o‘rganishga yordam berdi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR zamonaviy adabiy ta'lim o‘quvchilarning madaniy, estetik va intellektual kompetensiyasini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Texnologiyalarning jadal rivojlanishi sharoitida an’anaviy ta’lim usullari samarasiz bo‘lib bormoqda, bu esa innovatsion yondashuvlarni joriy etishni talab qiladi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash ta’lim jarayonini boyitib, uni interaktiv va amaliy natijalarga yo‘naltirilgan qilib beradi.

Adabiy ta'limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanish yangi imkoniyatlar ochib beradi. Elektron darsliklar, virtual kutubxonalar va onlayn kurslar o‘quvchilarga materiallarga qulay va moslashuvchan tarzda kirish imkonini yaratadi. Bu esa mustaqillikni rivojlantiradi, matnlar bilan ishlash ko‘nikmalarini yaxshilaydi va o‘quv jarayoniga qiziqishni oshiradi.

Interaktiv ta’lim usullari, jumladan rolli o‘yinlar, munozaralar va loyiha faoliyati tanqidiy fikrlash va analitik qobiliyatlarni shakllantirishda o‘z samarasini isbotladi. Ayniqsa, Sokrat usulidagi dialog asarlarni chuqurroq tahlil qilish va ularni turli nuqtai nazardan o‘rganishga yordam beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy yondashuvlar adabiy asarlarni o‘zlashtirishni yaxshilash bilan birga, asosiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga ham xizmat qiladi, jumladan, o‘z fikrini asoslash, jamoada ishlash va asosli qarorlar qabul qilish qobiliyatini oshiradi.

Shunga qaramay, innovatsion usullarni joriy etishda ayrim muammolar uchraydi: pedagoglarning yetarlicha tayyor emasligi, cheklangan resurslar va texnologiyalarga kirish imkonining cheklanganligi. Bu to‘siqlarni bartaraf etish uchun murakkab yondashuv, jumladan, o‘qituvchilarning malakasini oshirish va infratuzilmani rivojlantirish zarur.

Shunday qilib, tadqiqot natijalari zamonaviy pedagogik texnologiyalarni adabiy ta'limga joriy etishning zaruriyati va istiqbolli ekanligini tasdiqlaydi, bu esa ongli va puxta tayyorlangan o‘quvchilarni shakllantirishga xizmat qiladi.

XULOSA: adabiy ta’lim shaxsni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi, o‘quvchilarda estetik idrok, tanqidiy fikrlash va axloqiy qadriyatlarni rivojlantiradi. Zamonaviy axborot jamiyatida innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish belgilangan ta’limiy maqsadlarga erishish uchun zaruratga aylanmoqda.

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, jumladan, interaktiv usullar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanish, tanqidiy fikrlash texnologiyalari va muammoli o‘qitish adabiyot o‘qitish jarayonini sezilarli darajada boyitadi. Ushbu yondashuvlar o‘quvchilarga adabiy asarlarni yaxshiroq tushunish bilan birga, matn tahlili, fikrni asoslash va mustaqillik kabi asosiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Mazkur texnologiyalarni joriy etish tizimli yondashuvni talab qiladi, bu o‘qituvchilar malakasini oshirish, infratuzilmani yaxshilash va fanlararo yondashuvlarni integratsiya qilishga qaratilgan bo‘lishi kerak. Resurslarning yetishmasligi va pedagoglarning tayyor emasligi kabi mavjud to‘siqlarga qaramay, adabiy ta’limda innovatsion yondashuvlarni qo‘llash istiqbollari yuqori darajada qolmoqda.

Shunday qilib, zamonaviy pedagogik texnologiyalar adabiy ta’limni yanada samarali, qiziqarli va o‘quvchilar uchun ochiq qiladi. Ular tanqidiy fikrlash va tahlil qilish qobiliyatiga ega, madaniy merosni anglay oladigan ongli kitobxonlar avlodini shakllantirishga yordam beradi, bu esa shaxsning har tomonlama rivojlanishida muhim qadamlardan biridir.

Kalit so'zlar: adabiy ta’lim, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interaktiv o‘qitish usullari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), tanqidiy fikrlash, muammoli o‘qitish, loyihaviy faoliyat, estetik idrok, kitobxonlik madaniyati, innovatsion yondashuvlar.

Iqtibos uchun: Mirotin O.D., Nurmamatov B.B. Adabiy ta’limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar. // Inter education & global study. 2024. №10. C. 96-107.

MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN LITERARY EDUCATION

© Oleg D. Mirotin[1]✉, Bobur B. Nurmamatov[2]✉
[1,2]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: modern literary education plays a crucial role in shaping individuals by fostering aesthetic perception, critical thinking, and moral values. In the context of rapid digital technological advancements and evolving educational demands, traditional methods of teaching literature are becoming less effective. The younger generation, living in an era of information abundance, requires interactive and innovative approaches to learning. This underscores the relevance of utilizing modern pedagogical technologies, such as interactive methods, project-based activities, critical thinking strategies, and the application of information and communication technologies (ICT). These methods not only aid in knowledge acquisition but also contribute to the development of essential competencies, including text analysis and interdisciplinary thinking. Studying the topic of modern technologies in literary education is particularly relevant for preparing a new generation of readers who can consciously perceive and interpret cultural heritage.

AIM: he primary objective of this article is to analyze modern pedagogical technologies in literary education, assess their impact on the development of critical thinking, reading culture, and aesthetic perception in students, and explore the prospects for integrating innovative approaches.

MATERIALS AND METHODS: various materials and research methods were employed to achieve the stated objectives. The study was based on modern pedagogical developments, scientific articles, monographs, and practical examples of implementing

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

innovative technologies in literary education. Special attention was given to analyzing information and communication technologies (ICT), interactive methods, and approaches based on critical thinking.

The research methods included:

Literature analysis – a systematic review of scientific publications dedicated to modern pedagogical technologies, their application, and effectiveness.

Qualitative analysis – examining examples of using interactive methods such as role-playing games, project-based activities, and Socratic dialogue.

Comparative analysis method – comparing traditional and modern approaches in literary education to identify their advantages and disadvantages.

Practical analysis – studying the real-life experience of educators applying innovative methods, as well as the outcomes of students engaged in these technologies.

The empirical approach, based on observation and generalization of pedagogical practices, was also utilized. Examples included the use of electronic textbooks, virtual libraries, and online courses to enhance student engagement.

The integration of interdisciplinary approaches, such as combining literature with cultural and philosophical aspects, was considered a key element of the study. Thus, the use of combined analysis methods allowed for a deeper exploration of the opportunities and prospects for applying modern technologies in literary education.

DISCUSSION AND RESULTS: modern literary education plays a crucial role in shaping the cultural, aesthetic, and intellectual competencies of students. With the rapid development of technologies, traditional teaching methods are becoming less effective, necessitating the implementation of innovative approaches. The study revealed that applying modern pedagogical technologies enriches the educational process, making it more interactive and oriented toward practical outcomes.

The use of information and communication technologies (ICT) in literary education opens up new opportunities. Electronic textbooks, virtual libraries, and online courses provide students with flexible and convenient access to materials. This promotes independence, enhances text analysis skills, and increases engagement in the learning process.

Interactive teaching methods, including role-playing games, discussions, and project-based activities, have proven effective in fostering critical thinking and analytical abilities in students. In particular, the Socratic dialogue helps to explore literary works in greater depth and from various perspectives.

The results of the study indicate that modern approaches not only improve the comprehension of literary texts but also develop key skills such as argumentation, teamwork, and decision-making.

However, implementing innovative methods faces several challenges: insufficient teacher training, limited resources, and restricted access to technologies. Addressing these issues requires a comprehensive approach, including improving teacher qualifications and enhancing infrastructure.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Thus, the study confirms the necessity and potential of integrating modern pedagogical technologies into literary education, contributing to the formation of a generation of conscious and well-prepared readers.

CONCLUSION: LITERARY education plays a vital role in shaping individuals, fostering aesthetic perception, critical thinking, and moral values among students. In today's information-driven society, the integration of innovative pedagogical technologies has become essential to achieving educational objectives.

The study revealed that modern pedagogical technologies, including interactive methods, the use of information and communication technologies (ICT), critical thinking strategies, and problem-based learning, significantly enrich the process of teaching literature. These approaches not only enhance students' understanding of literary works but also help develop core skills such as text analysis, argumentation, and independence.

The implementation of these technologies requires a systematic approach focused on improving teacher qualifications, enhancing infrastructure, and integrating interdisciplinary methodologies. Despite existing challenges, such as limited resources and insufficient teacher training, the prospects for using innovative approaches in literary education remain promising.

Thus, modern pedagogical technologies open new opportunities for making literary education more effective, engaging, and accessible to students. They contribute to the development of a generation of conscious readers capable of analyzing, interpreting, and appreciating cultural heritage, which is a significant step toward the comprehensive development of individuals.

Keywords: LITERARY education, modern pedagogical technologies, interactive teaching methods, information and communication technologies (ICT), critical thinking, problem-based learning, project-based learning, aesthetic perception, reading culture, innovative approaches.

For citation: Oleg D. Mirotin, Bobur B. Nurmamatov (2024) 'Modern pedagogical technologies in literary education', Inter education & global study, (10), pp. 96-107. (In Russ).

Литература как искусство также оказывает влияние на эмоциональную отзывчивость и способность ценить красоту. Она развивает чувство прекрасного, воспитывая способность видеть красоту в языке, образах, ритме и структуре текста. Эти навыки не только обогащают внутренний мир учащихся, но и делают их более восприимчивыми к красоте окружающего мира. Эмоциональная отзывчивость, развиваемая через переживания литературных героев, помогает учащимся глубже осознавать собственные эмоции и лучше понимать чувства других людей. Через изучение литературных произведений они учат различать нюансы художественного языка и видеть авторские приемы, что развивает способность к более сложной интерпретации искусства в целом.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Современные педагогические технологии трансформируют подходы к обучению литературе, значительно расширяя возможности для глубокого и всестороннего усвоения материала. Эти инновационные методы не только способствуют лучшему пониманию литературных произведений, но и развивают важнейшие навыки, такие как критическое мышление, самостоятельность и умение работать в коллективе. Важно отметить, что современные методы включают как традиционные, так и новаторские подходы, гармонично дополняя друг друга.

Одним из самых эффективных инструментов в литературном образовании являются интерактивные методы обучения, которые предполагают активное участие студентов в учебном процессе. Дискуссии и дебаты помогают учащимся развивать навыки аргументации, а также учат учитывать мнение других, что критически важно для восприятия и анализа литературы. Ролевые игры, в свою очередь, предоставляют уникальную возможность воссоздавать литературные сцены и ситуации, что позволяет студентам лучше понять психологию персонажей и смысл произведений. А проектная деятельность способствует развитию творческого подхода и самостоятельности, давая учащимся возможность работать с текстами на глубоком уровне и исследовать их с разных точек зрения.

Совершенствование образования невозможно без внедрения информационно-коммуникационных технологий (ИКТ), которые значительно обогатили процесс обучения литературе. Электронные учебники и ресурсы обеспечивают учащимся доступ к полным текстам произведений, комментариям и критическим статьям, что делает процесс обучения более гибким и удобным. Виртуальные библиотеки открывают новые горизонты для глубокой работы с литературными произведениями, позволяя обращаться к текстам, которые в противном случае могли бы быть недоступны. Онлайн-курсы и вебинары расширяют рамки образовательного процесса, предлагая учащимся возможность познакомиться с новыми подходами и методиками, а также взаимодействовать с экспертами и преподавателями со всего мира.

Тем не менее, не менее важным аспектом в литературном образовании является развитие критического мышления, которое позволяет учащимся глубже осмысливать произведения и их значения. В этом контексте метод Сократовского диалога становится неотъемлемой частью обучения. Он помогает учащимся не только осваивать материал, но и учит задавать вопросы, искать на них ответы и формировать собственное мнение. Кроме того, анализ текстов с различных точек зрения способствует более полному восприятию произведений, позволяя студентам рассматривать их в контексте истории, культуры и философии, что углубляет понимание замысла автора.

Метод Сократовского диалога предполагает активное вовлечение учащихся в процесс поиска истины через задавание наводящих вопросов, что помогает им развивать критическое мышление и самостоятельно приходить к выводам.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Рассмотрим пример его применения на уроке литературы при анализе произведения Льва Толстого "Анна Каренина".

Учитель:

"Что, по вашему мнению, означает поведение Анны Карениной в контексте её отношений с Вронским? Почему она решает покончить с собой?"

Учащийся:

"Мне кажется, она была несчастна из-за невозможности найти гармонию в своей жизни и любви."

Учитель:

"Но разве её решение не выглядит немного эгоистичным по отношению к её сыну, который остаётся без матери?"

Учащийся:

"Да, возможно, но она, наверное, не могла бы жить с собой, если бы продолжала жить в браке, в котором не была счастлива."

Учитель:

"Интересно. А как вы думаете, можно ли оправдать её поступок, если принять во внимание её душевное состояние? Или её самоубийство всё же является моральным проступком?"

Учащийся:

"Возможно, самоубийство можно оправдать с точки зрения её страданий, но с моральной точки зрения это не очень правильный поступок."

Учитель:

"Тогда как бы вы охарактеризовали её моральные дилеммы в контексте социума того времени? Могла ли она в другом обществе поступить иначе?"

В этом примере учитель не даёт прямых ответов, а через вопросы побуждает учащихся глубже задуматься о мотивах героев и морали произведения, анализировать последствия поступков героев. Сократовский диалог таким образом помогает учащимся не только лучше понять произведение, но и развивать собственную способность к самостоятельному анализу и аргументации.

Завершает систему педагогических технологий проблемное обучение, которое фокусируется на активной роли студентов в поиске решений и решении поставленных задач. Постановка проблемных вопросов, таких как «Какова роль символизма в произведении?» или «Какие моральные дилеммы затрагивает автор?» побуждает учащихся к глубокому анализу текста и развитию самостоятельных мыслительных навыков. Этот подход учит работать с литературными произведениями не только в рамках поверхностного восприятия, но и на уровне поиска решений, выявления скрытых смыслов и формулировки собственных выводов.

Несмотря на наличие вышеупомянутых и других существующих методов, современное литературное образование сталкивается с рядом проблем и вызовов, таких как недостаточная подготовка учителей к использованию новых технологий,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ограниченные ресурсы и доступ к информационно-коммуникационным технологиям (ИКТ), а также сопротивление традиционным методам обучения. Эти проблемы создают препятствия для эффективного внедрения инновационных педагогических технологий, что, в свою очередь, затрудняет развитие образовательного процесса. Однако есть и перспективы для улучшения ситуации. Важным шагом является интеграция новых технологий в учебный процесс, что позволит повысить качество образования и сделать его более доступным. Развитие междисциплинарных подходов, которые объединяют литературу с другими областями знаний, также может способствовать расширению образовательных возможностей. Поддержка со стороны образовательных учреждений и государства в виде финансирования, подготовки кадров и улучшения инфраструктуры поможет преодолеть текущие проблемы и создать более устойчивую основу для внедрения инноваций в литературное образование.

Литературное образование является важной составляющей общего развития учащихся, способствующей формированию культурной, эстетической и интеллектуальной компетенции. Современные педагогические технологии, такие как интерактивные методы обучения, использование информационно-коммуникационных технологий, технологии критического мышления и проблемного обучения, значительно обогатили образовательный процесс. Эти методы позволяют углубить восприятие литературы, развить навыки анализа и интерпретации текстов, а также усилить вовлеченность учащихся в процесс обучения.

Интеграция новых технологий в литературное образование открывает перспективы для более эффективного и интересного преподавания, что способствует лучшему усвоению материала и развитию важнейших навыков. Развитие междисциплинарных подходов и поддержка инноваций в образовательной сфере позволяют улучшить качество образования, предоставляя учащимся возможность не только изучать литературу, но и активно взаимодействовать с ней, формируя осознанное отношение к искусству. В итоге, современные педагогические технологии дают мощный импульс для формирования у студентов не только знаний, но и жизненно важных компетенций, которые будут способствовать их успешному развитию в будущем.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Бердиева, Ш. Н. (2022). Нон-фикшн как особый тип документальной литературы. Редакционная коллегия, 108.
2. Бозоров, П. (2024). Evolution of the biographical genre in documentary literature: analysis of the diversity of forms and trends. Modern Science and Research, 3(2), 248-253.
3. Бердиева, Ш. (2023). Бошланғич таълимда компетенциявий ёндашувнинг зарурияти. Interpretation and researches, 2(1).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

4. Умаров, А. А., & Абдумуродова, М. Р. (2023). Языковые и речевые аспекты устной и письменной речи в обучении русскому языку как иностранному. International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING, 3(2).
5. Курбанова, Г., & Курбанова, Ш. (2023). Интерактивные образовательные технологии в развитии коммуникативной компетентности студентов по русскому языку. Традиции и инновации в исследовании и преподавании языков, 1(1), 575-580.
6. Berdiyeva, S. (2023). Zamonaviy adabiyotda non-ficshning o ‘ziga hosligi. Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan, 1(1), 59-62.
7. Умаров, А. А. (2023). Использование аудиовизуальных средств на уроках по русскому языку. Научный Фокус, 1(7), 185-189.
8. Нурмаматов, Б. Б., & Миротин, О. Д. (2023, June). Роль литературы в эпоху цифровой революции. In Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies (Vol. 2, No. 6, pp. 167-173).
9. Умаров, А. А. (2023, May). Оценка уровня владения русским языком в узбекских школах. in international scientific research conference (Vol. 2, No. 14, pp. 130-134).
10. Шавилова, Н. (2024). Technologies in teaching russian language in a non-linguistic university. Modern Science and Research, 3(2), 230-234.
11. Оромидинова, Д. (2023). Интерпретация древнегреческих мифов в художественной литературе (на примере мифа о минотавре). Экономика и социум, (6-1 (109)), 933-936.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Mirotin Oleg Dmitrievich**, Termiz davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi, [**Миротин Олег Дмитриевич**, преподаватель Термезского государственного педагогического института], [**Mirotin Oleg Dmitrievich**, teacher at Termez State Pedagogical Institute]; manzil: O‘zbekiston, Termiz tumani, «Yangiobod» MFY, At-Termiziy ko‘chasi 1 A-uy Pochta index: 190111 [адрес: Узбекистан, Термезский район, МФУ «Янгиабад», улица Ат-Термизы 1 А-уй Почтовый индекс: 190111], [address: Uzbekistan, Termez district, MFP «Yangiabad», At-Termizy street 1 A-uy Postal code: 190111].

✉**Nurmamatov Bobur Batir o‘g‘li**, Termiz davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi, [**Нурмаматов Бобур Батирович**, преподаватель Термезского государственного педагогического института], [**Bobur B. Nurmamatov**, teacher at Termez State Pedagogical Institute]; manzil: O‘zbekiston, Termiz tumani, «Yangiobod» MFY, At-Termiziy ko‘chasi 1 A-uy Pochta index: 190111 [адрес: Узбекистан, Термезский район, МФУ «Янгиабад», улица Ат-Термизы 1 А-уй Почтовый индекс: 190111], [address: Uzbekistan, Termez district, MFP «Yangiabad», At-Termizy street 1 A-uy Postal code: 190111].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA INFORMATIKA O'QITISH METODIKASINI KOMPYUTER IMITATSION MODELLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH

© M.B. Meliyeva[1]✉

[1]Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, Samarqand O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada zamonaviy dasturiy vositalar, shuningdek, kompyuter imitatsion modellari (KIM) va ularning fanning turli sohalarida qo'llanilishi o'rganilgan. Xorijiy olimlarning kompyuter imitatsion modellarni qo'llash bo'yicha tadqiqot ishlari tahlil qilindi, xulosa va tavsiyalar ishlab chiqildi.

MAQSAD: informatika o'qitish metodikasi fanidan tanlangan mavzuga doir ishlab chiqilgan kompyuter imitatsion modellar asosida talabalarning kasbiy kompetensiyalarini takomillashtirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: informatika fanlarini o'qitishning bugungi kundagi usullari tahlil qilindi va Informatika o'qitish metodikasi fani o'qitish metodikasini kompyuter imitatsion modellar asosida takomillashtirishga doir tavsiyalar ishlab chiqildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: informatika va axborot texnologiyalari fanlarini o'qitishda foydalaniladigan metodlar va usullar, asosan, talabalarning mantiqiy fikrlashini oshirishga qaratilgan. Ta'limda kompyuter imitatsion modellarni qo'llash talabalarning fanga bo'lgan qiziqishlarini oshirishga, mavzuning ichida bo'layotgan jarayonlarni ko'rish va eshitish orqali tasavvur qilishga yordam beradi. Informatika o'qitish metodikasi fanida ishlab chiqilgan vizual jarayonlar o'ziga xos ilmiy yondashuv bilan ajralib turib, an'anaviy darslarda yetarlicha e'tibor qaratilmaydigan, murakkab va ko'p vaqt talab qiluvchi, shuningdek, talabalarning individual imkoniyatlarini inobatga olishda qiyinchilik tug'diradigan jihatlarni qamrab oladi. Bunday metodik yondashuvni informatika o'qitishmetodikasi fanida qo'llash ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda asos sifatida xizmat qiladi.

XULOSA: ta'lim jarayonida kompyuter imitatsion modellarini, ilg'or texnologiyalarni qo'llash talabalarning bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu kompyuter imitatsion modellar asosida ishlab chiqilgan o'qitish metodikasini Informatika o'qitish metodikasi fanida an'anaviy usullar bilan integratsiyalash orqali ta'lim sifatini oshirish mumkin. Bunday yondashuv talabalarga mavzuga oid jarayonlarni vizual modellar asosida kengroq tushunish imkonini berib, ularning mavzu mohiyatini chuqurroq anglashlariga sharoit yaratadi.

Kalit so'zlar: kompyuter imitatsion modellar (KIM), ta'lim, vizualizatsiya, texnologiya.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Iqtibos uchun: Meliyeva M.B. Oliy ta'lim muassasalarida informatika o'qitish metodikasini kompyuter imitatsion modellar asosida takomillashtirish. // Inter education & global study. 2024. №10 B.108-117.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОЛОГИИ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНФОРМАТИКИ В ВУЗАХ НА ОСНОВЕ КОМПЬЮТЕРНЫХ МОДЕЛЕЙ

© М.Б. Мелиева[1]✉
[1]Самаркандский государственный университет имени Шарофа Рашидова, Самарканд, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматриваются современные программные средства, а также компьютерные имитационные модели (CIM) и их приложения в различных областях науки. Проанализированы научные работы зарубежных ученых по использованию компьютерных имитационных моделей, разработаны выводы и рекомендации.

ЦЕЛЬ: совершенствование профессиональных компетенций студентов на основе компьютерных имитационных моделей, разработанных по теме, выбранной из предмета методики преподавания информатики.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: проанализированы современные методы преподавания информатики и даны рекомендации по совершенствованию методики преподавания информатики на основе компьютерных имитационных моделей.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: методы и приемы, используемые при обучении информатике и информационным технологиям, в основном направлены на развитие логического мышления учащихся. Использование компьютерных имитационных моделей в обучении способствует повышению интереса учащихся к науке, зрительному и слуховому представлению процессов, происходящих внутри предмета. Зрительные процессы, разработанные в методике преподавания информатики, характеризуются уникальным научным подходом, которым не уделяется достаточно внимания на традиционных занятиях, сложны и трудоемки, а также вызывают затруднения в учете индивидуальных возможностей учащихся. . охватывает аспекты. Использование такого методического подхода в методике преподавания информатики служит основой повышения эффективности образовательного процесса.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: использование компьютерных имитационных моделей и передовых технологий в образовательном процессе служит развитию знаний, умений и навыков учащихся. Повысить качество образования можно за счет интеграции методики преподавания, разработанной на основе компьютерных имитационных моделей, с традиционными методами в области методики преподавания информатики. Такой подход позволяет студентам на основе визуальных моделей иметь более широкое представление о процессах, связанных

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

с предметом, и создает условия для более глубокого понимания ими сущности предмета.

Ключевые слова: компьютерные имитационные модели (КИМ), образование, визуализация, технологии.

Для цитирования: Мелиева М.Б. Совершенствование методологии преподавания информатики в вузах на основе компьютерных моделей. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 108-117.

IMPROVING THE METHODOLOGY OF TEACHING COMPUTER SCIENCES IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS BASED ON COMPUTER SIMULATION MODELS

© Mokhinur B. Melieva[1]✉
[1]Samarkand State University named after Sharof Rashidov, Samarkand, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article studies modern software tools, as well as computer simulation models (CIM) and their application in various fields of science. Research works of foreign scientists on the use of computer simulation models were analyzed, conclusions and recommendations were developed.

AIM: to improve the professional competencies of students based on computer simulation models developed on a selected topic from the subject of computer science teaching methods.

MATERIALS AND METHODS: today's methods of teaching computer science were analyzed and recommendations were developed on improving the teaching methodology of the subject of computer science teaching methods based on computer simulation models.

DISCUSSION AND RESULTS: the methods and techniques used in teaching computer science and information technology are mainly aimed at increasing the logical thinking of students. The use of computer simulation models in education helps to increase students' interest in science, to visualize the processes taking place within the subject by seeing and hearing. Visual processes developed in the field of computer science teaching methods are distinguished by their unique scientific approach and cover aspects that are not given enough attention in traditional lessons, are complex and time-consuming, and also create difficulties in taking into account the individual capabilities of students. The use of such a methodological approach in the field of computer science teaching methods serves as a basis for increasing the effectiveness of the educational process.

CONCLUSION: the use of computer simulation models and advanced technologies in the educational process serves to develop students' knowledge, skills, and competencies. By integrating this teaching methodology developed based on computer simulation models with traditional methods in the field of computer science teaching

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

methods, the quality of education can be improved. Such an approach allows students to understand the processes related to the subject more broadly based on visual models, creating conditions for their deeper understanding of the essence of the subject.

Key words: computer simulation models (CIM), education, visualization, technology.

For citation: Mokhinur B. Melieva. (2024) 'Improving the methodology of teaching computer sciences in higher educational institutions based on computer simulation models', Inter education & global study, (10), pp. 108-117. (In Uzbek).

Texnologiyalarning doimiy rivojlanishi va yangilanib borishi jamiyatning har bir a'zosidan texnika va texnologiyalar bilan ishlash madaniyatini yuksaltirishni talab etadi. Turli sohalarda bizga yordam berayotgan texnik vositalar, gadjetlar, smartfonlar hamda sun'iy intellekt texnologiyalari bunga yaqqol misoldir. Ta'lim jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning chuqur bilim olishlariga, o'zlashtirish darajasini oshirishga va mustaqil fikrlash orqali ayrim masalalarni yechishga imkon yaratadi. Shu sababli, bugungi kunda oliy ta'lim muassasalarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) keng foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Oliy ta'lim muassasalarida informatika fanini o'qitish jarayoni zamonaviy texnologiyalar bilan uzviy bog'liq bo'lib, bu o'qituvchilardan fanni doimiy ravishda chuqur o'rganish va innovatsion yechimlarni pedagogik jarayonga integratsiya qilishni talab etadi. Shu nuqtayi nazardan, zamonaviy pedagoglardan yuqori darajadagi kasbiy kompetensiya, fanni mukammal bilish va pedagogik mahorat zarurati kelib chiqadi. Hozirgi davrda ta'lim jarayonida an'anaviy, noan'anaviy va interfaol usullarni qamrab olgan turli xil o'qitish metod va texnologiyalari qo'llanilmoqda. Xususan, kompyuter imitatsion modellari (KIM) talabalarning mavzuni kengroq tushunib olishlari va fanni samarali o'zlashtirishlari uchun muhim texnologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Bugungi kunda informatika fanini o'qitishning an'anaviy usullari ma'ruza va taqdimot tarzida o'qitilayotgani e'tiborga molik. Biz tavsiya qilgan usulda har bir tanlangan mavzu bo'yicha ishlab chiqilgan animatsiyalar, tasvirlar, audio vositalar, shuningdek, imitatsion modellar (video ko'rinishida) yordamida taqdimotlarni vizual tarzda o'rgatish tavsiya etiladi.

Zamonaviy o'quv jarayonida kompyuter imitatsion modellardan foydalanish o'qitish samaradorligini oshirishning muhim vositalaridan biridir. Bu usul talabalarga nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lash, murakkab jarayonlarni aniq va tushunarli shaklda taqdim etish imkonini beradi.

Kompyuter imitatsion modellar - bu kompyuterga real hayot tizimlari va jarayonlarini tasvirlash va taqlid qilish imkonini beradigan texnologiyalar. Ular asosan dasturiy ta'minot shaklida bo'lib, talabalarga murakkab tizim va jarayonlarni tushunish va boshqarish imkonini beradi. Misol uchun, iqtisodiyotdagi bozor o'zgarishlari, dasturlash algoritmlari yoki jismoniy jarayonlarning ishlashi imitatsiya qilinishi mumkin.

Imitatsion modellar orqali o'qitish talabalarga nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash imkonini beradi. Shuningdek, ushbu texnologiya ularning xatolarini qayta ko'rib chiqish va tuzatish uchun qulay sharoit yaratadi. Bu o'quv jarayonini interaktiv va qiziqarli qiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Xorijiy olimlarning tadqiqot ishlarini ko‘zdan kechirar ekanmiz, quyidagi xulosalarni o‘qishimiz mumkin.

Masalan, Korolev Mark Evgenevich o'zining " Computer simulation in informatics lessons as a factor of the continuity of school education in teaching mathematical modeling" nomli maqolasida didaktik simulyatsiya turlarini sanab o'tgan va tavsiflagan. Kompyuter imitatsion modellashtirish deganda biz talabalarga modeldagi parametrlarning dinamik o‘zgarishi natijalarini o‘rganish imkonini beruvchi real yoki xayoliy vaziyatlar yoki texnik jarayonlarning interaktiv hisoblash modelini tushunamiz. Matematika didaktikasi nuqtai nazaridan, kompyuter imitatsiyalari statik vizualizatsiyadan (masalan, diagrammalar, darsliklardagi gistogrammalar) farq qilishi muhim, chunki interaktiv matematik model dinamik bo'lib, o'rnatilgan boshqaruv vositalari (tugmacha, havola yorlig'i, yuqoriga-pastga va boshqalar) orqali o'quvchi (talaba) bilan o'zaro ta'sir qilish imkonini beradi, kompyuter imitatsion modellashtirish talabalarga turli ko'rinmas jarayonlarni kuzatish imkonini beradi [1].

Gornostaeva Tatyana Nikolaevna, Gornostaev Oleg Mixaylovich o'zlarining "Kompyuternie modelirovanie v shkolnom i vuzovskom kurse informatiki" nomli maqolalarida o‘rta maktab o‘quv dasturida informatika fanining shakllanish tarixi, informatika bo‘yicha ilk darsliklar, ushbu darsliklar tomonidan informatika o‘qitishning maqsadlari, ulardagi modellashtirish mavzularining ko‘rinishi tahlil qilingan. Ushbu tadqiqotda mualliflar modellashtirishning turli jihatlarini ko‘rib chiqadilar: bilim vositasi sifatida va o'rganish vositasi sifatida, ularning fikriga ko'ra, kompyuterli modellashtirish kursi orqali bo'lajak informatika o'qituvchilari kompyuterni nafaqat o'rganish va o'qitish vositasi sifatida qabul qilishni o'rganadilar, balki fan va texnikaning turli sohalaridagi muammolarni hal qilish vositasi sifatida ham qabul qiladilar [2].

Yashin Denis Dmitrievich o'zining “Improving the methodology of using information technology tools in the school computer science course i" nomli ilmiy ishida: informatika o‘qitishning joriy amaliyoti tahlili shuni ko‘rsatadiki, axborot texnologiyalari vositalaridan foydalanish jarayoni yetarli didaktik va psixologik-pedagogik asosga ega emasligi va ko‘pincha subyektiv omillar bilan bog‘liqligini bayon etgan. Uning fikricha, maktab o'quvchilarining o'quv faoliyatini tashkil etishda axborot texnologiyalari vositalarining imkoniyatlaridan foydalanishning eng samarali yondashuvi (ham axborot texnologiyalari vositalarini o'zlashtirish nuqtai nazaridan, ham ta'lim muammolarini hal qilishda foydalanish nuqtai nazaridan) yetarlicha har bir talabaning ehtiyojlari va imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda individual ta’lim usullarini amalga oshirishga qaratilgan yondashuv deb hisoblaydi [3].

A.V.Spiridonov o'zining “Sovershenstvovaniye metodiki prepodovaniya distiplin tekhnologii i informatiki s ispolzovaniyem sovremennix tekhnicheskikh sredstv obucheniya" nomli ilmiy ishida axborot texnologiyalaridan foydalangan holda fanlarni o'qitishni takomillashtirishning asosiy pedagogik shartlari quyidagilardan iborat ekanligini ko‘rsatib o‘tgan: pedagoglarning axborot kompetentsiyasini shakllantirish; oliy o'quv yurtlari talabalarini informatika bo'yicha boshlang'ich tayyorgarligini takomillashtirish; universitetda

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

o‘quv jarayonini axborotlashtirish, fan xonalarini axborotlashtirishning texnik vositalari bilan jihozlash, zamonaviy axborot-ta’lim muhitini yaratish, o‘quv-uslubiy va ilmiy axborot bazasini shakllantirish; kognitiv faoliyat madaniyatini shakllantirish [4].

Kompyuter imitatsion modellar - bu kompyuterga real hayot tizimlari va jarayonlarini tasvirlash va taqlid qilish imkonini beradigan texnologiyalar. Ular asosan dasturiy ta'minot shaklida bo'lib, talabalarga murakkab tizim va jarayonlarni tushunish va boshqarish imkonini beradi. Imitatsion modellardan foydalanib o'qitish orqali talabalarga nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash imkonini beradi. Shuningdek, ushbu texnologiya ularning xatolarini qayta ko'rib chiqish va tuzatish uchun qulay sharoit yaratadi. Bu o'quv jarayonini interaktiv va qiziqarli qiladi.

1-jadval. Informatika fanida kompyuter simulyatsiyasi modellaridan foydalanish usullari:

№	Texnologiya turi	Tavsif
1	Virtual laboratoriyalar	Dasturlash darslarida talabalar kod yozishdan tashqari virtual laboratoriyalar yordamida dasturlarni imitatsiya qilishlari mumkin. Masalan, dasturdagi xatolarni tahlil qilish va tuzatish jarayoni real vaqt rejimida amalga oshiriladi.
2	O‘yinlar (Gamification)	O‘quv jarayoniga o‘yin elementlarini qo‘shish orqali raqobat muhitini yaratish va o‘quvchilar o‘rtasida motivatsiyani oshirish imkonini beradi.
3	Aniq fanlarni o‘rgatish	Fizika, matematika yoki informatika kabi aniq fanlarda kompyuter modellaridan foydalanish murakkab jarayonlarni namoyish etish va tushuntirishni osonlashtiradi. Masalan, fizik hodisalarni imitatsiya qilish orqali o‘quvchilar ushbu hodisalarning mexanizmlarini chuqurroq tushunadilar.

Ushbu yondashuvning afzalliklari:

O‘qitish samaradorligini oshirish: Kompyuter imitatsion modellar orqali talabalar nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog‘lash imkoniyatiga ega bo‘ladilar, bu esa o‘qitish jarayoni samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Xatolarni tezkor aniqlash va tuzatish: Talabalar dastur yoki tizimni imitatsiya qilish jarayonida xatolarni aniqlashlari va ulardan o‘rganishlari mumkin, bu esa ularda masalalarni hal qilish ko‘nikmasini rivojlantiradi.

Interfaol ta’lim: Interfaol yondashuv o‘quvchilarni ta’lim jarayoniga qiziqtiradi va ularni faol ishtirok etishga undaydi, shu bilan birga mavzuni chuqurroq o‘zlashtirishni ta’minlaydi.

Mazkur yondashuv asosida yaratilgan mahsulotlardan foydalanish o‘quvchilarni dars jarayoniga qiziqtirish, shuningdek, fan bo‘yicha chuqur bilim olishlari uchun samarali vositadir. Masalan, Microsoft Office paketiga kiritilgan MS PowerPoint dasturi yordamida tayyorlangan odatiy taqdimotlarni audio, video va animatsiya elementlari bilan boyitish orqali dars jarayonini jozibador qilish mumkin.

Bunga qo‘shimcha ravishda, quyidagi dasturiy vositalardan foydalanish mavzuni yanada kengroq va chuqurroq tushunishga yordam beradi:

Blender: 3D grafikalar va vizual effektlar yaratish uchun foydalaniladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Adobe After Effects: Animatsiyalar va video vizualizatsiyalarni tayyorlash uchun samarali vosita.

Simulink: Murakkab texnik jarayonlarni imitatsiya qilish imkonini beruvchi muhandislik dasturi.

GeoGebra: Matematika va geometriyani o‘rgatishda interaktiv vizualizatsiyalarni yaratish uchun.

Scratch: Bolalar va boshlang‘ich darajadagi o‘quvchilar uchun dasturlash va algoritmlarni vizuallashtirish imkonini beradi.

Unity va Unreal Engine: O‘yin va o‘quv simulyatsiyalarini yaratish uchun mo‘ljallangan ilg‘or vositalar.

MATLAB: Matematik hisob-kitoblar va texnik modellashtirish jarayonlarini amalga oshirish uchun keng qo‘llaniladi.

Yuqoridagi kabi zamonaviy texnologiyalarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish orqali o‘quvchilarning mavzu bo‘yicha ko‘nikmalari mustahkamlanadi.

Kompyuter imitatsion modeli — bu real hodisa yoki jarayonning kompyuter dasturlari asosida yaratilgan adekvat (tenglashgan, mos yoki o‘xshash) yoki yaqinlashtirilgan modeli hisoblanadi. Ushbu modellar yordamida so‘z bilan ifodalash yoki tushuntirish qiyin bo‘lgan jarayonlarni vizual shaklda taqdim etish imkoniyati yaratiladi. Bu esa o‘quvchilarga jarayonni aniqroq tasavvur qilish va chuqurroq tushunish imkonini beradi.

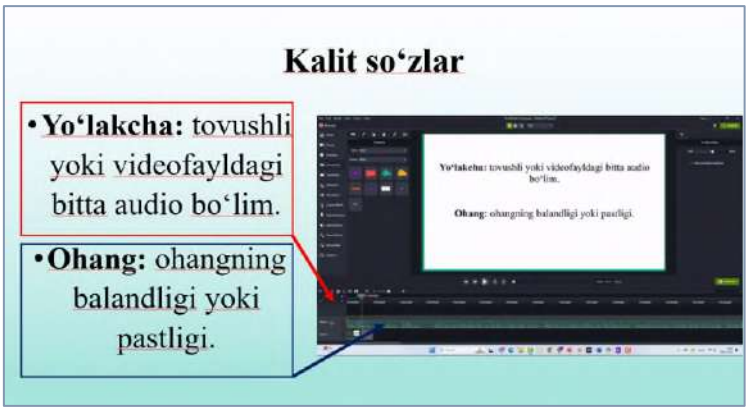
Kompyuter imitatsion modellarini yaratishda qo‘llaniladigan samarali vositalardan biri MS PowerPoint dasturidir. MS PowerPoint yordamida taqdimot materiallaridagi obyektlarni ajratib ko‘rsatish uchun animatsiya effektlaridan foydalanish mumkin. Mazkur dasturda animatsiya effektlarining quyidagi to‘rt turi mavjud: kirish effektlari — obyektning slaydda paydo bo‘lishi uchun ishlatiladi; chiqish effektlari — obyektning slayddan yo‘qolishini ta’minlaydi; ajratib ko‘rsatish effektlari — obyektni boshqa elementlardan ajratib ko‘rsatish imkonini beradi; harakat trayektoriyasi effektlari — obyektning slaydda belgilangan yo‘nalish bo‘yicha harakatlanishini ta’minlaydi.

Ushbu maolqada oliy ta’limda KIM asosida o‘qitish texnologiyasi “Informatika o‘qitish metodikasi” fanidan misolida tahlil qilindi. Informatika o‘qitish metodikasining “Videoni tahrirlash dasturini o’rganish uslibiyati” mavzusi tanlanib ushbu mavzuga doir tushunchalar va misollar Power Pointda yaratilgan animatsiyalar asosida tushuntirib berilgan.

Ko‘pgina video tahrirlash dasturlari o‘zaro o‘xshash funksiyalarga ega bo‘lib, ularning imkoniyatlari va murakkabligi bir-biridan farq qiladi. Ayrim dasturlar oddiy effektlarni qo‘shish va videoni asosiy darajada tahrirlash imkoniyatini taqdim etsa, boshqalari murakkab vizual va audio effektlarni yaratish hamda ularni chuqur tahrirlash imkoniyatini beradi. Bunday dasturlar odatda dastlabki ko‘rish paneli, vaqt shkalasi va boshqa standart sozlamalarga ega.

Videoni tahrirlash jarayonida dasturiy ta’minotga ishlov beriladigan klip yoki tasvirlar import qilinadi. Shundan so‘ng, har bir klip yoki tasvirni dastur ichida ko‘chirib o‘tkazish yoki vaqt shkalasiga joylashtirish orqali tahrirlash jarayonini boshlash mumkin. Bu jarayon tahrirlashning aniqligi va samaradorligini oshiradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

1-rasm. Video tahrirlash daturidagi yo‘lakcha va ohang kalit so‘zlarining ta’rifi.

Tomonlar mutanosibligini sozlash siz videoni yaratayotgan qurilma tomonidan belgilanadi. Televideniye va monitorlar uchun foydalaniladigan yuqori aniqlikdagi standart 16:9 bo‘lib, fotosurat ko‘pincha 4:3 yoki 3:2 mutanosibligidan foydalanadi. Videofayl ekrani uchun ham o‘lcham o‘rnatiladi. Ushbu o‘lcham vertikal va gorizontal joylashgan piksellar sonidan kelib chiqadi. Aniqlik — vertikal piksellar soniga nisbatan gorizontal piksellar soni Hozirgi vaqtda yuqori tasvir o‘lchami 1920 p x 1080 p Bu videodagi har bir kadr 2 073 600 pikselga ega ekanini anglatadi.

2-rasm. Mutanosiblikni sozlash.

Matnli slayd odatda video boshidagi titul slaydda yoki ishtirok etuvchilar ro‘yxati shakllantirilgan videoning oxirgi slaydida titr sifatida foydalaniladi. Ular ovozli kino ixtiro qilinishidan oldin eski filmlarda qahramon nutqini ifodalash uchun qo‘llangan. Matnli slayd muhim ma’lumotni ko‘rsatish uchun videoning boshida beriladi. Matnli slayd foni harakatsiz tasvir yoki ranglar blokini joylash orqali yaratiladi.

Izoh va subtitr o‘shish Izoh va subtitrlar, asosan, izohlash, biror fikrga urg‘u berish yoki eshitish qobiliyati pastlarga yordamlashish uchun qo‘shiladi. Ular bir nechta kadrlarda ko‘rinadigan matn yordamida, ba’zan vizual effektlar yordamida yaratiladi. Ushbu effektlarning ko‘rinish vaqti aytilayotgan so‘zlar bilan to‘liq mos tushishi kerak. Shunda u auditoriyani chalg‘itmaydi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

3-rasm. Izoh va subtitr qo‘shish.

Kompyuter imitatsion modellaridan foydalanish oliy ta’lim muassasalarida informatika fanini o‘qitish jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi. Ushbu texnologiya nafaqat nazariy bilimlarni chuqur o‘rganishga, balki amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga ham muhim hissa qo‘shadi. Shunday qilib, bu yondashuv ta’lim sifatini yaxshilashda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Kompyuter imitatsion modellar yordamida o‘quvchilarga ta’lim berishda, so‘z bilan tushuntirish qiyin bo‘lgan jarayonlarni vizual tarzda ko‘rsatish imkonini beradi, bu esa o‘quv jarayonini yanada samarali olib borishga yordam beradi.

Ta’lim jarayonida zamonaviy texnologiyalar va ko‘p funksiyali dasturiy vositalardan foydalanish o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Informatika o‘qitish metodikasi fanida yuqorida ta’riflangan kompyuter imitatsion modellari, ko‘rgazmali materiallar va videodarslar bilan takomillashtirilgan metodikalarni qo‘llash o‘quv jarayonining samaradorligini oshiradi. Bu yondashuv, o‘quvchilarga nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog‘lash imkonini berib, ularning chuqur va tizimli bilim olishini ta’minlaydi.

Kompyuter imitatsion modellari orqali o‘quvchilarga mavzudagi murakkab jarayonlarni yanada soddaroq va tushunarli tarzda taqdim etish mumkin. Ushbu texnologiyalar, o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini sezilarli darajada oshirish, masalalarni mustaqil hal qilish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Videodarslar va ko‘rgazmali materiallar esa o‘quvchilarga ta’lim jarayonida yanada faol qatnashish imkoniyatini beradi va ularni o‘quv jarayoniga qiziqtiradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. M. Korolyov, Computer simulation in informatics lessons as a factor of the continuity of school education in teaching mathematical modeling. Computer Science and Education № 5. 6 (2021)
2. T. Gornostaeva, O. Gornostaev Kompyuternie modelirovanie v shkolnom i vuzovskom kurse informatiki. J. World of Science. Pedagogy and psychology. 13, (2019). ISSN 2658-6282. https://mir-nauki.com

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

3. D. Yashin, Improving the methodology of using information technology tools in the school computer science course. Dissertation on obtaining the academic degree of candidate of pedagogic sciences. Moscow 2009
4. A.V. Spiridonov. Sovershenstvovaniye metodiki prepodovaniya distiplin tekhnologii i informatiki s ispolzovaniyem sovremennix tekhnicheskikh sredstv obucheniya. Pedagogical sciences. Methodology. №5 6 (2009)
5. P. Long, S. Lawrey, V. Ellis, “Computer science and information technology”. 10-11 grade textbook. Tashkent. 387 (2023)

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Meliyeva Mohinur Baxromovna**, doktorant, [**Мелиева Мохинур Бахромовна**, аспирант], [**Mokhinur.B. Melieva**, PhD student]; manzil: O‘zbekiston, 140100, Samarqand [адрес: Узбекистан, 140100, г. Самарканд], [address: Uzbekistan, 140100, Samarkand]; mohinur.meliyeva93@gmail.com.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

DEVELOPING 10TH-GRADE STUDENTS' ENGLISH LISTENING COMPREHENSION SKILLS THROUGH FILMS

© Mohlaroyim A. Solijonova[1]✉

[1]Andijan State University named after Z.M. Bobur, Andijan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: LISTENING comprehension is a critical yet underexplored skill in teaching English as a foreign language, particularly in regions like our country, where traditional teaching methods still dominate. This study examines the effectiveness of using films to enhance listening comprehension skills among 10th-grade students. An experimental approach was employed: the control group was taught using the state-prescribed textbook, while the experimental group received instruction through a specially designed set of exercises and film clips. The results demonstrated that students achieved significant progress in developing their listening skills with the help of films, which not only provided an authentic language environment but also enhanced students' understanding and interest in lessons through subtitles and cultural context. These findings suggest that integrating films into the foreign language teaching process can effectively bridge the gap between theoretical classroom teaching and real-life communication.

AIM: this study addresses this gap by exploring the impact of movies on the listening skills of 10th-grade Uzbek students, adapting proven strategies to a regional context. It provides evidence-based recommendations for integrating movies into EFL curricula, fostering linguistic and cultural competence while bridging traditional methods with modern global demands.

MATERIALS AND METHODS: the study was conducted among 10th-grade students in secondary schools in Uzbekistan. A total of 60 students participated, divided into control and experimental groups. The control group followed the state-prescribed textbook, while the experimental group was taught using film excerpts and specially designed exercises. Both groups completed pre- and post-tests to assess listening comprehension skills. The experimental group utilized video clips lasting 5–15 minutes with English subtitles. Lessons followed a three-phase structure: pre-viewing preparation, activities during viewing, and post-viewing discussions. The test results were analyzed statistically to evaluate differences in the effectiveness of the teaching methods between the groups.

DISCUSSION AND RESULTS: the study results revealed that the experimental group using movies achieved significant improvement in listening comprehension skills. The mean test scores of the experimental group increased from 62.4 to 68.7, while the

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

control group's scores only rose from 63.1 to 65.2. The improvement in the experimental group was statistically significant ($p < 0.05$), whereas the control group showed no significant change. These findings confirm the positive impact of movies in creating an authentic language environment and boosting motivation. Additionally, lessons using films demonstrated practical efficiency compared to traditional methods.

CONCLUSION: this study highlights the potential of movies as an effective tool for enhancing listening skills in EFL education. The findings demonstrate that movie-based instruction provides learners with authentic language exposure, improves engagement, and fosters listening fluency. While the improvement in the experimental group was not statistically significant compared to the control group, the practical benefits of integrating films into EFL curricula are evident. By bridging the gap between traditional methods and real-world language use, movies can serve as a valuable resource for modernizing EFL pedagogy, particularly in contexts like Uzbekistan where access to authentic language input is limited.

Key words: EFL (English as a Foreign Language), listening comprehension, movie-based instruction, authentic materials, subtitles, cultural context, language acquisition

For citation: Mohlaroyim A. Solijonova. (2024) 'Developing 10th-Grade Students' English Listening Comprehension Skills Through Films', Inter education & global study, (10), pp. 118-129. (In Eng).

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ АУДИРОВАНИЯ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ У УЧАЩИХСЯ 10-КЛАССА С ПОМОЩЬЮ ФИЛЬМОВ

© М.А. Солижонова[1]✉
[1]Андижанский государственный университет имени З.М. Бобура, Андижан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: навык понимания на слух является важным, но недостаточно изученным аспектом в обучении английскому языку как иностранному, особенно в таких странах, как наша, где до сих пор преобладают традиционные методы преподавания. Данное исследование направлено на изучение эффективности использования фильмов для развития навыков аудирования у учеников 10-го класса. В исследовании был применён экспериментальный подход: контрольная группа обучалась по государственному учебнику, а экспериментальная группа проходила обучение с использованием специально разработанного комплекса упражнений и фрагментов фильмов. Результаты показали, что учащиеся, обучавшиеся с помощью фильмов, достигли значительных успехов в развитии навыков аудирования. Фильмы не только предоставили аутентичную языковую среду, но и способствовали лучшему пониманию и повышению интереса к урокам через субтитры и культурный контекст. Эти результаты свидетельствуют о том, что интеграция фильмов в процесс преподавания иностранного языка может стать

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

эффективным способом преодоления разрыва между теоретическим обучением в классе и реальным общением.

ЦЕЛЬ: данное исследование устраняет этот пробел, изучая влияние фильмов на навыки аудирования узбекских учащихся 10-х классов и адаптируя проверенные стратегии к региональному контексту. В нем содержатся научно обоснованные рекомендации по включению фильмов в учебные программы EFL, развитию лингвистической и культурной компетентности, а также сочетанию традиционных методов с современными глобальными требованиями.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование проводилось среди учащихся 10-х классов средних школ Узбекистана. В эксперименте участвовало 60 учащихся, которые были разделены на контрольную и экспериментальную группы. Контрольная группа занималась по государственному учебнику, а экспериментальная группа обучалась с использованием отрывков из фильмов и специально разработанных упражнений. Для оценки навыков аудирования обе группы прошли предварительное и итоговое тестирование. В экспериментальной группе применялись видеоматериалы продолжительностью 5–15 минут с английскими субтитрами. Занятия включали три этапа: подготовку перед просмотром, выполнение заданий во время просмотра и обсуждение после просмотра. Результаты тестирования были подвергнуты статистическому анализу для определения различий в эффективности методов обучения между группами.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ результаты исследования показали, что экспериментальная группа, использующая фильмы, достигла значительных успехов в развитии навыков аудирования. Средние баллы теста в экспериментальной группе повысились с 62.4 до 68.7, в то время как в контрольной группе они увеличились лишь с 63.1 до 65.2. Изменения в экспериментальной группе были признаны статистически значимыми ($p < 0.05$), тогда как в контрольной группе значимых изменений не наблюдалось. Эти результаты подтверждают положительное влияние фильмов на создание аутентичной языковой среды и повышение мотивации. Кроме того, уроки с использованием фильмов продемонстрировали практическую эффективность на фоне традиционных методов обучения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: данное исследование рассматривает потенциал фильмов как эффективного средства развития навыков аудирования в процессе изучения английского языка. Результаты исследования показывают, что обучение на основе фильмов позволяет учащимся лучше понимать язык, повышает их учебную активность и способствует развитию беглости аудирования. Хотя улучшения в экспериментальной группе не были статистически значимыми по сравнению с контрольной группой, практические преимущества включения фильмов в учебные программы по английскому языку как иностранному очевидны. Фильмы помогают преодолеть разрыв между традиционными методами и использованием языка в реальных условиях, что делает их ценным ресурсом для модернизации педагогики английского языка. Это особенно важно в условиях, где возможности использования

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

аутентичных языковых материалов ограничены, например, в странах, где английский изучается как иностранный.

Ключевые слова: английский как иностранный язык, аудирования, обучение на основе фильмов, аутентичные материалы, субтитры, культурный контекст, изучение языка

Для цитирования: Солижонова М.А. Развитие навыков аудирования на английском языке у учащихся 10-класса с помощью фильмов. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 118-129.

10-SINF O'QUVCHILARINING INGLIZ TILIDA TINGLAB TUSHUNISH KO'NIKMALARINI FILMLAR VOSITASIDA RIVOJLANTIRISH

© M.A. Solijonova[1]✉
[1]Z.M. Bobur nomidagi Andijon davlat universiteti, Andijon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: tinglash tushunish ko’nikmasi — ingliz tilini xorijiy til sifatida o’qitishda juda muhim, ammo kam o’rganilgan ko‘nikma bo‘lib, ayniqsa, Mamlakatimizdek chet tili o’qitishda hanuz an’anaviy usullar ustunlik qiladigan hududlarda bu masala dolzarbdir. Ushbu tadqiqot 10-sinf o‘quvchilarining tinglab tushunish ko‘nikmalariga kinofilmlardan foydalangan holda dars o‘tishning samaraliligini o‘rganadi. Tadqiqotda eksperimental yondashuv qo‘llanildi: nazorat guruhi davlat tomonidan belgilangan darslik asosida ta’lim olgan bo‘lsa, tajriba guruhi maxsus tuzilgan mashqlar kompleksi va kinofilm fragmentlari vositasida o‘qitildi. Natijalari shuni ko‘rsatdiki, kinofilmlar yordamida o‘quvchilar tinglash ko‘nikmalarini rivojlantirishda sezilarli yutuqlarga erishdilar va filmlar nafaqat autentik til muhiti bilan ta’minladi, balki subtitrlar va madaniy kontekst orqali o‘quvchilarning tinglashni tushunishi va darslarga bo‘lgan qiziqishini oshirdi. Ushbu natijalar shuni anglatadiki, kinofilmlarni chet tilini o’qitish jarayoniga integratsiya qilish sinfdagi nazariy o‘qitish va real hayotdagi muloqot o‘rtasidagi tafovutni bartaraf etishning samarali vositasi bo‘lishi mumkin.

MAQSAD: ushbu tadqiqot filmlarning mamlakatimiz umumiy o’rta ta’lim maktablari 10-sinf o'quvchilarning tinglab tushunish ko'nikmalariga ta'sirini o'rganish va tasdiqlangan metod va yondashuvlarni mintaqaviy kontekstga moslashtirish orqali bu bo'shliqni bartaraf etadi. Unda filmlarni o'quv dasturlariga kiritish, lingvistik va madaniy kompetentsiyani rivojlantirish, shuningdek an'anaviy usullarni zamonaviy global talablar bilan birlashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar mavjud.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot O‘zbekistondagi 10-sinf o‘quvchilari o‘rtasida o‘tkazilib, 60 nafar o‘quvchi nazorat va tajriba guruhlariga ajratildi. Nazorat guruhi darslik asosida ta’lim olgan bo‘lsa, tajriba guruhi kinofilmlar va maxsus mashqlar yordamida o‘qitildi. Har ikki guruh tinglab tushunishni baholash uchun oldindan va so‘nggi testlarni topshirdi. Tajriba guruhi darslarida kinofilm bo‘laklari (5–15 daqiqa) va inglizcha subtitrlar ishlatilib, oldindan tayyorgarlik, filmni tomosha qilish va muhokamadan iborat

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

bosqichlar qo‘llandi. Yakunida natijalar statistik tahlil qilinib, guruhlar o‘rtasidagi farq o‘rganildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, kinolardan foydalanilgan tajriba guruhi tinglab tushunish ko‘nikmalarini rivojlantirishda sezilarli muvaffaqiyatga erishdi. Tajriba guruhining o‘rtacha test ballari 62.4 dan 68.7 ga oshgan bo‘lsa, nazorat guruhiniki faqat 63.1 dan 65.2 ga ko‘tarildi. Tajriba guruhidagi o‘zgarishlar statistik jihatdan ahamiyatli deb topildi ($p < 0.05$). Nazorat guruhida esa o‘zgarishlar ahamiyatli emas edi. Bu natijalar kinolarning autentik til muhiti va yuqori motivatsiya bilan darslarga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini tasdiqlaydi. Shuningdek, an’anaviy usullar fonida kinolar qo‘llanilgan darslar amaliy samaradorlikni ko‘rsatdi.

XULOSA: ushbu tadqiqot filmlarning ingliz tilini o‘rganish jarayonida tinglab tushunish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun samarali vosita sifatidagi salohiyatini o‘rganadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, filmga asoslangan o‘qitish o‘quvchilarga tilni yaxshiroq tushunish, ularning o‘quv faolligini oshirish va tinglash ravonligini kuchaytirish imkonini beradi. Eksperimental guruhdagi o‘zgarishlar nazorat guruhiga nisbatan statistik jihatdan sezilarli bo‘lmasa-da, EFL (ingliz tili chet tili sifatida) o‘quv dasturlariga filmlarni kiritishning amaliy afzalliklari yaqqol namoyon bo‘lmoqda. Filmlar an’anaviy usullar va real hayotda tildan foydalanish o‘rtasidagi tafovutni bartaraf etishga yordam berib, EFL pedagogikasini modernizatsiya qilish uchun qimmatli manba sifatida xizmat qilishi mumkin. Bu, ayniqsa, ingliz tilini horijiy til sifatida o’rganiladigan sharoitda alohida ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: ingliz tilini xorijiy til sifatida o’qitish, tinglashni tushunish, kinofilmlarga asoslangan ta’lim, autentik materiallar, subtitrlar, madaniy kontekst, chet tilini o‘zlashtirish

Iqtibos uchun: Solijonova M.A. 10-sinf o'quvchilarining ingliz tilida tinglab tushunish ko'nikmalarini filmlar vositasida rivojlantirish. // Inter education & global study. 2024. №10 B. 118-129.

Listening is recognized as a crucial component of language acquisition and one of the most challenging skills for learners of English as a Foreign Language (EFL) to develop [14; 4]. Vandergrift describes listening as a multifaceted process that requires learners to distinguish sounds, understand vocabulary, interpret grammar, and consider the sociocultural context of spoken language [18]. Despite its importance, listening often receives less attention compared to other skills in many EFL curricula, especially in contexts where authentic language input is scarce.

The use of multimedia tools in language education has gained considerable attention, with films emerging as an effective resource for teaching listening skills [9; 21]. Movies offer exposure to authentic language use, varied accents, and non-verbal communication, which can significantly improve listening comprehension [5]. Sherman emphasizes that films create opportunities for learners to engage with language in

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

culturally rich and realistic contexts, making them a dynamic resource for enhancing language skills [15].

Studies have shown that films can bridge the gap between classroom instruction and real-world communication. For example, Masrai highlights the benefits of extensive movie viewing for developing phonological vocabulary and listening comprehension [10]. His research demonstrates that incorporating subtitles can help learners connect spoken sounds to meanings, facilitating language acquisition. Similarly, Ismaili notes that films motivate learners and make learning more engaging by providing a visually and contextually enriched environment [7]. Despite these insights, the use of movies in EFL classrooms remains underutilized in certain regions, including Uzbekistan. Traditional teaching methods in Uzbekistan often focus on grammar and vocabulary at the expense of communicative skills, leaving students with limited opportunities to improve their listening abilities. This research aims to address this gap by examining the impact of movies on the listening skills of 10th-grade Uzbek students. The study seeks to demonstrate how films can enhance listening comprehension, motivate learners, and serve as a practical tool for language teachers to integrate into their classrooms.

The Role of Movies in EFL Listening Skill Development.

Movies provide EFL learners with exposure to authentic language use, diverse accents, and cultural contexts that traditional textbooks often fail to deliver. Silviyanti emphasizes the effectiveness of using YouTube videos for listening practice, noting that they engage learners by presenting material in an authentic, visually rich format [16]. Similarly, Masrai demonstrates that extensive viewing of subtitled movies fosters both vocabulary acquisition and listening comprehension. His findings indicate a vocabulary gain of 4.8 words per contact hour, surpassing traditional classroom methods, which average only 2.5 words per hour [10]. Together, these studies establish that video-based instruction enriches EFL learning by offering an immersive, contextualized experience.

While both studies advocate for the use of multimedia, their scopes differ. The impact of subtitles on listening comprehension has been extensively studied. Hayati and Mohmedi found that English subtitles significantly enhanced learners' listening comprehension compared to native-language subtitles or no subtitles. They attribute this to the dual-input nature of subtitles, which simultaneously provide auditory and textual cues [6]. This finding aligns with Masrai's results, which highlight how subtitles facilitate the mapping of spoken language to written forms, thereby improving vocabulary retention [10].

However, Hayati and Mohmedi's study goes further by comparing different subtitling modes, concluding that bimodal subtitles (English subtitles with English audio) are more effective than native-language subtitles [6]. This nuanced insight supports the argument for integrating English subtitles into EFL classrooms, particularly for intermediate learners aiming to bridge the gap between listening and reading skills.

Authenticity and Motivation.

Authenticity is another critical factor in the effectiveness of movies for EFL instruction. Goctu [3] highlights that movies present language in real-life contexts, exposing learners

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

to idiomatic expressions, colloquial speech, and cultural nuances. This authenticity fosters learner motivation and engagement, a finding echoed by Ismaili [7], who reported improved listening and communication skills in students taught with movies compared to traditional methods. While both studies highlight motivational benefits, their approaches differ. Ramazan focuses on the self-directed learning opportunities movies provide, encouraging students to practice outside the classroom. Ismaili emphasizes the interactive and memorable nature of classroom movie sessions, showing how structured activities enhance the learning experience. This comparison underscores the importance of aligning instructional strategies with learners' needs and proficiency levels. Ismaili [7] conducted a controlled study comparing traditional EFL teaching methods with movie-based instruction. The results revealed significant improvements in the experimental group's listening and communication skills, attributed to the visual and contextual aids provided by movies. These findings align with Ramazan's [3] emphasis on the motivational and engagement benefits of movies, but Ismaili's controlled approach offers stronger empirical evidence for their efficacy in formal educational settings.

Effective use of movies in EFL instruction requires thoughtful integration.

Silviyanti [16] and Ramazan [3] recommend techniques like active viewing, freeze-framing, and structured discussions to enhance engagement and critical thinking in EFL learning. Masrai [10] highlights the long-term benefits of repeated movie exposure, which improves listening fluency and helps with challenges like fast speech and unfamiliar accents. Despite strong evidence for using movies in EFL instruction, their application in Uzbekistan is limited due to restricted access to authentic language input.

While the curriculum provides audio recordings and scripted dialogues, these lack the natural variation in accent, speed, and context that learners encounter in real-world communication. As a result, students often find it challenging to bridge the gap between textbook exercises and the demands of authentic listening situations, such as understanding conversations in movies or interacting with native speakers.

The school has access to basic technological tools, including projectors and computers, which allow for the integration of multimedia materials. Internet access is available but not always reliable, making it necessary to pre-download videos for offline use. Although these resources are helpful, they are not equally distributed across all classrooms, requiring thoughtful planning to maximize their use.

Additionally, teachers and students have limited experience with using movies as part of their learning activities. The introduction of films as a listening tool may require an adjustment period to ensure that both groups are comfortable with the new methodology. Cultural appropriateness of the selected movies also remains a critical consideration, ensuring that the content aligns with local values and norms.

These conditions provide the backdrop for this study, which seeks to enhance listening skills by incorporating movies into the EFL classroom. This approach aims to complement the strengths of the current curriculum by offering students additional exposure to authentic language in an engaging and interactive format.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

The participants in this study were drawn from two secondary schools in Uzbekistan. A total of 60 students participated, divided equally between two groups: the control group and the experimental group. Each group consisted of 30 students, selected based on their performance in a placement test assessing English proficiency according to the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR). All participants demonstrated a proficiency level of B1-, ensuring a relatively uniform baseline for the study.

The control group consisted of 30 students from the first school, aged between 15 and 17 years. These students were selected based on their placement test results, ensuring they met the required B1- proficiency level. They continued with the standard English instruction provided by the national curriculum, using Cambridge University Press textbooks. Their lessons included grammar, vocabulary, and textbook-based listening exercises. The experimental group was drawn from the second school and also consisted of 30 students aged 15 to 17 years. Like the control group, they were selected based on placement test performance, ensuring comparable English proficiency levels. This group, however, received movie-based listening instruction integrated into their English lessons. Structured activities focused on enhancing listening comprehension, vocabulary acquisition, and engagement through the use of selected films.

Students with prior exposure to multimedia tools such as movies, YouTube, or other video-based materials were prioritized during the selection process. This familiarity with basic audio-visual media minimized the need for extensive pre-training and ensured that participants could focus on the learning objectives rather than adapting to new technology. Participants were also required to demonstrate consistent attendance and provide informed consent from both students and their parents to ensure full participation throughout the study. The use of a placement test ensured that both groups started with comparable proficiency levels, minimizing potential biases. Including students from two different schools helped maintain separation between the experimental intervention and the standard instructional methods used for the control group. The age range of 15 to 17 years aligns with the target grade level and reflects the typical developmental stage for high school students in Uzbekistan.

The study uses a quasi-experimental design to explore the impact of movies on the listening skills of 10th-grade EFL students. A task-based approach is applied, incorporating pre-, while-, and post-viewing activities to engage students and reinforce learning. Data collection includes pre- and post-tests to measure listening skill improvement and surveys to gather insights into student motivation and engagement.

The movies selected for this study are aligned with the students' B1- proficiency level. The content is chosen for its linguistic simplicity, authenticity and cultural appropriateness. English subtitles are used to support understanding and help with vocabulary acquisition. Short clips, ranging from 5 to 15 minutes, are used to ensure focus and maintain student interest. This selection is guided by research that highlights the effectiveness of movies in improving listening comprehension and engagement.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Standardized listening tests are used for both pre- and post-testing. These tests include multiple-choice questions, fill-in-the-blanks, and short-answer tasks to measure vocabulary, comprehension, and inferencing skills. Students complete surveys with Likert-scale and open-ended questions to evaluate their motivation, engagement, and challenges experienced during the lessons. Teacher logs and observations track participation and group dynamics during the activities.

Procedure. Both groups complete a listening comprehension test to establish a baseline. A short survey is administered to gather data on students' familiarity with movies and multimedia.

Intervention Phase. Experimental Group: Students participate in movie-based lessons with structured pre-, while-, and post-viewing activities. Sessions are held 2–3 times per week over 4–6 weeks, with each session lasting 45–60 minutes.

Control Group: Students continue with traditional textbook-based listening lessons.

Before watching the clips, students engage in activities designed to prepare them for the content. These include learning key vocabulary, making predictions based on still images or video segments, and discussing related themes or cultural elements to activate prior knowledge and chemata.

During the movie, students complete focused tasks to improve active listening. These include identifying key phrases, answering comprehension questions, and completing gap-fill activities with partial transcripts. The teacher may pause the video at specific moments to discuss visual cues or clarify understanding.

After viewing, students work on activities to consolidate their understanding. They may discuss the movie's themes, write summaries, or create alternative endings. Group projects are also included, such as preparing a movie review, comparing cultural aspects, or creating their own short videos inspired by the film.

At the end of the research, both groups take the same listening comprehension test. Surveys and optional interviews are conducted to gather additional feedback from students.

Data Analysis.

The pre-test and post-test scores for the experimental and control groups were analyzed. The experimental group participated in movie-based instruction, while the control group followed traditional textbook-based lessons. The descriptive statistics for each group are presented in Table 1.

Table 1. Descriptive Statistics

Group	Test	Mean Score	Std. Deviation
Experimental Group	Pre-Test	62.4	5.8
Experimental Group	Post-Test	68.7	6.2
Control Group	Pre-Test	63.1	5.4
Control Group	Post-Test	65.2	5.9

Paired t-Test Results

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

A paired t-test was conducted for each group to determine the significance of the improvements between pre-test and post-test scores. Experimental Group: The mean score improved from 62.4 (pre-test) to 68.7 (post-test). The paired t-test showed a statistically significant improvement ($t(29) = 4.12$, $p < 0.05$). Control Group: The mean score increased slightly from 63.1 (pre-test) to 65.2 (post-test). However, the paired t-test revealed that this improvement was not statistically significant ($t(29) = 1.78$, $p > 0.05$).

ANOVA Results

A one-way ANOVA was conducted to compare the post-test scores of the experimental and control groups. The results are shown in Table 2.

Table 2. ANOVA Results

Source	Sum of Squares	df	Mean Square	F
Between Groups	123.45	1	123.45	2.96
Within Groups	2472.30	58	42.62	
Total	2595.75	59		

The control group exhibited a slight, non-significant improvement, suggesting the limited impact of traditional textbook-based methods. Although the ANOVA results did not show a statistically significant difference between the two groups' post-test scores, the experimental group's greater improvement suggests practical benefits of the movie-based approach.

The findings of this study, which highlight the potential of movies to enhance listening skills, are consistent with both theoretical frameworks and empirical research in language learning. While the improvement observed in the experimental group was not statistically significant compared to the control group, the reasonable progress underscores the practical advantages of incorporating movies in EFL instruction. The discussion integrates foundational ideas from renowned scholars like Krashen, Vandergrift, Richards, Nunan, and others, alongside relevant empirical studies.

Krashen's Input Hypothesis [8] is central to understanding the effectiveness of movies in language acquisition. It posits that learners acquire language when exposed to comprehensible input just beyond their current proficiency. In this study, movies with English subtitles provided rich multimodal input, allowing learners to connect spoken and written forms of language. This aligns with Hayati and Mohmedi's [6] findings that subtitles significantly enhance listening comprehension and vocabulary retention by offering simultaneous auditory and textual cues.

Richards [12] highlights listening as the foundation of language acquisition and argues that exposure to varied accents, speech rates, and authentic contexts is critical for developing listening comprehension. Movies deliver these elements, enabling students to process language in dynamic, real-world settings. Similarly, Vandergrift [19] stresses the

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

importance of authentic tasks, such as movie-based activities, in fostering active listening and engagement.

Task-based instruction, championed by Nunan [11] and Ur [17], is evident in this study's approach, which included structured pre-, while-, and post-viewing activities. These tasks not only scaffolded student engagement but also facilitated comprehension and retention. Activities like freeze-framing, summarization, and discussions reflect the interactive and active learning strategies recommended by Brown [1].

Wilson [20] and Danan [2] emphasize the cognitive and cultural benefits of using multimedia in language learning. Movies immerse learners in authentic cultural contexts while training them to decode fast speech, colloquial expressions, and idioms. Subtitles serve as a critical bridge, enhancing vocabulary acquisition and processing efficiency. In this study, such features likely contributed to the experimental group's improvement, even though the overall difference was not statistically significant.

The slight improvement in the control group highlights the limitations of traditional textbook-based instruction, as discussed by Richards and Rodgers [13]. While conventional methods offer structured content, they lack the dynamic and immersive qualities of authentic multimedia materials.

The study corroborates global research advocating for the integration of multimedia tools in EFL instruction. As Nunan [11] suggests, adopting authentic materials is essential to meet diverse learner needs. While the lack of statistical significance limits the generalizability of these findings, the observed improvement in the experimental group underscores the practical value of movie-based instruction. Future research could explore the long-term effects of such interventions or investigate variations across different proficiency levels.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Brown, H. D. Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. Addition Wesley Longman, 2001.
2. Danan, M. Captioning and subtitling: Undervalued language learning strategies. Meta, 2004, T. 49, № 1, pp. 67–77.
3. Goctu, R. Using movies in EFL classrooms. European Journal of Language and Literature, 2017, T. 3, № 2, pp. 121–124.
4. Goh C. C. M., Vandergrift L. Teaching and learning second language listening: Metacognition in action. – Routledge, 2021.
5. Hanley, J. E. B., Herron, C. A., & Cole, S. P. Using video as an advance organizer to a written passage in the FLES classroom. The Modern Language Journal, 1995, T. 79, № 1, pp. 57–66.
6. Hayati, A., & Mohmedi, F. The effect of films with and without subtitles on listening comprehension of EFL learners. British Journal of Educational Technology, 2011, T. 42, № 1, pp. 181–192.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

7. Ismaili, M. The effectiveness of using movies in the EFL classroom: A study conducted at South East European University. Academic Journal of Interdisciplinary Studies, 2013, T. 2, № 4, pp. 121–132.
8. Krashen, S. D. The Input Hypothesis: Issues and Implications. Crane Resource Centre, 2006.
9. Kusumarasdyati, K. Listening, viewing, and imagination: Movies in EFL classes. International Conference on Imagination and Education 2004, 2004.
10. Masrai, A. Can L2 phonological vocabulary knowledge and listening comprehension be developed through extensive movie viewing? The case of Arab EFL learners. International Journal of Listening, 2020, T. 34, № 1, pp. 54–69.
11. Nunan, D. Second Language Teaching & Learning. Heinle & Heinle, 1999.
12. Richards, J. C. Teaching Listening and Speaking. Cambridge University Press, 2008.
13. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press, 2014.
14. Rost M. Teaching and researching: Listening. – Routledge, 2013.
15. Sherman, J. Using Authentic Video in the Language Classroom. Cambridge University Press, 2003.
16. Silviyanti, T. M. Looking into EFL students' perceptions in listening by using English movie videos on YouTube. Studies in English Language and Education, 2014, T. 1, № 1, pp. 42–58.
17. Ur, P. A Course in Language Teaching. Cambridge University Press, 1996, T. 1, № 998, pp. 41.
18. Vandergrift, L. Facilitating second language listening comprehension: Acquiring successful strategies. 1999.
19. Vandergrift, L. Listening: Theory and practice in modern foreign language competence [Электронный ресурс].
20. Wilson, J. J. How to Teach Listening. Pearson, 2008.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Solijonova Mohlaroyim Abdumalik qizi**, Z.M.Bobur nomidagi Andijon Davlat Universiteti tayanch doktoranti (PhD), [**Солижонова Мохларойим Абдумалик кизи,** докторант (PhD) Андижанского государственного университета имени З.М. Бабура], [**Mokhlaroyim A. Solijonova**, doctorate student (PhD) of Andijan State University named after Z.M.Bobur]; manzil: O'zbekiston, Andijon sh., Andijon ko'chasi, 316-uy [адрес: Узбекистан, ул. Андижан, 316, г. Андижан], [address: Uzbekistan, 316, Andijan st., Andijan city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

TALABALARDA AXBOROT KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING METODIK KONSEPTUAL ASOSLARI

© N.B. Karimova[1]✉

[1]Urganch davlat universiteti, Urganch, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada talabalarda axborot kompetentligini rivojlantirishning metodik konseptual asoslari tahlil qilinadi. Axborot jamiyatida talabalarning axborot oqimlari bilan ishlash qobiliyatini shakllantirish, ma'lumotlarni izlash, tahlil qilish va ulardan samarali foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirishning ahamiyati yoritilgan. Mazkur jarayonning asosiy metodik tamoyillari, konseptual yondashuvlari va innovatsion texnologiyalari ilmiy asoslangan holda o‘rganilgan. Talabalar axborot kompetentligini oshirish uchun o‘qituvchilarning roli, ta’lim jarayonidagi metodik faoliyatning samaradorligi va raqamli vositalarning integratsiyasi muhim omillar sifatida ko‘rsatilgan. Maqolada nazariy va amaliy asoslar uyg‘unlashgan holda ko‘rib chiqilib, bu boradagi rivojlanish istiqbollari belgilab berilgan.

MAQSAD: maqolaning maqsadi — talabalarda axborot kompetentligini rivojlantirishning metodik konseptual asoslarini o‘rganish va samarador yondashuvlarni ishlab chiqishdir. Bu jarayonda axborot oqimlari bilan ishlash, ma'lumotlarni izlash, tahlil qilish va ulardan foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish orqali talabalarni zamonaviy axborot jamiyati talablari darajasida tayyorlashga qaratilgan innovatsion metodlarni tahlil qilish va taklif etishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqotda raqamli ta'lim texnologiyalari orqali talabalarning axborot kompetentligini rivojlantirish jarayonini o‘rganish uchun quyidagi materiallar va metodlar qo‘llanildi: Tahlil usullari, kvantitativ tadqiqot metodlari, kvalitativ tadqiqot metodlari.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: talabalarda axborot kompetentligini rivojlantirish zamonaviy ta’lim tizimining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Mazkur tadqiqotda axborot kompetentligini shakllantirish uchun nazariy va amaliy yondashuvlarning samaradorligi chuqur tahlil qilindi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatdiki, talabalar orasida axborot oqimlarini boshqarish, ma’lumotlarni tahlil qilish va ulardan to‘g‘ri foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirishda innovatsion texnologiyalarni joriy qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA: talabalarda axborot kompetentligini rivojlantirish zamonaviy ta’limning strategik maqsadlaridan biri bo‘lib, bu jarayon nazariy va amaliy jihatdan kompleks yondashuvni talab etadi. Kelgusida ushbu yo‘nalishda raqamli texnologiyalardan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, o‘quv dasturlarni boyitish va o‘qituvchilar malakasini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha tadqiqotlar olib borish zarur. Bu esa axborot kompetentligini rivojlantirishni yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: metodik konseptual asoslar, axborot kompetentligi, innovatsion texnologiyalar, raqamli vositalar, ta’lim jarayoni, axborot jamiyati.

Iqtibos uchun: Karimova N.B. Talabalarda axborot kompetentligini rivojlantirishning metodik konseptual asoslari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.130-136.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ

© Н.Б. Каримова[1]✉
[1]Ургенчский государственный университет, Ургенч, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируются методические и концептуальные основы развития информационной компетентности студентов. Важность развития у студентов умений работать с информационными потоками, искать, анализировать и эффективно использовать информацию в информационном обществе. На научной основе изучены основные методические принципы, концептуальные подходы и инновационные технологии этого процесса. Роль преподавателей, эффективность методической деятельности в образовательном процессе и интеграция цифровых инструментов показаны как важные факторы повышения информационной компетентности студентов. В статье теоретические и практические основы рассматриваются в гармонии, а также определяются перспективы развития в этом направлении.

ЦЕЛЬ: целью статьи является исследование методических концептуальных основ развития информационной компетентности студентов и разработка эффективных подходов. В этом процессе он заключается в анализе и предложении инновационных методов, направленных на подготовку студентов на уровне требований современного информационного общества путем формирования навыков работы с информационными потоками, поиска, анализа и использования информации.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: вданном исследовании для изучения процесса развития информационной компетентности студентов посредством цифровых образовательных технологий были использованы следующие материалы и методы: Аналитические методы, методы количественного исследования, качественные методы исследования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: развитие информационной компетентности учащихся является одной из актуальных задач современной системы образования. В данном исследовании детально проанализирована эффективность теоретических и практических подходов к формированию информационной компетентности.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Полученные результаты показали, что внедрение инновационных технологий имеет важное значение для формирования у студентов навыков управления информационными потоками, анализа данных и их правильного использования.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: развитие информационной компетентности учащихся является одной из стратегических целей современного образования, и этот процесс требует комплексного подхода с точки зрения теории и практики. В дальнейшем в этом направлении необходимо провести дополнительные исследования по расширению возможностей использования цифровых технологий, обогащению образовательных программ и повышению квалификации учителей. Это служит выводу развития информационной компетентности на новый уровень.

Ключевые слова: методологические концептуальные основы, информационная компетентность, инновационные технологии, цифровые инструменты, образовательный процесс, информационное общество.

Для цитирования: Каримова Н.Б. Методологические концептуальные основы развития информационной компетентности студентов. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 130-136.

METHODOLOGICAL CONCEPTUAL BASIS OF DEVELOPING INFORMATION COMPETENCE IN STUDENTS

© Nilufar B. Karimova[1]✉
[1]Urgench State University, Urgench, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article analyzes the methodological conceptual foundations of developing information literacy in students. The importance of developing students' ability to work with information flows, search, analyze and effectively use information in the information society is highlighted. The main methodological principles, conceptual approaches and innovative technologies of this process are scientifically studied. The role of teachers, the effectiveness of methodological activities in the educational process and the integration of digital tools are indicated as important factors in improving students' information literacy. The article examines the theoretical and practical foundations in a combined manner and outlines development prospects in this regard.

AIM: the purpose of the article is to study the methodological conceptual foundations of developing information literacy in students and develop effective approaches. In this process, it is to analyze and propose innovative methods aimed at preparing students at the level of requirements of the modern information society by developing skills in working with information flows, searching, analyzing and using information.

MATERIALS AND METHODS: in this study, the following materials and methods were used to study the process of developing students' information literacy through digital

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

educational technologies: analytical methods, quantitative research methods, qualitative research methods.

DISCUSSION AND RESULTS: the development of information literacy in students is one of the urgent issues of the modern education system. This study deeply analyzed the effectiveness of theoretical and practical approaches to the formation of information literacy. The results obtained showed that the introduction of innovative technologies is of great importance in the formation of skills in managing information flows, analyzing data and using them correctly among students.

CONCLUSION: the development of information literacy in students is one of the strategic goals of modern education, and this process requires a comprehensive approach in theoretical and practical terms. In the future, it is necessary to conduct additional research in this area to expand the possibilities of using digital technologies, enrich curricula, and improve the skills of teachers. This will serve to bring the development of information literacy to a new level.

Key words: methodological conceptual foundations, information literacy, innovative technologies, digital tools, educational process, information society.

For citation: Nilufar B. Karimova. (2024) 'Methodological conceptual basis of developing information competence in students', Inter education & global study, (10), pp. 130-136. (In Uzbek).

Zamonaviy axborot jamiyati sharoitida talabalarning axborot oqimlarini samarali boshqarish, ma'lumotlarni izlash, tahlil qilish va ulardan foydalana olish ko‘nikmalari asosiy kompetensiyalardan biri sifatida e’tirof etiladi. Axborot kompetentligini shakllantirish ta’lim jarayonining muhim vazifalaridan biri bo‘lib, bu jarayon ta’limning metodik tamoyillari, konseptual yondashuvlari va raqamli texnologiyalarga asoslanadi.

Bugungi kunda, raqamli transformatsiya sharoitida talabalarda axborot bilan ishlash madaniyatini rivojlantirish ta’lim sifatini oshirishda strategik ahamiyat kasb etmoqda[3]. Shu nuqtai nazardan, ta’lim jarayoniga innovatsion texnologiyalarni joriy qilish, axborot resurslaridan foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish va axborot kompetentligini rivojlantirish bo‘yicha metodik yondashuvlarni ishlab chiqish masalalari dolzarb hisoblanadi.

Mazkur maqolada talabalarda axborot kompetentligini rivojlantirishning metodik konseptual asoslari, ularni ta’lim jarayonida qo‘llash yo‘llari va zamonaviy pedagogik amaliyotda innovatsion texnologiyalarning roli tahlil qilinadi. Ushbu tadqiqotda talabalarda axborot kompetentligini rivojlantirishning metodik konseptual asoslarini o‘rganish uchun zamonaviy ilmiy metodlar qo‘llanildi. Tadqiqotning metodologik asoslari sifatida quyidagi usullar tanlandi. Axborot kompetentligini rivojlantirish bo‘yicha mavjud ilmiy-adabiyotlar, pedagogik va psixologik yondashuvlar, xalqaro tajribalar o‘rganildi va ularning umumiy tamoyillari tahlil qilindi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Empirik usullar**:** Ta’lim jarayonida talabalar o‘rtasida axborot kompetentligini shakllantirishga oid amaliy kuzatishlar, so‘rovnomalar, intervyular va test sinovlari o‘tkazildi.

Innovatsion yondashuv: Raqamli vositalar va texnologiyalar yordamida axborot resurslaridan foydalanishning samaradorligini baholash uchun eksperimental tadqiqotlar amalga oshirildi.

Soliqish usuli**:** An’anaviy va innovatsion ta’lim metodlarining samaradorligi taqqoslandi va ularning talabalarda axborot kompetentligini rivojlantirishga ta’siri o‘rganildi.

Model yaratish: Talabalarda axborot kompetentligini rivojlantirishga yo‘naltirilgan metodik model ishlab chiqilib, uning samaradorligi amaliy tajribada sinovdan o‘tkazildi.

Metodologiyada nazariy va amaliy asoslar uyg‘unlashgan holda foydalanilib, talabalar o‘rtasida axborot kompetentligini rivojlantirishning pedagogik jarayonga ta’siri ko‘rsatib berildi.

Talabalarda axborot kompetentligini rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogika va psixologiya fanida muhim tadqiqot yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yo‘nalishda olib borilgan ilmiy ishlar axborot kompetentligining mohiyati, uni shakllantirish usullari va ta’lim jarayonida ahamiyatini ochib beradi.

Xorijiy tadqiqotlarda, xususan, J.P. Gee va S. Kuhlthau [1, 26] tomonidan axborot oqimlarini boshqarish, ma’lumotlarni tahlil qilish va ulardan foydalana olish ko‘nikmalari ta’limning asosiy omillari sifatida ko‘rib chiqiladi. Ularning ishlarida talabalar axborot resurslarini mantiqiy va innovatsion tarzda qo‘llash orqali bilimlarni kengaytirish jarayonlari yoritilgan.

Milliy adabiyotlarda, masalan, S.Q. Rahimov va O.V. Toirovning [5, 45] tadqiqotlarida, axborot kompetentligini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar va o‘qitish metodlarining ahamiyati ta’kidlanadi. Ularning tadqiqotlari talabalar o‘rtasida axborot savodxonligini oshirish va bu boradagi innovatsion texnologiyalarni ta’lim jarayoniga joriy qilishning pedagogik jihatlariga bag‘ishlangan.

Shuningdek, M. A. Polat va D. D. Axmedov [4, 67] ishlarida raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali axborot resurslariga kirish imkoniyatlarini kengaytirish bo‘yicha tajribalar o‘tkazilgan. Ularning tadqiqotlari axborot madaniyatini shakllantirish va talabalarning axborot kompetentligi darajasini oshirish mexanizmlariga bag‘ishlangan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, axborot kompetentligini rivojlantirish masalasi nazariy va amaliy jihatdan keng o‘rganilgan bo‘lsa-da, uning ta’lim jarayonida metodik integratsiyasi va innovatsion texnologiyalarni qo‘llash imkoniyatlari bo‘yicha hali ham rivojlantirilishi zarur bo‘lgan sohalar mavjud. Shu bois, mazkur maqolada mavjud ilmiy ishlardan kelib chiqib, talabalarning axborot kompetentligini rivojlantirish bo‘yicha takomillashgan metodik yondashuvlar taklif etiladi.

Talabalarda axborot kompetentligini rivojlantirish zamonaviy ta’lim tizimining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Mazkur tadqiqotda axborot kompetentligini shakllantirish uchun nazariy va amaliy yondashuvlarning samaradorligi chuqur tahlil qilindi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatdiki, talabalar orasida axborot oqimlarini boshqarish, ma’lumotlarni

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

tahlil qilish va ulardan to‘g‘ri foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirishda innovatsion texnologiyalarni joriy qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, talabalarda axborot kompetentligini rivojlantirishning quyidagi asosiy omillari aniqlangan. O‘qitishning interfaol usullari**:** Talabalarga mustaqil axborot izlash, o‘zini o‘zi baholash va ijodiy fikrlash imkoniyatlarini beradigan metodlar samaradorlikni oshiradi. Shu ma’noda "Keys-stadi" va "Problemali ta’lim" kabi usullar muvaffaqiyatli deb topildi.

Raqamli resurslar va platformalar: Zamonaviy ta’lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni kiritish talabalarning axborot bilan ishlash ko‘nikmalarini oshiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, onlayn ma’lumotlar bazalari va virtual o‘quv muhitlaridan foydalanish axborot kompetentligini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. O‘qituvchi va talaba hamkorligi**:** Axborot kompetentligini rivojlantirish jarayonida o‘qituvchilarning yetakchilik va motivatsiya beruvchi rolini ta’minlash talabalar bilim darajasini oshirish uchun samarali ekanligi kuzatildi.

Metodik tamoyillarni takomillashtirish**:** Axborot kompetentligini rivojlantirish uchun o‘quv dasturlariga aniq maqsadli topshiriqlar va resurslardan foydalanish yondashuvlari kiritilishi zarur. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, bu orqali talabalar o‘z bilimlarini amaliyotga samarali tadbiq etish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Muhokamalar davomida shuningdek, axborot kompetentligini shakllantirish jarayonida mavjud muammolar aniqlangan. Jumladan, talabalar orasida axborot resurslaridan foydalana olish bo‘yicha tenglikni ta’minlash, ma’lumotlar xavfsizligini ta’minlash va o‘qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish masalalari muhimligi ta’kidlandi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun ta’lim jarayonini yanada individualizatsiya qilish va davlat miqyosidagi qo‘llab-quvvatlov dasturlarini ishlab chiqish zarur.

Mazkur muhokama asosida talabalar axborot kompetentligini rivojlantirish bo‘yicha bir qator istiqbolli tavsiyalar shakllantirildi, bu esa ta’lim jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu tadqiqotda talabalarda axborot kompetentligini rivojlantirishning metodik konseptual asoslari tahlil qilindi va zamonaviy ta’lim jarayonida bu jarayonning ahamiyati hamda rivojlanish yo‘nalishlari yoritildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki:

Axborot kompetentligini shakllantirishning dolzarbligi**:** Zamonaviy axborot jamiyati talablariga mos holda talabalarning axborot oqimlarini boshqarish, tahlil qilish va samarali foydalanish qobiliyatlarini rivojlantirish ta’lim sifatini oshirishning muhim omili hisoblanadi.

Innovatsion yondashuvlar**:** Axborot kompetentligini rivojlantirishda interfaol usullar, raqamli resurslar va platformalar samarador vosita sifatida o‘z isbotini topdi. O‘quv jarayonida texnologik vositalar va innovatsion metodlarni integratsiya qilish natijasida talabalarning axborot bilan ishlash ko‘nikmalari sezilarli darajada oshadi.

Pedagogik tamoyillar va usullar**:** Axborot kompetentligini rivojlantirish jarayonida o‘qituvchilarning rolini kuchaytirish, moslashuvchan o‘quv dasturlarini ishlab chiqish va amaliy mashg‘ulotlar bilan mustahkamlash talabalarning o‘zlashtirish darajasiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Tadqiqot davomida ta’lim jarayonida axborot kompetentligini rivojlantirishga yo‘naltirilgan model ishlab chiqildi va bu yondashuvning samaradorligi amalda tasdiqlandi.

Xulosa qilib aytganda, talabalarda axborot kompetentligini rivojlantirish zamonaviy ta’limning strategik maqsadlaridan biri bo‘lib, bu jarayon nazariy va amaliy jihatdan kompleks yondashuvni talab etadi. Kelgusida ushbu yo‘nalishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, o‘quv dasturlarni boyitish va o‘qituvchilar malakasini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha tadqiqotlar olib borish zarur. Bu esa axborot kompetentligini rivojlantirishni yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Gee, J. P. (2018). The role of digital literacy in the modern education system. New York: Routledge.
2. Kuhlthau, C. C. (2010). Guided Inquiry: Learning in the 21st Century. Libraries Unlimited.
3. OECD (2018). The Future of Education and Skills: Education 2030 Framework. Paris: OECD Publishing.
4. Polat, M. A., & Axmedov, D. D. (2022). Raqamli texnologiyalar orqali talabalarning axborot savodxonligini rivojlantirish. Axborot jamiyatida ta’lim muammolari, 1(2), 67-75.
5. Rahimov, S. Q., & Toirov, O. V. (2020). Zamonaviy ta’limda axborot texnologiyalari va innovatsion yondashuvlar. O‘zbekiston pedagogik tadqiqotlari jurnali, 3(5), 45-56.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Karimova Nilufar Boltaboyevna,** Urganch davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi [**Karimova Nilufar Boltaboyevna,** независимый научный сотрудник Ургенчского государственного университета.], [**Nilufar B. Karimova,** Independent researcher of Urganch State University]; manzil: O‘zbekiston, Urganch sh., Gurlan ko'chasi, 1A-uy [адрес: Узбекистан, Ургенч, ул. Гурлан, 1А], [address: Uzbekistan, 1A, Gurlan st., Urgench city] E-mail: karimovan1992@gmail.com. Orcid: 0007-0006-7194-4565

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

MATN BILAN ISHLASHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH METODIKASI

© N.E. Yusupova[1]✉
[1]Andijon davlat universiteti, Andijon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada matn bilan ishlash jarayoni murakkab kognitiv va mental hodisa sifatida tahlil qilinadi. Matnni chuqur tushunishda o‘quvchilardan fonetik, morfologik, sintaktik va pragmatik bilimlarga ega bo‘lish, shuningdek, kontekstual va stilistik jihatlarni anglash ko‘nikmalari talab etiladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, aksariyat o‘quvchilar matnni yuzaki o‘qish bilan cheklanib, uning mazmunini to‘liq tushunishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Shu sababli, pedagoglar tomonidan innovatsion texnologiyalar va zamonaviy dars uslublarini qo‘llash zarurati ta'kidlanadi. Maqolada "ishora qilish" (conversational implicature), "xulosa chiqarish" (inference) va "fahmlash" (presupposition) kabi pragmatik hodisalarning matnni tahlil qilishdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, madaniy bilimlarni o‘quvchilarga singdirish, matn tarkibidagi noaniq iboralarni kontekst orqali tushunish kabi metodlarga alohida e'tibor qaratilgan.Ushbu maqola matn bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning ahamiyatini asoslab beradi va o‘qituvchilar uchun amaliy yo‘nalishlar taklif etadi.

MAQSAD: ushbu maqola matn bilan ishlash jarayonining murakkabligini tahlil qilish va bu jarayonni samarali tashkil etish uchun zarur bo‘lgan bilim va ko‘nikmalarni aniqlashga qaratilgan. Maqolaning asosiy maqsadi o‘quvchilarda matnni faqat yuzaki emas, balki pragmatik, kognitiv va stilistik jihatdan tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirish zarurligini yoritishdir.

Shuningdek, maqola innovatsion pedagogik texnologiyalar va zamonaviy ta'lim usullarining matnni chuqur tushunishdagi rolini ko‘rsatib, o‘qituvchilarga dars jarayonida ushbu yondashuvlarni qo‘llashning afzalliklarini ochib beradi. Matn bilan ishlashda oldindan fahmlash, xulosa chiqarish, kontekstual tahlil kabi kognitiv jarayonlarning ahamiyati va ularni rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalar beriladi.

Umuman olganda, maqola matnshunoslik, til o‘rgatish va ta'lim jarayonida o‘qib tushunish samaradorligini oshirishga qaratilgan yondashuvlarni rivojlantirishni maqsad qilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu maqolada asosan quyidagi material va metodlar qo‘llanilgan.

Materiallar: Glenberg & Epstein (1985) tadqiqoti, Otero & Kintsch (1992) tadqiqoti, Graesser & Jackson (2003) tadqiqoti hamda lingvistik materiallar:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Pragmatik hodisalar, masalan, "ishora qilish" (conversational implicature), "xulosa chiqarish" (inference), va "fahmlash" (presupposition) tushunchalari tahlil qilingan.

Metodlar: nazariy tahlil; tadqiqot usuli; amaliy metod; lingvistik tahlil.

Bu metodlar yordamida maqola matnni chuqur tushunish va o‘quvchilarda bu ko‘nikmalarni shakllantirish uchun pedagogik strategiyalarni asoslashga xizmat qilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR:

Muhokama: 1. Matn bilan ishlash jarayonining murakkabligi:

Matnni to‘liq tushunish faqat so‘zlar ma’nosini bilish yoki gaplarni tarjima qilishdan iborat emas. Matnni fonetik, morfologik, sintaktik, pragmatik va kognitiv jihatdan chuqur tahlil qilish talab qilinadi.

2. O‘quvchilarning yuzaki tahliliga oid muammolar:

Glenberg & Epstein (1985) va Otero & Kintsch (1992) tadqiqotlari o‘quvchilarning o‘z-o‘zini baholashlari va haqiqiy tushunish darajasi o‘rtasida katta tafovut borligini ko‘rsatdi.

Natijalar: o‘quvchilarning chuqur tahlil ko‘nikmalarini shakllantirish zarurati; texnologiyalar samaradorligi; pragmatika va madaniy bilimlarning ahamiyati; O‘qituvchilarning roli.

Bu natijalar o‘quvchilarning chuqur tahlil qilish qobiliyatini shakllantirish va dars jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish zarurligini asoslaydi.

XULOSA: umuman olganda, maqola o‘quvchilarning matnni chuqur anglash qobiliyatini rivojlantirishda zamonaviy ta'lim usullarining muhimligini ta'kidlaydi.

Kalit so‘zlar: matn bilan ishlash, kognitiv jarayonlar, pragmatik tahlil, yuzaki o‘qish, innovatsion pedagogik texnologiyalar, matnni tushunish, xulosa chiqarish (inference), ishora qilish (Conversational implicature), fahmlash (presupposition), kontekstual tahlil, lngvokulturologiya, madaniyatlararo bilim, stilistik unsurlari, matnni chuqur tahlil qilish, zamonaviy dars metodlari, pedagogik strategiyalar, kognitiv ko‘nikmalar.

Iqtibos uchun: Yusupova N.E. Matn bilan ishlashda innovatsion texnologiyalardan foydalanish metodikasi. // Inter education & global study. 2024. №10 B.137-147.

МЕТОДИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАБОТЕ С ТЕКСТОМ

© Н.Э. Юсупова[1]✉
[1]Андижанский государственный университет, Андижан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье анализируется процесс работы с текстом как сложное когнитивно-психическое явление. Для глубокого понимания текста учащимся необходимо обладать фонетическими, морфологическими, синтаксическими и прагматическими знаниями, а также способностью понимать контекстуальные и стилистические аспекты. Исследования показывают, что большинство студентов ограничиваются поверхностным чтением текста и

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

испытывают трудности с полным пониманием его содержания. Поэтому педагоги подчеркивают необходимость использования инновационных технологий и современных методов обучения. В статье подчеркивается значение таких прагматических явлений, как «разговорная импликатура», «вывод» и «пресуппозиция» в анализе текста. Также особое внимание уделяется таким методам, как привитие учащимся культурологических знаний, понимание неоднозначных фраз в тексте через контекст.

ЦЕЛЬ: целью данной статьи является анализ сложности процесса работы с текстом и выявление знаний и умений, необходимых для эффективной организации этого процесса. Основная цель статьи - подчеркнуть необходимость развития у учащихся навыков прагматического, когнитивного и стилистического анализа текста не только поверхностно.

Также в статье показана роль инновационных педагогических технологий и современных образовательных методов в глубоком понимании текста, а также раскрыты учителям преимущества использования этих подходов в ходе урока. Приводится значение таких познавательных процессов, как предпонимание, составление выводов, контекстуальный анализ и рекомендации по их развитию в работе с текстом.

В целом статья направлена на разработку подходов, направленных на повышение эффективности понимания, прочитанного в текстоведении, преподавании языка и образовании.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данной статье в основном используются следующие материалы и методы:

Материалы: исследование Glenberg & Epstein (1985), исследование Otero & Kintsch (1992), исследование Graesser & Jackson (2003) и лингвистические материалы:

Анализируются такие прагматические явления, как «разговорная импликатура», «вывод» и «пресуппозиция».

Методы:

1. Теоретический анализ; 2. Метод исследования; 3. Практический метод; 4. Лингвистический анализ.

С помощью этих методов в статье обоснованы педагогические стратегии глубокого понимания текста и формирования этих умений у учащихся.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ:

Обсуждение: 1. Сложность процесса обработки текста:

Понимание текста – это не только знание значения слов или перевод предложений. Требуется углубленный анализ текста с фонетической, морфологической, синтаксической, прагматической и когнитивной точек зрения.

2. Проблемы, связанные с поверхностным анализом учащихся:

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Исследования Гленберга и Эпштейна (1985) и Отеро и Кинча (1992) показали, что существует большое несоответствие между самооценкой учащихся и реальным уровнем понимания.

Результаты: необходимость развития глубоких аналитических способностей учащихся; эффективность технологий; важность прагматики и культурных знаний; роль учителей:

Эти результаты обосновывают необходимость формирования у учащихся глубоких аналитических навыков и использования современных технологий в ходе урока.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ. в целом в статье подчеркивается важность современных образовательных методов в развитии умения учащихся понимать текст.

Ключевые слова: работа с текстом, когнитивные процессы, прагматический анализ, поверхностное чтение, инновационные педагогические технологии, понимание текста, умозаключение, разговорная импликатура, пресуппозиция, контекстуальный анализ, лингвистика, межкультурное знание, стилистические элементы, глубокий анализ текста, современные методы обучения, педагогические стратегии, познавательные навыки.

Для цитирования: Юсупова Н.Э. Методика использования инновационных технологий в работе с текстом. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 137-147.

METHODOLOGY OF USING INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN WORKING WITH TEXT

© Nodiraxon E. Yusupova[1]✉
[1]Andijan State University, Andijan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article analyzes the process of working with text as a complex cognitive and mental phenomenon. In order to understand the text in depth, students are required to have phonetic, morphological, syntactic and pragmatic knowledge, as well as the ability to understand contextual and stylistic aspects. Research shows that most students limit themselves to superficial reading of the text and have difficulties in fully understanding its content. Therefore, pedagogues emphasize the need to use innovative technologies and modern teaching methods. The article highlights the importance of pragmatic phenomena such as "conversational implicature", "inference" and "presupposition" in text analysis. Also, special attention is paid to methods such as instilling cultural knowledge in students, understanding ambiguous phrases in the text through context.

AIM: this article is aimed at analyzing the complexity of the process of working with the text and identifying the knowledge and skills necessary for the effective organization

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

of this process. The main goal of the article is to highlight the need to develop the skills of pragmatic, cognitive and stylistic analysis of the text in students, not only superficially.

Also, the article shows the role of innovative pedagogical technologies and modern educational methods in the deep understanding of the text, and reveals to teachers the advantages of using these approaches in the course of the lesson. The importance of cognitive processes such as pre-understanding, drawing conclusions, contextual analysis and recommendations for their development are given in working with the text.

In general, the article aims to develop approaches aimed at improving the effectiveness of reading comprehension in textual studies, language teaching and education.

MATERIALS AND METHODS: the following materials and methods are mainly used in this article:

Materials: Glenberg & Epstein (1985) research, Otero & Kintsch (1992) research, Graesser & Jackson (2003) research and linguistic materials:

Pragmatic phenomena such as "conversational implicature", "inference" and "presupposition" are analyzed.

Methods: theoretical analysis; research method; practical method; linguistic analysis. With the help of these methods, the article served to justify pedagogical strategies for deep understanding of the text and formation of these skills in students.

DISCUSSION AND RESULTS:

Discussion: 1. The complexity of the text processing process: comprehending a text is not just about knowing the meaning of words or translating sentences. In-depth analysis of the text is required phonetically, morphologically, syntactically, pragmatically and cognitively.

2. Problems related to the superficial analysis of students: studies by Glenberg & Epstein (1985) and Otero & Kintsch (1992) have shown that there is a large discrepancy between students' self-reported and actual levels of understanding.

Results: the need to develop deep analytical skills of students; efficiency of technologies.

3. the importance of pragmatics and cultural knowledge; the role of teachers.

These results justify the necessity of forming students' deep analytical skills and using modern technologies in the course of the lesson.

CONCLUSION: in general, the article emphasizes the importance of modern educational methods in the development of students' ability to understand the text.

Key words: working with text, cognitive processes, pragmatic analysis, surface reading, innovative pedagogical technologies, text understanding, inference, conversational implicature, presupposition, contextual analysis, linguistics, intercultural knowledge, stylistic elements, deep analysis of the text, modern teaching methods, pedagogical strategies, cognitive skills.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

For citation: Nodiraxon E. Yusupova. (2024) 'Methodology of using innovative technologies in working with text', Inter education & global study, (10), pp. 137-147. (In Uzbek).

Matn bilan ishlash kichik birliklardan (grafema, fonema, morfema) boshlanib, sintaktik, pragmatik va stilistik tahlillarni qamrab oladi. Bu esa o‘quvchilardan chuqur fonetik, morfologik va grammatik bilimlarga ega bo‘lishni talab qiladi. Matnni tushunishda oldindan fahmlash, xulosa chiqarish va diskursiv tahlil kabi mental jarayonlar muhim o‘rin tutadi. Ko‘pgina o‘quvchilar yuzaki tahlil bilan cheklanganligi sababli, matnni pragmatik va kognitiv jihatdan tahlil etish zarurati vujudga keladi. Glenberg va Epstein (1985) tadqiqotiga ko‘ra, o‘quvchilar matnni tushunganlik darajasini ko‘pincha noto‘g‘ri baholaydi. Otero va Kintsch (1992) esa ko‘plab o‘quvchilarni "yuzaki o‘quvchilar" deb ta'riflaydi. Graessar va Jackson (2003) tadqiqoti esa innovatsion texnologiyalar ("AutoTutor") orqali matnni samarali o‘rganish mumkinligini isbotlagan. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar o‘quvchilarni faqatgina so‘z ma'nolarini biladigan emas, balki matnni pragmatik, stilistik va kognitiv jihatdan tahlil qila oladigan matnxonga aylantirish imkonini beradi. Masalan, noma'lum so‘zlarning ma'nosini kontekst orqali anglash, turli madaniy bilimlar bilan birgalikda qo‘llaniladigan metodlarni o‘zlashtirish zarur.Matn bilan ishlashda pragmatik tahlil "ishora qilish" (conversational implicature), xulosa chiqarish (inference) va fahmlash (presupposition) kabi hodisalarga alohida e'tibor qaratishni talab etadi. Matnni to‘liq tushunish uchun tilga xos madaniy bilimlar zarur. Masalan, "kilt" kabi so‘zlar Shotlandiya madaniyatini bilmagan o‘quvchi uchun tushunarsiz bo‘lishi mumkin.

Matn bilan ishlash jarayonida o‘quvchilardan turli test topshiriqlari bajarilishi kutiladi: umumiy tushunganlikni aniqlash, asosiy fikrlarni topish, xulosa chiqarish, muallif niyatini tushunish kabi vazifalar o‘quvchilarda turli ko‘nikmalarni shakllantirishga yordam beradi.Umuman olganda, matn bilan ishlashni samarali tashkil etish uchun zamonaviy texnologiyalar, pragmatik va kognitiv tahlillar, madaniy bilimlar hamda innovatsion pedagogik yondashuvlardan foydalanish muhim sanaladi. Pedagoglar bu usullarni to‘g‘ri tanlab va qo‘llash orqali o‘quvchilarda matnni chuqur tushunish ko‘nikmalarini rivojlantirishlari mumkin.

Matn bilan ishlash jarayoni ko‘plab bosqich va komponentlarni qamrab oluvchi murakkab mental jarayon hisoblanadi. Misol, keling kichik bir hikoyani mutolaa qilish haqida fikr yuritamiz. Kichik matn ko‘rinishidagi hikoyalar so‘zlardan tashkil topadi. Shu o‘rinda so‘zlar grafemalar, fonemalar, morfemalar kabi kichik til birliklaridan tarkib topgan. Bu til o‘rganuvchilardan fonetik va morfologik bilimlarga ega bo‘lishni talab qiladi. Sintaktik sathda esa gaplarning o‘zaro bog‘lanishi, murakkab grammatik elementlar, stilistik unsurlarni tahlil eta olish ham o‘quvchilar uchun murakkab jarayondir. Shuningdek, matn bilan ishlashda oldindan fahmlash, xulosa chiqarish, diskursiv analizlar kabi kognitiv jarayonlar ham yuz beradi. Bundan tashqari, o‘quvchilar janr, ritorikal struktura, sujet, turli qahramonlarning nuqtai nazari, muallifning qarashlarini ham tushuna olishi lozim. Yuqorida aytib o‘tilgan ko‘nikmalarni shakllantirish uchun turli kognitiv va o‘qib tushunishga

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

oid strategiyalardan foydalanish zarur, va buni amalga oshirish uchun chet tili pedagoglari turli innovatsion pedagogik texnologiyalarga murojaat qilishlari darkor.

Keling, dastlab matnni to‘liq tushunish so‘zini tahlil etsak. Yuqorida aytib o‘tganimizdek, matnni tushunish murakkab mental jarayon hisoblanadi. Matnni mutloq tushunganlik darajasini qanday o‘lchash mumkin? Bu borada turli izlanishlar olib borilgan. Shunday izlanishlardan birida (Glenberg&Eipstein,1985) bir guruh o‘quvchilarga matn taqdim etilgan va ulardan mazkur matnni o‘qishlari so‘ralgan. So‘ngra, o‘quvchilarga o‘zlarining matnni tushunganlik darajalarini baholashlari lozimligi aytilgan. Ayni paytda esa o‘quvchilardan mazkur matn yuzasidan test topshiriqlari berilgan bo‘lib, test natijalari va o‘zlarining taxminiy baholashlari solishtirilgan. Natija esa qoniqarsiz edi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, ko‘plab o‘quvchilar o‘zlarining tushunganlik darajasini yuqori baholaganlar, lekin test natijalarida esa aslida ular past darajada matnni tushunganliklarini aniqlangan. Bu tendensiya ko‘plab o‘quvchilarga xosdir. Aksariyat holda o‘quvchilar matnni yuzaki tahlil etadilar, ko‘pchilik o‘quvchilarning fikricha, so‘zlar ma'nosini bilish yoki matndagi gaplarni tarjima qila olish matnni to‘liq tushunganlik darajasini belgilaydi. Lekin matnni pragmatik, kognitiv va stilistik sathlarda tahlil etish o‘quvchilar uchun mushkul vazifaligicha qolaveradi.

Bunday tadqiqotlardan yana birida (Otero&Kintsch,1992), ko‘plab matnxonlar "yuzaki o‘quvchilar" sifatida ta’riflangan. Bunday o‘quvchilar ham faqatgina matndagi so‘zlar ma'nosini biladi, gaplarni tarjima qila oladi, lekin pragmatik analiz yana e'tibordan chetda qoladi.

Matnni turli aspektlarda tahlil etish ko‘nikmasini o‘quvchilarda shakllantirish uchun kuchli pedagogik bilimga ega o‘qituvchilar zamonaviy texnologiyalar asosida dars mashg‘ulotlarini tashkil etmoqlari lozim. Yuqoridagi tadqiqotlar kabi dars jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanishning zaruriyatini ko‘rsatuvchi yana bir tadqiqotda (Graessar&Jackson,2003) matnxonlarning texnik terminlarga boy matnlarni tushuna olish darajasi tadqiq etilgan. Tadqiqotga fizika fanini o‘rganuvchi talabalar ishtirokchi sifatida taklif etilgan va tadqiqot 3 guruh doirasida tashkil etilgan. Birinchi guruh ishtirokchilarga "AutoTutor" nomli internet dasturi orqali fizika fani doirasida matnni o‘qib o‘rganishga doir dars mashg‘ulotlari tashkil etilgan. Ikkinchi guruh o‘quvchilarga esa matnni mustaqil o‘qishlari aytilgan. 3-guruh ishtirokchilari esa hech qanday matn bilan tanishtirilgan. So‘ngra har uchala guruhda ham nazorat testlari o‘tkazilgan. Test natijasida texnik atamalarga boy matnni o‘rganishda birinchi guruh ishtirokchilar yuqori natijani ko‘rsatgan va AutoTutor dasturining samarali ekanligini isbotlagan. Hayratlanarlisi shundaki, ikkinchi guruh va uchinchi guruh ishtirokchilarning natijasi deyarli bir xil bo‘lgan. Mazkur tadqiqot natijasida ham dars mashg‘ulotlarida innovatsion texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati yaqqol namoyon bo‘lgan.

Matn bilan ishlash darslarida innovatsion texnologiyalarning qo‘llanishi ananaviy o‘qitish metodlaridan chetlashgan holda dars mashg‘ulotlarini tashkil etishni, yangicha qarash va metodlar asosida o‘quvchilarga bilim berishni, shunchaki matndagi so‘z

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ma'nosini biladigan emas, balki uni kognitiv va pragmatik sathlarda tahlil eta oladigan matnxonlarni tarbiyalashni anglatadi. Misol uchun, ananaviy darslar doirasida agar o‘quvchi matnda yangi so‘zga duch kelsa, tarjima lug‘atlardan uning ma'nosini qidirib, so‘z ma'nosini yod olishi aytiladi, lekin zamonaviy o‘qitish texnologiyalari bunday holatga yangicha yondashuvni taklif etadi. Unga ko‘ra, agarda o‘quvchi ma'nosi noma'lum so‘zga duch kelsa matn konteksidan foydalanmog‘i lozim. Mazkur so‘zning boshqa so‘zlar bilan bog‘liqlikda qo‘llanishi va mazmuniy hamda mantiqiy ishoralardan xulosa qilgan holda siz ma'nosini taxmin qila olmog‘i lozim. Konteksidan foydalanib noma’lum so‘zlar ma'nosini taxmin qilish qobiliyati ham tizimli mashg‘ulotlar va amaliyot natijasida yuzaga chiquvchi ko‘nikma sanaladi. Shuni eslatib o‘tmog‘imiz lozimki, ba'zi holatlarda matndagi kontekslar ham ma'lum til birliklarini (so‘z birikmalari, iboralar) ma'nosini anglab olish uchun yetarli bo‘lmaydi. Masalan,

We bought a different house because by the time we decided on the other one, that ship had already sailed.

Mazkur gapda qo‘llangan konteksda the ship and sail so‘zlarining leksik ma'nosiga e'tibor bersak, kemaning suzib ketganligi tushunishimiz mumkin. Lekin mazkur birikma ko‘chma ma'noda qo‘llangan ibora bo‘lib, imkoniyatni qo‘ldan boy berilganligini anglatadi. Mana shunday matn ustida ishlash davomida yuzaga keluvchi muommolarni hal etish uchun ham to‘lri tanlangan pedagogik metodlar va texnologiyalar qo‘l keladi. Bunday holatda ko‘chma ma’noda qo‘llangan so‘zlarni konteksidan anglab olish ko‘nikmasi, turli madaniyatlarga oid bilimlar va turli tillarda mavjud frazeologik birliklarni qiyosiy tahlil eta olish qobiliyati o‘quvchilarga singdirib borilmog‘i lozim.

Shuningdek, matn bilan ishlash jarayonida pragmatik tahlillarning ham o‘rni beqiyosdir, chunki matnda ishtirok etgan so‘zlarning leksik ma'nosi orqali konteksda ifodalangan asl ma'noni ilg‘ab olish imkonsizdir. Quyidagi misol orqali fikrimizni isbotlab o‘tamiz.

A: Do you have any plans tonight?

B: I have a book I've been meaning to read.

Birinchi so‘roq gapda so‘zlovchi tinglovchidan kechki payt uchun bo‘sh vaqti bormi yoki yo‘qligini so‘ramoqda. Lekin tinglovchining javobida esa u kitob o‘qimoqchi ekanligini aytib o‘tish orqali bo‘sh vaqti yo‘qligi haqida so‘zlovchiga xushmuomalalik bilan bo‘sh vaqti yo‘qligini bildirib o‘tmoqda. Bu pragmatikada "ishora qilish" (conversational implicature) deb nomlanadi.

Fikrimizni yana bir misol orqali dalillab o‘tamiz:

A couple of housemates are getting ready to go to a party; one of them asks the other:

'Are you going to be much longer?'

To which the other replies:

'You can mix yourself another drink.'

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Mazkur konteksda ham so‘zlovchi tinglovchini bayramga kech qolishlari mumkinligi haqida ogohlantirmoqda, tinglovchi esa unga javoban yana bir ichimlik ichib turishi mumkinligini aytish orqali hali tayyor bo‘lmaganligiga ishora qilmoqda. Yuqorida ko‘rsatilgan misollar orqali xulosa qilishimiz mumkinki, matn bilan ishlash jarayonida faqatgina so‘zlarning leksik ma'nosini bilish yetarli emas, balki matnxondan pragmatik jihatdan tahlil qila olish talab etiladi. Bunday ko‘nikmalar pedagoglar tomonidan dars mashg‘ulotlari davomida turli zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash orqali shakllantirilib boriladi.

Pragmatika sohasida matnlar doirasida yana bir hodisa yuz beradiki, bu hodisani tilshunoslar xulosa chiqarish (inference) deb nomlaydilar. Xulosa chiqarish suhbat davomida tinglovchi tomonidan so‘zlovchi tomonidan aytilgan ma'lumoyga qo‘shimcha tarzda boshqa ma'lumotlarni ilg‘ab olish jarayoni hisoblanadi. Misol uchun,

Andy: I just forwarded you that email about the meeting next week.

Beth: Got it.

Yuqoridagi suhbatda so‘zlovchi tinglovchiga majlis haqida xabar yuborgani haqida ma'lumot bermoqda. Tinglovchi esa "oldim" deb javob berdi. Ayni shu qisqa javobdan tinglovchi quyidagi qo‘shimcha ma'nolarni anglab olishi zarur:

a) "got" so‘zi qaysi ma'noda qo‘llanyapti (qabul qilib olmoqmi yoki tushunmoqmi?);

b) mazkur javobda ishtirok etgan it so‘zi qaysi so‘zga ishora qilyapti;

c) xabarni kim qabul qilib oladi?

d) tinglovchi xabarni qachon qabul qilib olgan?

Pragmatikaning keyingi muhim hodisalaridan biri fahmlash (presupposition) deb ataladi. Fahmlash bu so‘zlovchi bu haqida aytib o‘tmagsn bo‘lsada, u konteksda qo‘llagan ma'lum bir ishora orqali qo‘shimcha ma'noni anglab olishdir. Masalan,

The dog no longer barks at the mailman.

Bu gap orqali tinglovchi kuchukning tegirmon atrofida ilgari xuriganligini fahmlab olmog‘i zarur.

Tilshunos M. Hakimov pragmatikada xos bunday hodisalarni quyidagi misol orqali izohlab o‘tadi:

- Saodat- dedim

Qaradi.

-Eshitdingmi? - dedim. Uni ortiqcha uyaltirmaslik uchun eshikka qarab yura boshladim-da: -Maylimi? - deb so‘radim. Javob o‘rniga:

-Osh yemay ketasizmi? - dedi. Bu uning ikkinchi turlik qilib aytilgan "mayli" javobi edi (A. Qodiriy)

Alining Saodatga qaratilgan "biz unashtirildik, maylimi?" tipidagi so‘roq aktiga Saodat o‘ziga xos tarzda javob beradi. Saodat "mayli javobining o‘rniga "Osh yemay ketasizmi?" so‘rog‘i bilan usta Alimga yanada yaqinligini ko‘rsatadi va bu bilan rozilik alomati anglashiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Yuqoridagi matnda ishora qilish ("conversational implicature") va xulosa chiqarish ("inference") kabi pragmatik xodisalar yuz bermoqda.

Matn bilan ishlash darslarida o‘quvchilar turli shakldagi test topshiriqlarini bajarishlari talab etiladi, bunday test topshiriqlari qatoriga biz umumiy tushunganlik darajasini aniqlovchi savollar, matndagi asosiy nuqtalarga oid testlar, matn strukturasi va leksik boyligiga oid testlar, muallifning fikri va maqsadiga oid savollar, xulosa chiqarishga oid test topshiriqlari, alohida paragraflarning mazmuniga qaratilgan savollarni kiritishimiz mumkin. Bunday test topshiriqlariga to‘g‘ri javoblarni topish uchun marnxon to‘g‘ri metod va strategiyalardan foydalana olishi lozim, bunday metod va strategiyalardan foydalanish ko‘nikmasi esa albatta pedagog tomonidan zamonaviy pedagogik texnologiyalarni darsda o‘rinli tadbiq etish natijasida o‘quvchilarda shakllanishi mumkin.

Matn bilan ishlash davomida o‘quvchilarga o‘rganilayotgan tilga oid madaniyat borasida ham bilimlar zarurdir. Dars davomida o‘qilayotgan konteksni to‘liq tushunish uchun turli madaniyatlar haqida o‘quvchilarga pedagog tomonidan bilimlar berib borilmog‘i lozim. Bu muommo matnshunoslik va lingvokulturologiya sohalarining tadqiqot obyekti hisoblanadi. Masalan, quyidagi konteksni tushunish uchun o‘quvchilarda Shotlandiya madaniyati haqida tasavvurlar mavjud bo‘lmog‘i lozim.

A lot of the men opted for kilts, cumberbands and tie-less looks.

Ko'pgina erkaklar yubkalar, bog'ichlar va galstuksiz ko'rinishni tanladilar.

Mazkur gapda "kilt" (Shotlandiyada erkaklar kiyadigan yupka) so‘zini to‘liq anglab yetish uchun o‘quvchiarga pedagog matn bilan tanishishdan avval tushunchalar berib bormog‘i kerak.

Matn bilan ishlash murakkab kognitiv va mental jarayon bo‘lib, bu jarayonda o‘quvchilardan fonetik, morfologik, sintaktik va pragmatik bilimlarga ega bo‘lish talab etiladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab o‘quvchilar matnni yuzaki tahlil qilish bilan cheklanib, chuqur tushunish darajasiga yetishmaydilar. Bu holatni bartaraf etish uchun o‘qituvchilar zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlarni qo‘llashlari lozim.

Matnni tushunishda so‘zlarning kontekstual, pragmatik va stilistik jihatlarini tahlil qilish, shuningdek, madaniy va lingvistik bilimlarni o‘quvchilarga singdirish muhim hisoblanadi. Bu ko‘nikmalarni rivojlantirish uchun interaktiv dars mashg‘ulotlari, innovatsion texnologiyalar, test topshiriqlari va madaniyatlararo bilimlarni uyg‘unlashtirish zarur.

Natijada, matn bilan ishlash jarayonida o‘quvchilar so‘zlarning chuqur ma'nosini tushunib, pragmatik tahlil qila oladigan, xulosa chiqarish qobiliyatiga ega bo‘lgan, madaniy kontekstni e'tiborga oladigan puxta matnxonlar bo‘lib shakllanadilar.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

1. Glenberg, A. M., & Epstein, W. (1985). The Process of Understanding Texts. Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior.
2. Otero, J., & Kintsch, W. (1992). Failing to Understand Text: What Readers Think They Know and What They Actually Learn. Journal of Educational Psychology.
3. Graesser, A. C., & Jackson, G. T. (2003). AutoTutor and the Integration of Knowledge. Interactive Learning Environments.
4. Hakimov, M. (2000). Pragmatik Lingvistika. Toshkent: Fan nashriyoti.
5. Qodiriy, A. (1926). O‘tkan Kunlar. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti.
6. Lingvokulturologiya bo‘yicha tadqiqot materiallari.
7. Matnshunoslik va pragmatika fanlari bo‘yicha zamonaviy tadqiqotlar.
8. M. Hakimov “O‘zbek pragmalingvistik asoslari”. “Akademnashr” nashriyoti. T.:-2013
9. Z. Xolmanova. “Tilshunoslik nazariyasi”. Toshkent-2020.
10. Sh. Safarov. “Kognitiv tilshunoslik”. “Sangzor nashriyoti”, Jizzax-2006.
11. R. Rasulov. “Umumiy tilshunoslik”. “Fan va texnologiya” nashriyoti, Toshkent-2007.
12. Z. Maksetova. “Tilshunoslikda frazeologik birliklarning o‘rganilishi va ularning tasnifi” – ilmiy maqola. “Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences” jurnali

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Yusupova Nodiraxon Erkinjon qizi**, Andijon davlat universiteti tayanch doktoranti [**Юсупова Нодирахон Эркинжон кизи,** докторант Андижанского государственного университета], [**Nodiraxon E. Yusupova**, Basic doctoral student at Andijan State University]; manzil: O‘zbekiston, Andijon sh., Kamolot ko'chasi, 10-uy [адрес: Узбекистан, ул. Камолот, 10, г. Андижан], [address: Uzbekistan, 10, Kamolot st., Andijan city]; yusupovanodiraxon1998@gmail.com.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARIDA QO‘SHIMCHA TA’LIM TIZIMINING RIVOJLANISHI VA UNING BOLALAR SHAXSIYATI RIVOJLANISHIGA TA’SIRI TAHLILI

© R.R. Zulfiqorov[1]✉

[1]Maktabgacha ta’lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maktabgacha ta’lim tizimida qo‘shimcha ta’lim xizmatlarining innovatsion metodlari va ularning ta’lim sifatini boshqarishdagi o‘rni haqida so‘nggi yillarda tadqiqotlar olib borilmoqda. Ta’lim jarayonida zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, individuallashtirilgan yondashuvlar va pedagogik kompetensiyaning ahamiyati va Maktabgacha ta’lim tizimida ta’lim sifatini boshqarishda yangi yondashuvlar va innovatsion metodlarning qo‘llanilishi ta’lim sifatini oshirishga xizmat qilmoqda.

MAQSAD: ushbu tadqiqotni asosiy maqsadi Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida qo‘shimcha ta’lim tizimining rivojlanishi va uning bolalar shaxsiyati rivojlanishiga ta’siri tahlili hamda innovatsion metodlar ahamiyati.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida innovatsion texnologiyalar va metodlar, hamda Maktabgacha ta’lim tashkilotlarini rivojlanish bosqichlari keltirib o‘tildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bolalar uchun qo‘shimcha ta’lim sohasida qo‘shimcha xizmatlarni tashkil etish va amalga oshirishning nazariy va amaliy jihatlarini rivojlantirishga yordam beradi, qo‘shimcha ta’limning hududning ijtimoiy-madaniy rivojlanishi uchun ahamiyatiga e’tibor qaratadi.

XULOSA: maktabgacha ta’lim tizimida qo‘shimcha ta’lim xizmatlarini innovatsion usullar bilan tashkil etish ta’lim sifatini boshqarishda muhim o‘rin tutadi. Innovatsion texnologiyalar va metodlarning qo‘llanilishi, bolalarning kompetensiyasini oshirish, va individual yondashuvlar orqali ta’lim jarayoni samarali va sifatli bo‘lishi mumkin. Kelajakda maktabgacha ta’lim tizimini raqamli rivojlantirish, ta’lim sifatini boshqarishda yangi imkoniyatlar yaratib, bolalarga yanada yuqori ta’lim ko‘rsatish imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, qo‘shimcha ta’lim xizmatlari, individuallashtirilgan yondashuv, zamonaviy texnologiyalar, innovatsion metodlar, pedagogik kompetensiya, ta’lim sifatini boshqarish.

Iqtibos uchun: Zulfiqorov R.R. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida qo‘shimcha ta’lim tizimining rivojlanishi va uning bolalar shaxsiyati rivojlanishiga ta’siri tahlili. // Inter education & global study. 2024. №10 B. 148-154.

АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ И ЕГО ВЛИЯНИЯ НА РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ ДЕТЕЙ

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

© Р.Р. Зульфикоров[1]✉
[1]Институт переподготовки директоров и специалистов дошкольных образовательных организаций и повышения их квалификации, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в последние годы проводятся исследования инновационных методов дополнительных образовательных услуг в системе дошкольного образования и их роли в управлении качеством образования. Внедрение современных технологий в образовательный процесс, важность индивидуализированных подходов и педагогической компетентности, использование новых подходов и инновационных методов в управлении качеством образования в системе дошкольного образования служат повышению качества образования.

ЦЕЛЬ: основной целью исследования является развитие системы дополнительного образования в дошкольных образовательных организациях и анализ ее влияния на развитие личности детей, а также значение инновационных методов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования были упомянуты инновационные технологии и методы, а также этапы развития дошкольных образовательных организаций.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: способствует разработке теоретических и практических аспектов организации и реализации дополнительных услуг в сфере дополнительного образования детей, акцентирует внимание на значении дополнительного образования для социокультурного развития региона.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: организация дополнительных образовательных услуг в системе дошкольного образования инновационными методами играет важную роль в управлении качеством образования. Образовательный процесс может быть эффективным и качественным за счет использования инновационных технологий и методов, повышения компетентности детей, индивидуального подхода. В будущем цифровое развитие системы дошкольного образования создаст новые возможности в управлении качеством образования, позволит детям получать высшее образование.

Ключевые слова: дошкольное образование, дополнительные образовательные услуги, индивидуализированный подход, современные технологии, инновационные методы, педагогическая компетентность, управление качеством образования.

Для цитирования: Зульфикоров Р.Р. Анализ развития системы дополнительного образования в дошкольных образовательных организациях и его влияния на развитие личности детей. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 148-154.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF THE ADDITIONAL EDUCATION SYSTEM IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS AND ITS IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S PERSONALITY

© Rustam R. Zulfiqorov[1]✉
[1]Institute for Retraining and Advanced Training of Directors and Specialists of Preschool Educational Organizations, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: recently, research has been conducted on innovative methods of additional educational services in the preschool education system and their role in managing the quality of education. The introduction of modern technologies in the educational process, the importance of individualized approaches and pedagogical competence, and the use of new approaches and innovative methods in managing the quality of education in the preschool education system serve to improve the quality of education.

AIM: the main purpose of this study is to analyze the development of the additional education system in preschool educational organizations and its impact on the development of children's personalities, as well as the importance of innovative methods.

MATERIALS AND METHODS: innovative technologies and methods, as well as the stages of development of preschool educational organizations, were considered in the research process.

DISCUSSION AND RESULTS: contributes to the development of theoretical and practical aspects of the organization and implementation of additional services in the field of additional education for children, draws attention to the importance of additional education for the socio-cultural development of the region.

CONCLUSION: the organization of additional educational services in the preschool education system using innovative methods plays an important role in managing the quality of education. The educational process can be effective and high-quality through the use of innovative technologies and methods, increasing the competence of children, and individual approaches. In the future, the digital development of the preschool education system will create new opportunities for managing the quality of education and will allow children to receive a higher education.

Keywords: preschool education, additional educational services, individualized approach, modern technologies, innovative methods, pedagogical competence, education quality management.

For citation: Rustam R. Zulfiqorov. (2024) 'Analysis of the development of the additional education system in preschool educational organizations and its impact on the development of children's personality', Inter education & global study, (10), pp. 148-154. (In Uzbek).

Keyingi o'n yilliklarda psixologik-pedagogik fanlar va o'qitish texnologiyalarining rivojlanishi bilan maktabgacha ta'lim tashkilotlarida qo'shimcha ta'lim tobora kengroq

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

yo‘nalish va shakllarni o‘z ichiga ola boshladi. Bugungi kunda bu nafaqat an’anaviy musiqiy, badiiy va jismoniy rivojlanish, balki chet tillari, informatika, ekologiya, robototexnika va boshqa ko‘plab sohalardagi darslardir.

Zamonaviy amaliyotda har bir bola rivojlanishining individual xususiyatlarini o‘rganish natijasida mumkin bo‘lgan ta’lim va tarbiyani individuallashtirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Ushbu yondashuv nafaqat bolalarni ijtimoiylashtirish va jamiyatga integratsiya qilish muammolarini yanada samarali hal qilishga imkon beradi, balki ularning qobiliyatlari va iste’dodlarini erta aniqlash va rivojlantirishga yordam beradi.

Shunday qilib, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida qo‘shimcha ta’limning tarixiy rivojlanishi bolalarni tarbiyalash va o‘qitishga bo‘lgan yondashuvlarning o‘zgarishini, shuningdek, maktabgacha ta’limning maqsad va vazifalari to‘g‘risidagi jamoatchilik g‘oyalarini aks ettiradi. Bugungi kunda ushbu yo‘nalish bolaning shaxsiyatini uyg‘un va har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan ta’lim tizimining ajralmas qismidir.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida qo‘shimcha ta’lim-bu asosiy ta’lim dasturidan tashqarida turli xil ta’lim dasturlari orqali maktabgacha yoshdagi bolalarning shaxsiy, ijodiy, jismoniy va intellektual fazilatlarini rivojlantirishga qaratilgan ta’lim faoliyati sohasi.

Rivojlanishning dastlabki bosqichi (XIX-XX asr boshlari)

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun qo‘shimcha ta’limning birinchi shakllari Yevropa va Shimoliy Amerikada kuzatilishi mumkin, bu yerda bolalar bog‘chalari va maktabgacha ta’lim tashkilotlari tushunchalari rivojlana boshlaydi. Rossiyada maktabgacha ta’lim kontsepsiyasi XIX asrda shakllana boshladi va asosiy e’tibor musiqiy, jismoniy va mehnat tarbiyasiga qaratildi.

Sovet davri (1917-1990-yillarning boshlari)

1917-yildan keyin Sovet Ittifoqida maktabgacha ta’lim tizimining faol rivojlanishi boshlandi. Ushbu tizimning muhim qismi jismoniy ko‘nikmalarni, mehnat ta’limi va badiiy va estetik ta’limni rivojlantirishga qaratilgan qo‘shimcha ta’limdir. Ixtisoslashtirilgan to‘garaklar va seksiyalar, masalan, musiqa, raqs, tasviriy san’at bo‘yicha tashkil etiladi.

1990-yillardan XXI asr boshlarigacha bo‘lgan davr

Sovet Ittifoqining qulashi va postsovet hududidagi mamlakatlarning ijtimoiy va iqtisodiy hayotidagi o‘zgarishlar bilan maktabgacha ta’lim sohasida sezilarli o‘zgarishlar ro‘y bermoqda. Ko‘proq xususiy maktabgacha ta’lim tashkilotlari va ular bilan birga qo‘shimcha ta’limning yangi shakllari paydo bo‘lmoqda. Ushbu davrda dasturlarning xilma-xilligi va bolalarni o‘qitish va rivojlantirishga yondashuvni individuallashtirishga e’tibor qaratiladi.

Rivojlanishning zamonaviy bosqichi

XXI asrda maktabgacha ta’lim tashkilotlarida qo‘shimcha ta’lim raqamli texnologiyalar, o‘yin texnikasi va xalqaro ta’lim amaliyotlari integratsiyasi tufayli yangi rivojlanishga erishdi. Ijtimoiy ko‘nikmalarni, tanqidiy fikrlash va ijodkorlikni rivojlantirishga e’tibor kuchaymoqda. Ushbu bosqich, shuningdek, inklyuziv ta’limga e’tiborni kuchaytirish va barcha bolalar uchun teng imkoniyatlarni ta’minlash bilan tavsiflanadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida qo‘shimcha ta’limning rivojlanishining tarixiy tahlili uning bolaning shaxsini shakllantirish, maktabga tayyorgarlik va ijtimoiylashuvdagi ahamiyatini ko‘rsatadi. Ushbu ta’lim sohasining evolyutsiyasi jamiyatning ijtimoiy qadriyatlari, ilmiy-pedagogik qarashlari va texnologik rivojlanishidagi o‘zgarishlarni aks ettiradi.

Olga Dmitrievna Apurinaning “Bolalarning maktabda o‘qishga tayyorligiga qo‘shimcha ta’lim xizmatlarining ta’sirining tashkiliy-pedagogik shartlari (“Bolalar bog‘chasi – maktab” majmuasi misolida)” mavzusidagi dissertatsiyasida qo‘shimcha xizmatlarni joriy etishning ahamiyati va samaradorligi ko‘rib chiqiladi. maktabgacha ta’lim tashkilotlari bolalarni maktabga tayyorlash darajasini oshirish. Tadqiqotda maktabga borish arafasida bolaning yanada chuqurroq va har tomonlama rivojlanishiga yordam beradigan tashkiliy-pedagogik sharoitlarning muhimligi ta’kidlangan. Muallif qo‘shimcha ta’lim xizmatlari, jumladan, turli to‘garaklar, bo‘limlar va individual darslar bolalarning ijtimoiy moslashuviga, ularning intellektual va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga, shuningdek, jismoniy rivojlanishiga qanday ijobiy ta’sir ko‘rsatishini batafsil tahlil qiladi. Apurina O.D. bolalarning individual va yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda bolalar bog‘chalarida qo‘shimcha xizmatlarni tashkil etish va amalga oshirish bo‘yicha aniq tavsiyalar beradi, bu muallifning fikriga ko‘ra, maktab ta’limiga muvaffaqiyatli tayyorgarlikning asosiy omilidir. Ushbu tadqiqot maktabgacha ta’lim tashkilotlarida qo‘shimcha ta’lim xizmatlarini tashkil etish va amalga oshirish orqali bolalarni maktabga tayyorlash sifatini oshirishga intilayotgan ta’lim dasturlari va usullarini ishlab chiquvchilar uchun qimmatli tushunchalar berib, pedagogika faniga katta hissa qo‘shadi.

Ekaterina Yuryevna Smirnovaning "Sankt-Peterburg misolida umumiy va maktabgacha ta’lim xizmatlari tizimini rivojlantirishni boshqarish" dissertatsiyasida maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim xizmatlarini boshqarishga kompleks yondashuvning ahamiyati batafsil ko‘rib chiqiladi. Bolalarni maktabga tayyorlash sifatini oshirish vositasi sifatida qo‘shimcha ta’lim xizmatlarini joriy etish va moslashtirish mexanizmlariga alohida e’tibor qaratilmoqda. Muallif maktabgacha ta’lim tashkilotlari tarkibiga qo‘shimcha ta’lim dasturlarini integratsiyalashgan holda bolalarni maktabga chuqurroq va har tomonlama tayyorlashga xizmat qiluvchi tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlarni yaratish muhimligiga e’tibor qaratadi. Ishda, shuningdek, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ko‘rsatiladigan ta’lim xizmatlarining qulayligi va sifatini oshirishga qaratilgan boshqaruv jarayonlarini optimallashtirish bo‘yicha tavsiyalar berilgan. Smirnova E.Yu tomonidan o‘tkazilgan tadqiqot natijalari. qo‘shimcha ta’lim xizmatlari turlarini kengaytirish va sifatini oshirishga qaratilgan maktabgacha ta’limni rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqish uchun asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Lyubov Nikolayevna Buylovaning "Zamonaviy Rossiyada bolalarning qo‘shimcha ta’limini shakllantirish va rivojlantirishning tarixiy konteksti" nomli ilmiy ishi rus ta’lim tizimi kontekstida bolalarning qo‘shimcha ta’lim tizimini tahlil qilish va rivojlantirishga bag‘ishlangan monografiyadir. Ishning asosiy yo‘nalishi ushbu tizimning shakllanishi va

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

evolyutsiyasi tarixiga, uning o‘quv jarayonidagi roliga va bolaning shaxsiyatining rivojlanishiga ta’siriga qaratilgan. Muallif zamonaviy ta’lim sohasidagi ahamiyatini ta’kidlab, qo‘shimcha ta’lim tizimiga qiziqishni rivojlantirishning yangi bosqichiga e’tibor qaratadi. Qo‘shimcha ta’limni yaratish va rivojlantirishning tarixiy jihatlari, uning maktabdan tashqari ta’lim bilan aloqasi va Rossiya federatsiyasi hukumati tomonidan qo‘yilgan vazifalarni bajarishga qo‘shgan hissasi ko‘rib chiqiladi. "Bolalarning qo‘shimcha ta’limi" atamasini, uning ta’lim tizimidagi o‘rni va rolini, shuningdek, Rossiya ta’lim tizimini modernizatsiya qilish sharoitida qo‘shimcha ta’limni rivojlantirish muammolari va istiqbollarini tushunishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Monografiya qo‘shimcha ta’limni aniqlashning turli yondashuvlarini tahlil qilishni, zamonaviy olimlar va amaliyotchilarning me’yoriy-huquqiy bazasini va tajribasini o‘rganishni o‘z ichiga oladi. Buylova qo‘shimcha ta’lim tushunchasining ko‘p qirraliligi va ko‘p qirraliligini ta’kidlaydi, uni talqin qilishdagi qiyinchiliklarni va uning mohiyati va tuzilishini aniqlash uchun chuqur tahlil zarurligini ko‘rsatadi. Muallif ijtimoiy va ilmiy nutqda "bolalarning qo‘shimcha ta’limi" tushunchasining beqarorligiga e’tibor qaratadi, ilmiy va amaliy muammolarni muvaffaqiyatli hal qilish uchun uni tahlil qilish va aniq aniqlash zarurligini ta’kidlaydi. Asarda qo‘shimcha ta’lim fenomenini aniqlashga kontseptual yondashuvlar va uning bir nechta talqinlari keltirilgan, bu uning tuzilishi va idrok etishidagi qiyinchiliklarni ko‘rsatadi.

Monografiyaning mazmuni uchta asosiy bobga bo‘lingan:

1. Rossiyada bolalar uchun qo‘shimcha ta’limning shakllanishi va rivojlanishining tarixiy konteksti.

2. Bolalar uchun qo‘shimcha ta’limning hodisa sifatida ko‘p qirraliligi va uning tushunchalarining noaniqligi.

3. Rossiya ta’lim tizimini modernizatsiya qilish sharoitida bolalar uchun qo‘shimcha ta’limni rivojlantirishning zamonaviy muammolari.

Muallif ushbu tadqiqot tadqiqotchilar, ma’murlar, metodistlar, o‘qituvchilar, ota-onalar va amaliyotchilarni bolalar uchun qo‘shimcha ta’limning muhim xususiyatlari va imkoniyatlariga yaxshiroq yo‘naltirishga, ularga uning imkoniyatlarini har tomonlama tushunishga yordam beradi, deb umid qiladi.

Kostin Aleksandr Konstantinovich ilmiy ishida mintaqaning ijtimoiy-madaniy rivojlanishi sharoitida bolalarning qo‘shimcha ta’lim tizimini o‘rganadi. Muallif zamonaviy jamiyatda ijtimoiylashuv, kasbiy o‘zini o‘zi belgilash va bola shaxsini rivojlantirishga hissa qo‘shadigan ta’lim tizimining muhim tarkibiy qismi sifatida qo‘shimcha ta’limning dolzarbligini ta’kidlaydi. Rossiyada qo‘shimcha ta’lim tizimining rivojlanishini va uning mintaqaviy ijtimoiy-madaniy makon uchun ahamiyatini tahlil qilishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Tadqiqot zamonaviy qo‘shimcha ta’lim tizimining muammolari va qarama-qarshiliklarini ochib beradi, masalan, mintaqaviy qo‘shimcha ta’lim tashkilotlari faoliyatini ilmiy asoslashning yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi va ta’lim xizmatlariga talabning ortishi. Kostin mintaqaning ijtimoiy-madaniy xususiyatlariga muvofiq qo‘shimcha ta’limning

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

samarali ishlashi va rivojlanishiga hissa qo‘shadigan mintaqaviy qo‘shimcha ta’lim tizimining integral-prognostik modelini ishlab chiqish zarurligini asoslaydi.

Muallif qo‘shimcha ta’lim tizimining tarixiy rivojlanishini tahlil qilish, uning ijtimoiy-madaniy imkoniyatlarini aniqlash, qo‘shimcha ta’limning mintaqaviy tizimi modelini ishlab chiqish va uning rivojlanishini ta’minlaydigan tashkiliy va pedagogik sharoitlarni aniqlashga qaratilgan bir qator vazifalarni taklif etadi. Tadqiqot gipotezasi shundan iboratki, bolalarning qo‘shimcha ta’limining mintaqaviy tizimining sifatli ishlashi va rivojlanishi asosiy va qo‘shimcha ta’limning o‘zaro ta’sirini ta’minlash, qo‘shimcha ta’limning o‘zgaruvchan modellarini ishlab chiqish, mintaqaning ijtimoiy-madaniy xususiyatlarini hisobga olish va tizim faoliyatini monitoring qilish bilan mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Апурина Ольга Дмитриевна. Организационно-педагогические условия влияния дополнительных образовательных услуг на готовность детей к обучению в школе (На примере комплекса "детский сад — школа") : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 : Ставрополь, 2003 253 с. РГБ ОД, 61:03-13/2129-7
2. Смирнова Екатерина Юрьевна. Управление развитием системы услуг общего и дошкольного образования : на примере г. Санкт-Петербурга : диссертация ... кандидата экономических наук : 08.00.05. — Санкт-Петербург, 2007. — 149 с. : ил. РГБ ОД, 61:07-8/3008
3. Буйлова, Любовь Николаевна. Исторический контекст становления и пути развития дополнительного образования детей в современной России / Л.Н. Буйлова. – Москва: ООО "Новое образование", 2013. – 130 с. (Библиотечка для учреждений дополнительного образования детей; №1 2013).
4. https://www.elibrary.ru/download/elibrary_20886078_36445138.pdf

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Zulfiqorov Rustam Raxmiddinovich**, mustaqil izlanuvchisi, [**Зулфикоров Рустам Рахмиддинович**, независимый исследователь], [**Rustam R. Zulfiqorov**, researcher]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent shaxar chilonzor tumani qatortol 38A uy, Toshkent shaxridagi Puchon universiteti [адрес: Узбекистан, город Ташкент Чиланзарский район катартол 38а дом, университет Пучон в Ташкенте], [address: Uzbekistan, Tashkent city Chilanzar district katartal 38 and the house, Puchon University in Tashkent].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

BO'LAJAK MAKTAB BIOLOGIYA O'QITUVCHILARINING RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA DARSLARINI MAZMUNLI TASHKIL ETISH YO'LLARI

© S.T. Raxmatova[1]✉, N.M.Choriyeva[2]✉
[1,2]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada bo'lajak biologiya o'qituvchilari darslarida fanni o'qitishda axborot texnologiyalari vositalaridan foydalanish bo'yicha tajribalar, uning didaktik xususiyatlari va ta'lim jarayonida qo'llash metodikasi haqida ma'lumotlar berilgan.

MAQSAD: amaliyotda o'quv faoliyatining yuqori natijadorlikka ega modellari chegaralangan holda tarqalgan. Ularni ta'lim muassasalarining kundalik faoliyatiga joriy etish ishi amaldagi mavjud me'yorlar tufayli juda ham qiyin kechmoqda. Mazkur holatni tuzatish uchun o'qitishning amaldagi modelini kengaytirish talab etiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: mazkur tadqiqotda bo'lajak maktab biologiya o o'qituvchilarning raqamli ta'lim muhitida darslarini tashkil etish yo'llari jarayonini o'rganishda zamonaviy pedagogik va psixologik yondashuvlarga asoslangan metodologik usullar qo'llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ta'limni axborotlashtirish va raqamlashtirish muammosi sohasidagi ilmiy yondashuvlar tahlili, raqamli texnologiyalar mohiyati faqatgina o'zlashtirish vositasi sifatida yondashilmasligini ta'kidlaydi. Axborot asrida ta'limni raqamli texnologiyalardan foydalangan holda amalga oshirish uchun maxsus muhit yaratish –ta'lim faoliyatini amalga oshirish uchun yangi imkoniyatlar beradi, o'qitishning mobilligi (o'qitish vaqti va joyini variativligi), butun hayoti davomida uzluksiz ta'lim olish imkoniyati, tinglovchilarga individual ta'lim muhitini loyihalash, kasbiy qayta tayyorlash, elektron ta'lim resurslarini ishlab chiqish va qo'llash, foydalanish imkoniyatini beradi.

XULOSA: ta'limning raqamli transformatsiyasi jarayonida biologiya o'qituvchilarning kasbiy rivojlantirishning muhim omili – bu o'qituvchilarning raqamli ta'lim muhitida uzluksiz kasbiy rivojlantirish modelini takomillashtirish, pedagogik faoliyatni tashkil etishning zamonaviy metodikalari bilan tanishish imkoniyatini yaratishdan iborat.

Kalit so'zlar: axborot texnologiya, elektron resurslar, elektron darsliklar, elektron ta"lim, kasbiy kompetentsiya, interaktiv ta'lim vositalari, multimedia, elektron test.

Iqtibos uchun: Raxmatova S.T., Choriyeva N.M. Bo'lajak maktab biologiya o'qituvchilarining raqamli ta'lim muhitida darslarini mazmunli tashkil etish yo'llari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.155-163.

СПОСОБЫ ОСМЫСЛЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ УРОКОВ БУДУЩИХ ШКОЛЬНЫХ УЧИТЕЛЕЙ БИОЛОГИИ В ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

© С.Т. Рахматова[2]✉, Н.М.Чориева[1]✉
[1,2]Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье представлена информация об опыте использования средств информационных технологий при преподавании естественных наук на занятиях будущих учителей биологии, их дидактических особенностях и методике использования в учебном процессе.

ЦЕЛЬ: на практике модели учебной деятельности с высокой результативностью разбросаны ограниченно. Работа по внедрению их в повседневную деятельность образовательных учреждений затруднена из-за действующих действующих норм. Чтобы исправить эту ситуацию, необходимо расширить существующую модель обучения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данном исследовании использованы методологические приемы, основанные на современных педагогических и психологических подходах к изучению процесса организации уроков будущих школьных учителей биологии о в цифровой образовательной среде.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: анализ научных подходов в области проблемы информатизации и цифровизации образования подчеркивает, что сущность цифровых технологий рассматривается не только как средство освоения. Создание специальной среды для осуществления обучения с использованием цифровых технологий в информационный век дает новые возможности для осуществления образовательной деятельности, мобильность обучения (вариативность времени и места обучения), возможность непрерывного обучения на протяжении всей жизни, позволяет обучающимся разрабатывать индивидуальную образовательную среду, профессиональную переподготовку, разрабатывать и применять ресурсы электронного обучения, предоставлять доступ к дает.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в процессе цифровой трансформации образования важным фактором профессионального развития педагогов является биология, которая заключается в совершенствовании модели непрерывного профессионального развития педагогов в цифровой образовательной среде, в предоставлении им возможности ознакомиться с современными методиками организации педагогической деятельности.

Ключевые слова: информационные технологии, электронные ресурсы, электронные учебники, электронное образование, профессиональная компетентность, интерактивные средства обучения, мультимедиа, электронный тест.

Для цитирования: С.Т. Рахматова, Н.М.Чориева. Способы осмысленной организации уроков будущих школьных учителей биологии в цифровой образовательной среде. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 155-163.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

WAYS TO MEANINGFULLY ORGANIZE THE LESSONS OF FUTURE SCHOOL BIOLOGY TEACHERS IN A DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT

© Salima T. Raxmatova[2]✉, Nargiza M. Choriyeva[1]✉
[1,2]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article provides information on the experiences of the use of information technology tools in the teaching of science in the classes of future biology teachers, its didactic features and the methodology of its use in the educational process.

AIM: in practice, models of high-performance learning activities are scattered to a limited extent. Work on their implementation in the daily activities of educational institutions is difficult due to the current regulations. To remedy this situation, it is necessary to expand the existing learning model.

MATERIALS AND METHODS: this study uses methodological techniques based on modern pedagogical and psychological approaches to studying the process of organizing lessons for future school teachers of biology in a digital educational environment.

DISCUSSION AND RESULTS: the analysis of scientific approaches in the field of informatization and digitalization of education emphasizes that the essence of digital technologies is considered not only as a means of mastering. The creation of a special environment for learning using digital technologies in the information age provides new opportunities for educational activities, learning mobility (variability of time and place of study), the possibility of lifelong learning, allows students to develop an individual educational environment, professional retraining, develop and apply e-learning resources, provide access to.

CONCLUSION: in the process of digital transformation of education, biology is an important factor in the professional development of teachers, which consists in improving the model of continuous professional development of teachers in the digital educational environment, providing them with the opportunity to familiarize themselves with modern methods of organizing pedagogical activities.

Key words: information technology, electronic resources, electronic textbooks, electronic education, professional competence, interactive educational tools, multimedia, electronic test.

For citation: Salima T. Raxmatova**,** Nargiza M. Choriyeva. (2024) 'Ways to meaningfully organize the lessons of future school biology teachers in a digital educational environment', Inter education & global study, (10), pp. 155-163. (In Uzbek).

O'tgan yarim asr ichida raqamli ta'lim sifat jihatidan salmoqli darajada o'zgardi. Hozirda har bir smartfoni bor kishi o'sha davr olimlari orzu qila olmaydigan hisob–kitob resursariga egadirlar. Raqamli ta'lim laboratoriya chegarasidan tashqariga chiqqan holda

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ommaviy tarzda maktab o‘quvchilari foydalana oladigan kundalik vositaga aylandi, ularning ta’lim jarayonini takomillashtirish borasidagi salohiyati anchayin o‘sdi. Texnik taraqqiyot kompyuter ta’limi tashabbuskorlarida yangi orzularni uyg‘otdi.

Biroq yangi texnik imkoniyatlar o‘zlarining jozibadorligiga qaramasdan maktab o‘quvchilarining ta’limiy yutuqlariga ta’siri sezilarli darajada kam. Masalan, PISA xalqaro tadqiqotlar ma’lumotiga ko‘ra, maktablarning kompyuterlar bilan jihozlanish darajasi o‘quv faoliyati samaradorligi bilan aloqadorligi juda hama sust ekanligi aniqlandi (2015). Kompyuterlardan cheklangan holda foydalanish ta’limiy natijadorlikni yaxshilaydi, biroq o‘qituvchi ish faoliyatiga RTni majburiy ravishda kiritishga doir urinishlar o‘quvchilar bilim darajasini pasayishiga olib kelishi mumkin. RTdan foydalanish orqali o‘quvchilar bilim darajasini oshirishga erishish faqatgina ayrim hollarda sodir bo‘lishi mumkin. Mazkur xulosa pedagogik innovatika Xalqaro tadqiqotlar xulosalari bilan mos keladi. U bir necha mamlakatlarda, jumladan Rossiyada ham o‘tkazildi va RT o‘quv faoliyatining aynan yangicha yuqori samaradorlikka ega metodlarni qo‘llab quvvatlash uchun ham yaxshigina vosita sifatida xizmat qilishi mumkinligini ko‘rsatdi. O‘quvchilarda 21-asr kompetensiyalari muvaffaqiyatli shakllanishi uchun ular o‘zlarining o‘quv faoliyatlarini amalga oshirishlari hamda ish natijalari – esse, ijodiy ishlar, prezentatsiyalar tayyorlash, veb–saytlar va texnologik qurilmalar yaratish va hokazolarni namoyish etishlari uchun RTlardan unumli foydalanishlari lozim.

Ta’limning raqamli transformasiyasi jarayonida sodir bo‘ladigan eng muhim jihati – bu kompyuter sinflarini tashkil etish va Internetga ulashdan iborat emas, balki ta’lim muassasalari ish faoliyatining yangi modelini shakllantirish va tarqatishdan iborat. Ularning negizida quyidagilarning sintezi yotadi: raqamli ta’lim muhitida muvaffaqiyatli joriy qilinadigan yangi yuksak natijaviy pedagogik amaliyotlar va RTlardan foydalanishga tayanadi; pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi; yangi raqamli vositalar, axborot manbalari va xizmatlari; zarur o‘zgarishlarni (ta’lim muassasalari, rahbarlari va ta’sischilarini ota–onalar tomonidan qo‘llab quvvatlanishi, jamoada muvofiq iqlimni shakllantirish, pedagoglarni yangi rollarni va ish metodlarini o‘zlashtirishlari jarayonida qo‘llab quvvatlanishini hisobga olgan holda) amalga oshirish uchun tashkiliy va infratuzilmaviy sharoitlar yaratish.

Malaka oshirish tizimida ta’limning raqamli transformatsiyasi mazmun–mohiyati zarur ta’limiy natijalarga erishish hamda RTlardan foydalanish asosida ta’lim jarayonini indiivduallashtirishga intilishdan iborat. Raqamli texnologiyalar chindan ham yangi pedagogik amaliyotlardan (o‘quv faoliyatini shakllantirish va o‘tkazishning yangi modellari) foydalanishga yordam beradi.

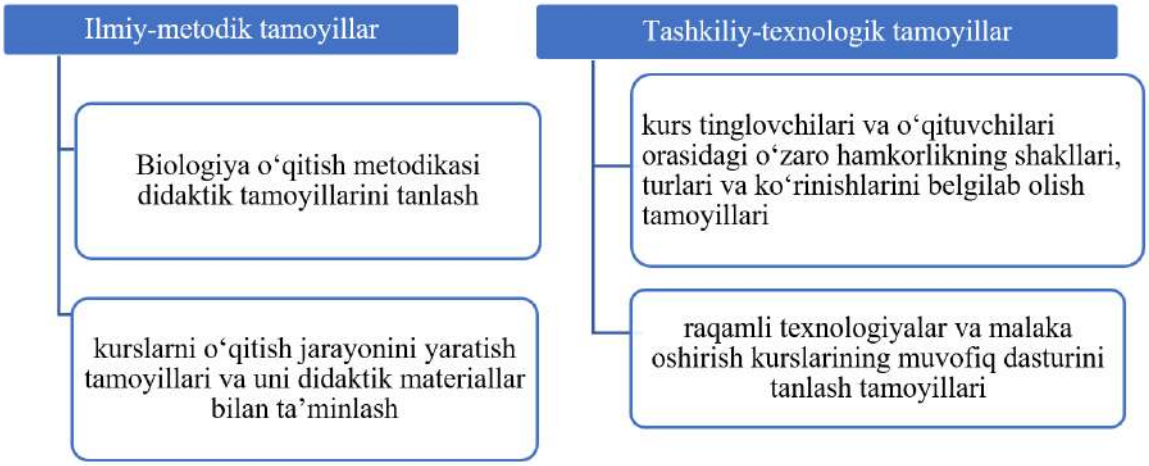
Bunday turdagi ishlar aksariyat rivojlangan mamlakatlarda keng qamrovli davlat dasturlari doirasida amalga oshirib kelinmoqda. Garchi uni hamma vaqt ham ta’limning raqamli transformatsiyasi deb nomlanmasada, u mazmun–mohiyati jihatidan radikal mazmunga ega bo‘lib, ta’lim jarayonini tashkil etishni o‘zgartirish bilan bog‘liq. Masalan, besh yil oldin AQShda Race to the Top prezidentlik dasturi doirasida yuzdan ortiq maktab okruglari o‘zlarining faoliyati natijadorligini oshirish uchun raqamli texnologiyalardan

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

foydalanish orqali ta’lim jarayonini tashkil etish natijasiga qaratilgan individuallikni o‘zlashtirish uchun 350 mln dollardan ko‘proq mablag‘ olishgan. Mazkur ish olingan natijalarni baholashga ko‘maklashovchi pedagogik tadqiqotlar orqali kuzatildi. Loyiha juda ham muvaffaqiyatli amalga oshgan edi. Yakunida ta’lim muassasalarini raqamli transformatsiyalash yuzasidan amaliy tajriba orttirildi, yuzaga kelgan muammolar aniqlandi.

Namoyish maydonchalari tashkil etildi va unda ta’lim sohasidagi xodimlar mazkur ish jarayoni bilan tanishish, uning natijalariga baho berish hamda o‘zlarining savollariga javob olish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Ta’lim jarayonini individual tarzda shakllantirishni qo‘llab quvvatlovchi axborot tizimlari va raqamli platformalar rivojlanib takomillashib bormoqda. Raqamli o‘quv–metodik materiallar va vositalar bozori kengaydi, ularning sifati va amaliy ahamiyati esa, oshdi. Metodik yo‘riqnomalar tayyorlandi hamda mazkur ishni rejalashtirish va amalga oshirishda tashkiliy–metodik jihatdan ko‘maklashishga tayyor bo‘lgan markazlar tarmog‘i kengaydi. Bularning barchasi ta’lim jarayonining individuallashgan shaklini keng tarqalishi shart–sharoitlar yaratmoqda. Ta’kidlash joizki, malaka oshirish markazlarida fan modullari asosida kurslar faoliyati jarayonini tashkil etishning maqsad va vazifalari hamda mazmuni mashg‘ulot shakli turlariga bog‘liq bo‘ladi. O‘qitish tarkibi mazkur shakl turlarini belgilab beradi. Dasturni amalga oshirishning samaradorligi maqsad va vazifalarning qay darajada to‘g‘ri qo‘yilganligiga bog‘liq. Biologiya kurslari malaka oshirish tizimining to‘liq funksional jarayonini yaratish uchun ilmiy-metodik va tashkiliy-texnologik tamoyillarni ishlab chiqish hamda ular o‘rtasidagi o‘zaro mutanosiblikni ta’minlash lozim (1-rasm).

1-rasm. Malaka oshirish kurslarida o‘qitish jarayonini samarali tashkil etish tamoyillari.

Albatta, uzluksiz kasbiy ta’lim platformasi orqali malaka oshirish kasbiy rivojlanishni tashkil etishning yagona shakli emas, ishdan ajralgan holda bevosita malaka oshirish ta’lim muassasalarida an’anaviy tarzda yoki ishdan ajralmagan holda (o‘quvchilar ta’tillari, o‘qituvchilarning metodika kunlari va darsdan bo‘sh vaqtlarida) tashkil qilingan malaka

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

oshirish kurslarida o‘qish imkoniyatlari ham saqlab qolingan. Ushbu malaka oshirish kurslari ham 30–36 soatlik dasturlar asosida tashkil etilib, belgilangan kreditlarni to‘plagan xodimlarga malaka oshirganlik to‘g‘risidagi sertifikatlar taqdim etiladi. Mazkur sertifikatlarni ham shakllantirish va xodimlarga taqdim etish elektron platforma orqali amalga oshiriladi.

Yangi raqamli texnologiyalar, raqamli iqtisodiyot kadrlar tayyorlash tizimi oldiga yangicha talablarni qo‘ymoqda. Bugungi raqamli avlod pedagoglarning kasbiy rivojlantirish sohasida raqamli transformasiya sharoitlarga moslashtirish, raqamli metodikalarni egallash ehtiyojini yuzaga keltirdi. Bir vaqtning o‘zida ijtimoiy–siyosiy hayotimizda “raqamli texnologiyalari” (RT) termini keng o‘rin egallab bormoqda. Hozirgi vaqtda u iqtisodiyot va ta’limni raqamli transformatsiyalash dasturlariga muvofiq ravishda maxsus jarangdorlikka ega bo‘lmoqda va barchaning e’tiborini tortmoqda[1,2].

Misol tariqasida Facebook korproratsiyasi tomonidan qo‘llab–quvvatlangan Summit Learning loyihasi xizmat qilishi mumkin. Mazkur loyiha doirasida hozirgi vaqtda AQShdagi bir necha yuzlab umumta’lim maktablar Kaliforniyada jamlangan individuallashgan ta’limga o‘tish tajribasiga o‘zlashtirish imkoniyatiga ega bo‘ldilar. Facebook mutaxassislari mazkur maktablar individuallashgan ta’limdan foydalanishari uchun portal yaratishga ko‘maklashdilar[6,7,11].

Hozirgi kunda yangi raqamli ta’lim resurslari tobora ko‘payib bormoqda. Ulardan foydalanish darsga tayyorgarlik ko‘rish vaqtini tejash, yangi mavzuni to‘liq tushunadigan materialni tanlash, tekshirish va mustahkamlashni diversifikatsiya qilish imkonini beradi [15, 16].

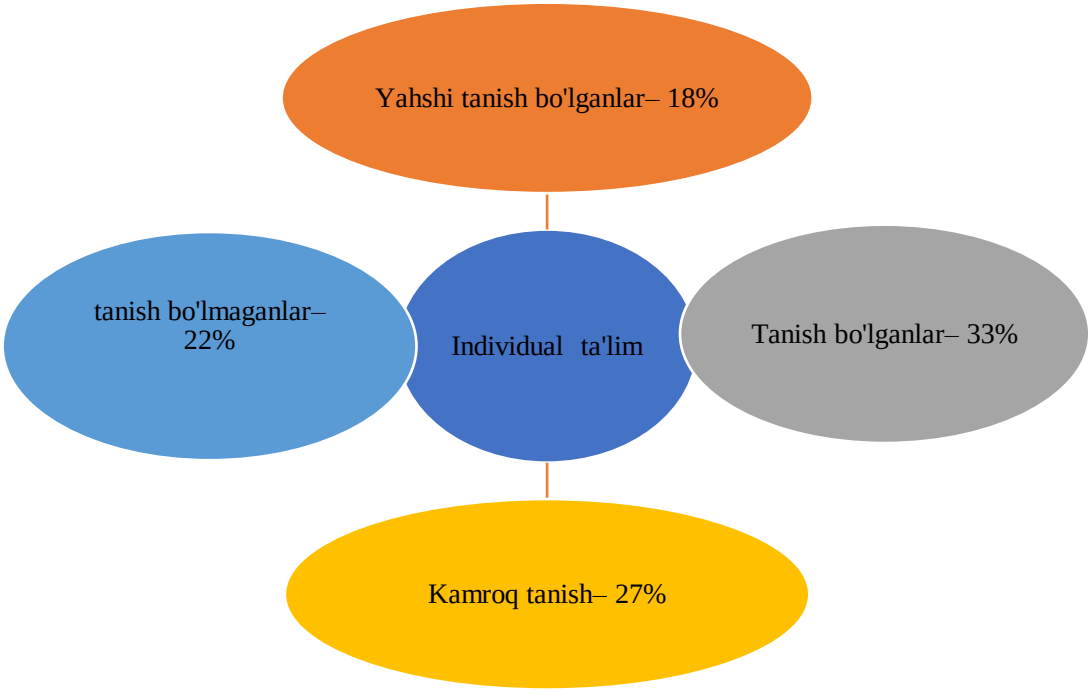
Extreme Networks co‘rovnomasiga ko‘ra, 22% o‘qituvchilar o‘zlarining maktablarida individuallashgan ta’lim modeli bo‘yicha faoliyat yuritganlar, yana 20%i yaqin ikki yil ichida mazkur modelga o‘tishni rejalashtirganlar, 12%i undan foydalanishni istamadi (2–rasm). o‘zlashtirilgan bo‘lib, uni aksariyat kishilar o‘zlashtirish arafasida.

Atigi 2% gina kishi individuallashgan ta’limni yaqin yillarda o‘tib ketadigan navbatdagi moda deb kutishdi. Shunday qilib, innovatsiyaning diffuzli tarqalish modeliga ko‘ra, (2010) individuallashgan ta’lim “novatorlar” tomonidan allaqachon Yevropa mamlakatlarida ham individuallashgan ta’lim “novatorlar” tomonidan o‘zlashtirilgan (2011), yetaks hi ekspertlar esa, uning kelajagi porloq ekanligiga ishonch bildirganlar. Biroq uning keng tarqalishi endi boshlanmoqda.

Asosiy rolni maktablarning raqamli texnologiyalardan foydalanish ishlariga ko‘maklashish uchun yangi vositaning sinovli versiyasini ishga tushirgan Yevropa komisssiyasi o‘z bo‘yniga oldi (2017) [12. 28–54-b]. Raqamli texnologiyalar ta’limni yaxshilash uchun qator imkoniyatlar eshigini ochadi. Biroq, ularning o‘quv jarayoniga integratsiyalashuvi oson kechmaydi. Ta’lim muassasalarini RTlar bilan ta’minlash ta’lim natijalarining salmoqli darajada oshib ketishiga olib kelmaydi. Yangi SELFIE vositasi pedagogik jamoaga RTlar tomonidan qo‘llab–quvvatlangan ta’lim jarayonini shakllantirish borasidagi o‘zgarishlar ta’lim faoliyati qay darajada yaxshilanishiga guvoh bo‘lishiga yordam beradi. Mazkur vosita maktab faoliyatini transformatsiya qilish bo‘yicha aniq

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

qadamlar tashlash rejasini tuzish hamda o‘quv jarayonini takomillashtirish uchun RT qulayliklaridan maksimal darajada foydalanish imkoniyatini beradi.

2—rasm. AQShda individuallashgan ta’lim bilan tanish bo‘lgan ta’lim xodimlari ulushi (%).

Bizning mamlakatimizda ta’lim jarayonini individuallashtirish va natijadorlik asosida tashkil etish imkoniyatlarini amaliy jihatdan o‘rganish hozircha atigi ayrim tashabbuskorlar tomonidan amalga oshirilmoqda. Mavjud bo‘lgan ishlar ham barmoq bilan sanagulik bo‘lib, ayrim pedagoglarning o‘quv faoliyati natijadorligin oshirishga oid intilishlariga tayanadi. Tajribalar shuni ko‘rsatmoqdaki, u davomli va mashshaqatli jarayon bo‘lib, uning muvaffaqiyatli amalga oshishi uchun rivojlangan raqamli muhit, pedagogik jamoaning o‘zgarishlarga doimiy ravishda tayyor bo‘lishlari, o‘quvchilarning shayligi, ota–onalar va mahalliy hamjamiyatning har tomonlama qo‘llab–quvvatlashlari lozim.

Raqamli iqtisodiyot sharoitlariga tayyor bo‘lish uchun har bir tinglovchi nafaqat bilim yig‘ib borishi, ta’lim olish layoqatini rivojlantirib borishi va 21–asrning boshqa kompetensiyalarini egallab borishi kerak, balki mazkur oson bo‘lmagan ishdan qoniqishi va bahra olishi ham lozim. Va bu borada ta’lim jarayonini an’anaviy shaklda tashkil etish yetarli bo‘lmay qoladi va individuallashgan natijador ta’lim (INT) almashishi lozim. U tinglovchilarda to‘laqonli o‘quv faoliyatini shakllantirish va kasbiy rivojlantirish uchun qulay shart–sharoitlar yaratib beradi, o‘qitishning faol metodlaridan maksimal darajada foydalanish hamda 21–asr kompetensiyalarini shakllantirish jarayonlarini yengillashtiradi, kutilgan ta’limiy natijalarga erishishni kafolatlaydi. O‘quv jarayoni ongli ijodiy ishga aylanadi, bilim olishga bo‘lgan ishtiyoq bilan uyg‘unlashib ketadi, o‘zgarishlarga shaylik hamda global chaqiriqlarni (masalalarni) anglash va idrok etishga olib keladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

RT va raqamli vositalar rivojlanishi, ulardan ta'lim jarayonini boshqarishda hamda cheklanmagan, son–sanoqsiz raqamli o'quv va metodik materiallardan foydalanish, moslashuvchan mexanizmlar va raqamli o'quv muhitidan foydalanish, ijodkorlik uchun maydonni kengaytirish – bularning hammasi ta'lim muassasalarining tabiiy ravishda INT modeliga o'tishini ta'minlaydi.Bunda aniq ta'limiy masalalarni yecha olish imkoniyatini beruvchi tayyor raqamli o'quv materiallar kutubxonasidan foydalanish pedagog uchun kerakli materiallarni tanlab olish, sayoz materiallarni yaxshisidan ajratib olish, aniq vaziyatlarda ularning samaradorligini oshirish maqsadida o'zgartirishlar kiritish, shuningdek, zarurat bo'lganda o'zlarining raqamli resurslarini ishlab chiqish imkoniyatidan mahrum etmaydi.

Raqamli ta'lim muhiti har bir tinglovchining kasbiy faoliyatini samarali tashkil etish va nazorat qilishga yordam beradi. Natijada, uning uzluksiz kasbiy rivojlanish borasidagi mas'uliyati oshadi. Pedagogik dizayn talablariga muvofiq ravishda ishlab chiqilgan multimediyali o'quv materiallaridan keng foydalanish pedagoglarning tashkiliy–pedagogik va tarbiyaviy faoliyat jarayonida "o'quv material mazmunini yetkazib berish" mas'uliyatini ancha kamaytiradi.

Raqamli ta'lim muhitida biologiya o'qituvchilarning malaka oshirish tizimi Milliy dastur talablariga muvofiq hamda rivojlangan xorijiy davlatlarning tajribalariga muvofiq xalqaro talablar asosida takomillashtirishni talab etadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Артюхиной.А.И. Педагогика и методика преподавания в высшей школе: учебно–методическое пособие/ Под ред– Волгоград, 2016. –246с.
2. Begimqulov U.Sh. Pedagogik ta'lim jarayonlarini axborotlashtirishni tashkil etish va boshqarish nazariyasi va amaliyoti. Ped. fan. doktori. diss. – Toshkent: 2007. – 250 b.
3. Begimkulov U.Sh., Djuraev R.X., Icyanov R.G., Sharipov Sh.C., Adashboev Sh.M., Soy M.N. Pedagogik ta'limni axborotlashtirish: nazariyaci va amaliyot. –Toshkent: 2011. – 75 b.
4. Бабешко В.Н. Система оценки качества программных комплексов для дистанционного обучения. - М.: ЦДО МИЭМ, 2004. - 210 с.
5. Беспалько В.П. Образование и обучение с участием компьютеров (педагогика третьего тысячелетия). М.: Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2002. 352 с.
6. Sh..S.Sharipov, M.Aripov, U.Sh.Begimqulov va boshq. Bilim olishnning intelektual tizimini ishlab chiqish nazariyasi va amaliyoti" Monografiya. "Fan nashriyoti" Toshkent 2011. 72-b.
7. Федоров А.В. Развитие медиакомпетентности и критического мышления студентов педагогического вуза. М.: Изд-во МОО ВПП YuНЕСКО «Информация для всех», 2007. 616 с

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

8. G.S.Ergasheva, M. Fayzieva. Biologiyada axborot-kommunikatsion texnologiyalar. Elektron darslik. № DGU 03058. Toshkent 24.02.2015 y.
9. Федоров А.В. Медиаобразование: творческие задания для студентов и школьников//Инновация в образовании. 2006. № 4. С.175-228
10. G.S.Ergasheva, M. Fayzieva. Biologiyada axborot-kommunikatsion texnologiyalar. Elektron darslik. № DGU 03058. Toshkent 24.02.2015 y.
11. Raxmatova S.T. Raqamli ta'lim muhitida biologiya o'qituvchisining kasbiy-metodik tayyorgarligini takomillashtirish (malaka oshirish tizimi misolida). ped. fal.fan. dok. diss. - Toshkent: TDPU, 2023. -43 b.
12. Rakhmatova S.T. Problems of professional and methodical training of biology teachers in the system of professional development / The 11th International scientific and practical conference "Science, innovations and education: problems and prospects". – Tokyo, Japan, 2022. June 1-3. CPN Publishing Group. – R. 450-454.
13. Raxmatova S.T. Raqamli ta'lim muhitida biologiya o'qituvchisining kasbiy kompetentligini orttirish mazmuni va sharoitlari // Mug'allim hem uzluksiz bilimlendirio' ilmiy-metodikalıq jurnali. – Qaraqalpaq, 2020. – № 6/1. – B. 30-34 (13.00.00. № 20).
14. Raxmatova S.T. Malaka oshirish tizimida biologiya o'qituvchilarining metodik kompetensiyasini takomillashtirish –dolzarb pedagogik muammo sifatida // "Uzluksiz ta'lim" jurnali. Maxsus son. – Toshkent, 2021. – B. 109-113 (13.00.00. № 15).
15. Тогаймурадовна Р.С. Роль иммерсивных технологий в совершенствовании профессионально-методической подготовки учителей биологии //Техасский журнал мультидисциплинарных исследований. – 2024. – Т. 28. – С. 1-3.
16. Раҳматова С. Биология фан ўқитувчиларнинг инновацион фаолиятга методик тайёргарлигини таъминлашнинг айрим масалалари //Academic research in educational sciences. – 2021Т. 2. – №. 11. – С.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Raxmatova Salima Togaymuradovna**, "Kimyo-biologiya" kafedrasi p.f.f.d. (PhD), [**Рахматова Салима Тогаймурадовна,** профессор кафедры **"**Химио-биология" **(PhD)**], [**Salima T. Raxmatova**, PhD, Professor of the Department of Chemical Biology]; manzil: O'zbekiston, Termiz tumani, «Yangiobod» MFY, At-Termiziy ko'chasi 1 A-uy Pochta index: 190111 [адрес: Узбекистан, Термезский район, МФУ «Янгиабад», улица Ат-Термизы 1 А-уй Почтовый индекс: 190111], [address: Uzbekistan, Termez district, MFP «Yangiabad», At-Termizy street 1 A-uy Postal code: 190111].

✉**Choriyeva Nargiza Mamarajabovna**, "Kimyo-biologiya" kafedrasi p.f.f.d. (PhD), [**Чориева Наргиза Мамараджабовна,** профессор кафедры **"**Химио-биология" **(PhD)**], [**Nargiza M. Choriyeva**, PhD, Professor of the Department of Chemical Biology]; manzil: O'zbekiston, Termiz tumani, «Yangiobod» MFY, At-Termiziy ko'chasi 1 A-uy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Pochta index: 190111 [адрес: Узбекистан, Термезский район, МФУ «Янгиабад», улица Ат-Термизы 1 А-уй Почтовый индекс: 190111], [address: Uzbekistan, Termez district, MFP «Yangiabad», At-Termizy street 1 A-uy Postal code: 190111].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

BIOLOGIYA, FIZIKA VA MEDIA VOSITALAR INTEGRATSIYASINING SAMARADORLIGI

© G.I. G‘aniyeva[1]✉
[1]Termiz Davlat Universiteti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada dars jarayonida fanlararo aloqadorlikni samarali amalga oshirish o‘quvchilarni yangi o‘quv materiallarini qabul qilishga tayyorlash, fanlararo, mavzulararo bog‘lanishni amalga oshirish, muammoli vaziyatlarni yaratish, biologiyani fizika bilan bog‘lab media vositalari asosida interfaol ta’lim jarayoni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish yo‘llari, afzalliklari, hamda yutuqlari, pedagogik tajriba-sinov natijalari, haqida ma’lumotlar berilgan.

MAQSAD: bugungi globallashuv sharoitida umumta’lim maktablarining yuqori sinflarida biologiya fanlarni o‘qitishda mediata’limdan foydalanish masalasi muhim va ahamiyatli hisoblanadi. Zamonaviy dasturlar, o‘qitish usullari, metodlari, telekommunikatsiya vositalari hamda OAV jadal tezlikda rivojlanmoqda. Shu sababli ham biologiyani fizika bilan media vositasida o‘qitishdagi metodika, umuman olganda, barcha o‘qitish metodikalar sohasidagi mediama’lumotlar, dasturiy–pedagogik vositalar va multimediali o‘quv qo‘llanmalarni ta’limga integratsiya qilishning didaktik talablarini aniqlash, biologiya fanlarni o‘qitishda mediata’lim va axborot texnologiyalarini qo‘llash usullarini tahlil qilish muhim ahamiyatga ega.

MATERIALLAR VA METODLAR: biologiyani fizika bilan bog‘lab o‘qitish jarayonida interfaol metodlardan foydalanib tashkil etilishi quyidagi bir nechta xulosalarning asosli ekanligini ko‘rsatadi: o‘quvchilarga biologiya fani materiallarini puxta o‘zlashtirishlariga o‘z shaxsiy tajribalari asosida yondashishlariga imkon beradi hamda talab etilgan bilim, ko‘nikma va malakalar yetarli darajada o‘zlashtiriladi; pedagog tomonidan o‘quvchilarning ta’lim olish vositalarini faol qo‘llab-quvvatlay olinsa, ular fanni juda yaxshi o‘zlashtiradilar; pedagog o‘quvchilarni imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda bilimlarni egallashning samarali vositalarini to‘g‘ri tanlay olsa, shuningdek o‘quvchilarni fikri garchi o‘zlarining qarashlariga to‘g‘ri kelmasada, ularni inobatga olsa, o‘quvchilar fanni puxta o‘zlashtiradilar.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot ishida o‘tkazilgan PTSI ning yakunlariga ko‘ra, VII sinflarda biologiyani fizika bilan bog‘lab media vositalari asosida o‘qitish metodikasini takomillashtirishda tematika bilan mediata’limni bog‘lab o‘qitishda o‘quvchilar qarashiga oid kompetensiyalari quyidagicha shakllandi: ilmiy, hissiy va madaniy yondashuvlar birligi ta’minlandi; o‘quvchilarning mediasavodxonlik ijobiy yo‘nalishlari

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

kuchaydi;tabiatga bo‘lgan hissiy munosabatni uyg‘otish va amaliy faoliyatga jalb etish vositasida bilimlar barqarorligi, biologiyani fizika bilan bog‘lab media vositalari asosida o‘qitishda o‘quvchilar ilmiy mediasavodxonligi shakllanishiga erishildi.

XULOSA: biologiyani fizika bilan bog‘lab o‘qitishda media vositalaridan foydalanishda asosiy e’tibor ilmiy adabiyotlar bilan ishlash va internetda axborot izlash ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratiladi. Bu jarayon o‘quvchilarda mustaqillik va manbalarni baholash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: integratsiya, media vositalar, fizika, biologiya, telekommunikatsiya, mediata’lim, interfaol.

Iqtibos uchun: G‘aniyeva G.I. Biologiya, fizika va media vositalar integratsiyasining samaradorligi. // Inter education & global study. 2024. №10 B.165-173.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИНТЕГРАЦИИ БИОЛОГИИ, ФИЗИКИ И МЕДИА

© Г.И. Ганиева[1]✉
[1]Термезский государственный университет, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматривается эффективная реализация межпредметной коммуникации в ходе урока, подготовка учащихся к восприятию новых учебных материалов, реализация межпредметных и межтематических связей, создание проблемных ситуаций, интерактивный образовательный процесс на основе средств массовой информации. соединяя биологию с физикой, содержит полную информацию о способах реализации, преимуществах и достижениях, результатах педагогического эксперимента-проверки.

ЦЕЛЬ: в условиях сегодняшней глобализации вопрос использования медиаобразования в преподавании биологических наук в старших классах общеобразовательных школ является важным и актуальным. Современные программы, методы обучения, методы, телекоммуникации, а также средства массовой информации развиваются быстрыми темпами. По этой причине методика преподавания биологии с физикой в средствах массовой информации в целом определяет дидактические требования интеграции в образование медиаинформации, программно–педагогических средств и мультимедийных средств обучения во всех областях методики обучения, анализ методов применения медиаобразования и информационных технологий в преподавании биологических наук.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: организация биологии с использованием интерактивных методов в процессе обучения, связанного с физикой,показывает обоснованность следующих нескольких выводов: позволяет учащимся подходить к усвоению материалов биологической науки на основе собственного личного опыта и адекватно усваивать необходимые знания, умения и навыки; при активной поддержке педагогом средств обучения учащихся, они очень хорошо овладевают

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

наукой; педагог может грамотно подбирать эффективные средства приобретения знаний, исходя из возможностей учащихся, а также учитывать мнение учащихся, даже если оно не совпадает с их собственным видением, учащиеся усваивают предмет в совершенстве.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: по итогам проведенной исследовательской работы ПТСИ по совершенствованию методики преподавания биологии в VII классе на основе средств массовой информации, связывающих биологию с физикой, сформировались компетенции учащихся в области видения при обучении, связывающем медиаобразование с тематикой, следующим образом: обеспечено единство научного, эмоционального и культурного подходов; усилились позитивные ориентации учащихся на медиаграмотность;достигнута устойчивость знаний посредством пробуждения эмоционального отношения к природе и вовлечения в практическую деятельность, формирование научной медиаграмотности учащихся в обучении на основе медиаинструментов, связывающих биологию с физикой.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: при использовании средств массовой информации в преподавании биологии в сочетании с физикой основное внимание уделяется формированию навыков работы с научной литературой и поиска информации в интернете. Этот процесс помогает учащимся развить независимость и способность оценивать ресурсы.

Ключевые слова: интеграция**,** медиа, физика, биология, телекоммуникации, медиаобразование, интерактив.

Для цитирования: Ганиева Г.И. Эффективность интеграции биологии, физики и медиа. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 165-173.

THE EFFECTIVENESS OF THE INTEGRATION OF BIOLOGY, PHYSICS AND MEDIA

© Gulrukhsor I. Ganieva[1]✉
[1]Termez State University, Termez, Uzbekista

Annotation

INTRODUCTION: this article provides information on the ways, advantages, and achievements of effective implementation of interdisciplinary connections in the lesson process, preparing students to accept new educational materials, implementing interdisciplinary and inter-thematic connections, creating problem situations, and linking biology with physics and establishing an interactive educational process based on media tools.

AIM: in the context of today's globalization, the issue of using media education in teaching biological sciences in high schools is important and relevant. Modern programs, teaching methods, methods, telecommunications, as well as mass media are developing rapidly. For this reason, the methodology of teaching biology and physics in the mass

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

media generally defines the didactic requirements for integrating media information, software and pedagogical tools and multimedia teaching tools into education in all areas of teaching methodology, analysis of methods of applying media education and information technology in teaching biological sciences.

MATERIALS AND METHODS: the organization of biology using interactive methods in the learning process related to physics shows the validity of the following several conclusions: it allows students to approach the assimilation of biological science materials based on their own personal experience and adequately assimilate the necessary knowledge, skills; with the active support of the teacher of the means of teaching students, they master science very well; A teacher can competently select effective means of acquiring knowledge based on the capabilities of students, as well as take into account the opinion of students, even if it does not coincide with their own vision, students master the subject perfectly.

DISCUSSION AND RESULTS: based on the results of the research carried out by the PTSI to improve the methodology of teaching biology in the seventh grade on the basis of mass media linking biology with physics, the competencies of students in the field of vision in teaching linking media education with the subject were formed as follows: the unity of scientific, emotional and cultural approaches was ensured; The positive orientation of students towards media literacy has increased; the sustainability of knowledge has been achieved through awakening an emotional attitude to nature and involvement in practical activities, the formation of scientific media literacy of students in teaching based on media tools linking biology with physics.

CONCLUSION: when using mass media in teaching biology in combination with physics, the main focus is on developing skills in working with scientific literature and searching for information on the Internet. This process helps students develop independence and the ability to evaluate resources.

Key words: integration, media, physics, biology, telecommunications, media education, interactive.

For citation: Gulrukhsor I. Ganieva. (2024) 'The effectiveness of the integration of biology, physics and media', Inter education & global study, (10), pp. 165-173. (In Uzbek).

Zamonaviy ta'lim tendensiyalariga muvofiq kompetensiyaviy yondashuv asosida ta'lim-tarbiyaviy jarayonda biologiya va fizika o'quv fanlari o'rtasida fanlararo bog'lanishni media ta'lim vositalariga asoslanib amalga oshirish o'quvchilarning faktlarni tahlil qilish, hodisa va jarayonlarni o'rganishda sabab-oqibat bog'lanishlari mohiyatini tushunish, biologiya va fizika o'quv fanlari bo'yicha avval o'zlashtirgan bilimlarini yangi vaziyatlarda qo'llashi orqali o'quv materialini ongli o'zlashtirishga erishishga zamin tayyorlaydi. Shuningdek, tabiatda sodir bo'layotgan jarayonlarni kuzatish, ularning mohiyatini anglash,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

mavzuga doir muammoli savol-topshiriqlarni bajarish orqali o‘quvchilarning mustaqil va ijodiy fikr yuritish ko‘nikmalarini rivojlantirish bugungi kunning dolzarb muammosi sanaladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030–yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF–5712–son farmoni [1], 2022–yil 28–yanvardagi “2022–2026–yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF–60–son farmoni [2] hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me’yoriy–huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda mazkur tadqiqot ishi muayyan darajada xizmat qiladi.

Dars jarayonida fanlararo aloqadorlikni samarali amalga oshirish o‘quvchilarni yangi o‘quv materiallarini qabul qilishga tayyorlash, fanlararo, mavzulararo bog‘lanishni amalga oshirish, muammoli vaziyatlarni yaratish, shuningdek, har bir darsni rejalashtirish va ularni mohirona o‘tkazish o‘qituvchidan chuqur va puxta tayyorgarlik ko‘rishni talab qiladi. Bu esa o‘z navbatida dars samaradorligini orttirishga xizmat qiladi.

Akademik I.D. Zverev tabiatni muhofaza qilishning nazariy pedagogik asoslarini o‘z monografik asarlarida [8,16-19; 9,18-20] yoritib berishga uringan. I.D. Zverev qarashlarida fanlararo bog‘lanish o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, mustaqilligini oshiradi. Shuningdek, ularning fanlarga bo‘lgan qiziqishini rivojlantirish bilan birga mehnat ko‘nikma va malakalarini shakllantirishga katta yordam beradi. I.T. Suravegina [7,21] biologiya darslarida fanlararo bog‘lanishni qo‘llash orqali biologiyani o‘qitish jarayonini faollashtirish, o‘quvchilarning biologiya va boshqa fanlarga bo‘lgan qiziqishini orttirishni tadqiq qilgan. Olimaning nuqtai nazarida biologiyani boshqa o‘quv fanlari bilan bog‘lamasdan o‘qitishni tasavvur qilish qiyin. Fanlararo bog‘lanishni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish va undan mohirlik bilan foydalanish o‘quvchilarning tabiat haqidagi bilimlari tizimini shakllantirishga xizmat qiladi deb ta’kidlaydi.

Biologiyani fizika bilan bog‘lab o‘qitishda interfaol ta’lim jarayonni o‘quvchi uchun o‘z bilimi, ko‘nikma va malakalari darajasini baholash, yutuq va kamchiliklami aniqlashga ham imkoniyat yaratadi. Interfaol ta’lim jarayonining yana bir qancha afzalliklari mavjud bo‘lib, bular quyidagilar: o‘quvchilarda o‘z shaxsiy fikr-mulohazalarini bildirish; o‘quvchilarning o‘z qarashlarini himoya qilish; tengdoshlarining fikrini tinglay olish, ularni umumlashtirish, bildirilgan fikrlar orasidan eng to‘g‘ri, mukammal va haqiqatga yaqinlarini ajratish va to‘g‘ri xulosa chiqarish qobiliyatini rivojlantirish; interfaol ta’lim metodlaridan to‘g‘ri va samarali foydalanish ko‘nikma va malakalarini oshirishdir.

Buning natijasida ta’lim-tarbiyaviy jarayonga mahorat bilan yondashib, ushbu jarayonni o‘quvchilarning ehtiyojlariga mos holda, tashkil etish har tomonlama barkamol, komil insonlarni voyaga yetkazishning kafolatidir [10, 135; 11,104].

Shuningdek, biologiyani fizika fani bilan bog‘lab o‘qitishda o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish masalasi ham muhim ahamiyat kasb etadigan masalalardan biri.

Interfaol o‘qitish usullarining ma’nosi shundan iboratki, bunda barcha o‘quvchilar bilim olish jarayoniga va o‘quv-ma’lumotlarni faol o‘zlashtirishga jalb qilishdir. Ushbu jarayonlarning internet texnologiyalari orqali samarali amalga oshirish mumkin. Unda o‘quvchilar uchun quyidagi imkoniyatlar yaratiladi: o‘quv jarayonini yuqori estetik va

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

emotsional bosqichga chiqaradi; differensiallashni ta'minlaydi; darsda bajarilgan ish hajmini sezilarli darajada oshiradi; bilim darajasini baholashni va nazorat qilishni takomillashtiradi; dars samaradorligini oshiradi [4; 175-180-b, 12; 112-b.].

Hozirgi vaqtda dunyoning rivojlangan mamlakatlarida interfaol o'qitish usullaridan foydalanish, fanga oid didaktik materiallarni va elektron axborot ta'lim resurslarini ishlab chiqish hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining imkoniyatlaridan foydalangan holda o'quv mashg'ulotlarining sifat-samaradorligini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, AQSH maktablarida elektron ta'lim rivojlangan bo'lib, unda o'quvchilar masofadan turib ta'lim olish va o'zini- o'zi mustaqil ravishda tarmoq orqali onlayn standart va nostandart testlari yordamida baholash imkoniyatiga ega. Shuningdek, ota-onalari farzandlarini fanlardan o'zlashtirgan bilimlarini onlayn kuzatib, tahlil qilib borish imkoniyati yaratilgan [3,12]. AQSH ta'limi statistikasi milliy markazining ma'lumotiga ko'ra, hozirgi vaqtda 77% ta'lim muassasalari Internet tarmog'idagi axborot texnologiyalaridan keng foydalanadi.

Janubiy Koreyada maktablar uchun E-learning o'qitish tizimi yaratilgan bo'lib, hozirda undan samarali foydalanib kelinmoqda. 2005 yilda "Bir o'quvchiga 1 ta kompyuter" loyihasi amalga oshirilgan. 2013 yilda esa barcha maktablarda onlayn shaklda elektron ta'lim resurslardan foydalanish va *o'z* bilimini mustaqil ravishda baholash imkoniyati yaratilgan [5,11].

Buyuk Britaniyada maktab o'quvchilari o'quv jarayonida internet va kompyuterdan foydalanish 41% ni, Finlandiya 19 % ni, Ruminiya va Vengiyada esa 53 % dan yuqori. Ushbu davlatlaming 12-17 yoshli o'quvchilarini barchasi uy vazifalari va mustaqil ishlarini kompyuter texnologiyalaridan foydalanib bajaradi. Avstraliyada esa mediata'lim 1-sinfdan majburiy predmetga aylantirilgan [6,146-152].

ijodiy vazifalarning xilma-xilligi va ularni hal qilish yo'llari, shuningdek, media-mahsulot tayyorlashda insonning shaxsiy rivojlanishiga qo'shgan hissasi muhimligi ijodiy rivojlanish yo'llarining xilma-xilligiga hissa qo'shishini tasdiqladilar. Bu, o'z navbatida, ijtimoiy muvaffaqiyat mezoni sifatida o'z-o'zini namoyon qilish muhimligini ta'kidlaydi.

Tajribali o'qitish olib borilgan maktablarining VII sinflarida tayanch tajriba sinflaridagi natijalar, nazorat sinflardan olingan natijalar bilan solishtirib borish lozim topildi.

Quyidagi jadval va rasmda VII-sinflarida biologiyani fizika bilan bog'lab media vositalari asosida o'qitish darajalari bo'yicha o'tkazilgan uchinchi bosqich PTSI natijalari keltirilgan (1–jadval, 2– diagramma)

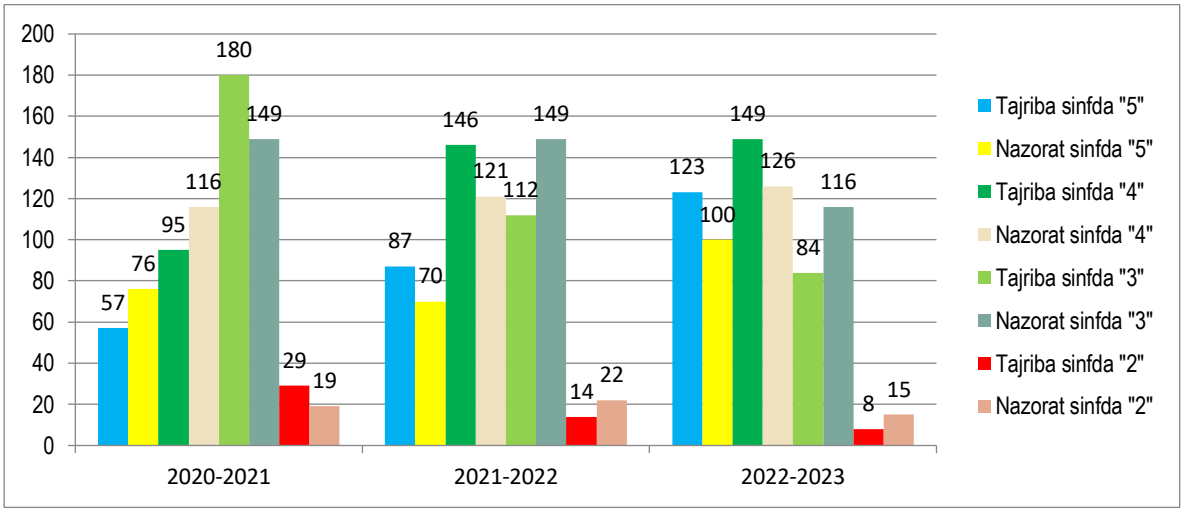
1–jadval

Uchinchi bosqich pedagogik tajriba–sinov natijalari

O'quv yili	O'quvchilar soni		Tajriba/nazorat sinflari o'quvchilarining olgan baholari				
	Tajriba sinfi	Nazorat sinfi	A'lo, "5"	Yaxshi, "4"	Qoniqarli"3"	Qoniqarsi "2"	$T_{kri}<T_{kuz}$
2020-2021	361	360	57/76	95/116	180/149	29/19	$T_{kuz}=9,8$

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

2021-2022	359	362	87/70	146/121	112/149	14/22	T_{kuz}= 11,2
2022-2023	364	357	123/100	149/126	84/116	8/15	T_{kuz}= 12,3

2–diagramma. VII–sinflarda biologiyani fizika bilan bog‘lab media vositalari asosida o‘qitish darajalarining diagrammasi.

Eksperimental ish natijalari to‘g‘risida to‘liqroq ma’lumot olish uchun biz individual chuqurlashtirilgan suhbatlar usulidan foydalandik. Maktab o‘quvchilari ommaviy axborot vositalari faoliyati natijalariga o‘zlarining subyektiv baholarini bildirdilar. Ular taklif etilayotgan ijodiy vazifalarning xilma-xilligi va ularni hal qilish yo‘llari, shuningdek, media-mahsulot tayyorlashda insonning shaxsiy rivojlanishiga qo‘shgan hissasi muhimligi ijodiy rivojlanish yo‘llarining xilma-xilligiga hissa qo‘shishini tasdiqladilar. Bu, o‘z navbatida, ijtimoiy muvaffaqiyat mezoni sifatida o‘z-o‘zini namoyon qilish muhimligini ta’kidlaydi.

Maktab o‘quvchilarining ta’kidlashicha, mas’uliyatli ish tajribasi va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati ularning o‘ziga bo‘lgan hurmati va o‘ziga ishonchi ortishiga xizmat qiladi. Ijtimoiy moslashuv darajasini oshirishning muhim omili media-mahsulot taqdimoti va uni, ayniqsa, ekspertlar va o‘qituvchilar jamoasi tomonidan baholashdir. Suhbat ishtirokchilari ta’kidlaganidek, bu ularning ish sifatini aniqlashda, shuningdek, umumiy mahsulotga qo‘shgan hissasining ahamiyatini baholashda muhim rol o‘ynaydi.

Olingan natijalardan o‘qitish samaradorligini baholash mezoni birdan kattaligi va bilish darajasini baholash mezoni noldan kattaligini ko‘rish mumkin. Bundan ma’lumki, tajriba sinfidagi o‘zlashtirish nazorat sinfidagi o‘zlashtirishdan yuqori ekan. Demak, VII sinflarda biologiyani fizika bilan bog‘lab media vositalari asosida o‘qitish metodikasini takomillashtirish yuzasidan o‘tkazilgan tajriba–sinov ishlari ilmiy asoslandi.

Tadqiqot ishida o‘tkazilgan PTSI ning yakunlariga ko‘ra, VII-sinflarda biologiyani fizika bilan bog‘lab media vositalari asosida o‘qitish metodikasini takomillashtirishda tematika bilan mediata’limni bog‘lab o‘qitishda o‘quvchilar qarashiga oid kompetensiyalari quyidagicha shakllandi:

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

– ilmiy, hissiy va madaniy yondashuvlar birligi ta’minlandi;

–o‘quvchilarning mediasavodxonlik ijobiy yo‘nalishlari kuchaydi;

–tabiatga bo‘lgan hissiy munosabatni uyg‘otish va amaliy faoliyatga jalb etish vositasida bilimlar barqarorligi, biologiyani fizika bilan bog‘lab media vositalari asosida o‘qitishda o‘quvchilar ilmiy mediasavodxonligi shakllanishiga erishildi.

Pedagogik tajriba-sinov ishlari tajriba sinflarida olingan yozma-nazorat ishlarining didaktik samaradorligi Pirsonning χ^2 (xi-kvadrat) matematik-statistik metodi yordamida tekshirib ko‘rildi.

Tadqiqot ishlari uchun kritik qiymatni topish $T_{krit.}$ = 0,95 = 95% ga mos keladi. Xulosalarning ishonchlilik ehtimoli esa – a = 1-T; a = 1-0,95 = 0,05 (5%) deb qabul qilindi. Aniqlik darajasi – a = 0,05 va erkinlik darajasi –v = 4-1 = 3. Kritik qiymatlar jadvalidan a = 0,05, v = 3 qiymatlar uchun statistik kritik qiymat T = 7,815 ga to‘g‘ri keladi. Agar $T_{kuz.} > T_{krit.}$ tengsizlik o‘rinli bo‘lsa, u holda ilgari surilgan ishchi faraz to‘g‘ri, aks holda ilgari surilgan ishchi faraz rad etiladi.

$T_{kuz.}$ qiymati

$$T_{kuz} = \frac{1}{T_S N_S}\left[\frac{(T_S \cdot N_5 - N_S \cdot T_5)^2}{T_5 + N_5} + \frac{(T_S \cdot N_4 - N_S \cdot T_4)^2}{T_4 + N_4} + \frac{(T_S \cdot N_3 - N_S \cdot T_3)^2}{T_3 + N_3} + \frac{(T_S \cdot N_2 - N_S \cdot T_2)^2}{T_2 + N_2}\right]$$

Shu asosda, boshlang‘ich sinflarda integratsiyalashgan ta’limni takomillashtirish o‘quvchilarning nazariy bilimi, amaliy ko‘nikma, malaka va kompetensiyalarini rivojlantirishda samaradorlikka erishishda xulosalar qilishimizga asos borligini ko‘rsatdi.

VII sinflarda biologiyani fizika bilan bog‘lab media vositalari asosida o‘rganish media madaniyatini shakllantirishda samarali bo‘ldi. Media ma’lumotlarini talqin qilish va o‘zgartirish bo‘yicha o‘tkazilgan mashg‘ulotlar ommaviy kommunikatsiya asoslarini o‘zlashtirishga va mediaga nisbatan tanqidiy munosabatni bartaraf etishga yordam berdi, axborot vositalarini iste’mol qilishni cheklash va uni rejalashtirish bo‘yicha mashqlar o‘quvchilarda media makonida xatti-harakatlarni o‘z-o‘zini tartibga solishga yordam berdi.

PTSI jarayonida biologiyani fizika bilan bog‘lab media vositalari asosida o‘rganish maqsadida tanlangan tajriba va nazorat sinflariga ajratildi, tajriba sinflari o‘quvchilarining o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari nazorat sinflari o‘quvchilarining o‘zlashtirishiga nisbatan 10,7% yuqori ekanligi matematik-statistik metod yordamida ilmiy asoslandi.

Biologiya, fizika va mediata’limni integratsiyalashda o‘quvchilarda har qanday mediaxabarni tanqidiy tahlil qilish va ulardan o‘quvchilarning biologiya, fizika fanlariga oid tushunchalar haqidagi tasavvurlarini rivojlantirish uchun foydalanishda uning funksional jihatlariga e’tibor qaratish.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5712-son Farmoni. 2019 yil 29 aprel.
2. 2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

to‘g‘risida. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son farmoni. 2022 yil 28 yanvar.
3. Abduqodirdv A., Pardayev A. Masofali o‘qitish nazariyasi va amaliyoti. Monografiy. - Toshkent, 2009. -146 b.
4. Ergasheva G.S. Biologiya fani ta’limida axborot texnologiyalaridan foydalanish vosita va usullari // Maktabda biologiya fani jurnali. - № 4. - Toshkent,2009-B. 10-14.
5. Ergashev SH.T., Mo‘minov S.M. Ta’lim tizimida axborot kommunikatsion texnologiyalarini joriy etishda xorijiy davlatlar tajribalari // Fizika, matematika va informatika. -Toshkent, 2016.-№3.-B. 3-11.
6. Никитина Е.Ю., Милютина А.А. Формирование медиакомпетенции младших школьников на уроках русского языка. (2-часть). Монография.- М., 2015.-202 с.
7. Suravegina I. Teoriya i raktika formirovaniya otvetstvennogo otnosheniya shkolnikov k prirode v protsesse obucheniya biologii: Avtoref. – M, 1986. – 35 s.
8. Zverev I.D. Ekolglasnost i obrazovanie // Sovetskaya pedagogika. – 1971. №1,
9. Zverev I.D. Chto takoe ekologicheskaya kultura shkolnikov// Semya i shkola.–979. №10. –S.
10. G‘aniyeva G.I. // Biologiyaning baliqlar bo'limini fizika bilan bog‘lab o‘tishda integratsiyaning afzalliklari// Xorazm Ma’mun Akademiyasi axborotnomasi –12/3-2023
11. Fozilov S., Ziyodova M. Maktablarda steam texnologiyasini joriy etishning xususiyatlari va afzalliklari //Biologiyaning zamonaviy tendensiyalari: muammolar va yechimlar. – 2023. – T. 1. – №. 5. – C. 819-821.
12. Baxriddinovna R. U., Musurmonovich F. S. Oziq zanjiri va oziq to ‘ri tuzish //nazariy va amaliy fanlardagi ustuvor islohotlar va zamonaviy ta'limning innovatsion yo'nalishlari. – 2024. – T. 1. – №. 4. – C. 264-267

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**G‘aniyeva Guliruxsor Islamovna**, botanika kafedrasi o‘qituvchisi, [**Ганиева Гулирухсор Исламовна,** преподаватель кафедры ботаники], [**Gulrukhsor I. Ganieva,** lecturer at the Department of Botany]; manzil: O‘zbekiston, Surxondaryo viloyati Termiz shahar Ibn Sino ko‘chasi 53-uy [адрес: Узбекистан, 117036, Узбекистан, Сурхандарьинская область, город Термез, улица Ибн Сины, дом 53], [address: Uzbekistan, Surkhandarya region, Termez city, 53 Ibn Sina Street] ganiyevaruxsora82@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

AXLOQIY QADRIYATLAR VOSITASIDA O‘QUVCHILARNING IJTIMOIY FAOLLIGINI SHAKLLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

© D.I. Raxmatova[1]✉

[1]Andijon davlat pedagogika institute, Andijon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada axloqiy qadriyatlarning o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini shakllantirishdagi pedagogik ahamiyati yoritilgan. Axloqiy qadriyatlar nafaqat shaxsiy taraqqiyot, balki jamiyatda faol ishtirok etish uchun zarur bo‘lgan ijtimoiy fazilatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Tadqiqotda o‘quvchilarning axloqiy ongini shakllantirish, ularni hayotiy vaziyatlarda axloqiy qarorlar qabul qilishga tayyorlash, o‘qituvchi va ota-onalar hamkorligi orqali o‘quvchilarda ijtimoiy faollikni rivojlantirish masalalari o‘rganilgan. Maqolada axloqiy tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish uchun innovatsion pedagogik yondashuvlar va uslublar tavsiya etiladi.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi – axloqiy qadriyatlar orqali o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini shakllantirish jarayonining nazariy va amaliy asoslarini o‘rganish, uning samaradorligini oshirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqishdan iborat. Shu bilan birga, tadqiqot o‘quvchilar shaxsiyati va ijtimoiy faollik darajasini rivojlantirishda axloqiy qadriyatlarning o‘rni va ahamiyatini aniqlash, ta’lim jarayoniga innovatsion pedagogik usullarni joriy qilish orqali axloqiy tarbiyaning amaliyotdagi samaradorligini oshirishni ko‘zda tutadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: mazkur tadqiqotda o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini axloqiy qadriyatlar orqali shakllantirishga oid pedagogik jarayonlarni o‘rganish va takomillashtirish maqsadida bir qator metodologik yondashuvlardan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, axloqiy qadriyatlar o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini shakllantirishda hal qiluvchi omil bo‘lib xizmat qiladi. Ta’lim-tarbiya jarayonida axloqiy qadriyatlarni joriy etish orqali o‘quvchilarni nafaqat jamiyatning faol a’zolariga aylantirish, balki ularning individual rivojlanishini ta’minlash ham mumkin.

XULOSA: mazkur tadqiqot axloqiy qadriyatlar orqali o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini shakllantirish pedagogik jarayonning muhim yo‘nalishi ekanligini isbotladi. Ta’lim jarayonida axloqiy qadriyatlarni singdirish nafaqat shaxsiy kamolotga, balki jamiyatda faol, mas’uliyatli va hamkorlikka tayyor avlodni shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy faollik, pedagogik muammo, axloqiy tarbiya, innovatsion yondashuv, ijtimoiylashuv, o‘quvchi shaxsiyati.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Iqtibos uchun: Raxmatova D.I. Axloqiy qadriyatlar vositasida o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini shakllantirish pedagogik muammo sifatida. // Inter education & global study. 2024. №10 B.174-180.

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ ЧЕРЕЗ НРАВСТВЕННЫЕ ЦЕННОСТИ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

© Д.И. Рахматова[1]✉
[1]Андижанский государственный педагогический институт, Андижан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье описывается педагогическое значение нравственных ценностей в формировании социальной активности учащихся. Моральные ценности помогают развивать не только личностное развитие, но и социальные качества, необходимые для активного участия в жизни общества. В ходе исследования изучались вопросы формирования нравственного сознания учащихся, подготовки их к принятию нравственных решений в жизненных ситуациях, развития социальной активности учащихся посредством сотрудничества учителей и родителей. В статье рекомендуются инновационные педагогические подходы и методы повышения эффективности процесса нравственного воспитания.

ЦЕЛЬ: основной целью данного исследования является изучение теоретических и практических основ процесса формирования социальной активности студентов через нравственные ценности, разработка педагогических подходов, направленных на повышение ее эффективности. При этом исследование направлено на определение роли и значения нравственных ценностей в развитии личности и уровня социальной активности учащихся, а также на повышение эффективности нравственного воспитания на практике за счет внедрения инновационных педагогических методов в образовательную деятельность. процесс.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в работе использован ряд методических подходов с целью изучения и совершенствования педагогических процессов, связанных с формированием социальной активности учащихся через нравственные ценности.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты настоящего исследования показывают, что нравственные ценности являются решающим фактором формирования социальной активности студентов. внедряя нравственные ценности в образовательный процесс, можно не только превратить учащихся в активных членов общества, но и обеспечить их индивидуальное развитие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: проведенное исследование доказало, что формирование социальной активности учащихся через нравственные ценности является важным направлением педагогического процесса. Впитывание моральных ценностей в образовательный процесс служит не только развитию личности, но и формированию активного, ответственного и отзывчивого поколения в обществе.

Ключевые слова: нравственные ценности, социальная активность, педагогическая проблема, нравственное воспитание, инновационный подход, социализация, личность студента.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Для цитирования: Рахматова Д.И. Формирование социальной активности студентов через нравственные ценности как педагогическая проблема. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 174-180.

FORMATION OF STUDENTS' SOCIAL ACTIVITY THROUGH MORAL VALUES AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

© Dinora I. Rakhmatova[1]✉
[1]Andijan State Pedagogical Institute, Andijan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article describes the pedagogical importance of moral values in the formation of social activity of students. Moral values help to develop not only personal development, but also social qualities necessary for active participation in society. In the study, the issues of forming the moral consciousness of students, preparing them to make moral decisions in life situations, and developing social activity in students through the cooperation of teachers and parents were studied. The article recommends innovative pedagogical approaches and methods to increase the effectiveness of the moral education process.

AIM: the main purpose of this study is to study the theoretical and practical foundations of the process of forming the social activity of students through moral values, to develop pedagogical approaches aimed at increasing its effectiveness. At the same time, the research aims to determine the role and importance of moral values in the development of students' personality and level of social activity, and to increase the effectiveness of moral education in practice by introducing innovative pedagogical methods into the educational process.

MATERIALS AND METHODS: in this study, a number of methodological approaches were used in order to study and improve pedagogical processes related to the formation of social activity of students through moral values.

DISCUSSION AND RESULTS: the results of this study show that moral values are a decisive factor in the formation of social activity of students. By introducing moral values in the educational process, it is possible not only to turn students into active members of society, but also to ensure their individual development.

CONCLUSION: this study proved that the formation of social activity of students through moral values is an important direction of the pedagogical process. Imbibing moral values in the educational process serves not only personal development, but also the formation of an active, responsible and cooperative generation in society.

Key words: moral values, social activity, pedagogical problem, moral education, innovative approach, socialization, student's personality.

For citation: Dinora I. Rakhmatova. (2024) 'Formation of students' social activity through moral values as a pedagogical problem', Inter education & global study, (10), pp. 174-180. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Bugungi kunda jamiyatda shaxslarning ijtimoiy faolligini shakllantirish, ularni mustaqil fikrlash va faol fuqarolik pozitsiyasini egallashga yo‘naltirish dolzarb pedagogik masala sifatida e’tirof etilmoqda. Bu jarayonda axloqiy qadriyatlarning o‘rni alohida ahamiyat kasb etadi. Axloqiy qadriyatlar nafaqat shaxsning ruhiy-ma’naviy rivojlanishini, balki uning jamiyat bilan o‘zaro aloqalarini uyg‘unlashtirishni ta’minlaydi.

Ta’lim-tarbiya jarayonida axloqiy qadriyatlarni singdirish orqali o‘quvchilarda ijtimoiy mas’uliyat, empatiya, hamkorlik va faol fuqarolik fazilatlarini shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, globallashuv va axborot texnologiyalari davrida o‘quvchilarning ijtimoiy muhitda mustahkam pozitsiyaga ega bo‘lishlari uchun ularning axloqiy ongini shakllantirish va ijtimoiy faolligini rivojlantirish pedagogik jarayonning ustuvor yo‘nalishiga aylanmoqda. Mazkur tadqiqot axloqiy qadriyatlarning mazmun-mohiyatini tahlil qilish, ularning o‘quvchilar ijtimoiy faolligini shakllantirishdagi pedagogik ahamiyatini aniqlash hamda bu jarayonni takomillashtirishga qaratilgan uslub va vositalarni ishlab chiqishga bag‘ishlangan.

Zamonaviy ta'lim-tarbiya tizimida axloqiy qadriyatlarni shakllantirish o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish jarayonida dolzarb pedagogik masalalardan biri sifatida ko‘rib chiqilmoqda. Ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatli ishtirok etish va insonparvar jamiyatni shakllantirish uchun shaxsning axloqiy fazilatlari hal qiluvchi ahamiyatga ega. Axloqiy qadriyatlar faqatgina individual xarakter shakllantirish bilan cheklanmay, balki o‘quvchilarni jamiyatdagi o‘zaro munosabatlar, mas'uliyat hissi, empatiya va madaniy o‘zaro aloqalarni tushunishga ham yo‘naltiradi. Bugungi globallashuv va madaniyatlararo aloqalar davrida o‘quvchilarni nafaqat bilim va ko‘nikmalar bilan qurollantirish, balki ularni ma'naviy jihatdan barkamol, jamiyatda faol fuqarolar sifatida shakllantirish ta'limning asosiy vazifalaridan biriga aylangan. Axloqiy qadriyatlar orqali o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish masalasi pedagogik jarayonda yangi metod va yondashuvlarni talab qiladi.

Pedagogik ta'lim jarayonida bu masalaning dolzarbligi, bir tomondan, yosh avlodni globallashuv jarayonining ijobiy va salbiy ta'sirlariga tayyorlash zaruriyati bilan bog‘liq bo‘lsa, ikkinchi tomondan, shaxsning axloqiy tarbiyasiga e’tiborni kuchaytirish orqali jamiyatning ma'naviy salohiyatini oshirishga qaratilganligi bilan izohlanadi. Shu sababli, ta'lim tizimida axloqiy qadriyatlar vositasida o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini shakllantirishni takomillashtirish masalasi zamonaviy pedagogikaning dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur tadqiqotda o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini axloqiy qadriyatlar orqali shakllantirishga oid pedagogik jarayonlarni o‘rganish va takomillashtirish maqsadida quyidagi metodologik yondashuvlardan foydalanildi.

Ilmiy adabiyotlar, axloqiy tarbiya va ijtimoiy faollik masalalariga oid pedagogik va psixologik tadqiqotlar tahlil qilindi. Ushbu jarayon axloqiy qadriyatlarning mazmun-mohiyatini aniqlash, ularning o‘quvchilarda shakllanish omillari va bosqichlarini belgilashga yordam berdi. O‘quvchilarning axloqiy qadriyatlari va ijtimoiy faollik darajasini o‘lchash uchun maxsus diagnostik usullar va so‘rovnomalar qo‘llanildi. Bu usullar o‘quvchilarning hozirgi holatini aniqlash va pedagogik ta’sir usullarining samaradorligini baholashga imkon

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

berdi. O‘quv jarayoni davomida o‘quvchilarning axloqiy qadriyatlar asosidagi xulq-atvorlari va ijtimoiy faolligi kuzatildi. Bu usul orqali axloqiy tarbiya jarayonining amaliy jihatlari o‘rganilib, xulosa va tavsiyalar ishlab chiqildi. O‘quvchilarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga qaratilgan maxsus darslar, sinfdan tashqari faoliyatlar va loyihalar tashkil etildi. Bu jarayonda innovatsion pedagogik texnologiyalar va interaktiv usullardan foydalanildi. Tadqiqot natijalari statistik usullar yordamida qayta ishlanib, axloqiy tarbiya va ijtimoiy faollikni rivojlantirishdagi pedagogik yondashuvlarning samaradorligi baholandi.

Mazkur metodologiya orqali axloqiy qadriyatlar asosida o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini shakllantirish jarayonini ilmiy asosda o‘rganish va uning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish amalga oshirildi.

Mazkur tadqiqot mavzusi bo‘yicha adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy faollik masalalari zamonaviy pedagogika va psixologiyada muhim tadqiqot yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot davomida mahalliy va xorijiy adabiyotlar, klassik pedagogik meros va zamonaviy ilmiy manbalar chuqur tahlil qilindi.

Axloqiy qadriyatlarning mazmun-mohiyati haqida nazariy manbalar: Sharq mutafakkirlari (Al-Farobiy [1, 79], Al-Xorazmiy, Yusuf Xos Hojib [11] va boshqalar) axloqiy tarbiya va shaxsning ma'naviy yuksalishi haqida ko‘plab asarlar yaratgan. Ularning qarashlari o‘quvchilarning axloqiy tarbiyasini rivojlantirishda hali ham dolzarbligini saqlab qolgan. Zamonaviy tadqiqotlarda, masalan, A. N. Leontyev [8; 17], V. V. Davidov [6, 156] kabi psixologlar axloqiy tarbiyaning insonning ijtimoiylashuvi va faoliyatidagi roli haqida ta’kidlashadi.

Ijtimoiy faollikni shakllantirishga oid tadqiqotlar: B. G. Ananyev [3, 261] va L. S. Vigotskiy [7] kabi olimlar ijtimoiy faollikni shaxsning ijtimoiy muhit bilan o‘zaro aloqasi va faoliyatidagi asosiy mezon sifatida belgilashgan. Tadqiqotlarda ijtimoiy faollikni axloqiy qadriyatlar bilan bog‘liq ravishda rivojlantirish usullari keng yoritilgan.

Mahalliy manbalar: O‘zbek olimlari (A. Abduqodirov[2, 39], I. Nishonov[9, 21], R. Yusupov[10, 78]) ta’lim-tarbiya jarayonida axloqiy qadriyatlarni shakllantirish masalalariga bag‘ishlangan asarlarida xalq pedagogikasi va milliy qadriyatlarning o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini rivojlantirishdagi o‘rnini ta’kidlaganlar. O‘zbekistonning ta’lim islohotlari axloqiy tarbiyaga yangi yondashuvlarni joriy etishni talab qiladi.

Innovatsion yondashuvlarga oid manbalar: Zamonaviy ilmiy izlanishlar (J. Dewey [5, 147], A. Bandura [4, 361]) axloqiy qadriyatlar asosida o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini rivojlantirishda interaktiv usullar va innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish samaradorligini ko‘rsatmoqda. Bu usullar orqali o‘quvchilarni muammolarni hal qilish, jamoada ishlash va faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlar ishlab chiqiladi. Tahlil qilingan adabiyotlar axloqiy qadriyatlarning o‘quvchilarni ijtimoiylashtirishda va ularning jamiyatdagi faol ishtirokini ta’minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatdi. Tadqiqot natijalari esa milliy ta’lim tizimida axloqiy qadriyatlar asosida o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini shakllantirishga oid yangi pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqish uchun muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, axloqiy qadriyatlar o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini shakllantirishda hal qiluvchi omil bo‘lib xizmat qiladi. Ta’lim-tarbiya jarayonida axloqiy qadriyatlarni joriy etish orqali o‘quvchilarni nafaqat jamiyatning faol a’zolariga aylantirish, balki ularning individual rivojlanishini ta’minlash ham mumkin. Muhokama davomida quyidagi masalalar chuqur tahlil qilindi: O‘quvchilarning axloqiy qadriyatlarni o‘zlashtirish darajasi ularning jamiyatdagi roli va ijtimoiy faolligini aniqlashda muhim omil hisoblanadi. Tadqiqot davomida aniqlanganidek, o‘quv jarayonida axloqiy qadriyatlar asosida olib borilgan ishlar o‘quvchilarda mas’uliyat, empatiya va jamoatchilik bilan ishlash qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Tadqiqotda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilarning axloqiy ongini rivojlantirishda samarali ekanligi isbotlandi. Jumladan, muammoli ta’lim, interaktiv metodlar va loyihaviy yondashuvlar axloqiy qadriyatlarni amaliyotda mustahkamlashga xizmat qiladi. Bu jarayon o‘quvchilarning mustaqil fikrlash va jamiyatdagi o‘z o‘rnini anglash qobiliyatini rivojlantirishga imkon beradi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda ota-onalar, o‘qituvchilar va jamoatchilikning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy faollikni rivojlantirish uchun o‘quvchilarga hayotiy muammolarni hal qilishda amaliy tajriba yaratish, ularni jamiyatdagi turli loyihalarga jalb etish samarali usul bo‘lib xizmat qiladi. Tadqiqot davomida ayrim muammolar ham aniqlandi. Jumladan, axloqiy tarbiya jarayonida zamonaviy texnologiyalar va axborot resurslarining to‘liq integratsiya qilinmagani, ba’zi holatlarda milliy va umumiy axloqiy qadriyatlar o‘rtasidagi nomutanosiblik kabi masalalar mavjud. Shunga qaramay, ta’lim jarayoniga axloqiy qadriyatlar asosida innovatsion yondashuvlarni joriy etish katta imkoniyatlar yaratadi. Tadqiqot natijalari axloqiy qadriyatlarning o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini shakllantirishdagi pedagogik ahamiyatini tasdiqladi. Ta’lim jarayoniga axloqiy qadriyatlarni singdirish, innovatsion metodlarni qo‘llash va ota-ona hamda jamiyat bilan hamkorlikni rivojlantirish orqali o‘quvchilarda faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish mumkinligi aniqlandi. Ushbu yondashuv zamonaviy pedagogikaning dolzarb muammolarini hal etishda muhim o‘rin egallaydi. Mazkur tadqiqot axloqiy qadriyatlar orqali o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini shakllantirish pedagogik jarayonning muhim yo‘nalishi ekanligini isbotladi. Ta’lim jarayonida axloqiy qadriyatlarni singdirish nafaqat shaxsiy kamolotga, balki jamiyatda faol, mas’uliyatli va hamkorlikka tayyor avlodni shakllantirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko‘rsatdi:

Axloqiy qadriyatlar o‘quvchilarni shaxs sifatida rivojlantirishda, ularning ijtimoiy muhitga moslashuvi va faol ishtirokini ta’minlashda asosiy omil sifatida namoyon bo‘ladi. Ular orqali o‘quvchilarda empatiya, mas’uliyat va jamiyat oldidagi burchni anglash shakllanadi. Tadqiqot davomida innovatsion pedagogik texnologiyalar (muammoli ta’lim, interaktiv metodlar, loyiha faoliyati) axloqiy tarbiya jarayonini takomillashtirishda samarali ekanligi aniqlandi. Ushbu texnologiyalar yordamida o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va ijtimoiy faolligi rivojlanadi. Axloqiy qadriyatlarni singdirish jarayonida o‘qituvchi, ota-ona va jamiyatning hamkorligi katta ahamiyatga ega. Ushbu uch omil o‘quvchilarning tarbiyasini yaxlit tizimga aylantiradi va ularning ijtimoiylashuv jarayonini muvaffaqiyatli amalga

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

oshirishni ta’minlaydi. Axloqiy tarbiya jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish zarur. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar va resurslarni kengroq joriy etish orqali ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish lozim.

Tavsiyalar: axloqiy tarbiyaga yo‘naltirilgan maxsus dars va tadbirlarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish; o‘quvchilarning axloqiy fazilatlarini rivojlantirish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interaktiv metodlardan foydalanish; o‘qituvchilar va ota-onalar uchun axloqiy tarbiya bo‘yicha qo‘llanmalar va treninglar tashkil etish; o‘quvchilarni jamoat ishlari va ijtimoiy loyihalarga faol jalb etish orqali ularning ijtimoiy faolligini oshirish.

Mazkur tadqiqot natijalari axloqiy qadriyatlar asosida o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini shakllantirish bo‘yicha yangi yondashuvlarni ishlab chiqish uchun ilmiy asos yaratadi va zamonaviy ta’lim-tarbiya jarayonining dolzarb muammolarini hal qilishda amaliy ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Al-Farabi. The Virtuous City. – Translated by R. Walzer. Oxford: Clarendon Press, 1985.
2. Абдуқодиров А., Юсупов Р. "Маълумотли ва тарбияли авлод — мамлакат келажаги." – Тошкент: O‘zbekiston, 2021.
3. Ананьев Б. Г. "О человеке как объекте и субъекте воспитания." – Ленинград: ЛГУ, 1969.
4. Bandura A. Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1986.
5. Dewey J. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916.
6. Давыдов В. В. "Проблемы развивающего обучения." – Москва: Просвещение, 1996.
7. Виготский Л. С. "Мышление и речь." – Москва: Педагогика, 1982.
8. Leontiev A. N. Activity, Consciousness, and Personality. – Moscow: Progress Publishers, 1978.
9. Nishonov I. "Axloqiy tarbiya va ijtimoiy faollik." – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2022.
10. Yusupov R. "Milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi." – Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti, 2019.
11. Юсуф Хос Ҳожиб. "Қутадғу билиг." – Тошкент: Adolat, 2015.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Raxmatova Dinora Isomovna,** mustaqil tadqiqotchi, [**Рахматова Динора Исомовна,** независимый научный сотрудник], [**Dinora I. Rakhmatova,** independent researcher]; manzil: O‘zbekiston, Andijon sh., Do‘stlik ko'chasi, 4-uy [адрес: Узбекистан, Андижан, ул. Достлик, 4], [address: Uzbekistan, 4, Dustlik st., Tashkent city]. E-mail: raxmatovadinora2@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

TALABA-YOSHLARNING ESTETIK ONGI VA MUSIQIY BILIMLARINI YUKSALTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

© N.I. Najmetdinova[1]✉
[1]Urganch davlat universiteti, Urganch, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada talaba-yoshlarning estetik ongini rivojlantirish va musiqiy bilimlarini yuksaltirishning pedagogik shart-sharoitlari tahlil qilingan. Ushbu jarayonning zamonaviy ta’lim jarayonida ahamiyati, estetik tarbiya va musiqiy bilimlar orqali shaxsning ma’naviy kamolotini ta’minlash yo‘llari o‘rganilgan. Estetik ongni rivojlantirishda musiqiy ta’limning integratsiyalashgan yondashuvlari, interaktiv metodlar va innovatsion texnologiyalarning samaradorligi asosida talabalarda ijodiy fikrlash va musiqiy didni shakllantirish imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, maqolada talaba-yoshlarning estetik qobiliyatlarini rivojlantirish uchun samarali pedagogik sharoitlarni yaratish bo‘yicha amaliy tavsiyalar keltirilgan.

MAQSAD: ushbu maqolaning maqsadi talaba-yoshlarning estetik ongini rivojlantirish va musiqiy bilimlarini yuksaltirishga xizmat qiluvchi pedagogik shart-sharoitlarni o‘rganish hamda samarali yondashuvlarni aniqlashdan iborat. Shuningdek, zamonaviy ta’lim jarayonida musiqiy tarbiya orqali estetik tarbiyani takomillashtirish va shaxsning ma’naviy-axloqiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadigan pedagogik usullarni ishlab chiqish maqsad qilingan.

MATERIALLAR VA METODLAR: talaba-yoshlarning estetik ongini rivojlantirish va musiqiy bilimlarini yuksaltirish uchun pedagogik shart-sharoitlarni ta’minlash muhim ahamiyatga ega. Ta’lim jarayonida estetik ong va musiqiy bilimlarni rivojlantirishga yo‘naltirilgan, o‘quvchilarda ijodiy fikrlash va estetik qobiliyatlarni shakllantirishga imkon beruvchi muhitni tashkil qilish. Bunda talabalarning qiziqishlari, ehtiyojlari va musiqiy qobiliyatlarini hisobga olish zarur.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: talaba-yoshlarning estetik ongini rivojlantirish va musiqiy bilimlarini yuksaltirishning zamonaviy ta’lim jarayonida alohida o‘rin tutishi ushbu masalaning dolzarbligini belgilaydi. Maqolada olib borilgan tadqiqotlar va adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, estetik tarbiya va musiqiy bilimlarni oshirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlar ko‘plab mualliflar tomonidan o‘rganilgan bo‘lsa-da, ularni amaliyotga tadbiq etish jarayoni doimiy takomillashtirishni talab qiladi

XULOSA: talaba-yoshlarning estetik ongini rivojlantirish va musiqiy bilimlarini yuksaltirish zamonaviy ta’lim jarayonida dolzarb masala hisoblanadi. Mazkur tadqiqot davomida estetik ong va musiqiy bilimlarning shaxs ma’naviy kamolotidagi o‘rni, ushbu

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

jarayonni ta’minlash uchun zarur bo‘lgan pedagogik shart-sharoitlar va samarali metodik yondashuvlar tahlil qilindi.

Kalit so‘zlar: estetik ong, musiqiy bilimlar, talaba-yoshlar, pedagogik shart-sharoitlar, estetik tarbiya, musiqiy did, innovatsion texnologiyalar, ijodiy fikrlash, ta’lim jarayoni.

Iqtibos uchun: Najmetdinova N.I. Talaba-yoshlarning estetik ongi va musiqiy bilimlarini yuksaltirishning pedagogik shart-sharoitlari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.181-187.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЭСТЕТИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ И МУЗЫКАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ СТУДЕНТОВ

© Н.И. Наджметдинова[1]✉
[1]Ургенчский государственный университет, Ургенч, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье анализируются педагогические условия развития эстетического сознания учащихся и совершенствования их музыкальных знаний. Изучено значение этого процесса в современном образовательном процессе, пути обеспечения духовной зрелости человека посредством эстетического воспитания и музыкальных знаний. На основе эффективности комплексных подходов музыкального образования, интерактивных методов и инновационных технологий в развитии эстетического сознания, возможностей творческого мышления и формирования музыкального вкуса у учащихся выделены. Также в статье содержатся практические рекомендации по созданию эффективных педагогических условий для развития эстетических способностей учащихся.

ЦЕЛЬ: целью данной статьи является изучение педагогических условий, которые служат развитию эстетического сознания учащихся и совершенствованию их музыкальных знаний, а также выявление эффективных подходов. Также в процессе современного образования направлено совершенствование эстетического воспитания посредством музыкального воспитания и разработка педагогических методов, положительно влияющих на духовно-нравственное развитие человека.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: важно обеспечить педагогические условия для развития эстетического сознания учащихся и совершенствования их музыкальных знаний. Организация среды, направленной на развитие эстетического сознания и музыкальных знаний в образовательном процессе, позволяющая развивать творческое мышление и эстетические способности учащихся. Необходимо учитывать интересы, потребности и музыкальные способности учащихся.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: важность развития эстетического сознания учащихся и совершенствования их музыкальных знаний в современном образовательном процессе определяет актуальность данного вопроса. Исследования и анализ литературы в статье показывают, что хотя педагогические

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

подходы, направленные на повышение эстетического воспитания и музыкальных знаний, изучались многими авторами, процесс их реализации требует постоянного совершенствования.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: развитие эстетического сознания учащихся и совершенствование музыкальных знаний является актуальной проблемой в современном образовательном процессе. В ходе данного исследования были проанализированы роль эстетического сознания и музыкальных знаний в духовном развитии человека, педагогические условия и эффективные методические подходы, необходимые для обеспечения этого процесса.

Ключевые слова: эстетическое сознание, музыкальные знания, студенты и молодежь, педагогические условия, эстетическое воспитание, музыкальный вкус, инновационные технологии, творческое мышление, образовательный процесс.

Для цитирования: Наджметдинова Н.И. Педагогические условия совершенствования эстетического сознания и музыкальных знаний студентов. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 181-187.

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF IMPROVING THE AESTHETIC CONSCIOUSNESS AND MUSICAL KNOWLEDGE OF YOUNG STUDENTS

© Nigora I. Najmetdinova[1]✉
[1]Urgench State University, Urgench, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article analyzes the pedagogical conditions for developing the aesthetic consciousness of students and improving their musical knowledge. The importance of this process in the modern educational process, ways to ensure the spiritual maturity of the individual through aesthetic education and musical knowledge are studied. The possibilities of forming creative thinking and musical taste in students based on the effectiveness of integrated approaches to musical education in the development of aesthetic consciousness, interactive methods and innovative technologies are highlighted. The article also provides practical recommendations for creating effective pedagogical conditions for developing the aesthetic abilities of students.

AIM: the purpose of this article is to study the pedagogical conditions that serve to develop the aesthetic consciousness of students and improve their musical knowledge, and to identify effective approaches. It is also aimed to improve aesthetic education through musical education in the modern educational process and develop pedagogical methods that have a positive effect on the spiritual and moral development of the individual.

MATERIALS AND METHODS: it is important to provide pedagogical conditions for the development of aesthetic awareness of students and the improvement of their musical knowledge. To organize an environment in the educational process that is aimed at the development of aesthetic awareness and musical knowledge, allowing students to form

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

creative thinking and aesthetic abilities. In this regard, it is necessary to take into account the interests, needs and musical abilities of students.

DISCUSSION AND RESULTS: the special place of developing aesthetic awareness of students and improving their musical knowledge in the modern educational process determines the relevance of this issue. The research and literature analysis conducted in the article show that although pedagogical approaches aimed at improving aesthetic education and musical knowledge have been studied by many authors, the process of their implementation in practice requires constant improvement

CONCLUSION: developing aesthetic awareness of students and improving their musical knowledge is an urgent issue in the modern educational process. During this study, the role of aesthetic consciousness and musical knowledge in the spiritual development of a person, the pedagogical conditions necessary to ensure this process, and effective methodological approaches were analyzed.

Keywords: aesthetic consciousness, musical knowledge, students, pedagogical conditions, aesthetic education, musical taste, innovative technologies, creative thinking, educational process.

For citation: Nigora I. Najmetdinova. (2024) 'Pedagogical conditions of improving the aesthetic consciousness and musical knowledge of young students', Inter education & global study, (10), pp. 181-187. (In Uzbek).

Bugungi kunda talaba-yoshlarning estetik tarbiyasi va musiqiy bilimlarini yuksaltirish zamonaviy ta'lim jarayonining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Estetik ong shaxsning ma'naviy-axloqiy kamoloti va jamiyatda o'z o'rnini topishida muhim o'rin tutadi. Musiqa esa insonning estetik hissiyotlarini rivojlantirishda, uni go'zallikni his qilishga va qadrlashga o'rgatishda samarali vosita sifatida tan olinadi. Shuning uchun musiqiy ta'lim jarayonida yoshlarning ijodiy qobiliyatlari, estetik didi va musiqiy savodxonligini shakllantirish dolzarb vazifa sanaladi.

Maqolada zamonaviy ta'lim jarayonida musiqiy va estetik tarbiyaning ahamiyati, bu borada foydalaniladigan innovatsion pedagogik texnologiyalar hamda samarali shart-sharoitlar yoritiladi. Talaba-yoshlarning estetik ongini rivojlantirishda musiqiy ta'limning roli, ijodiy yondashuvlar va interaktiv usullarning samaradorligi ko'rsatilib, ushbu jarayonni rivojlantirishga xizmat qiluvchi amaliy tavsiyalar taqdim etiladi.

Talaba-yoshlarning estetik ongini rivojlantirish va musiqiy bilimlarini yuksaltirish uchun quyidagi pedagogik shart-sharoitlarni ta'minlash muhim ahamiyatga ega: maqsadli ta'lim muhitini yaratish, interaktiv va innovatsion texnologiyalarni qo'llash, musiqiy faoliyatni tashkil etish, estetik tarbiya bo'yicha integratsiyalashgan yondashuvlar, ijodiy va erkin fikrlash muhitini shakllantirish.

Ta'lim jarayonida estetik ong va musiqiy bilimlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan, o'quvchilarda ijodiy fikrlash va estetik qobiliyatlarni shakllantirishga imkon beruvchi muhitni tashkil qilish. Bunda talabalarning qiziqishlari, ehtiyojlari va musiqiy qobiliyatlarini hisobga

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

olish zarur. Musiqiy ta’limda zamonaviy interaktiv usullar (masalan, multimedia texnologiyalari, virtual platformalar, elektron darsliklar) va innovatsion pedagogik yondashuvlarni joriy etish orqali ta’lim samaradorligini oshirish. Talabalarni musiqiy ijrochilik, kompozitsiya va musiqiy madaniyat tadbirlariga jalb qilish orqali ularning musiqiy didini rivojlantirish. Bunda ansambl va orkestr faoliyatida qatnashish, individual ijodiy ishlarni qo‘llab-quvvatlash muhimdir. Musiqa, adabiyot, tasviriy san’at va boshqa estetik fanlarni uyg‘unlashtirgan holda talabalarning keng ko‘lamli estetik bilim va qobiliyatlarini rivojlantirish.

Talabalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun ularga erkinlik beruvchi va mustaqil ijodiy faoliyatni qo‘llab-quvvatlovchi muhit yaratish. Ma’ruzalar, seminarlar va amaliy mashg‘ulotlar orqali musiqiy bilimlarning nazariy va amaliy jihatlarini mustahkamlash, estetik qadriyatlarni yoshlarning dunyoqarashiga singdirish. Talabalar orasida milliy musiqa merosi va jahon musiqa madaniyatini targ‘ib qilish orqali ularning madaniy bilimlarini boyitish. Talabalar va pedagoglar o‘rtasida ijodiy hamkorlikni tashkil etish, birgalikdagi loyihalar va tadbirlarda musiqiy bilimlarni amalda qo‘llash imkoniyatlarini yaratish.

Ushbu shart-sharoitlarni ta’minlash orqali talaba-yoshlarning estetik ongini rivojlantirish va musiqiy bilimlarini yuksaltirishga erishish mumkin. Bu esa ularning ma’naviy yetukligi va jamiyatda faol, ijodkor shaxs sifatida shakllanishiga zamin yaratadi.

Talaba-yoshlarning estetik ongini rivojlantirish va musiqiy bilimlarini yuksaltirish masalasi ko‘plab mahalliy va xorijiy tadqiqotlarda keng yoritilgan. Ushbu maqolada mazkur sohadagi nazariy va amaliy yondashuvlar tahlil qilinadi.

Estetik ongni shakllantirish bo‘yicha asosiy g‘oyalar N. A. Berdyayev[2, 90] va J. Devey[3, 134] kabi olimlarning asarlarida yoritilgan. Ushbu adabiyotlar estetik tarbiyaning shaxs kamolotidagi o‘rni, uning jamiyatdagi ahamiyati hamda ta’lim tizimida qo‘llanilishi haqida qimmatli ma’lumotlarni taqdim etadi.

Musiqiy ta’limni rivojlantirish va uning tarbiyaviy ahamiyati E. Abdullayev[1, 45], M. Shermuhamedov[14, 17] va M. A. Rassias[11, 263] kabi mualliflarning tadqiqotlarida keng ko‘rib chiqilgan. Ushbu ishlar musiqiy bilimlarning nazariy asoslarini belgilashda va ularni o‘quvchilarga o‘rgatishda yangi yondashuvlarni taklif etadi. XXI asr ta’limida interaktiv metodlar va innovatsion texnologiyalarning samaradorligi bo‘yicha zamonaviy tadqiqotlar R. Gagne[5, 79] talaba-yoshlarning musiqiy bilimlarini oshirishda raqamli resurslar va multimedia vositalarining muhimligini ta’kidlaydi.

Estetik didni rivojlantirishning psixologik va pedagogik jihatlari L. S. Vigotskiy[13, 49] va K. Rogers[12, 175] asarlarida muhim o‘rin tutadi. Bu mualliflarning ishlarida ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishda musiqiy faoliyatning o‘rni tahlil qilingan. San’at va ta’limning integratsiyalashuvi bo‘yicha A. Gardnerning ko‘p intellekt nazariyasi va musiqiy-intellektual rivojlanish bo‘yicha tadqiqotlari musiqa ta’limining keng imkoniyatlarini ochib beradi. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, talaba-yoshlarning estetik ongini rivojlantirish va musiqiy bilimlarini yuksaltirish ko‘p qirrali pedagogik jarayon bo‘lib, unda nazariy yondashuvlar va amaliy metodlarning uyg‘unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

tadqiqotlar musiqiy va estetik tarbiya jarayonini yanada samarali tashkil etishda nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Talaba-yoshlarning estetik ongini rivojlantirish va musiqiy bilimlarini yuksaltirishning zamonaviy ta’lim jarayonida alohida o‘rin tutishi ushbu masalaning dolzarbligini belgilaydi. Maqolada olib borilgan tadqiqotlar va adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, estetik tarbiya va musiqiy bilimlarni oshirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlar ko‘plab mualliflar tomonidan o‘rganilgan bo‘lsa-da, ularni amaliyotga tadbiq etish jarayoni doimiy takomillashtirishni talab qiladi. Musiqiy ta’lim nafaqat talabalarning kasbiy mahoratini oshiradi, balki ularning estetik didini shakllantirish, ma’naviy kamolotini ta’minlash uchun ham muhim vositadir. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, musiqiy faoliyatda ishtirok etgan talabalarda ijodkorlik, hissiy sezgirlik va san’atni qadrlash qobiliyatlari boshqa talabalarga nisbatan yuqori bo‘ladi. Zamonaviy interaktiv usullar va raqamli texnologiyalar musiqiy bilimlarni o‘rgatishda samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi. Xususan, multimedia vositalari orqali milliy va jahon musiqiy madaniyati namunalarini o‘rgatish talabalarning bilimini boyitish bilan birga ularning san’atga qiziqishini oshirishga yordam beradi. Talabalarning milliy musiqiy madaniyatga oid bilimlarini jahon musiqiy merosi bilan uyg‘un holda o‘rganishi ularning estetik dunyoqarashini kengaytiradi. Shuningdek, bu yondashuv ular orasida milliy qadriyatlarni chuqur anglash va ulardan faxrlanish hissini shakllantiradi. Talabalarda estetik ongni rivojlantirish uchun yaratilgan sharoitlarning to‘laqonli bo‘lishi muhim. Pedagogik jarayonda o‘qituvchilarning metodik mahorati, zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash qobiliyati va estetik tarbiyani qo‘llab-quvvatlovchi muhitning mavjudligi hal qiluvchi omillardan hisoblanadi. Talabalarni ijodiy musiqiy faoliyatga jalb qilish orqali ularning o‘zini ifoda etish qobiliyatlarini rivojlantirish mumkin. Ma’lumotlarga ko‘ra, ijodiy faoliyat bilan muntazam shug‘ullangan talabalar nafaqat musiqiy bilimlarni yaxshi o‘zlashtiradi, balki ular estetik hissiyotlarni chuqur anglaydi.

Muhokama natijasida aniqlanganki, talaba-yoshlarning estetik ongini rivojlantirish va musiqiy bilimlarini oshirish uchun o‘qitish metodikasi, texnologik vositalar, shaxsiy yondashuv va milliy hamda jahon musiqasi integratsiyasini qamrab olgan pedagogik tizim zarur. Ushbu yo‘nalishda amalga oshirilgan amaliy yondashuvlar yoshlarning musiqiy-estetik rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi va ularni ma’naviy yetuk shaxs sifatida shakllantiradi.

Talaba-yoshlarning estetik ongini rivojlantirish va musiqiy bilimlarini yuksaltirish zamonaviy ta’lim jarayonida dolzarb masala hisoblanadi. Mazkur tadqiqot davomida estetik ong va musiqiy bilimlarning shaxs ma’naviy kamolotidagi o‘rni, ushbu jarayonni ta’minlash uchun zarur bo‘lgan pedagogik shart-sharoitlar va samarali metodik yondashuvlar tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko‘rsatdi: musiqiy ta’lim estetik tarbiyaning ajralmas qismi bo‘lib, shaxsning ijodiy va estetik didini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega; amonaviy interaktiv texnologiyalar va milliy hamda jahon musiqiy madaniyatini integratsiyalash estetik bilimlarni oshirishning samarali usullari hisoblanadi; pedagogik jarayonni muvaffaqiyatli tashkil etish uchun talabalarning individual

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

qobiliyatlarini hisobga olish, ijodiy muhit yaratish va musiqiy faoliyatni tizimli ravishda yo‘lga qo‘yish muhimdir;

Mazkur tadqiqot asosida talaba-yoshlarning musiqiy va estetik tarbiyasini rivojlantirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Ushbu yondashuvlarni ta’lim jarayonida joriy etish nafaqat musiqiy bilimlarni yuksaltirish, balki shaxsning ma’naviy va estetik kamolotini ta’minlashda ham katta samara beradi. Bu esa jamiyatning madaniy va intellektual rivojlanishiga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abdullayev E. Musiqa ta’limining pedagogik asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2018.
2. Berdyayev N. Smysl tvorchestva: Opyt opravdaniya cheloveka. – Moskva: Nauka, 1990.
3. Dewey J. Art as Experience. – New York: Minton, Balch & Company, 1934.
4. Irkinovna, N. N. (2022). Age features of the musical development of children. European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 2(12), 196-199.
5. Gagné R. The Conditions of Learning. – New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1985.
6. Gardner H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. – New York: Basic Books, 1983.
7. Taruskin R. The Oxford History of Western Music. – Oxford: Oxford University Press, 2005.
8. Najmetdinova Nigora Irkinovna “Theoretical foundations of musical education of children” Electronic journal of actual problems of modern science, education and training. December 2023-12. ISSN 2181-9750; 41-44.
9. Нигора Нажметдинова, “Фортепиано синфида инструктив этюдлар устида ишлаш усуллари” Musiqa илмий-услубий журнал, 3/2023, 74-77.
10. Нажметдинова, Н. И., & Матьякубова, У. Г. (2021). НАЧАЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ СЛУШАНИЮ МУЗЫКИ. Экономика и социум, (4-2 (83)), 240-243.
11. Rassias M. A. Music Education and Modern Approaches. – Berlin: Springer, 2019.
12. Rogers C. Freedom to Learn. – Columbus: Merrill Publishing Company, 1969.
13. Vygotskiy L. S. Psixologiya iskusstva. – Moskva: Prosveshchenie, 1971.
14. Shermuhamedov M. Estetik tarbiya nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2015.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Najmetdinova Nigora Irkinovna**, Urganch davlat universiteti o‘qituvchisi, [**Najmetdinova Nigora Irkinovna,** преподавателя Ургенчского государственного университета], [**Nigora I. Najmetdinova,** teacher of Urgench State University]; manzil: O‘zbekiston, Urganch sh., Hamid Olimjon ko'chasi, 14-uy [адрес: Узбекистан, Ургенч, ул. Ҳамид Олимжон, 14], [address: Uzbekistan, 14, Khamid Alimjan st., Urgench city]. E-mail: nigora-6868@mail.ru ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0159-6075

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

TALABALARNING ILMIY TADQIQOTCHILIK KOMPETENTSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

© Sh.N. Raximova[1]✉

[1]Urganch davlat pedagogika instituti, Urganch, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada talabalarning ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirishning nazariy asoslari tadqiq etilgan. Ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasi tushunchasi, uning tarkibiy elementlari, shakllanish bosqichlari va ta'lim jarayonida qo'llanilishi mumkin bo'lgan pedagogik yondashuvlar keng yoritilgan. Mualliflar talabalarda ilmiy tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish uchun samarali o'quv metodlari, innovatsion texnologiyalar va amaliy mashg'ulotlardan foydalanish zarurligini ta'kidlagan. Shuningdek, maqolada zamonaviy ta'lim tizimida ilmiy faoliyatning ahamiyati va uni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo'lgan sharoitlar muhokama qilingan.

MAQSAD: talabalarning ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirishning nazariy asoslarini o'rganish, ushbu jarayonning tarkibiy elementlarini aniqlash va ta'lim jarayonida samarali pedagogik yondashuvlar hamda innovatsion texnologiyalarni qo'llash orqali ularning ilmiy faoliyatga tayyorligini oshirishga oid ilmiy-uslubiy tavsiyalar ishlab chiqish.

MATERIALLAR VA METODLAR: mazkur tadqiqotda talabalarning ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirish jarayonini o'rganishda zamonaviy pedagogik va psixologik yondashuvlarga asoslangan metodologik usullar qo'llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: talabalarning ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirish nafaqat ularning kasbiy tayyorgarligini oshirish, balki mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvni rivojlantirish uchun ham muhim omil hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ilmiy tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish jarayoni bir necha asosiy omillarga bog'liq.

XULOSA: talabalarning ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirish zamonaviy ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun bir qator nazariy va amaliy yondashuvlarni uyg'unlashtirish zarur.

Kalit so'zlar: ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasi, talaba faoliyati, innovatsion texnologiyalar, pedagogik yondashuvlar, ilmiy ko'nikmalar, nazariy asoslar, zamonaviy ta'lim tizimi, amaliy mashg'ulotlar.

Iqtibos uchun: Raximova Sh.N. Talabalarning ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirishning nazariy asoslari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.188-194.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

НАУЧНО ТЕОРЕТИЧИСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ

© Ш.Н. Рахимова[1]✉
[1]Ургенчский государственный педагогический институт, Ургенч, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье изучаются теоретические основы формирования научно-исследовательской компетентности студентов. широко освещено понятие научно-исследовательской компетентности, ее структурные элементы, этапы формирования и педагогические подходы, которые могут быть использованы в образовательном процессе. авторы подчеркнули необходимость использования эффективных методов обучения, инновационных технологий и практических занятий для развития у студентов научно-исследовательских навыков. также в статье рассматривается значение научной деятельности в современной системе образования и условия, необходимые для ее успешной реализации.

ЦЕЛЬ: изучить теоретические основы формирования научно-исследовательской компетентности студентов, определить структурные элементы этого процесса и разработать научно-методические рекомендации по повышению их готовности к научной деятельности путем использования эффективных педагогических подходов и инновационных технологий в учебном процессе. учебный процесс.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в работе использованы методические методы, основанные на современных педагогических и психологических подходах для изучения процесса формирования научно-исследовательской компетентности студентов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: формирование научно-исследовательской компетентности студентов является важным фактором не только повышения их профессиональной подготовки, но и развития самостоятельного мышления и творческого подхода. Результаты исследования показывают, что процесс развития научно-исследовательских навыков зависит от нескольких основных факторов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: формирование научно-исследовательской компетентности студентов является одним из важных направлений современной системы образования. Согласно результатам исследования, для успешной реализации данного процесса необходимо объединить ряд теоретических и практических подходов.

Ключевые слова: научно-исследовательская компетентность, студенческая деятельность, инновационные технологии, педагогические подходы, научные навыки, теоретические основы, современная система образования, производственная практика.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Для цитирования: Рахимова Ш.Н. Научно теоретичиские основы формирования исследовательской компетенции студентов. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 188-194.

SCIENTIFIC THEORETICAL FOUNDATIONS FOR THE FORMATION OF RESEARCH COMPETENCE OF STUDENTS

© Shakhnoza N. Rakhimova[1]✉
[1]Urgench State Pedagogical Institute, Urgench, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article examines the theoretical foundations of the formation of students' scientific research competence. The concept of scientific research competence, its structural elements, stages of formation and pedagogical approaches that can be used in the educational process are widely covered. The authors emphasize the need to use effective teaching methods, innovative technologies and practical exercises to develop scientific research skills in students. The article also discusses the importance of scientific activity in the modern education system and the conditions necessary for its successful implementation.

AIM: to study the theoretical foundations of the formation of students' scientific research competence, identify the structural elements of this process and develop scientific and methodological recommendations for increasing their readiness for scientific activity through the use of effective pedagogical approaches and innovative technologies in the educational process.

MATERIALS AND METHODS: in this study, methodological methods based on modern pedagogical and psychological approaches were used to study the process of forming students' scientific research competence.

DISCUSSION AND RESULTS: the formation of students' scientific research competence is an important factor not only for improving their professional training, but also for developing independent thinking and a creative approach. The results of the study show that the process of developing scientific research skills depends on several key factors.

CONCLUSION: the formation of students' scientific research competence is one of the important directions of the modern education system. According to the results of the study, for the successful implementation of this process, it is necessary to combine a number of theoretical and practical approaches.

Keywords: scientific research competence, student activity, innovative technologies, pedagogical approaches, scientific skills, theoretical foundations, modern education system, practical training.

For citation: Shakhnoza N. Rakhimova. (2024) 'Scientific theoretical foundations for the formation of research competence of students', Inter education & global study, (10), pp. 188-194. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Bugungi globallashuv jarayonida jamiyatning barcha sohalarida innovatsiyalar va yangi texnologiyalarni joriy etish talabi kuchayib bormoqda. Ta'lim tizimi ham ushbu jarayonlarning ajralmas qismi sifatida zamonaviy talablarni qondiradigan, mustaqil fikrlaydigan va ilmiy tadqiqotchilik salohiyatiga ega kadrlarni tayyorlashga yo'naltirilgan. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida talabalarni ilmiy faoliyatga jalb qilish va ularning tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir.

Ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasi talabalarning o'z kasbiy sohalarida ilmiy izlanish olib borish, muammolarni tahlil qilish va ijodiy yechimlar topish ko'nikmalarini rivojlantirishni nazarda tutadi. Ushbu jarayonni samarali amalga oshirish uchun nazariy asoslarni aniqlash va innovatsion pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Mazkur maqolada talabalarning ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirishning nazariy jihatlari, uning tarkibiy elementlari va ta'lim jarayonida qo'llanilishi mumkin bo'lgan usullar yoritiladi. Maqola ilmiy kompetentsiyani shakllantirishning dolzarb muammolarini aniqlash va ularni hal qilishga qaratilgan takliflarni taqdim etadi. Mazkur tadqiqotda talabalarning ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirish jarayonini o'rganishda zamonaviy pedagogik va psixologik yondashuvlarga asoslangan metodologik usullar qo'llanildi. Tadqiqotning metodologik asosini quyidagi yondashuvlar tashkil etdi:

Nazariy tahlil - ilmiy-tadqiqotchilik kompetentsiyasining mohiyati, tarkibiy qismlari va shakllantirish jarayonini o'rganishda mavjud ilmiy manbalar, pedagogik va psixologik adabiyotlar tahlil qilindi. Tizimli yondashuv - ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini talabalarning umumiy ta'lim jarayonidagi o'rnini belgilashda tizimli fikrlash tamoyillaridan foydalanildi. Tajriba-sinov tadqiqot - talabalarning ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirish bo'yicha turli pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlarni sinovdan o'tkazish orqali amaliy natijalar olindi. Anketalar va so'rovlar - talabalarning ilmiy tadqiqotchilik qobiliyatlarini aniqlash uchun diagnostik testlar, anketalar va so'rovlar o'tkazildi.

Taqqoslash va umumlashtirish - olingan ma'lumotlar zamonaviy ilmiy tendensiyalar bilan solishtirildi va umumlashtirildi. Mazkur metodologik yondashuvlar asosida talabalarning ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini rivojlantirish jarayonida samaradorlikni oshirishga qaratilgan xulosalar va tavsiyalar ishlab chiqildi. Talabalarning ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirishga oid ilmiy-adabiy manbalar tahlili bu masalaning dolzarb ekanligini tasdiqlaydi. Ko'plab mahalliy va xorijiy tadqiqotchilar ushbu mavzuda samarali ish olib borib, turli yondashuv va uslublarni taklif etgan.

Ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasi tushunchasi**.** D. A. Kolb [4] va J. P. Guilford [2] tadqiqotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishni o'quv jarayonining ajralmas qismi sifatida ko'rsatgan. Ularning fikricha, ilmiy kompetentsiya talabaning tahliliy fikrlashi, muammolarni aniqlashi va ularni hal qilish bo'yicha mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatidan iboratdir. Shu

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

bilan birga, G. V. Rogov va A. M. Novikov [5] kabi olimlar ilmiy tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirishda amaliy mashg‘ulotlarning o‘rni va ahamiyatini alohida ta’kidlaganlar.

Talabalarning ilmiy kompetentsiyasini shakllantirishda ta’lim jarayoniga tizimli yondashuv samarali hisoblanadi. J. Bruner [1] va V. Davidov [2] tomonidan ishlab chiqilgan kognitiv yondashuv ilmiy fikrlashni rivojlantirishning asosiy omili sifatida tan olingan. Shu bilan birga, zamonaviy tadqiqotchilar – E. F. Zeer va Yu. K. Babanskiylar [8] – innovatsion texnologiyalarni qo‘llash ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlaydi.

Innovatsion texnologiyalarni ta’lim jarayoniga joriy etish bo‘yicha I. V. Robert[5] va N. V. Kuzmina tadqiqotlarida ko‘plab qimmatli fikrlar bildirilgan. Ayniqsa, virtual laboratoriyalar, onlayn platformalar va interaktiv dasturlar ilmiy faoliyatni samarali tashkil etishda o‘z ahamiyatini namoyon etmoqda. Shuningdek, talabalarning mustaqil tadqiqotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishda loyiha asosidagi o‘qitish metodining o‘rni keng o‘rganilgan.

Mahalliy olimlari – M. To‘xtayev, G. Saidova va L. Bekmuratova[7] – ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini rivojlantirishda milliy va xalqaro tajribaning integratsiyasiga alohida e’tibor qaratganlar. Ularning fikricha, talabalarning ilmiy salohiyatini rivojlantirish uchun o‘quv dasturlarini modernizatsiya qilish va innovatsion ta’lim shakllaridan foydalanish zarur. Tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko‘rsatadiki, talabalarning ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirish nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirishni ham talab qiladi. Shu bois, ushbu maqola mazmunida ilg‘or nazariy va amaliy yondashuvlarni birlashtirishga alohida e’tibor qaratilgan.

Talabalarning ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirish nafaqat ularning kasbiy tayyorgarligini oshirish, balki mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvni rivojlantirish uchun ham muhim omil hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ilmiy tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish jarayoni bir necha asosiy omillarga bog‘liq: innovatsion pedagogik texnologiyalarning qo‘llanilishi, nazariy va amaliy mashg‘ulotlarning integratsiyasi hamda o‘qituvchilarning malaka darajasi. Muhokama davomida aniqlanganidek, ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirishda tizimli va kognitiv yondashuvlar alohida ahamiyatga ega. Talabalarning mustaqil tadqiqotchilik faoliyatini tashkil qilish, loyiha asosidagi ta’lim va muammoli ta’lim metodlari ushbu jarayonni samarali amalga oshirishga imkon beradi. Bu uslublar talabalarga real hayotdagi ilmiy masalalarni mustaqil tahlil qilish va hal qilish imkoniyatini beradi. Muhokamada innovatsion texnologiyalar, xususan, virtual laboratoriyalar, onlayn platformalar va interaktiv o‘quv dasturlaridan foydalanish talabalar ilmiy faoliyatining samaradorligini oshirishda muhim omil ekani qayd etildi. Zamonaviy texnologiyalar orqali o‘quvchilar ilmiy izlanish jarayonida ijodiy fikrlash va analitik tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirishda amaliy mashg‘ulotlarning o‘rni juda katta. Eksperimental va laboratoriya mashg‘ulotlari orqali talabalarning nazariy bilimlarini amaliyotda qo‘llash qobiliyatlari rivojlanadi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Shuningdek, amaliy mashg‘ulotlar talabalarda mas’uliyat hissi va jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Muhokama jarayonida milliy va xalqaro tajribaning integratsiyasi muhim ahamiyatga ega ekani ta’kidlandi. Mahalliy va xorijiy mamlakatlar tajribasi ko‘rsatadiki, talabalarning ilmiy salohiyatini oshirishda turli pedagogik usullarning uyg‘unligi yuqori samaradorlikni ta’minlaydi. Talabalarning ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirish uchun pedagogik va texnologik imkoniyatlardan samarali foydalanish zarur. Bu jarayon nafaqat talabalarning akademik salohiyatini, balki ularning kelgusidagi kasbiy muvaffaqiyatini ham ta’minlaydi. Maqolada keltirilgan yondashuvlar ushbu jarayonni yanada samarali tashkil etish uchun nazariy va amaliy tavsiyalarni taklif etadi.

Talabalarning ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirish zamonaviy ta’lim tizimining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun bir qator nazariy va amaliy yondashuvlarni uyg‘unlashtirish zarur. Ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasi talabaning tahliliy fikrlashi, muammolarni mustaqil hal qilish va ijodiy yondashuv kabi qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan bo‘lib, bu ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatli bo‘lishini ta’minlaydi. Tadqiqotda quyidagilar asosiy xulosalar sifatida belgilandi: ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasi tushunchasi va uning tarkibiy qismlari aniqlab berildi. Bu kompetentsiyani shakllantirishda nazariy bilimlar va amaliy ko‘nikmalarni uyg‘unlashtirish muhim ahamiyatga ega; innovatsion texnologiyalarni qo‘llashning samaradorligi tasdiqlandi. Virtual laboratoriyalar, onlayn platformalar va interaktiv mashg‘ulotlar talabalar ilmiy faoliyatining sifatini oshirishga xizmat qilishi aniqlandi; pedagogik yondashuvlarning ahamiyati ta’kidlandi. Loyiha asosidagi ta’lim, muammoli ta’lim va tizimli yondashuv orqali talabalarning ilmiy qobiliyatlarini rivojlantirish mumkinligi isbotlandi; amaliy mashg‘ulotlar nazariy bilimlarni mustahkamlashning asosiy omili sifatida belgilandi. Eksperimental ishlar va laboratoriya mashg‘ulotlari talabalarni ilmiy faoliyatga tayyorlashda samarali vosita ekanligi qayd etildi.

Mazkur izlanish natijalari talabalarning ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirish jarayonini yanada takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-uslubiy asos yaratadi va bu borada kelgusida amalga oshiriladigan ishlar uchun yo‘nalish belgilab beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Bruner, J. Toward a Theory of Instruction. Harvard University Press, 1966.
2. Guilford, J. P. The Nature of Human Intelligence. McGraw-Hill, 1967.
3. Davydov, V. V. Problemy razvitiya myshleniya v obuchenii. Moskva: Pedagogika, 1986.
4. Kolb, D. A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Prentice Hall, 1984.
5. Novikov, A. M. Metodologiya nauchnogo issledovaniya. Moskva: Nauka, 2010.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

6. Robert, I. V. Obrazovanie v usloviyax razvitiya informatsionnogo obshchestva. Moskva: Akademiya, 2003.
7. To‘xtayev, M., & Saidova, G. Oliy ta’limda ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini rivojlantirishning dolzarb masalalari. Toshkent: O‘zMU nashriyoti, 2020.
8. Zeer, E. F., & Babanskiy, Yu. K. Pedagogik innovatsiyalar va ularning ta’lim tizimidagi qo‘llanilishi. Moskva: Nauka, 2012.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Raximova Shaxnoza Ne'mat qizi**, Urganch davlat pedagogika instituti assissent o‘qituvchisi va magistranti, [**Рахимова Шахноза Неьмат қизи,** Ургенчский государственный педагогический институт, ассистент преподавателя и магистрант], [**Shakhnoza N. Rakhimova**, Urgench State Pedagogical Institute, assistant professor and graduate student]; manzil: O‘zbekiston, Urganch sh., Gurlan ko'chasi, 1A-uy [адрес: Узбекистан, Ургенч, ул. Гурлан, 1А], [address: Uzbekistan, 1A, Gurlan st., Urgench city] E-mail: raximovashaxnoza300@gmail.com ORICD: 0009-0005-1813-6293

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA O‘QUV JARAYONINI BOSHQARISHDA AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA VOSITALARIDAN FOYDALANISHNING METODIK IMKONIYATLARI

© M.H. Habibullayev[1]✉

[1]Urganch davlat universiteti, Urganch, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada oliy ta’lim muassasalarida o‘quv jarayonini boshqarishda axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanishning metodik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Ushbu texnologiyalarning o‘quv jarayonini takomillashtirishga xizmat qiluvchi xususiyatlari, masofaviy ta’limni samarali tashkil etishdagi ahamiyati, interaktiv o‘quv usullarini rivojlantirishga qo‘shgan hissasi va talabalarning bilim olish jarayonini shaxsiylashtirishdagi roli yoritiladi. Shuningdek, maqolada axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositalarini qo‘llashga doir innovatsion metodlar, ular bilan bog‘liq muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari asosida ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

MAQSAD: mazkur maqolaning maqsadi oliy ta’lim muassasalarida o‘quv jarayonini boshqarishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning metodik imkoniyatlarini tahlil qilish, ularning samaradorligini oshirish yo‘llarini aniqlash va ta’lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir. Maqola, shuningdek, AKT vositalarining ta’lim jarayonidagi roli, ularni qo‘llashda yuzaga keladigan muammolar va ularning yechimlarini o‘rganishga qaratilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR: mazkur tadqiqotda oliy ta’lim muassasalarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanishning metodik imkoniyatlarini o‘rganishda bir qator samarali tadqiqot usullari qo‘llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: oliy ta’lim muassasalarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanish ta’lim jarayonini boshqarishda yangi imkoniyatlarni taqdim etadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, AKT vositalari ta’lim sifatini oshirish, interfaol darslar tashkil etish, masofaviy ta’limni samarali yo‘lga qo‘yish va o‘quv jarayonini optimallashtirishda muhim ahamiyatga ega.

XULOSA: oliy ta’lim muassasalarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanish ta’lim jarayonini boshqarishning samaradorligini oshirish uchun muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, AKT vositalari ta’limning shaxsiylashtirilishi, interfaol metodlar joriy etilishi va masofaviy ta’limning rivojlanishida hal qiluvchi omil bo‘lib xizmat qiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Kalit so‘zlar: axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, masofaviy ta’lim, interaktiv o‘qitish metodlari, o‘quv jarayoni boshqaruvi, innovatsion pedagogika, raqamli ta’lim platformalari, metodik imkoniyatlar.

Iqtibos uchun: Habibullayev M.H. Oliy ta’lim muassasalarida o‘quv jarayonini boshqarishda axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanishning metodik imkoniyatlari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.195-201

МЕТОДИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ СРЕДСТВ ПРИ УПРАВЛЕНИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМ ПРОЦЕССОМ В ВУЗАХ

© М.Х. Хабибуллаев[1]✉
[1]Ургенчский государственный университет, Ургенч, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируются методические возможности использования информационно-коммуникационных средств в управлении образовательным процессом в высших учебных заведениях. Выделены особенности этих технологий, служащих совершенствованию образовательного процесса, их значение в эффективной организации дистанционного образования, их вклад в развитие интерактивных методов обучения, их роль в персонализации процесса обучения студентов. Также в статье рассматриваются инновационные методы использования информационно-коммуникационных технологий, проблемы, связанные с ними, и пути их устранения. По результатам исследования были разработаны рекомендации по повышению эффективности образовательного процесса.

ЦЕЛЬ: целью данной статьи является анализ методологических возможностей использования информационно-коммуникационных технологий в управлении образовательным процессом в высших учебных заведениях, определение путей повышения их эффективности, а также разработка практических рекомендаций по эффективному использованию инновационных технологий. педагогические технологии в образовательном процессе. Целью статьи также является изучение роли средств ИКТ в образовательном процессе, проблем, возникающих при их использовании, и способов их решения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в работе использован ряд эффективных методов исследования методических возможностей использования информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в высших учебных заведениях.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: использование информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в высших учебных заведениях открывает новые возможности в управлении образовательным процессом. В ходе исследования было установлено, что инструменты ИКТ играют важную роль в повышении качества образования, организации интерактивных уроков,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

эффективном налаживании дистанционного образования и оптимизации образовательного процесса.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: использование информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в высших учебных заведениях имеет важное значение для повышения эффективности управления образовательным процессом. В ходе исследования установлено, что инструменты ИКТ являются решающим фактором персонализации образования, внедрения интерактивных методов и развития дистанционного образования.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, дистанционное образование, интерактивные методы обучения, управление образовательным процессом, инновационная педагогика, цифровые образовательные платформы, методические возможности.

Для цитирования: Хабибуллаев М.Х. Методические возможности использования информационно-коммуникационных средств при управлении образовательным процессом в вузах. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 195-201.

METHODOLOGICAL POSSIBILITIES OF USING INFORMATION AND COMMUNICATION MEANS IN MANAGING THE EDUCATIONAL PROCESS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

© Mukhammad Kh. Khabibullayev[1] ✉
[1]Urgench State University, Urgench, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article analyzes the methodological possibilities of using information and communication technologies in managing the educational process in higher educational institutions. The features of these technologies that serve to improve the educational process, their importance in the effective organization of distance learning, their contribution to the development of interactive learning methods, and the role of students in personalizing the learning process are highlighted. The article also considers innovative methods for using information and communication technologies, problems associated with them, and ways to overcome them. Based on the results of the research, recommendations are developed to improve the effectiveness of the educational process.

AIM: the purpose of this article is to analyze the methodological possibilities of using information and communication technologies in managing the educational process in higher educational institutions, identify ways to increase their effectiveness, and develop practical recommendations for the effective use of innovative pedagogical technologies in the educational process. The article also aims to study the role of ICT tools in the educational process, the problems that arise in their use and their solutions.

MATERIALS AND METHODS: in this study, a number of effective research methods were used to study the methodological possibilities of using information and communication technologies (ICT) in higher education institutions.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

DISCUSSION AND RESULTS: the use of information and communication technologies (ICT) in higher education institutions provides new opportunities for managing the educational process. The study found that ICT tools are important for improving the quality of education, organizing interactive lessons, effectively implementing distance learning, and optimizing the learning process.

CONCLUSION: the use of information and communication technologies (ICT) in higher education institutions is important for improving the efficiency of managing the educational process. The study found that ICT tools are a decisive factor in the personalization of education, the introduction of interactive methods, and the development of distance learning.

Keywords: information and communication technologies, distance learning, interactive teaching methods, learning process management, innovative pedagogy, digital educational platforms, methodological opportunities.

For citation: Mukhammad Kh. Khabibullayev (2024) 'Methodological possibilities of using information and communication means in managing the educational process in higher educational institutions', Inter education & global study, (10), pp. 195-201. (In Uzbek).

Zamonaviy ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining (AKT) roli tobora ortib bormoqda. Ta'lim sohasida innovatsion texnologiyalarni joriy etish jarayoni, ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini boshqarishda muhim ahamiyat kasb etadi. AKT vositalari yordamida o'qituvchilar va talabalar o'rtasida samarali muloqotni tashkil etish, masofaviy ta'lim tizimini rivojlantirish va interaktiv darslarni o'tkazish imkoniyatlari kengaymoqda. Shu bilan birga, raqamli platformalar o'quv materiallarini ishlab chiqish va tarqatishda, shuningdek, talabalar bilimini baholashda muhim vosita sifatida namoyon bo'lmoqda.

Oliy ta'limda AKT dan foydalanishning metodik imkoniyatlari o'quv jarayonining samaradorligini oshirishga, o'qitish sifatini yaxshilashga va talabalarning mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Shu nuqtayi nazardan, ushbu maqola AKT vositalarining ta'lim jarayonidagi o'rnini tahlil qilish, ulardan samarali foydalanish metodikasi va imkoniyatlarini tadqiq qilishga bag'ishlangan.

Mazkur mavzuning dolzarbligi zamonaviy ta'limning globallashuvi, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va ta'lim jarayonining raqamli transformatsiya talablariga javob berish zaruratidan kelib chiqadi. Tadqiqot AKT vositalaridan samarali foydalanish orqali oliy ta'lim jarayonini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan.

Mazkur tadqiqotda oliy ta'lim muassasalarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning metodik imkoniyatlarini o'rganishda quyidagi tadqiqot usullari qo'llanildi:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

AKT vositalaridan foydalanish bo‘yicha ilg‘or ilmiy ishlanmalar, pedagogik va didaktik yondashuvlar o‘rganildi. Ushbu texnologiyalarning o‘quv jarayoniga integratsiyasini ta'minlashga qaratilgan konsepsiyalar va metodik materiallar tahlil qilindi. Metodik yondashuvlar o‘quv jarayonida AKT dan foydalanishning o‘quvchilarning bilim olish samaradorligiga, dars sifatiga va interfaol ta’limni rivojlantirishga ta’sirini aniqlashga yo‘naltirildi. Shuningdek, tadqiqot davomida ta’lim jarayonida uchraydigan muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqildi. Oliy ta’limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish masalasi bo‘yicha tanlangan adabiyotlar AKT vositalarining nazariy asoslari, ularning ta’lim jarayoniga integratsiyasi, metodik imkoniyatlari va amaliy qo‘llanilishi bo‘yicha turli yondashuvlarni qamrab oladi.

Q. Abdurahmonov [2, 61] tomonidan yozilgan "Innovasion texnologiyalar asosida o‘quv jarayonini tashkil etish asoslari" asari, ta’lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni joriy etishning asosiy yo‘nalishlari va metodlarini ko‘rsatib beradi. Ushbu asar, AKT vositalarining dars jarayonidagi interaktiv usullarni rivojlantirishdagi ahamiyatini keng ko‘rib chiqadi.

H. Mamotov [4, 17] tomonidan yozilgan "Axborot-kommunikasiya texnologiyalari va ta'lim jarayoni" asarida AKT dan foydalanishning o‘quv jarayonidagi imkoniyatlari va o‘qituvchi-talimchi o‘rtasidagi muloqotni yaxshilashdagi roli yoritilgan. Bu asar oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini oshirish uchun metodik yondashuvlarni ishlab chiqishga asos bo‘lib xizmat qiladi.

UNESCO ning "ICT in Education: A Global Perspective"[5] nomli hisobotida global darajadagi tajribalar va tendensiyalar o‘rganilib, AKT vositalarining ta’lim tizimiga kiritilishi bilan bog‘liq muvaffaqiyatlar va muammolar keng tahlil qilingan. Bu manba xalqaro tajribalardan foydalanish imkoniyatini beradi.

V.N. Shapovalning [10, 214] asari AKT vositalarini ta’lim jarayonida samarali boshqarishning zamonaviy usullari haqida fikr yuritadi. Asarda AKTning o‘quv jarayonidagi integratsion xususiyatlari, raqamli transformatsiya jarayonlari va pedagogik jarayonlardagi ahamiyati tahlil qilingan.

N. Norqobilov [6, 39] tomonidan chop etilgan "Ta’limda innovatsion yondashuvlar va AKT vositalari" kitobi, AKT vositalaridan foydalanishning nazariy va amaliy jihatlarini o‘rganadi. Ayniqsa, masofaviy ta’limni tashkil etish bo‘yicha yondashuvlar batafsil bayon etilgan.

A. Ahmadaliyev [3, 98] asarida masofaviy ta’lim texnologiyalari va ulardan foydalanishning imkoniyatlari keng yoritilgan. Ushbu manba, ayniqsa, pandemiya sharoitida masofaviy ta’limni rivojlantirishdagi dolzarb masalalarni yoritish bilan ajralib turadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yildagi PQ-3245 qarori[1] AKT vositalarining ta’lim jarayonida keng ko‘lamli qo‘llanilishini qo‘llab-quvvatlash uchun normativ-huquqiy asoslar yaratgan va oliy ta’lim tizimida zamonaviy texnologiyalarni joriy etishga rag‘batlantiruvchi dasturlarni taqdim etgan.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Bu adabiyotlar oliy ta’lim muassasalarida o‘quv jarayonini boshqarishda AKT vositalaridan foydalanishning nazariy asoslari va amaliy ko‘rsatmalarini yoritish bilan birga, global va milliy tajribani o‘zaro taqqoslash imkonini beradi. Shuningdek, ular tadqiqot mavzusi bo‘yicha ilmiy xulosalar va tavsiyalarni ishlab chiqishga ko‘maklashadi.

Oliy ta’lim muassasalarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ta’lim jarayonini boshqarishda yangi imkoniyatlarni taqdim etadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, AKT vositalari ta’lim sifatini oshirish, interfaol darslar tashkil etish, masofaviy ta’limni samarali yo‘lga qo‘yish va o‘quv jarayonini optimallashtirishda muhim ahamiyatga ega. Biroq, ushbu texnologiyalardan foydalanish jarayonida bir qator muammolar ham mavjud.

AKT vositalarining ta’lim jarayonidagi ijobiy ta’siri: Ta’limning shaxsiylashtirilishi: AKT vositalari orqali har bir talaba o‘zining bilim darajasiga mos ta’lim olish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu shaxsiy yondashuvni kuchaytiradi va o‘quv jarayonining samaradorligini oshiradi;

Masofaviy ta’limning rivojlanishi: Raqamli platformalar yordamida talabalar geografik joylashuvdan qat’i nazar, sifatli ta’lim olish imkoniyatiga ega bo‘ladilar;

Resurslarga qulay kirish: AKT vositalari o‘quv materiallari, ma’lumotlar bazalari va ilmiy adabiyotlarga tez va oson kirishni ta’minlaydi; o‘quv jarayonining boshqaruv samaradorligi: AKT vositalari yordamida o‘quv jarayonini kuzatish va boshqarish osonlashadi, talabalar bilimini baholash avtomatlashtiriladi; oliy ta’lim muassasalarida AKT vositalarini samarali joriy etish uchun texnik bazani mustahkamlash va pedagoglar uchun maxsus o‘quv kurslarini tashkil etish zarur; ta’lim tizimida innovatsion platformalar, masalan, virtual sinflar va interaktiv dasturlarni kengaytirish lozim; talabalar va o‘qituvchilar uchun raqamli savodxonlikni oshirishga qaratilgan trening va seminarlarni yo‘lga qo‘yish kerak; AKT dan foydalanish bo‘yicha milliy va xalqaro tajribalarni integratsiya qilish orqali yangi metodik yondashuvlarni ishlab chiqish lozim.

Mazkur muhokama shuni ko‘rsatadiki, AKT vositalaridan samarali foydalanish ta’lim jarayonining innovatsion transformatsiyasini ta’minlaydi. Biroq, bu jarayon texnologik, pedagogik va tashkiliy jihatlarni birlashtirish orqali amalga oshirilishi lozim. Shunday ekan, oliy ta’lim muassasalari AKT vositalaridan foydalanishning yangi imkoniyatlarini izlashda doimiy ravishda izlanishda bo‘lishlari zarur. Oliy ta’lim muassasalarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ta’lim jarayonini boshqarishning samaradorligini oshirish uchun muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, AKT vositalari ta’limning shaxsiylashtirilishi, interfaol metodlar joriy etilishi va masofaviy ta’limning rivojlanishida hal qiluvchi omil bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, bu vositalar yordamida ta’lim jarayoni zamonaviy talablar va standartlarga moslashtirilmoqda.

Biroq, ushbu texnologiyalardan foydalanishda texnik infratuzilmaning yetishmasligi, pedagog kadrlarning malakasi va texnologik savodxonlik kabi muammolar kuzatilmoqda. Ushbu kamchiliklarni bartaraf etish uchun quyidagi yo‘nalishlarda ish olib borish tavsiya etiladi: Oliy ta’lim muassasalarida texnik bazani modernizatsiya qilish va zamonaviy AKT vositalarini joriy etish, O‘qituvchilar va talabalar uchun raqamli savodxonlikni oshirish

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

bo‘yicha maxsus kurslar va seminarlar tashkil etish, Innovatsion pedagogik yondashuvlarni joriy etish va AKT vositalaridan samarali foydalanish bo‘yicha xalqaro tajribalarni o‘rganish.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, AKT vositalarini to‘g‘ri va samarali qo‘llash ta’lim jarayonini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqadi. Shu sababli, oliy ta’lim tizimi AKTdan foydalanishning strategik yo‘nalishlarini ishlab chiqishi va ularni keng joriy etishi zarur. Bu esa ta’lim sifati va samaradorligini oshirishga, shuningdek, global raqobatbardoshlikni ta’minlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 29.08.2017 yildagi PQ-3245-son https://lex.uz/docs/-3324016
2. Abdurahmonov, Q. (2019). Innovasion texnologiyalar asosida o‘quv jarayonini tashkil etish asoslari. Toshkent: «O‘qituvchi» nashriyoti.
3. Ahmadaliev, A. (2022). Masofaviy ta’lim texnologiyalari: imkoniyatlar va samaradorlik. Buxoro: Buxoro davlat universiteti nashriyoti.
4. Mamatov, H. (2018). Axborot-kommunikasiya texnologiyalari va ta'lim jarayoni. Samarqand: SamDU nashriyoti.
5. UNESCO. (2020). ICT in Education: A Global Perspective. Retrieved from https://unesco.org.
6. Norqobilov, N. (2021). Ta’limda innovatsion yondashuvlar va AKT vositalari. Toshkent: Iqtisodiyot va ta’lim nashriyoti.
7. Khudoynazarov, D. (2022). Issues of introducing digital technologies into the activities of courts. The American Journal of Political Science Law and Criminology, 4(01), 1-6.
8. Xudoynazarov, E. M. (2019). Didaktic possibilities of oral exercises in forning initial classes pupils' mathematical thinking activity. Eastern European Scientific Journal, Ausgabe. Germany, (1-2019), 249.
9. Madraximovich, X. E., & Urazboyevna, U. N. (2023). O ‘quvchilar mantiqiy fikrlashini rivojlantirishda sinfdan tashqari ustoz-shogird munosabatlarining ahamiyati. Science and innovation, 2(Special Issue 12), 564-566.
10. Shapoval, V.N. (2021). Metodi upravleniya obrazovatel'nim prosessom v usloviyax sifrovoy transformasii. Sankt-Peterburg: NIU VShE.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Habibullayev Muxammad Habibulla o‘g‘li,** Urganch davlat universiteti assistant o‘qituvchisi, [**Хабибуллаев Мухаммад Хабибуллаевич,** Ассистент преподавателя Ургенчского государственного университета], [**Khabibullayev Kh. Mukhammad,** Assistant teacher of Urgench State University]; manzil: O‘zbekiston, Urganch sh., Hamid Olimjon ko'chasi, 14-uy [адрес: Узбекистан, Ургенч, ул. Ҳамид Олимжон, 14], [address: Uzbekistan, 14, Khamid Alimjan st., Urgench city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

FIZIKA FANINI O‘QITISHDA “FASTMEAN” DASTURIDAN FOYDALANISH METODIKASI

© Sh.I. Abdullayeva[1]✉, T.A. Djalalov[2]✉

[1]Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU, Toshkent, O‘zbekiston
[2]Moskva muhandislik fizikasi instituti” Milliy tadqiqot yadro universiteti Toshkent filiali, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada fizika darslarini o‘tkazishning uslubiy yondashuvlari ko‘rib chiqilgan. Texnika ta’lim yo‘nalishlaridagi mutaxassislarni tayyorlashda fizika fanining o‘rni va ahamiyati haqida fikr bildirilgan. Axborot texnologiyalari sohasida zamonaviy kadrlarni tayyorlashda fizika fanining o‘rni va fizika fanini o‘qitishda “Fastmean” dasturidan foydalanishning imkoniyatlari yoritib berilgan. Turli darajali murakkablikdagi sxemalarni amalga oshirishda dasturning ichki imkoniyatlari ko‘rsatib o‘tilgan. Shu bilan birga fizika darslarini o‘tkazishning uslubiy yondashuvlari, texnika ta’lim yo‘nalishlaridagi talabalarga fizika fanini o‘qitishda modellashtirish imkoniyatlari tahlil qiligan.

MAQSAD: zamonaviy ta’lim tizimidagi tabiiy fanlarning ahamiyatini o’rganish: Maqola, ta’limning sifatini yaxshilash, o‘quvchilarning tabiiy fanlar bo‘yicha mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish va ularni hayotiy muammolarni hal qilishga tayyorlashdagi rolini yoritib beradi.

MATERIALLAR VA METODLAR: maqolada tadqiqot uchun sifatli tahlil metodi qo‘llanilgan. Xorijiy tajribalar tahlil qilinib, har bir mamlakatning boshlang‘ich ta’lim tizimida qo‘llaniladigan strategiyalar, metodlar va amaliyotlar o‘rganildi. Boshqa mamlakatlarda qo‘llaniladigan innovatsion yondashuvlar, ularning ta’lim natijalariga ta’siri tahlil qilindi. Maqola ilmiy manbalar va mavjud tadqiqotlarga asoslanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: FASTMEAN dasturi yodamida algoritmlar o‘tish jarayonini hisoblashning aniqligi yoki tezligini sezilarli darajada oshirishi, diskret usullarning ma’lum standart algoritmlarinin tekshirish, asosiy qurilmalarning keng sinfining modellarini aniqlash mumkin. FASTMEAN dasturining standart dasturlardan farqli jihatlari hisoblashning oqilona vaqtini tanlash, raqamli barqarorlikni ta’minlash, talablari bilan cheklanmaydi jarayon yoki uning aniqligi, lekin o‘rganilayotgan vazifaning xususiyatlaridan kelib chiqqan holda foydalanuvchi tomonidan amalga oshiriladigan keng funksiyalari va imkoniyatlari ko‘rsatilgan.

XULOSA: shunda ekan ta’lim jarayoniga zamonoviy texnologiyalarni qo‘llash orqali ta’limning sifat va samaradorligini oshirishimiz mumkin.Texnika oliy ta’lim muassasalarida maxsus fanlar ilmiy dunyoqarashni shakllantirish uchun juda boy imkoniyatlarga ega.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Fundamental nazariyalariga asosan maxsus fanlar materiallari to‘g‘ri va yagona sistemaga keltirilgan.

Kalit so'zlar: Fastmean, dastur, ta’lim tizimi, metodlar, modellashtirish, fizik model, elektrotexnik zanjir.

Iqtibos uchun: Abdullayeva Sh.I., Djalalov T.A. Fizika fanini o‘qitishda “fastmean” dasturidan foydalanish metodikasi. // Inter education & global study. 2024. №10 B.202-210.

МЕТОДИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОГРАММЫ “FASTMEAN” В ПРЕПОДАВАНИИ ФИЗИКИ

© Ш.И. Абдуллаева[1]✉, Т.А. Джалалов[2]✉
[1]Ташкентский университет информационных технологий имени Мухаммада аль-Хорезми, Ташкент, Узбекистан
[2] Ташкентский филиал НИЯУ МИФИ, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: статья рассматривает методы педагогического ведения уроков по физике, особенно в контексте подготовки специалистов в техническом образовании. В ней высказывается мнение о значимости и месте физики в подготовке специалистов по техническим направлениям, а также о возможностях использования программы "Fastmean" в обучении информационным технологиям для подготовки современных кадров. Особое внимание уделено внутренним возможностям программы при реализации сложных схем. Вместе с тем, статья проанализировала методы моделирования при проведении уроков по физике для студентов технических специальностей.

FASTMEAN программы алгоритмов с использованием предоставляет значительное увеличение точности или скорости вычисления процесса, проверки известных стандартных алгоритмов дискретных методов, возможно определение моделей широкого класса основных устройств. FASTMEAN программы отличаются от стандартных программ в том, что выбор времени выполнения расчета осуществляется на основе его интеллектуальной возможности обеспечения цифровой стабильности, а не его точность, хотя процесс или его точность не проверяются с требованиями, но показаны широкие функциональные возможности и возможности, основанные на особенностях задачи, которую выполняет пользователь.

ЦЕЛЬ: изучить значение естественных наук в современной системе образования: в статье освещается роль естественнонаучных дисциплин в повышении качества образования, развитии способности учащихся к самостоятельному мышлению по естественным наукам и подготовке их к решению жизненных задач.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в статье использован метод качественного анализа для исследования. Анализируются зарубежные практики, рассматриваются стратегии, методы и практики, применяемые в системе начального образования каждой страны. Оценено влияние инновационных подходов, используемых в других странах, и их влияние на образовательные результаты. Статья основана на научных источниках и существующих исследованиях.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: с помощью программы fastmean алгоритмы могут значительно повысить точность или скорость вычислений переходного процесса, проверить определенные стандартные алгоритмы дискретных методов, определить модели широкого класса основных устройств. Отличия программы FASTMEAN от стандартных программ не ограничиваются выбором рационального времени вычислений, обеспечением цифровой стабильности, требованиями к процессу или его точности, но указывают на широкий спектр функций и возможностей, реализуемых Пользователем в зависимости от особенностей изучаемой задачи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: получается, что, применяя современные технологии в образовательном процессе, мы можем повысить качество и эффективность обучения. Технические специальные дисциплины в высших учебных заведениях имеют очень богатые возможности для формирования научного мировоззрения. Материалы специальных наук, основанные на их фундаментальных теориях, приведены в правильную и единую систему.

Ключевые слова: Fastmean, программа, образовательная система, методы, моделирование, физическая модель, электрическая схема.

Для цитирования: Абдуллаева Ш.И., Джалалов Т.А. Методика использования программы “fastmean” в преподавании физики. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 202-210.

THE METHODOLOGY OF USING THE “FASTMEAN” PROGRAM IN TEACHING PHYSICS

© Shoira I. Abdullayeva[1]✉, Temur A. Djalalov[2]✉
[1]Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad al-Khwarizmi, Tashkent, Uzbekistan
[2]Tashkent branch of National Research Nuclear University MEPhI (Moscow Engineering Physics Institute), Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article discusses methods of pedagogical conducting of physics lessons, particularly in the context of preparing specialists in technical education. It expresses an opinion on the importance and place of physics in the preparation of specialists in technical fields, as well as the opportunities for using the "Fastmean" program

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

in teaching information technology to train modern personnel. Special attention is given to the internal capabilities of the program in implementing complex schemes. Additionally, the article analyzes modeling methods in conducting physics lessons for students of technical specialties.

The FASTMEAN program of algorithms provides a significant increase in the accuracy or speed of the calculation process, checks known standard algorithms of discrete methods, and possibly determines models of a wide class of basic devices. FASTMEAN programs differ from standard programs in that the choice of calculation execution time is based on its intellectual ability to ensure digital stability, rather than its accuracy, although the process or its accuracy are not checked against requirements, but wide functional capabilities and possibilities are shown based on the characteristics of the task that the user performs.

AIM: to study the importance of natural sciences in the modern education system: the article highlights the role of natural science disciplines in improving the quality of education, developing students' ability to think independently in natural sciences and preparing them to solve life problems.

MATERIALS AND METHODS: the article uses qualitative analysis methods for the research. The foreign experiences are analyzed, examining the strategies, methods, and practices applied in each country's primary education system. The impact of innovative approaches used in other countries and their influence on educational outcomes is assessed. The article is based on scientific sources and existing research.

DISCUSSION AND RESULTS: using the fastmean program, algorithms can significantly improve the accuracy or speed of transient calculations, test certain standard algorithms of discrete methods, and identify models of a wide class of basic devices. The differences between the FASTMEAN program and standard programs are not limited to the choice of rational calculation time, ensuring digital stability, process requirements or its accuracy, but indicate a wide range of functions and capabilities implemented by the User, depending on the characteristics of the task under study.

CONCLUSION: it turns out that by applying modern technologies in the educational process, we can improve the quality and effectiveness of learning.Technical special disciplines in higher education institutions have very rich opportunities for the formation of a scientific worldview. The materials of the special sciences, based on their fundamental theories, are brought into a correct and unified system.

Key words: Fastmean, program, educational system, methods, modeling, physical model, electrical circuit.

For citation: Shoira I. Abdullayeva, Temur A. Djalalov (2024) 'The methodology of using the "fastmean" program in teaching physics', Inter education & global study, (10), pp. 202-210. (In Uzbek).

Bugungi kunda fan, texnika va internet jadal rivojlanishi jamiyatning

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

axborotlashishiga olib kelmoqda. Axborot texnologiyalari hayotimizning turli jabhalariga keng va jadal kirib borishi, axborotlashgan jamiyatni shakllantirishga zamin yaratmoqda. Axborotlashgan jamiyatning tashkiliy-texnologik asosini global tarmoq -internet tashkil etadi. Axborotlashgan jamiyat talablariga to‘liq javob beradigan zamonoviy o‘qitish texnologiyalaridan to‘liq foydalangan holda dars o‘tish, bugungi kundagi oliy ta’limda yetuk mutaxasislar tayyorlashda muhum o‘rin egallaydi.

Axborot - kommunikasion texnologiyalarini ta’lim jarayoniga qo‘llash hozirgi vaqtdagi eng dolzarb muammolaridan biri bo‘lib kelmoqda, sababi har bir sohada o‘rganish, izlanish va tajriba orttirish uchun turli usullardan foydalanish kerak bo‘ladi. Shuning uchun bog‘chadan tortib to yuqori saviyadagi ishlarni o‘rganishda hozir yangi axborot - kommunikasion texnologiyalaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir [1-5]. Fizika fanini o‘qitish borasida talabalar ongida nazariy modelning tasavvurlarini shakllantirish, hodisalar va jarayonlar bilan tanishtirishning samarali metodlarini ishlab chiqish muhimdir. Fizika fanini o‘qitishda jarayonlarini kompyuterda modellashtirish uchun axborot texnologiyalari bilimlaridan keng foydalaniladi. Ayniqsa kelajakdagi kasbiy faoliyatida kerak bo‘ladigan bilimlar ega axborot texnologiyalar sohasida kadrlarni tayyorlashda fizika fanining o‘rni va ahamiyati katta. Shunday ekan fizika fanini o‘qitishda “Fastmean” dasturidan foydalanib darslarni amalga oshirish darslarning sifat va samaradorligini oshiradi. Muxandislik ta’limining rivojlanish bosqichidan boshlab, fizika darslari muxandis-texniklarni tayyorlashda muhim ahamiyatga ega bo‘lgan. Bakalavriaturada fizika kursi talabalarning mustaqil yuqori malakali mutaxassislarni shakllantirish uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarini shakllantirish muammolarini hal etishga qaratilgan bo‘lishi kerak. Mutaxassislik uchun zarur qobiliyatlar - bu izchil va mantiqiy fikrlash, ishni rejalashtirish va tashkil etish, qurilmalar va texnikalar bilan ishlash, ko‘nikmalarni kelajakdagi mehnat faoliyatida qo‘llash jarayonidir [6].

Ta’lim jarayoniga zamonaviy axborot texnologiyalardan foydalangan holda darslarni tashkillashtirish uchun maxsus dasturiy ta’minotlar bo‘lishi kerak. Ta’lim tizimida multimediyali elektron o‘quv adabiyotlar, ma’ruzalar, virtual labaratoriya ishlari, har xil animasion dasturlar va yana boshqa ishlarni yaratishda kerak bo‘ladigan maxsus dasturlar mavjud. Bu jarayonlarni modellashtirish imkoniyatini beradigan dasturlarga: Phet, Origin, MathCad, MatLab, Maple, Crocodile Physics, Electronics, Workbench, Interactive Physics va boshqa dastur paketlarini misol keltirish mumkin. Kompyuterda modellashtirilgan ishlarini bajarishning afzalliklari juda ko‘p: talabalarda ma’lum malakalarni shakllantirish vaqti qisqaradi; mashq qilinadigan topshiriqlar soni oshadi; talabalarning ishlash sur’ati jadallashadi; kompyuter tomonidan faol boshqarishni talab qilinishi natijasida talaba ta’lim sub’yektiga aylanadi; talabalar kuzatishi, mushohada qilishi qiyin bo‘lgan jarayonlarni modellashtirish va bevosita namoyish qilish imkoniyati hosil bo‘ladi [8-9]. Har bir darsni qiziqarli va esda qolarli o‘tishida har bir pedagog o‘qituvchi o‘quv mashg‘ulotlarini internet muhitida vebga yo‘naltirilgan ta’lim tizimida mavjud bo‘lgan turli hil vedio roliklar, interfaol dasturlar va virtual ishlarni talabalar bilan birgalikda bajarib, tushuntirib berilganda talabalar har tomonlama bilimga ega bo‘lishadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Bugungi kunda o‘qitishning ananaviy ko‘rinishidan farq qiladigan zamonaviy axborot texnologiyalarini qo‘llash orqali o‘qitishni tashkil etish yuqori samaradorlikka erishishga imkoniyat yaratadi. Fizika fanini o‘qitish borasida talabalar ongida nazariy modelning tasavvurlarini shakllantirish, hodisalar va jarayonlar bilan tanishtirishning samarali metodlarini ishlab chiqish muhimdir [10]. Bunday maxsus dasturiy ta’minotlardan talabalarning keng foydalana olmasligi sabablari quyidagilar: muammoni tizimli tahlil qila olmasligi; ko‘nikmalarining shakllanmaganligi; mustaqil fikrlash qobiliyatining kamligi; kasbiy kompotentlikni shakllantirishga qaratilgan texnologiyadan foydalana olmasligi.

Bilamizki bugungi kungacha barcha bilim yurtlarida klassik usulda darslarni amalga oshirish “talaba va professor-o‘qituvchi to‘g‘ridan – to‘g‘ri savol – javob orqali muammoli vaziyatlarga yechim topishga qaratilgan.

FASTMEAN – chiziqli va chiziqli bo‘lmagan elementlarni o‘z ichiga olgan sxemalar uchun o‘tish jarayonini, signal spektrlarini, chastota xarakteristikasini hisoblash imkonini beradigan elektr zanjirlarini modellashtiruvchi dasturi. Zamonaviy elektrotexnika va elektron qurilmalarni ishlab chiqish jarayonida nazariy va eksperimental tadqiqotlar bilan bir qatorda sxematik modellashtirish keng qo‘llaniladi. Axborot texnologiyalari sohasida tahsil olayotgan talabalarga fizikani o‘qitishda sxematik modellashtirish o‘quv jarayonining muhim qismini tashkil qiladi. FASTMEAN dasturi elektr zanjirlarini tahlil qilish uchun bir qator zamonaviy dasturiy paketlar orasida muhim o‘rinni egallaydi. FASTMEAN dasturi elektr zanjirlar uchun tenglamalarni yechish uchun yangi algoritmlardan foydalanadi.

Barcha elementlar guruhlarga bo‘linadi. Har bir guruhda asboblar panelida tegishli tugma mavjud (1-rasm).

1-rasm.

Har qanday guruh elementlarini ko‘rsatish uchun tegishli tugmani bosing. Uning ostida elementlar bilan oyna paydo bo‘ladi. Sichqoncha ko‘rsatgichini elementni joylashtirmoqchi bo‘lgan diagramma ustiga olib boring va sichqonchaning chap tugmasi bilan bir marta bosing. Xuddi shu elementni diagrammadagi boshqa joyga qo‘shish uchun sichqonchani o‘sha joyga olib boring va yana chap tugmasini bosing. Buni bir necha marta qilish mumkin. Elementni qo‘shishni tugatish uchun sichqonchaning o‘ng tugmachasini bosing.

Agar siz yangi elementni simga qo‘ysangiz, dastur uni ulashga harakat qiladi. Agar ekranda yetarli joy bo‘lmasa, diagramma varag‘ining bo‘sh qismini ko‘rsatish uchun aylantirish satrlaridan foydalaning yoki diagramma → kattalashtirish menyusi buyrug‘i yordamida kattalashtiring (yoki asboblar panelidagi minus obyektiv tugmasidan foydalaning).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Elementni siljitish uchun sichqonchani ustiga suring, sichqonchaning chap tugmachasini bosib ushlab turing, elementni yangi joyga torting, sichqonchaning chap tugmachasini qo‘yib yuboring.

Bir nechta elementlarni ko‘chirish uchun avval ularni sichqoncha bilan tanlashingiz kerak. Elementlarni tanlagandan so‘ng, ularni ko‘chirish mumkin.

Elementlarning yo‘nalishini o‘zgartirish uchun (aylantirish, ko‘rsatish) ularni tanlang, so‘ngra asboblar panelidagi kerakli tugmani bosing yoki elementni o‘ng tugmasini bosing va kontekst menyusidan kerakli elementni tanlang.

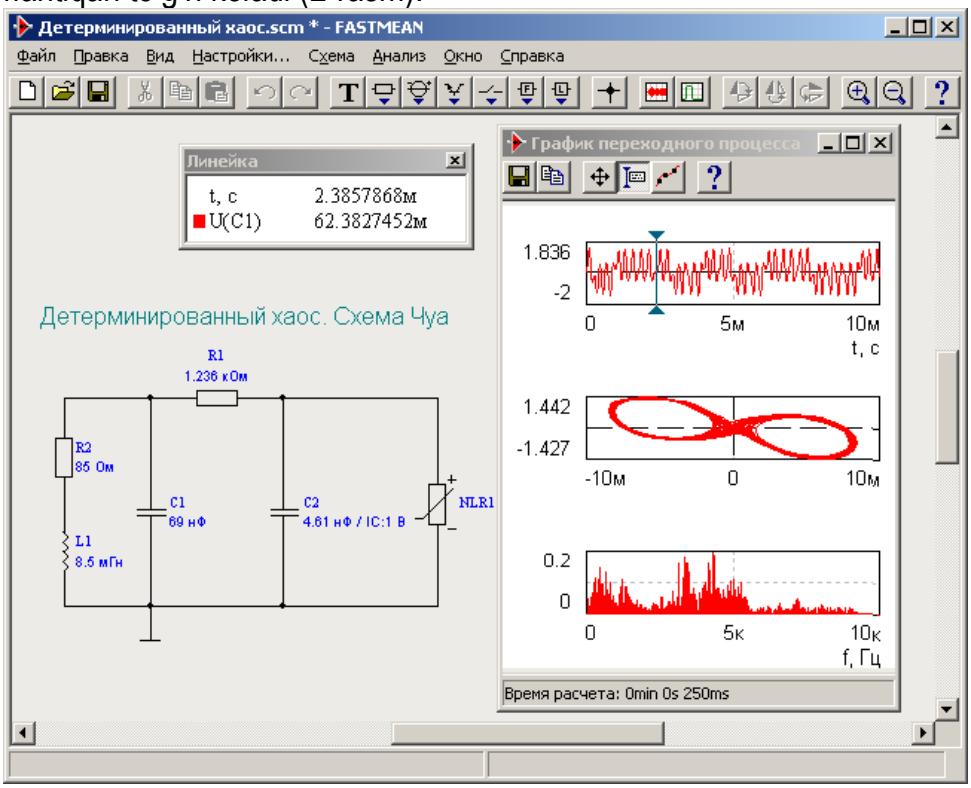
Elementlarni ulash uchun sichqonchani qora nuqta bilan belgilash kerak bo‘lgan kontaktlardan biriga olib boring, sichqonchaning chap tugmachasini bosing va ushlab turing, kursorni boshqa kontaktga o‘tkazing, u ham qora nuqta bilan belgilanishi kerak.

Elementlarni olib tashlash uchun avval ularni tanlash kerak.

Tanlangan elementlarni olib tashlashning bir necha yo‘li mavjud: a) klaviaturadagi Delete tugmasini bosing; b) “tahrirlash” → “o‘chirish” menyusini tanlang; c) elementni o‘ng tugmasini bosing va kontekst menyusidan o‘chirishni tanlang.

Agar siz sxemadagi so‘nggi o‘zgarishlarni bekor qilmoqchi bo‘lsangiz, tahrirlash → bekor qilish menyusini tanlang. Oxirgi variantga qaytish uchun tahrirlash → qayta tayinlash menyusini tanlang. Fastmean so‘nggi 100 ta o‘zgarishlarni qayta tiklay oladi.

Sxemani yaratilgandan so‘ng (elementlar joylashtiriladi va bir-biriga ulanadi) uni saqlash mantiqan to‘g‘ri keladi (2-rasm).

2-rasm. FASTMEAN dasturining umumiy ko‘rinishi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Bu dastur yordamida o‘rganuvchi talabalar istalgan paytda fizik jarayonlarni to‘xtatib qo‘yishi, orqaga qaytarishi hamda dastlabki parametrlarni o‘zgartirib jarayonning ishtirokchisidek his qilishi mumkin. Tabiatdagi bu jarayonni o‘rganish albatta ma’lum bir model, ya’ni mazkur jarayonning mavhumlashtirilgan, soddalashtirilgan obrazi asosida olib boriladi. Real bunday jarayonning immitasion kompyuter modelini yaratishda ma’lum bir model asos qilib olinadi. Shuningdek modellashtirishning o‘ziga xos muhim tomonlari shundaki, turli xil laboratoriya qurilma va asboblar tayyorlash shart emas, hodisalarni jonli va tabiiy ko‘rinishda tasvirlanishi, tajribani oz fursat ichida istalgan marta takrorlash mumkinligi, kuzatish qiyin bo‘lgan yoki umuman kuzatilishi mumkin bo‘lmagan jarayonlarni ham namoyish eta olish imkoniyatiga egaligi. O‘qituvchiga bu pedagogik dasturiy vositalar kompyuter monitorida shuningdek, multimedia proyektori yordamida ko‘pgina fizik effektlarni namoyish etishning hamda yangi noan’anaviy o‘qitish turini takomillashtirishning imkonini beradi. Bugungi kunga kelib informasion texnologiyalardan foydalanish ko‘zga ko‘rinmas, tez yoki sekin o‘tuvchi jarayonlarning, murakkab hodisalarning mexanizmlarni animatsiya qilish imkonini yaratadi.

Shunda ekan ta’lim jarayoniga zamonoviy texnologiyalarni qo‘llash orqali ta’limning sifat va samaradorligini oshirishimiz mumkin.Texnika oliy ta’lim muassasalarida maxsus fanlar ilmiy dunyoqarashni shakllantirish uchun juda boy imkoniyatlarga ega. Fundamental nazariyalariga asosan maxsus fanlar materiallari to‘g‘ri va yagona sistemaga keltirilgan. Bu esa fan olamidagi barcha ilmiy yo‘nalishlarning g‘oyalari asosidagi ilmiy bilimlar talabalarning ilmiy fikrlashini shakllantirish uchun asos bo‘ladi, degan xulosaga olib keladi. Maxsus fanlarning rivojlanishi oqibatida texnologik taraqqiyot ham rivojlanib boradi. Bundan oqilona fikrlash tuyg‘usi shakllanadi, bu esa muhandislik mentalitetiga xos bo‘lgan asosiy xususiyatlardan biridir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Э.З.Имамов Х.Н.Каримов, С.С.Халилов, А.Э.Имамов. // Будущее за обучением с активным процессом самообразования студентов. // “Science and innovation” international scientific journal. 2022. № 5. -С. 479-482.
2. B.B.Turdiqulov, O‘S.Nazirov, Yu.N.Karimov. // Atom va molekulalarning yorug‘likni yutishi va nurlanishi // 2022. –C. 1252-1258.
3. Э.З. Имамов, Х.Н.Каримов, А.Э.Имамов. // Янги Ўзбекистонда қайта тикланувчи энергия манбаларини жорий этиш билан боғлиқ муаммолар. // “Science and innovation” international scientific journal. 2022. № 3. -С. 367-372.
4. X.N.Karimov. //Fizika fanini o‘qitishda virtual laboratoriya ishidan foydalanish.// “Yosh olimlar, doktarantlar va tadqiqotchilarning onlayn ilmiy-forumi” materiallar to‘plami. –P. 102-104.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

5. X.N.Karimov, A.E.Imamov, E.Z.Imamov. // Development of creative thinking in higher education.// “Science and innovation” international scientific journal. 2023. №3. -C. 359-361.
6. X.Sh.Asadova, Yu.N.Karimov. // Effective organization of the educational process based on new modern technologies. // “Science and innovation” international scientific journal. Volume 1 Issue 7. 2022. -S. 230-233.
7. Kh.N.Karimov. // Methods of self-education in teaching students physics using ict-information and computer technologies. // “Galaxy international Interdisciplinary Research Journal”, 11(2), -C. 471–475.
8. X.N.Karimov, M.M.Asfandiyorov, M.A.Axmadov. // Zamonaviy yondashuvlar asosida fizika o‘qitishni rivojlantirish.// “Yosh olimlar, doktarantlar va tadqiqotchilarning onlayn ilmiy-forumi” materiallar to‘plami. 2023. –P. 113-115.
9. E.Z.Imamov, Kh.N.Karimov, S.S.Xalilov, A.E.Imamov. //The future belongs to learning with an active process of self-education of students // // “Science and innovation” international scientific journal. Volume 1 2022. -C. 479-482.
10. E.Imamov, X.Karimov. //Kredit tizimi sharoitida fizika fanining elektromagnitizm bo‘limidan laboratoriya ishlarini tashkil etish muammo va uning yechimlari// “Ta’lim va innavatsion tadqiqotlari” jurnali. №12. 2022. –B. 154-158.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Abdullayeva Shoira Isajanovna**, assistant [**Абдуллаева Шоира Исажановна,** ассистент], [**Abdullayeva Sh. Isajanovna**, assistant] manzil: Toshkent 100084, Amir Temur shox ko‘chasi 108 uy [адрес: Tashkent 100084, Amir Temur Avenue 108], [address: Ташкент 100084, проспект Амира Темура 108]

✉**Djalalov Temur Asfandiyarovich**, PhD, dotsent, [**Джалалов Темур Асфандиярович**, PhD, доцент], [**Temur A. Djalalov**, PhD, Associate Professor]; manzil: O‘zbekiston Respublikasi, Toshkent sh., Mirzo-Ulug‘bek tumani, Ulug'bek shaharchasi, Xuroson ko'chasi, 1-uy [адрес: Республика Узбекистан, г. Ташкент, Мирзо-Улугбекский район, город Улугбек, улица Хорасан, дом1], [address: Republic of Uzbekistan, Tashkent, Mirzo-Ulugbek district, Ulugbek city, Khorasan street, house 1]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

QADRIYATLI YONDASHUV ASOSIDA TALABALARDA TOLERANTLIK TAFAKKURI VA FUQAROLIK POZITSIYASINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

© M.M. Yuldasheva[1]✉

[1]Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada global o‘zgarishlar muhitida, globallashuv va integratsiyalashuv sharoitida hamda davlatlararo xalqaro munosabatlarning noziklashib borishi vaziyatida har bir mamlakat, xususan, O‘zbekiston yoshlarining huquqiy bilimi, siyosiy dunyoqarashi, mustahakam fuqarolik pozitsiyasi ijtimoiy barqarorlikni, millatlar va davlatlararo totuvlikni ta’minlovchi muhim omil bo‘lishi jamiyatda faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishning yangicha yo‘llari va mexanizmlarini yaratish zaruratini orttirishi, ijtimoiy barqarorlikni, millatlar va davlatlararo totuvlikni ta’minlovchi muhim omil bo‘lishi jamiyatda faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish va xorij tajribasi tadqiq etilganligi yoritilgani bayon etilgan.

MAQSAD: maqolada maqsad qilib O‘zbekiston taraqqiyotining yangi bosqichida talabalarning faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishning pedagogik zarurati, fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlashga qaratilgan pedagogik jarayonning mavjud holati, rivojlantirish istiqbollari, yoshlarning huquqiy bilimi, siyosiy dunyoqarashi, mustahakam fuqarolik pozitsiyasi ijtimoiy barqarorlikni, millatlar va davlatlararo totuvlikni ta’minlovchi muhim omil bo‘lishi jamiyatda faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish va xorij tajribasi tadqiq etilganligi yoritilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu maqolada talabalar fuqarolik pozitsiyasinini takomillashtirishda ta’limning pedagogik imkoniyatlarini o‘rganish uchun ilmiy-tadqiqot ishlari o‘rganildi, ta’lim tizimi jamiyat va talaba integratsiyasining pedagogik mexanizmi sifatida yoritildi, adabiyotlar qiyosiy-tanqidiy o‘rganildi, tahlil qilindi, pedagogik kuzatish olib borildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: qadriyatli yondashuv asosida talabalarda tolerantlik tafakkuri va fuqarolik pozitsiyasini takomillashtirishning muhim omili ularda ma’naviy jasoratni tarbiyalash ekanligi yoritilgan.

XULOSA: fuqarolik pozitsiyasii yuksak intellektual kompetensiyasi, keng dunyoqarash va teran tafakkur, huquqiy va siyosiy saviya va bilim, kompetensiyasi asosida shaklananadi.

Kalit so‘zlar: tolerantlik tafakkuri, dunyoqarash, qadriyatli yondashuv, fuqarolik pozitsiyasi, takomillashtirish, huquqiy bilim, ijtimoiy barqarorlik, davlatlararo totuvlik.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Iqtibos uchun: Yuldasheva M.M. Qadriyatli yondashuv asosida talabalarda tolerantlik tafakkuri va fuqarolik pozitsiyasini takomillashtirishning nazariy asoslari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.211-219.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТОЛЕРАНТНОГО МЫШЛЕНИЯ И ГРАЖДАНСКОГО ПОЗИЦИОНИРОВАНИЯ У СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ ЦЕННОСТНО-ОРИЕНТИРОВОЧНОГО ПОДХОДА

© М.М. Юлдашева[1]✉
[1]Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются обеспечение социальной стабильности, национального и межгосударственного согласия, являясь важным фактором, усиливает необходимость создания новых путей и механизмов развития активной гражданской позиции в обществе, социальной стабильности, национальной и международной, в условиях глобализации и интеграции, а также в ситуации ослабления межгосударственных международных отношений, правовые знания, политическое мировоззрение и гражданственность молодежи каждой страны, в частности, Узбекистана. Утверждается, что развитие активной гражданского позиционирования в обществе и исследование зарубежного опыта является важным фактором, обеспечивающим согласие.

ЦЕЛЬ: цель статьи – представить педагогическую необходимость развития активной гражданской позиции студентов на новом этапе развития Узбекистана, современное состояние педагогического процесса, направленного на укрепление гражданской позиции, перспективы развития, правовую Знания молодежи, политическое мировоззрение, сильная гражданская позиция способствуют социальной стабильности, национальному и межгосударственному согласию. Подчеркивается, что важным способствующим фактором является развитие активной гражданской позиции в обществе и изучение зарубежного опыта.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в статье изучены научно-исследовательские работы по изучению педагогических возможностей образования в повышении гражданской позиции студентов, а также выделена система образования как педагогический механизм интеграции общества и студентов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: на основе ценностного подхода выделено, что важным фактором повышения толерантности и гражданственности у студентов является воспитание у них морального мужества.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: позиция гражданина формируется на основе высокой интеллектуальной компетентности, широкого кругозора и глубокого мышления, правового и политического уровня и знаний, компетентности.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Ключевые слова: толерантное мышление, мировоззрение, ценностный подход, гражданская позиция, совершенствование, правовые знания, социальная стабильность, межгосударственное согласие.

Для цитирования: Юлдашева М.М. Теоретические основы совершенствования толерантного мышления и гражданского позиционирования у студентов на основе ценностно-ориентировочного подхода. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 211-219.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF IMPROVEMENT OF TOLERANCE THINKING AND CITIZENSHIP POSITION IN STUDENTS BASED ON THE VALUE APPROACH

© Yuldasheva M. Mashkhura[1]✉
[1]Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in this article, in the context of global changes, in the context of globalization and integration, as well as in the situation of weakening interstate international relations, legal knowledge, political outlook and strong citizenship of the youth of each country, in particular, Uzbekistan, ensuring social stability, national and interstate harmony, being an important factor, increases the need to create new ways and mechanisms for the development of an active civic position in society, social stability, national and international. It is argued that the development of an active civic position in society and the study of foreign experience is an important factor in ensuring harmony.

AIM: the purpose of the article is to present the pedagogical necessity of developing active civic position of students at the new stage of development of Uzbekistan, the current state of the pedagogical process aimed at strengthening civic position, development prospects, legal knowledge of young people, political outlook, strong civic position contribute to social stability, national and interstate harmony. It is emphasized that an important contributing factor is the development of active civic position in society and the study of foreign experience.

MATERIALS AND METHODS: the article examines research papers on the study of pedagogical possibilities of education in increasing the civic position of students, and also highlights the education system as a pedagogical mechanism for integrating society and students.

DISCUSSION AND RESULTS: based on the value approach, it is highlighted that an important factor in increasing tolerance and citizenship in students is the education of moral courage in them.

CONCLUSION: the position of a citizen is formed on the basis of high intellectual competence, broad outlook and deep thinking, legal and political level and knowledge, competence.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Key words: tolerance mindset, worldview, value approach, citizenship position, improvement, legal knowledge, social stability, interstate harmony.

For citation: Yuldasheva M. Mashkhura. (2024) 'Theoretical foundations of improvement of tolerance thinking and citizenship position in students based on the value approach', Inter education & global study, (10), pp. 211-219. (In Uzbek).

Jahonda global raqobat muhitida yoshlarning huquqiy bilimini va siyosiy dunyoqarashini rivojlantirish orqali ularda faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish vazifalari dolzarblik kasb etmoqda. Bu borada O'zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichida ham salmoqli o'zgarishlar va islohotlar olib borilmoqda hamda jamiyatning asosiy qismini tashkil etuvchi yoshlar faolligini oshirishning ijtimoiy-huquqiy, ilmiy-pedagogik asoslarini va rivojlantirish mexanizmlarini ishlab chiqishga alohida e'tibor qaratilmoqda. «Bugungi kunda mamlakatimizda yangi O'zbekistonni barpo etishga qaratilgan ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishda azmu shijoatli yoshlarimizning o'rni va ta'siri tobora ortib borayotgani hammamizni quvontiradi». Biroq jamiyatning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy faoliyatida yoshlarni shunchaki ishtirokchi sifatida emas, islohotlarni, keng ko'lamli o'zgarishlarni amalga oshiruvchi, ijtimoiy-siyosiy kuch sifatida harakatlanuvchi qatlamga aylantirish bugunning talabidir. Bu borada davlatimiz rahbari quyidagi fikrlarni alohida ta'kidlagan edilar: «hayotimizning barcha soha va tarmoqlarida, Vatan himoyasidek sharafli vazifani ado etishda milionlab yoshlarimiz sadoqat va fidoyilik bilan xizmat qilmoqda. Siyosiy saviyasi yetuk, mustahkam fuqarolik pozitsiyasiga ega yuzlab yigit-qizlar parlamentimiz va xalq deputatlari mahalliy kengashlarining a'zosi sifatida davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari hamda mahalliy hokimiyat idoralarida rahbarlik lovozimlarida faoliyat ko'rsatmoqda». Shunday ekan, global o'zgarishlar muhitida, globallashuv va integratsiyalashuv sharoitida hamda davlatlararo xalqaro munosabatlarning noziklashib borishi vaziyatida har bir mamlakat, xususan, O'zbekiston yoshlarining huquqiy bilimi, siyosiy dunyoqarashi, mustahakam fuqarolik pozitsiyasi ijtimoiy barqarorlikni, millatlar va davlatlararo totuvlikni ta'minlovchi muhim omil bo'lishi jamiyatda faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishning yangicha yo'llari va mexanizmlarini yaratish zaruratini ortirmoqda.

O'zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichida demokratik islohotlarni chuqurlashtirish, jamiyatni modernizatsiyalash va fuqarolik jamiyatini shakllantirish vazifalarini amalga oshirishda fuqarolarning ijtimoiy-siyosiy va huquqiy faolligini oshirish, fuqarolik pozitsiyasiini qaror toptirish muhim vazifalardan biri sanaladi. Fuqarolik pozitsiyasii yuksak intellektual kompetensiyasi, keng dunyoqarash va teran tafakkur, huquqiy va siyosiy saviya va bilim, kompetensiyasi asosida shaklananadi. Shuningdek, fuqarolik pozitsiyasiini rivojlantirishdagi muhim omil so'z erkinligi qadrldanadigan, qonun usuvor bo'lgan va fikrlar-xilma xilligi hurmat qilinadigan ijtimoiy muhit ham zarur. Mazkur vazifalar asosida so'ngi yillarda mamlakatimizda yangi tizimi yaratildi va yangicha munosabat shakllandi. Fuqarolik pozitsiyasini namoyish etish uchun so'z erkinligi ta'minlanmoqda va fuqarolarning huquq va erkinlilarini kafolatlanmoqda. Zero, «keyingi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

paytda yoshlar bilan ishlash bo‘yicha mutlaqo yangi tizim yaratilgani, o‘g‘il-qizlarimizning ijtimoiy-faolligi, vatan va xalq taqdiriga dahldorlik hissini kuchayib borayotgani, zamonaviy, demokratik O‘zbekiston davlatini barpo etishda navqiron avlodimizni munosib ishtirok etayotgani» ham jamiyatdagi fuqarolik pozitsiyasiini shakllanayotganligini ko‘rsatadi.

Tadqiqotni amalga oshirish jarayonida tadqiqot oldiga qo‘yilgan vazifalarning yechimini topish uchun quyidagi ilmiy-tadqiqot metodlaridan foydalanildi: falsafiy, ijtimoiy, tarixiy, pedagogik, psixologik adabiyotlar qiyosiy-tanqidiy o‘rganildi, tahlil qilindi, pedagogik kuzatish, sotsiometrik, tajriba-sinov (suhbat, anketa, test, intervyu), matematik-statistik tahlil natijalarini umumlashtirish usullaridan foydalanildi.

Talabalarda faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishning innovatsion texnologiyalari bilan bog‘liq bo‘lganligi sababli, ta’lim texnologiyalaridan foydalanish yo‘llarini ishlab chiqishda Mustaqil davlatlar hamdo‘stligi va respublika olimlaridan V.Bespalko, M.Klarin, V.Slastyonin, G.Selevko, B.Lixachyov, B.Farberman, N.Sayidaxmedov, M.Ochilov, K.Zaripov, B.Xodjaev, Sh.Olimov, O‘.Tolibov, M.Usmonboeva, D. Ro‘zieva, R.Ishmuxamedov, A.Golich, N.Avliyoqulov, A.Shomuxamedov, Z.Ismoilovalarning tadqiqotlaridan foydalanildi.

Xorijiy davlatlar olimlaridan Ch.Lokxart, N.Ekstayna, G.Almond, S.Verb, S.Heller, E.Shilz, M.Xokeymerlar tadqiqot muammosi doirasida olib borgan izlanishlarda o‘quvchilarda fuqarolik pozitsiyasiini shakllantirish va rivojlantirish masalalari tahlil etilgan. Bo‘lajak o‘qituvchilarda faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish –har bir talabada o‘z xalqining tarixi, ma’naviy qadriyatlari, vatanning imkoniyatlari va istiqbolini bilish va qadrlash, undan faxrlanish, yurt tinchligi, Vatan ravnaqi va xalq farovonligi uchun daxldorlikni his qilish, o‘z huquqi bilan birgalikda burch va majburiyatlarini yaxshi bilish hamda ularni to‘laqonli amalga oshirish, har qanday holatda ham milliy manfaatlarni himoya qila olish fazilatlarini tarbiyalash demakdir.

Tadqiqotchi A.Akramova fikricha, fuqarolik tushunchasi keng mazmun-mohiyatga ega bo‘lib, jamiyat a’zolarining siyosiy, ijtimoiy huquqlarini anglatadi. Fuqarolik tarbiyasi har tomonlama fidoyi, jamiyatga foyda keltiradigan, ijtimoiy-siyosiy vazifalarni bajarishga layoqatli shaxsni shakllantirishni nazarda tutadi. Davlat siyosatining asosini fuqaro hamda davlatning o‘zaro munosabatlari tashkil etadi. Uning mohiyati o‘zaro aloqador bo‘lgan burch va mas’uliyatlarni anglashdadir. Shuning uchun ham fuqarolik shaxsning ijtimoiy-axloqiy kompetensiyasii ko‘rsatkichi sifatida tarkib topadi». Bu esa, «fuqarolik dunyoqarashining asosini bo‘lajak mutaxassisning o‘z haq-huquqlari va erkinligini anglashi hamda uni himoya qilishga tayyorligi tashkil etadi.

Tadqiqotchi A.Akramova fikricha, oliy ta’lim muassasalarining talabalari fuqarolik dunyoqarashiga ega bo‘lishlari uchun o‘zlarida muayyan sifatlarning tarbiyalanishiga erishishlari talab etiladi.

Faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish yaxlit pedagogik jarayonning asosini tashkil etib, mazkur jarayonda talabaning qiziqishlari, ehtiyojlarini huquqiy ta’lim bilan uyg‘unlashtirish talab etiladi. Ta’lim tizimi jamiyat va talaba integratsiyasining pedagogik mexanizmi hisoblanadi. Zero, «bugungi notinch va tahlikali zamonda yoshlarning ongi va

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

qalbini egallashga qaratilgan turli xavf-xatarlar tobora kuchayib borayotganini barchamiz yaxshi bilamiz. Ularga qarshi kurashishda xalqimizning boy tarixi va kompetensiyasii, buyuk ajdodlarimiz jasorati, jonajon O‘zbekistonimizning milliy manfaatlari biz uchun kuch-qudrat manbai bo‘lib xizmat qiladi». Buning uchun jamiyatimiz yoshlaridan daxldorlik tuyg‘usi va kuchli ijtimoiy mas’uliyatni shakllantirish talab etiladi.

Qadriyatli yondashuv asosida talabalarda tolerantlik tafakkuri va fuqarolik pozitsiyasini takomillashtirishga yo‘naltirilgan o‘quv-tarbiya jarayoni samaradorligini ta’minlash uchun qator chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. Shunday ekan, qadriyatli yondashuv asosida talabalarda tolerantlik tafakkuri va fuqarolik pozitsiyasini takomillashtirishning muhim omili ularda ma’naviy jasoratni tarbiyalash ekanligi kelib chiqmoqda.

Oliy ta’limda talabalarning fuqarolik dunyoqarashini shakllantirishga yo‘naltirilgan innovatsion faoliyat integrallashgan axborotlarni taqdim etish jarayoni hisoblanadi. Mazkur jarayonda shakllantirilgan sifatlar, birinchi navbatda, talabalarning ijtimoiy ongini rivojlantirishga xizmat qiladi va ularni siyosiy faollikka undaydi. Rivojlanish tendensiyalari va rivojlangan bozor iqtisodiyoti sharoitlariga moslashganlik, intellektual, ijtimoiy barqarorlik, tashabbuskorlik va faol fuqarolik dunyoqarashi kabi sifatlar bugungi talaba-yoshlarga xos bo‘lishi lozim.

Oliy ta’limda yaratilgan erkin ijtimoiy muhit qadriyatli yondashuv asosida talabalarda tolerantlik tafakkuri va fuqarolik pozitsiyasini takomillashtirish erkinligi, so‘z erkinligi, siyosiy munosabatlarda ishtirok etish erkinligi jamiyatidagi siyosiy, iqtisodiy holat haqidagi turli-tuman nuqtai nazarlarni bir-biri bilan yaqinlashtiradi.Buning natijasida talaba-yoshlar jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa qo‘shish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Shunday ekan, bo‘lajak o‘qituvchilarda ijtimoiy-siyosiy faollik ularning huquqiy kompetensiyasiini ham rivojlantiradi. Qadriyatli yondashuv asosida talabalarda tolerantlik tafakkuri va fuqarolik pozitsiyasini takomillashtirishga yo‘naltirilgan pedagogik jarayonning mazmuni o‘zini-o‘zi anglash, ijtimoiy-g‘oyaviy yetuklik, vatanparvarlik, harbiy vatanparvarlik, fuqarolik faolligi, ijtimoiy faollik, fuqarolik mas’uliyati, fidoyilik sifatlarini shaklantirishga xizmat qiladigan bilim, ko‘nikma va malakalarni hosil qilishga yo‘naltirilishi lozim.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

1-rasm. Qadriyatli yondashuv asosida talabalarda tolerantlik tafakkuri va fuqarolik pozitsiyasini takomillashtirish sifatlari.

Demak, talabalarning fuqarolik pozitsiyasi ularning axloqiy-siyosiy va ijtimoiy bilimlari oshishi orqali kechadi. OTM talabalari fuqarolik pozitsiyasiga ega bo‘lishlari uchun o‘zlarida muayyan sifatlarning ham shakllanishiga erishishlari talab etiladi. Nazariy o‘rganish, ijtimoiy faoliyatini kuzatish, oliy ta’lim mazmuni bilan tanishish orqali yetuk fuqaro bo‘lib shakllanish, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo‘lishlari zarur.

OTM talabalarida faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatayotgan omillarga ta’lim-tarbiya jarayonidagi saviyasizlik va ota-onalarning mas’uliyatsizligini keltirish mumkin. Bugungi ota-ona farzandi uchun namuna bo‘la olmayotgani va hayotiy vaziyatlarda o‘rnak bo‘la oladigan darajada bilimga va tajribaga ega emasligi asosiy omillardan biridir. Chunki yoshlarning dastlabki hayotiy ko‘nikmalari va ijtimoiy munosabatlarga kirishishi oiladan, ota-onaning yo‘naltirishi orqali kechadi. Ijtimoiy munosabatlarga yo‘naltira olmagan, fuqarolik mas’uliyatini singdira olmagan ota-ona va saviyasiz ta’lim tizimi yoshlarda ijtimoiy faollikni shakllanishiga to‘siq bo‘luvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shuningdek, oliy ta’lim tizimida ham erkinlikning yo‘qligi va qolipga solingan informatsiyani singdirishga harakat qilish o‘qituvchilarda ijtimoiy faollikni namoyon qilishga undovchi sifatlarni shakllantirmaydi. Chunki ijtimoiy faollik ichki quvvatning namoyon bo‘lishi va bu erkinlikda namoyon bo‘ladi. Shunday ekan birinchi navbatda, talabalarga ilm olishda erkinlik, fikrlashda, tafakkur qilishda erkinlik, tanlovlarda erkinlikni berish, erkin ta’lim olish muhitini shakllantirish talab etiladi. So‘ngi yillarda bu borada ko‘plab ishlar amalga oshirildi va umuman olganda, ta’limga yondashuv tubdan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

o‘zgardi, oliy ta’limda akademik erkinlikni shakllana borishi bilan talabalarning hayotiy va fuqarolik pozitsiyalarida ham o‘zgarishlar kuzatilmoqda.

Mehnat bozorida ham yetarlicha muammolarning mavjudligi talabalarning ijtimoiy faolligini va faol fuqarolik pozitsiyasini yuqori saviyada ko‘rsatib berish imkonini bermaydi. Mehnat bozori talabaning faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantiruvchi va rivojlantiruvchi makon hisoblanadi. Chunki mehnat bozori talablarining yuqoriligi, unda ijtimoiy adolatning ta’minlanishi bo‘lajak kadrlarning ijtimoiy faolligiga ta’sir ko‘rsatadi, ularni bilim olishga, o‘z ustida ishlashga, kerakli ko‘nikma va malakalarni egallashlarini talab etadi. Bu esa Bo‘lajak o‘qituvchilarda faol fuqarolik pozitsiyasini shakllanishini tezlashtiradi. Bugungi bilimsiz, maqsadsiz va ijtimoiy qiziqishlarsiz talabalarning fuqarolik pozitsiyasi ham past, ijtimoiy faolligi ham qoniqarli emas.

Bugungi kunda oliy ta’limda talabalarning faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish orqali ularni turli g‘oyaviy tahdidlardan himoyalash, diniy ekstrimizm, terrorizm, giyohvandlik va ommaviy kompetensiyasi kabi ideologik tajovuzlarga qarshi turish kompetensiyasini ham mustahkamlash talab etilmoqda. Buning uchun «xalqimizga xos bag‘rikenglik, kechirimlilik va olijanoblik fazilatlaridan kelib chiqib, bilib-bilmay jinoyatga qo‘l urgan, to‘g‘ri yo‘ldan adashgan, o‘z qilmishidan chin dildan pushaymon bo‘lgan yoshlarni kechirish va tinch hayotga qaytarishga yurtimizda katta e’tibor qaratilmoqda». Shunday ekan, yoshlarni faol ijtimoiy hayotga yo‘llash, ularni qo‘llab-quvvatlash va tarbiyaviy ijtimoiy muhitni shaklantirish orqali ularni turli tahdidlardan himoyalash, faol fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlash vazifalari ham yuzaga chiqmoqda.

Oliy ta’limda talabalarning faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishda huquqiy kompetensiyasi bilan birga g‘oyaviy tarbiya ham muhim ahamityaga ega hisoblanadi. Bo‘lajak kadrlarda ijtimoiy faollikni oshirish, ularda ijtimoiy mas’uliyatni, jamiyatga dahldorlik tuyg‘usini shakllantirishda ijtimoiy ong shakllari bo‘lgan fan, din, falsafa, san’at, badiiy adabiyot, axloq va huquq g‘oyaviy tarbiyaning manbalari va asosi hisoblanadi. Shu bois talabalarni kuchli mutaxassis, raqobatbardosh kadr bo‘lish bilan birga faol fuqaro, erkin, ozod va keng fikrli inson qilib tarbiyalash, dunyoqarashi va tafakkuri teran kadr sifatida yetishtirish davr talabidir va bugungi islohotlarning bosh maqsadidir. Shuningdek, olib borilayotgan ta’lim va tarbiya jarayonlari talabalarning dunyoqarashini kengaytirish, ularning ongini dunyoviy, ilmiy bilimlar bilan boyitishga yo‘naltirilgach, bu ularning faol hayotiy pozitsiyaga ega bo‘lishlariga ko‘maklashadi.

Fuqarolik tarbiyasi, fuqarorlik dunyoqarashini shakllantirish barkamol avlodni tarbiyalashning markaziy masalasi hisoblanadi. Fuqarolik fidoyilik bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, uning eng yuqori nuqtasi sifatda namoyon bo‘ladi. Shuning uchun ham fidoyi yoshlarni tarbiyalash uchun dastlab ularda fuqarolik tuyg‘usini qaror toptirish lozim. Fuqarolik pozitsiyasii yuksak intellektual kompetensiyasi, keng dunyoqarash va teran tafakkur, huquqiy va siyosiy saviya va bilim, kompetensiyasi asosida shaklananadi. Shuningdek, fuqarolik pozitsiyasiini rivojlantirishdagi muhim omil so‘z erkinligi qadrldanadigan, qonun usuvor bo‘lgan va fikrlar xilma- xilligi hurmat qilinadigan ijtimoiy muhit ham zarur. Qadriyatli yondashuv asosida talabalarda tolerantlik tafakkuri va fuqarolik

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

pozitsiyasini takomillashtirish – har bir talabada o‘z xalqining tarixi, ma’naviy qadriyatlari, vatanning imkoniyatlari va istiqbolini bilish va qadrlash, undan faxrlanish, yurt tinchligi, Vatan ravnaqi va xalq farovonligi uchun daxldorlikni his qilish, o‘z huquqi bilan birgalikda burch va majburiyatlarini yaxshi bilish hamda ularni to‘laqonli amalga oshirish, har qanday holatda ham milliy manfaatlarni himoya qila olish fazilatlarini tarbiyalash demakdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. - Toshkent: O‘zbekiston, 2018. – B.496.,489.
2. Mirziyoyev Sh.M. Niyati ulug‘ xalqning ishi ham ulug‘, hayoti yorug‘ va kelajagi farovon bo‘ladi. 3-tom. – Toshkent: O‘zbekiston, 2019. -B. 386.
3. Mirziyoyev Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild. – Toshkent: O‘zbekiston, 2020. – B.440.
4. Akramova A.A. Bo‘lajak o‘qituvchilar fuqarolik pozisiyasini shakllantirishda shaxsga yo‘naltirilgan texnologiyalarni o‘rni. // Zamonaviy ta'lim. 2017. № 4. –B. 56.
5. Akramova A.A. Shaxsga yo‘naltirilgan ta'lim texnologiyalari asosida bo‘lajak o‘qituvchilarda fuqarolik pozisiyasini rivojlantirishning tashkiliy-metodik asoslarini takomillashtirish. // Doktorlik dissertasiyasi avtoreferati. – Toshkent, 2016. – B.78.
6. Yuldasheva M.M. Qadriyatli yondashuv asosida talabalarda tolerantlik tafakkuri va fuqarolik pozitsiyasini takomillashtirish texnologiyasi
7. Yuldasheva M.M. Qadriyatli yondashuv asosida talabalarda tolerantlik tafakkurini takomillashtirish texnologiyasi.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Yuldasheva Mashxura Muzafarovna**, Buxoro davlat pedagogika instituti katta o‘qituvchisi, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), [**Юлдашева Машхура Музафаровна**, старший преподаватель Бухарского государственного педагогического института, доктор философии по педагогическим наукам (PhD)], [**Yuldasheva M. Mashkhura**, Senior Lecturer of the Bukhara State Pedagogical Institute,Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD)]; [manzil: O‘zbekiston, Buxoro sh., Buxoro sh., Piri Dastgir ko'chasi, 2-uy], [адрес: Узбекистан, г.Бухара, ул. Пири Дастгир, 2], [address: Uzbekistan, Piri Dastgir st. 2, Bukhara city]; https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-4048-2775;mashhurayuldasheva1973@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

O‘ZBEKISTON MUSIQIY TA’LIM TIZIMIDA KOMPYUTER TEXNOLOGIYALARINI JORIY ETISH MUAMMOLARI (XORIJ MAMLAKATLARI TAJRIBALARI MISOLIDA)

© D. Payzieva[1]✉

[1]O‘zbekiston davlat konservatoriyasi, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada kompyuter texnologiyalarini musiqiy ta'limga joriy etish masalalari xorij mamlakatlari tajribasini o‘rganish orqali ko‘rib chiqiladi. Xamda O‘zbeksiton musiqiy ta'limida yuzaga kelayotgan ba’zi muammolarga samarali yechim sifatida takliflar taqdim etiladi.

MAQSAD: O‘zbekiston musiqiy ta’lim tizimida kompyuter texnologiyalarini joriy etish muammolariNI tadqiq qilishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: O‘zbek maqomlari, folklor, zamonaviy musiqalar, musiqa ta’limi dasturlari va mustaqillik davri musiqiy loyihalari. Tarixiy va komparativ tahlil, empirik tadqiqot, san’atkorlar bilan suhbatlar va musiqiy loyihalarni o‘rganish. O‘zbek musiqasi ma’naviyat va madaniy uyg‘onishni yuksaltirib, uchinchi renessans asoslarini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: musiqa bilim yurtiga kelayotgan o‘quvchilar infokommunikatsiya jamiyatiga tegishli ekanini yoddan chiqarmaslik muhimdir. Shu qatorda komp'yuter, ahborot texnologiyalari ularni kundalik turmush tarzini tashkil etishi, hamda ularda ma'lumotni elektron manbaalardan olish ko‘nikmasi shakllanganligi pedagoglar tomonidan e'tiborga olinishi zarurdir. Shu sababli ham KT larini sol'fedjio xonalarida paydo bo‘lishi o‘quvchilarni fanga nisbatan qiziqishini va motivatsiyasini kuchaytirishi extimoli kattadir.

XULOSA: milliy musiqiy merosimizni o‘qitishga qaratilgan “Maqom alifbosi”, “Maqom musiqasi tarixi” kabi fanlarda o‘quvchilarni o‘zbek an'anaviy musiqa merosi zamirida tarbiyalashda KT lari katta ahamiyat kasb etadi. Biz pedagoglarga ma'lumki, maqomning yetuk va badiiy tafakkuri juda murakkab bo‘lib, maktab yoshidagi o‘quvchilarga uni o‘qitish va singdirish bir muncha murakkab jarayondir. Lekin mavzularni o‘qitishda KT larining prezentatsiya shaklidan foydalanish, mavzuga doir video lavhalar ko‘rsatish orqali o‘quvchilarda fanga qiziqish uyg‘otilganligi amaliyotimiz davomida o‘z aksini topib kelmoqda.

Kalit so'zlar: musiqiy ta'lim, komp'yuter texnologiyalari, musiqashunoslik, musiqiy savod, musiqa nazariyasi, sol'fedjio, maqom alifbosi.

Iqtibos uchun: Payzieva D. O‘zbekiston musiqiy ta’lim tizimida kompyuter texnologiyalarini joriy etish muammolari (xorij mamlakatlari tajribalari misolida). // Inter education & global study. 2024. №10 B.220-226.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ПРОБЛЕМЫ ВНЕДРЕНИЯ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СИСТЕМУ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ УЗБЕКИСТАНА (НА ПРИМЕРЕ ОПЫТА ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН)

© Д. Пайзиева[1]✉
[1]Государственная консерватория Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматриваются вопросы внедрения компьютерных технологий в музыкальное образование путем изучения опыта зарубежных стран. И как эффективное решение некоторых проблем, возникающих в музыкальном образовании Узбекистана.

ЦЕЛЬ: исследование проблем внедрения компьютерных технологий в системе музыкального образования Узбекистана.

Материалы и методы: узбекские статусы, фольклор, современная музыка, музыкальные образовательные программы и музыкальные проекты периода независимости. Исторический и компаративный анализ, эмпирическое исследование, интервью с артистами и изучение музыкальных проектов. Узбекская музыка занимает важное место в формировании основ третьего возрождения, возвышая духовность и культурное пробуждение.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: важно помнить, что учащиеся, поступающие в музыкальное учебное заведение, принадлежат к инфокоммуникационному обществу. Педагоги должны учитывать, что компьютеры, информационные технологии составляют их повседневный образ жизни, а также то, что у них сформированы навыки получения информации из электронных источников. По этой причине вполне вероятно, что появление компьютерной томографии в комнатах sol'fedgio повысит интерес и мотивацию учащихся к науке.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в таких дисциплинах, как “азбука статуса”, “история музыки статуса”, направленных на изучение нашего национального музыкального наследия, КТ играют важную роль в воспитании учащихся на основе наследия узбекской традиционной музыки. Мы, педагоги, знаем, что зрелое и художественное мышление статуса очень сложное, и его обучение и привитие учащимся школьного возраста является несколько сложным процессом. Но использование формы презентации КТ в преподавании предметов, проявление интереса учащихся к предмету посредством демонстрации видеороликов по теме находит отражение и в нашей практике.

Ключевые слова: музыкальное образование, компьютерные технологии, музыковедение, музыкальная грамотность, теория музыки, сольфеджио, алфавит статуса.

Для цитирования: Пайзиева Д. Проблемы внедрения компьютерных технологий в систему музыкального образования Узбекистана (на примере опыта зарубежных стран). // Inter education & global study. 2024. №10. С. 220-226.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

PROBLEMS OF INTRODUCING COMPUTER TECHNOLOGIES IN THE MUSIC EDUCATION SYSTEM OF UZBEKISTAN (USING THE EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES)

© Dilnoza Payzieva[1]✉
[1]State Conservatory of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: This article discusses the implementation of computer technology in music education by studying the experience of foreign countries. And as an effective solution to some of the problems that arise in music education in Uzbekistan.

AIM: to study the problems of computer technology implementation in the music education system of Uzbekistan.

MATERIALS AND METHODS: Uzbek statuses, folklore, modern music, musical educational programs and musical projects of the independence period. Historical and comparative analysis, empirical research, interviews with artists and the study of musical projects. Uzbek music plays an important role in shaping the foundations of the third renaissance, elevating spirituality and cultural awakening.

DISCUSSION AND RESULTS: It is important to remember that students entering a music educational institution belong to an information and communication society. Teachers should take into account that computers and information technology make up their daily lifestyle, as well as the fact that they have developed the skills to obtain information from electronic sources. For this reason, it is likely that the advent of CT scans in sol'fedgio rooms will increase students' interest and motivation in science.

CONCLUSION: in disciplines such as the ABC of Status and the history of music of status, aimed at studying our national musical heritage, CT plays an important role in educating students based on the legacy of Uzbek traditional music. We, teachers, know that mature and artistic thinking of status is very complex, and its teaching and instilling in school-age students is a somewhat difficult process. But the use of the CT presentation form in teaching subjects, the manifestation of students' interest in the subject through the demonstration of videos on the topic is reflected in our practice.

Key words: music education, computer technology, musicology, musical literacy, music theory, solfeggio, alphabet of status.

For citation: Dilnoza Payzieva. (2024) 'Problems of introducing computer technologies in the music education system of Uzbekistan (using the experience of foreign countries)', Inter education & global study, (10), pp. 220-226. (In Uzbek).

XXI asrga kelib pedagogika fani butun dunyo bo'ylab yangicha talqinga ega bo'la boshladi. Bunday o'zgarishlarga albatta fan va texnikaning uyg'unlashuvi o'z ta'sirini ko'rsatadi. Jaxon iqtisodiyoti va ilm fandagi keskin o'zgarishlar ma'lum tizimlarda yangi strategiyalar va innovatsion texnalogiyalarni ishlab chiqilishiga va shu bilan bir qatorda pedagogika ilmida xam yangi yo'nalishlarni paydo bo'lishiga olib keldi. Ta'lim tizimida

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

komp'yuter texnologiyalari atamasining paydo bo‘lishi ham pedagogikada yangi vazifalar, maqsadlar, vositalar va ta'lim shakllarining paydo bo‘lishi bilan ifodalanadi. Hozirgi kunga kelib ta'lim tizimining barcha bosqichlarida komp'yuter texnologiyalari muhim o‘rin egallagani ma'lumdir. Shuningdek dunyoning qator oliy ta'lim muassasalari tomonidan ta'limni komp'yuterlashtirishning nazariy va amaliy muammolari ustida izlanishlari olib borilayotganini kuzatish mumkin. Shu qatorda musiqa ta'limi yo‘nalishi ham bundan mustasno emas. Maqolada xorij mamlakatlari tajribasi asosida O‘zbekistonda musiqiy ta'lim tizimiga KT larini joriy etish masalalari va uning ta'limga ahamiyati xususida so‘z yuritiladi.

Musiqiy ta'limga KT larini kirib kelishi o‘z navbatida kompozitorlik ijodida elektron musiqa yo‘nalishlarining paydo bo‘lishi hamda EXM larni yaratilishi bilan bog‘liqdir.

Musiqiy ta'limga oid birinchi komp'yuter dasturlari Dj. JI. Evans, R. Gleyzer va JI. Ye. Xomm hamkorligida musiqashunoslik va musiqa nazariyasi asosida ishlab chiqilgan “Musiqashunoslik asoslari” va “Musiqa asarlarini idrok etish” hisoblanib, yetarlicha grafik va audial imkoniyatlarga ega bo‘lmagan. Yuqorida keltirilgan ishlar asosan tovushning fizik xususiyatlari, musiqaning algoritmik tabiatiga asoslanib, uni komp'yuter yordamida modellashtirishga qaratilgan edi. [6]

Fizik-matematik hamda musiqachi R. X. Zaripov tomonidan yaratilgan garmoniya masalalarini tekshiruvchi ekzamenator-dasturi ko‘pgina mutahassislar e'tiborini jalb etadi. Undan tashqari muallif kibernetika va musiqa [4], ma'lum musiqiy uslubdagi kompozitsiyalarni komp'yuter orqali modellashtirish, musiqiy amaliyotda EHM larini qo‘llash muammolariga [5] qator ilmiy ishlarini bag‘ishlaydi. Keltirilgan manbaalardan ma'lumki KT lari ustida tadqiqot ishlari oliy musiqiy ta'lim muassasalarida olib borilib asosan talabalarni o‘qitishga qaratilgan edi.

Texnik mukammallashuv zamirida va shaxsiy komp'yuterlarning ixtirosi ortidan KT tushunchasi yangi bosqichga ko‘tariladi. Bu davrda ta'lim tizimida innovatsiyalar alohida maxsus tadqiqot ob'ektiga aylana boshladi. Musiqani komp'yuter yordamida o‘qitish yangi – pedagogik texnologiya sifatida qabul qilinadi. Mazkur davrda ko‘pgina davlatlarning yuqori ta'lim muassasalari MKT larini qo‘llash usullari va vazifalari ustida ilmiy-amaliy tadqiqotlar olib borishni yo‘lga qo‘yadi. Musiqashunoslar tomonidan EHM davrida bosib o‘tilgan tajribalar natijasini hulosalash va komp'yuterlarni musiqiy ta'limga berishi mumkin bo‘lgan imkoniyatlarni ilmiy taxlil va tahmin etish orqali yangi ilmiy muammolar ajratib olinadi [7]: musiqa yaratishga moslashtiril-gan dasturlarni ishlab chiqish; musiqa nazariyasi va musiqa tarihini o‘qitishga hizmat qiluvchi komp'yuter kurslarini yaratish; musiqiy idrokni shakllantiruvchi universal musiqiy komp'yuter vositalarini yaratish; KT ni ta'limda qo‘llashning psixologo-pedagogik masalalari; musiqiy ta'limda komp'ter texnologiyalaridan foydalanish bo‘yicha kurslar va lektsiyalar tashkil etish; musiqiy informatika masalalari.

Musiqiy ta'limni kompyuterlashtirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar asosan 1980-yillardan boshlab dolzarb hisoblanib, konservatoriyalar, institut va musiqa laboratoriyalarida tadqiq etila boshlandi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Rossiya davlatining 80-yillik tadqiqotlarga asoslangan malakasi KT larini musiqiy ta'limga tadbiq etishga asoslangan bir qator ilmiy tadqiqot laboratoriyalarini tashkil etishga sharoit yaratdi. M. I. Glinka nomidagi Novosibirsk davlat konservatoriyasining “Musiqiy ta'limni komp'yuterlash” kafedrasi, P.I. Chaykovskiy nomidagi Moskva Davlat Koservatoriyasida “Hisoblash markazi”, G.R. Taraeva tomonidan 2005 yil Rostov Davlat konservatoriyasida tashkil etilgan “innovatsion musiqiy pedagogika” kafedrasi, A.I. Gertsen nomidagi pedagogika univesitetida I. S. Garbunova tomonidan tashkil etilgan MKT – ilmiy-amaliy laboratoriyalari faoliyati – musiqiy KT larini mamlakat miqyosida joriy etishni tizimlashtiriga xizmat qilib: musiqiy ta'limni komp'yuterlashni tizimlashtirish; kadrlarni tayyorlashda musiqiy komp'yuter texnologiyalari savodiga o‘qitish (yuqori ta'lim muassasalarida “Musiqa va informatika” fakultetlari, kurslarining shakllanishi); ta'lim muassasalarini oxirgi rusumdagi elektron-mobil sozlamalar bilan jihozlash va uni dasturiy ta'minotini mukammallashtirish; musiqiy komp'yuter texnologiyalari yordamida o‘qitishning psixolo-pedagogik tamoyillarini ilmiy tadqiqot unsuriga aylantirish, uni uslubiyotini ishlab chiqish; mamlakatda ta'lim uzluksizligini ta'minlash, shu qatorda masofaviy ta'lim muammolarini o‘rganish kabi qator yutuqlarga erishdi desak mubolag‘a bo‘lmaydi.

O‘zbekistonda musiqiy ta'limga KT larini kirib kelishi 1990-yillarda O‘zbekiston Davlat konservatoriyasini personal komp'yuterlar bilan jihozlanishi bilan bog‘liq bo‘ldi. Ilk nota nashrlash dasturlari esa atoqli kompozitor F. M. Yanov-Yanovskiyning musiqiy informatika vositalariga qiziqishi va nota nashrlash dasturlarini o‘rganish tashabbusi bilan olib kirilgan. [9] Xozirda O‘zbekiston Davlat Konservatoriyasi “Musiqiy ovoz rejissurasi va informatikasi” fakultetida ovoz rejissurasining akustik asoslari, elektron va komp'yuter musiqasi, ovoz yozish texnikalari va boshqa shu kabi yo‘nalishlar xaqida bilim berib kelinmoqda. Shu qatorda musiqiy ta'limda KT larining nazariy va amaliy muammolari yoritilgan ilmiy maqolalar e'tiborga loyiqdir. Musiqiy-nazariy fanlarni o‘qitishda komp'yuterni qo‘llash usullari Yu. Kats va Z. Xodieva, musiqiy informatika va nota nashrlash dasturlari bilan ishlash masalalari esa Sh. Gafurova, M. Shamaxmudova kabi mualliflarning maqolalarida yoritilgan. Mazkur maqolalarda asosan yuqori musiqiy ta'lim bosqichlarida musiqiy nazariy fanlarni o‘qitishda komp'yuterdan foydalanish, nota nashrlash savodi va musiqiy informatika bilimini shakllantirish kabi muammolarga e'tibor qaratiladi.

Qayd etish joizki, davlatimizning birinchi prezidenti I. A. Karimov tomonidan qabul qilingan 2010-yildagi “2014 yilga qadar san'at va musiqa maktablariga alohida e'tibor qaratish” xaqidagi farmoni ostida musiqa va san'at maktablari elektron musiqiy doskalar va boshqa texnik vositalar bilan ta'minlanadi. Shular qatorida aytish joizki musiqiy nazariy va tarixiy fanlarni o‘qitish xonalari elektron musiqiy doska bilan ta'minlansada, o‘qituvchilarga uni ishlatish bo‘yicha qo‘llanma va ko‘rsatmalarni berilmasligi, umuman elektron vositalarni qo‘llagan holda dars olib borish tajribalarini sustligi sabab ulardan deyarli foydalanilmaganiga guvoh bo‘lindi. Aynan shu tajribamiz natijasida aytish mumkinki musiqiy ta'limga biriktiriladigan xar qanday vosita, sozlama va texnologiyalar ularni qo‘llashning nazariy va amaliy asoslanganligi hamda fan va tizimning maqsadidan

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

kelib chiqishi lozim. Bu esa aynan biz musiqashunos-pedagoglarni mazkur muammolarga e'tiborni qaratishga undaydi.

KT larini musiqiy ta'limning barcha bosqichlarida samarador ekani xorij musiqashunos olimlarning tajribalarida tasdiqlanadi. Musiqiy ta'limda KT laridan foydalanish ko'proq pedagog-komp'yuter-o'quvchi o'zaro aloqasi funktsiyalariga asoslanadi [6]. Ya'ni komp'yuter o'quv jarayonida o'qituvchi faoliyatini yengillashtiruvchi vosita sifatida namoyon bo'lsa, komp'yuterning qayta aloqaga chiqish xususiyati tufayli o'quvchiga mustaqil o'z ustida ishlash imkonini yaratadi. Yuqoridagi fikrlarni batafsil yoritadigan bo'lsak, ma'lum fanni o'qitish davomida o'qituvchining mavzuni tushuntirish, olingan bilim ko'nikmalarini hosil qilish va nazorat qilish kabi vazifalarini komp'yuter zimmasiga yuklatish mumkin. Fanga doir ko'nikmalar ustida ishlash va olingan bilimni testlash esa aynan komp'yuter va o'quvchi qayta aloqalariga tayanadi. Pedagog esa bu vaziyatda maslahatchi va jarayonni nazoratlovchi sifatida gavdalanadi. KT larining aynan shu xususiyatidan samarali foydalanish musiqiy nazariy va tarixiy fanlarni o'qitishda quylaylik va ijobiy natijalarni ko'rsatganini qator musiqashunoslik ishlarida ko'rish mumkin [1,2,3,8].

Bizga ma'lumki yetuk musiqachini tarbiyalashda uni musiqa savodini va eshitish qobiliyatini shakllantirish ijrochilik mahoratini tarbiyalashdek muhim jarayon hisoblanadi. Afsuski aynan mazkur jarayonga yo'naltirilgan musiqiy-nazariy fanlar xozirgi kunda ayanchli ahvolda deb aytish mumkin. Bunga esa o'z navbatida musiqa nazariyasi va sol'fedjio fanlarini o'qitish bo'yicha mavjud metodikalarni deyarli yo'qolib ketgani va ayni damda samara beruvchi metodikalarni mavjud emasligi; mazkur fanlarni ijrochilik amaliyoti va kompozitorlik ijodidan uzoqlashgan holda, "quruq" tarzda o'tilishi sabab bo'lib kelmoqda. Buning oqibatida birinchi navbatda musiqiy-nazariy fanlarga ajratilgan soatlarning qisqarib ketishi hamda o'quvchilarning mazkur fanni o'rganishga bo'lgan qiziqishini sustlashib ketishiga oshlib kelayapti. O'zbekistonda KT larini musiqa maktablarida musiqiy-nazariy fanlar kesimida qo'llash yuqorida keltirilgan muammolarga ma'lum darajada yechim bo'lishi kutiladi.

KT lari o'quvchilarda ijodkorlik qobiliyatini shakllantirishda qulay sharoit yaratadi. Musiqiy nazariy fanlar uchun ishlab chiqilgan mobil dasturlarda musiqa savodini oshirish ("Pomoshnik po teorii muziki", "Teoriya muziki", "My music Theory"), eshitish qobiliyatini testlash ("Absolyutniy slux", "Ear master"), musiqa bastalash ("Music Writer", "Finale", "Score; Cornelius Composer"), berilgan kuyni turli asboblar tembrida tinglab ko'rish, uni aranjirovka qilish o'quvchilarda ijodiy salohiyatni o'stirishi shubhasizdir.

Misol uchun "maqom cholg'u asboblari" mavzusini o'tishda maqom ustalarining ijrosidagi video lavhalarini ko'rish orqali o'quvchilarda yaxlit bilim hosil qilish imkoni yuzaga keladi. Ya'ni birgina video lavhada o'quvchilar milliy cholg'ularning tuzilishi, unda ijro etish texnikalari, maqom ijrochiligida ovoz imkoniyatlari va xususiyatlari, maqomni ijro etish madaniyati, milliy liboslarimiz haqida ma'lumotni qabul qiladilar.

Bir tomondan KT lari orqali o'quvchilarda motivatsiyani yuzaga keltirib olinsa, ikknchi tomondan musiqashunos-pedagoglar zimmasiga uning dasturiy ta'minoti algoritmini, KT

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

larini qo‘llash metodikasini ishlab chiqish vazifasini yuklaydi. Xorij mamlakatlari tajribasiga tayangan holda O‘zbekiston musiqiy ta'lim tizimiga KT joriy etish masalalari quyidagi bir qator muammolarda aks etadi: musiqiy ta'limni komp'yuterlashni tizimlashtirish; musiqachi pedagog kadrlarni tayyorlashda musiqiy komp'yuter texnologiyalari savodiga o‘qitish; musiqiy komp'yuter texnologiyalari yordamida o‘qitishning psixologik va pedagogik tamoyillarini ilmiy tadqiqot unsuriga aylantirish, uni uslubiyotini ishlab chiqish;mamlakatda ta'lim uzluksizligini ta'minlash, shu qatorda masofaviy ta'lim muammolarini o‘rganish; ta'lim muassasalarini oxirgi rusumdagi elektron-mobil sozlamalar bilan jihozlash va uni dasturiy ta'minotini yaratish.

O‘zbekiston musiqiy ta'lim sharoitida MKT larni jarayonga singdirish, o‘z navbatida oliy bilim yurtlari, tadqiqot institutlari tomonidan ilmiy darajada o‘rganishni va tadbiq etishni talab qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Matjaž Debevc, Jernej Weiss, Andrej Šorgo, Ines Kožuh. Solfeggio learning and the influence of a mobile application based on visual, auditory and tactile modalities.// British Journal of Educational Technology (BJET), Volume51, Issue1
2. Горбунова И. Б. Феномен музыкально-компьютерных технологий как новая образовательная творческая среда // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. 2004. №9. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-muzykalno-kompyuternyh-tehnologiy-kak-novaya-obrazovatelnaya-tvorcheskaya-sreda
3. Дядченко М. С. Инновационные технологии в музыкальном обучении: тестирование слуховых навыков. Дисс. на соис. уч. степени кандидата искусствоведения. Р. на-Дону, 2006.
4. Зарипов Р. Х. Кибернетика ва музыка. М., 1971 й.
5. Зарипов Р.Х. Проблемы применения ЭВМ в музыкальной практике//ЭВМ и проблемы музыкальной науки. Новосибирск, 1988.
6. Полозов С. П “Обучающие компьютерные технологии в музыкальном образовании”. Дисс. на соис. уч. степени кандидата искусствоведения. Новосибирск, 2000.
7. Пучков С. В. Музыкальные компьютерные технологии как новый инструментарий современного творчество. Дисс. на соис. уч. степени кандидата искусствоведения. С. П., 2002
8. Тараева Г. Р. Информационная технологии и музыкальная педагогика // Инноватика в музыкальном образовании. Проблемы музыкальной науки / Music Scholarship, 2(1), 214–220.
9. Умуров. Н. К. Музыкальные информационные технологии в сфере развития музыкального искусства // Электронный журнал: Наука, техника и образования. 2018

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Пайзиева Дилноза,** mustaqil izlanuvchi, [**Пайзиева Дилноза,** соискатель]**, [Payzieva Dilnoza**, Independent Researcher] manzil: O‘zbekiston, Toshkent shahri, Shayxontohur tumani, Almazar 1, Узбекистан, г. Ташкент, Шайхантахурский район, Алмазарский 1, Uzbekistan, Tashkent city, Shaykhantakhur district, Almazar 1

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

BO‘LG‘USI MUSIQA O‘QITUVCHILARIDA KASBIY IDENTNI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIY-PEDAGOGIK ZARURIYATI

© X.N. Bazarov[1]✉

[1]Andijon davlat universiteti, Andijon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada bo‘lg‘usi musiqa o‘qituvchilarida kasbiy identni rivojlantirishning ijtimoiy va pedagogik zaruriyatlari yoritilgan. Kasbiy ident tushunchasi, uning pedagogik faoliyatdagi ahamiyati, o‘qituvchi shaxsining shakllanishida zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlarning o‘rni tahlil qilingan. Milliy madaniyatni saqlash va targ‘ib qilishda musiqa ta’limining ahamiyati, jamiyat ehtiyojlarini qondirishdagi roli hamda milliy va xalqaro tajribaning integratsiyasi yoritilgan.

MAQSAD: maqola musiqa ta’limi sifatini oshirish va milliy madaniyatni boyitishga qaratilgan amaliy tavsiyalar bilan boyitilgan. Mazkur maqolada bo‘lg‘usi musiqa o‘qituvchilarida kasbiy identni rivojlantirishning ijtimoiy va pedagogik zaruratlari tahlil qilinadi. Shuningdek, milliy ta’lim tizimida bu jarayonni amalga oshirishning samarali usullari va xorijiy tajribalari ham o‘rganiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda miqdoriy va sifat ma'lumotlaridan foydalangan holda aralash usullar qo'llaniladi. Bo‘lg‘usi musiqa o‘qituvchilarida kasbiy identni rivojlantirish bo'yicha qo'llanmalar, o'quv tadqiqot maqolalari va uslubiy o'quv dasturlarida qatnashgan o'qituvchilarning so'rov ma'lumotlarini o'z ichiga oladi. Usullar so'rovlar, suhbatlar, sinfda kuzatishlar va talabalar faoliyati ma'lumotlarini tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Miqdoriy ma'lumotlar statistik usullar yordamida tahlil qilinadi, sifatli ma'lumotlar esa mavzuli kodlash va hikoya tahlili orqali tahlil qilinadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bo‘lg‘usi musiqa o‘qituvchilarida kasbiy identni rivojlantirish ijtimoiy-pedagogik zarurat sifatida ta'lim tizimining strategik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu jarayon, nafaqat o‘qituvchining shaxsiy va kasbiy rivojlanishini ta'minlash, balki jamiyatning madaniy va ma'naviy boyligini saqlash va rivojlantirishga xizmat qiladi. Quyida ushbu jarayonning asosiy jihatlari yoritiladi. Bo‘lg‘usi musiqa o‘qituvchilarining kasbiy identi rivojlanishi nafaqat ularning shaxsiy o‘sishi, balki milliy musiqa ta’limining sifatini oshirishga, yosh avlodning madaniy va ma’naviy tarbiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi.

XULOSA: milliy musiqa madaniyatini jahon miqyosida targ‘ib qilish, ijodiy salohiyatni rivojlantirish va musiqa ta’limini innovatsion yondashuvlar bilan boyitishga imkon beradi. Shu sababli, kasbiy identni rivojlantirish ta’lim tizimining barcha darajalarida ustuvor yo‘nalish bo‘lishi va davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanishi zarur. Faqat shunda biz

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

madaniy boyliklarni asrab-avaylash va ularni yangi avlodga etkazish orqali madaniy taraqqiyotga erisha olamiz.

Kalit so'zlar: kasbiy ident, musiqa o‘qituvchilari, milliy madaniyat, zamonaviy texnologiyalar, pedagogik yondashuvlar, ijodkorlik, integratsiya, zamonaviy texnologiyalar, innovatsion yondashuvlar.

Iqtibos uchun: Bazarov X.N. Bo‘lg‘usi musiqa o‘qituvchilarida kasbiy identni rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik zaruriyati. // Inter education & global study. 2024. №10 B.227-235.

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ

© Х.Н. Базаров[1]✉
[1]Андижанский государственный университет, Андижан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье описаны социально-педагогические потребности развития профессиональной идентичности будущих учителей музыки. Анализируется понятие профессиональной идентичности, ее значение в педагогической деятельности, роль современных технологий и инновационных подходов в формировании личности педагога. Подчеркивается значение музыкального образования в сохранении и развитии национальной культуры, его роль в удовлетворении потребностей общества, интеграции отечественного и международного опыта.

ЦЕЛЬ: статья обогащена практическими рекомендациями, направленными на повышение качества музыкального образования и обогащения национальной культуры. В данной статье анализируются социально-педагогические потребности в развитии профессиональной идентичности будущих учителей музыки. Также изучаются эффективные методы реализации этого процесса в национальной системе образования и зарубежный опыт.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании используются смешанные методы с использованием количественных и качественных данных. Включает руководства по развитию профессиональной идентичности у будущих учителей музыки, исследовательские статьи по обучению и данные опросов учителей, участвовавших в методических программах. Методы включают опросы, интервью, наблюдения в классе и анализ данных об успеваемости учащихся. Количественные данные анализируются с использованием статистических методов, тогда как качественные данные анализируются с помощью тематического кодирования и анализа историй.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: Развитие профессиональной идентичности у будущих учителей музыки как социально-педагогическая необходимость является одним из стратегических направлений системы образования. Этот процесс служит не только обеспечению личного и профессионального развития учителя, но и

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

сохранению и развитию культурного и духовного богатства общества. Ниже освещаются основные аспекты этого процесса.

Развитие профессиональной идентичности будущих учителей музыки служит не только их личностному росту, но и повышению качества национального музыкального образования, укреплению культурного и духовного воспитания молодого поколения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: этот процесс позволяет продвигать национальную музыкальную культуру в мировом масштабе, развивать творческий потенциал и обогащать музыкальное образование инновационными подходами. Поэтому развитие профессиональной идентичности должно быть приоритетом на всех уровнях системы образования и поддерживаться государством. Только в этом случае мы сможем добиться культурного прогресса, сохраняя культурные ценности и передавая их новым поколениям.

Ключевые слова: профессиональная идентичность, учителя музыки, национальная культура, современные технологии, педагогические подходы, творчество, интеграция, современные технологии, инновационные подходы.

Для цитирования: Базаров Х.Н. Социально-педагогическая необходимость развития профессиональной идентичности у будущих учителей музыки. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 227-235.

THE SOCIO-PEDAGOGICAL NEED FOR THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL IDENTITY IN FUTURE MUSIC TEACHERS

© Bazarov N. Hayatbek[1]✉
[1]Andijan State University, Andijan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article describes the social and pedagogical needs of professional identity development in future music teachers. The concept of professional identity, its importance in pedagogical activity, the role of modern technologies and innovative approaches in the formation of a teacher's personality are analyzed. The importance of music education in preserving and promoting national culture, its role in meeting the needs of society, and the integration of national and international experience are highlighted.

AIM: The article is enriched with practical recommendations aimed at improving the quality of music education and enriching national culture. This article analyzes the social and pedagogical needs for the development of professional identity in future music teachers. Effective methods of implementing this process in the national education system and foreign experiences are also studied.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

MATERIALS AND METHODS: the study uses mixed methods using quantitative and qualitative data. It includes guides on the development of professional identity for future music teachers, research articles on teaching and data from surveys of teachers who participated in methodological programs. The methods include surveys, interviews, classroom observations, and analysis of student performance data. Quantitative data is analyzed using statistical methods, whereas qualitative data is analyzed using thematic coding and story analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: the development of professional identity among future music teachers as a socio-pedagogical necessity is one of the strategic directions of the education system. This process serves not only to ensure the personal and professional development of the teacher, but also to preserve and develop the cultural and spiritual wealth of society. The main aspects of this process are highlighted below.

the development of the professional identity of future music teachers serves not only their personal growth, but also to improve the quality of national music education, strengthen the cultural and spiritual education of the younger generation.

CONCLUSION: this process makes it possible to promote national musical culture on a global scale, develop creative potential and enrich musical education with innovative approaches. Therefore, the development of professional identity should be a priority at all levels of the education system and supported by the state. Only in this case will we be able to achieve cultural progress by preserving cultural values and passing them on to new generations.

Key words: professional identity, music teachers, national culture, modern technologies, pedagogical approaches, creativity, integration, modern technologies, innovative approaches.

For citation: Bazarov N. Hayatbek. (2024) 'The socio-pedagogical need for the development of professional identity in future music teachers', Inter education & global study, (10), pp. 227-235. (In Uzbek).

Bo'lg'usi musiqa o'qituvchilarida kasbiy identni rivojlantirish uchun zarur ijtimoiy va pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash va ularning milliy madaniyatni rivojlantirishdagi o'rnini yoritishdir. Shu orqali musiqa ta'limi tizimida ijodiy va professional o'qituvchilarni tayyorlashga hissa qo'shishdir. Musiqa ta'limi har qanday jamiyatning madaniy va ma'naviy rivojlanishida asosiy o'rin tutadi. Uning vositasida insonlar madaniyatni anglash, estetik tuyg'ularni rivojlantirish va ijodiy qobiliyatlarini namoyon qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ayniqsa, bugungi globallashuv sharoitida milliy madaniyatni asrab-avaylash va uni yangi avlodga etkazish muhim vazifalardan biri bo'lib, bu jarayonda musiqa o'qituvchilarining roli beqiyosdir. Bo'lg'usi musiqa o'qituvchilarining kasbiy identini rivojlantirish masalasi, bir tomondan, shaxs sifatida ularning o'ziga xosligini va kasbiy malakasini oshirishni, boshqa tomondan esa, milliy musiqa madaniyatini saqlash va rivojlantirish uchun zaruriy kadrlarni tayyorlashni talab qiladi. Kasbiy ident – bu shaxsning o'zini kasbiy faoliyatda anglash,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

jamiyatga o‘z kasbiy qobiliyatlari orqali hissa qo‘shish, shuningdek, o‘z vazifasiga mas’uliyatli yondashish kabi jihatlarni o‘z ichiga oladi. Kasbiy identning mohiyati shundaki, u o‘qituvchining kasbiy hayoti davomida rivojlanib boradigan dinamik jarayon bo‘lib, ta’lim tizimining sifatini oshirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, musiqa o‘qituvchilarining shaxsiy identifikatsiyasi jarayonida ularning ijodiy va didaktik qobiliyatlari, shuningdek, pedagogik faoliyatga bo‘lgan munosabati hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda O‘zbekiston ta’lim tizimi milliy qadriyatlarni asrab-avaylash va o‘ziga xos pedagogik yondashuvlarni shakllantirish orqali xalqaro tajriba bilan uyg‘unlashgan holda rivojlanmoqda. Shu sababli, musiqa o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi faqatgina bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishni emas, balki ularning ijtimoiy va shaxsiy mas’uliyatlarini shakllantirishni ham o‘z ichiga oladi.

Kasbiy ident — bu shaxsning o‘zini kasbiy faoliyat orqali anglash va o‘z qobiliyatlarini jamiyatga namoyon etish jarayonidir. Ushbu tushuncha shaxsning ijtimoiy va kasbiy rivojlanishini ifodalaydi hamda uning jamiyatdagi ijtimoiy o‘rnini belgilaydi. Kasbiy ident jarayonida shaxs o‘z kasbiy maqsadlarini anglaydi, o‘ziga xosliklarini rivojlantiradi va tanlagan kasbiy yo‘nalishiga bo‘lgan munosabatini shakllantiradi. Kasbiy identning mohiyati shaxsning o‘zini jamiyatning muayyan sohasida foydali deb his qilishida namoyon bo‘ladi. Bu jarayon, ayniqsa, pedagogik faoliyat sohasida dolzarb ahamiyat kasb etadi, chunki o‘qituvchi nafaqat o‘z kasbiy bilimlarini, balki shaxsiy xususiyatlarini ham ta’lim jarayonida ifoda etadi[4].

Kasbiy identning pedagogik faoliyatdagi ahamiyati. Etakchi o‘rin tutishi: O‘qituvchining kasbiy identi uning shaxsiy va kasbiy sifatlarini shakllantiradi. Kasbiy ident pedagogik faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun asosiy omil bo‘lib, shaxsning kasbiy maqsadlari va qadriyatlarini aniqlaydi.

O‘z-o‘zini anglash va motivatsiya**:** O‘qituvchi o‘z kasbiy identini anglagan holda o‘z faoliyatini maqsadli va samarali tashkil etadi. Kasbiy ident shaxsning ishga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi, bu esa uning faoliyat sifatini yuqori darajaga olib chiqadi[3].

Musiqa ta’limidagi o‘rni**:** Musiqa o‘qituvchisining kasbiy identi uning ijodiy qobiliyatlari, didaktik uslublari va talabalar bilan o‘zaro aloqasida yaqqol namoyon bo‘ladi. Bunday o‘qituvchilar ta’lim jarayonida o‘quvchilarda milliy musiqa madaniyatiga bo‘lgan qiziqishni uyg‘otadi va ularning ijodiy ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

O‘zbekistonda mustaqillikka erishgandan so‘ng ta’lim sohasida milliy qadriyatlarni rivojlantirish asosiy maqsadlarga aylandi. Milliy musiqa madaniyati va uning ta’lim jarayonidagi o‘rni jamiyatning ma’naviy rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Shu nuqtai nazardan musiqa o‘qituvchilarining kasbiy identi ularning quyidagi faoliyatlarida aks etadi:

- Milliy qadriyatlarni asrash: O‘quvchilarga milliy musiqa an’analarini o‘rgatish va uni yangi avlodga etkazish;
- Ijodiy jarayonni rag‘batlantirish: Talabalarni ijodiy fikrlashga, yangi musiqa asarlarini yaratishga undash;

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

- Musiqa madaniyatini targ‘ib qilish: Jamiyatda milliy musiqa madaniyatining ahamiyatini oshirish[1].

Kasbiy identni rivojlantirish yo‘nalishlari.

Shaxsiy qobiliyatlarni rivojlantirish**:** O‘qituvchilar o‘zlarining ijodiy va musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun uzluksiz o‘qish va treninglarda ishtirok etishlari kerak. Kasbiy kompetensiyalarni oshirish orqali o‘z sohasida muvaffaqiyatga erishish. Ta’lim tizimidagi yondashuvlar**:** Zamonaviy pedagogik metodlarni joriy etish orqali kasbiy o‘sishni ta’minlash. Ijodkorlik va innovatsion yondashuvlarni ta’lim jarayonida qo‘llash. Ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirish**:** Jamiyatning musiqa ta’limiga bo‘lgan ehtiyojlarini hisobga olish. Milliy va xalqaro hamkorlikda tajriba almashish orqali musiqiy ta’limni yangi darajaga olib chiqish. Kasbiy ident musiqa o‘qituvchilarining shaxsiy va kasbiy rivojlanishida hal qiluvchi omil hisoblanadi. Bu jarayon shaxsning o‘ziga ishonchini oshirish, ijodiy va kasbiy qobiliyatlarini rivojlantirish va jamiyatning madaniy ehtiyojlarini qondirishda muhim ahamiyatga ega. Mustaqil O‘zbekiston sharoitida kasbiy identni rivojlantirish orqali milliy musiqa madaniyati yangi bosqichga ko‘tariladi va bu jarayon yosh avlodning ma’naviy kamolotiga xizmat qiladi.

Kasbiy identni rivojlantirishning ijtimoiy zaruriyati **-** bo‘lg‘usi musiqa o‘qituvchilarida kasbiy identni rivojlantirish ijtimoiy va pedagogik jihatdan muhim vazifa hisoblanadi. Bu jarayonning zaruriyati milliy madaniyatni saqlash, ta'lim tizimi sifatini oshirish va shaxsiy rivojlanish orqali jamiyat talablariga mos mutaxassislar tayyorlashda namoyon bo‘ladi.

Jamiyat ehtiyojlari - musiqa o‘qituvchilari milliy madaniyatni saqlash va targ‘ib qilishda asosiy rol o‘ynaydi. Ular jamiyatda quyidagi asosiy ehtiyojlarni qondirishga xizmat qiladi:

- milliy o‘zlikni anglash: milliy madaniyat jamiyatning ma'naviy asosidir. musiqa o‘qituvchilari orqali yosh avlod milliy musiqa an’analarini o‘zlashtiradi va ular orqali o‘zligini anglashga yordam beradi.
- madaniy merosni avlodlarga etkazish: musiqa o‘qituvchilari xalq qo‘shiqlari, mumtoz kuylar va zamonaviy musiqa orqali jamiyatning musiqiy merosini yangi avlodlarga etkazadilar.
- estetik tarbiya: musiqa orqali o‘quvchilar estetik did va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. bu jamiyatda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni mustahkamlashga yordam beradi [2].

Kasbiy identni rivojlantirishning ijtimoiy ahamiyati. Milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirish: Musiqa o‘qituvchilari orqali milliy madaniyatni yoshlarga etkazish va uni boyitish jarayonida uzluksizlik ta'minlanadi. Bu nafaqat musiqiy merosni saqlash, balki yangi ijodiy asarlarni yaratish va ular orqali milliy o‘zlikni mustahkamlashga yordam beradi. Musiqa ta’limi orqali o‘quvchilarga milliy qadriyatlar, xalq kuy va maqomlarining ahamiyatini chuqur anglash imkoniyati beriladi.

O‘zbekistonda madaniy merosning jahon miqyosida tan olinishi: Bo‘lg‘usi musiqa o‘qituvchilarining kasbiy identi rivojlangan sari milliy musiqa jahon sahnasiga chiqish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu o‘z navbatida xalqaro miqyosda O‘zbekistonning madaniy imijini oshiradi. Xalqaro musiqiy loyihalarda ishtirok etish va global musiqiy jarayonlarga

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

qo‘shilish imkoniyatlari kengayadi. Jamiyatning ehtiyojlarini qondirish: Musiqa ta’limining samaradorligi oshgani sari, jamiyat musiqiy savodxonligi yuqori bo‘lgan, madaniy qadriyatlarni qadrlaydigan avlodni tarbiyalash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Musiqa o‘qituvchilarining faoliyati jamiyatda madaniy birlikni saqlash va mustahkamlash vositasi sifatida xizmat qiladi. Ta'lim tizimi musiqa o‘qituvchilarida kasbiy identni shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ushbu jarayonning muvaffaqiyati ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan yondashuvlar va islohotlarga bog‘liq. Bu rolda quyidagi omillar alohida ajralib turadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish: Ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanish musiqa o‘qituvchilarining o‘z kasbiy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Masalan, raqamli platformalar va musiqa dasturlari orqali ta'lim berish nafaqat samaradorlikni oshiradi, balki talabalarning qiziqishini ham kuchaytiradi. Amaliy mashg‘ulotlarning samaradorligini oshirish: Musiqa darslarida amaliy mashg‘ulotlarni ko‘paytirish, talabalarni ijodiy jarayonlarga jalb qilish ularning kasbiy identini mustahkamlaydi. Qobiliyatlarni rivojlantirish: Ta'lim tizimi musiqa o‘qituvchilarida ijodiy, kommunikativ va texnologik qobiliyatlarni shakllantiradigan imkoniyatlar yaratishi lozim. Bu nafaqat o‘quvchilar bilan ishlashni, balki ularning musiqiy ko‘nikmalarini ham rivojlantirishni ta'minlaydi. Milliy o‘ziga xosli- milliy o‘ziga xoslikni saqlash va uni yangi avlodga etkazish musiqa ta'limining eng asosiy vazifalaridan biridir. Bu bo‘lg‘usi musiqa o‘qituvchilarida kasbiy identni rivojlantirishda alohida ahamiyatga ega. Madaniy va tarixiy merosning ahamiyati: O‘zbekistonning boy musiqa merosi – mumtoz kuylar, maqomlar, xalq qo‘shiqlari va an’anaviy cholg‘u asboblari yoshlarda milliy o‘zlikni shakllantirish vositasi sifatida xizmat qiladi. Milliy g‘oyani shakllantirish: Musiqa o‘qituvchilari milliy g‘oyani targ‘ib qilishda asosiy vosita hisoblanadi. Milliy musiqa orqali yoshlarda Vatanga sadoqat, o‘z milliy qadriyatlariga hurmat kabi tuyg‘ular rivojlanadi. Globalizatsiya sharoitida milliy madaniyatni saqlash: Bugungi globallashuv sharoitida milliy musiqa an’analarini targ‘ib qilish va yoshlar orasida ommalashtirish orqali madaniy xilma-xillikni ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Bo‘lg‘usi musiqa o‘qituvchilarida kasbiy identni rivojlantirishning ijtimoiy zaruriyati milliy madaniyatni saqlash, ta'lim sifatini oshirish va jamiyat talablariga javob beradigan ijodkor shaxslarni tayyorlash bilan uzviy bog‘liqdir. Bu jarayon nafaqat o‘qituvchining shaxsiy rivojlanishini, balki milliy va global musiqiy merosni boyitish orqali jamiyatning madaniy rivojlanishini ham ta'minlaydi. Pedagogik yondashuvlarning o‘rni - bo‘lg‘usi musiqa o‘qituvchilarida kasbiy identni shakllantirish va rivojlantirishda pedagogik yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Ular orqali o‘qituvchilar o‘z faoliyatini zamonaviy talablarga moslashtiradi, shaxsiy va professional rivojlanishni ta’minlaydi va talabalarning ijodiy imkoniyatlarini ochib berishga xizmat qiladi. Quyida bu yondashuvlarning asosiy yo‘nalishlari va ular natijalari batafsil bayon etiladi. Kasbiy identni rivojlantirishning pedagogik ahamiyati o‘qituvchi shaxsini kompleks rivojlantirish: Kasbiy ident o‘qituvchi shaxsini faqat kasbiy bilim va ko‘nikmalar bilan cheklanmagan holda, balki uning shaxsiy, ma'naviy va ijodiy fazilatlarini ham rivojlantirishga qaratilgan. Ta’lim jarayonida o‘qituvchilar tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv va samarali pedagogik texnologiyalarni qo‘llash orqali o‘z faoliyatini takomillashtiradi. Kasbiy identni shakllantirish jarayonida o‘qituvchi darslarni

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

samarali tashkil etish, talabalarni ijodiy faoliyatga jalb qilish va ularning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish bo‘yicha samarali metodlarni qo‘llaydi. Pedagogik yondashuvlar orqali o‘qituvchi o‘quvchilarning qiziqishlarini hisobga olib, ta’lim jarayonini interaktiv va qiziqarli qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari va farmonlari. Ta’lim tizimini rivojlantirishga oid normativ hujjatlar to‘plami. Toshkent: Adolat, 2023.
2. Kolb, D. (1984). Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
3. Dewey, J. (1938). Experience and Education. New York: Macmillan.
4. Vygotsky, L.S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.
5. Elliot, D. (1995). Music Matters: A New Philosophy of Music Education. New York: Oxford University Press.
6. Назаров, Х. (2018). Ўзбекистонда миллий мусиқа таълими тизими ва унинг ривожланиши. Тошкент: Ўқитувчи.
7. Каримов, Ш. (2020). Таълимда инновацион технологиялардан фойдаланишнинг самарали усуллари. Тошкент: Илм-зиё.
8. Yusufova, D. (2022). Musiqa ta’limida raqamli texnologiyalarni joriy etish. Toshkent: Innovatsion pedagogika jurnalining maxsus soni, 3(7), 25–29.
9. Hallam, S. (2010). The Power of Music: Its Impact on the Intellectual, Social and Personal Development of Children and Young People. International Journal of Music Education, 28(3), 269–289.
10. Жумаев, Р. (2021). Ўзбекистонда халқ мусиқий анъаналарини ўрганишнинг долзарб масалалари. Самарқанд: СамДУ нашриёти.
11. Hashimova, R. (2019). Musiqa pedagogikasi va ijodkorlikni rivojlantirish masalalari. Toshkent: Fan va texnologiyalar markazi.
12. MacIntyre, P., & Potter, G. (2013). The Role of Motivation in Music Performance and Learning. Psychology of Music, 41(3), 301–323.
13. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim vazirligi. (2023). Milliy ta’lim dasturi: Musiqa o‘qituvchilarini tayyorlash bo‘yicha yo‘riqnoma. Toshkent: Ta’lim bosma uyi.
14. Бердиқулов, Б. (2017). Миллий маданиятни сақлашда таълимнинг ўрни. Тошкент: Ёшлик.
15. UNESCO. (2019**).** Music Education: Global Perspectives and Challenges in the 21st Century. Paris: UNESCO Publishing.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

✉**Bazarov Xayotbek Ne'matovich,** katta o'qituvchi [**Базаров Хаётбек Неъматович**. старшего преподавател] [**Khayotbek N**. **Bazarov** Senior lecturer] Manzil: O'zbekiston Andijon shahri Universitet ko'chasi, 129- uy address Узбекистан город Андижан, улица Университетская, дом 129, address Uzbekistan, Andijan city, University street, 129

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

TA’LIM JARAYONIDA DIDAKTIK O‘YINLARNING O‘RNI VA AHAMIYATI

© N.N. Musayeva[1]✉, N.A. Musayeva[2]✉, M.A. Xamdamova[3]✉
[1]Buxoro davlat universiteti, Buxoro, O‘zbekiston
[2,3]Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada ta’lim jarayonida didaktik o‘yinlarning o‘rni va ahamiyati yoritilgan. Didaktik o‘yinlar — o‘quvchilarning qiziqishini oshirish, bilimlarni mustahkamlash, ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish hamda jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik metod sifatida taqdim etiladi. Maqolada ushbu o‘yinlarning mohiyati, turlari va ta'limdagi amaliy ahamiyati haqida batafsil ma’lumot berilgan. Shuningdek, didaktik o‘yinlarni muvaffaqiyatli qo‘llash bo‘yicha muhim tavsiyalar keltirilgan.

MAQSAD: didaktik o‘yinlar o‘quvchilarning qiziqishini oshirish, bilimlarni oson o‘zlashtirish va mustahkamlashga imkoniyatlarini aniqlash, didaktik o‘yinlarning ta’limdagi o‘rni va ahamiyati, ularning asosiy turlari hamda samarali qo‘llash bo‘yicha tavsiyalar ishjlsb chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: didaktik o‘yinlar ta'lim jarayonida o‘quvchilarni faollashtirish, bilimlarni mustahkamlash va ularni qiziqtirish vositasi sifatida tadqiqotning metodologiyasi keng qamrovli tahlil, tarkibni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, empirik tadqiqot usullari va boshqalardan iborat.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tahlillar shuni ko‘rsatadiki, dars mazmuniga mos va puxta rejalashtirilgan didaktik o‘yinlar nafaqat ta’lim samaradorligini oshiradi, balki o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu maqolada keltirilgan tavsiyalar asosida o‘qituvchilar dars jarayonini yanada qiziqarli va interfaol qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

XULOSA: didaktik o‘yinlar zamonaviy ta’lim jarayonining ajralmas qismi bo‘lib, o‘quvchilarning bilim olish faoliyatini qiziqarli va samarali qiladi. Ushbu o‘yinlar o‘quvchilarning qiziqishini oshirish, ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, shuningdek, jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: didaktik o‘yinlar, ta’lim metodlari, qiziqishni uyg‘otish, ijodiy fikrlash, tanqidiy fikrlash, jamoaviy ishlash, o‘quvchilar faolligi, ta’lim samaradorligi.

Iqtibos uchun: Musayeva N.N., Musayeva N.A., Xamdamova M.A. Ta’lim jarayonida didaktik o‘yinlarning o‘rni va ahamiyati. // Inter education & global study. 2024. №10 B.236-242.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ДИДАКТИЧЕСКИХ ИГР В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

© Н.Н. Мусаева[1]✉, Н.А.Мусаева[2]✉, М.А. Хамдамова[3]✉
[1]Бухарский государственный университет, Бухара, Узбекистан
[2,3]Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье освещается роль и значение дидактических игр в образовательном процессе. Дидактические игры-представлены как эффективный педагогический метод, служащий повышению интереса учащихся, закреплению знаний, развитию творческого и критического мышления, а также формированию навыков командной работы. В статье подробно рассказывается о характере, видах и практическом значении этих игр в воспитании. Также приведены важные рекомендации по успешному применению дидактических игр.

ЦЕЛЬ: повысить интерес учащихся к дидактическим играм, выявить возможности легкого усвоения и закрепления знаний, изучить роль и значение дидактических игр в обучении, их основные виды и рекомендации по эффективному применению.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: дидактические игры как средство активизации учащихся в образовательном процессе, закрепления знаний и их заинтересованности методика исследования состоит из комплексного анализа, контент-анализа, сравнительного анализа, эмпирических методов исследования и др.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: анализ показывает, что соответствующие содержанию урока и тщательно спланированные дидактические игры не только повышают эффективность обучения, но и положительно влияют на личностное развитие учащихся. Основываясь на рекомендациях, изложенных в этой статье, учителя смогут сделать процесс урока более увлекательным и интерактивным.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: дидактические игры являются неотъемлемой частью современного образовательного процесса, делают познавательную деятельность учащихся интересной и эффективной. Эти игры служат для повышения интереса учащихся, развития навыков творческого и критического мышления, а также для формирования навыков командной работы.

Ключевые слова: дидактические игры, методы обучения, пробуждение интереса, творческое мышление, критическое мышление, командная работа, активность учащихся, эффективность обучения.

Для цитирования: Мусаева Н.Н., Мусаева Н.А., Хамдамова М.А. Роль и значение дидактических игр в образовательном процессе. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 236-242.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

THE ROLE AND IMPORTANCE OF DIDACTIC GAMES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

© Nodira N. Musayeva[1]✉, Nafisa A. Musayeva[2]✉, Madina A. Khamdamova[3]✉
[1]Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan
[2,3]Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article highlights the role and importance of didactic games in the educational process. Didactic games are presented as an effective pedagogical method that increases students' interest, consolidates knowledge, develops creative and critical thinking, and forms teamwork skills. The article describes in detail the nature, types, and practical significance of these games in education. Important recommendations for the successful use of didactic games are also provided.

AIM: to increase students' interest in didactic games, to identify opportunities for easy assimilation and consolidation of knowledge, to study the role and importance of didactic games in learning, their main types and recommendations for effective use.

MATERIALS AND METHODS: didactic games as a means of activating students in the educational process, consolidating knowledge and their interest the research methodology consists of a comprehensive analysis, content analysis, comparative analysis, empirical research methods, etc.

DISCUSSION AND RESULTS: the analysis shows that appropriate lesson content and carefully planned didactic games not only increase the effectiveness of learning, but also have a positive effect on the personal development of students. Based on the recommendations outlined in this article, teachers will be able to make the lesson process more fun and interactive.

CONCLUSION: didactic games are an integral part of the modern educational process, making students' cognitive activity interesting and effective. These games serve to increase student interest, develop creative and critical thinking skills, and build teamwork skills.

Key words: didactic games, teaching methods, arousing interest, creative thinking, critical thinking, teamwork, student activity, learning effectiveness.

For citation: Nodira N. Musayeva, Nafisa A. Musayeva, Madina A. Khamdamova (2024) 'The role and importance of didactic games in the educational process', Inter education & global study, (10), pp. 236-242. (In Uzbek).

Ta'lim jarayoni doimiy rivojlanish va yangilanishni talab qiladi. Bugungi kunda pedagoglar oldida turgan muhim vazifalardan biri — ta'lim jarayonini qiziqarli, interfaol va samarali qilishdir. Shu maqsadda zamonaviy ta'lim texnologiyalari va innovatsion yondashuvlar keng qo'llanilmoqda. Zamonaviy ta'lim tizimida ta'lim jarayonini faollashtirish va uni qiziqarli hamda samarali qilish maqsadida turli metod va yondashuvlardan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

foydalaniladi. Ushbu metodlar orasida didaktik o‘yinlar alohida o‘rin tutadi. Didaktik o‘yinlar ta'lim jarayonida o‘quvchilarni faollashtirish, bilimlarni mustahkamlash va ularni qiziqtirish vositasi sifatida keng qo‘llaniladi.

Didaktik o‘yinlarning mohiyati. Didaktik o‘yin — bu ma’lum maqsadga qaratilgan, qoidalar bilan chegaralangan, o‘quv jarayonida bilim olishni o‘yin shaklida tashkil etishga imkon beruvchi metod hisoblanadi. U nafaqat o‘quvchilarning bilimini oshirishga, balki ularda ijodkorlik, mantiqiy fikrlash, hamkorlikda ishlash, muammolarni hal qilish kabi ko‘nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Didaktik o‘yinlarning turlari. Didaktik o‘yinlar turli ko‘rinishlarga ega bo‘lib, ulardan foydalanish darsning maqsadi, mazmuni va bosqichiga bog‘liq. Asosiy turlaridan ayrimlarini qo‘rib chiqamiz: ma'lumotli o‘yinlar. bu o‘yinlar bilimlarni takrorlash va mustahkamlashga xizmat qiladi. masalan, viktorinalar, jumboqlar yoki savol-javob o‘yinlari; rolli o‘yinlar. o‘quvchilar muayyan rollarni bajarish orqali o‘rganayotgan mavzuni chuqurroq tushunadilar. masalan, tarixiy voqealarni sahnalashtirish; mantiqiy o‘yinlar. mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga mo‘ljallangan. masalan, krossvordlar, topishmoqlar; harakatli o‘yinlar. ayniqsa, boshlang‘ich sinflarda qo‘llanilib, jismoniy faollik bilan birga bilim berishni maqsad qiladi.

Ma'lumotli o‘yinlar haqida gap yuritadigan bo’lsak ular o‘quvchilarning mavjud bilimlarini mustahkamlash va yangi ma'lumotlarni o‘zlashtirishga yordam beradigan didaktik o‘yinlarning bir turidir. Bu turdagi o‘yinlar, odatda, savol-javoblar, viktorinalar, jumboqlar yoki ma'lumotlarni sinashga qaratilgan topshiriqlar orqali tashkil etiladi. Ma'lumotli o‘yinlar quyidagi afzalliklarga ega: qiziqarli o‘qitish. ushbu o‘yinlar dars jarayonini jonlantirib, o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi; mustahkamlash. ma'lumotli o‘yinlar orqali o‘quvchilar o‘rganilgan bilimlarni amaliyotda qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. masalan, til o‘rgatishda so‘z boyligini oshirish uchun so‘z o‘yinlari, matematikada esa sonli masalalarni yechish orqali bilganlarini mustahkamlash mumkin. o‘yin jarayonida bilimlar qayta tiklanadi va ko‘nikmalar rivojlanadi; ko‘p sonli ishtirokchilarni jalb qilish. guruhli yoki jamoaviy o‘yinlar barcha o‘quvchilarni jarayonga jalb etish uchun samarali usuldir. bu usul o‘quvchilarning jamoada ishlash qobiliyatlarini rivojlantirishga, birgalikda muammolarni hal qilishga va bir-birlaridan o‘rganishga imkon yaratadi. misol uchun, "javobni top o‘yini" yoki "jamoaviy viktorina" kabi mashqlar guruhni birlashtirishda foydalidir; mantiqiy fikrlashni rivojlantirish. jumboqlar, savol-javoblar va masalalar yordamida o‘quvchilar o‘z mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradilar. masalan, matematik mantiq jumboqlari yoki algoritmlarni tuzishga qaratilgan mashqlar orqali bolalar analitik fikrlash ko‘nikmalarini mustahkamlashlari mumkin. bu o‘yinlar nafaqat bilimlarni, balki muammoni hal qilish qobiliyatlarini ham shakllantiradi.

Masalan, "Kim tezroq javob beradi?" nomli o‘yin o‘quvchilarga mavzu bo‘yicha savollar berib, ularning tez va aniq javob berish qobiliyatini rivojlantiradi. Shuningdek, tarixiy mavzularda "Tarixiy sanalarni toping" kabi viktorinalar o‘quvchilarning faktlarni eslab qolish qobiliyatini mustahkamlaydi. Bu o‘yinlar ta'limning ko‘plab sohalarida, xususan, til o‘rganish, matematika va tarix fanlarida muvaffaqiyatli qo‘llaniladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Didaktik o‘yinlarning ahamiyati:

o‘quvchilarning qiziqishini oshirish. didaktik o‘yinlar o‘quvchilarda qiziqish uyg‘otib, ularni dars jarayonida faol qatnashishga undaydi. o‘yin davomida o‘quvchilar mavzuni qiziqarli shaklda o‘zlashtiradilar va o‘z bilimlarini namoyon qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. masalan, til o‘rgatishda "so‘z topish" o‘yini yoki matematikada "savol-javob" mashqlari qiziqish uyg‘otishga xizmat qiladi;

bilimlarni mustahkamlash. o‘yin shaklidagi topshiriqlar orqali o‘quvchilar darsda olgan bilimlarini takrorlaydilar va amaliyotda qo‘llaydilar. bunday o‘yinlar bilimlarning mustahkamlanishiga, ular orasidagi bog‘lanishlarni yaxshiroq tushunishga yordam beradi. masalan, tarix fanida viktorinalar yoki kimyo fanida tajribalar orqali bilimlar mustahkamlanadi;

ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish. didaktik o‘yinlar o‘quvchilarga muammolarni hal qilish, yangi g‘oyalarni taklif qilish va ularni amalga oshirishda ijodkorlikni rivojlantirish imkonini beradi. masalan, "rol o‘yinlari" yoki "muammo hal qilish" mashqlari ijodiy va tanqidiy fikrlashni shakllantiradi;

jamoaviy ishlash ko‘nikmasini shakllantirish. didaktik o‘yinlarning ko‘pchiligi guruhda amalga oshirilgani sababli, o‘quvchilar bir-birlari bilan hamkorlik qilishni, fikr almashishni va o‘zaro hurmat qilishni o‘rganadilar. masalan, "jamoa bilan yechim topish" o‘yini orqali hamkorlikda ishlash ko‘nikmalari rivojlantiriladi. bu ko‘nikmalar nafaqat darsda, balki hayotda ham muhim ahamiyatga ega.

Didaktik o‘yinlarni qo‘llash bo‘yicha tavsiyalar:

dars mavzusiga mos o‘yin tanlash. o‘yin dars mazmuniga mos bo‘lishi va belgilangan maqsadga xizmat qilishi zarur. masalan, matematikaga oid mavzuda matematik masalalarni yechishga mo‘ljallangan o‘yin tanlash samaradorlikni oshiradi;

oddiy qoidalarni belgilash. o‘yin qoidalari o‘quvchilarga tushunarli va sodda bo‘lishi lozim. murakkab qoidalar o‘quvchilarning qiziqishini pasaytirishi va vaqtni behuda sarflashga olib kelishi mumkin. shuning uchun o‘yin boshlanishidan oldin qoidalar aniq tushuntirilishi lozim;

faoliyatni muvozanatlashtirish. o‘yin davomida barcha o‘quvchilar teng ishtirok etishi ta'minlanishi kerak. guruhdagi barcha ishtirokchilarni jarayonga jalb qilish uchun rollarni teng taqsimlash muhim. masalan, "savol-javob" o‘yinida savollarni navbat bilan berish orqali har bir o‘quvchi qatnashish imkoniyatiga ega bo‘ladi;

tahlil va baholash. o‘yin yakunida natijalar muhokama qilinib, xulosa chiqarilishi lozim. bu jarayon o‘quvchilarning o‘z xatolarini tahlil qilishlari, ulardan saboq olishlari va kelgusida yaxshiroq natijalarga erishishlariga yordam beradi;

o‘quvchilarning ehtiyojlarini hisobga olish. har bir o‘quvchi individual xususiyatlarga ega. didaktik o‘yinlarni tanlash va o‘tkazishda o‘quvchilarning yoshiga, bilim darajasiga va qiziqishlariga mos keladigan usullarni qo‘llash zarur. masalan, kichik sinf o‘quvchilari uchun ko‘proq vizual va interaktiv elementlarga boy o‘yinlar samarali bo‘lsa, yuqori sinf o‘quvchilari uchun analitik va muammolarni hal qilishga asoslangan o‘yinlar foydalidir;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

vaqtni samarali taqsimlash. didaktik o‘yinlar dars vaqtining muayyan qismini egallashi kerak. o‘yin davomida asosiy maqsad – mavzuni o‘zlashtirish ekanligini unutmaslik lozim. shuning uchun o‘yin uchun belgilangan vaqtni aniq belgilash va uni nazorat qilish muhimdir. masalan, qisqa vaqtga mo‘ljallangan "blits-so‘rov" yoki "tezlikka javob ber" kabi o‘yinlar darsning asosiy qismini buzmaydi;

innovatsion texnologiyalardan foydalanish. zamonaviy ta’lim texnologiyalari o‘yin jarayonini yanada qiziqarli qilish imkonini beradi. masalan, interaktiv doska, mobil ilovalar yoki onlayn platformalarda o‘tkaziladigan o‘yinlar orqali darslar qiziqarliroq bo‘ladi. masalan, matematik masalalarni hal qilish uchun "kahoot!" yoki "quizizz" kabi platformalar juda samarali;

o‘quvchilarni rag‘batlantirish. didaktik o‘yinlar davomida rag‘batlantirish vositalaridan foydalanish o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. g‘oliblarni maqtash, ularga kichik sovg‘alar yoki baholar berish motivatsiyani kuchaytiradi. rag‘batlantirish natijasida o‘quvchilarda yanada faol ishtirok etish istagi paydo bo‘ladi.

Ushbu tavsiyalar orqali didaktik o‘yinlarni samarali o‘tkazish va ta’lim sifatini oshirish mumkin. O‘qituvchilar mazkur usullardan foydalanib, o‘quvchilarning bilim olish jarayoniga bo‘lgan ijobiy munosabatini shakllantiradilar va ta’lim jarayonining qiziqarli bo‘lishini ta’minlaydilar.

Didaktik o‘yinlarni ta’limda kengroq qo‘llash va ularni turli fanlar bo‘yicha moslashtirish zarur. Bu o‘quvchilarning nafaqat bilimi, balki qobiliyatlari va ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abdullayev F. Pedagogikada didaktik o‘yinlar: nazariya va amaliyot / F. Abdullayev. — Toshkent: Fan, 2012. — 220 b.
2. Davlatov A. Didaktik o‘yinlarning ta’lim jarayonidagi o‘rni / A. Davlatov. — Toshkent: O‘qituvchi, 2018. — 180 b.
3. Yuldashev A. Ta’limda interaktiv metodlar: didaktik o‘yinlar va ularning o‘rni / A. Yuldashev. — Toshkent: Universitet, 2015. — 150 b.
4. Tursunov S. Bolalar ta’limida didaktik o‘yinlar va ularning samaradorligi / S. Tursunov. — Samarkand: Samarqand universiteti, 2020. — 210 b.
5. Mammadov I. Didaktik o‘yinlar: o‘quvchi faolligini oshirishning usuli sifatida / I. Mammadov. — Baku: Elm, 2014. — 190 b.
6. Sharipov A. O‘quv jarayonida didaktik o‘yinlarning o‘rni va pedagogik ahamiyati / A. Sharipov. — Toshkent: O‘zbekiston milliy universiteti, 2016. — 200 b.
7. Ko‘chkarov B. Ta’lim metodikasi va didaktik o‘yinlar / B. Ko‘chkarov. — Toshkent: Akademiya, 2017. — 175 b.
8. Karimova G. Didaktik o‘yinlar: bolalar tarbiyasidagi o‘rni / G. Karimova. — Toshkent: O‘qituvchi, 2019. — 160 b.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

9. Sattarov M. O‘qitish metodlari va didaktik o‘yinlar: tajribalar va tahlillar / M. Sattarov. — Farg‘ona: Farg‘ona davlat universiteti, 2013. — 250 b.
10. Буронова Г. Ё., Атаева Г. И. Преимущества использования метода учебного проекта в процессе обучения //Проблемы науки. – 2020. – №. 8 (56). – С. 39-40.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Musayeva Nodira Nizomovna**, p.f.d. (DSc), Buxoro davlat universiteti professori [**Мусаева Нодира Низомовна,** д.п.н. (DSc), профессор Бухарского государственного университета], [**Musayeva N. Nodira**, Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor at Bukhara State University]; manzil: O‘zbekiston, 100200, Buxoro shahri, M. Iqbol ko‘chasi, 11 [адрес: Узбекистан, 100200, г. Бухара, ул. М. Икбол, 11], [address: Uzbekistan, 11 M. Iqbol str., Bukxara, 100200].

✉**Musayeva Nafisa Azimjonovna**, Buxoro davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi [**Мусаева Нафиса Азимжоновна**, преподаватель Бухарского государственного педагогического института], [**Nafisa A. Musayeva,** teacher at the Bukhara State Pedagogical Institute]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro shahar Piridastgir ko`chasi 2-uy [адрес: Узбекистан, г.Бухара ул. Пиридастгир, д. 2], [address: Uzbekistan, Bukhara Pyridastgir str., 2] ; anvar.hikmatov@gmail.com

✉**Xamdamova Madina Abdullo qizi,** Buxoro davlat pedagogika instituti Pedagogika (qo'shimcha tarbiya fani o'qituvchisi) ta'lim yo'nalishi 3-bosqich talabasi [**Хамдамова Мадина Абдулло кизи,** студентка 3-го курса Бухарского государственного педагогического института направления специальности Педагогика (педагог дополнительного образования], [**Madina A. Khamdamova,** is a 3rd year student of the Bukhara State Pedagogical Institute specializing in Pedagogy (teacher of additional education)]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro shahar Piridastgir ko`chasi 2-uy [адрес: Узбекистан, г.Бухара ул. Пиридастгир, д. 2], [address: Uzbekistan, Bukhara Pyridastgir str., 2] ; anvar.hikmatov@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

KAHOOT, QUIZIZZ, PRODIGY KABI PLATFORMALAR YORDAMIDA MATEMATIKA DARSLARINI QIZIQARLI TASHKIL ETISH USULLARI

© G.S.Turdieva[1]✉, G.R. Ruziyeva[2]✉
[1]Buxoro davlat universiteti, Buxoro, O`zbekiston
[2]Buxoro davlat universiteti, Buxoro, O`zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: texnologiya va o'qitish usullarining rivojlanishi tufayli ta'lim yanada xilma-xil, qulay holatda o’rganilmoqda. Onlayn o'quv platformalari, interfaol vositalar va virtual sinflarning paydo bo'lishi o'quvchilarning ma'lumot bilan shug'ullanishi va ularni o'zlashtirishi uchun asosiy imkoniyat yaratmoqda. Ta’lim bugungi kunda talabalarni tez o'zgaruvchan dunyoda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur ko'nikmalar bilan jihozlashni maqsad qilgan.

Elektron doskalar, proyektorlar, kompyuterlar va noutbuklar kabi texnologik yutuqlar zamonaviy maktablarning kundalik hayotining bir qismiga aylandi. Hozirgi kunda zamonaviy axborot texnologiyalari nafaqat o‘qituvchi va o‘quvchilarni bo‘lajak darsga tayyorlashda, balki bevosita dars jarayonida ham qo‘llanilmoqda[2].

Hozirgi kunda ko'plab bolalar boshlang'ich maktab bosqichida elektron qurilmalardan foydalanishni yaxshi bilishadi. Shuni ta'kidlash kerakki, bugungi kunda aksariyat gadjetlar nafaqat o'yin-kulgi yoki muayyan funktsional operatsiyalarni bajarish, balki mashg'ulotlar uchun ham ishlatilishi mumkin. Ta'limda kompyuterlar va boshqa texnik vositalardan foydalanish fanni o’zlashtirishda katta imkoniyatlar ochib bermoqda. Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish darsni turli ko’rgazmali o’zgartirishlar qilish, uni yanada qiziqarli va esda qolarli qilish imkonini beradi.

Raqamli platformalardan matematika darslarida foydalanish ularning o‘qitish va o‘rganishda ko‘p sonli afzalliklari tufayli muhim ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli platformalar ko'pincha matematikani o'rganishni yanada qiziqarli qiladigan interfaol vositalar, o'yinlar va simulyatsiyalardan foydalanadi. Vizualizatsiya, animatsiya va zudlik bilan fikr-mulohaza bildirish kabi xususiyatlar o‘quvchilarni motivatsiya qiladi va ularga yordam beradi. Bu platformalardan foydalanishda hisoblash yoki ma'lumotlarni vizualizatsiya qilish kabi murakkab g'oyalarni dinamik modellashtirish orqali yaxshiroq tushunish mumkin. Ko'pgina platformalarda muammolarni hamkorlikda hal qilish, jamoaviy ishlarni rag'batlantirish imkoniyati mavjud. Umumiy doskalar yoki munozara forumlari kabi vositalar tengdoshlarni o'rganish va o'qituvchi va talaba o'zaro munosabatini osonlashtiradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Raqamli platformalar o'quv qo'llanmalari, amaliyot mashqlari, videolar va matematikaning amaliy ilovalari kabi keng ko'lamli resurslarni taklif etadi. O'qituvchilar darslarni yaxshilash va qo'shimcha ta'minlash uchun multimedia kontentini birlashtirishi mumkin.

MAQSAD: darslarda zamonaviy elektron ta’lim resurslaridan foydalanish ta’lim jarayonini takomillashtirishga katta yordam bermoqda. Taqdidotni olib borishda o'quv jarayonida Kahoot, Quizizz, Pprodigy kabi platformalardan foydalanib matematika darslarini tashkil etish jarayonida fanni o’zlashtirish sifati, talabalarni darsdagi faol ishtiroki tahlil qilib chiqildi. Ushbu platformalar shaxsiy mashqlar va topshiriqlarni taklif qilish orqali individual qadamlar va o'rganish uslublariga moslasha olishi tabaqalashtirilgan ta'lim uchun imkoniyatlar yaratadi, o'qituvchilarga talabalarning turli ehtiyojlarini qondirishga imkon beradi. O’rganishlar natijasida ushbu platformalar o'zining analoglari bilan solishtirganda foydalanish uchun eng oson ekanligi, testlar, viktorinalar va baholashlarni yaratish yoki tayyorlash mumkinligi bilan ajralib turadi.

Kahoot - bu onlayn viktorinalar, testlar va so'rovlar yaratish uchun nisbatan yangi xizmat turi bo’lib hisoblanadi. Kahoot orqali o‘qitishda yangi axborot texnologiyalaridan foydalanish o‘quv jarayonini takomillashtirishning muhim jihatlaridan biri bo‘lib, uning amaliy yo‘nalishini oshiradi, o‘quvchilarning intellektual va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi va o‘quv jarayonida o‘quvchilarning ishtiyoqini oshirishga yordam beradi.

Kahoot, quizizz platformalari juda rang-barang, buning natijasida qog'ozdagi topshiriqlarni odatiy bajarish o'yinga aylanadi, bu esa dars davomida talabaning psixologik stressini kamaytiradi. Vazifalarga rasmlar, grafiklar, formulalar qo'shish mumkin. Har bir topshiriq uchun bir nechta javob variantlari taklif etiladi.

Dars davomida quizizz platformasida ishni tugatgandan so'ng, o'qituvchi jarayonni nazorat qilish va har bir o'quvchi tomonidan topshiriqlarni bajarishini nazorat qilish imkoniyatiga ega. Agar kerak bo'lsa, barcha natijalar Excel jadvaliga eksport qilinishi mumkin. Bu platformalarni matematika darslaridq qo’llanilish o’quvchilarga matematik tushunchalar va formulalarni tez o’rganish va masalalarni mantiqan yechishga yordam beradi.

MATERIALLAR VA METODLAR: a) mavzu doirasidagi o’rganishlar natijasida F.S. Abdullayeva, Sh.M. Fayzullayev va I.B. Salovlyovaning shu mavzudagi ilmiy maqolalari tahlil qilib chiqildi. Bunda asosiy e’tibot platformadan matematika darslarini tashkil etish jarayonlariga qaratildi. Platformalar o'yin rejimida talabalarni baholashni tashkil qilish imkoniyatini beradi. Shu sababli guruhlarga bo’lingan holda darsda foydalanish imkoniyati qulayroq ekanligi ta’kidlab o’tilgan.

Kahoot-dan foydalanishning ta'siri bo'yicha 93 ta tadqiqotning adabiyot sharhi 2020 yilda “Computers & Education” jurnalida nashr etilgan. Bu Kahootning sinfda o'rganishga qanday ta'sir qilishiga oid ko'plab nashr etilgan tadqiqotlarni (tajribalar, amaliy tadqiqotlar, so'rovlar va boshqalar) o'rganadigan birinchi adabiyot sharhidir [1].

b) Kahoot.com ta'lim platformasi darsni talabalar uchun qiziqarli qilishiga yordam beradi. O’rganishlar natijasida bu platformalarda har qanday mavzu bo'yicha ko'p tanlovli

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

viktorina yaratish va talabalarga kirishni ta'minlash, hamkorlikda ishlash mumkinligi kuzatishlar natijasida tekshirib chiqildi. Musobaqa elementi darsni yanada qiziqarli qiladi va bilimlarni baholashga yordam berishi o'rganib chiqildi. Maktab o'quvhcilari uchun tuzilgan topshiriqlar natijalari tahli qilindi.

Quizizz.com Kahoot-dan ko'ra ko'proq xususiyatlarga ega bo'lgan o'yinga asoslangan o'rganish uchun yana bir manba. Bu erda o'qituvchilar savollarning turli shakllaridan foydalangan holda testlar yaratishlari mumkin: moslashish, tartiblash variantlari, haqiqat va yolg'onni aniqlash. Bundan tashqari, resurs test topshiriqlarini birlashtirish mumkin bo'lgan slaydlar bilan interfaol darslarni yaratishga imkon beradi. Turli yosh xususiyatli o'quvchilar guruhi tanlanib, topshiriqlar Kahoot, Quizizz, Prodigy yordamida tshkil etildi va natijalar tahlil qilib chiqildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: platformalarni o'rganish jarayoni tadqiqot natijasi shuni ko'rsatadiki, matematika darslarida ishlatiladigan ushbu platformalar vaqtdan tejash, raqamli platformalar ko'pincha matematikani o'rganishni yanada qiziqarli qiladigan interfaol vositalar, o'yinlar va simulyatsiyalardan foydalanadi. Vizualizatsiya, animatsiya va zudlik bilan fikr-mulohaza bildirish kabi xususiyatlar o'quvchilarni rag'batlantiradi va faollashtiradi.Dars jarayonida ushbu platformalardan foydalanishning bir nechta usullari ishlab chiqildi. Sinf o'quvchilarining o'zlashtirish darajalari tahlil qilib chiqildi.

XULOSA: dars jarayonlarini tashkil etishda interaktiv o'yinlarning ta'siri, o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishini oshirish va bilim darajasini oshirishda muhim o'rin egallaydi.

1. Motivatsiyani oshirish.

- Qiziqarli noodaiy muhit: Interaktiv o'yinlar yordamida darslar ko'ngilochar vaqiziqarli o'tadi, bu esa o'quvchilarning darsni tushunishini osonlashtiradi va qiziqishini oshiradi;
- Maqsadga erishish: o'quvchilar maqsadli vazifalarni o'yinlar orqali bajarganligi uchun ham ruhan ham jismonan ijobiy energiyalari oshadi.
- O'quvchilar orasida raqqobat ruhini shakllantirish: Interaktiv o'yinlarda raqqobat ruhi mavjud bo'lib, sinfda o'quvchilar yanada faol holatda drsda ishtirok etadilar.

2. O'quvchilarning bilim darajasini oshirish.

-Interaktiv o'yinlar orqali berilgan nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash mumkin, bu esa olingan bilimlarni yanada yaxshi tushunishga va esda saqlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Tezkor fikrlash oshirish: Turli xil o'yinlar tezkor fikrlash va tez qaror qabul qilishni talab qiladi.

- O'qituvchilar interaktiv o'yinlardan foydalanish orqali, dars jarayonida turli xil usullarni sinovdan o'tkazib ko'rishlari mumkin, bu esa dars jarayonini yanada tushunarli va samarali qiladi.

3. Hamkorlikda ishlash.

- Guruhlarda ishlash: Bir qancha interaktiv o'yinlar guruhlarga bo'lingan holda ishlanadi. Bu esa o'quvchilar orasida guruh bo'lib ishlash va hamjihat bo'lib ishlashga o'rgatadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Interaktiv o'yinlar faqatgina dars jarayonini qiziqarli qilibgina qolmay, balki o'quvchilarning bilim darajasini oshirishga, nazorat qilishga ham katta hissa qo'shadi. Bu kabi o'yinlar yordamida dars jarayonini yanada samarali qilish mumkin.

Kalit so'zlar: Cloud Platform, ta'lim natijalari, Kahoot, Quizizz, Prodigy, texnologiya, o'yin, test, savol va viktorina.

Iqtibos uchun: Turdieva G.S., Ruziyeva G.R. Kahoot, quizizz, prodigy kabi platformalar yordamida matematika darslarini qiziqarli tashkil etish usullari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.243-255.

ИНТЕРЕСНЫЕ МЕТОДЫ ОРГАНИЗАЦИИ УРОКОВ МАТЕМАТИКИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ПЛАТФОРМ ТАКИХ KAHOOT, QUIZIZZ, PRODIGY

© Г.С.Турдиева[1]✉, Г.Р. Рузиева[2]✉
[1]Бухарский государственный университет, Бухара, Узбекистан
[2]Бухарский государственный университет, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: благодаря развитию технологий и методов обучения образование изучается в более разнообразной и комфортной среде. Появление платформ онлайн-обучения, интерактивных инструментов и виртуальных классов создает для учащихся большие возможности для взаимодействия и усвоения информации. Сегодняшнее образование направлено на то, чтобы вооружить учащихся необходимыми навыками для достижения успеха в быстро меняющемся мире.

Технологические достижения, такие как электронные доски, проекторы, компьютеры и ноутбуки, стали частью повседневной жизни современных школ. В настоящее время современные информационные технологии используются не только при подготовке учителей и учащихся к предстоящему уроку, но и в ходе урока [2].

В настоящее время многие дети знакомы с использованием электронных устройств еще на уровне начальной школы. Следует отметить, что сегодня большинство гаджетов можно использовать не только для развлечения или выполнения тех или иных функциональных операций, но и для обучения. Использование компьютеров и других технических средств в образовании открывает большие возможности в освоении науки. Использование современных технологий дает возможность вносить в урок различные визуальные изменения, делая его более интересным и запоминающимся.

Использование цифровых платформ в математическом образовании приобретает все большее значение из-за их многочисленных преимуществ в преподавании и обучении. Цифровые платформы часто используют интерактивные инструменты, игры и симуляции, которые делают изучение математики более увлекательным. Такие функции, как визуализация, анимация и мгновенная обратная

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

связь, мотивируют и поддерживают учащихся. При использовании этих платформ сложные идеи, такие как вычисления или визуализация данных, можно лучше понять с помощью динамического моделирования. Многие платформы имеют возможность решать проблемы совместно, поощряя командную работу. Такие инструменты, как общественные советы или дискуссионные форумы, облегчают взаимное обучение и взаимодействие учителей и учеников.

Цифровые платформы предлагают широкий спектр ресурсов, таких как учебные пособия, практические упражнения, видео и практические применения математики. Учителя могут интегрировать мультимедийный контент для улучшения и дополнения уроков.

ЦЕЛЬ: использование современных электронных образовательных ресурсов на уроках во многом помогает улучшить учебный процесс. В ходе презентации было проанализировано качество освоения предмета и активное участие учащихся в уроке в процессе организации уроков математики с использованием таких платформ, как Kahoot, Quizizz, Pprodigy. Способность этих платформ адаптироваться к индивидуальному темпу и стилю обучения, предлагая персонализированные упражнения и задания, создает возможности для дифференцированного обучения, позволяя учителям удовлетворять разнообразные потребности учащихся. Исследования показали, что эти платформы проще всего использовать, создавать или готовить тесты, викторины и оценки по сравнению с их аналогами.

Kahoot — относительно новый вид сервиса для создания онлайн-викторин, тестов и опросов. Использование новых информационных технологий в обучении через Kahoot является одним из важных аспектов совершенствования образовательного процесса и повышает его практическую направленность у учащихся. способностей и способствует повышению энтузиазма учащихся в процессе обучения.

К слову, платформы викторин очень разнообразны, в результате чего обычное выполнение заданий на бумаге превращается в игру, что снижает психологическое напряжение ученика во время урока. К задачам можно добавлять картинки, графики, формулы. К каждому заданию предлагается несколько вариантов ответа.

После завершения работы на платформе викторины во время урока преподаватель имеет возможность контролировать процесс и контролировать выполнение заданий каждым учеником. При необходимости все результаты можно экспортировать в таблицу Excel. Использование этих платформ на уроках математики помогает учащимся быстро усваивать математические понятия и формулы и логически решать задачи.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: а) в результате исследований по теме были проанализированы научные статьи Ф.С.Абдуллаевой, Ш.М.Файзуллаева и И.Б. Саловлевой по данной теме. Основное внимание было уделено процессам организации уроков математики с платформы. Платформы предоставляют

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

возможность организовать оценивание учащихся в игровом режиме. Поэтому отмечается, что их удобнее использовать на уроке, когда они разделены на группы.

Обзор литературы 93 исследований последствий использования Kahoot за 2020 год был опубликован в журнале Computers & Education. Это первый обзор литературы, в котором рассматриваются многочисленные опубликованные исследования (эксперименты, тематические исследования, опросы и т. д.) о том, как Kahoot влияет на обучение в классе [1].

б) образовательная платформа Kahoot.com помогает сделать урок интересным для учащихся. В результате исследований была проверена возможность создания викторин с несколькими вариантами ответов на любую тему и предоставления доступа к ним студентам, совместно работающим на этих платформах. Изучено, что элемент соревнования делает урок интереснее и помогает оценить знания. Проанализированы результаты выполнения заданий школьникам.

Quizizz.com — еще один ресурс для игрового обучения, имеющий больше возможностей, чем Kahoot. Здесь учителя могут создавать тесты, используя разные формы вопросов: на соответствие, варианты сортировки, обнаружение истины и лжи. Кроме того, ресурс позволяет создавать интерактивные уроки со слайдами, которые можно совмещать с тестовыми заданиями. Была отобрана группа учеников с разными возрастными особенностями, организованы задания с помощью Kahoot, Quizizz, Prodigy и проанализированы результаты.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования процесса обучения платформ показывают, что эти платформы, используемые на уроках математики, экономят время, цифровые платформы часто используют интерактивные инструменты, игры и симуляции, которые делают изучение математики более интересным. Такие функции, как визуализация, анимация и мгновенная обратная связь, мотивируют и привлекают учащихся. Было разработано несколько методов использования этих платформ в классе. Был проанализирован уровень обучения студентов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: влияние интерактивных игр в организации учебного процесса играет важную роль в повышении интереса учащихся к науке и повышении их уровня знаний.

1. Повысьте мотивацию.

- Интересная необычная обстановка: с помощью интерактивных игр уроки проходят весело и по-настоящему, что облегчает понимание урока учащимися и повышает их интерес.

- Достижение цели: по мере выполнения учащимися целевых задач посредством игр их положительная энергия увеличивается как умственно, так и физически.

- Формирование духа соперничества у учащихся: В интерактивных играх присутствует дух соперничества, а на уроках учащиеся более активно участвуют в уроках.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

2. Повышение уровня знаний учащихся.

- Теоретические знания, полученные посредством интерактивных игр, можно применить на практике, что помогает лучше понять полученные знания и развить способность к запоминанию.

Улучшите быстроту мышления. Различные игры требуют быстрого мышления и быстрого принятия решений.

- Используя интерактивные игры, учителя могут во время урока апробировать различные методы, что делает процесс урока более понятным и эффективным.

3. Работа в партнерстве.

- Работа в группах: в группах работают несколько интерактивных игр. Это учит учащихся работать в группе и работать вместе.

Интерактивные игры не только делают процесс обучения интересным, но и во многом способствуют совершенствованию знаний и контроля учащихся. С помощью таких игр можно сделать процесс обучения более эффективным.

Ключевые слова: облачная платформа, результаты обучения, Kahoot, Quizizz, Prodigy, технология, игра, тест, вопросы и викторины.

Для цитирования: Турдиева Г.С., Рузиева Г.Р. Интересные методы организации уроков математики с использованием платформ таких kahoot, quizizz, prodigy. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 243-255.

INTERESTING METHODS OF ORGANIZING MATHEMATICS LESSONS USING PLATFORMS SUCH AS KAHOOT, QUIZIZZ, PRODIGY

© Gavhar S. Turdieva[1]✉, Gulchiroy R. Ruzieva[2]✉
[1]Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan
[2]Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: with the development of technology and teaching methods, education is studied in a more diverse and comfortable environment. The emergence of online learning platforms, interactive tools and virtual classrooms creates greater opportunities for students to interact and absorb information. Today's education is aimed at equipping students with the necessary skills to succeed in a rapidly changing world.

Technological advances such as electronic boards, projectors, computers and laptops have become part of the daily life of modern schools. Nowadays, modern information technologies are used not only in preparing teachers and students for the upcoming lesson, but also during the lesson [2].

At present, many children are familiar with the use of electronic devices even at the elementary school level. It should be noted that today most gadgets can be used not only for entertainment or performing certain functional operations, but also for learning. The use of computers and other technical means in education opens up great opportunities in

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

mastering science. The use of modern technology provides the opportunity to introduce various visual changes to the lesson, making it more interesting and memorable.

The use of digital platforms in mathematics education is becoming increasingly important due to their many benefits in teaching and learning. Digital platforms often use interactive tools, games, and simulations that make learning mathematics more fun. Features such as visualizations, animations, and instant feedback motivate and support students. When using these platforms, complex ideas such as calculations or data visualization can be better understood through dynamic simulations. Many platforms have the ability to solve problems collaboratively, encouraging teamwork. Tools such as community boards or discussion forums facilitate peer learning and interaction between teachers and students.

Digital platforms offer a wide range of resources such as tutorials, practice exercises, videos, and practical applications of mathematics. Teachers can integrate multimedia content to enhance and complement lessons.

AIM: the use of modern electronic educational resources in the classroom helps to improve the learning process in many ways. During the presentation, the quality of mastering the subject and active participation of students in the lesson were analyzed in the process of organizing mathematics lessons using platforms such as Kahoot, Quizizz, Pprodigy. The ability of these platforms to adapt to the individual pace and style of learning, offering personalized exercises and tasks, creates opportunities for differentiated learning, allowing teachers to meet the diverse needs of students. Research has shown that these platforms are the easiest to use, create or prepare tests, quizzes and assessments compared to their counterparts.

Kahoot is a relatively new type of service for creating online quizzes, tests and surveys. The use of new information technologies in teaching through Kahoot is one of the important aspects of improving the educational process and increases its practical focus in students. abilities and contributes to increasing the enthusiasm of students in the learning process. By the way, quiz platforms are very diverse, as a result of which the usual completion of tasks on paper turns into a game, which reduces the psychological stress of the student during the lesson. Pictures, graphs, formulas can be added to the tasks. Several answer options are offered for each task.

After completing the work on the quiz platform during the lesson, the teacher has the opportunity to control the process and monitor the completion of tasks by each student. If necessary, all results can be exported to an Excel table. Using these platforms in mathematics lessons helps students quickly learn mathematical concepts and formulas and logically solve problems.

MATERIALS AND METHODS: a) as a result of research on the topic, scientific articles by F.S. Abdullaeva, Sh.M. Faizullaev and I.B. Salovleva on this topic were analyzed. The main attention was paid to the processes of organizing mathematics lessons from the platform. The platforms provide an opportunity to organize the assessment of students in a game mode. Therefore, it is noted that they are more convenient to use in

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

the lesson when they are divided into groups. A literature review of 93 studies on the effects of Kahoot in 2020 was published in the journal Computers & Education. This is the first literature review to examine multiple published studies (experiments, case studies, surveys, etc.) on how Kahoot impacts classroom learning[1].

b) The Kahoot.com educational platform helps make lessons interesting for students. The research tested the possibility of creating multiple-choice quizzes on any topic and making them available to students working together on these platforms. It was found that the element of competition makes the lesson more interesting and helps assess knowledge. The results of students' assignments were analyzed.

Quizizz.com is another resource for game-based learning that has more features than Kahoot. Here, teachers can create tests using different question forms: matching, sorting options, detecting truth and lies. In addition, the resource allows you to create interactive lessons with slides that can be combined with test tasks. A group of students with different age characteristics was selected, tasks were organized using Kahoot, Quizizz, Prodigy and the results were analyzed.

DISCUSSION AND RESULTS: the results of the study on the learning process of platforms show that these platforms used in mathematics lessons save time, digital platforms often use interactive tools, games and simulations that make learning mathematics more interesting. Features such as visualization, animation and instant feedback motivate and engage students. Several methods were developed to use these platforms in the classroom. The learning level of students was analyzed.

CONCLUSION: the influence of interactive games in the organization of the learning process plays an important role in increasing students' interest in science and improving their knowledge level.

1. Increase motivation.

- Interesting unusual environment: With the help of interactive games, lessons are fun and real, which makes it easier for students to understand the lesson and increases their interest.

- Goal achievement: As students achieve the target tasks through games, their positive energy increases both mentally and physically.

- Develop a competitive spirit among students: Interactive games have a competitive spirit, and students are more active in lessons.

2. Improve students' knowledge.

- The theoretical knowledge gained through interactive games can be applied in practice, which helps to better understand the knowledge gained and develop the ability to remember.

Improve quick thinking. Various games require quick thinking and quick decision-making.

- By using interactive games, teachers can try out different methods during the lesson, which makes the lesson process more understandable and effective.

3. Work in partnership.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

- Group work: Several interactive games work in groups. This teaches students to work in a group and work together.

Interactive games not only make the learning process interesting, but also greatly contribute to the improvement of students' knowledge and control. With the help of such games, the learning process can be made more effective.

Keywords: Cloud platform, learning outcomes, Kahoot, Quizizz, Prodigy, technology, game, test, questions and quizzes.

For citation: Gavhar S. Turdieva, Gulchiroy R. Ruzieva. (2024) 'Interesting methods of organizing mathematics lessons using platforms such as kahoot, quizizz, prodigy', Inter education & global study, (10), pp. 243-255. (In Uzbek).

O'quvchilarga matematika darslarini yaxshi va qiziqarli qilib tushuntirishda interaktiv o'yinlarning o'rni katta. Interaktiv o'yinlar nafaqat o'quvchilarning qiziqishlarini oshirishda, balki ularning olgan bilimlarini mustahkamlash va o'rganish jarayonini yanada zavqli va samarali qilishga yordam beradi. Va eng asosiysi sinfda raqobat ruhini oshiradi va o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi.

Kahoot — bu onlayn platforma. Bu platforma orqali o'qituvchilar testlar va viktorinalar yaratishlari mumkin. O'quvchilar bu sinovlarga mobil qurilmalar yoki kompyuterlar orqali ishtirok etadilar. Bu platforma orqali savollarni tez berish va javoblarni real vaqt rejimida ko'rish imkoniyati mavjud, bu esa dars davomida o'quvchilarning qiziqishini va interaktivlikni oshiradi.

Quizizz — bu interaktiv ta'lim platformalaridan biri bo'lib, o'qituvchilarga testlar tuzish imkoniyatini beradi. Quizizz platformasi orqali o'quvchilar test savollariga tez va oson javob berishlari mumkin. Quizizzning yana bir afzalligi turli xil grafikalardan foydalanish mumkin va test savollariga ovozli javoblar berish mumkin. O'qituvchilar test natijalarni ko'rib chiqib, har bir o'quvchining bilim darajalarini aniqlashlari mumkin.

Prodigy — bu matematika fanini o'rganishda gamifikatsiya asosidagi platformadir. O'quvchilar bu platforma orqali turli tuman qiziqarli sarguzashtli o'yinlarda qatnashadilar va matematik misol masalalarni yechish orqali turli qiyinlardan o'tadilar. Bu platforma o'quvchilarga matematikani fanini turli o'yinlar orqali o'rganishga ko'maklashadi, shuningdek, bolalarni individual tafakkurlarini rivojlantirishga hissa qo'shadi.

Hech kimga sir emaski ko'pchilik o'quvchilar matematika fanini qiyin va zerikarli deb hisoblashadi, ammo interaktiv o'yinlar yordamida matematika fanini ham qiziqarli va oson usulda tushuntirish mumkin. Prodigy, Kahoot va Quizizz kabi platformalar orqali faqatgina bolaning olgan bilimlarini mustahkamlashga yordam beribgina qolmay, balki dars jarayonini yana ham qiziqarli mazmunli va samarali qiladi.

Kahoot platformasida o'yin yaratish uchun quyidagi bosqichlarni amalga oshirish mumkin:

Yangi o'yin yaratish: kahoot platformasida ro'yxatdan o'tish: kahoot.com saytiga kirish orqali, yangi hisob yaratiladi. agar oldin ro'yxatdan o'tilgan bo'lsa mavjud hisobga kiriladi; o'yin savollari va topshiriqlarini tayyorlash: "create" - yaratish tugmasini bosish

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

orqali, yangi kahoot oynasini yarating; savollar va topshiriqlarni hamda javob variantlarini qo'shing. javob variantlaridan to'g'ri javobni belgilang; savollarni har kim o'zi istagan formatda (multiple choice, true/false va boshqalar) tayyorlashi mumkin; o'yin parametrlarini sozlash: o'yinga nom bering va qisqacha tavsifini kiriting; o'yinning vaqti chegarasi davomiyligi va boshqa parametrlarni belgilang; o'yinga start berish: o'yinni boshlasnmasdan oldinroq, o'quvchilarni o'yin bilan tanishtiring, ularga shartlarni tushuntiring. o'quvchilar smartfon, planshet yoki kompyuterlar yordamida kahoot.it platformasiga kirishi va berilgan kod yordamida o'yinga qatnashishlari mumkin.

O'yin Jarayoni: o`quvchilarni o'yinga taklif qilish: o'quvchilarga o'qituvchi tomonidan QR kod yoki o'yin kodi beriladi, o'yinda ishtirok etmoqchi bo'lgan ishtirokchilar bu kod orqali o'yinga qo'shilishi mumkin; savollarni ko'rsatish: o'quvchiga har bir savolni monitor orqali ko'rsatib bering va o'quvchilar javob berishi uchun vaqt bering; sinov natijalarini bilish: har safar berilgan javoblarning to'g'ri yoki xatoligini ko'rsatib boring, bu o'quvchilar orasida raqobatini kuchaytiradi.

Ishtirokchilarni rag'batlantirish: ball berish orqali rag'batlantirish: har bir to'g'ri javob uchun ma'lum bir ball beriladi, o'yin oxirida esa yig'ilgan ballar qo'shilib eng ko'p ball to'plagan o'quvchilar g'olib deb e'lon qilinadi; mukofotlar taqdim etish: eng yuqori ballarni qo'lga kiritgan o'quvchilarga mukofotlar (kitob, sertifikatlar, o'quv qurollari, shirinliklar yoki boshqa sovg'alar) beriladi; qiziqarli mavzularni tanlash: o'yin mavzulari qanchalik qiziqarli bo'lsa o'yin ham shunchalik zavqli bo'ladi; guruhlarga bo'lib ishlash: o'quvchilarni guruhlarga bo'lish orqali, ularni hamkorlikda ishlashga o'rgatish; o'yin haqida o'quvchilarning fikrlarini bilish: o'yin tugagandan so'ng o'quvchilar fikrlari bilan tarnishing, bu kelgusi o'yinlarni yanada qiziqarli qilishingiz uchun kerak bo'ladi.

Kahoot platformasi yordamida o'quv jarayonini yanada maroqli, qiziqarli va zavqli qilish mumkin. Quizzizz platformasi yordamida mustaqil o'rganishga mo'ljallangan testlar tayyorlashingiz va test natijalarni tahlil qilish jarayonini quyidagi bosqichlar orqali amalga oshira olasiz:

1. Testlarni tayyorlash: eng birinchi o'quvchilarga qiziq bo'lgan va o'quv dasturlaridan chetga chiqmagan holatda bir mavzuni tanlashingiz lozim; test savollarini yozishda har bir savol uchun to'g'ri va noto'g'ri javob variantlarini kiritishingiz kerak bo'ladi. savollarni turli xil formatlarda (ko'p tanlovli, to'g'ri yoki noto'g'ri javobli, ochiq javobli) yozishingiz ham mumkin; savollarni tartiblashda, ularni soddadan murakkabga qarab joylashtirish, shunda o'quvchilarning bilimlarini bosqichma-bosqich sinovdan o'tkazish mumkin.

2. Yangi testlar yaratish: quizzizz platformasiga kiring: shaxsiy hisobingizga kiring yoki yangi hisob yaratib kirsangiz ham bo'ladi; bu yerdan test yaratish ya'ni "create" tugmasini bosing va oldindan tayyorlab qo'yilgan savollarni qo'shish mumkin; platformadan o'yin rejimini tanlash uchun o'yin rejasini (masalan, siz o'yinni individual tashkil etmoqchimisiz yoki guruh uchun tashkil qilmoqchimisiz?) tanlash va testning davomiyligi vaqtini belgilash mumkin.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

3. Javoblarni ko’rish va natijalarni tahlil qilish: javoblarni ko'rish: Test tugagandan so’ng, o'quvchilarning natijalarini bilan tanishib chiqing. Quizzizz platformasi sizga har bir savolning to'g'ri va noto'g'ri javoblarni ko‘rsatadi; statistikani tahlil qilishda esa o’quvchilar orasidagi umumiy natijalarni tahlil qiling, qaysi savollar eng ko'p xato qilingan bo’lsa, demak shu mavzularda tushunmovchiliklar borligini ko’rishingiz mumkin; o’quvchilarga ko’p xato qilingan mavzularni yanada yaxshiroq tushunishga yordam beradigan qo'shimcha resurslar, kitoblar yoki mashqlarni tavsiya eting.

4. Takroriy testlar o’tkazish: bir necha kundan so’ng takroriy testlar o'tkazing: O’quvchilarning dastlabki natijalarini va yangi natijalarini solishtiring. Takroriy testlar o’tkazish o’quvchilarning bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi.

O’quvchilar bilan individual shug’ullanish va ularning bilim darajalarini nazorat qilib borishda Quizzizz platformasidan samarali foylanishingiz mumkin. Prodigy — bu platform o'quvchilarga matematikani fanini qiziqarli, sarguzashtlarga boy o’yinlar orqali o'rganishga yordam beradigan interaktiv platformadir. Bu platformadan darslarni qiziqarli tashkil etishda va o’quvchilarni sarguzashtli o'yinlar yordamida matematik masalalarini yechishga undashda, dars jarayonini qiziqarli va samarali qilishda foydalanish mumkin.

1. Prodigy platformasida darslarni tashkil etish: har bir dars uchun aniq maqsad qo'yish kerak; o'yin yordamida o'qitish usullari: prodigy platformasida tashkillashtirilgan o’yindagi to’siqlar ya’ni matematik masalalarni o’quvchilar hal qilishlari kerak bo'ladi, bu o’quvchilarning fanga bo’lgan qiziqishini oshiradi, diqqatini jalb qiladi; o’quvchilarni guruhlarga bo’lish va o'zaro hamkorlik qilish: o'quvchilarni guruhlarga bo'lish orqali ularni hamjihatlikka va birgalikda ishlashga o’rgatish, berilgan masalalarni birgalikda guruh bilan hal etishga o’rgatish. bu o’quvchilarda jamoa bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

2. Sarguzashtli o'yinlardan foydalanish: qiziqarli va zavqli topshiriqlar tayyorlash: prodigy platformasidagi sarguzashtlar bilan bog'liq vazifalar yordamida matematik masalalarni yechish. o’yin davomida har bir topshiriq yoki masalani yechish uchun noodatiy strategiyalar ishlab chiqish mumkin; o'yin jarayonida turli qiyinlik darajasidagi masalalarni taklif etadi, bu bilan har bir o'quvchining bilim darajasini bilib olish mumkin; natijalarni kuzatib borish: o'yin tugagandan so’ng, o’quvchilarning natijalarni tahlil qilish va ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash mumkin.

3. Natijalarni tahlil qilish va o’quvchilarni baholash: individual yondashuv: Prodigy platformasi o’qituvchiga individual ravishda har bir o’quvchining xatolarini va yutuqlarini kuzatib borish imkonini beradi; platformaning o'qituvchilarga taqdim etadigan hisobotlari yordamida har bir o’quvchining yutuqlari haqida ma’lumot olish imkoni mavjud.

4. Rag’batlantirish: o’quvchilarni rag’batlantirish usullari: o‘quvchilarga qo’lga kiritgan yutuqlari uchun mukofotlar berish orqali ularning fanga bo’lgan qiziqishlarini oshiring (masalan, virtual pullar, tangalar yoki maxsus sovrinlar); qiziqarli sarguzashtlar va hikoyalar tashkil etish: matematik masala va misollar bilan bog‘liq bo’lgan holatdagi qiziqarli vaziyatlar yoki hikoyalardan foydalanish mumkin.

Prodigy platformasi orqali darslarni tashkil etish nafaqat zavqli, balki juda samarali ham. Matematikani darsini sarguzashtga aylantirish yo’li bilan har qanday o’quvchining

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

diqqatini darsga qaratish va ularni matematika faniga bo'lgan qiziqishlarini yanayam oshirish mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ф.С.Абдуллаева, Ш.М.Файзуллаев, А.Х.Хуррамов. Эффективное использование возможностей передовых зарубежных образовательных технологий в обучении математике. International scientific and practical conference "Methodology of teaching foreign languages – innovations, traditions, problems and their solutions" March 15, 2024
2. Andrada-Livia Cîrneanu and Cristian-Emil Moldoveanu. Use of Digital Technology in Integrated Mathematics Education. Preprints.org (www.preprints.org) | NOT PEER-REVIEWED doi: 10.20944/preprints202406.0295.v1
3. Turdieva G. S. Techniques of organization of independent work of students with the help of google services //Scientific reports of Bukhara State University. – 2020. – T. 3. – №. 2. – C. 266-271.
4. Gavhar T., Munisaxon Q. Bulutli platformalarda interaktiv topshiriqlarni bajarish xizmatlari //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2023. – C. 230-233.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Turdieva Gavhar Saidovna,** Buxoro davlat universiteti Amaliy matematika va dasturlash texnologiyalari kafedrasi dotsenti. [**Турдиева Гавхар Саидовна,** доцент кафедры прикладной математики и технологий программирования Бухарского государственного университета.], [**Gavhar S. Turdieva**, Associate Professor of the Department of Applied Mathematics and Programming Technologies, Bukhara State University]. Manzil: O'zbekiston, 100200, Buxoro shahri, M. Iqbol ko'chasi, 11 [адрес: Узбекистан, 100200, г. Бухара, ул. М. Икбол, 11], [address: Uzbekistan, 11 M. Iqbol str., Bukxara, 100200]; E-mail: g.s.turdieva@buxdu.uz.

✉**Ruziyeva Gulchiroy Rizo qizi,** Buxoro davlat universiteti Amaliy matematika mutaxassisligi 1-kurs magistranti. [**Рузиева Гульчирой Риза кизи**, студентка 1 курса магистратуры по специальности «Прикладная математика» Бухарского государственного университета], [**Gulchiroy R. Ruzieva**, 1st year master's student in the specialty "Applied Mathematics" of Bukhara State University]. Manzil: O'zbekiston, 100200, Buxoro shahri, M. Iqbol ko'chasi, 11 [адрес: Узбекистан, 100200, г. Бухара, ул. М. Икбол, 11], [address: Uzbekistan, 11 M. Iqbol str., Bukxara, 100200]; E-mail:g.ruziyeva@buxdu.uz.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ В ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

© М.С. Хожиева[1]✉

[1]Бухарский государственный университет, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются актуальные вопросы развития профессиональных компетенций учащихся в контексте цифровой трансформации образования. Автор исследует различные аспекты этого процесса, включая использование цифровых инструментов, организацию учебного процесса и формирование новых ролей педагога.

ЦЕЛЬ: разработка методов развитие профессиональной компетентности учащихся в цифровой образовательной среде.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: методологию исследования составляют комплексный анализ, контент-анализ, сравнительный анализ, эмпирические методы исследования и т.д.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в современном образовательном процессе необходимо обладать цифровыми компетенциями как учителю, так и учащемуся. На рисунке 1 представлено схематическое изображение карты компетенций, которая разделена на пять основных блоков, соединенных стрелками в виде круга. Каждый блок символизирует определенный вид компетенции, необходимой современному человеку, особенно в контексте цифровой среды.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: цифровая среда открывает перед педагогами новые возможности для создания более эффективных и персонализированных образовательных процессов. Однако, для успешной реализации этих возможностей необходимо постоянное профессиональное развитие педагогов, создание соответствующей инфраструктуры и разработка новых методик обучения.

Ключевые слова: цифровая образовательная среда, профессиональная компетентность, цифровые компетенции, учащиеся, образование, технологии, будущее.

Для цитирования: Хожиева М.С. Развитие профессиональной компетентности учащихся в цифровой образовательной среде. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 256-263.

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA TALABALARNING KASBIY KOMPETENTSIYALARINI RIVOJLANTIRISH

© M.S. Xojiyeva[1]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

[1]Buxoro davlat universiteti, Buxoro, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada ta'limning raqamli transformatsiyasi kontekstida talabalarning kasbiy kompetentsiyalarini rivojlantirishning dolzarb masalalari ko'rib chiqilgan. Muallif ushbu jarayonning turli jihatlarini, shu jumladan raqamli vositalardan foydalanish, o'quv jarayonini tashkil etish va o'qituvchining yangi rollarini shakllantirishni o'rganadi.

MAQSAD: raqamli ta'lim muhitida talabalarning kasbiy mahoratini rivojlantirish usullarni ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA USULLAR: tadqiqot metodologiyasi keng qamrovli tahlil, tarkibni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, empirik tadqiqot usullari va boshqalardan iborat.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: zamonaviy o'quv jarayonida o'qituvchi va talaba uchun raqamli vakolatlarga ega bo'lish kerak. 1-rasmda aylana shaklida o'qlar bilan bog'langan beshta asosiy blokga bo'lingan kompetentsiya xaritasining sxematik tasviri ko'rsatilgan. Har bir blok zamonaviy odam uchun zarur bo'lgan ma'lum bir vakolat turini, ayniqsa raqamli muhit sharoitida ramziy ma'noga ega.

XULOSA: raqamli muhit o'qituvchilar uchun yanada samarali va shaxsiylashtirilgan ta'lim jarayonlarini yaratish uchun yangi imkoniyatlarni ochib beradi. Biroq, ushbu imkoniyatlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun o'qituvchilarning doimiy kasbiy rivojlanishi, tegishli infratuzilmani yaratish va o'qitishning yangi usullarini ishlab chiqish zarur.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim muhiti, kasbiy kompetentsiya, raqamli kompetentsiya, talabalar, ta'lim, texnologiya, kelajak.

Iqtibos uchun: Xojiyeva M.S. Raqamli ta'lim muhitida talabalarning kasbiy kompetentsiyalarini rivojlantirish. // Inter education & global study. 2024. №10 B. 256-263.

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF STUDENTS IN THE DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT

© Mukhlisa S. Khozhieva[1]✉
[1]Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article deals with topical issues of developing students' professional competencies in the context of the digital transformation of education. The author explores various aspects of this process, including the use of digital tools, the organization of the educational process, and the formation of new teacher roles.

AIM: to develop methods for the development of professional competence of students in a digital educational environment.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

MATERIALS AND METHODS: the research methodology consists of complex analysis, content analysis, comparative analysis, empirical research methods, etc.

DISCUSSION AND RESULTS: in the modern educational process, it is necessary for both the teacher and the student to have digital competencies. Figure 1 shows a schematic representation of the competence map, which is divided into five main blocks connected by arrows in the form of a circle. Each block symbolizes a certain type of competence needed by a modern person, especially in the context of the digital environment.

CONCLUSION: the digital environment opens up new opportunities for teachers to create more effective and personalized educational processes. However, for the successful realization of these opportunities, continuous professional development of teachers, the creation of appropriate infrastructure and the development of new teaching methods are necessary.

Key words: digital educational environment, professional competence, digital competencies, students, education, technology, the future.

For citation: Mukhlisa S. Khozhieva. (2024) 'Development of professional competence of students in the digital educational environment', Inter education & global study, (10), pp. 256-263. (In Russ).

Цифровая трансформация общества неизбежно влечет за собой изменения в сфере образования. Современные учащиеся все чаще сталкиваются с необходимостью овладения цифровыми компетенциями, которые становятся неотъемлемой частью их профессиональной подготовки. В данной статье мы рассмотрим ключевые аспекты развития профессиональной компетентности учащихся в цифровой образовательной среде, а также выявим основные вызовы и перспективы этого процесса.

Понятие профессиональной компетентности в цифровой среде

Профессиональная компетентность в цифровой среде – это совокупность знаний, умений и навыков, необходимых для эффективной работы с цифровыми технологиями и информацией в рамках выбранной профессиональной деятельности. Она включает в себя: цифровая грамотность: владение основными навыками работы с компьютером, интернетом, программным обеспечением; информационная грамотность: умение искать, оценивать, анализировать и использовать информацию из различных цифровых источников; коммуникационная грамотность: способность эффективно взаимодействовать с другими людьми в цифровой среде; креативность: способность генерировать новые идеи и находить нестандартные решения проблем с использованием цифровых инструментов; критическое мышление: умение анализировать информацию, оценивать ее достоверность и принимать обоснованные решения.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Роль цифровой образовательной среды в развитии профессиональной компетентности

Цифровая образовательная среда предоставляет учащимся уникальные возможности для развития профессиональных компетенций: интерактивность: цифровые инструменты позволяют создавать интерактивные учебные материалы, которые повышают мотивацию и вовлеченность учащихся; персонализация: цифровые платформы позволяют адаптировать учебный процесс к индивидуальным потребностям каждого ученика; доступность: цифровые ресурсы доступны в любое время и в любом месте, что позволяет учащимся учиться в удобном для них темпе; сотрудничество: цифровые инструменты способствуют развитию сотрудничества между учащимися и преподавателями.

Основные направления развития профессиональной компетентности учащихся в цифровой среде

интеграция цифровых технологий в учебный процесс: использование цифровых инструментов на всех этапах обучения, от планирования уроков до оценки результатов;

развитие навыков работы с информацией: обучение учащихся поиску, оценке и использованию информации из различных цифровых источников;

формирование коммуникативных навыков: организация онлайн-дискуссий, проектов, презентаций для развития умения эффективно взаимодействовать в цифровой среде;

стимулирование креативности и инновационности: создание условий для реализации творческих проектов с использованием цифровых инструментов;

развитие критического мышления: обучение учащихся анализу информации, оценке ее достоверности и принятию обоснованных решений.

Развитие профессиональной компетентности учащихся в цифровой среде сопряжено с рядом вызовов:

цифровой разрыв: неравный доступ к цифровым технологиям и ресурсам;

кибербезопасность: угрозы, связанные с использованием цифровых технологий;

перегрузка информацией: необходимость уметь отфильтровывать и анализировать огромные объемы информации;

однако, несмотря на существующие вызовы, развитие профессиональной компетентности учащихся в цифровой среде открывает перед ними широкие перспективы:

готовность к работе в цифровой экономике: выпускники, обладающие цифровыми компетенциями, будут более востребованы на рынке труда;

возможности для самореализации: цифровые технологии позволяют реализовать творческий потенциал и развить новые навыки;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

улучшение качества обучения: цифровые инструменты способствуют повышению эффективности и результативности учебного процесса.

Как учителя могут эффективно использовать цифровые инструменты для развития профессиональных компетенций учащихся?

Переход к цифровой образовательной среде кардинально меняет роль учителя. Из транслятора знаний он превращается в проводника, фасилитатора и дизайнера учебных процессов.

Ключевые аспекты эффективного использования цифровых инструментов:

персонализация обучения: адаптация учебных материалов к индивидуальным потребностям каждого ученика; использование адаптивных платформ и инструментов для создания индивидуальных траекторий обучения.

Проектная деятельность: организация проектной работы, где учащиеся самостоятельно исследуют темы, применяют полученные знания на практике и презентуют результаты; использование цифровых инструментов для сотрудничества, обмена информацией и создания совместных продуктов.

Развитие критического мышления: стимулирование учащихся к анализу информации, оценке ее достоверности и формулированию собственного мнения; использование интерактивных заданий, симуляций и кейсов для развития аналитических навыков.

Создание коллаборативной среды: организация онлайн-сотрудничества учащихся, форумов, чатов для обсуждения учебного материала; использование инструментов для совместной работы над проектами (google docs, miro и др.).

Развитие цифровых компетенций: обучение учащихся работе с различными цифровыми инструментами: текстовыми редакторами, презентационными программами, графическими редакторами, инструментами для создания видео и т.д.

Обеспечение обратной связи: использование цифровых инструментов для предоставления оперативной и персонализированной обратной связи; применение инструментов для самооценки и рефлексии.

Какие новые роли появляются у педагогов в цифровой среде?

дизайнер обучения. разработка индивидуальных образовательных траекторий, создание интерактивных учебных материалов, выбор подходящих цифровых инструментов; фасилитатор. создание условий для сотрудничества, поддержки и мотивации учащихся; ментор. помощь учащимся в освоении новых знаний и навыков, предоставление индивидуальной поддержки; коуч. развитие у учащихся навыков самоорганизации, саморегуляции и рефлексии; исследователь. постоянное изучение новых цифровых инструментов и методик, поиск инновационных подходов к обучению.

Как должен вести себя педагог в цифровой среде?

Необходимость постоянного профессионального развития. Педагогам необходимо постоянно обновлять свои знания и навыки, чтобы идти в ногу с развитием технологий;

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Обеспечение цифровой грамотности всех участников образовательного процесса. Необходимо, создать условия для того, чтобы все учащиеся и педагоги имели равный доступ к цифровым технологиям и умели их использовать.

Сохранение человеческого контакта в условиях виртуального обучения. Важно, найти баланс между использованием цифровых инструментов и прямым взаимодействием с учащимися.

Карта компетенций демонстрирует взаимосвязь различных видов компетенций, необходимых для успешной жизни и работы в современном обществе. Все эти компетенции тесно связаны между собой и дополняют друг друга. Например, для эффективной коммуникации необходимо не только владеть языком, но и уметь использовать различные цифровые инструменты (технологические компетенции), критически оценивать информацию (медиа компетенции) и защищать свои данные (компетенции в области информационной безопасности).

Рисунок 1. Структурная схема цифровых компетенций педагога.

Описание блоков: информационные компетенции. этот блок отражает способность человека искать, находить, оценивать, анализировать и использовать информацию из различных источников; коммуникационные компетенции. сюда относятся навыки эффективного общения, как устного, так и письменного, в том числе умение работать в команде, вести переговоры, презентовать свои идеи; медиа компетенции. этот блок связан с умением критически оценивать информацию из различных медиа источников (телевидение, интернет, социальные сети), создавать собственный контент и эффективно использовать медиа для коммуникации; компетенции в области информационной безопасности. сюда относятся знания о защите персональных данных, безопасном использовании

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

интернета, умение распознавать и предотвращать киберугрозы; технологические компетенции. этот блок отражает владение современными цифровыми технологиями, умение использовать компьютерные программы, программное обеспечение, различные гаджеты и устройства.

Карта компетенций позволяет: определить ключевые направления в образовании, на которые следует обратить особое внимание; оценить уровень профессиональной готовности и определить направления для дальнейшего развития; осознать собственные сильные и слабые стороны, помогает выстроить индивидуальную траекторию развития.

Развитие профессиональной компетентности учащихся в цифровой образовательной среде является одним из приоритетных направлений современного образования. Для достижения этой цели необходимо создавать условия для интеграции цифровых технологий в учебный процесс, развивать у учащихся навыки работы с информацией, коммуникативные навыки, креативность и критическое мышление. Только в этом случае мы сможем подготовить новое поколение, готовое к жизни и работе в цифровой эпохе.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Антропова, Т. В. Цифровая образовательная среда как фактор развития профессиональной компетентности учащихся / Т. В. Антропова. — Москва: Просвещение, 2020. — 240 с.
2. Беляева, Н. И. Профессиональная компетентность в образовательной деятельности / Н. И. Беляева. — Санкт-Петербург: Питер, 2018. — 200 с.
3. Кузнецов, А. И. Инновационные технологии в обучении: цифровизация образования / А. И. Кузнецов. — Новосибирск: Сибирское университетское издательство, 2021. — 180 с.
4. Петров, В. А. Цифровизация образования и её влияние на профессиональные навыки учащихся / В. А. Петров. — Екатеринбург: УрФУ, 2019. — 160 с.
5. Смирнова, М. А. Модели цифровых образовательных платформ / М. А. Смирнова. — Казань: Казанский университет, 2022. — 150 с.
6. Никифоров, А. Н. Современные тенденции в профессиональном образовании в условиях цифровой трансформации / А. Н. Никифоров. — Ростов-на-Дону: Феникс, 2020. — 210 с.
7. Яковлева, Т. И. Цифровая образовательная среда: возможности и вызовы / Т. И. Яковлева. — Москва: Высшая школа экономики, 2019. — 220 с.
8. Акабирова Лола Хусейновна, Атаева Гульсина Исроиловна Особенности уроков с применением информационных технологий // Проблемы педагогики. 2020. №2 (47). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-urokov-s-primeneniem-informatsionnyh-tehnologiy.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

9. Атаева Гульсина Исроиловна, Хамроева Холида Юлдашевна. Анализ возможности использования облачных технологий в высшем образовании узбекистана // Universum: технические науки. 2022. №1-1 (94). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-vozmozhnosti-ispolzovaniya-oblachnyh-tehnologiy-v-vysshem-obrazovanii-uzbekistana.
10. Атаева Г. И., Асадова О. А. Проблемы и решения в преподавании информатики //Приоритетные направления развития науки и образования. – 2021. – С. 169-171.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xojiyeva Muhlisa Sultonovna,** o'qituvchi, [**Хожиева Мухлиса Султоновна,** преподаватель], [**Mukhlisa S. Khozhieva**, lecturer] manzil: O'zbekiston, 100200, Buxoro shahri, M. Iqbol ko'chasi, 11 [адрес: Узбекистан, 100200, г. Бухара, ул. М. Икбол, 11], [address: Uzbekistan, 11 M. Iqbol str., Bukxara, 100200].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

BOSHLANG‘ICH TA’LIM SAMARADORLIGINI TA’MINLASHDA XORIJIY TAJRIBALARNING AHAMIYATI

© S.J.Teshayeva[1]✉
[1]Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqola boshlang‘ich ta’lim tizimining samaradorligini ta’minlash uchun jahon miqyosida amalga oshirilgan muvaffaqiyatli xorijiy amaliyotlarni tahlil qiladi. Maqolada Finnlandiya, Singapur, Janubiy Koreya, Daniya, Yaponiya, Kanada va Niderlandiya kabi mamlakatlarning ta’lim tizimlaridagi asosiy yondashuvlar va strategiyalar keltirilgan. Ularning har biri o‘ziga xos innovatsion yondashuvlar, ta’lim metodlari va tizimlar orqali bolalar uchun yuqori sifatli ta’limni ta’minlashga intiladi. Ushbu tajribalardan o‘rganish, boshqa mamlakatlarga o‘z ta’lim tizimlarini takomillashtirishda yordam beradi. Boshlang‘ich ta’limni samarali tashkil etish nafaqat har bir mamlakatning ichki rivojlanishi uchun, balki butun dunyo miqyosida ta’lim sifatini oshirish uchun muhimdir. Har bir davlatda ta’lim tizimi o‘ziga xos ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy sharoitlarga moslashgan bo‘lib, bu jarayonda innovatsion yondashuvlar, yangi texnologiyalar va metodologiyalarning qo‘llanilishi katta ahamiyat kasb etadi. Xorijiy tajribalar, ayniqsa, muvaffaqiyatli ta’lim tizimlari o‘zlarining samaradorligini ta’minlash uchun qanday strategiyalarni qo‘llashni bilishadi. Ushbu maqola ta’lim tizimining samaradorligini ta’minlashga yo‘naltirilgan ba’zi xorijiy amaliyotlarni tahlil qiladi.

MAQSAD: ushbu maqolaning asosiy maqsadi boshlang‘ich ta’lim samaradorligini ta’minlashda dunyoning yetakchi mamlakatlarining amaliyotlarini o‘rganish va ularni boshqa mamlakatlar uchun moslashtirish imkoniyatlarini ko‘rib chiqishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: maqolada tadqiqot uchun sifatli tahlil metodi qo‘llanilgan. Xorijiy tajribalar tahlil qilinib, har bir mamlakatning boshlang‘ich ta’lim tizimida qo‘llaniladigan strategiyalar, metodlar va amaliyotlar o‘rganildi. Boshqa mamlakatlarda qo‘llaniladigan innovatsion yondashuvlar, ularning ta’lim natijalariga ta’siri tahlil qilindi. Maqola ilmiy manbalar va mavjud tadqiqotlarga asoslanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: birinchidan, Finlandiya o‘zining yuqori malakali o‘qituvchilari bilan ajralib turadi. O‘qituvchilarni tayyorlash tizimi va ta’lim dasturlari, o‘quvchilarga moslashgan ta’limni ta’minlashga yordam beradi. Singapurda esa kurrikul va ma’lumotga asoslangan qarorlar ta’lim tizimining muvaffaqiyatiga katta hissa qo‘shgan. Janubiy Koreyada ota-onalar ishtiroki va yuqori akademik kutishlar ta’lim samaradorligini oshiradi, Daniya esa o‘yin asosida ta’lim berish va o‘quvchilarning farovonligiga e’tibor qaratadi. Yaponiya o‘qituvchilariga bo‘lgan hurmat va yuqori tartib intizom talablariga ega

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

bo‘lsa, Kanada inklyuzivlik va ikki tillik ta’lim bilan ajralib turadi. Niderlandiya ta’lim tizimidagi innovatsiyalar va maktablarga berilgan avtonomiya samarali natijalarga olib keladi. Ushbu tajribalar ta’lim tizimlarining samaradorligini oshirishda ahamiyatli va har bir mamlakatda qo‘llanilishi mumkin.

XULOSA: boshlang‘ich ta’lim samaradorligini ta’minlashdagi xorijiy tajribalar shuni ko‘rsatadiki, ta’lim tizimining muvaffaqiyatli bo‘lishi o‘qituvchi sifatiga, ta’lim dasturining qat’iyligiga, o‘quvchilarning farovonligiga va jamoatchilikning faol ishtirokiga bog‘liqdir. Har bir mamlakatning o‘ziga xos sharoitlari mavjud bo‘lsa-da, ushbu tajribalardan o‘rganish va ularni moslashtirish orqali ta’lim tizimlarini takomillashtirish mumkin. Dunyo bo‘ylab mamlakatlar, o‘zlarining boshlang‘ich ta’lim tizimlarini rivojlantirish va bolalar uchun muvaffaqiyatga erishish imkoniyatlarini ta’minlash uchun innovatsion yondashuvlar va eng yaxshi amaliyotlarni qabul qilishlari zarur.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, ta’lim samaradorligi, innovatsion yondashuvlar, o‘qituvchi tayyorlash, farovonlik, inklyuzivlik, ikki tillik ta’lim, avtonomiya.

Iqtibos uchun: Teshayeva S.J. Boshlang‘ich ta’lim samaradorligini ta’minlashda xorijiy tajribalarning ahamiyati. // Inter education & global study. 2024. №10 B.264-275.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ЧЕРЕЗ ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

© С.Ж. Тешаева[1]✉
[1]Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: эта статья анализирует успешные зарубежные практики, реализованные в мире для обеспечения эффективности систем начального образования. В статье изложены основные подходы и стратегии в образовательных системах таких стран, как Финляндия, Сингапур, Южная Корея, Дания, Япония, Канада и Нидерланды. Каждая из этих стран стремится обеспечить детям высококачественное образование через уникальные инновационные подходы, методы обучения и системы. Изучение этих опытов может помочь другим странам улучшить свои образовательные системы. Эффективная организация начального образования имеет решающее значение не только для внутреннего развития каждой страны, но и для повышения качества образования в мировом масштабе. В каждой стране образовательная система адаптирована к специфическим социальным, культурным и экономическим условиям, и в этом процессе применение инновационных подходов, новых технологий и методик играет важную роль. Зарубежный опыт, особенно успешных образовательных систем, показывает, как они применяют стратегии для обеспечения своей эффективности. В этой статье анализируются некоторые из этих зарубежных практик, направленных на обеспечение эффективности образовательных систем.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ЦЕЛЬ: основная цель этой статьи — изучить практики ведущих стран по обеспечению эффективности начального образования и исследовать возможности адаптации этих практик для других стран.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в статье использован метод качественного анализа для исследования. Анализируются зарубежные практики, рассматриваются стратегии, методы и практики, применяемые в системе начального образования каждой страны. Оценено влияние инновационных подходов, используемых в других странах, и их влияние на образовательные результаты. Статья основана на научных источниках и существующих исследованиях.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: во-первых, Финляндия выделяется благодаря своим высококвалифицированным учителям. Система подготовки учителей и образовательные программы помогают обеспечить индивидуализированное обучение для учеников. В Сингапуре куррикулум и принятие решений на основе данных значительно способствовали успеху образовательной системы. В Южной Корее участие родителей и высокие академические ожидания повышают эффективность образования, в то время как в Дании акцент сделан на игровое обучение и благополучие учеников. В Японии существует высокое уважение к учителям и строгие требования к дисциплине, в то время как Канада отличается инклюзивностью и двуязычным образованием. Инновации в образовании в Нидерландах и автономия, предоставленная школам, приводят к эффективным результатам. Эти практики являются важными для повышения эффективности образовательных систем и могут быть применены в любой стране.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: зарубежный опыт в обеспечении эффективности начального образования показывает, что успех образовательной системы зависит от качества учителей, строгости учебной программы, благополучия учеников и активного участия сообщества. Хотя у каждой страны есть свои уникальные обстоятельства, изучение этих опытов и их адаптация могут улучшить образовательные системы. Страны всего мира должны принимать и адаптировать инновационные подходы и лучшие практики для развития своих систем начального образования и обеспечения возможностей для успеха всех детей.

Ключевые слова: начальное образование, эффективность образования, инновационные подходы, подготовка учителей, учебная программа, благополучие, инклюзивность, двуязычное образование, автономия.

Для цитирования: Тешаева С.Ж. Обеспечение эффективности начального образования через зарубежный опыт. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 264-275.

ENSURING THE EFFECTIVENESS OF PRIMARY EDUCATION THROUGH FOREIGN EXPERIENCES

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

© Sarvinoz J. Teshayeva[1]✉
[1]Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article analyzes the successful foreign practices implemented worldwide to ensure the effectiveness of primary education systems. The article outlines the key approaches and strategies in the education systems of countries such as Finland, Singapore, South Korea, Denmark, Japan, Canada, and the Netherlands. Each of these countries strives to provide high-quality education to children through unique innovative approaches, teaching methods, and systems. Learning from these experiences can help other countries improve their education systems. Organizing primary education effectively is crucial not only for the internal development of each country but also for improving education quality worldwide. In each country, the education system is tailored to specific social, cultural, and economic conditions, and in this process, the application of innovative approaches, new technologies, and methodologies plays a significant role. Foreign experiences, especially those from successful education systems, show how they apply strategies to ensure their effectiveness. This article analyzes some of these foreign practices aimed at ensuring the effectiveness of education systems.

AIM: the primary aim of this article is to study the practices of leading countries in ensuring the effectiveness of primary education and explore the possibilities of adapting these practices for other countries.

MATERIALS AND METHODS: the article uses qualitative analysis methods for the research. The foreign experiences are analyzed, examining the strategies, methods, and practices applied in each country's primary education system. The impact of innovative approaches used in other countries and their influence on educational outcomes is assessed. The article is based on scientific sources and existing research.

DISCUSSION AND RESULTS: firstly, Finland stands out due to its highly qualified teachers. The teacher training system and educational programs help provide tailored education for students. In Singapore, curriculum and data-driven decision-making have contributed significantly to the success of the education system. In South Korea, parental involvement and high academic expectations increase the effectiveness of education, while Denmark emphasizes game-based learning and student well-being. Japan has high respect for its teachers and strict discipline standards, while Canada is distinguished by inclusivity and bilingual education. The Netherlands' innovations in education and the autonomy given to schools lead to effective results. These practices are crucial for enhancing the effectiveness of education systems and can be applied in any country.

CONCLUSION: foreign experiences in ensuring the effectiveness of primary education demonstrate that the success of an education system depends on the quality of teachers, the rigor of the curriculum, student well-being, and active community involvement. Although each country has its unique circumstances, learning from these

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

experiences and adapting them can improve education systems. Countries around the world must adopt and adapt innovative approaches and best practices to develop their primary education systems and provide opportunities for success for all children.

Key words: primary education, education effectiveness, innovative approaches, teacher training, curriculum, well-being, inclusivity, bilingual education, autonomy.

For citation: Sarvinoz J. Teshayeva. (2024) 'Ensuring the effectiveness of primary education through foreign experiences', Inter education & global study, (10), pp. 264-275. (In Uzbek).

Boshlang'ich ta'lim samaradorligini ta'minlash global muammo bo'lib, har bir mamlakatning o'ziga xos sharoitiga moslashtirilgan innovatsion yondashuvlar, strategiyalar va siyosatlarni talab qiladi. Bir qator mamlakatlar o'z boshlang'ich ta'lim tizimlarini yaxshilash uchun muvaffaqiyatli amaliyotlar va islohotlarni joriy etishgan. Ushbu xorijiy tajribalar boshqa davlatlarga ta'lim natijalarini yaxshilashda qimmatli saboqlar beradi. Quyida samarali boshlang'ich ta'limni ta'minlashga yordam bergan ba'zi xorijiy amaliyotlar keltirilgan:

1. Finlandiya: Teng imkoniyatlar va yuqori sifatli o'qituvchi tayyorlashga e'tibor. Finlandiya boshlang'ich ta'lim samaradorligi bo'yicha ko'pincha model sifatida keltiriladi. Uning yondashuvi barcha bolalarga, ularning kelib chiqishidan qat'iy nazar, teng ta'lim imkoniyatlarini ta'minlashga qaratilgan. Finlandiyaning muvaffaqiyatining asosiy omili uning yuqori malakali va yaxshi tayyorlangan o'qituvchilari hisoblanadi. Finlandiyada o'qituvchilarning barcha ta'lim sohalarida magistratura darajasi bo'lishi talab qilinadi va bu kasb yuqori hurmatga ega. O'qituvchi sifatiga va professional rivojlanishga bo'lgan bunday e'tibor yuqori o'quv natijalariga olib kelgan. Finlandiyada shuningdek, o'quvchilarga moslashgan ta'limga katta e'tibor qaratiladi, bu esa o'qituvchilarga darslarni individual o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirish imkonini beradi. Finlandiya ta'lim dasturi ijodkorlik, tanqidiy fikrlash va muammo yechish kabi 21-asr uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan.

2. Singapur: Muvaffaqiyatli o'quv dasturi va ma'lumotga asoslangan qarorlar qabul qilish. Singapur ta'lim tizimi o'zining qat'iy o'quv dasturi va mukammallikka bo'lgan kuchli e'tibori bilan mashhur. Mamlakat dunyodagi eng yuqori o'quv natijalariga ega bo'lgan davlatlardan biridir. Singapurning boshlang'ich ta'lim tizimi bolalar uchun yoshligidan kuchli o'qish, yozish va boshqa asosiy fanlar bo'yicha bilimlarni shakllantirishni ta'minlaydi. Ta'lim dasturi diqqat bilan ishlab chiqilgan bo'lib, o'qituvchilarni chuqur tushunish va tanqidiy fikrlashni rag'batlantiradigan tarzda darslarni o'tishga tayyorlaydi. Bundan tashqari, Singapur ta'lim natijalarini doimiy ravishda baholash va yaxshilash uchun ma'lumotga asoslangan qarorlar qabul qiladi. Doimiy baholashlar va sinovlar o'quvchilarning rivojlanishini aniqlashda foydali ma'lumotlarni taqdim etadi, zarur bo'lganda esa aralashuvlar amalga oshiriladi. Bu muntazam fikr-mulohazalar tizimi o'qituvchilarga

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

o‘quvchilarning turli ehtiyojlarini qondirish uchun o‘z ta’lim metodlarini moslashtirish imkonini beradi.

3. Janubiy Koreya: Kuchli ota-onalar ishtiroki va yuqori akademik kutishlar. Janubiy Koreyada ta’lim muvaffaqiyatga erishish yo‘li sifatida qaraladi va hukumat sifatli natijalarni ta’minlash uchun ta’limga katta sarmoya kiritgan. Janubiy Koreya tizimining diqqatga sazovor jihati bu ota-onalar ishtirokining kuchli ahamiyatga ega bo‘lishidir. Ota-onalardan farzandlarining ta’limiga faol ravishda jalb qilinishi, uyda yordam ko‘rsatish va ta’limning qiymatini mustahkamlash talab etiladi. Janubiy Koreya shuningdek, o‘quvchilardan yuqori akademik kutishlarga ega bo‘lib, bu ularni eng yaxshi natijalar ko‘rsatishga rag‘batlantiradi. Akademik muvaffaqiyatlar madaniyati, o‘qituvchi sifatiga va infratuzilmasiga bo‘lgan sarmoyalar bilan birgalikda, boshlang‘ich ta’limda ajoyib natijalarga olib kelgan.

4. Daniya: O‘yin asosida o‘qitish va farovonlikka e’tibor. Daniyaning boshlang‘ich ta’lim tizimi o‘quvchilarning farovonligiga katta e’tibor qaratadi. Daniya maktablari, ayniqsa boshlang‘ich yillarda, ijodkorlik, qiziqish va ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish uchun o‘yin asosidagi ta’limni afzal ko‘radi. G‘oya shundaki, o‘quvchilarni qiziqarli va amaliy faoliyatlar orqali o‘rganishga jalb etish, ular uchun izlanish va tanqidiy fikrlashni rag‘batlantiradi. Daniya shuningdek, ta’lim tizimi o‘quvchilarning psixologik va emotsional farovonligini ta’minlashni nazarda tutadi. O‘qituvchilar va maktablar o‘quvchilarning stress yoki qiyinchiliklarni sezishga o‘qitilgan, va qo‘shimcha yordam ko‘rsatish uchun resurslar mavjud. Bolalarning rivojlanishining barcha tomonlariga bo‘lgan ushbu e’tibor o‘quvchilarning ta’limga bo‘lgan qiziqishlarini va akademik muvaffaqiyatlarini oshirgan.

5. Yaponiya: O‘qituvchilarga hurmat va yuqori tartib-intizom standartlari. Yaponiya boshlang‘ich ta’lim tizimi qat’iyligi, tartib-intizomi va yuqori standartlari bilan tanilgan. Mamlakat o‘qituvchilarga hurmatni yuqori baholaydi, ular muallim sifatida kuchli autoritetga ega bo‘lib, o‘z sinflarini o‘quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirishda erkinlikka ega. Yaponiyada o‘qituvchilar ko‘pincha faqat ta’lim berishdan tashqari, o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash kabi rollarni bajarishga majburdirlar. Yaponiya ta’lim tizimining yana bir xususiyati bu yuqori disiplin talabidir, bu esa o‘qish uchun qulay muhitni saqlashga yordam beradi. O‘quvchilarga mehnatning qadrini, boshqalarga hurmatni va mas’uliyatni o‘rgatishadi. Bu ta’lim tizimining samaradorligini ta’minlashga hissa qo‘shadi.

6. Kanada: Inklyuzivlik va ikki tillik ta’lim. Kanadaning ta’lim tizimi o‘zining inklyuzivligi bilan tanilgan, ayniqsa Ontariyo kabi viloyatlarda ko‘p tilli va ko‘p madaniyatli sinflar keng tarqalgan. Kanada turli etnik va ijtimoiy guruhlardan bo‘lgan o‘quvchilarni ta’lim tizimiga muvaffaqiyatli integratsiya qilishga katta e’tibor qaratadi, barcha o‘quvchilarga, etnik kelib chiqishidan yoki ijtimoiy-iqtisodiy holatidan qat’iy nazar, yuqori sifatli ta’lim olish imkonini taqdim etadi. Kanadada shuningdek, ikki tillik ta’lim dasturlari mavjud, ayniqsa Kvebek provinsiyasida o‘quvchilar fransuz va ingliz tillarini o‘rganadilar. Bu ikki tillik ta’lim modeli kognitiv moslashuvchanlikni rivojlantiradi va o‘quvchilarning akademik ko‘nikmalarini turli fanlar bo‘yicha yaxshilaydi.

7. Niderlandiya: Ta’limda innovatsiya va maktablarga avtonomiya.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Niderlandiya ta’limdagi innovatsiyalari va maktablarga o‘z ta’lim dasturlarini ishlab chiqishda berilgan avtonomiya bilan tanilgan. Niderlandiya maktablariga o‘z o‘quv metodlarini mahalliy sharoitga moslashtirishda moslashuvchanlik berilgan, bu esa ijodkorlik va shaxsiylashtirilgan o‘qitishni rivojlantirishga imkon yaratadi. Ta’lim siyosatining markazlashmaganligi maktablarga ta’lim va o‘qitishni takomillashtirish uchun turli yondashuvlarni sinab ko‘rishga rag‘batlantiradi. Niderlandiya ta’lim tizimi, shuningdek, erta bolalik ta’limiga katta ahamiyat beradi, bu esa bolalarga boshlang‘ich maktabga mustahkam asosiy ko‘nikmalar bilan kirish imkonini taqdim etadi. Niderlandiyalik o‘qituvchilar yaxshi tayyorlangan bo‘lib, ular ta’lim sohasidagi yangi tendentsiyalarni kuzatib borish va o‘z bilimlarini oshirish uchun doimiy professional rivojlanish imkoniyatlariga ega.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini xalqaro ko‘rsatkichlar asosida integratsion yondashuv haqida ma’lumot berish, ta’lim tizimlarining zamonaviy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Integratsion yondashuv — bu o‘quvchilarning turli fanlar va mavzular bo‘yicha bilimlarni birlashtirgan holda ta’lim olishlarini ta’minlaydigan usuldir. Xalqaro ko‘rsatkichlar, masalan, UNESCO, OECD (Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti) va boshqa xalqaro tashkilotlar tomonidan taqdim etilgan metodologiyalar va ta’lim strategiyalari asosida boshlang‘ich ta’limda integratsion yondashuvni amalga oshirish quyidagi jihatlarni o‘z ichiga oladi:

1. Ta’limda integratsiya. Integratsiya – bu bir nechta fanlarni birlashtirib, o‘quvchilarni bir nechta ko‘nikma va bilimlarni o‘zaro bog‘lashga undashdir. Masalan, tarix, geografiya va tabiatshunoslik kabi fanlarni birlashtirgan holda o‘quvchilarni dunyo va atrof-muhit haqida kengroq tasavvurga ega qilish mumkin. Integratsion yondashuv o‘quvchilarga nafaqat fanlar bo‘yicha, balki hayotiy vaziyatlarga moslashtirilgan ko‘nikmalarni ham rivojlantirishga yordam beradi.

2. O‘quvchilarning tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirish. Xalqaro ta’lim standartlari, masalan, PISA (International Student Assessment Program) ko‘rsatkichlari o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash, mustaqil o‘ylash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishni ta’kidlaydi. Integratsion yondashuv bu ko‘nikmalarni, o‘quvchilarga turli fanlar va mavzular orqali murakkab vaziyatlarni tahlil qilish, yechimlarni izlash va o‘z fikrlarini asoslab berish imkoniyatlarini yaratadi.

3. Cross-culture ta’lim. Integratsion yondashuvda ko‘pincha kross-kultur elementlari ham qo‘llaniladi. Bu, o‘quvchilarga turli madaniyatlarni o‘rganish va tushunishni o‘rgatishga imkon beradi. Xalqaro ko‘rsatkichlar madaniy tushunish va hamkorlikning ahamiyatini ta’kidlaydi, bu esa boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun juda muhim, chunki ular dunyoqarashini kengaytiradilar.

4. PISA va boshqa xalqaro baholash tizimlari. PISA testlari o‘quvchilarning matematik, ilmiy va o‘qish ko‘nikmalarini baholaydi. Integratsion yondashuv, o‘quvchilarga bu ko‘nikmalarni faqat alohida fanga oid bilimlar bilan emas, balki ular o‘rtasidagi aloqalarni anglash orqali rivojlantirishga yordam beradi. Masalan, matematikadan olingan nazariy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

bilimlarni ilm-fan darslarida qo‘llash, yoki tabiatshunoslik fanini adabiyot bilan bog‘lash orqali.

5. Texnologiyalardan foydalanish. Integratsion ta’limda texnologiyalardan faol foydalanish ham muhim omil hisoblanadi. Xalqaro ta’lim ko‘rsatkichlari o‘quvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratadi. O‘quvchilarni turli multimedia vositalari va interaktiv platformalar orqali ta’lim olishga jalb qilish, ularning o‘quv jarayoniga qiziqishini oshiradi va darslarni samarali qilishga yordam beradi.

6. Individual va guruhli ishlash. O‘quvchilarning individual va guruhli ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish ham integratsion yondashuvning muhim qismi hisoblanadi. Xalqaro baholash tizimlari o‘quvchilarning jamoaviy ishlash qobiliyatlarini baholashni talab qiladi, chunki jamoada ishlash o‘quvchilarga muammolarni birgalikda hal qilish, fikr almashish va hamkorlik qilish imkonini beradi.

7. O‘qituvchilarni tayyorlash va qo‘llab-quvvatlash. Integratsion ta’limni amalga oshirish uchun o‘qituvchilarni muntazam ravishda xalqaro metodologiyalar asosida tayyorlash muhim. Ta’limda integratsiya va interaktiv yondashuvni o‘z ichiga olgan metodlar o‘qituvchilarga o‘quvchilarni faollashtirish va samarali o‘rgatishda yordam beradi.

Boshlang‘ich ta’lim samaradorligini ta’minlashdagi xorijiy tajribalar o‘qituvchi sifatiga, kurrikulning qat’iyligiga, o‘quvchilarning farovonligiga va jamoatchilikning ishtirokiga katta e’tibor qaratish zarurligini ta’kidlaydi. Har bir mamlakatning o‘ziga xos strategiyalari bo‘lishiga qaramay, bu mamlakatlar barcha bolalar uchun teng va yuqori sifatli ta’lim berishga sodiqdir. Ushbu tajribalardan o‘rganish orqali, dunyo bo‘ylab mamlakatlar o‘zlarining boshlang‘ich ta’lim tizimlarini takomillashtirish va har bir bolaga muvaffaqiyatga erishish imkoniyatini ta’minlash uchun eng yaxshi amaliyotlarni qabul qilish va moslashtirishlari mumkin.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini xalqaro ko‘rsatkichlar asosida integratsion yondashuvga yo‘naltirish, ta’limning sifatini oshirish va o‘quvchilarning turli ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Buning natijasida, ular nafaqat akademik bilimlarga ega bo‘lishadi, balki hayotda muvaffaqiyatli bo‘lish uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni ham egallashadi. Integratsion yondashuv, global ta’lim tizimining zarur talablariga mos ravishda, o‘quvchilarning umumiy rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Shayxova, G. A., & Bozorov, A. T. (2023). Boshlang‘ich ta’lim tizimining samaradorligini oshirish: Xorijiy tajribalar va ularning O‘zbekistondagi amaliyoti. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi O‘qituvchilarini Tayyorlash Milliy Markazi.
2. Yusupov, S. M. (2022). Innovatsion yondashuvlar va boshlang‘ich ta’limda ularning roli. Toshkent: “Ta’lim” nashriyoti.
3. Rahimov, D. A. (2024). Finlandiya, Singapur va Janubiy Koreya ta’lim tizimlari: Boshlang‘ich ta’lim samaradorligini oshirishda global tajribalar. Toshkent: “Zarafshan” nashriyoti.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

4. Xamidov, R. T. (2023). Ta'limda inklyuzivlik va ikki tillik ta'lim: Yangi yondashuvlar. Samarqand: "SamDPI" nashriyoti.
5. Khodjaev, M. B. (2023). Boshlang'ich ta'limda innovatsiyalar va pedagogik metodlar. Buxoro: Buxoro Davlat Pedagogika Instituti.
6. Ismoilov, A. K., & Mirzaev, R. T. (2023). Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning farovonligi: Xorijiy amaliyotlar va O'zbekistondagi o'rganishlar. Toshkent: "O'zbekistan" nashriyoti.
7. Raxmonov, S. A. (2024). Yaponiya va Daniya ta'lim tizimlari: Boshlang'ich ta'lim samaradorligini ta'minlashda uslublar va strategiyalar. Andijon: Andijon Davlat Universiteti.
8. Tursunov, O. H. (2023). Ta'limda o'yin asosidagi metodlar va ularning boshlang'ich ta'limda qo'llanilishi. Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti.
9. Sodiqova, R. F. (2022). Boshlang'ich ta'limdagi pedagogik yondashuvlar va metodologiyalar. Nukus: Nukus Davlat Pedagogika Instituti.
10. Sukhanov, M. K. (2023). Ta'lim tizimidagi avtonomiya: Niderlandiya modeli va uning O'zbekistonga tatbiqi. Farg'ona: Farg'ona Davlat Universiteti.
11. Sahlberg, P. (2015). Finnish Lessons 2.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland? Teachers College Press.
12. Tan, O. S. (2014). Teaching for Creativity: Towards Sustainable and Innovative Education. Springer.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Teshayeva Sarvinoz Jamshidovna**, Buxoro davlat pedagogika instituti, [**Тешаева Сарвиноз Жамшидовна,** Бухарский государственный педагогический институт], [**Sarvinoz J. Teshayeva**, Bukhara State Pedagogical Institute]; manzil: O'zbekiston, Buxoro shahar Piridastgir ko`chasi 2-uy [адрес: Узбекистан, г.Бухара ул. Пиридастгир, д. 2], [address: Uzbekistan, Bukhara Pyridastgir str., 2].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARIDA BOLALARNI TASVIRIY FAOLIYATGA O’RGATISH MUAMMOLARI

© O.D. Raximov[1]✉

[1]Navoiy davlat pedagogika instituti, Navoiy, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: jahon ta`lim tizimida zamonaviy fanlarning muammolaridan biri sifatida ta`limni rivojlantirish har bir bolaning ijodiy individualligini shakllantirishga qaratilmoqda.Bu boradagi psixologik va pedagogik tadqiqotlar natijasiga ko`ra, maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy tasvirlashga oid kompetensiyalarni shakllantirish,ularda ijodkorlikni rivojlantirish uchun eng samarali vositalardan biri sifatida qaratilmoqda.Shuning uchun iqtisodiy jihatdan rivojlangan mamlakatlar, jumladan, AQSH, Yaponiy, Janubiy Koreya, Rossiya Federasiyasi kabi mamlakatlar tajribasi maktabgacha ta`lim tizimini rivojlantirishga alohida e`tibor qaratilishi,jamiyat tomonidan moddiy va ma`naviy qo`llab-quvvatlanishi, soha rivojlanishini ta`minlashga yetakchi omil ekanligi bois qator ishlar amalga oshirilmoqda.

MAQSAD: maktabgacha ta’lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarda tasviriy faoliyatni shakllantirishga oid bilimlar berish va amaliyotda qo’llash kompetenstiyalarini rivojlantirishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, ijtimoiy-psixologik so'rovnoma, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalarning statistik ishonchlilik darajasi faktorli tahlil orqali tasdiqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ta'lim tashkilotlarida ko'proq bolaning yoshini hisobga olishni unutmaslik kerak. Ularni oddiy, oson va vaqtni kam oladigan didaktik o'yinlar bilan shug'ullantirib, keyin asta-sekin murakkablashtirib borish yaxshi natija beradi. Bunday ish tutish, bir tomondan bolalarning dunyoqarashi va ongini kengaytirsa, boshqa tomondan, ularning bayon etish qobiliyatini kuchaytiradi, mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

XULOSA: bolalarning rivojlanishida tafakkurning faol ishtirokisiz, idroki, tasavvuri va boshqa bilish jarayonlari rivojlanmaydi. O’quvchi tasviriy faoliyatda bir qator intellektual operatsiyalarni bajarishga majbur. Idrok etilgan ob'yektni fikrlash, chizmani ketma-ketlik bilan bajarish, ob'yekt bilan chizmani (rasmni) taqqoslash, rasm hismlarini solishtirish. Vazifani to’g’ri bajarish uchun bir qator aqliy harakatlar bajariladi analiz, sintez, rejalashtirish, solishtirish va boshqalar.

Kalit so'zlar: tasviriy faoliyat, aqliy faollik, pedagogik hamkorlik, psixologik yondashuv,oila va maktab, ta’lim jarayoni, intellektual rivojlanish, mustaqil fikrlash, interaktiv metodlar.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Iqtibos uchun: Raximov O.D. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni tasviriy faoliyatga o'rgatish muammolari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.276-283.

ПРОБЛЕМЫ ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

© О.Д. Рахимов[1]✉
[1]Навоийский государственный педагогический институт, Навои, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: развитие образования как одной из проблем современных дисциплин в мировой системе образования направлено на формирование творческой индивидуальности каждого ребенка.По результатам психолого-педагогических исследований в этой области формированию у дошкольников компетенций по творческому изображению уделяется внимание как одному из наиболее эффективных средств развития у них творческих способностей.Поэтому экономически развитые страны, в том числе США, Япония, Южная Корея, В связи с тем,что опыт таких стран, как Российская Федерация, уделяет особое внимание развитию системы дошкольного образования, оказывает материальную и духовную поддержку обществу, является ведущим фактором в обеспечении развития отрасли, проводится ряд работ.

ЦЕЛЬ: дошкольные образовательные организации состоят в развитии у воспитанников компетенций по передаче и применению на практике знаний, связанных с формированием изобразительной деятельности.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования были использованы такие методы, как опрос, наблюдение и статистическая обработка полученных результатов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в образовательных организациях не следует забывать учитывать возраст ребенка. Лучше всего практиковать их с помощью простых, легких и менее трудоемких дидактических игр, а затем постепенно усложнять их. Такое поведение, с одной стороны, расширяет кругозор и сознание детей, а с другой-усиливает их выразительность, развивает навыки самостоятельной работы.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: без активного участия мышления в развитии детей не развиваются восприятие, воображение и другие познавательные процессы. Читатель вынужден выполнять ряд интеллектуальных операций в изобразительной деятельности. Мышление воспринимаемого объекта, последовательное выполнение рисунка, сравнение рисунка (картины) с объектом, сравнение чувств рисунка. Для правильного выполнения задания выполняется ряд умственных действий, таких как анализ, синтез, планирование, сравнение и т. д.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Ключевые слова: изобразительная деятельность, умственная деятельность, педагогическое сотрудничество, психологический подход,семья и школа, образовательный процесс, интеллектуальное развитие, самостоятельное мышление, интерактивные методы.

Для цитирования: Рахимов О.Д. Проблемы обучения детей изобразительной деятельности в дошкольных образовательных организациях. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 276-283.

PROBLEMS OF TEACHING CHILDREN VISUAL ACTIVITIES IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS

© Otabek D. Raximov[1]✉
[1]Navoi State Pedagogical Institute, Navoi, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the development of education as one of the problems of modern disciplines in the global education system is aimed at forming the creative individuality of each child.According to the results of psychological and pedagogical research in this area, attention is paid to the formation of creative image competencies among preschoolers as one of the most effective means of developing their creative abilities.Therefore, economically developed countries, including the USA, Japan, South Korea, Due to the fact that the experience of countries such as the Russian Federation, pays special attention to the development of the preschool education system, provides material and spiritual support to society, is a leading factor in ensuring the development of the industry, and a number of works are being carried out.

AIM: preschool educational organizations consist in the development of pupils' competencies in the transfer and practical application of knowledge related to the formation of visual activities.

MATERIALS AND METHODS: in the course of the study, methods such as survey, observation and statistical processing of the results were used.

DISCUSSION AND RESULTS: educational organizations should not forget to take into account the age of the child. It is best to practice them with simple, easy and less time-consuming didactic games, and then gradually complicate them. Such behavior, on the one hand, broadens the horizons and consciousness of children, and on the other hand, enhances their expressiveness, develops independent work skills.

CONCLUSION: without the active participation of thinking in the development of children, perception, imagination and other cognitive processes do not develop. The reader is forced to perform a number of intellectual operations in visual activity. Thinking of the perceived object, consistent execution of the drawing, comparison of the drawing (picture) with the object, comparison of the feelings of the drawing. To complete the task correctly,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

a number of mental actions are performed, such as analysis, synthesis, planning, comparison, etc.

Key words: visual activity, mental activity, pedagogical cooperation, psychological approach,family and school, educational process, intellectual development, independent thinking, interactive methods.

For citation: Otabek D. Raximov. (2024) 'Problems of teaching children's visual activities in preschool educational organizations', Inter education & global study, (10), pp. 276-283.. (In Uzbek).

Jahonda maktabgacha ta`lim pedagogikasi va psixologiyasining nazariy va amaliy asosidagi pedagogik tizimning salmoqli komponentlaridan biri –tasviriy faoliyat metodikasining ilmiy asoslangan va sinab ko`rilgan mazmunini, komponentlarini, topshiriqlar tizimini va uning metodikalarini takomillashtirish shuningdek, tasviriy faoliyat metodikalari tushunchasiga pedagogik ta`rif berilib, ta`limning keying turi-boshlang`ich sinflarda muvaffaqiyatli ta`lim olishga yo`naltirish bilan bog`liq ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

Bolalarning rivojlanishida tafakkurning faol ishtirokisiz, idroki, tasavvuri va boshqa bilish jarayonlari rivojlanmaydi. O'quvchi tasviriy faoliyatda bir qator intellektual operatsiyalarni bajarishga majbur. Idrok etilgan ob'yektni fikrlash, chizmani ketma-ketlik bilan bajarish, ob'yekt bilan chizmani (rasmni) taqqoslash, rasm hismlarini solishtirish. Vazifani to'g'ri bajarish uchun bir qator aqliy harakatlar bajariladi analiz, sintez, rejalashtirish, solishtirish va boshqalar.

O'quvchilar taqqoslash jarayonida tayyor bo'lgan ob'yektning umumiy xajmiga va rangiga ahamiyat berishadi.

E.P.Neymanning e'tirof etishicha, karlik bilan tebranish sezgilari orasida uzviy bog'liqlik mavjud ekan. Maxsus korrektsion, kompensator imkoniyatlardan to'la foydalanilmasa, eshitish qobiliyati pasaygan shaxslar sezgilarini, ular asosida idroklarini bir muncha rivojlantirish mumkin emas.

Idrok etishda paypaslash sezgisida alohida ahamiyat kasb etadi. U kompleks xarakterga ega bo'lib, paypaslash sezgisi, odam biror predmetni qo'lxarakati yordamida ohista tegib ko'rishidan hosil bo'ladi. Paypaslash yordamida predmetning ko‟pgina hususiyatlari his etiladi, uning shakli, xajmi, material hususiyati (yumshoq, qattiq, o'tkir, tekis,…) qo'lteri sezgisi natijasida predmet qiyofasi hosil bo'ladi, bola predmetni to‟liq bilib oladi. Shunday qilib idrok – bu bilishimizning shunday shakliki, u borliqdagi ko‟plab, xilma-xil predmet va xodisalar orasida bizga ayni paytda kerak bo‟lgan ob'yektni xossa va hususiyat lari bilan yaxlit, bir butun tarzda aks ettirishimizni ta'minlaydi.

Bolalarning sensor tarbiyasida rang, kattalik munosabatlarini o'rgatishkatta o'rin egallaydi. Predmet va xodisalarni idrok etishda bolalar predmetni boshqasiga ko'ra kattaligini yoki kichikligini bilishlari kerak. Atrofdagi predmet va xodisalarni idrok etishda

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

bolalar qog‟ozning o’ng, chap, yuqori va pastki tomonlarini bilishlari kerak. Bolalar qog’ozda real muhitni aks ettirishni tasavvur eta olishlari kerak.

Bolalar kattalarning qo’llari bilan bajarilgan predmetlarni idrok qilib va chizish orqali tasvirlab ko’rsatib bera olishga o’rgatishjuda zarur. Ta'lim jarayonida o’quvchilar kuzatishga, qo’l harakati bilan sezishga o’rgatishalohida ahamiyatga ega. Birinchi marta o’qituvchi bilan birgalikda predmetni qo’l sezgisi orqali kuzatiladi, bunda bolalar predmet xaqida alohida tasavvurga ega bo’ladilar. Qo’lbilan ushlab ko’rib kuzatish bolalarda qizihish va yengillik tug’diradi. O’quvchilar konturni qo’lbilan kuzatayotganlarida qo’lxarakati bilan birgalikda ko’ruv analizatori ham ishtirok etadi. Bunday kuzatish o’quvchilarning idrokini rivojlantirish bilan birga ko’ruv xarakat, sezish jarayonlari rivojlanadi va grafik obrazlariga ega bo’ladilar.

Tasavvur – bu oliy bilish jarayonidir. Tasavvur real olamdagi narsalarni qayta tiklangan obrazidir. Har bir tasavvur asosida ilgarigi sezgi va idrokning qayta tiklanishi yotadi. Predmet narsa xodisalarni qabul qilayotgan odam predmetning tuzilishi tasavvuriga ega bo’ladi, shu vaqtda bizning analizatorimizga ta’sir etayotgan ob'yekt obrazlari paydo bo’ladi. Bunday obrazlarni tasavvur obrazlari deyiladi.

Chizish jarayonida predmetni kuzatib chihishda tasavvurga ega bo‟lish, esda olib qolish, shaklini, katta-kichikligini, rangini, fazodagi joylashuvini bilishlarini o’quvchilar dars davomida asta-sekin egallaydilar. Dars davomida o’quvchilar predmetni kuzatishga qo’lxarakati bilan tekshirishga (sezishga) o’rgatishaloxida ahamiyatga ega. qo’l bilan ushlab ko’rib sezish orqali kuzatish bolalarda qizihish va yengillik tug’diradi. O’quvchilar konturni qo’lteri sezgisi bilan kuzatganlarida qo’l harakati bilan birgalikda, ko’ruv analizatori ham ishtirok etadi. Bunday kuzatish o’quvchilarning idrokini rivojlantirish bilan birga ko’ruv harakat sezish protsesslari rivojlanadi va predmetning grafik obraziga ega bo’ladilar. Tasviriy faoliyatda o’quvchilarni rivojlanishida asosan tushina olishga o’rgatiladi, masalan: katta-kichikligini, rangini, fazodagi joylashuvini bilashlari kerak. Bolalar shuni tushina olishlari kerakki qanday predmet, qaysi biri katta, qaysi biri kichkina, ikki predmetning joylashuv xolatini aytib bera olishi ya'ni biri yuqorida, biri pastda, o’ngda, chapda, rangi ochroq, rangi to`qroqligini o’quvchilar to’g’ri tushunib to’g’ri idrok qila olganlaridagina yuqoridagi tushunchalarga ega bo’ladilar.

Tasviriy faoliyatda o’quvchilarni tasavvur qilish orqali rasm chizishga o’rgatiladi, lekin bunday bolalarni tasavvur qilish har xil kechadi. Masalan: biror bir predmet dastlab chizilgan bo’lsa, bola keyin predmetning o’zini tasavvur qilmasdan, chizgan rasming grafik obrazini tasavvur qiladi. Tasavvur qilishning yana bir shakli predmetni yozma ravishda tushuntirilsa o’quvchilar qanday tushunsalar, shunday tasavvur qiladilar. O’quvchilarning tasavvurini shakllantirish bizning oldimizga darsning yangi shaklini qoyadi, ya'ni matn boyicha rasm chizish. Tasavvur qilish jarayonida bir tomondan bolalarni nutq boyliklari faollashtiriladi. Ikkinchi tomondan qanchalik nutq boyligiga ega ekanliklarini va qanday talaffuz etayotganliklarini nazorat qilinadi.

Tasviriy faoliyatda o’quvchidan o’z qobiliyatini har taraflama ko’rsatishga harakat qilishini talab etiladi. Biror bir predmetni chizishdan oldin, uni yaxshilab kuzatib, ko’rib

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

chiqiladi. Bundan tashqari shaklini, tuzilishini, rangini fazoviy joylashuvini aniqlanadi. Chizishdan oldin ob'yektni diqqat bilan kuzatib o`xshash tomonilarini ko'rsatib berishlari so`raladi. O'quvchilarni maqsadli rasm chizishga yo`naltirganda o'xshash, katta-kichik, har-xil, predmetni bo"laklarini, oldingi chizgan rasmlariga solishtirganda nisbatan yaxshiroq chiza boshlaydilar.

Rasm chizishda bolalarda analiz sintez fikrlash funktsiyalarining rivojlanishiga imkoniyat tug'diriladi.

Atoqli rus pedagogi K.D.Ushinskiy o'quvchilarni o'qitishda shunday talab qoygan. Mavhum - abstrakt so'zlarni, ya'ni tushunchalarni, tanish so'zlarga tayangan xolda bevosita ta'lim berish zarurdir. Bolaning tafakkurini rivojlantirish uchun avvalom bor, kuzatish qobiliyatini shakllantirish lozim. "Chizilayotgan narsaning shaklini, bo'yog'ini, rangini, ovozini, sezish his qilish orqali fikrlash" didaktikaning asosiy talabidir.

Ko'rgazmali qurollar, predmetlar, ularning o`ziga xos xususiyatlari bilan tanishtirish bolalarni sensor tarbiyasini tarbiyalaydi. Bolalarni o'qitish jarayonida o'ziga xos xususiyatlarini, kamchiliklarni bartaraf etish mumkin. Sensor tarbiyasini rivojlantirishga tasviriy faoliyat mashg`ulotlari va tasviriy san'at darslari samarali natija beradi. Tasviriy faoliyat ijod qilishga sharoit yaratadi, ob'yektning katta - kichikligi, rangi, shakli, fazoviy joylashishini o'quvchi taqqoslab ko'rib idrok etadi. Bunda ko'ruv analizatori mayda qo'l muskullari (matorikasi) sezgi analizatorlari ishtirok etadi. Dars davomida o'quvchilarning rasm chizish qobiliyatlari rivojlanib aniq, ravshan, konkret to`liq chiza boshlaydilar. Tasviriy faoliyat darslari to'g'ri tashkil etilsa, o'quvchilarning tasavvuri, ko'ruv xotirasi, fantaziyasi rivojlanadi. Ta'lim jarayonida ularning ko'pgina tasavvuridagi bilimlarini o'zlashtirishga aniqlik kiritiladi. Shuningdek o`rab turgan atrof olam haqida yanada keng bilimga ega bo'ladilar. Shuni ham aytib o'tish kerakligini mo`ljal olish va mo`ljal olish tasavvurlari ham rivojlanadi.

Ko`pgina boshlang'ich sinf o'quvchilarining koordinatsion harakati, barmoq muskullari, qo'lpanjalari harakati yaxshi rivojlanmagan bo'ladi. Maxsus mashqlar yordamida qo'lharakatlari, koordinatsiya harakatlari, qo'llarning barmoqlarning bukiluvchanligi to'g'rilanadi.

To'g'ri harakat sifatini, ko'ruv sezgi, kinestik sezgi, idrok orqali amalga oshiriladi. Bolalar xarakatlaridagi qanchalik erta bartaraf etilsa, yozuvlari va rasm chizishlari yuqori bo'ladi. Sinfda har xil guruqdagi oligofren bolalar bo'ladi, ayrimlari o`qituvchiga oson bo'ysunadilar, ayrimlari ta'sirchan, etganni qilmaydigan, turli xil faoliyatga jalb etish qiyin, xarakteri oqir bolalar ham bo'ladi, bunday bolalarga individual yondoshib fanga qiziqtirib boriladi.

Tasviriy faoliyatda mustaqillilik, qat'iylik hislari ham rivojlanadi. O'quvchilarni tasviriy faoliyatda ijobiy (samarali) natijalarga erishish uchun pedagogik-psixologik sharoit yaratilishi lozim. Bolalarni tasviriy faoliyatda bir qator estetik asarlarni idrok etishlarini rivojlantirish muhimdir. Idrok etish predmetni analiz va sintez qilishni talab etadi. Bularni bolalar mustaqil o'zlashtira olmaydilar:

-idrok etish bosqichlarini tashkil qilish;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

-predmetni yaxlitligicha idrok etish;
-analiz qilib ko'rib chihish;
-predmetni tuzilishini, yirik va mayda hismlarini o'zaro munosabatlarini aniqlash;
-rangini ajratib ko'rsatish;
-predmetni yana yaxlitligicha ko'rib chihish.

Estetik tarbiya – bu bolalarni voqealikdagi, san'atdagi, tabiatdagi kishilarning ijtimoiy va mehnat munosabatlaridagi, turmushdagi go`zallikka munosabatini idrok qilish hamda to'g'ri tushunishga o'rgatish, ularning badiiy didini o`stirish, ularda go`zallikka muhabbat uyg'otish va hayotga go`zallik olib kirish qobiliyatlarini tarbiyalashdir.

Insonda go`zallikni tushunish birdaniga vujudga kelmaydi, balki u jamiyat va odamlar, atrof muhit ta'sirida shakllanib boradi. Shunga ko'ra, insoniyatning badiiy rivojlanish qonuniyatlari ijtimoiy rivojlanish qonunlari bilan bog`langan. Estetik tarbiya eng avvalo har bir kishida badiiy hissiyot tuyqularini, badiiy didni tarbiyalashdir. Shaxsning barkamol bo'lib shakllanishida, aql bilan hissiyotni tarbiyalash, yanada aniqroq qilib aytganda, hissiyot vositasi bilan aqlni tarbiyalashdir. Estetik, ya'ni go`zallik tarbiyasini singdirishning ahamiyati katta. Bunday tarbiya, avvalo yoshlarni turmushdagi go`zallik va xunuklikni tushunish, his etish orqali ma'lum bir kayfiyatni shakllantiradi, ularda go`zallikdan baxra olishni shakllantiradi.

Estetik his tuyg'u, estetik madaniyatni shakllantirishdir. Estetik tarbiya shunday katta kuchga egaki, san'at asaridagi tasvirlangan syujet, qodisa bolaning, idrok etuvchining tasavvurida, qayolida, kechinmalarida, estetik hissiyotida qayta ishlanib uning o'z tajribasiga aylanadi, yangi hissiyotlarni yangi insoniy munosabatlarni vujudga keltiradi. Bolalar rasm chizish jarayonida estetik, aqliy-hissiy va madaniy-ma'naviy rivojlanishida katta o`zgarishlar yuz beradi.

Estetik tarbiyaning uchinchi vazifasi bolalarni ijodiy qobiliyatini rivojlantirishdir. Maktabgacha tarbiya muassasasida har xil qobiliyatga ega bo'lgan bolalar uchraydi. Ayrim bolalar chiroyli chizadilar, ayrimlari esa yasash qobiliyatiga ega.

San'atning rasm chizish turi bilan shug'ullanish bolalarni atrof-olamga, insonning ijtimoiy hayotiga, o`simliklar va hayvonot olamiga qiziqishini kuchaytiradi, ular atrofdagi narsalarni diqqat bilan kuzatishni o'rganadilar. Yuqori darajali rasmlarni qizihish va diqqat bilan kuzatganlaridagina bolalar rasm chizish san'atiga qizihish uyqonadi, rasmlarga bo'lgan munosabatlari shakllanadi. Bolalar o`zlari chizgan rasmlariga ranglardan to'g'ri foydalana olishga o`rganadilar, o'quvchilar bir-birlarining chizgan rasmlariga baqo berishlari kerak. Tasviriy faoliyatda o'quvchilarning Vatanga bo'lgan muqabbatini va milliy san'atga qizihishlarini shakllantirib rivojlantiriladi.

Tasviriy faoliyat darslarida o'quvchilarni boshqa insonlar tomonidan chizilgan rasmlarga hurmat bilan munosabatda bo'lishga, muomula madaniyatiga ham o'rgatilib boriladi.

Tasviriy faoliyat darslarida tanishtirilayotgan yangiliklar, bilim va malakalar berilayotganda bilim berish va tasvirlab berish yuqori darajada bo'lishi lozim. Yangilikni bilim va malakalarni shakllantirish uchun darsni o`qituvchi tomonidan to'g'ri tashkil qilish

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

lozim. Ish qurollaridan to'g'ri foydalani olish (qaychi, boyoq, qalam, qaychi…) ish materiallariga ehtiyotkorlik bilan yondoshish (loy, plastilin, rangli qog`oz, yelim....). Dars davomida lepka, aplikatsiya, konstruktsiyalash, predmetli, dekorotiv rasm chizishda o`qituvchi bolalarga bajarilayotgan vazifaning har bir etapini ko'rsatib tushuntirib berishi lozim. Dars davomida har bir bolani nazorat qilib turishi lozim. O'qituvchi vazifani bajarishda qiynalayotgan bolalarga yordam berishi kerak.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Hasanboyeva.O.U. va boshqalar. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. –T.: Ilm ziyo, 2006.
2. Бикбаева Н.У., Ибрагимова З.И., Қосимова Х.И. Мактабгача тарбия ёшидаги болаларда элементар математик тасаввурларни шакллантириш. – Т.: Ўқитувчи, 1995 й.
3. Jumayev M. Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik tasavvurlarni shakllantirish metodikasi va nazariyasi. – T., 2007.
4. Михайлова А., Носова Э. Д., Столяр А. А., Полякова М. Н., Вербенец А. М.Теории и технологии математического развития детей дошкольного возраста. – Издателство «Детсво-пресс». Санкт-петербург, 2008.
5. Asqarova D.Q. Matematik tasavvurlarni shakllantirish nazariyasi va metodikasi. NAMANGAN-2020.
6. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi. Tuzuvchilar: Grosheva I.V., Evstafeva L.G., Mahmudova D.T., va boshqalar. Toshkent, 2018 yil.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉Raximov Otabek Davlatovich, dotsent, [Рахимов Отабек Давлатович, доцент], [Otabek D. Raximov, docent]; manzil: O'zbekiston, 210101, Navoiy, I.Karimov ko'chasi, 56/46; [адрес: ул. И. Каримова, 56/46, г. Навои, Узбекистан, 210101]; [address: 56/46 I. Karimov Street, Navoi, Uzbekistan, 210101].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

MUSIQIY TA'LIMDA O'ZBEK XALQ MUSIQA CHOLG'U IJROCHILIGINING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

© U.G'. Matyakubova[1]✉

[1]Urganch davlat universiteti, Urganch, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada O'zbek xalq musiqa cholg'u ijrochiligining musiqiy ta'limdagi pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Xalq cholg'ulari orqali o'quvchilarda musiqiy did va ijrochilik mahoratini shakllantirish jarayonlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, xalq cholg'u ijrochiligini ta'lim jarayoniga joriy etishning metodik yondashuvlari va uning yosh avlodni ma'naviy yuksaltirishdagi ahamiyati ochib beriladi. Maqolada xalq musiqa cholg'ularining o'quv dasturlarida qo'llanilishi, ijrochilik san'atini rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalar va o'qitish usullarining samaradorligi o'rganiladi. Tadqiqot natijalari musiqiy ta'lim tizimini takomillashtirishda amaliy ahamiyatga ega.

MAQSAD: ushbu maqolaning maqsadi musiqiy ta'lim jarayonida O'zbek xalq musiqa cholg'u ijrochiligidan foydalanishning pedagogik imkoniyatlarini o'rganish, uning o'quvchilarda musiqiy did, ijrochilik mahorati va ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishdagi o'rnini aniqlash, shuningdek, xalq cholg'ularini o'qitish jarayonida samarali metod va yondashuvlarni ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: maqolada O'zbek xalq musiqa cholg'u ijrochiligini musiqiy ta'lim jarayoniga integratsiya qilish uchun qo'llanilgan metodik yondashuvlar orqali O'zbek xalq musiqa cholg'ularini o'quv jarayoniga samarali joriy etish va uning pedagogik imkoniyatlarini kengaytirish maqsad qilingan. Olingan natijalar xalq cholg'u ijrochiligini musiqiy ta'lim tizimiga kiritish bo'yicha yangi metodik takliflar ishlab chiqishga imkon berdi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: musiqiy ta'limda O'zbek xalq musiqa cholg'u ijrochiligidan foydalanishning ahamiyati ko'p qirrali bo'lib, u milliy madaniyatni saqlab qolish va o'quvchilarda ijodiy ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan. Tadqiqot davomida aniqlangan pedagogik imkoniyatlar va metodik yondashuvlar xalq cholg'u ijrochiligining ta'lim tizimidagi o'rnini yanada mustahkamlash imkonini beradi.

XULOSA: O'zbek xalq musiqa cholg'u ijrochiligi musiqiy ta'lim jarayonida o'quvchilarning musiqiy didini shakllantirish, ijrochilik mahoratini rivojlantirish va ularni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda samarali vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: o'zbek xalq cholg'ulari, musiqa ta'limi, cholg'u ijrochiligi, pedagogik imkoniyatlar, musiqa didi, ma'naviy tarbiya, pedagogik texnologiyalar, ta'lim metodikasi.

Iqtibos uchun: Matyakubova U.G'. Musiqiy ta'limda o'zbek xalq musiqa cholg'u ijrochiligining pedagogik imkoniyatlari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.284-290.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ УЗБЕКСКОГО НАРОДНОГО ИНСТРУМЕНТАЛЬНОГО ИСПОЛНЕНИЯ В МУЗЫКАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

© У.Г. Матьякубова[1]✉
[1]Ургенчский государственный университет, Ургенч, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье анализируются педагогические возможности узбекского народного музыкального исполнения в музыкальном образовании. рассмотрены процессы формирования музыкального вкуса и исполнительского мастерства учащихся с помощью народных инструментов. также будут раскрыты методические подходы к внедрению исполнительства на народных инструментах в учебный процесс и его значение в духовном подъеме подрастающего поколения. в статье рассматривается использование народных музыкальных инструментов в образовательных программах, эффективность педагогических технологий и методов обучения, направленных на развитие исполнительского искусства. результаты исследования имеют практическое значение в совершенствовании системы музыкального образования.

ЦЕЛЬ: целью данной статьи является изучение педагогических возможностей использования узбекских народных музыкальных инструментов в процессе музыкального образования, определение его места в формировании музыкального вкуса учащихся, исполнительского мастерства и духовных ценностей, а также использования народных инструментов заключается в разработке эффективных методов и подходов в процессе обучения им.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: целью статьи является эффективное внедрение узбекских народных музыкальных инструментов в учебный процесс и расширение его педагогических возможностей за счет методических подходов, используемых для интеграции игры на узбекских народных музыкальных инструментах в процесс музыкального образования. Полученные результаты позволили разработать новые методические предложения по включению исполнительства на народных инструментах в систему музыкального образования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: значение использования узбекских народных музыкальных инструментов в музыкальном образовании многогранно, оно направлено на сохранение национальной культуры и формирование творческих способностей учащихся. Педагогические возможности и методические подходы, выявленные в ходе исследования, позволяют еще больше укрепить место исполнительства на народных инструментах в системе образования.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: игра на узбекских народных музыкальных инструментах является эффективным инструментом в процессе музыкального образования в формировании музыкального вкуса учащихся, развитии исполнительского мастерства и воспитании их в духе национальных ценностей.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Ключевые слова: узбекские народные инструменты, музыкальное образование, музыкальное исполнительство, педагогические возможности, музыкальный вкус, духовное воспитание, педагогические технологии, методика обучения.

Для цитирования: Матьякубова У.Г. Педагогические возможности узбекского народного инструментального исполнения в музыкальном образовании. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 284-290.

PEDAGOGICAL POSSIBILITIES OF UZBEKISTAN FOLK INSTRUMENT PERFORMANCE IN MUSIC EDUCATION

© Umida G‘. Matyakubova[1]✉
[1]Urgench State University, Urgench, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article analyzes the pedagogical possibilities of Uzbek folk musical instrument performance in music education. The processes of forming musical taste and performing skills in students through folk instruments are considered. Also, methodological approaches to introducing folk instrument performance into the educational process and its importance in the spiritual upliftment of the younger generation are revealed. The article studies the use of folk musical instruments in educational programs, the effectiveness of pedagogical technologies and teaching methods aimed at developing performing arts. The results of the research are of practical importance in improving the music education system.

AIM: the purpose of this article is to study the pedagogical possibilities of using Uzbek folk musical instrument performance in the process of music education, to determine its place in the formation of musical taste, performing skills and spiritual values in students, as well as to develop effective methods and approaches in the process of teaching folk instruments.

MATERIALS AND METHODS: the article aims to effectively introduce Uzbek folk musical instruments into the educational process and expand its pedagogical capabilities through methodological approaches used to integrate Uzbek folk musical instrument performance into the music education process. The results obtained made it possible to develop new methodological proposals for introducing folk musical instrument performance into the music education system.

DISCUSSION AND RESULTS: the importance of using Uzbek folk musical instrument performance in music education is multifaceted, and it is aimed at preserving national culture and forming creative skills in students. The pedagogical opportunities and methodological approaches identified during the study allow further strengthening the place of folk musical instrument performance in the education system.

CONCLUSION: uzbek folk musical instrument performance is an effective tool in the process of musical education for forming students' musical taste, developing performance skills, and educating them in the spirit of national values.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Keywords: uzbek folk instruments, music education, instrument performance, pedagogical opportunities, musical taste, spiritual education, pedagogical technologies, educational methodology.

For citation: Umida G‘. Matyakubova. (2024) ‘Pedagogical possibilities of uzbekistan folk instrument performance in music education’, Inter education & global study, (10), pp. 284-290. (In Uzbek).

Musiqiy ta’lim insonning estetik va ma’naviy kamolotida muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, milliy musiqa madaniyati va xalq cholg‘u ijrochiligini ta’lim jarayoniga joriy etish yosh avlodning madaniy merosga hurmatini oshirish, ularni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash uchun mustahkam poydevor yaratadi. O‘zbek xalq musiqa cholg‘ulari ko‘p asrlik an’analarni o‘zida mujassam etgan bo‘lib, ularning pedagogik salohiyati ta’lim jarayonida ijrochilik mahoratini rivojlantirish va musiqiy tafakkurni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Bugungi kunda musiqiy ta’limni rivojlantirish jarayonida milliy cholg‘ularni o‘rgatish nafaqat ijrochilik ko‘nikmalarini shakllantiradi, balki o‘quvchilarni milliy madaniyat va urf-odatlarga yaqinlashtiradi. Shu bois, ta’lim muassasalarida xalq cholg‘u ijrochiligidan samarali foydalanish, ularni dars jarayoniga integratsiya qilish bo‘yicha ilmiy-tadqiqot ishlari alohida dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolada O‘zbek xalq musiqa cholg‘ularining pedagogik imkoniyatlari, ta’lim jarayonida ularni qo‘llash metodikasi hamda bu yondashuvning yosh avlodni ma’naviy tarbiyalash va ijodiy salohiyatini rivojlantirishdagi o‘rni yoritiladi.

Maqolada O‘zbek xalq musiqa cholg‘u ijrochiligini musiqiy ta’lim jarayoniga integratsiya qilish uchun qo‘llanilgan metodik yondashuvlar quyidagi bosqichlarni qamrab oladi: Xalq cholg‘ularining tarixi, ularning musiqiy ta’limdagi o‘rni va pedagogik ahamiyatini aniqlash uchun ilmiy va amaliy manbalar o‘rganildi. Bu jarayonda xalq cholg‘ularining didaktik va estetik imkoniyatlari hamda ularni o‘qitish jarayonida qo‘llash samaradorligi tahlil qilindi.
Xalq cholg‘u ijrochiligini o‘quv jarayoniga tatbiq etish samaradorligini o‘rganish uchun eksperimentlar o‘tkazildi. Bu jarayonda o‘quvchilarning ijrochilik ko‘nikmalari, musiqiy didi va ijodiy qobiliyatlari o‘zgarishlari kuzatildi. Eksperiment ikki bosqichda o‘tkazildi: tayyorgarlik va amaliyot bosqichlari.

Xalq cholg‘ularining ijrochilik texnikalari va asboblarini musiqiy nazariya darslari, ijrochilik mashg‘ulotlari va tarbiyaviy tadbirlarga qo‘shish metodlari ishlab chiqildi. Bu yondashuv orqali cholg‘u ijrochiligi bilan bog‘liq nazariy bilimlar va amaliy ko‘nikmalar bir butun tizimda shakllantirildi. Xalq cholg‘ularini o‘qitishda raqamli vositalar va o‘quv dasturlaridan foydalanish bo‘yicha uslublar ishlab chiqildi. Bu, ayniqsa, virtual cholg‘u ijrochilik dasturlari va multimedia vositalari yordamida o‘quvchilarning qiziqishini oshirishda muhim rol o‘ynadi. Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining xalq cholg‘ulari bo‘yicha ijrochilik va pedagogik kompetensiyasini rivojlantirishga yo‘naltirilgan mashg‘ulotlar tashkil qilindi. Bu

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

usul orqali o‘quvchilarning cholg‘ularni o‘rganishdagi individual qobiliyatlari va qiziqishlari inobatga olindi.

Mazkur metodik yondashuvlar orqali O‘zbek xalq musiqa cholg‘ularini o‘quv jarayoniga samarali joriy etish va uning pedagogik imkoniyatlarini kengaytirish maqsad qilingan. Olingan natijalar xalq cholg‘u ijrochiligini musiqiy ta’lim tizimiga kiritish bo‘yicha yangi metodik takliflar ishlab chiqishga imkon berdi.

O‘zbek xalq musiqa cholg‘u ijrochiligini musiqiy ta’lim jarayoniga integratsiya qilish mavzusida qilingan ilmiy izlanishlar[7, 127] milliy va xorijiy musiqashunoslik, pedagogika va madaniyatshunoslik fanlari doirasida keng ko‘lamli manbalarni o‘z ichiga oladi. O‘zbek musiqa madaniyati, jumladan, xalq cholg‘ulari ijrochiligiga bag‘ishlangan milliy tadqiqotlarda xalq cholg‘ularining tarixi, ularning o‘ziga xos texnik xususiyatlari va ijrochilik an’analari chuqur tahlil qilingan. Ushbu asarlar xalq cholg‘ularining musiqiy ta’lim jarayonidagi ahamiyatini, ularning estetik va ma’naviy tarbiya vositasi sifatidagi roli va pedagogik imkoniyatlarini yoritadi. Xususan, A. Sodiqovning[8, 145] tadqiqotlari O‘zbek xalq cholg‘ularining rivojlanish bosqichlarini ilmiy asosda o‘rganishga asoslangan.

Xorijiy olimlar (masalan, J. Blacking[1, 25], C. Nettl[3, 96]) tomonidan musiqiy folklor va xalq cholg‘ulari ta’lim jarayonidagi o‘rni bo‘yicha tadqiqotlar olib borilgan. Ular xalq cholg‘ularining musiqiy tarbiya vositasi sifatida universalligi va ularning milliy madaniyatlarni saqlab qolishdagi ahamiyatini ta’kidlaydi. Shuningdek, xorijiy tajribalar xalq cholg‘ularini raqamli texnologiyalar yordamida o‘qitish metodikasini ishlab chiqishda foydali bo‘lgan. Pedagogik adabiyotlarda musiqiy ta’limning nazariyasi va amaliyoti, ayniqsa, xalq cholg‘ularining tarbiyaviy ahamiyati keng ko‘rib chiqilgan. Xususan, V. Shatskiy[9, 78] kabi pedagoglarning qarashlari o‘quvchilarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish va milliy qadriyatlarni singdirish uchun musiqiy ta’limning imkoniyatlarini asoslaydi.

Mahalliy musiqashunoslar tomonidan xalq cholg‘ularining o‘ziga xosligi, ijrochilik maktablari va ularning musiqiy ta’limda o‘rganilish uslublari keng yoritilgan. Xususan, Shashmaqom cholg‘ulari, doira, dutor, tanbur kabi cholg‘ular ijrochiligini pedagogik nuqtai nazardan o‘rganish bo‘yicha qimmatli ma’lumotlar keltirilgan. Adabiyotlarning tahlili shuni ko‘rsatadiki, O‘zbek xalq musiqa cholg‘u ijrochiligini ta’lim jarayoniga joriy etish faqat ijrochilikni rivojlantirishni emas, balki o‘quvchilarni ma’naviy va estetik jihatdan tarbiyalashni ta’minlashda ham samarali vosita hisoblanadi. Ushbu sohadagi ilmiy ishlanmalarni tahlil qilish orqali musiqiy ta’limda xalq cholg‘u ijrochiligidan foydalanishga oid yangi yondashuvlarni taklif etish imkoniyati yuzaga keladi.

Musiqiy ta’limda O‘zbek xalq musiqa cholg‘u ijrochiligidan foydalanishning ahamiyati ko‘p qirrali bo‘lib, u milliy madaniyatni saqlab qolish va o‘quvchilarda ijodiy ko‘nikmalarni shakllantirishga qaratilgan. Tadqiqot davomida aniqlangan pedagogik imkoniyatlar va metodik yondashuvlar xalq cholg‘u ijrochiligining ta’lim tizimidagi o‘rnini yanada mustahkamlash imkonini beradi. Muhokama jarayonida quyidagi masalalarga alohida e’tibor qaratildi: Eksperimentlar davomida xalq cholg‘u ijrochiligidan foydalanish musiqiy ta’lim jarayonida o‘quvchilarning musiqiy didini shakllantirish, ijodiy fikrlashni rivojlantirish va milliy qadriyatlarga qiziqishini oshirishda yuqori natijalarni ko‘rsatdi. Xususan, cholg‘u

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

mashg‘ulotlari o‘quvchilarning musiqa nazariyasini o‘zlashtirishini ham sezilarli darajada yaxshilagan.

Cholg‘u ijrochiligi orqali ma’naviy tarbiya: Xalq cholg‘ulari ijrochiligini ta’lim jarayoniga joriy qilish nafaqat texnik ko‘nikmalarni, balki o‘quvchilarning ma’naviy olamini boyitishda ham samarali ekanligini ko‘rsatdi. Mashg‘ulotlar davomida o‘quvchilar xalq kuylarining mazmuni va estetik qadriyatlarini his qilish orqali ma’naviy kamolot sari intilishdi. Raqamli texnologiyalarni xalq cholg‘u ijrochiligiga tatbiq etish o‘quvchilarni o‘qitishga bo‘lgan qiziqishni oshirgan. Virtual cholg‘ular yordamida o‘quvchilar cholg‘ularning ovozlarini tahlil qilish, ijrochilik usullarini o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘lishdi. Bu yondashuv xalq cholg‘ularini o‘rganishda zamonaviy pedagogik metodlardan samarali foydalanish imkoniyatini tasdiqladi. O‘zbek xalq cholg‘u ijrochiligini ta’lim jarayoniga joriy qilishda o‘qituvchilarning ijrochilik va pedagogik kompetensiyasi muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, malakali o‘qituvchilar bu jarayonda hal qiluvchi rol o‘ynaydi, ular o‘quvchilarning musiqiy ko‘nikmalarini shakllantirishda muvaffaqiyatli natijalarga erishishi mumkin. Xalq cholg‘u ijrochiligini musiqiy nazariya darslari, ijrochilik mashg‘ulotlari va sinfdan tashqari tadbirlarga integratsiya qilish orqali o‘quvchilarning musiqiy ta’limga bo‘lgan qiziqishi sezilarli darajada oshgani kuzatildi.

Muhokama davomida aniqlangan natijalar O‘zbek xalq cholg‘u ijrochiligini ta’lim jarayoniga kengroq joriy qilish uchun amaliy ko‘rsatmalar ishlab chiqishga asos bo‘ladi. Xalq cholg‘ularidan samarali foydalanish musiqiy ta’lim tizimini boyitish bilan birga, yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda muhim vosita ekanligi yana bir bor tasdiqlandi.

O‘zbek xalq musiqa cholg‘u ijrochiligi musiqiy ta’lim jarayonida o‘quvchilarning musiqiy didini shakllantirish, ijrochilik mahoratini rivojlantirish va ularni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda samarali vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Tadqiqot davomida olib borilgan ishlar quyidagi xulosalarga olib keldi: Xalq cholg‘u ijrochiligi ta’lim jarayonida nafaqat ijodiy ko‘nikmalarni shakllantirish, balki o‘quvchilarning ma’naviy va estetik tarbiyasini mustahkamlash uchun ham muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon milliy madaniyatni yosh avlodga yetkazish va ularni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi. Xalq cholg‘ularini musiqiy ta’lim jarayoniga joriy etishning samaradorligi innovatsion pedagogik yondashuvlardan foydalanish bilan ortadi. Xususan, raqamli texnologiyalar va interaktiv o‘qitish metodlari xalq cholg‘ularini o‘qitishda o‘quvchilarning qiziqishini oshirishga imkon beradi.

O‘qituvchilar tomonidan xalq cholg‘u ijrochiligi bo‘yicha yetarli pedagogik va ijrochilik kompetensiyalarning shakllanganligi ta’lim jarayonida muvaffaqiyatli natijalar uchun muhim omil hisoblanadi. Shuning uchun o‘qituvchilarni tayyorlash jarayonida ushbu yo‘nalishda alohida e’tibor qaratilishi lozim. Xalq cholg‘ularining musiqiy ta’lim jarayoniga integratsiyasi o‘quvchilarning ijodiy salohiyatini oshirish va ularning milliy madaniyatga qiziqishini rag‘batlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Bu nafaqat dars jarayonida, balki sinfdan tashqari faoliyatlarda ham keng qo‘llanilishi kerak. O‘zbek xalq cholg‘u ijrochiligidan foydalanish

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ta’lim tizimining sifatini oshirish, milliy madaniyatni rivojlantirish va yosh avlodni ma’naviy yetuk shaxs sifatida tarbiyalashda strategik ahamiyatga ega.

Ushbu xulosalar musiqiy ta’limda xalq cholg‘u ijrochiligi asosida yangi pedagogik yondashuvlar va metodlarni ishlab chiqish uchun nazariy va amaliy asos yaratadi. Shu bilan birga, xalq cholg‘u ijrochiligini musiqiy ta’lim tizimiga joriy etish milliy madaniy merosni saqlash va rivojlantirishning samarali usullaridan biri ekanligini tasdiqlaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Blacking, J. (1973). How Musical is Man? Seattle: University of Washington Press.
2. G'ayibayevna, M. U. (2022). Pedagogical Fundamentals of Formation of Moral Values in Students through Music Lessons. European journal of innovation in nonformal education, 2(4), 40-43.
3. Nettl, B. (1983). The Study of Ethnomusicology: Twenty-nine Issues and Concepts. Urbana: University of Illinois Press.
4. Matyakubova, U. G. (2021). Increasing the Effectiveness of Music Teaching Methodology Lessons. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(10), 783-791.
5. Umida, G. (2022). Musiqa madaniyati darslarini hamkorlikda tashkil etish texnologiyasining nazariy asoslari. Academic research in educational sciences, 3(1), 595-600.
6. Нажметдинова, Н. И., & Матьякубова, У. Г. (2021). НАЧАЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ СЛУШАНИЮ МУЗЫКИ. Экономика и социум, (4-2 (83)), 240-243.
7. Yusupov, O. (2018). Musiqiy madaniyat va xalq cholg‘ularining rivojlanishi. Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti.
8. Sodiqov, A. (2015). O‘zbek xalq cholg‘ulari tarixi. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
9. Shatskiy, V. (1981). Esteticheskoye vospitaniye i narodnaya muzyka. Moskva: Prosveshcheniye.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Matyakubova Umida G‘ayibayevna,** Urganch davlat universiteti katta o‘qituvchisi, [**Матьякубова Умида Гаибаевна,** старший преподаватель Ургенчского государственного университета], [**Umida G‘. Matyakubova,** senior teacher of Urgench State University]; manzil: O‘zbekiston, Urganch sh., Hamid Olimjon ko'chasi, 14-uy [адрес: Узбекистан, Ургенч, ул. Ҳамид Олимжон, 14], [address: Uzbekistan, 14, Khamid Alimjan st., Urgench city]. E-mail: umida@urdu.uz ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0092-8151

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

TA'LIM PLATFORMALARI ORQALI IQTIDORLI TALABALARDA KASBIY KOMPETENTLIKINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

© Y.J. Ruzimova[1]✉

[1]Urganch davlat universiteti, Urganch, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada ta'lim platformalari orqali iqtidorli talabalarni kasbiy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik ahamiyati yoritilgan. Platformalarning o'quv jarayonida qo'llanilishi, ularning talabalar kasbiy tayyorgarligini shakllantirishdagi o'rni va samaradorligi tadqiq etilgan. Shuningdek, maqolada innovatsion ta'lim texnologiyalarining ahamiyati va ularni ta'lim jarayoniga tatbiq etishning metodik yondashuvlari tahlil qilingan. Iqtidorli talabalar uchun maxsus platformalarni yaratish va ulardan samarali foydalanish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari ta'lim jarayonida platformalardan foydalanish orqali talabalar kasbiy kompetentligini rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

MAQSAD: ushbu maqolaning maqsadi – ta'lim platformalari orqali iqtidorli talabalarni kasbiy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlarini o'rganish, ushbu jarayonda yuzaga keladigan muammolarni tahlil qilish va ularni samarali hal qilish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdir. Shuningdek, ta'lim platformalarining innovatsion texnologiyalar yordamida talabalarning kasbiy tayyorgarligini oshirishdagi o'rni va ahamiyatini aniqlash, ulardan ta'lim jarayonida maksimal samaradorlik bilan foydalanish usullarini taklif qilish ham ushbu maqolaning asosiy maqsadlaridan biri hisoblanadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu maqolada iqtidorli talabalar kasbiy kompetentligini rivojlantirishda ta'lim platformalarining pedagogik imkoniyatlarini o'rganish uchun ilmiy-tadqiqot metodlari qo'llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ta'lim platformalarining iqtidorli talabalar kasbiy kompetentligini rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyatini o'rganish natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy raqamli vositalar ta'lim jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqmoqda. Platformalarning interaktivligi, moslashuvchanligi va resurslarning xilma-xilligi iqtidorli talabalar uchun o'z bilim va ko'nikmalarini chuqurlashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, ta'lim platformalaridan foydalanishda bir qancha muammolar ham mavjud.

XULOSA: ta'lim platformalari orqali iqtidorli talabalar kasbiy kompetentligini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Mazkur tadqiqot natijalariga ko'ra, ta'lim platformalari o'quv jarayonini interaktiv, moslashuvchan va samarali qilishda katta imkoniyatlarga ega ekani aniqlandi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Kalit so‘zlar: ta’lim platformalari, kasbiy kompetentlik, iqtidorli talabalar, pedagogik muammo, innovatsion texnologiyalar, metodik yondashuvlar, ta’lim samaradorligi, kasbiy tayyorgarlik.

Iqtibos uchun: Y.J. Ruzimova. Ta’lim platformalari orqali iqtidorli talabalarda kasbiy kompetentlikini rivojlantirish pedagogik muammo sifatida. // Inter education & global study. 2024. №10 B.291-297.

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ТАЛАНТЛИВЫХ СТУДЕНТОВ ЧЕРЕЗ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПЛАТФОРМЫ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

© Й.Ж. Рузимова[1]✉
[1] Ургенчский государственный университет, Ургенч, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье подчеркивается педагогическая значимость развития профессиональной компетентности талантливых студентов посредством образовательных платформ. Исследовано использование платформ в образовательном процессе, их роль и эффективность в формировании профессиональной подготовки студентов. Также в статье анализируется значение инновационных образовательных технологий и методических подходов к их внедрению в образовательный процесс. Разработаны рекомендации по созданию специальных платформ для одаренных учащихся и их эффективному использованию. Результаты исследования расширяют возможности развития профессиональной компетентности студентов за счет использования платформ в образовательном процессе.

ЦЕЛЬ: целью данной статьи является изучение педагогических возможностей развития профессиональной компетентности одаренных учащихся посредством образовательных платформ, анализ проблем, возникающих в этом процессе, и разработка научно обоснованных рекомендаций по их эффективному решению. Также одной из основных целей данной статьи является определение роли и значения образовательных платформ в совершенствовании профессиональной подготовки студентов с помощью инновационных технологий, а также предложение способов их использования с максимальной эффективностью в образовательном процессе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данной статье были использованы методы исследования педагогических возможностей образовательных платформ в развитии профессиональной компетентности одаренных учащихся.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования роли и значения образовательных платформ в развитии профессиональной компетентности одаренных учащихся показывают, что современные цифровые инструменты выводят образовательный процесс на качественно новый уровень. Интерактивность, гибкость и разнообразие ресурсов платформ позволяют

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

одаренным студентам углубить свои знания и навыки. В то же время существует ряд проблем в использовании образовательных платформ.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: развитие профессиональной компетентности талантливых студентов посредством образовательных платформ является одной из актуальных задач современной системы образования. По результатам данного исследования было установлено, что образовательные платформы обладают большим потенциалом в том, чтобы сделать образовательный процесс интерактивным, гибким и эффективным.

Ключевые слова: образовательные платформы, профессиональная компетентность, одаренные студенты, педагогическая проблема, инновационные технологии, методические подходы, эффективность образования, профессиональная подготовка.

Для цитирования: Рузимова Й.Ж. Развитие профессиональной компетентности талантливых студентов через образовательные платформы как педагогическая проблема. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 291-297.

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE IN TALENTED STUDENTS THROUGH EDUCATIONAL PLATFORMS AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

© Yulduzkhan J. Ruzimova[1]✉
[1]Urgench State University, Urgench, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article highlights the pedagogical importance of developing the professional competence of talented students through educational platforms. The use of platforms in the educational process, their role and effectiveness in the formation of professional training of students has been researched. The article also analyzes the importance of innovative educational technologies and methodical approaches to their implementation in the educational process. Recommendations on the creation of special platforms for gifted students and their effective use have been developed. The results of the study expand the opportunities for developing the professional competence of students through the use of platforms in the educational process.

AIM: the purpose of this article is to study the pedagogical possibilities of developing the professional competence of gifted students through educational platforms, to analyze the problems that arise in this process and to develop scientifically based recommendations for their effective solution. Also, one of the main goals of this article is to determine the role and importance of educational platforms in improving the professional training of students with the help of innovative technologies, and to suggest ways to use them with maximum efficiency in the educational process.

MATERIALS AND METHODS: in this article, research methods were used to study the pedagogical possibilities of educational platforms in the development of professional competence of gifted students.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

DISCUSSION AND RESULTS: the results of the study of the role and importance of educational platforms in the development of professional competence of gifted students show that modern digital tools bring the educational process to a qualitatively new level. The interactivity, flexibility and variety of resources of the platforms allow gifted students to deepen their knowledge and skills. At the same time, there are several problems in using educational platforms.

CONCLUSION: developing the professional competence of talented students through educational platforms is one of the urgent issues of the modern education system. According to the results of this research, it was found that educational platforms have great potential in making the educational process interactive, flexible and effective.

Key words: educational platforms, professional competence, gifted students, pedagogical problem, innovative technologies, methodical approaches, educational efficiency, professional training.

For citation: Yulduzkhan J. Ruzimova. (2024) 'Development of professional competence in talented students through educational platforms as a pedagogical problem', Inter education & global study, (10), pp. 291-297. (In Uzbek).

Hozirgi davrda ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, ayniqsa, iqtidorli talabalar uchun maxsus platformalarni rivojlantirish zaruratga aylanmoqda. Innovatsion texnologiyalarning keng ko'lamda qo'llanilishi nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki talabalar kasbiy kompetentligini rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar va mehnat bozorining yuqori talablariga mos ravishda, talabalarda kasbiy ko'nikmalarni shakllantirish ta'limning muhim maqsadlaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, ta'lim platformalari orqali iqtidorli talabalar bilan ishlash usullarini takomillashtirish dolzarb pedagogik masala sifatida o'rganishni talab etadi.

Ta'lim platformalari talabalarning bilim olish jarayoniga interaktivlik, mustaqillik va kreativ yondashuvni olib kiradi. Bunda iqtidorli talabalar uchun o'ziga xos moslashuvchan va individual ta'lim yo'llarini shakllantirish imkoniyati yuzaga keladi. Ushbu maqolada ta'lim platformalari orqali iqtidorli talabalar kasbiy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari va usullarini o'rganish, mavjud muammolarni aniqlash hamda ularning echimlari bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish masalalari yoritiladi.

Ushbu maqolada iqtidorli talabalar kasbiy kompetentligini rivojlantirishda ta'lim platformalarining pedagogik imkoniyatlarini o'rganish uchun ilmiy-tadqiqot metodlari qo'llanildi. Tadqiqot metodologiyasi quyidagi usullarni o'z ichiga oladi:

Nazariy tahlil: Ta'lim platformalari, kasbiy kompetentlik va innovatsion ta'lim texnologiyalari bo'yicha ilmiy manbalar va adabiyotlarni o'rganish hamda ularning pedagogik jarayonlardagi rolini tahlil qilish. Empirik tadqiqotlar: Iqtidorli talabalar bilan ishlash jarayonida ta'lim platformalarining samaradorligini baholash uchun kuzatishlar, so'rovnomalar va intervyular tashkil etildi. Eksperimental usul: Maxsus ta'lim platformalaridan foydalanish orqali talabalar kasbiy kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik usullarni sinovdan o'tkazish. Taqqoslash va tahlil: Ta'lim jarayonida

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

an’anaviy usullar bilan ta’lim platformalarining imkoniyatlarini taqqoslash, ularning afzalliklarini aniqlash. Statistik tahlil: Olingan ma’lumotlarni tahlil qilish va natijalarni raqamli formatda ifodalash uchun statistik usullar qo‘llanildi. Mazkur metodologik yondashuvlar yordamida ta’lim platformalarining iqtidorli talabalar kasbiy kompetentligini rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlari chuqur o‘rganilib, ilmiy asoslangan xulosalar va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Ta’lim platformalari va kasbiy kompetentligini rivojlantirish masalalari bo‘yicha mavjud ilmiy adabiyotlar keng qamrovli va ko‘p qirrali tadqiqotlarni o‘z ichiga oladi. Zamonaviy ta’lim texnologiyalari, iqtidorli talabalar bilan ishlash metodlari va kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirish usullari bo‘yicha ilmiy asarlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ta’lim platformalari ta’lim jarayonida o‘quvchilar faoliyatini optimallashtirishda samarali vosita hisoblanadi. Dastlabki tadqiqotlarda Anderson[1, 25] va Siemens[5, 49] kabi olimlar tomonidan ta’lim jarayonlarida raqamli platformalarning ahamiyati va konnektivizm nazariyasi asosida o‘qitish samaradorligi yoritilgan. Bu asarlar raqamli muhitda talabalar bilan ishlashda individual yondashuvning ahamiyatini ko‘rsatadi. Vigotskiy[6, 196] tomonidan ta’lim jarayonida ijtimoiy hamkorlikning ahamiyati ta’kidlanib, bu nazariya ta’lim platformalari orqali talabalar kasbiy ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Collins va Halverson[2, 97] ta’limning raqamli davrdagi imkoniyatlarini tadqiq etib, ta’lim platformalarining talabalar bilimini individuallashtirish va ular faoliyatini diversifikatsiya qilishda o‘rni katta ekanligini ko‘rsatdi. Milliy tadqiqotlarda, jumladan, M.Q. Usmonov va A.A. Karimov[4 kabi pedagoglar asarlarida ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalar va platformalardan foydalanish metodikasi, ularning talabalar kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishdagi samaradorligi yoritilgan. Shuningdek, xorijiy manbalarda ta’lim platformalari asosida talabalar kompetentligini rivojlantirishga oid tadqiqotlarda Garrison va Vaughn[3, 17] tomonidan "aralash ta’lim modeli" yoritilib, raqamli texnologiyalar va an’anaviy o‘qitish usullarining kombinatsiyasi samaradorlikka olib kelishi ta’kidlangan.

Tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko‘rsatadiki, ta’lim platformalaridan foydalanish nafaqat talabalar bilimini oshiradi, balki ularning kasbiy ko‘nikma va kompetensiyalarini rivojlantirish uchun innovatsion imkoniyatlarni yaratadi. Shu bilan birga, milliy va xalqaro miqyosdagi tadqiqotlar asosida ta’lim platformalaridan samarali foydalanish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish ushbu yo‘nalishning dolzarbligini tasdiqlaydi.

Ta’lim platformalarining iqtidorli talabalar kasbiy kompetentligini rivojlantirishdagi o‘rni va ahamiyatini o‘rganish natijalari shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy raqamli vositalar ta’lim jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqmoqda. Platformalarning interaktivligi, moslashuvchanligi va resurslarning xilma-xilligi iqtidorli talabalar uchun o‘z bilim va ko‘nikmalarini chuqurlashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, ta’lim platformalaridan foydalanishda bir qancha muammolar ham mavjud. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, platformalardan foydalanishning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Talabalar mustaqilligini oshirish: Platformalar orqali talaba o‘z bilim olish jarayonini boshqarish imkoniyatiga ega bo‘ladi, bu esa uning mas’uliyatini va o‘zini rivojlantirish istagini kuchaytiradi. Individual yondashuvni ta’minlash: Platformalar yordamida talabalar individual o‘quv rejalarini shakllantirishi va o‘z ehtiyojlariga mos resurslardan foydalanishi mumkin. Zamonaviy mehnat bozoriga moslashuv: Ta’lim platformalari orqali egallangan bilim va ko‘nikmalar talabalarni mehnat bozorida raqobatbardosh qilishga yordam beradi.

Biroq, amaliyotda platformalardan foydalanishda bir qator muammolar ham kuzatilmoqda. Texnik cheklovlar: Internet tarmog‘iga kirish imkoniyati yoki texnik jihozlarning etishmasligi, ayniqsa, qishloq hududlarida, platformalardan to‘laqonli foydalanishni qiyinlashtiradi. O‘qituvchilarning tayyorgarligi: Ko‘plab o‘qituvchilar platformalar bilan ishlash uchun etarli darajada raqamli savodxonlikka ega emas. Motivatsiya etishmovchiligi: Talabalar orasida mustaqil ishlash uchun yetarli ichki motivatsiya bo‘lmagan hollarda platformalarning samaradorligi pasayadi.

muhokama davomida aniqlanganki, ta’lim platformalari orqali talabalar kasbiy kompetentligini rivojlantirishni samarali amalga oshirish uchun quyidagilar talab etiladi: platformalarning texnik imkoniyatlarini kengaytirish va ularni mahalliy sharoitlarga moslashtirish; o‘qituvchilarni raqamli savodxonlik va platformalardan samarali foydalanish bo‘yicha maxsus tayyorgarlikdan o‘tkazish; talabalar motivatsiyasini oshirish uchun interaktiv, qiziqarli va ijodiy faoliyatlarni ta’lim jarayoniga kiritish; natijalar shuni ko‘rsatadiki, ta’lim platformalaridan samarali foydalanish iqtidorli talabalar kasbiy kompetentligini rivojlantirishning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi. Shu sababli, ta’lim platformalarining qo‘llanilishi ustuvor pedagogik vazifa sifatida ko‘rib chiqilishi lozim.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, ta’lim platformalari iqtidorli talabalar kasbiy kompetentligini rivojlantirishda samarali pedagogik vosita sifatida o‘zini namoyon qilmoqda. Ushbu platformalar talabalarning individual qobiliyatlarini rivojlantirish, bilim olish jarayonini mustaqil boshqarish va raqobatbardosh kasbiy ko‘nikmalarni shakllantirish imkonini beradi. Tadqiqot davomida quyidagi asosiy natijalarga erishildi. Ta’lim platformalarining afzalliklari aniqlandi: Platformalar orqali talabalar individual o‘quv rejalarini shakllantirish va o‘z ehtiyojlariga mos resurslardan foydalanish imkoniyatiga ega ekanligi isbotlandi.

Yuzaga keladigan muammolar tahlil qilindi: Texnik cheklovlar, o‘qituvchilarning raqamli savodxonligi etishmovchiligi va talabalar motivatsiyasi pastligi kabi muammolar ta’kidlandi. Platformalarning kasbiy kompetentlikka ta’siri aniqlandi: Iqtidorli talabalar ta’lim platformalari orqali nafaqat nazariy bilimlarni, balki zamonaviy mehnat bozorida talab qilinadigan amaliy ko‘nikmalarni ham egallashi mumkinligi ko‘rsatildi. Samaradorlikni oshirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqildi: Platformalardan foydalanishni optimallashtirish uchun texnik infratuzilmani yaxshilash, o‘qituvchilarni maxsus tayyorgarlikdan o‘tkazish va talabalar motivatsiyasini oshirishga qaratilgan usullar taklif qilindi. Tadqiqotdan kelib chiqib, shuni aytish mumkinki, ta’lim platformalari iqtidorli talabalar bilan ishlashda o‘quv jarayonining sifatini oshirishga yordam beruvchi muhim pedagogik vositadir. Ularni ta’lim tizimiga keng joriy etish orqali kasbiy kompetentligini rivojlantirish bo‘yicha yangi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

imkoniyatlarni shakllantirish mumkin. Shu bilan birga, platformalarning samaradorligini oshirish uchun ulardan foydalanish sharoitlari va imkoniyatlarini yanada takomillashtirish zarur.

Ta’lim platformalari orqali iqtidorli talabalar kasbiy kompetentligini rivojlantirish zamonaviy ta’lim tizimining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Mazkur tadqiqot natijalariga ko‘ra, ta’lim platformalari o‘quv jarayonini interaktiv, moslashuvchan va samarali qilishda katta imkoniyatlarga ega ekani aniqlandi. Tahlil natijasida quyidagi xulosalar chiqarildi. Ta’lim platformalari individual yondashuvni ta’minlash, talabalarni mustaqil va ijodiy fikrlashga undash orqali ularning kasbiy kompetentligini rivojlantirishga xizmat qiladi. Platformalar yordamida talabalar nafaqat nazariy bilimlarni egallaydi, balki amaliy ko‘nikmalarni shakllantiradi, bu esa ularning zamonaviy mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshiradi. Platformalarni samarali qo‘llash uchun texnik infratuzilmani takomillashtirish, o‘qituvchilarni maxsus tayyorgarlikdan o‘tkazish va talabalar motivatsiyasini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot davomida aniqlangan muammolar, jumladan, texnik cheklovlar va raqamli savodxonlik etishmovchiligi, platformalardan foydalanish samaradorligini pasaytirayotganini ko‘rsatdi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur.

Ta’lim platformalarini keng joriy etish orqali iqtidorli talabalar kasbiy tayyorgarligini rivojlantirish nafaqat ta’lim tizimini yangi bosqichga olib chiqadi, balki mamlakatning raqobatbardosh mutaxassislarini etishtirishga ham zamin yaratadi. Shu bois, platformalardan foydalanishni strategik yondashuv asosida rivojlantirish zarurati mavjud.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Anderson, T. (2008). The Theory and Practice of Online Learning. Athabasca University Press.
2. Collins, A., & Halverson, R. (2009). Rethinking Education in the Age of Technology: The Digital Revolution and Schooling in America. Teachers College Press.
3. Garrison, D. R., & Vaughan, N. D. (2008). Blended Learning in Higher Education: Framework, Principles, and Guidelines. Jossey-Bass.
4. Usmonov, M. Q., & Karimov, A. A. (2020). Innovatsion pedagogika va ta’lim texnologiyalari. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
5. Siemens, G. (2004). Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. International Journal of Instructional Technology and Distance Learning.
6. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ruzimova Yulduzxon Jumanazar qizi**, o‘qituvchi, [**Рузимова Юлдузхан Джуманазаровна,** преподаватель], [**Yulduzkhan J. Ruzimova,** teacher]; manzil: O‘zbekiston, Urganch sh., Hamid Olimjon ko'chasi, 14-uy [адрес: Узбекистан, Ургенч, ул. Ҳамид Олимжон, 14], [address: Uzbekistan, 14, Khamid Alimjan st., Urgench city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

BARKAMOL AVLOD MAKTAB O‘QUVCHILARINI XALQ QO‘SHIQLARI VOSITASIDA ESTETIK TARBIYALASHNING MAVJUD AHVOLI

© F.A. Nazarov[1]✉
[1]Termiz davlat universiteti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada yosh avlodni ajdodlarimiz an’analari, qadriyatlari va madaniyati asosida tarbiyalash, ularda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishda milliy-musiqiy merosimiz, xususan, xalq qo‘shiqlari xususida fikr bayon etilgan. O‘sib kelayotgan yosh avlodga ta’lim-tarbiya berish, xususan umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘qitiladigan har bir fan, sinfdan tashqari olib boriladigan har bir tadbirdan o‘quvchilarni ma’naviy-axloqiy shakllantirish vositasi sifatida foydalanish o‘ta muhim va dolzarb masaladir. Chunki mamlakat va xalqning taqdiri kelajagimiz vorisi bo‘lgan ana shu yoshlarning hayotga qay darajada tayyor ekanligi va ularning ma’naviy-mafkuraviy barkamolligiga bog‘liqdir.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi barkamol avlod maktab o‘quvchilarini xalq qo‘shiqlari vositasida estetik tarbiyalashning ahvolini o‘rganish, ushbu jarayonda milliy musiqiy merosning o‘rni va ahamiyatini aniqlash, shuningdek, ushbu jarayonni takomillashtirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot davomida xalq qo‘shiqlari va estetik tarbiyaga oid ilmiy adabiyotlar, milliy va xalqaro tadqiqotlar o‘rganildi. Shuningdek, maktablarda o‘quvchilar bilan ishlash jarayonida kuzatuvlar olib borildi, so‘rovnomalar o‘tkazildi va pedagoglarning tajribasi tahlil qilindi. Ushbu tadqiqotda muammoli ta’lim, musiqiy tarbiya va xalq madaniy merosini o‘rganuvchi metodlar qo‘llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki: xalq qo‘shiqlari bolalar estetik dunyoqarashining shakllanishida samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi; maktablarda xalq qo‘shiqlari asosida o‘quvchilarning musiqiy va estetik tarbiyasini rivojlantirishga yetarlicha e’tibor qaratilmayapti; estetik tarbiyani rivojlantirishda xalq qo‘shiqlaridan foydalanish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalar va yondashuvlarning yetarlicha joriy etilmagani aniqlangan; xalq qo‘shiqlari bolalarga nafaqat musiqiy bilim beradi, balki ularda milliy madaniyatga bo‘lgan hurmatni kuchaytiradi, ammo amaliy mashg‘ulotlar va musiqiy darslarning metodikasini takomillashtirish talab qilinadi.

XULOSA: xalq qo‘shiqlari vositasida barkamol avlod o‘quvchilarining estetik tarbiyasini shakllantirishda milliy musiqiy merosning imkoniyatlari keng bo‘lib, ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun tizimli ishlar olib borilishi kerak. Ushbu tadqiqot asosida maktablarda musiqiy tarbiyaga oid yangi yondashuvlar ishlab chiqish, xalq

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

qo‘shiqlarini dars jarayoniga kengroq tatbiq etish, shuningdek, estetik tarbiyaning pedagogik va psixologik asoslarini mustahkamlash bo‘yicha tavsiyalar berilishi mumkin.

Kalit so'zlar: folklor, musiqa, qobiliyat, tarbiya, musiqa asari, san’at, xalq qo‘shiqlari, estetik tarbiya, barkamol avlod, milliy madaniyat, musiqiy tarbiya, xalq merosi.

Iqtibos uchun: Nazarov F.A. Barkamol avlod maktab o‘quvchilarini xalq qo‘shiqlari vositasida estetik tarbiyalashning mavjud ahvoli. // Inter education & global study. 2024. №10 B.298-305.

ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОЕ ФОРМИРОВАНИЕ УЧАЩИХСЯ СРЕДСТВАМИ НАРОДНОГО ПЕНИЯ В ШКОЛАХ ГРАМОТНОСТИ КАК МЕТОДИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

© Ф.А. Назаров[1]✉
[1]Термезский государственный университет, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается воспитание молодого поколения на основе традиций, ценностей и культуры наших предков, а также формирование у них духовно-нравственных качеств с использованием национального музыкального наследия, в частности, народных песен. Предоставление образования и воспитания молодому поколению, особенно использование каждого предмета, преподаваемого в общеобразовательных школах, и каждого внеклассного мероприятия в качестве средства духовно-нравственного воспитания учащихся является чрезвычайно важным и актуальным вопросом. Это связано с тем, что судьба страны и народа зависит от того, насколько молодое поколение, которое является нашим будущим, подготовлено к жизни и обладает духовно-идеологическим совершенством.

ЦЕЛЬ: основной целью данного исследования является изучение состояния эстетического воспитания школьников через народные песни, выявление роли и значения национального музыкального наследия в этом процессе, а также разработка практических рекомендаций по его совершенствованию.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования были изучены научная литература, национальные и международные исследования, посвященные народным песням и эстетическому воспитанию. Также в школах проводились наблюдения за работой с учениками, опросы, а также анализировался педагогический опыт. В исследовании использовались методы проблемного обучения, музыкального воспитания и изучения народного культурного наследия.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что: народные песни являются эффективным средством формирования эстетического мировоззрения у детей; в школах недостаточно уделяется внимания развитию музыкального и эстетического воспитания учащихся на основе народных песен; недостаточно внедряются современные педагогические технологии и подходы для использования народных песен в эстетическом воспитании; народные песни не

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

только дают детям музыкальные знания, но и укрепляют уважение к национальной культуре, однако методику проведения практических занятий и музыкальных уроков необходимо совершенствовать.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: народные песни обладают широкими возможностями для формирования эстетического воспитания школьников. Для успешной организации этого процесса необходимо проводить систематическую работу. На основе данного исследования можно предложить разработку новых подходов к музыкальному воспитанию в школах, более широкое использование народных песен в учебном процессе, а также укрепление педагогических и психологических основ эстетического воспитания.

Ключевые слова: фольклор, музыка, способности, воспитание, музыкальное произведение, искусство, народные песни, эстетическое воспитание, гармоничное поколение, национальная культура, музыкальное воспитание, народное наследие.

Для цитирования: Назаров Ф.А. Духовно-нравственное формирование учащихся средствами народного пения в школах грамотности как методическая проблема. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 298-305.

SPIRITUAL AND MORAL FORMATION OF STUDENTS BY MEANS OF FOLK SINGING IN LITERACY SCHOOLS AS A METHODOLOGICAL PROBLEM

© Farhodjon A. Nazarov[1]✉
[1]Termez State University, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article explores the upbringing of the younger generation based on the traditions, values, and culture of our ancestors, as well as the development of their moral and ethical qualities through the use of our national musical heritage, particularly folk songs. Providing education and upbringing to the younger generation, especially using each subject taught in general secondary schools and every extracurricular activity as a means of shaping students' moral and ethical values, is an extremely important and pressing issue. This is because the fate of a country and its people depends on how well-prepared the younger generation, as the heirs of our future, is for life and on their spiritual and ideological maturity.

AIM: the primary objective of this study is to examine the state of aesthetic education of schoolchildren through folk songs, to identify the role and significance of national musical heritage in this process, and to develop practical recommendations for its improvement.

MATERIALS AND METHODS: during the research, scientific literature and national and international studies on folk songs and aesthetic education were studied. Observations of working with students were carried out in schools, surveys were conducted, and

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

teachers' experiences were analyzed. The study employed methods of problem-based learning, music education, and the study of folk cultural heritage.

DISCUSSION AND RESULTS: the results of the study revealed that: folk songs serve as an effective tool for shaping children's aesthetic worldview; insufficient attention is paid in schools to developing students' musical and aesthetic education based on folk songs; modern pedagogical technologies and approaches for utilizing folk songs in aesthetic education are not sufficiently implemented; folk songs not only provide children with musical knowledge but also strengthen their respect for national culture, although the methodology of conducting practical classes and music lessons needs improvement.

CONCLUSION: folk songs have vast potential for shaping the aesthetic education of schoolchildren. To organize this process effectively, systematic work must be carried out. Based on this research, it is possible to propose the development of new approaches to music education in schools, broader incorporation of folk songs into the curriculum, as well as strengthening the pedagogical and psychological foundations of aesthetic education.

Key words: folklore, music, ability, education, musical composition, art, folk songs, aesthetic education, harmonious generation, national culture, music education, folk heritage.

For citation: Farhodjon A. Nazarov (2024) 'Spiritual and moral formation of students by means of folk singing in literacy schools as a methodological problem', Inter education & global study, (10), pp. 298-305. (In Uzbek).

Bugungi kunda xalq qo‘shiqlari namunalari maktab o‘quv dasturlaridan qay darajada o‘rin olgan, degan savolga javob izlash zaruriyati vujudga kelmoqda. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida musiqa madaniyati darslari o‘quvchilarga axloqiy–estetik tarbiya berishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Musiqa ta’limi jarayonida o‘quvchilar milliy musiqa durdonalari, folklor qo‘shiqlari bilan bir qatorda, jahon xalqlari musiqa madaniyati namunalaridan ham bahramand bo‘ladilar.

Milliy madaniyatimizning ajralmas qismi bo‘lgan xalq qo‘shiqlari estetik tarbiyada muhim ahamiyatga ega. Xalq qo‘shiqlari nafaqat bolalarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantiradi, balki ularda milliy g‘urur, estetik did va hissiy dunyoni shakllantirishga yordam beradi.

Ushbu paragrafda barkamol avlod maktab o‘quvchilarini xalq qo‘shiqlari vositasida estetik tarbiyalash muammosining mavjud ahvolini tahlil etishga harakat qilamiz. Barkamol avlod maktab o‘quvchilarini xalq qo‘shiqlari vositasida estetik tarbiyalashga, o‘qituvchilarning estetik tarbiyaga oid fikr va mulohazalarini aniqlash hamda umumlashtirishga intilamiz.

Darsdan tashqari mashg‘ulotlarda o‘quvchilarni estetik tarbiyalashning real holatini va o‘qituvchilarning o‘z fikrlarini o‘zaro qiyoslab, estetik tarbiyaning mavjud holatini aniqlashga harakat qildik.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Darsdan tashqari mashg‘ulotlarda xalq qo‘shiqlarini o‘rgatish vositasida o‘quvchilarni estetik tarbiyalashga oid mavjud tajribalar quyidagilardan iborat.

Darsdan tashqari mashg‘ulotlarda xalq qo‘shiqlarini o‘rgatish asosida o‘quvchilarni estetik tarbiyalash bo‘yicha mavjud tajribalarni o‘rganish va umumlashtirish maqsadida, ilg‘or o‘qituvchilarning darslari kuzatilib, magnit tasmasi va video tasvirga yozib olindi. Darslarni kuzatish va qayd etish jarayonida quyidagi savollarga javob izladik:

a) musiqa darslarida o‘quvchilarni estetik tarbiyalash uchun qanday savol va topshiriqlar beriladi. Estetik tarbiya berishning maqsad va vazifalari nimalardan iborat;

b) musiqa madaniyati ta’limi mazmuni bilan bog‘liq savollar–musiqa madaniyati darsligiga kiritilgan milliy musiqa namunalaridan biri bo‘lgan Xorazm musiqa folklori, jumladan xalfa va doston qo‘shiqlarining o‘rni;

d) estetik tarbiya jarayonining o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlashga xizmat qiladigan savollar–dars turi, o‘quvchilarning real o‘quv imkoniyatlariga mosligi, ishlash tempi bilan bog‘liqligi, estetik tarbiyalashda foydalanadigan usullar va h.k.

Darslarni kuzatish va tahlil etishda musiqa madaniyati o‘quv predmetining xususiyatidan kelib chiqib, dars tiplarini tasniflashga harakat qildik.

Musiqa madaniyati o‘quv predmeti aralash dars tipini qo‘llash uchun muvofiq kelib, unda darsning umumiy mavzusiga bo‘ysunuvchi o‘zaro mantiqan bog‘lanuvchi quyidagi musiqa faoliyatlariga amal qilinadi; musiqa idroki (tinglash), kuylash, musiqa savodi, raqs va ritmik xarakatlar, chapak va cholg‘u asboblarida chalish hamda musiqa ijodkorligi .

Darsdan tashqari mashg‘ulotlarda xalq qo‘shiqlarini o‘rganish vositasida o‘quvchilarni estetik tarbiyalash muammosi bo‘yicha ellikdan ortiq dars yozib olinib, tahlil etildi. Xorazm musiqa folklorini o‘rganish jarayonida 5-7-sinf o‘quvchilarini estetik tarbiyalashda xalfa va doston qo‘shiqlari yetakchi o‘rin egallaydi.

Milliy musiqiy an’ana o‘zining ko‘p qirraliligi, janrlarga boyligi, jozibadorligi, o‘ynoqiligi, dunyoning boshqa o‘lkalarida uchramaydigan o‘ziga xos musiqiy ohanglari bilan ajralib turadi.

Xalq dostonlari negizida tashkil topgan va takomillashib kelayotgan, faqat Xorazm vohasiga mansub musiqiy janrlardan biri–xalfachilik san’ati ham ilmiy, amaliy tadqiq etishga loyiq adabiy–musiqiy manbadir.

Xalfalar ijodidagi lapar, yalla, aytishuvlar, milliy raqslar bir qator olimlar S.Ro‘zimboev, R.Yunusov, B.Matyoqubov kabilar tomonidan o‘rganilgan.

Darsdan tashqari mashg‘ulotlarda xalq qo‘shiqlarini o‘rgatish asosida o‘quvchilarni estetik tarbiyalash bo‘yicha mavjud tajribalar o‘rganilgan va umumlashtirilgan. Ilg‘or o‘qituvchilarning darslari kuzatilib, magnit tasmasi va video tasvirga yozib olingan. Darslarni kuzatish va qayd etish jarayonida musiqa darslarida o‘quvchilarni estetik tarbiyalash bo‘yicha savol va topshiriqlar amalga oshirildi. Estetik tarbiya berishning maqsad va vazifalari nimalardan iborat? Musiqa madaniyati darsligida Xorazm musiqa folklori, jumladan xalfa va doston qo‘shiqlarining o‘rni qay darajada ifodalangan? Estetik tarbiya jarayonining o‘ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat? kabi savollarga javoblar olindi. Ellikdan ortiq dars kuzatilib, tahlil etilgan.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

So‘rovnomada 118 nafar oliy ma’lumotli musiqa o‘qituvchisi ishtirok etdi. O‘tkazilgan so‘rovnoma tahlil qilinganda musiqa o‘qituvchilari Xalq qo‘shiqlari vositasida o‘quvchilarni estetik tarbiyalash bo‘yicha sayoz tasavvurga egaligi aniqlandi. Aksariyat o‘qituvchilar darslarda xalq qo‘shiqlaridan foydalangan holda o‘quvchilarni estetik tarbiyalashda nimalarga e’tibor qaratish lozim? degan savolga javob berishga qiynalganlari ayon bo‘ldi.

Tadqiqot davomida olib borgan kuzatishlarimizdan ma’lum bo‘ldiki, barkamol avlod maktablarida o‘quvchilarni estetik tarbiyalashga ta’sir qiladigan hamda o‘qituvchilarning faoliyatida uchraydigan qiyinchiliklarni to‘rt guruhga ajratish mumkin. Birinchi guruhda o‘qituvchilar va o‘quvchilarning estetik tarbiya mohiyati, vositalari, milliy musiqa va xalq qo‘shiqlari o‘rtasidagi farqlarni ajrata olmasliklari ko‘rsatilgan. Ikkinchi guruhda musiqani idrok etish, qo‘shiq kuylay olish, cholg‘u asboblarida kuy ijro etish, musiqa ijodkorligi bilan shug‘ullanish qobiliyatiga ega bo‘lmagan, uchinchi guruhda esa folklor qo‘shiqlaridagi rang–baranglik, ta’sirchanlik, jozibadorlikni farqlamaslik, ularni tinglay va kuylay olmasligi, to‘rtinchi guruhda xalq qo’shiqlarida uchraydigan yalla, lapar, xalfa va doston qo‘shiqlarining ijrosi va raqs harakatlari bo‘yicha bilimga ega emasligi aniqlandi.

Davlat ta’lim standarti ommaviy xalq musiqa pedagogikasi, professional musiqa ijodkorlari, musiqa ijrochilari, katta ashulachilar, maqomchilar, dostonchilar asarlarining elementar asoslarini o‘rgatishni me’yorlashtiradi. Musiqa madaniyati ta’limining mazmuni yosh avlodni milliy musiqa merosimizga vorislik qila oladigan, umumbashariy musiqa boyligini idrok eta oladigan madaniyatli inson darajasida voyaga yetkazishni nazarda tutadi. Bunda o‘quvchilar musiqa san’atini butun estetikasi bilan o‘rganishlari, ommaviy musiqa faoliyatlari; musiqani badiiy idrok etish, yakka va jamoa bo‘lib qo‘shiq kuylash, raqsga tushish va ijodkorlik malakalarini shakllantirish asosiy maqsad hisoblanadi. Musiqa madaniyati o‘quv predmetining mazmuniga bo‘lgan talablar nazariy va amaliy faoliyatlar majmuasidan tashkil topib, ular quyidagi mavzularni belgilaydi: musiqa tinglash; jamoa bo‘lib kuylash; musiqa savodxonligi; musiqa ijodkorligi.

Musiqa tinglash va kuylash ta’lim mazmunining asosini tashkil etadi. Ularni kuylash, tinglash faoliyatlari vositasida o‘rganish bilan bir qatorda cholg‘uchilik, musiqali harakatlar, ijodkorlik faoliyatlari, bilan har tomonlama o‘rganish va o‘zlashtirish, musiqiy tavsiflarni ifodalash imkoniyati yaratiladi.

Tadqiqot yuzasidan olib borgan kuzatishlarimizdan ayon bo‘ldiki, hozirgi paytda amaliyotda qo‘llanib kelinayotgan Musiqa madaniyati darsliklari va dasturida xalq qo‘shiqlarini o‘rganishga nihoyatda kam vaqt ajratilganligining guvohi bo‘ldik. Jumladan, DTSda ham o‘quvchilar egallashi lozim bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalarning nazariy asoslariga ko‘p e’tibor berilgan-u, amaliy jihatdan o‘rganish hamda tahlilga kam vaqt ajratilgan. DTSni sinflar bo‘yicha tahlil qiladigan bo‘lsak, u quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

5–sinf o‘quvchilari egallashi lozim bo‘lgan bilimlar: orkestr, ansambl, xor tuzilishi; ovoz turlari; simfonik orkestr; vokal – simfonik asarlar.

5–sinf o‘quvchilari egallashi lozim bo‘lgan ko‘nikma va malakalar: cholg‘u dastasi va xalq cholg‘u orkestrini audiokasseta, radio va televidenie orqali tinglab, ularni tembr va cholg‘u tovushlari tarkibidan ajrata bilish; xor va orkestr ijrosidagi asarlarni badiiy idrok

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

etib, ulardagi mazmun va badiiy obrazlarni anglab olish; musiqali drama va opera asarlarini ijro uslubidan ajrata bilish; berilgan qo‘shiqlarni sof ohangda yoddan kuylash 6-sinf o‘quvchilari egallashi lozim bo‘lgan bilimlar: klassik (mumtoz) namunaviy musiqani; ustozona (kasbiy) musiqada klassiklikni; xalq musiqa janrlarida mumtozlikni; zamonaviy musiqa ijodiyotida klassiklikka xos badiiy yuksaklikni; Sharq xalqlari klassik musiqalaridan Ozarbayjon mug‘omlari, Eron dastgohlari, Hind ragalari, Arab maqomlari, Uyg‘ur muqomlari bilan tanishish; Sharq xalqlari musiqa madaniyatida mohiyatan o‘zaro o‘xshash ijod turlarining mavjudligi hamda cholg‘u asboblarining o‘xshashligi va mushtarakligi; Rok janri, uning asl vatani; o‘zbek musiqasida rok janri, kino musiqasi, uning o‘ziga xos xususiyatlari.

6-sinf o‘quvchilari egallashi lozim bo‘lgan ko‘nikma va malakalar: xalq va ustozona klassik musiqani shakl, mazmun, badiiy barkamollik va ijro mahoratiga qarab ajratish; zamonaviy milliy musiqada klassikaga xos badiiy yuksaklik; qo‘shiqning so‘z ma’nolarini jarangdor va ifodali kuylash; ayrim qo‘shiqlarni doira usullari boshqaruvida kuylash.

7–sinf o‘quvchilari o‘rganishi lozim bo‘lgan bilimlar: mumtoz namunaviy musiqani; xalq musiqa janrlarida mumtozlikni; Sharq xalqlari musiqa madaniyatida mohiyatan o‘zaro o‘xshash ijod turlarining mavjudligi hamda cholg‘u asboblarining o‘xshashligi, mushtarakligi va hk.

O‘quvchilar egallashi lozim bo‘lgan ko‘nikma va malakalar: xalq va ustozona klassik musiqani shakl, mazmun, badiiy barkamollik va ijro mahoratiga qarab ajratish; zamonaviy milliy musiqada klassikaga xos badiiy yuksaklik; ritm va usulni farqlay olish; qo‘shiqlarning so‘z ma’nolarini jarangdor va ifodali kuylash va hk.

Davlat ta’lim standarti va o‘quv dasturi tahliliga e’tibor beradigan bo‘lsak, musiqa madaniyati darslarida o‘quvchilarga musiqa folklori bo‘yicha nihoyatda kam bilim berilishini kuzatamiz. Hozirgi amaldagi darsliklarda Xorazm musiqa folklori namunalari faqat 7–sinf Musiqa darsligida o‘z aksini topgan.

7–sinf darsligida xalq qo‘shiqlari bo‘yicha quyidagi mavzular berilgan: yallachilik san’ati; xalq ashulalari; Xorazm musiqa uslubi haqida tushuncha; Xorazm dostonchilik maktablari; xalfachilik san’ati; Xorazm ashulachilik san’ati.

Xalfachilik janri Xorazmda xalq orasida keng tarqalgan bo‘lsa ham, respublikamiz umumiy o‘rta ta’lim maktablarining musiqa madaniyati dasturi va darsligiga kiritilmagan. Masalan, 2001 yilda nashrdan chiqqan Musiqa madaniyati 5–sinf darsligi (Mualliflar: A.Mansurov, D.Karimova) hamda 2002 yilda chop etilgan, 6–sinf musiqa darsliklarida (S.Begmatov va boshqalar) xalfachilik to‘g‘risida hech qanday ma’lumot berilmagan.

Faqatgina 7–sinf musiqa darsligining (Mualliflar: O.Ibrohimov, J.Sadirov) 121–122–betlarida bu janr haqida qisqacha ma’lumot keltirilgan.

Ko‘rinib turibdiki, musiqa darslarida xalq qo’shiqlari namunalari ko‘p asrlik ma’naviyati, milliy qadriyatlari, hayotiy udumlari yetarli darajada o‘z ifodasini topmagan. Bizningcha, maktab darsliklariga milliy merosimiz namunalari hamda xalq qo‘shiqlari, folklor namunalari ko‘proq kiritilsa, yoshlarimizning ma’naviy, axloqiy hamda estetik tarbiyasiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Inomova M.O. Oilada bolalarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashda milliy qadriyatlardan foydalanishning pedagogik asoslari: Ped.fan.dok. ... diss. -T.: 1998. -317 b.
2. Mamirov Q. Milliy musiqa va uning ma’naviy tarbiyaviy ahamiyati (To‘plam. Qadriyatlar va ijtimoiy taraqqiyot.). -T.: O‘zbekiston, 1997. -124-b.
3. Mamirov Q. Ohanglarda hayot nafasi. (O‘quv qo‘llanma) –T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 1998.
4. Mamirov Q. Quyosh yurtim. (O‘quv qo‘llanma) -T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 1999.
5. Rajabov Tuxtasin Ibodovich. Effectiveness of the process of teaching Bukhara children folk songs in music class. https://www.eurchembull.com/issue-content/effectiveness-of-the-process-of-teaching-bukhara-children-folk-songs-in-music-class-7277ECB European Chemical Bulletin.ISSN 2063-5346 Eur. Chem. Bull. 2023, 12 (Special Issue 4), 16389-16397.
6. Ражабов, Т. И. (2021). Ўкувчи-ёшларга ўзбек миллий мусиқа фольклори намуналари воситасида эстетик тарбия бериш. Science and Education, 2(11), 1094-1103.
7. Ражабов, Т. И. (2023). Совершенствование Механизма Духовно-Нравственного Формирования Учащихся Через Узбекские Народные Песни. Miasto Przyszłości, 33, 167-176.
8. Раджабов, Т. И. (2019). Описание вековых ценностей в песне” тутовое дерево-балх” и его место в воспитании учащейся молодежи. In Россия-Узбекистан. Международные образовательные и социально-культурные технологии: векторы развития (pp. 70-71).
9. Ражабов, Т. И. (2020). Педагогические возможности использования детских фольклорных песен в духовно-нравственном воспитании младших школьников. Вестник науки и образования, (5-2 (83)), 34-37.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Nazarov Farxodjon Allaberdiyevich**, Musiqa ta’lim kafedrasi o’qituvchisi, [**Назаров Фарходжон Аллабердиевич,** Преподаватель кафедры музыкального образования], [**Farhodjon A. Nazarov**, Teacher of the department of music education]; manzil: O‘zbekiston, Termiz sh., “Barkamol avlod” ko'chasi, 43-uy [адрес: Узбекистан, ул. «Баркамол авлод», 43, г. Термез], [address: Uzbekistan, 43, “Barkamol avlod” st., Termez city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

INNOVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARI VOSITASIDA MAKTABGACHA 6-7 YOSHDAGI BOLALARNING AQLIY QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH

© G.M. Altibayeva [1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqola maktabgacha ta'lim pedagogikasi sohasidagi innovatsion yondashuvlar ta'lim-tarbiya jarayonini ilmiy metodik jihatdan samarali tashkil etish hamda bolalarni maktabga sifatli tayyorlashni ta'minlashga intellektual yondashishga oid bilim va ko'nikmalarga egallashi, ulardan pedagogik amaliyotda samarali foydalanish imkoniyatlarini o'z ichiga oladi

MAQSAD: mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanib, maktabgacha yoshdagi (6-7 yosh) bolalarning aqliy qobiliyatlarini rivojlantirish usullarini ishlab chiqish va ushbu usullarni amaliyotda qo'llash orqali ularning aqliy faolligini, fikrlash qobiliyatini hamda muammolarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda innovatsion ta'lim texnologiyalari bo'yicha ilg'or xalqaro va mahalliy tajribalarni o'rganish, bolalarning aqliy rivojlanishini tekshirish va yangi metodlarni sinovdan o'tkazish, kuzatish, so'rovnoma va testlar yordamida bolalarning intellektual qobiliyatlarini baholash, taqqoslash usuli: Innovatsion texnologiyalar bilan an'anaviy o'qitish usullarini solishtirish, olingan ma'lumotlarni qayta ishlash va tadqiqot natijalarini umumlashtirish kabi metodlardan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: : - bolalarning aqliy qobiliyatlarini shakllantirishda o'yinli ta'lim texnologiyalari, interaktiv dasturlar va robototexnika kabi innovatsion usullarning yuqori samaradorligi qayd etildi;

-bolalarning analitik va mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish uchun maxsus mo'ljallangan interaktiv o'yinlar, LEGO va boshqa konstruktorlarni qo'llash orqali kreativlik va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirildi;

-elektron ta'lim platformalari orqali bolalarning diqqatini oshirish va fikrlash tezligini shakllantirish va multimediali materiallar yordamida bolalarning qiziqishini oshirish va vizual-mantiqiy fikrlashni rivojlantirish mumkin.

Sinov tariqasida o'tkazilgan mashg'ulotlar bolalarning fikrlash qobiliyatida ijobiy o'zgarishlar keltirib chiqardi. Interaktiv texnologiyalar bilan shug'ullangan bolalar o'z tengdoshlariga qaraganda mantiqiy vazifalarni tezroq va samaraliroq bajarishlari kuzatildi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Ta’lim jarayoniga innovatsion texnologiyalarni joriy etish uchun pedagoglarning malakasini oshirish, ota-onalarni jarayonga jalb qilish va maxsus metodik qo‘llanmalar ishlab chiqish zarur.

XULOSA: maktabgacha yoshdagi bolalarni shaxs sifatida shakllanishida uning psixik xususiyatlarini rivojlantirish aql, iroda, diqqat, harakat hayotda o‘z o‘rnini topa olishi, uning vatani xalqning ravnaqi yo‘lida e’tiqod bilan xizmat qilish haqidagi tayyorgarliklari uni shaxs darajasiga ko‘taradi. Bunday sifatlarni ro‘yobga chiqarish tarbiyaga bog‘liq bo‘ladi. Bolaning kamolatiga, ruhiyatiga fe’l –atvori shakillanishiga qanday omillar tasir etadi. Bola tarbiyasiga, uning shakillanishiga biologik omil, ijtimoiy omil va ta’lim va tarbiya tasir etuvchi omillar shular hisoblanadi. Inson intellekti uchun eng muhim narsa shuki u atrofimizni o‘rab olgan va olamdagi narsa va hodisalar o‘rtasida bog‘lanishi va munosabatlarini aks ettirish hamda shu bilan ijodiy ravishda qayta o‘zgarish imkonini beradi. Demak, intellekt aqliy energiyaning umumiy omili sifatida ishlaydi. Har qanday intellektual faoliyatning muvaffaqiyati ma'lum bir umumiy omilga, umumiy qobiliyatga bog‘liq. Har bir inson ma'lum darajadagi umumiy intellekt bilan tavsiflanadi, bu odamning atrof-muhitga qanday moslashishini belgilaydi.

Kalit so'zlar: maktabgacha, yosh, bola, ta’lim, tarbiya, sog‘lomlashtirishg, mashg‘ulot.

Iqtibos uchun: Altibayeva G.M. Innovatsion ta’lim texnologiyalari vositasida maktabgacha 6-7 yoshdagi bolalarning aqliy qobiliyatini shakllantirish. // Inter education & global study. 2024. №10 B.306-314.

СИМВОЛИКА ФОРМИРОВАНИЕ УМСТВЕННЫХ СПОСОБНОСТЕЙ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА 6–7 ЛЕТ С ПОМОЩЬЮ ИННОВАЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

© Г.М. Алтыбаева[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: данная статья посвящена инновационным подходам в педагогике дошкольного образования, эффективной научно-методической организации учебно-воспитательного процесса, а также обеспечению качественной подготовки детей к школе с акцентом на интеллектуальное развитие и использование этих знаний в педагогической практике.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования – разработка методов развития умственных способностей детей дошкольного возраста (6–7 лет) с помощью инновационных образовательных технологий, а также их применение на практике для формирования умственной активности, аналитических способностей и навыков решения проблем.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использовались следующие методы: изучение передового международного и национального опыта в области

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

инновационных образовательных технологий, экспериментальное тестирование умственного развития детей и апробация новых методик, наблюдение, анкетирование и тестирование для оценки интеллектуальных способностей детей, сравнительный анализ: сопоставление инновационных и традиционных методов обучения, статистический анализ данных для обобщения результатов исследования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: - выявлена высокая эффективность игровых образовательных технологий, интерактивных программ и робототехники для развития умственных способностей детей; для развития аналитического и логического мышления детей применялись специально разработанные интерактивные игры, использование конструктора LEGO и других инструментов, способствующих развитию творческих навыков; через электронные образовательные платформы повышалось внимание детей, формировалась быстрота мышления, а мультимедийные материалы способствовали развитию визуально-логического мышления и увеличению интереса к занятиям; экспериментальные занятия показали положительные изменения в мышлении детей. Дети, работающие с интерактивными технологиями, быстрее и эффективнее выполняли логические задания, чем их сверстники.

Для успешного внедрения инновационных технологий в образовательный процесс необходимо повышать квалификацию педагогов, привлекать родителей и разрабатывать специальные методические пособия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: формирование личности дошкольника связано с развитием его психических особенностей, таких как интеллект, воля, внимание и действия, что поднимает его на уровень личности, способной найти свое место в жизни и с верой служить своей стране и народу. Эти качества зависят от воспитания. На становление ребенка влияют биологические и социальные факторы, а также образование и воспитание. Интеллект важен для отражения связей и отношений между объектами и явлениями в мире, что позволяет творчески их преобразовывать. Следовательно, интеллект действует как общий фактор умственной энергии. Успех любой интеллектуальной деятельности зависит от определенного общего фактора и общих способностей. Каждый человек характеризуется определенным уровнем интеллекта, который определяет его адаптацию к окружающей среде.

Ключевые слова: дошкольный, возраст, ребенок, образование, воспитание, оздоровление, занятия.

Для цитирования: Алтыбаева Г. М. Формирование умственных способностей детей дошкольного возраста 6–7 лет с помощью инновационных образовательных технологий. // Inter education & global study. 2024. №10. С306-314.

DEVELOPING THE INTELLECTUAL ABILITIES OF PRESCHOOL CHILDREN AGED 6–7 THROUGH INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES

© Gulbakhor M. Altibayeva[1]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article addresses innovative approaches in preschool pedagogy, focusing on the effective scientific and methodological organization of the educational process, ensuring high-quality preparation of children for school, and equipping them with intellectual skills and knowledge that can be effectively applied in pedagogical practice.

AIM: the primary objective of this study is to develop methods for enhancing the intellectual abilities of preschool children (aged 6–7) through innovative educational technologies, applying these methods in practice to cultivate intellectual activity, analytical thinking, and problem-solving skills.

MATERIALS AND METHODS: the study employed the following methods: Analysis of advanced international and national practices in innovative educational technologies; Experimental testing of children's intellectual development and piloting new methods; Observation, surveys, and testing to assess children's intellectual abilities; Comparative analysis: evaluating innovative versus traditional teaching methods; Statistical data analysis to summarize research findings.

DISCUSSION AND RESULTS: - high effectiveness was observed in using game-based educational technologies, interactive programs, and robotics for developing children's intellectual abilities.

-Analytical and logical thinking skills were developed using specially designed interactive games, LEGO, and other tools to enhance creativity and problem-solving skills.

-Electronic educational platforms improved children's attention span and thinking speed, while multimedia materials enhanced their interest and visual-logical reasoning.

-Experimental sessions showed positive changes in children's cognitive abilities. Children engaged with interactive technologies performed logical tasks more quickly and effectively than their peers.

For the successful integration of innovative technologies into the educational process, it is essential to improve teacher qualifications, involve parents in the process, and develop specific methodological guides.

CONCLUSION: the development of preschool children as individuals is closely tied to the growth of their psychological traits, such as intellect, willpower, attention, and actions, which elevate them to the level of individuals capable of finding their place in life and serving their country and people with conviction. These qualities are largely shaped by upbringing. The formation of a child's personality is influenced by biological and social factors, as well as education and upbringing. Intelligence is crucial for reflecting the connections and relationships between objects and phenomena in the world, enabling creative transformations. Thus, intelligence operates as a general factor of mental energy. The success of any intellectual activity depends on a certain general factor and general

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

abilities. Each individual is characterized by a specific level of intelligence, which determines how they adapt to their environment.

Key words: preschool, age, child, education, upbringing, health improvement, activities.

For citation: Gulbakhor M. Altibayeva. (2024) 'Developing the intellectual abilities of preschool children aged 6–7 through innovative educational technologies', Inter education & global study, (10), pp. 306-314. (In Uzbek).

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi maktabgacha ta'lim sohasini rivojlantirishga yo'naltirilgan dasturlar va kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish uchun asos bo'ladi. Hujjat malakali pedagogik kadrlarining yetishmovchiligi, davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarining to'lib ketganligi, moddiy-texnik holatining nomuvofiqligi, hamda davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarining o'quv-metodik materiallari bilan past darajada ta'minlanganligi muammolarining hal etilishini nazarda tutadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 maydagi "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ–4312-son Qarorini amaliyotga joriy qilish maqsadida bir qator chora-tadbirlar ishlab chiqildi. Mazkur konsepsiyada maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarni intellektual qobilyatini rivojlantirish masalalariga ham alohida e'tibor qaratilgan. Jumladan, maktabgacha ta'lim sohasidagi normativ-huquqiy bazani yanada takomillashtirish; maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish; bolalarning sifatli maktabgacha ta'lim bilan qamrovini oshirish, undan teng foydalanish imkoniyatlarini ta'minlash, mazkur sohada davlat-xususiy sherikligini rivojlantirish; maktabgacha ta'lim tizimiga innovatsiyalarni, ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya hamda raqamli texnologiyalarni joriy etish; maktabgacha ta'limni boshqarish tizimini takomillashtirish, maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini moliyalashtirish shaffofligi va samaradorligini ta'minlash; maktabgacha ta'lim tizimiga maktabgacha ta'lim tizimi xodimlarini tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish, tanlab olish va rivojlantirishga mutlaqo yangi yondashuvlarni joriy etish; Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning sog'lom va balanslashtirilgan ovqatlanishini, sifatli tibbiy parvarishini ta'minlashni o'zida aks ettirgan. Mazkur konsepsiya o'rta va uzoq muddatli istiqbol uchun maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish maqsadlari, vazifalari, ustuvorliklari va bosqichlarini belgilab berdi.

Shuningdek, Qonunchilik palatasi tomonidan 2019 yil 22 oktyabrda qabul qilingan va senat tomonidan 2019 yil 14 dekabrda ma'qullangan O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni maktabgacha ta'lim va tarbiya sohasidagi munosabatlarni tartibga solishni nazarda tutadi. Ushbu Qonunda maktabgacha ta'lim va tarbiyaning asosiy prinsiplari sifatida quyidagilar ko'rsatib o'tilgan:

-har bir bola uchun maktabgacha ta'lim va tarbiya olish imkoniyatining mavjudligi;

- har bir bolaning iste'dodi nishonalarini, ishtiyoqlari va intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish uchun shart-sharoitlar tengligi;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

-maktabgacha bo‘lgan yoshdagi bolalarga ta’lim, tarbiya berish va ularni sog‘lomlashtirishning, oila hamda maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyaviy ta’sirining birligi;

- maktabgacha bo‘lgan yoshdagi bolalarga ta’lim va tarbiya berish uyg‘unligi;

-bola shaxsining rivojlantirishga yo‘naltirilgan shaxsiy yondashuv; maktabgacha va umumiy o‘rta ta’limning izchilligi hamda uzluksizligi; ta’lim va tarbiyaning demokratik hamda dunyoviy xususiyatga egaligi; ta’lim-tarbiya jarayonining shaffofligi va ochiqligi; maktabgacha ta’lim va tarbiya mazmuni, darajasi hamda hajmining maktabgacha bo‘lgan yoshdagi bolalarning rivojlanish xususiyatlariga hamda sog‘lig‘i holatiga muvofiqligi kabilar ko‘rsatilgan.

Maktabgacha ta’lim pedagogikasi sohasidagi innovatsion yondashuvlar ta’lim-tarbiya jarayonini ilmiy metodik jihatdan samarali tashkil etish hamda bolalarni maktabga sifatli tayyorlashni ta’minlashga intellektual yondashishga oid bilim va ko‘nikmalarga egallashi, ulardan pedagogik amaliyotda samarali foydalanish imkoniyatlarini o‘z ichiga oladi. Ayniqsa, maktabgacha ta’lim tizimida qo‘llaniladigan pedagogik vaziyatlar bilan bog‘liq jarayonlarni tashkil etish imkoniyatlari, muayyan funksional vazifalarni muvaffakiyatli hal etishga yo‘naltirilgan pedagogik faoliyatga ta’sir ko‘rsatuvchi omillar, samarali shakl va vositalarga oid bilimlar maktabgacha ta’lim pedagogikasining asosini tashkil qiladi. Buning uchun dastlab maktabgacha ta’lim tizimida bolalarni intellektual qobiliyatini shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari haqidagi ma’lumotlar taqdim etilishi lozim. Maktabgacha ta’lim tizimida innovatsion texnologiyalarni keng joriy qilinishi bolalarni har tomonlama yetuk va intellektual ko‘nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish, ularning aqliy qobilyatini rivojalanishi uchun alohida ahamiyat kasb etadi. Tarbiyalanuvchilarni innovatsion texnologiyalar asosida intellektual qobiliyatini shakllantirish jarayonlaarini takomillashtirishda tarbiyachi va pelagoglar maskur jarayonning obyekti va subyekti sifatida namoyon bo‘lishi, ushbu jarayonni samarali tashkil etish imkonini beradi. Buning uchun tarbiyachi-pedagoglar maktabgacha ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan innovatsion texnologiyalar va zamonaviy ta’lim usullarini chuqur o‘zlashtirgan bo‘lishi va kasbiy faoliyatdan ulardan samarali foydalani bilishi lozim. Bolalarni innovatsion texnologilar asosida intellektual qobiliyatini rivojlantirishda dastlab ularning aqliy va ruhiy rivojlanishini tashxis qilishning turli metodikalarini yaxshi bilishlari va o‘z vaqtida ulardan samarali foydalanishlari talab etiladi. Har bir tarbiyachi va pedagog bolalarni intellektual qobiliyatini shakllantirish jarayonlarini takomillashtirishga kirishar ekan ular zamonaviy insonparvarlik konsepsiyalarni bilishlari va bola shaxsini tarbiyalash metodikasini egallagan bo‘lishlari muhimligini taqazo etadi.

Shu o‘rinda adabiyotlarni tahlil qilar ekanmiz, intellekt tushunchasiga turli olimlar tomonidan turlicha talqin qilingani, uni psixologik va pedagogik mazmunini ifodalashda esa qator yondashuvlar mavjudligini ko‘rishimiz mumkin.

Intellekt (lotincha: *intellects*-bilish, tushunish, idrok qilish)- insonning aqliy qobiliyati; hayotni, atrof muhitni ongda aynan aks ettirish va o‘zgartirish, fikrlash, o‘qish-o‘rganish, dunyoni bilish va ijtimoiy tajribani qabul qilish qobiliyati; turli masalalarni hal qilish, bir qarorga kelish, oqilona ish tutish, voqea-hodisalarni oldindan ko‘ra bilish layoqatiga nisbatan qo‘llanishi haqida vikipedik ma’lumotlar keltirilgan.

Insonning intellektual qobiliyatlarini o‘rganish, aqliy qobiliyatlarini aniqlash bilan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

uzoq vaqtdan beri nafaqat pedagoglar balki olimlar, faylasuflar, filologlar, fiziologlar, sotsolog hamda biologlar kabi turli malakali olimlar va mutaxassislar tadqiqotlar olib borishgan.

Shu o‘rinda intellektni – shaxsning turli tomonlarini o‘rganadigan aqlning tuzilishi sifatida ham talqin qilinganini ko‘rish mumkin.

“Intellekt” atamasi fanga XX-asrda avstriyalik olim V.Shtern tomonidan kiritilgan. Uning fikricha, intellekt insonning yangi turmush sharoitlariga moslashishning ma'lum bir umumiy qobiliyatidir.

Intellekt tarkibiga idrok qilish, xotirlash, fikr yuritish, so‘zlash kabi qator psixik jarayonlar kiradi. Intellektning rivojlanishi bevosita tug‘ma iste’dod, miya imkoniyatlari, jo‘shqin faoliyat, hayotiy tajriba kabi ijtimoiy omillarga bog‘liq. Intellekt saviyasi, darajasi inson faoliyatining natijalariga, shuningdek, psixologik testlarga qarab ham belgilanadi. [vikipediya]

Intellektual imkoniyatlarni rivojlantirish muammosiga bag‘ishlangan adabiyotlarni tahlil qilar ekanmiz, hozirgi kundagi ilmiy tadqiqot ishlari asosan integratsiyalashgan dastur asosida fanlararo umumlashtirish bilan olib borilayotganini ifodalamoqda.

“Intellekt” - bu sodir bo‘layotgan narsalarni samarali idrok etish va tushunish imkoniyatini ta'minlaydigan individual aqliy (aqliy) tajribani tashkil etishning o‘ziga xos shakli.

Intellektni tarkib topishi va shakllanishi bo‘yicha sakkizta asosiy yondashuvlar mavjud bo‘lib, ular keyingi bir qator ilmiy manbalarda qayd etilgan:

1. Intellektga fenomenologik yondashuv: intellekt ong mazmunining asosiy shaklli sifatida qaraladi (V.Keller; K.Dunker; M. Vertgeymer; Dj.Kempion va boshqalar).

2. Intellektga genetik yondashuv: intellekt insonning tashqi olam bilan o‘zaro ta’sirlashuvining tabiiy sharoitidagi o‘rab turgan muhit talablariga qiyin moslashuvi oqibati sifatida qaraladi (U.R.Charlzvort; J.Piaje).

3. Intellektga sostio-madaniy yondashuv: intellekt insonning ijtimoiylashuvi, shuningdek, madaniyatning maqsadli ta’siri natijasi (Dj. Brunner; L.Levi-Bryul; A.R.Luriya; L.S.Vigotskiy va boshqalar.).

4. Intellektga jarayonli - faoliyatli yondashuv: intellekt inson faoliyatiningasos shakli sifatida (S.L.Rubenshteyn; A.V.Brushlinskiy, L.A.Venger; K.A.Abulxanskaya-Slavskaya va boshqalar.).

5. Intellektga ta’limi yondashuv: intellekt maqsadga yo‘naltirilgan ta’limining mahsuli sifatida qaraladi (A.Staats; K.Fisher; R.Feyershteyn va boshqalar). 6. Intellektga axborot yondashuvi: intellekt axborotlarni qayta ishlashning elementar jarayonlari majmui sifatida (G.Ayzenk; E.Xant; R.Shternberg va boshqalar). 7. Intellektning funksional-darajaviy yondashuvi: intellekt har xil darajadagi bilish jarayonlarining tizimi sifatida (B.G.Ananev; E.I.Stepanova; B.M.Velichkovskiy va boshqalar)

8. Intellektning regulyatsion yondashuvi: intellekt psixik faollikni o‘zini o‘zi regulyatsiya qilish omili sifatida (L.L.Terstoun va boshqalar).

Insonning aqliy taraqqiyotini, intellektini tadqiqot qilish bugungi kundagi fan oldida

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

turgan muhim fazifalvardan biri bo‘lib qolmasdan, balki bu muommo qadimgi davrdan beri mutafakkir, ma’rifatparvar olimlarning diqqat markazida bo‘lib kelgan. Xatto mazkur masala antik dunyoni yashab ijod etgan atoqli faylasuf olimlarning diqqatini o‘ziga jalb etgan.

Ularning nuqtai nazariga ko‘ra, “nuo” inson ruhining oliy, shuning bilan birga o‘ziga xos aqlli tarkibi bo‘lsa, Platon va Aristotellar olam hamda borliqni bilishning eng maqbul ekanligini takidlab o‘tadilar. Xuddi shu boisdan, “aql” bilishning eng yuksak bosqichi sifatida talqin qilinadi.

Mashur faylasuf Kantning ta’limotiga binoan intellekt nemischa “verstand”lar – bu bizdagi mavjud barcha tushunchalar tuzilishining strukturaviy bilish qobiliyati sifatida talqin qilindi.

Aql-idrok, intellekt tushunchasi psixologiyada eng ko‘p muhokama qilinadigan hodisalardan biridir, ammo shunga qaramay, aniq nimani “intellekt” deb hisoblash mumkinligi haqida standart ta'rif yo‘q. Ayrim tadqiqotchilar aql-zakovat, intellektni qobiliyat deb hisoblasa, boshqalari esa intellekt- bir qancha qobiliyat, malaka va iste’dodlarni o‘z ichiga oladi, degan gipotezaga yaqinroqdir deya muhokamalar olib borishadi.

Eng so‘nggi va eng qiziqarli nazariyalardan biri Xovard Gardner tomonidan ishlab chiqilgan ko‘p intellekt nazariyasidir. Gardner test natijalarini tahlil qilishga e'tibor qaratish o‘rniga, inson aql-zakovatining raqamli ifodasi to‘liq emasligini va insonning qobiliyatlarini to‘g‘ri tasvirlab bermasligini aytgan. Uning nazariyasi turli madaniyatlarda qadrlanadigan ko‘nikma va qobiliyatlarga asoslangan sakkizta alohida intellektni tavsiflaydi: vizual-fazoviy intellekt; og‘zaki-lingvistik intellekt; tana-kinestetik intellect; mantiqiy-matematik aql; shaxslararo aql; shaxsiy intellekt; musiqiy intellekt; naturalistik aql.

Robert Sternbergning “Intellektning uch komponentli nazariyasi”. Olim Robert Sternberg intellektni-inson hayotining real sharoitlarini tanlash, shakllantirish va moslashtirish bo‘yicha aqliy faoliyati deb ta’riflagan. U Gardnerning aql bir qobiliyatdan ko‘ra kengroq tushuncha ekanligi haqidagi fikriga qo‘shiladi, lekin Gardnerning ba'zi aql-zakovatlariga alohida iste'dod sifatida qarashni taklif qildi. Sternberg unga "muvaffaqiyatli razvedka" deb atagan g‘oyasini taklif qildi. Uning kontseptsiyasi uchta omildan iborat: analitik aql. Ushbu komponent muammolarni hal qilish qobiliyatini anglatadi; ijodiy intellect; aql-idrokning bu jihati o‘tgan tajriba va hozirgi ko‘nikmalardan foydalangan holda yangi vaziyatlarni hal qilish qobiliyatiga asoslanadi; amaliy intellekt. Bu element atrof-muhit o‘zgarishlariga moslashish qobiliyatini anglatadi.

Umuman olganda MTT tarbiyachilarning pedagogik-psixologik yondashuvi, pedagogik taktikasi va kasbiy-pedagogik faoliyati bir yoqlama xarakterga ega bo‘lib, maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatini shakllaantirish masalasi ikkinchi darajada qaralar edi. Tarbiyachilarning ta’lim-tarbiya jarayonidagi tarbiyalanuvchilarga bo‘lgan bunday munosabati va tutgan yo‘li to‘g‘ri va maqsadga muvofiq deb qaralardi. Ushbu jarayonni tadqiqotchi M.Berdiyeva quyidagicha izohlaydi. “Tarbiyachilar go‘yoki bolalarning salomatligi, hayoti, tengdoshlari bilan muloqotga kirishishi, erkin rivojlanishi va yetuk inson bo‘lishi uchun g‘amxo‘rlik qilgandek bo‘lib ko‘rinadi. Ularning maqsadlari ham

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

shunday, lekin bu jarayonda tarbiyachilar bolalarning intellektual rivojlanishlari uchun yordam ko‘rsatishning samarali yo‘llarini tanlay olmaydilar. Aksariyat hollarda bolalarga faqat buyruq berish, qo‘rqitishdan foydalaniladi. Bunday munosabat natijasida bolalar qaysar, o‘jar bo‘lib qoladilar. Tarbiyachilarning bu kabi harakatlari bolalarning intellektual rivojlanishlariga xalaqit berib, tengdoshlari bilan faol hamkorlik qilishga salbiy to‘siq bo‘ladi va bolalarning intellektual rivojlanishlari uchun kutilgan samarani bermaydi” degan fikrlarni ilgari suradi.

Haqiqatdan ham bolalarni har tomonlama barkamol, jismonan sog‘lom, aqlan yetuk qilib tarbiyalash va ularni maktab tizimiga sifatli tayyorlashda dastlab ularni intellektual qobilyati va salohiyatini yetarli shakllantirish va rivojlantirish juda muhim ahamiyatga ega ekanligini asoslaydi.

"Intellekt" (inglizcha - intelligence) tushunchasi ilmiy tadqiqot obyekti sifatida psixologiyaga 19-asr oxirida ingliz antropologi F.Galton tomonidan kiritilgan. Charlz Darvinning evolyutsion nazariyasi ta'sirida u irsiyat omilini jismoniy va ruhiy jihatdan har qanday individual farqlarning hal qiluvchi sababi deb hisobladi

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1.Bola huquqlari to‘g‘risida konvensiya. “Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni.–T.: Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi, 2008. – 34 bet.
2.Djuraeva B.R., Umarova X.A., Tojiboeva H.M., Nazirova G.M. «Maktabgacha ta’lim muassasalarida ta’lim jarayonining sifati va samaradorligini takomillashtirishning pedagogik tizimi» / monografiya // Toshkent, Real print. – 2017. 160 b.
3.Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonova S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. T.: RTM, 2004.-B.104.
4.Shodmonova Sh. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi (o‘quv-metodik qo‘llanma). - T.: “Fan va texnologiya”, 2008, 160 bet.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Altibayeva Gulbaxor Majitovna**, o’qituvchi, [**Алтыбаева Гульбахор Маджитовна,** преподаватель], [**Altibayeva M. Gulbakhor,** teacher]; manzil: O‘zbekiston, Termiz tumani, “Yangiobod” MFY, 1A-uy [адрес: Узбекистан, махалля «Янгиобод», 1A, Термезский район], [address: Uzbekistan, 1A, “Yangiobod” neighborhood, Termez District]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

TA'LIM MUASSASALARIDA PREVENTIV TADBIRLARNI TASHKIL ETISH USULLARI VA SHAKLLARI

© Sh.I. Ibragimov[1]✉

[1]Qarshi davlat universiteti, Qarshi, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ta'lim muassasalarida preventiv tadbirlarni tashkil etish o'quvchilarning sog'lig'ini saqlash va ta'lim muhitini xavfsiz qilishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu tadbirlar psixologik, jismoniy va ma'rifiy yo'nalishlarda amalga oshiriladi. Preventiv tadbirlarning samarali shakllari va usullari o'quvchilarning salomatligini yaxshilash, noxush holatlarning oldini olish hamda ularning xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan.

MAQSAD: ta'lim muassasalarida preventiv (oldini olish) tadbirlarni tashkil etishning samarador usullari va shakllarini aniqlash va ularni amaliyotga joriy etish orqali yoshlarning ijtimoiy, psixologik va axloqiy xavfsizligini ta'minlashga ko'maklashish. Ushbu tadbirlarning asosiy maqsadi o'quvchilar va talabalarni salbiy ta'sirlar, stress va ijtimoiy muammolardan himoya qilish, ularning psixologik farovonligi va ta'lim sifati yaxshilanishiga hissa qo'shishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: maqolada tahliliy usul (mavjud ilmiy va metodik adabiyotlarni o'rganish orqali preventiv tadbirlar bo'yicha ilg'or tajribalarni o'rganish), empirik tadqiqotlar (so'rovnomalar, intervyu va kuzatuvlar yordamida ta'lim muassasalaridagi preventiv tadbirlarning bugungi holati va samaradorligini aniqlash), tajriba-sinov usuli (yangi usullar va shakllarni ta'lim jarayoniga joriy qilish orqali ularning ta'sirchanligini baholash), taqqoslash usuli (turli ta'lim muassasalarida qo'llanilayotgan preventiv choralarni o'zaro solishtirish orqali samarali mexanizmlarni aniqlash), statistik tahlil (olingan ma'lumotlarni statistik metodlar bilan qayta ishlash va natijalarni umumlashtirish) kabi metodlardan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: preventiv tadbirlarning ahamiyati: O'quvchilarning salbiy omillardan himoyalanishida va ijobiy ijtimoiy muhit shakllanishida preventiv tadbirlarning o'rni katta. Ular nafaqat muammolarni oldini olish, balki yoshlarda mustahkam ijtimoiy va psixologik ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Eng samarali usullar va shakllar: Psixologik treninglar: Stressni kamaytirish va muammolarni hal etish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan dasturlar;

Ochiq muloqotlar va davra suhbatlari: O'quvchilar bilan muhim mavzularda suhbatlashish orqali ularning fikrini eshitish va muammolarni aniqlash;

Simulyatsion mashg'ulotlar: Turli hayotiy vaziyatlarni model qilish orqali o'quvchilarni murakkab holatlarga tayyorlash;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Madaniy va sport tadbirlari: Sog‘lom hayot tarzini targ‘ib qilish va jamoaviy faoliyatlarni rivojlantirish.

Preventiv choralar samaradorligini oshirish uchun ularni maqsadli ravishda turli yosh guruhlari ehtiyojlariga moslashtirish muhimligi ta’kidlandi. Amaliyotda tajriba tariqasida o‘tkazilgan treninglar va davra suhbatlari o‘quvchilar psixologik holatining yaxshilanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatdi.

Ta’lim muassasalarida preventiv tadbirlarni muntazam tashkil etish uchun ilmiy-metodik materiallarni ishlab chiqish, maxsus treninglar o‘tkazish va psixologlar faoliyatini kuchaytirish taklif etiladi. Shu bilan birga, ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlash va ularni preventiv jarayonlarga jalb qilish zarurligi qayd etildi.

XULOSA: ta’lim muassasalarida preventiv tadbirlarni samarali tashkil etish o‘quvchilarning salomatligi va xavfsizligini ta’minlashda katta ahamiyatga ega. Ushbu tadbirlarning turli shakllari — sog‘lomlashtirish, psixologik yordam, sport va jismoniy tarbiya, dietetik choralar orqali o‘quvchilarning jismoniy va ruhiy holati yaxshilanadi, ularning muvaffaqiyatlari oshadi. Preventiv tadbirlarni samarali amalga oshirish uchun malakali mutaxassislarning ishtiroki, o‘quvchilarni faol jalb qilish va ota-onalar bilan hamkorlik zarur. Bu choralarning amalga oshirilishi ta’lim jarayonining sifatini oshirishga, o‘quvchilarning kelajakdagi muvaffaqiyatlarini ta’minlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: ta’lim, preventiv tadbirlar, samarali bajarish, tamoyillar.

Iqtibos uchun: Ibragimov Sh.I. Ta’lim muassasalarida preventiv tadbirlarni tashkil etish usullari va shakllari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.315-322.

ОРГАНИЗАЦИЯ ПРЕВЕНТИВНЫХ МЕРОПРИЯТИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

© Ш.И. Ибрагимов[1]✉
[1]Каршинский государственный университет, Карши, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: организация превентивных мероприятий в учебных заведениях играет важную роль в сохранении здоровья учащихся и обеспечении безопасной образовательной среды. Эти мероприятия реализуются в психологическом, физическом и образовательном направлениях. Эффективные формы и методы превентивных мероприятий направлены на улучшение здоровья учащихся, предотвращение неблагоприятных ситуаций и обеспечение их безопасности.

ЦЕЛЬ: выявить эффективные методы и формы организации превентивных мероприятий в учебных заведениях и внедрить их в практику для обеспечения социальной, психологической и моральной безопасности молодежи. Основной целью является защита учащихся и студентов от негативного влияния, стресса и социальных проблем, улучшение их психологического благополучия и повышение качества образования.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в статье использовались следующие методы: аналитический (изучение существующей научной и методической литературы для анализа передового опыта в организации превентивных мероприятий), эмпирические исследования (опросы, интервью и наблюдения для определения текущего состояния и эффективности превентивных мероприятий в учебных заведениях), экспериментально-испытательный метод (внедрение новых методов и форм в учебный процесс для оценки их эффективности), сравнительный анализ (сравнение различных подходов к превентивным мероприятиям для выявления эффективных механизмов), статистический анализ (обработка данных статистическими методами и их обобщение).

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: значимость превентивных мероприятий: Они играют важную роль в защите учащихся от негативных факторов и формировании позитивной социальной среды. Превентивные мероприятия способствуют не только предотвращению проблем, но и развитию у молодежи устойчивых социальных и психологических навыков.

Наиболее эффективные методы и формы:

Психологические тренинги: Программы, направленные на снижение стресса и развитие навыков решения проблем.

Открытые диалоги и круглые столы: Выявление проблем через обсуждение актуальных тем с учащимися.

Симуляционные занятия: Моделирование различных жизненных ситуаций для подготовки учащихся к сложным обстоятельствам.

Культурные и спортивные мероприятия: Пропаганда здорового образа жизни и развитие коллективной активности.

Для достижения лучших результатов необходимо адаптировать мероприятия к возрастным потребностям различных групп учащихся. Экспериментальные тренинги и круглые столы показали значительное улучшение психологического состояния учащихся.

Регулярная организация превентивных мероприятий требует разработки научно-методических материалов, проведения специализированных тренингов и усиления работы психологов. Необходимо укреплять сотрудничество с родителями и вовлекать их в процесс реализации превентивных мер.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: эффективная организация превентивных мероприятий в учебных заведениях играет важную роль в обеспечении здоровья и безопасности учащихся. Разнообразные формы этих мероприятий — оздоровительные, психологическая помощь, спорт и физическое воспитание, диетологические меры — улучшают физическое и психологическое состояние учащихся, способствуют их успехам. Для успешной реализации мероприятий требуется участие квалифицированных специалистов, активное вовлечение учащихся и сотрудничество с родителями. Эти меры способствуют повышению качества образовательного процесса и обеспечивают успехи учащихся в будущем.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Ключевые слова: образование, превентивные мероприятия, эффективная реализация, принципы.

Для цитирования: Ибрагимов Ш. И. Организация превентивных мероприятий в образовательных учреждениях. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 315-322.

ORGANIZATION OF PREVENTIVE MEASURES IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

© Shukhrat I. Ibragimov[1]✉
[1]Karshi State University, Karshi, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the organization of preventive measures in educational institutions plays a crucial role in maintaining students' health and ensuring a safe educational environment. These measures are implemented in psychological, physical, and educational directions. Effective forms and methods of preventive measures aim to improve students' health, prevent adverse situations, and ensure their safety.

AIM: To identify effective methods and forms for organizing preventive measures in educational institutions and to introduce them into practice to ensure the social, psychological, and moral safety of young people. The main goal is to protect students from negative influences, stress, and social problems, improve their psychological well-being, and enhance the quality of education.

MATERIALS AND METHODS: the article used the following methods: analytical (studying existing scientific and methodological literature to analyze best practices in preventive measures), empirical research (surveys, interviews, and observations to assess the current state and effectiveness of preventive measures in educational institutions), experimental trial method (introducing new methods and forms into the educational process to evaluate their effectiveness), comparative analysis (comparing various approaches to preventive measures to identify effective mechanisms), statistical analysis (processing and summarizing data using statistical methods).

DISCUSSION AND RESULTS: the importance of preventive measures: They play a significant role in protecting students from negative factors and forming a positive social environment. Preventive measures not only help to avoid problems but also develop strong social and psychological skills in youth.

Most effective methods and forms: Psychological training: Programs aimed at reducing stress and developing problem-solving skills. Open dialogues and round tables: Identifying problems through discussions on important topics with students.

Simulation exercises: Modeling various life situations to prepare students for complex circumstances.

Cultural and sports events*:* Promoting a healthy lifestyle and fostering team activities.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Adapting activities to the needs of different age groups is essential for better results. Experimental trainings and round tables significantly improved students' psychological state.

The regular organization of preventive measures requires the development of scientific and methodological materials, specialized training, and strengthening the work of psychologists. It is also necessary to strengthen collaboration with parents and involve them in the implementation of preventive measures.

CONCLUSION: Effective organization of preventive measures in educational institutions is crucial for ensuring students' health and safety. Various forms of these activities — wellness programs, psychological support, sports and physical education, and dietary measures — improve students' physical and mental condition and boost their achievements. Successful implementation of these measures requires the participation of qualified professionals, active student engagement, and cooperation with parents. These efforts contribute to enhancing the quality of the educational process and ensuring students' future success.

Key words: education, preventive measures, effective implementation, principles.

For citation: Shukhrat I. Ibragimov. (2024) ‘Organization of preventive measures in educational institutions’, Inter education & global study, (10), pp. 315-322. (In Uzbek).

Har bir jamiyat uchun ta'lim sohasining ahamiyati ulkan bo‘lib, o‘quvchilarning sog‘lig‘ini saqlash va rivojlantirishga qaratilgan choralar ayniqsa muhimdir. Ta’lim muassasalarida preventiv tadbirlarni tashkil etish o‘quvchilarni sog‘lomlashtirish va ularning xavfsizligini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Bu tadbirlar o‘quvchilarning psixologik va jismoniy holatini yaxshilash, ularni turli kasalliklar va ijtimoiy xavflardan himoya qilishga yordam beradi. Maqolada ta'lim muassasalarida preventiv tadbirlarni tashkil etishning usullari va shakllari, ularning samaradorligini oshirish bo‘yicha tavsiyalar keltiriladi.

Ta’lim tizimi har bir davlatda jamiyatning rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. O‘quvchilarning sog‘lig‘i va xavfsizligi, shuningdek, ta'lim muassasalarida sog‘lom va xavfsiz muhitni yaratish masalasi, zamonaviy ta'lim tizimida alohida ahamiyatga ega. Preventiv tadbirlar, ya’ni kasalliklarning oldini olish, jismoniy va psixologik salomatlikni saqlash bo‘yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish, ta'lim muassasalarining asosiy vazifalaridan biridir.

O‘quvchilarni sog‘lomlashtirish va xavfsizlikni ta’minlashga qaratilgan preventiv tadbirlar nafaqat ularning jismoniy salomatligini yaxshilash, balki ruhiy va ijtimoiy farovonligini ham oshiradi. Preventiv tadbirlar ta'lim jarayonining sifatini yaxshilashga, o‘quvchilarning muvaffaqiyatlarini oshirishga va kasalliklarning tarqalishini oldini olishga xizmat qiladi. Bularning barchasi ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Ushbu maqolada ta'lim

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

muassasalarida preventiv tadbirlarni tashkil etish usullari va shakllari, shuningdek, ularning samaradorligini oshirishga qaratilgan tavsiyalar ko‘rib chiqiladi.

Abdullaeva o‘zining tadqiqotida ta'lim muassasalarida preventiv sog‘liqni saqlash tadbirlarini amalga oshirishda sanitariya-gigiena, psixologik yordam va jismoniy tarbiya yo‘nalishlarining ahamiyatini tahlil qiladi. Yozilgan ishda preventiv tadbirlarning o‘quvchilarning umumiy sog‘lig‘iga ta’siri, ularning ta’lim jarayonida muvaffaqiyatini oshirishdagi o‘rni batafsil ko‘rsatilgan. Abdullaeva ta'lim muassasalarida salomatlikni saqlashga doir tizimli yondoshuvlarni ishlab chiqish va ularni muassasa faoliyatiga joriy etishning zarurligini ta’kidlaydi.

Iskandarov (2019) o‘z ilmiy ishida o‘quvchilarning jismoniy va ruhiy salomatligini saqlashdagi preventiv tadbirlarning ahamiyatini o‘rganadi. U psixologik yordam, stressni boshqarish, ijtimoiy xavf-xatarlar bilan kurashish kabi yo‘nalishlarni muhokama qiladi. Tadqiqotda ta’lim muassasasida psixologik xizmatlarni joriy etishning samaradorligi, o‘quvchilarning psixologik holatini yaxshilashdagi o‘rni ko‘rsatilgan. Shuningdek, o‘quvchilarni jismoniy faollikka jalb qilish orqali ularning ruhiy va jismoniy salomatligini saqlash zarurligi ta’kidlangan.

G‘afforov (2021) o‘z ishida ta'lim muassasalarida preventiv psixologik tadbirlarni amalga oshirishga doir ko‘plab yondoshuvlarni tahlil qiladi. Tadqiqotda psixologik yordamning o‘quvchilarning ruhiy holati, ijtimoiy faolligi va o‘qishdagi muvaffaqiyatiga qanday ta’sir qilishini o‘rganish muhim ahamiyatga ega. Psixologik yondoshuvlar yordamida o‘quvchilarning stressga bardoshliligini oshirish, jamoaviy ishlarni tashkil etish va ularni hissiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash kabi tadbirlar samarali deb topilgan.

Preventiv tadbirlar — bu salomatlikni saqlash va rivojlantirish, kasalliklarning oldini olish va xavf-xatarlardan himoya qilish uchun amalga oshiriladigan choralardir. Ta’lim muassasalarida preventiv tadbirlarning asosiy maqsadi o‘quvchilarni sog‘lom va xavfsiz ta’lim muhitida tarbiyalashdir. Preventiv tadbirlar o‘quvchilarning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy salomatligini yaxshilashga xizmat qiladi.

Ta’lim muassasalarida preventiv tadbirlarni amalga oshirishning asosiy sababi, o‘quvchilarning sog‘lig‘i bilan bog‘liq muammolarni vaqtida bartaraf etish va ta’lim jarayonining sifatini oshirishdir. Bundan tashqari, bu tadbirlar o‘quvchilarning kasalliklardan himoya qilinishini ta’minlaydi, ularning o‘qishdagi muvaffaqiyatini oshiradi, ijtimoiy faollikni rag‘batlantiradi va ruhiy holatini yaxshilaydi.

Ta’lim muassasalarida preventiv tadbirlarni amalga oshirishning turli shakllari mavjud. Har bir shakl o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ularning samarali amalga oshirilishi o‘quvchilarning sog‘lig‘iga ta’sir qiladi. Quyida preventiv tadbirlarni tashkil etishning asosiy shakllari ko‘rib chiqiladi:

Sog‘lomlashtirish va sanitariya-gigiena tadbirlari ta’lim muassasasining jismoniy holatini yaxshilashga, o‘quvchilarni toza va xavfsiz muhitda ta’lim olishiga imkon yaratadi. Bu tadbirlarga muassasa binolarining sanitariya holatini nazorat qilish, o‘quv xonalarining ventilyatsiyasini ta’minlash, toza ichimlik suvini taqdim etish va gigiena qoidalariga rioya qilish kiradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Sanitariya-gigiena tadbirlari o‘quvchilarning jismoniy salomatligini saqlash, ularni turli kasalliklardan himoya qilish va o‘quv jarayonining sifatini oshirishga yordam beradi. Masalan, o‘quvchilarni qo‘l yuvish qoidalariga o‘rgatish, kasalliklarni yuqtirish xavfini kamaytiradi va umumiy sog‘lomlashtirishni ta’minlaydi.

Psixologik yordam — ta’lim muassasasida preventiv tadbirlarga kiradigan eng muhim yo‘nalishlardan biridir. O‘quvchilarning ruhiy salomatligi, ularning stressdan qochishi, ijtimoiy xavf-xatarlar bilan kurashishi va ma’naviy kuchayishi psixologik yordamni talab etadi. Bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun psixologik maslahatlar, guruh ishlarini tashkil etish, o‘quvchilarni jamoaviy faoliyatlarga jalb qilish muhimdir.

Psixologik yordam tadbirlari o‘quvchilarning o‘zini anglashini rivojlantirish, ijtimoiy xavf-xatarlar va psixologik muammolarni oldini olishga yordam beradi. Bu esa o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi, stressni kamaytiradi va ularning ta’lim jarayoniga bo‘lgan motivatsiyasini kuchaytiradi.

Sport va jismoniy tarbiya preventiv tadbirlari ta’lim muassasasida o‘quvchilarning jismoniy salomatligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Jismoniy faoliyat o‘quvchilarning o‘sish va rivojlanish jarayonini yaxshilaydi, immun tizimini kuchaytiradi, turli kasalliklarning oldini oladi. O‘quvchilarni muntazam ravishda sport bilan shug‘ullantirish, ularning jismoniy holatini yaxshilash va sog‘lom turmush tarzini shakllantirishga yordam beradi.

Sport tadbirlari o‘quvchilarni jismoniy tarbiyalash orqali sog‘lomlashtirishga, ularni g‘alaba va muvaffaqiyatlar bilan rag‘batlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, jismoniy faoliyat o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini oshiradi va ularning psixologik holatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Sog‘lom ovqatlanish va dietetik tadbirlar ta’lim muassasalarida preventiv tadbirlarga kiradi. O‘quvchilarni sog‘lom va muvozanatli ovqatlanish bilan ta’minlash, ularning oziq-ovqat mahsulotlarini to‘g‘ri tanlashini ta’minlash orqali sog‘lom turmush tarzini shakllantirishga yordam beradi. Muassasalarida dietologlar yoki mutaxassislar yordamida o‘quvchilarga sog‘lom ovqatlanish bo‘yicha maslahatlar berilishi, shuningdek, o‘quvchilarni oziq-ovqat mahsulotlarining foydalari va zararli tomonlari haqida ma’lumot berish muhimdir.

Sog‘lom ovqatlanish orqali o‘quvchilarning jismoniy va ruhiy holati yaxshilanadi, kasalliklarning oldini olishda katta yordam beradi. Shu bilan birga, bu o‘quvchilarning akademik muvaffaqiyatlariga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Preventiv tadbirlarning samaradorligini oshirish uchun quyidagi usullarni qo‘llash mumkin:

1. Mahoratli mutaxassislar ishtiroki. Preventiv tadbirlarni samarali amalga oshirish uchun ta’lim muassasasida malakali psixologlar, dietologlar, sport mutaxassislari va sanitariya nazoratchilari bo‘lishi kerak. Ularning bilim va tajribasi preventiv tadbirlarning muvaffaqiyatli o‘tkazilishini ta’minlaydi.
2. O‘quvchilarni jalb qilish. O‘quvchilarni preventiv tadbirlarga faol jalb qilish, ularga sog‘lom hayot tarzining ahamiyatini tushuntirish, ularning motivatsiyasini oshiradi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Ularning fikrlarini inobatga olish va tadbirlarda qatnashishlarini rag‘batlantirish tadbirlarning samaradorligini oshiradi.

3. Xodimlar va ota-onalar bilan hamkorlik. Preventiv tadbirlar o‘quvchilarning sog‘lig‘ini saqlashda faqat o‘qituvchilar emas, balki ota-onalar ham muhim rol o‘ynaydi. Ota-onalar bilan hamkorlikda o‘quvchilarning o‘quv muhitida va uyda ham sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish muhimdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abdullaeva, D. Ta’lim muassasalarida preventiv sog‘liqni saqlash tadbirlari. Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti nashriyoti. 2020.
2. Iskandarov, S. O‘quvchilarning jismoniy va ruhiy salomatligini saqlashda preventiv tadbirlarning ahamiyati. Ta’lim va salomatlik jurnal. 2018. 4(2),B.10-15.
3. G‘afforov, B. Ta’lim muassasalarida psixologik yordam va preventiv tadbirlar. O‘zbekiston ta'limi nashriyoti. 2021.
4. Mamatqulov, M. Sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish va preventiv tadbirlarning samaradorligi. Xalq ta'limi jurnal. 2020. 15(1), B.54-59.
5. Shodmonova, N. Preventiv sog‘liqni saqlash tadbirlarining tashkil etilishiga doir innovatsion yondoshuvlar. Oliy ta'lim muassasalari jurnali. 2018. 3(1), B.77-81.
6. Kamilova, F., & Xusanova, A. Ta’lim muassasalarida jismoniy tarbiya va sport tadbirlari. Jismoniy tarbiya va sport ilmiy-amaliy jurnali.2021. 4(2), B.22-30.
7. Ergashev, B. O‘zbekistonda huquqiy ta'lim va uning samaradorligini oshirish yo‘llari. Toshkent: “Ilm va ta'lim” nashriyoti. 2018.
8. Abdullayev, M. Huquqiy ta'lim va jinoyatchilikka qarshi kurashish. Toshkent: Yuridik nashriyoti. 2016.
9. Xo‘jaev, U. Preventiv huquqiy ta'lim va uning ijtimoiy-psixologik aspektlari. Toshkent: “Ma’rifat” nashriyoti. 2019.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ibragimov Shuxrat Isroilovich,** erkin tadqiqotchi, [**Ибрагимов Шухрат Исроилович,** свободный исследователь], [**Shukhrat I. Ibragimov**, independent researcher]; manzil: O‘zbekiston, Qarshi sh., Ko’chabog’ ko'chasi, 17-uy [адрес: Узбекистан, ул. Кучабаг, 17, г. Карши], [address: Uzbekistan, 17, Kuchabog st., Karshi city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

BIOLOGIYANI O‘QITISHDA LOKAL DARAJADAGI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH METODIKASI

© M.S. Pardayeva[1]✉

[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada biologiya o’quv fanini o’qitish jarayonida o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, ta’lim samaradorligini oshirishga imkon beradigan lokal darajadagi texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanish yo’llari yoritib berilgan.

MAQSAD: biologiyani o‘qitishda lokal darajadagi texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanish yo’llari yoritib berishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: biologiyani o‘qitishda lokal darajadagi pedagogik texnologiyalardan foydalanish metodikasi bo'yicha qo'llanmalar, o'quv tadqiqot maqolalari va uslubiy o'quv dasturlarida qatnashgan o'qituvchilarning so'rov ma'lumotlarini o'z ichiga oladi. Usullar so'rovlar, suhbatlar, sinfda kuzatishlar va talabalar faoliyati ma'lumotlarini tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o‘qituvchi biologiya o‘quv fanini o‘qitish davomida dastavval qaysi mavzularda va qaysi bosqichida lokal texnoloiyalardan dars jarayonining qaysi bosqichlarida foydalanish mumkinligini aniqlab olishlari muhim amaliy ahamiyatga ega sanaladi. Shuningdek, dars jarayonida foydalaniladigan metodlar asosida topshiriqlar tizimini shakllantirib olishlari maqsadga muvofiq hisoblanadi.

XULOSA: xulosa qilib aytadigan bo’lsak, yuqorida keltirilgan interfaol ta’lim texnologiyalari va lokal darajadagi texnologilar asosida biologiya darslarini tashkil etish jarayonida samarali foydalanish maqsadga muvofiq sanaladi. Demak, har bir o‘qituvchi interfaol metodlar, axborot-kommunikatsion texnologiyalari hamda local darajadagi texnologiyalarni o’zining pedagogik faoliyatida qo’llay olish kompetensiyalarini shakllantirgan bo‘lishi lozim.

Kalit so'zlar: ta’lim samaradorligi, lokal darajadagi texnologiyalar, interfaol metod, bilish faolligi, biologiya ilmiy dunyqarash, Assessment, Venn diagrammasi, Klaster, Charxpalak, hujayra qobig’i, eukariot va prokariot hujayra, DNK, RNK.

Iqtibos uchun: Pardayeva M.S. Biologiyani o‘qitishda lokal darajadagi pedagogik texnologiyalardan foydalanish metodikasi. // Inter education & global study. 2024. №10 B.323-331.

МЕТОДИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ ЛОКАЛЬНОГО УРОВНЯ В ОБУЧЕНИИ БИОЛОГИИ

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

© М.С. Пардаева[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье выделены методы использования локальных технологий и интерактивных методов, которые позволяют повысить эффективность обучения, активизировать познавательную деятельность учащихся в процессе обучения предмету биологии.

ЦЕЛЬ: осветить пути использования технологий и интерактивных методов локального уровня в преподавании биологии.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: содержит методические пособия по методике использования педагогических технологий локального уровня в преподавании биологии, данные опросов педагогов, участвовавших в учебных исследовательских работах и методических программах. Методы включают опросы, интервью, наблюдения в классе и анализ данных об успеваемости учащихся.

ОБСУЖДЕНИЕ И ВЫВОДЫ: важное практическое значение имеет то, что учитель в процессе преподавания учебного предмета биология сначала определяет, на каких предметах и на каком этапе процесса урока могут быть использованы локальные технологии. Также целесообразно, чтобы они сформулировали систему заданий на основе методов, используемых в процессе урока.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: подводя итог, можно сказать, что представленные выше технологии интерактивного обучения и технологии локального уровня целесообразно эффективно использовать в процессе организации уроков биологии. Таким образом, у каждого учителя должны быть сформированы компетенции, позволяющие применять интерактивные методы, информационно-коммуникационные технологии и технологии локального уровня в своей педагогической деятельности**.**

Ключевые слова: эффективность образования, технологии локального уровня, интерактивный метод, познавательная деятельность, биологическое мировоззрение, оценка, диаграмма Венна, кластер, Водяное колесо, клеточная оболочка, эукариотическая и прокариотическая клетка, ДНК, РНК.

Для цитирования: Пардаева М.С. Методика использования педагогических технологий локального уровня в обучении биологии. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 323-331.

METHODOLOGY FOR THE USE OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES AT THE LOCAL LEVEL IN THE TEACHING OF BIOLOGY

© Matonat S. Pardayeva[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Annotation

INTRODUCTION: this article highlights the methods of using local technologies and interactive methods that can improve the effectiveness of learning, enhance the cognitive activity of students in the process of teaching the subject of biology.

AIM: Purpose: to highlight the ways of using technologies and interactive methods at the local level in teaching biology.

MATERIALS AND METHODS: contains methodological manuals on the methodology of using local-level pedagogical technologies in teaching biology, data from surveys of teachers who participated in educational research and methodological programs. The methods include surveys, interviews, classroom observations, and analysis of student performance data.

DISCUSSION AND RESULTS: it is of great practical importance that the teacher, in the process of teaching the biology subject, first determines in which subjects and at what stage of the lesson process local technologies can be used. It is also advisable that they formulate a task system based on the methods used in the lesson process.

CONCLUSION: summing up, we can say that the interactive learning technologies and local-level technologies presented above should be effectively used in the process of organizing biology lessons. Thus, each teacher should have competencies that allow them to apply interactive methods, information and communication technologies and local-level technologies in their teaching activities.

Key words: ducational efficiency, local level technologies, interactive method, cognitive activity, biological outlook, evaluation, Venn diagram, cluster, Charkspalak, cell wall, eukaryotic and prokaryotic cell, DNA, RNA.

For citation: Matonat S. Pardayeva. (2024) ‘Methodology for the use of pedagogical technologies at the local level in the teaching of biology’, Inter education & global study, (10), pp. 323-331. (In Uzbek).

Dunyo miqyosida uzluksiz ta’lim tizimining barcha bosqichlarida ta’lim mazmuni va sifatini tubdan isloh qilish, shu asosda raqobatbardosh kadrlar tayyorlash hamda barkamol avlodni voyaga yetkazish muhim strategik yo‘nalishlardan biri sifatida belgilangan. Yuksak taraqqiyot sari intilib borayotgan jamiyatimizda bugungi kunda axborotlar shiddati va yangiliklar oqimi tobora o‘z ta’sirini ko‘rsatib bormoqda. Ayniqsa, bu jarayon jamiyatning asosiy qismini tashkil etuvchi yoshlar ongida keskin burilishlar, yangicha qarashlarni vujudga kelishiga ta’sir ko‘rsatmoqda. Yoshlar tarbiyasida, ta’limida qo‘llanilayotgan yangicha ta’sirchan yondashish ularning ertangi kunida ma’naviy-intellektual qiyofasini shakllantiruvchi poydevor bo‘lib xizmat qiladi.

Qolaversa, mamlakatimizda yangi tahrirda qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun asosida olib borilayotgan islohotlarning tub maqsadi ham, jamiyat talab qilayotgan ana shunday ma’naviy yetuk, barkamol, chuqur va mustahkam bilimli yoshlarni tarbiyalash, shuningdek, ta’lim tizimini tubdan isloh qilish va uning sifatini oshirish, o‘quvchilarning bilish

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

faoliyatini faollashtirish jarayonida o‘ziga xos yangicha yondashish bugungi kunda pedagog shaxsiga qo‘yilgan dolzarb vazifalardan biri sanaladi.

Mamlakatimizda kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan Davlat ta’lim standartlarining joriy qilinishi, umumta’lim maktablarida o’n bir yillik ta’limning tashkil etilishi, shuningdek, respublikamizning har bir hududida bosqichma-bosqich kimyo va biologiya fanlariga ixtisoslashtirilgan tayanch maktablar hamda mamlakatimiz tuman (shahar)larida kimyo va biologiya fanlarini chuqurlashtirib o‘qitishga ixtisoslashtirilgan maktablarning tashkil etishlishi, o‘z navbatida, umumiy o‘rta ta’lim maktablarining kimyo va biologiya o‘qituvchilari bilan bir qatorda bo’lajak o’qituvchilarning kasbiy kompetentligini shakllantirishga bo‘lgan yangi ehtiyojlarni keltirib chiqardi.

Bugungi kunda mamlakatimiz ta’lim tizimining barcha bosqichlarida xorijiy tajribalarga asoslangan, mahaliy ma’lumotlar bilan boyitilgan, fanning so‘nggi yutuqlarini o‘zida mujassamlashtirgan, nazariya va amaliyotning birligini ta’minlashga xizmat qiladigan “*Yangi avlod*” darsliklarning nashr ettirilmoqda. Xususan, biologiya o‘quv fanidan umumta’lim maktablarining 7-10-sinflarining o‘quvchilari uchun yangi tahrirdagi, mazmunan to‘liq yangilangan, amaldagi darsliklardan tubdan farq qiladigan darsliklar nashr ettirildi.

Barkamol avlodni har tomonlama uyg‘un kamol topishi va farovonligi, shaxs manfaatlarini ro‘yobga chiqarish sharoitlarini va ta’sirchan mexanizmlarini yaratish, eskirgan tafakkur va ijtimoiy xulq - atvor andozalarini o‘zgartirish mamlakatimizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning asosiy maqsadi va asosiy harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Xalqning boy intellektual merosi, umum-bashariy qadriyatlar asosida zamonaviy madaniyat, iqtisodiyot, fan, texnika va texnologiyalarning yutuqlari asosida kadrlar tayyorlashning mukammal tizimini shakllantirish O‘zbekiston taraqqiyotining muhim sharti”

Yuqorida keltirilgan vazifalarni amalga oshirish jarayonida umumiy o‘rta ta’lim muassasalarini biologiya o‘quv fani o‘qituvchilari va bo’lajak o’qituvchilar qo‘yidagilarni bilish talab etiladi: mavzuni tushuntirishda innovatsiyon texnologiyalardan o’zining pedagogik faoliyatida samarali foydalana olish; zamonaviy axborot-kommunikatsiyon texnologiyalarni joriy etish; yangi avlod darsliklarida berilgan mavzular mazmunini to’liq o’zlashtirganligi; lokal darajalardagi pedagogik texnologiyalardan darsning qaysi bosqichlarida qo‘llay olish kompetentligini shakllantirganligi; mavzu mazmunidan kelib chiqqan holda qaysi texnologiya yoki metodni tanlay olishi; laboratoriya, amaliy, loyiha ishlarida yangi metodlardan foydalanib aniq maqsadga erisha olish ko‘nikma, malaka, kompetensiyalarga ega bo‘lishlari lozim.

Ta’lim jarayonida o‘quvchi o‘qituvchining bevosita rahbarligida, ta’lim mazmuni, metodlari, vositalari va shakllari yordamida tirik organizmlarda ro‘y beradigan biologik qonun, nazariyalar, hodisa va voqealarning mohiyati, o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganadi, bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalarni egallaydi. O‘qituvchi ta’lim jarayonida o‘quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etadi, boshqaradi, nazorat qiladi, baholaydi va

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

o‘qitishdan ko‘zda tutilgan ta’limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlarni amalga oshirish orqali shaxsning har tomonlama rivojlanishiga zamin yaratadi.

O‘qituvchi uchun ta’lim jarayoni o‘quvchilarning faoliyati bilan uzviy bog‘langan va mazkur jarayonni tahlil qilib, umumlashtirib, tegishli hollarda o‘zgartirishlar kiritadigan ish jarayoni, kasbiy - metodik faoliyati sanaladi.

Ta’limni tashkil etishdan asosiy maqsad: mehnat bozorida raqobatbardosh darajaga va ixtisoslikka ega bo‘lgan, mas’uliyatli, o‘z kasbining ustasi, turdosh kasblarni erkin uddalaydigan, o‘z ixtisosligi bo‘yicha jahon standartlari darajasida samarali ish bajara oladigan, muntazam o‘z ustida ishlaydigan malakali mutaxassis-lar tayyorlashdan iborat. Tayyorlanayotgan kadrlarning malakali bo‘lishi bevosita ularga dars berayotgan o‘qituvchining kasbiy-metodik darajasining qay darajada takomillashganligiga bog‘liq.

Biologiya darslarida o‘rganilayotgan mavzuning didaktik maqsadi, vazifalari, mazmunidan kelib chiqqan holda, o‘quvchilarning bilish faoliyati individual, kichik guruhlarda va yalpi holda tashkil etish shakllaridan o‘z o‘rnida va samarali foydalanish bo‘lajak biologiya o‘qituvchilariga tavsiya etiladi.

Biologiya o‘qituvchilarini maktablarda faoliyat ko‘rsatishga metodik tayyorlash jarayonida o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish uchun darsni o‘quvchilarning o‘tgan mavzu yuzasidan o‘zlashtirgan bilimi, ko‘nikma va malakalarini aniqlash, ularni tizimlashtirish, yangi mavzu yuzasidan o‘zlashtirilgan bilim, ko‘nikma va malakalarni nazorat qilish va baholash, shuningdek, yangi mavzuni o‘rganish jarayonida interfaol ta’lim texnologiyalari amaliy ahamiyat kasb etadi.

Interfaol so‘zi inglizcha so‘z bo‘lib, “inter” - o‘zaro va “act” - harakat qilmoq ma’nolarini bildirib, ularning umumiy mazmuni interfaol - ya’ni o‘zaro harakat qilmoq ma’nosini anglatadi. Bunday o‘zaro harakat turlariga “talaba - o‘qituvchi” va “talaba-talaba” yoki “o’quvchi-o’quvchi”ning maqsadli harakatlarini kiritish mumkin. Interfaol o‘qitishda o‘qituvchi o‘quv faoliyatninig faol tashkilotchisi bo‘lib, o‘quvchilar bu faoliyatning sub’ekti sifatida namoyon bo‘ladi.

Interfaol o‘qitish bu ta’lim oluvchilarning bilish faoliyatini rivojlantirishning maxsus tashkiliy shakli bo‘lib, mazkur jarayonida ta’lim oluvchi o‘qitishning ob’ektidan o‘zaro hamkorlikning sub’ektiga aylanishi, o‘quv jarayonida faol ishtirok etishi bilan tavsiflanadi. O‘qitishning interfaol metodlari hayotiy vaziyatlarni modellashtirish, rolli o‘yinlardan foydalanish, muammolarni hamkorlikda yechishda ko‘rib chiqiladi. Interfaol o‘qitish o’quvchilardan axborotlarni o‘zlashtirish jarayonida faollik, ijodkorlik, mustaqillikni shakllantiribgina qolmay, ta’lim maqsadlarining to‘laqonli amalga oshishiga yordam beradi.

O‘quvchilarning bilish mustaqilligini samarali tashkil etish va oqilona boshqarish uchun bo‘lajak biologiya o‘qituvchilari quyidagi amallarni bajarishi lozim: o‘rganilayotgan mavzuning ta’limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsad-laridan kelib chiqqan holda, o‘quvchilarning bilish faoliyatini qaysi shaklda tashkil etish; o‘quvchilarning bilish mustaqilligini faollashtirish yo’llarini oldindan loyihalash; o‘qitishdan ko‘zda tutilgan maqsadni amalga oshirish yo‘llarini belgilash; dars davomida o‘quvchilarning bilish faoliyatidan olingan natijani tahlil qilish va uning maqsadga muvofiqligini tekshirib ko‘rish;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

zarur hollarda o‘quvchilarning bilish faoliyati loyihasiga tegishli tartibda o‘zgartirishlar kiritish.

Shuningdek, bo’lajak o‘qituvchi o’zining pedagogik faoliyatida lokal darajadagi pedagogik texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilarni interfaol harakat qilishlari orqali bilish faoliyatini faollashtirishiga, fan asoslarini mazmunan anglab yetishlari uchun zamin tayyorlaydi.

O‘qituvchi biologiya o‘quv fanini o‘.qitish davomida dastavval qaysi mavzularda va qaysi bosqichida lokal texnoloiyalardan dars jarayonining qaysi bosqichlarida foydalanish mumkinligini aniqlab olishlari muhim amaliy ahamiyatga ega sanaladi. Shuningdek, dars jarayonida foydalaniladigan metodlar asosida topshiriqlar tizimini shakllantirib olishlari maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Biologiya o’quv fanini o‘qitishda lokal darajadagi pedagogik texnologiyalar foydalanish deyilganda darsning muayyan bir qismida uy vazifasini so‘rash, yangi o‘rganilgan mavzuni mustahkamlash bosqichida foydalaniladigan texnologiyalar tushuniladi.

Biologik ta’lim sifatini oshirish jarayonida lokal darajadagi texnologiyalardan “Keys-stadi”, “Insert”, “Klaster”, “Venn diagrammasi”, “Aqliy hujum”, “Kichik guruhlarda ishlash”, “SWOT-tahlil”, “FSMU”, “Assesment”, “Sinkveyn”, “Charxpalak”, “Tushunchalar tahlili” kabi bir qator metod va texnologiyalaridan dars jarayoniga foydalanish natijasida tirik organizmlarda boradigan biologik jarayonlar, voqea va hodisalarning tub mohiyatini to’liq o’zlashtirishga erishish mumkin. Quyida lakal darajadagi texnologiyalardan foydalanish yo’llariga to’xtalsak.

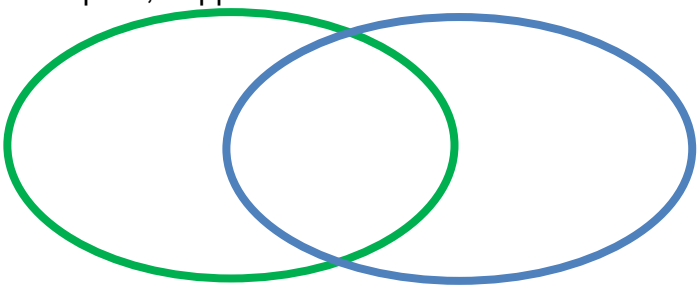
Umumta’lim maktablarining 7-sinf o’quvchilari uchun mo’ljallangan “Biologiya” darsligidan o’rin olgan Eukariot hujayra. Hujayra qobig‘i mavzusini o’qitish davomida bilimlarni faollashtirish (motivatsiya) bosqichida “Assesment”dan foydalanish tavsiya etiladi. Mazkur metod ta’lim oluvchilarning bilim darajasini baholash, nazorat qilish, o‘zlashtirish ko‘rsatkichi va amaliy ko‘nikmalarini tekshirishga yo‘naltirilgan. Mazkur texnika orqali ta’lim oluvchilarning bilish faoliyati turli yo‘nalishlar (test, amaliy ko‘nikmalar, muammoli vaziyatlar mashqi, qiyosiy tahlil, simptomlarni aniqlash) bo‘yicha tashhis qilinadi va baholanadi.

Test	**Qiyosiy tahlil**
Tirik organizm hujayralarida uglerod, vodorod, kislorod va azot barcha kimyoviy elementlar-ning necha foizdan ortiq qismini tashkil etadi? A)10% B)50% C)2% D)90%	DNK va RNK o‘rtasidagi farqni qiyosiy tahlil qiling?
Simtom	**Amaliy ko‘nikma**
Hujayra...	Prokariot va eukariot hujayrasining har biriga xos bo‘lgan 3 tadan xususiyat yozing?

Shuningdek, hujayra membranasi orqali moddalarning passiv va aktiv transport orqali o‘tish jarayonidagi o‘xshashlik va farqli hamda umumiy jihatlarini Venn diagrammasi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

asosida tahlil qilishni tavsiya etamiz. Mazkur metod turli tushunchalar, asoslar, tasavurlarning analiz va sintezini ikki aspekt orqali ko‘rib chiqish, ularning umumiy va farqlovchi jihatlarini aniqlash, taqqoslash imkonini beradi.

1-rasm. Klasterning umumiy ko’rinishi.

Shu mavzuni refleksiya bosqichida esa charxipalak texnologiyasidan foydalanish qo’l keladi. Ushbu texnologiya bo‘lajak o‘qituvchilarda muayyan mavzu bo‘yicha o‘zlashtirilgan kasbiy axborotlarni mustahkamlash, analiz-sintez qilish, takrorlash, baholash va mustaqil-ijodiy ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur texnologiyadan mavzuga mos ravishda uy vazifalarini takrorlashda, baholashda va nazorat ishlarida foydalanish maqsadga muvofiqdir. Texnologiyani amalga oshirishda ishtirokchilar to‘rt kishidan iborat kichik guruhlarga bo‘linadi va ularga aniq mavzu bo‘yicha tayyorlangan tarqatma materiallar tarqatiladi; berilgan harakat hususiyatlari ichidan o‘zlari to‘g‘ri deb topgan harakatni ko‘rsatilgan kataklar ichiga maxsus belgilar (+, -, X, Y) bilan belgilash tushuntiriladi; har bir guruh a’zosi individual tarzada ko‘rsatilgan kataklarga o‘z javoblarni belgilaydi va o‘qituvchi navbatdagi bosqichda guruhlarning javoblar varaqasini soat strelkasi tartibida almashtiradi; bu harakat to har bir guruhning dastlabki ishi o‘ziga qaytib kelguniga qadar takrorlanadi. Tarqatma materiallar o‘z egalariga yetib kelganidan so‘ng o‘qituvchi to‘g‘ri javoblarni o‘qib eshittiradi. Ishtirokchilar to‘g‘ri javoblarni dastlabki belgilari bo‘yicha tekshirib, har bir to‘g‘ri javobni “1” ball bilan baholaydilar. Trening yakunida o‘qituvchi baholash mezonini o‘qib eshittiradi va har bir ishtirokchi yig‘gan to‘g‘ri javoblari bo‘yicha o‘z-o‘zini baholaydi. (Masalan, harakatlar 12 ta bo‘lsa, bunda: 11-12 to‘g‘ri javob uchun “a’lo”, 9-10 ta to‘g‘ri javob uchun “yaxshi”, 6-8 ta to‘g‘ri javob uchun “qoniqarli” baho beriladi). Trener baholarga aniqlik kiritadi va mashg‘ulotning zaruriy jihatlarini umumlashtirib, xulosalaydi Mazkur texnologiyadan quyidagi ko’rinishda foydalanish maqsadga muvofiq.

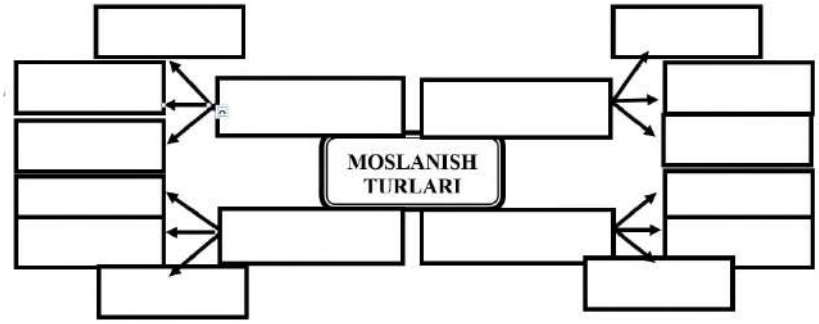
№	Organik olam vakillari	EUKARIOT HUJAYRA. HUJAYRA QOBIG‘I		
		Eukariot hujayra	**Prokariot hujayra**	**Hayotning hujayrasiz shakli**
1.	Kokklar		+	
2.	Eritrositlar	+		
3.	Faglar			+
4.	Molodilo	+		
5.	Batsilla		+	

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

6.	Viruslar			+
7.	Tradeskansiya	+		
8.	Vibrionlar		+	
9.	Tamaki mozaikasi			+
10.	Qizil muxomor	+		

Biologiya darslarida bo‘lajak biologiya o‘qituvchilari yoki o‘quvchilarning o‘zlashtirgan bilimlarini tizimlashtirish, mustahkamligini ta’minlash maqsadida Klaster metodidan foydalanish muhim o‘rin tutadi.

2-rasm. Klasterning umumiy ko’rinishi.

Klaster metodi bitta mavzu yoki bob bo‘yicha yaxlit tuzish o‘quvchilarning tizimli fikr yuritishlariga zamin yaratadi. Klaster metodi asosida asosiy g‘oya yoki tushuncha o‘rin oladi.

Klaster metodidan nafaqat, yangi mavzuni o‘rganish jarayonida, balki o‘quvchilarning o‘zlashtirgan bilimlarini kutilmagan yangi vaziyatda qo‘llash orqali baholashda foydalanish mumkin. O’qituvhchi dars jarayonida o’quvchilarga darslikdan olgan nazariy bilimlari asosida yuqorida berilgan “Klaster”ni to‘ldirish taviya etadi.

Yuqorida keltirilgan tavsiyalar asosida o’qituvchi biologik ta’lim jarayonida o’qitish sifatini oshirish bilan bir qatorda o’quvchilar orasida quyidagi xususiyatlarni shakllantirishga zamin tayyorlaydi: guruh yoki jamoa bilan hamkorlikda ishlash kompetensiyalarini shakllantiradi; o’rtaga qo’yilgan muammoni hal qilishga ijodiy yondashish yo’llarini izlab toppish ko’nikmalarini tarkib toptiradi; guruh yoki jamoadoshlari bilan ruhiy va do’stona munosabatlarni vujudga keltirish; jamoa o’rtasida o‘zining ichki imkoniyat va qobiliyatlarini to‘liq namoyon qila olish; berilgan muammo yuzasidan erkin fikrlash, fikrlarni umumlashtirish, eng muhimlarini saralash; o‘z faoliyatini nazorat qilish va mustaqil baholash; o‘zining imkoniyatlari va kuchiga ishonch hosil qilish; turli vaziyatlarda harakatlanish va murakkab vaziyatlardan chiqa olish ko‘nikmalarini o‘zlashtirish.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O.S.Xolmurodova, A.A.Ishanov, M.S.Pardayeva, U.M.Omonqulov Biologiyani o‘qitishda innovatsion texnologiyalar [Matn]: o‘quv qo‘llanma/– Toshkent: “Zuxro baraka biznes” nashriyoti, 2024. - 280 b.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

2. Ergashevich, R. U., Salimovna, P. M., & Mamayusufovich, A. S. (2023). Ways to use pedagogical technologies at the local level in biology lessons. European International Journal of Pedagogics, 3(05), 22-29.
3. Ergashevich, R. U., & Mamayusufovich, A. S. (2023). Issues of using integrative knowledge in forming students'professional competence.
4. Raxmatov va boshqalar Biologiya o‘qituvchilari uchun metodik qo‘llanma. 7 - sinf. –T.: – 2022 . – 160 b.
5. Saparov K. A. va boshqalar Biologiya: Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 7 - sinfi uchun darslik. –T.: “Zukko kitobxon bosmaxonasi”, 2022. – 176 b.
6. Омонкулов, У. (2024). Iqtidorli o ‘quvchilar bilan ishlash metodikasi. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences, 4(2).
7. OMONQULOV, U. B. (2024). BO ‘LAJAK BIOLOGIYA O ‘QITUVCHILARINING IQTIDORLI O ‘QUVCHILAR BILAN ISHLASHGA METODIK TAYYORLASHNING KONSEPTUAL ASOSLARI. News of UzMU journal, 1(1.2), 177-180.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Pardayeva Matonat Salimovna**, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti mustaqil tadqiqotchisi, [**Пардаева Матонат Салимовна,** исследователь Ташкентского государственного педагогического университета им. Низами], [**Matonat S. Pardayeva,** researcher at Tashkent State Pedagogical University named after Nizami]; O‘zbekiston, 100070, Shahar: Toshkent, Tuman: Chilonzor, Bunyodkor shoh ko‘chasi (sobiq Xalqlar Do‘stligi),27, [аддрес: Узбекистан, 100070,Город:Ташкент, Район: Чиланзор, улица Бунёдкор (бывшая Дружбы Народов), 27], [address: Uzbekistan, 100070, City: Tashkent, District: Chilonzor, Bunyodkor Avenue (formerly Friendship of Peoples), 27].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

TA'LIMDA REVERSIV VA IMMERSIV TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH

© G.E. Turaeva[1]✉
[1]Termiz Davlat Universiteti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqola boshlang'ich maktabda axborot texnologiyalari bo'yicha ta'lim jarayonini rivojlantirishda reversiv va immersiv texnologiyalarni qo'llash imkoniyatlarini ko'rib chiqadi. Muallif ushbu texnologiyalarning afzalliklarini, o'quvchilar tomonidan materialni o'zlashtirishga ta'sirini tahlil qilib, ta'lim jarayonida samarali qo'llash uchun metodikalar va vositalarni taklif qiladi.

MAQSAD: ushbu ishning asosiy maqsadi ta'lim jarayonida reversiv va immersiv texnologiyalarni qo'llashni takomillashtirish, shuningdek, ularning o'quvchilarda ta'limiy ko'nikmalar va malakalarni rivojlantirishdagi ta'sirini, o'qitish samaradorligini oshirishni va o'quv materialiga yanada chuqurroq kirish imkoniyatlarini kengaytirishni o'rganishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: maqsadga erishish uchun tadqiqotda quyidagi usullar qo'llanildi: pedagogikada reversiv va immersiv texnologiyalarga oid mavjud yondashuvlar va kontseptsiyalarni o'rganish, turli texnologiyalarni ta'lim muassasalarida sinovdan o'tkazish, bu texnologiyalarning o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishiga ta'sirini baholash, reversiv va immersiv texnologiyalarni qo'llash orqali an'anaviy va yangi o'qitish metodlari o'rtasidagi farqlarni o'rganish.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, reversiv va immersiv texnologiyalarni qo'llash o'quvchilarni o'qish jarayoniga yanada faolroq jalb qiladi. Ushbu texnologiyalar o'quvchilarga o'quv materiallari bilan yanada faol o'zaro aloqada bo'lish imkonini beradi, immersiv texnologiyalar haqiqiy tajriba hissini yaratish orqali yoki o'quvchilarga ta'lim jarayonida faol ishtirok etish imkoniyatini berish orqali (reversiv texnologiyalar) o'qitish samaradorligini oshiradi.

Reversiv texnologiyalar: O'quvchilarni o'quv materiallari va vazifalarni ishlab chiqish va to'g'irlash jarayoniga jalb qilish ularning tanqidiy fikrlash va ijodiy yondashuvini rivojlantirishga yordam beradi.

Immersiv texnologiyalar: Virtual yoki qo'shimcha haqiqatlarni yaratish orqali o'quvchilarga ta'limiy vaziyatlarga botirish imkonini beradi, bu esa ayniqsa amaliy va laboratoriya mashg'ulotlari uchun samarali.

XULOSA: reversiv va immersiv texnologiyalarni ta'limda qo'llash yangi imkoniyatlar yaratadi, o'quv jarayonini rivojlantirishga turtki beradi. Ushbu texnologiyalar ta'lim

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

muassasalariga samarali qo'llanilishi mumkin, bu esa o'qitish sifatini oshiradi va o'quvchilarning o'quv materialini yaxshiroq tushunishlariga yordam beradi. Kelgusida ushbu texnologiyalarni yanada rivojlantirish va takomillashtirish, ularni ta'lim jarayonlariga kengroq moslashtirish va tatbiq etish muhim bosqich bo'ladi.

Kalit so'zlar: reversiv texnologiya, immersiv texnologiya, virtual o'qish, immersiv o'qish, metod, raqamli texnologiyalar, metodik va texnologik.

Iqtibos uchun: Turaeva G. E. Ta'limda reversiv va immersiv texnologiyalardan foydalanishni takomillashtirish. // Inter education & global study. 2024. №10 B.332-340.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕВЕРСИВНЫХ И ИММЕРСИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАНИИ

© Г.Э. Тураева [1]✉
[1]Термезский государственный университет, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: данная статья рассматривает возможности совершенствования образовательного процесса в начальной школе через использование реверсивных и иммерсивных технологий при обучении информационным технологиям. Авторы анализируют преимущества данных технологий, их влияние на усвоение материала учащимися, а также предлагают методики и инструменты для эффективного применения в учебном процессе.

ЦЕЛЬ: основной целью данной работы является совершенствование использования реверсивных и иммерсивных технологий в образовательном процессе, а также анализ их воздействия на развитие образовательных навыков и умений у студентов, повышение эффективности обучения и расширение возможностей для более глубокого погружения в учебный материал.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: для реализации поставленной цели в исследовании использованы следующие методы: исследование существующих подходов и концепций реверсивных и иммерсивных технологий в педагогике, апробация различных технологий в образовательных учреждениях, сбор данных о влиянии этих технологий на успеваемость и восприятие материала студентами, изучение различий между традиционными и новыми методами обучения с применением реверсивных и иммерсивных технологий.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что использование реверсивных и иммерсивных технологий значительно повышает вовлеченность студентов в процесс обучения. Эти технологии позволяют студентам более активно взаимодействовать с учебным материалом, создавая ощущение реального опыта (иммерсивные технологии) или позволяя им активно участвовать в образовательном процессе, меняя подходы и методы обучения (реверсивные технологии).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Реверсивные технологии: включение студентов в процесс разработки и корректировки учебных материалов и заданий способствует формированию у них критического мышления и творческого подхода.

Иммерсивные технологии: позволяют создавать виртуальные или дополненные реальности, что помогает студентам погрузиться в учебные ситуации, что особенно эффективно для практических и лабораторных занятий.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: использование реверсивных и иммерсивных технологий в образовании открывает новые горизонты для развития обучающих процессов. Эти технологии могут быть эффективно интегрированы в образовательные учреждения для повышения качества обучения и улучшения восприятия учебного материала студентами. В будущем важным этапом будет дальнейшая разработка и совершенствование этих технологий с целью их более широкой адаптации и внедрения в учебные процессы.

Ключевые слова: реверсивная технология, иммерсивная технология, виртуальный обучение, иммерсивное обучение, метод, цифровые технологии, методические и технологические.

Для цитирования: Тураева Г.Э. Совершенствование использования реверсивных и иммерсивных технологий в образовании. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 332-340.

IMPROVING THE USE OF REVERSIVE AND IMMERSIVE TECHNOLOGIES IN EDUCATION

© Gulnoza E. Turaeva [1]✉
[1]Termiz State University, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article examines the opportunities for improving the educational process in primary schools through the use of reversive and immersive technologies in teaching information technologies. The authors analyze the advantages of these technologies, their impact on student learning, and propose methodologies and tools for their effective application in the educational process.

AIM: the main objective of this work is to improve the use of reversive and immersive technologies in the educational process and analyze their impact on the development of educational skills and abilities in students, enhancing the effectiveness of learning and expanding opportunities for a deeper engagement with the educational material.

MATERIALS AND METHODS: to achieve the goal, the study used the following methods: investigation of existing approaches and concepts of reversive and immersive technologies in pedagogy, piloting various technologies in educational institutions, gathering data on the impact of these technologies on student performance and material

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

perception, and studying the differences between traditional and new teaching methods incorporating reversive and immersive technologies.

DISCUSSION AND RESULTS: the results of the study showed that the use of reversive and immersive technologies significantly increases student engagement in the learning process. These technologies allow students to actively interact with learning materials, either by creating a sense of real experience (immersive technologies) or enabling them to actively participate in the educational process by changing teaching approaches and methods (reversive technologies).

Reversive Technologies: Involving students in the development and adjustment of learning materials and assignments contributes to the formation of critical thinking and creative approaches.

Immersive Technologies: They allow the creation of virtual or augmented realities, helping students immerse themselves in educational situations, which is especially effective for practical and laboratory sessions.

CONCLUSION: the use of reversive and immersive technologies in education opens new horizons for the development of educational processes. These technologies can be effectively integrated into educational institutions to improve the quality of teaching and enhance students' understanding of the learning material. In the future, an important step will be the further development and refinement of these technologies for their broader adaptation and implementation in educational processes.

Key words: reversive technology, immersive technology, virtual learning, immersive learning, method, digital technologies, methodological and technological.

For citation: Gulnoza E. Turaeva (2024) 'Improving the use of reversive and immersive technologies in education', Inter education & global study, (10), pp. 332-340. (In Russ).

Цель исследования – представить важные особенности технологии иммерсивного обучения, условия ее использования, преимущества и риски.

Методологические подходы включают реверсивные принципы, а также системный и интегративный подходы с использованием таких методов, как качественный контент-анализ, сравнительные аналитические методы и иммерсивные технологии.

Раскрытие сущности иммерсивного образования при преподавании информационных технологий в начальном образовании, формирование системных особенностей иммерсивного и реверсивного образования, обоснование важности его использования в образовательной системе, а также определение качества иммерсивных образовательных программ. считается предложенным критерием предоставления. Доказано, что для реализации иммерсивного образования необходимо соблюдение ряда условий:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

- образовательным организациям нужна система управления обучением, а также программное обеспечение, которое поможет им преобразовать контент в стандартную структуру курса, которую затем можно будет перенести на несколько курсов.
- предусмотрено разработать возможность использования выводов и рекомендаций, имеющих практическое значение, для внедрения иммерсивного и реверсивного образования на всех этапах образовательной системы.

В последние годы растет интерес к иммерсивному обучению при преподавании информационных технологий в начальном образовании. Это неудивительно, с одной стороны, с точки зрения развития цифровых технологий, а с другой – с точки зрения актуальных проблем повышения эффективности образования. Дискурс в области иммерсивного образования при преподавании информационных технологий в начальном образовании охватывает два основных взаимоинтегрированных направления: методические и технологические; с технологической точки зрения иммерсивное и реверсивное обучение включает в себя использование возможностей виртуальных информационных технологий, а с методологической – использование технологии, ее проектирование и обоснование ее внедрения.

Статья вращается вокруг четко определенного контраста между использованием новейших цифровых технологий в образовании и реальностью их использования в образовании, а также возможностями, предоставляемыми иммерсивным и реверсивным обучением при преподавании информационных технологий в начальном образовании. Считается, что он был построен. Для преодоления этого противоречия в статье даны соответствующие рекомендации.

Современное общество находится в цифровой эпохе, где информационные технологии играют ключевую роль во всех сферах жизни. В этом контексте важно обеспечить эффективное обучение информационным технологиям уже на начальном этапе образования. Использование реверсивных и иммерсивных технологий открывает новые возможности для улучшения учебного процесса и развития учеников.

Иммерсивное обучение при преподавании информационных технологий в начальном образовании является способом повышения качества образования и обеспечения права учащихся на получение качественного образования и, как следствие, интересов успешного профессионального и личностного самоуправления. Лида понимает личностно-ориентированную парадигму как средство активации. Под иммерсивным обучением мы подразумеваем метод обучения, использующий искусственную или смоделированную среду для глубокого погружения в процесс обучения и использования цифровых форм для визуализации и приобретения необходимых навыков. Этого погружения можно достичь за счет

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

использования виртуальной, дополненной, смешанной реальности и 360-градусного видео, и это способ напрямую привлечь внимание ученика к уроку.

Интеграция реверсивных и иммерсивных технологий в учебный процесс позволяет детям не просто учиться о информационных технологиях, а самостоятельно опытно познавать их. Это способствует более глубокому усвоению материала, развитию креативности, улучшению коммуникативных навыков и стимулированию интереса к изучению новых технологий.

В преподавании информационных технологий в раннем методическом начальном образовании - рассмотрение реверсивного и иммерсивного образования как социально-педагогического проекта, его развитие с появлением инновационных цифровых технологий и задача повышения актуальности их компетенций в образовательной системе зависят и требует специальной методологии.

Для эффективного использования реверсивных технологий, учителя могут создавать видеоуроки с объяснением материала, заданиями для самопроверки и возможностью задавать вопросы в онлайн формате. Для иммерсивных технологий можно разрабатывать виртуальные лаборатории, симуляторы и игровые приложения для практического применения знаний.

Теоретической основой исследования являются правила теории иммерсивного и реверсивного образования при преподавании информационных технологий в начальном образовании, то есть концепция образовательной программы, сочетающей в себе социальные и технические элементы. В рамках метода системного анализа проблемная область темы исследования описывается на основе информации различных публикаций в открытых источниках. Следует отметить, что в узбекских источниках методических исследований по техническому обеспечению реверсивного и иммерсивного образования меньше, чем в других языковых источниках, что наглядно отражает уровень использования иммерсивного и реверсивного образования в стране. Источники показывают, что интерес к проблеме возник в 90-х годах прошлого века в контексте развития цифровых технологий виртуального и дополнительного образования. Обзор литературы по этой теме в российских источниках можно найти в научных исследованиях Ю.В. Корнилов. Анализы показали, что иммерсивные форматы эффективны в разных контекстах и для разных целевых групп, включая школьников, студентов и студентов, сотрудников компаний и корпораций.

Иммерсивное и реверсивное образование является одной из форм повышения и активизации эффективности образования в рамках стратегии цифровизации образования, цели которой включены в национальные проекты «Цифровая экономика Республики Узбекистан», национальный проект «Образование» Проект «Цифровые информационные технологии» — один из них. Иммерсивное обучение предполагает наличие искусственной (моделируемой) среды, которая позволяет учащимся полностью участвовать в обучении, устраняя при этом отвлекающие факторы. Следует отметить, что использование иммерсивного формата помогает в

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

полной мере реализовать право обучающихся на получение качественного образования, поскольку цель данной программы – способствовать устранению различий в учебно-методическом оборудовании образовательных организаций, а также предоставить обучающимся возможности, включая современное оборудование и процессы обучения с соответствующими специалистами. Хотя основной особенностью иммерсивного обучения является использование современных цифровых технологий, его не следует путать с экспериментальным обучением. В таблице 1 ниже суммированы основные различия.

Таблица № 1. Изложены различия между иммерсивным и реверсивным обучением и экспериментальным обучением.

Иммерсивное обучение	**Реверсивное обучение**
Используются такие технологии, как виртуальные, расширенные и использование новейших инструментов информационных технологий.	Технология обычно не требуется.
Используются различные игры.	Геймификация (геймификация) не используется.
Динамическая нагрузка, быстрое изменение	Статическая нагрузка. Небольшой изменение
Действия.	Действия.
Использование разработок и оборудования по таким направлениям, как организация качества образования при организации образовательного процесса.	Обучение происходит только за счет активации способностей учащихся.

Разработки по таким направлениям, как внедрение иммерсивного и образовательного процесса в сфере образования, параметры образовательного процесса, влияние технологий на взаимодействие преподавателя и ученика, организация учебного процесса, организация качества образования и могут быть интерпретированы с использованием накопленного опыта.

Проводятся научные исследования по использованию информационных технологий в начальном образовании и подготовке кадров. Например, в Ташкентском университете информационных технологий в 2015 году изучалась эффективность использования иммерсивного процесса обучения для обучения учащихся начальной и старшей школы путем сравнения успешности освоения процессов урока традиционными методами.

То есть иммерсивное обучение:

- это естественный метод обучения, обеспечивающий высокий уровень иммерсия, в рамках которого одновременно активируются несколько отделов мозга, что повышает результат учебного процесса, а сенсорное обучение повышает связь учащихся с учебный материал. Благодаря этому стимулируется творчество, развивается мотивация, формируется способность решать задачи, запоминать информацию, изучать новые темы и приобретать новые навыки;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

- за счет индивидуализации обучения и установленного механизма обратной связи с учителем способствует нормализации неравенства в образовательной среде и ресурсах, а также различий в индивидуальных стилях и особенностях обучения;

- позволяет интересно подать новую информацию;

- сотрудничество студентов в разных местах, регионах обеспечивает дружеские отношения, что очень важно в условиях Узбекистана, поскольку некоторые образовательные организации могут располагаться в очень отдаленных районах, а в некоторых регионах студенты могут не иметь современных продуктов информационных технологий для освоения компетенции;

- умственно помогает поддерживать мотивацию и эмоциональное, интеллектуальное и нравственное участие учащихся, что предотвращает отвлечение учебного интереса к предмету

Следует отметить, что эффективное реверсивное и иммерсивное обучение требует использования значимого для учащихся контента, то есть требует тщательного выбора системы обучения. Несмотря на все преимущества иммерсивного образования, сложность его проектирования и реализации можно рассматривать как проблему. Проблемы включают отсутствие оборудования и нехватку подготовленных специалистов.

Успешное развитие иммерсивного и реверсивного образования требует дальнейшей разработки следующих вопросов: изменение роли преподавателя с учетом новых компетенций и навыков для разработки и реализации иммерсивного и реверсивного образования, трудностей разработки программ, сложности группового включения и управления в виртуальной среде; разработка различных аспектов технологии проектирования иммерсивных и реверсивных образовательных программ; использование иммерсивных и реверсивных образовательных технологий предполагает использование рисков для здоровья и методов их минимизации.

В ходе исследования предполагается, что различные категории учителей участвуют в разработке, производстве и использовании современных цифровых технологий как социального методологического проекта реверсивного и иммерсивного образования при преподавании информационных технологий в начальном образовании. В то же время необходимо увеличить вклад традиционных средств или методов обучения, таких как видео, аудио, анимация, интерактивные задачи, ролевые игры и игры, в иммерсивное обучение.

Иммерсивное обучение при правильном использовании способствует уважению между обучающимся и преподавателем, интересу к процессу обучения, а эмоциональная вовлеченность учащихся и их целенаправленное вовлечение в процесс обучения, обеспечивает индивидуализацию обучения. Для эффективной реализации иммерсивного и реверсивного образования предполагается, что важно внедрить реверсивное и иммерсивное образование в преподавание информационных технологий в школах, особенно в начальной школе, и использовать его для повышения эффективности подготовки будущих кадров.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Использование реверсивных и иммерсивных технологий при обучении информационным технологиям в начальном образовании является ключевым элементом современного образования. Эти технологии способствуют развитию ключевых навыков учащихся, подготавливая их к цифровой реальности и повышая качество образования в целом. Совершенствование использования реверсивных и иммерсивных технологий в начальном образовании требует комплексного подхода, который должен включать в себя подготовку педагогов, обеспечение оборудованием и разработку специализированных образовательных программ.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Бутов Р.А., Григорьев И.С. Технологии виртуальной и дополненной реальности для образования [Электронный ресурс] / Р.А. Бутов, И.С. Григорьев // Электронный журнал “Про_ДОД” от 04/24/2018. Режим доступа: https://prodod.moscow/archives/6428.
2. М.Р. Зайнуллина, Я.И. Морозова // Научные труды Центра перспективных экономических исследований. - 2020. - № 19. - С. 62-67. - Режим доступа: https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44680041.
3. Thompson S. Immersive Learning: Why is it Effective? [Электронный ресурс] / S. Thompson // Platform VirtualSpeech. - 23.03.2021. - Режим доступа: https://virtualspeech.com/blog/immersive-learning.
4. Nabokova L.S., Zagidullina F.R. Prospects for the introduction of augmented and virtual reality technologies in the sphere of the educational process of higher education/ L.S. Nabokov, F.R. Zagidullina // Professional education in the modern world. - 2019. - V. 9. - № 2. - P. 2710-2719.- Access mode: https://profed.nsau.edu.ru/jour/article/view/563/546
5. Turaeva, G. E. (2022, February). Some aspects of educating students to become highly qualified and competitive personnel. In Conference Zone (pp. 163-165).
6. Turaeva, G. E. (2021). Improving the efficiency of the educational process using computer technology. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(8), 407-410.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Turaeva Gulnoza Ergashyevna**, o'qituvchi, [**Тураева Гулноза Эргашевна,** преподаватель], [**Gulnoza E. Turaeva**, teacher]; manzil: O‘zbekiston, Termiz sh., “Barkamol avlod” ko'chasi, 43-uy [адрес: Узбекистан, ул. «Баркамол авлод», 43, г. Термез], [address: Uzbekistan, 43, “Barkamol avlod” st., Termez city]
E-mail: gturayeva@tersu.uz

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

TA'LIM TIZIMIDA JISMONIY TARBIYA UNING MUAMMOLARI VA ULARNI YECHISH YO'LLARI

© H. Kamoliddin[1]✉

[1]Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, Denov, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining ta'lim tizimida jismoniy tarbiya fanining o'rni, yosh avlodning sog'lom, ruhan tetik, kreativ fikrlay oladigan shaxs bo'lib voyaga etishlarida jismoniy tarbiyaning ahamiyati yoritib o'tilgan. Shuningdek, jismoniy tarbiya fanining hozirgi kundagi muammolari va ularni yechish yo'llari ilmi jihatdan tahlil etilib, berilgan taklif va tavsiyalar jismoniy tarbiya fanining rivojlanishida va el koriga yaraydigan mard o'g'lonlarni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimida jismoniy tarbiyaning samaradorligini oshirish, o'quvchilarning jismoniy tayyorgarligini yaxshilash va ularda jismoniy tarbiya faniga bo'lgan qiziqishni oshirishga qaratilgan samarali usullarni aniqlashdir. Tadqiqotda ta'lim muassasalaridagi mavjud kamchiliklar, masalan, jismoniy faollik darajasining pastligi, o'quvchilarda ongli ehtiyojning yetishmasligi va mustaqil ta'limga bo'lgan qiziqishning pastligi kabi muammolarni bartaraf etish uchun yangi pedagogik va metodik yondoshuvlar ishlab chiqiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda quyidagi usullar qo'llaniladi:

-eksperimental tadqiqotlar: ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiyaning samaradorligini o'rganish uchun anketalar, so'rovlar va testlar orqali o'quvchilarning jismoniy tayyorgarligini baholash;

-adabiyotlar tahlili: O'zbekiston va xorijiy tadqiqotchilarning jismoniy tarbiya sohasidagi ishlanmalari va metodikasi tahlil qilinadi;

-sotsiologik usullar: O'quvchilar, o'qituvchilar va psixologlar bilan intervyular o'tkazish, jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining qiziqarli va samarali o'tishiga oid fikrlarni yig'ish;

-eksperimentlar va testlar: O'quvchilarda jismoniy tayyorgarlik va jismoniy faollikni baholash uchun ko'plab test va o'quv mashg'ulotlari o'tkaziladi. Jismoniy mashqlarni bajarish natijalari, o'quvchilarning sog'lig'ini yaxshilash darajasi, va pedagogik metodlarning samaradorligi o'rganiladi;

-metodika yaratish: Jismoniy tarbiya faniga bo'lgan qiziqishni oshirish, o'quvchilarning jismoniy tayyorgarligini mustahkamlash va jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining sifatini oshirish uchun yangi dars shakllari va metodikalar ishlab chiqiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston ta’lim tizimida jismoniy tarbiya fanining samaradorligini oshirish uchun bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur:

-individual yondashuv: Jismoniy mashqlarni o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda shakllantirish va amaliyotlarda individual dasturlarni yaratish talab etiladi.

-jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarining o‘zgartirilgan shakllari: Jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarini faqat maqsadli jismoniy mashqlar bilan cheklamayn, balki o‘quvchilarni ijodiy faoliyatga jalb etish, yangi o‘quv usullari va texnologiyalarini qo‘llash zarur.

-o‘quvchilarda jismoniy faoliyatga qiziqish yaratish: O‘quvchilarda jismoniy faollikni oshirish uchun ularning jismoniy qobiliyatlari va iste’dodlarini rivojlantiruvchi motivatsiya tizimlari yaratilishi kerak.

-maktabdan tashqari faoliyat: O‘quvchilarning bo‘sh vaqtida jismoniy mashqlarni bajarish uchun maktabdan tashqaridagi faoliyatlar va sport turlari tashkil etilishi lozim.

-pedagogik tayyorgarlik: O‘qituvchilarni jismoniy tarbiya sohasida malakali o‘qituvchilar sifatida tayyorlash, ular uchun yangi metodikalar va pedagogik usullarni o‘rgatish zarur.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, jismoniy tarbiyani yanada samarali qilish uchun ta’lim muassasalarida jismoniy tarbiya mashg‘ulotlari, o‘quvchilarning individual ehtiyojlari va xususiyatlari asosida tashkil etilishi kerak. Bu orqali jismoniy tarbiya fanining o‘quvchilar orasidagi nufuzini oshirish, ularning jismoniy tayyorgarligini yaxshilash, sog‘lom va faollikni davom ettirishga imkon yaratadi.

XULOSA: o‘qituvchilar sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish va har bir o‘quvchi hayotida sportga bo‘lgan ehtiyojni targ‘ib qilish metodikasini ishlab chiqishlari kerak. Ushbu usul nafaqat o‘quvchining jismoniy, balki ruhiy salomatligini, shuningdek, shaxsiy o‘zini o‘zi takomillashtirishning asosiy kuchlaridan biri bo‘lgan hissiy-irodaviy fonni rivojlantirishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: bilim, ko‘nikma, ta’lim tizimi, jismoniy tarbiya, jismoniy rivojlanish, mustaqil ta’lim, gigienik norma.

Iqtibos uchun: Kamoliddin H. Ta’lim tizimida jismoniy tarbiya uning muammolari va ularni yechish yo‘llari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.341-349.

ФИЗИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ, ЕГО ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ

© Хукмаев Камолиддин[1]✉
[1]Деновский институт предпринимательства и педагогики, Денов, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматривается место дисциплины "Физическое воспитание" в системе образования Республики Узбекистан, а также важность физического воспитания в формировании здорового, психически активного и

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

креативно мыслящего поколения. Осуществляется научный анализ актуальных проблем физического воспитания и путей их решения, с предложением рекомендаций, которые будут важны для развития этой дисциплины и воспитания смелых и достойных граждан.

ЦЕЛЬ: основная цель данной работы – улучшение эффективности физического воспитания в системе образования Республики Узбекистан, повышение физической подготовки учащихся и стимулирование их интереса к физической культуре. В исследовании рассматриваются существующие проблемы, такие как низкий уровень физической активности, недостаток сознательной потребности у учащихся и отсутствие интереса к самостоятельному обучению, а также разрабатываются новые педагогические и методические подходы для их решения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании используются следующие методы:

-экспериментальные исследования: Оценка физической подготовки учащихся через анкеты, опросы и тесты.

-анализ литературы: Изучение работ и методик узбекских и зарубежных ученых в области физического воспитания.

-социологические методы: Интервью с учащимися, учителями и психологами, сбор мнений о интересности и эффективности уроков физической культуры.

-эксперименты и тесты: Оценка физической подготовки и активности учащихся, а также результатов выполнения физических упражнений и их влияния на здоровье учащихся.

-разработка методик: Разработка новых форм уроков и методик для повышения интереса к физическому воспитанию и улучшения физической подготовки учащихся.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что для повышения эффективности физического воспитания в системе образования Узбекистана необходимо реализовать ряд мероприятий:

-индивидуальный подход: Создание индивидуальных программ на основе особенностей учащихся.

-модифицированные формы занятий: Уроки физической культуры не должны ограничиваться только физическими упражнениями, необходимо вовлекать учащихся в творческую деятельность и использовать новые образовательные технологии.

-стимулирование интереса к физической активности: Разработка мотивационных систем для стимулирования физической активности учащихся.

-внеурочная деятельность: Организация спортивных секций и физкультурных мероприятий вне школьных занятий.

-педагогическая подготовка: Обучение учителей физического воспитания новым методикам и педагогическим подходам.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: учителя должны разработать методику пропаганды здорового образа жизни и потребности в спорте в жизни каждого ученика. Это будет

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

способствовать не только физическому, но и психическому здоровью учащихся, а также развитию эмоционально-волевого фона, который является одним из важных факторов саморазвития личности.

Ключевые слова: знания, навыки, система образования, физическое воспитание, физическое развитие, самостоятельное обучение, гигиенические нормы.

Для цитирования: Камолиддин Х. Физическое воспитание в системе образования, его проблемы и пути решения. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 341-349.

PHYSICAL EDUCATION IN THE EDUCATION SYSTEM, ITS PROBLEMS, AND SOLUTIONS

© Kamoliddin Khukmaev[1]✉
[1]Denov State Pedagogical Institute, Denov, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article discusses the role of physical education in the education system of the Republic of Uzbekistan, highlighting the importance of physical education in the development of a healthy, mentally active, and creatively thinking generation. It also scientifically analyzes the current problems of physical education and their solutions, with suggestions and recommendations that are crucial for the development of this field and the nurturing of strong and capable citizens.

AIM: the main aim of this research is to increase the effectiveness of physical education in the education system of the Republic of Uzbekistan, improve the physical readiness of students, and enhance their interest in the subject. The study also addresses existing issues such as low physical activity levels, the lack of conscious need among students, and the lack of interest in independent learning, proposing new pedagogical and methodological approaches to solve these problems.

MATERIALS AND METHODS: the study uses the following methods:

-experimental research: Assessing students' physical readiness through surveys, questionnaires, and tests.

-literature review: Analyzing works and methodologies of domestic and foreign researchers in the field of physical education.

-sociological methods: Interviews with students, teachers, and psychologists to gather opinions on the effectiveness and interest of physical education lessons.

-experiments and tests: Assessing students' physical readiness and activity levels, as well as evaluating the effectiveness of physical exercises on students' health.

-development of methodologies: Creating new lesson forms and methods to increase students' interest in physical education and improve the quality of physical education classes.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

DISCUSSION AND RESULTS: the results of the research show that a number of measures need to be implemented to increase the effectiveness of physical education in Uzbekistan's education system:

-Individual approach: Designing physical exercise programs tailored to the individual characteristics of students.

-modified forms of physical education classes: Physical education classes should not be limited to specific exercises, but should also engage students in creative activities and use new educational technologies.

-creating interest in physical activity: Developing motivational systems to increase students' interest in physical activity.

-extracurricular activities: Organizing physical exercise activities and sports outside of school hours.

-pedagogical training: Preparing teachers in physical education with new methodologies and pedagogical approaches.

CONCLUSION: teachers should develop methodologies for promoting a healthy lifestyle and the need for sports in every student's life. This approach will contribute not only to students' physical but also to their mental well-being, as well as foster the emotional and volitional development that is essential for personal self-improvement.

Key words: knowledge, skills, education system, physical education, physical development, independent learning, hygienic norms.

For citation: Kamoliddin Khukmaev. (2024) 'Physical education in the education system, its problems, and solutions', Inter education & global study, (10), pp. 341-349. (In Uzbek).

Jismoniy tarbiya O'zbekiston Respublikasining ta'lim tizimida, barcha ta'lim muassasalarida hamma mutaxassisliklar bo'yicha majburiy fan sifatida hozirgi kunda kompleks dastur asosida olib borilmoqda.

Uni amalga oshirishning asosiy maqsadi o'quvchilarni har tomonlama jismoniy tarbiyalash, ularning salomatligini mustahkamlash, jismoniy rivojlanish darajasini, jismoniy tayyorgarligini va ishlash qobiliyatini oshirishga qaratilgan o'quv mashg'ulotlaridir.

Ammo amaliyot shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston Respublikasi ta'lim muassasalarida o'quvchilarning jismoniy tarbiya mashg'ulotlarida jiddiy kamchiliklar mavjud bo'lib, ular orasida quyidagilar ajralib turadi:

- har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda jismoniy tayyorgarlik ko'rsatkichlarining tizimli o'sishining yo'qligi;

- ta'lim muassasalari o'quvchilarining mustaqil ta'lim bilim va ko'nikmalarini yetarli darajada o'zlashtirmaganligi;

- o'quvchilarda muntazam jismoniy mashqlarga barqaror, ongli ehtiyojning yo'qligi.

Ushbu ma'lumotlarga ko'ra, barcha ta'lim muassasalarida o'quvchilarning 15 foizi doimiy ravishda maqsadli jismoniy mashqlarni kundalik faoliyatiga kiritadilar. Ularning

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

jismoniy faolligi kuniga o‘rtacha 15 daqiqani tashkil qiladi (mashqlar, yugurish, raqslar, bog‘dagi jismoniy mehnat va boshqalar), garchi gigienik norma bir soatdan ortiq bo‘lsada. O‘quvchilarning 90% dan ortig'i etarli darajada jismoniy faollikka ega emas, ta’lim muassasalarida o‘quvchilarning 60% geodinamikaga ega;

Deyarli har beshinchi talaba chuqur gipokineziya holatida. Natijada, ma’lumotlarga ko‘ra, ko‘plab o‘quvchilarning qariyb 85 foizi vosita ko‘nikmalarini rivojlantirish darajasi ularda etarli emas. Nazariy tayyorgarlik jarayonida jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarini ommaviy qamrab olish bilan o‘quvchilarning jismoniy tayyorgarligining haqiqiy darajasi o‘rtasida aniq tafovut mavjud. Bu kamchilikni bartaraf etish barcha ta’lim muassasalarida jismoniy tarbiyani rivojlantirishning muhim shartlaridan biriga aylandi.

Barcha ta’lim muassasalarida “Jismoniy tarbiya” fani bo‘yicha dasturlarni uyg‘unlashtirish tuzilmasida qayta tashkil etish nuqtai nazaridan jismoniy tarbiya samaradorligini oshirishning eng muhim mezoni uning o‘z-o‘zini tarbiyalash va o‘z-o‘zini takomillashtirish jarayoniga bosqichma-bosqich rivojlanishi hisoblanadi.

Biroq, barcha ta’lim muassasalarida jismoniy tarbiya amaliyotida talabalarning ko‘pchiligi mustaqil ta’limga qiziqmasligi yaqqol ko‘rinib turibdi. Ushbu hodisaning sabablari juda ko‘p. Tadqiqotchilar ushbu sabablardan birini o‘quvchining erta bolalik davriga xos bo‘lgan harakatga biogen ehtiyojlarining etishmasligi va maktabgacha va maktab muassasalarida jismoniy tarbiyaning yomonligi tufayli ijtimoiy ehtiyojlarning shakllanmasligi deb atashadi.

Jismoniy faollikning etarli bo‘lmagan boshqa sabablari qatorida, eng ko‘p ko‘rsatilgan vaqt etishmasligi, sharoit yo‘qligi yoki bo‘sh vaqtlarda harakatsiz mashg‘ulotlarga bo‘lgan katta ishtiyoq.

Bugungi kunda kam jismoniy faoliyatning sabablarini bartaraf etish deyarli mumkin emas. Binobarin, ta’lim muassasalarida o‘quvchilarning jismoniy tayyorgarligini oshirish asosan akademik soatlarga to‘g‘ri keladi. Bu holatda darslarning mazmuni va ularni amalga oshirish sifati muhim ahamiyatga ega.

Ko‘pgina tadqiqotchilar o‘quvchilar, ayniqsa, qizlarning jismoniy tayyorgarligi pastligini ta’kidlaydilar. Tabiiyki, barcha ta’lim muassasalarida o‘quvchilar uchun jismoniy tarbiyaning barcha muammolarini yanada chuqurroq va ayni paytda optimal tarzda hal etish imkonini beradigan dars shakllarini yaratish va amalga oshirish zaruriyati mavjud:

- yoshlarni jismoniy tayyorgarligi darajasini oshirishga ularni qiziqtirish yordam beradi;

- ishtirokchilar tanasining funktsional imkoniyatlariga, ularning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda samarali ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu muammoni hal qilish maqsadga erishishga yordam beradigan yangi usullarni izlashni talab qiladi.

Talabalarni jismoniy tarbiya o‘z-o‘zini tarbiyalash jarayoniga faol jalb qilishni muvaffaqiyatli amalga oshirishning mumkin bo‘lgan variantlaridan biri sifatida o‘quv jarayonini tashkil etish shakli olinishi mumkin, unda o‘quv rejasiga muvofiq amaliy mashg‘ulotlar faol mashg‘ulotlar bilan to‘ldirilishi mumkin. o‘z-o‘zini tarbiyalash va jismoniy o‘zini-o‘zi takomillashtirish uchun ijodiy faoliyat.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Shu maqsadda o‘qituvchi rahbarligida har bir talaba jismoniy mashqlar to‘plamini tanlash va bajarish metodologiyasi, yukning dozasi va baholash mezonlari bo‘yicha tavsiyalarni o‘z ichiga olgan jismoniy o‘zini o‘zi rivojlantirishning individual dasturini ishlab chiqishi mumkin. Talabaning funktsional va somatik holatini hisobga olgan holda ularni amalga oshirish samaradorligini belgilaydi.

Bu masalani hal qilish har bir insonning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda jismoniy madaniyat vositalarining keng arsenalidan foydalanishni nazarda tutuvchi yangi jismoniy tarbiya va sog‘lomlashtirish texnologiyalarini izlashni talab qiladi. Talabaning sub’ektiv istaklari va maqsadlari bilan barcha ta’lim muassasalarida jismoniy tarbiyaning ob’ektiv belgilangan maqsadlari yaqinlashishi jismoniy mashqlar mashg‘ulotlariga qiziqishni uyg‘otadigan etakchi omillardan biridir.

Yuqorida qayd etilgan xususiyatlar ko‘plab tadqiqotchilarni barcha ta’lim muassasalarida o‘quvchilarning jismoniy tayyorgarligini optimallashtirish uchun jismoniy tarbiya o‘quv jarayonini takomillashtirish nuqtai nazaridan keyingi izlanishlar olib borishga undaydi. Jismoniy tayyorgarlikni optimallashtirish o‘quvchilarning jismoniy tarbiyasini takomillashtirishning istiqbolli yo‘nalishlaridan biridir.

O‘quv mashg‘ulotlarini tashkil etish va metodikasini takomillashtirish, shuningdek, o‘quvchilarning jismoniy rivojlanishi va jismoniy tayyorgarligini nazorat qilish usullarini takomillashtirish asosida ta’lim muassasalarida o‘quvchilarning jismoniy tayyorgarligi sifati va samaradorligini oshirish muammosi asosiy masala hisoblanadi. Ushbu muammoni hal qilish jismoniy tarbiya jarayoniga o‘quvchilarning jismoniy rivojlanishini yaxshilash, sog‘lig‘ini yaxshilash, o‘quvchilarning o‘quv-tarbiyaviy faolligini oshirish uchun vosita va usullardan moslashuvchan, tabaqalashtirilgan foydalanish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalarni joriy etish bilan bog‘liq.

Ta’lim muassasalarida jismoniy tarbiya sohasidagi yangi tendentsiyalarni hisobga olgan holda, o‘quvchilarning individual xususiyatlari, qobiliyatlari va qiziqishlarini hisobga olgan holda o‘quv va o‘quv mashg‘ulotlarini modernizatsiya qilish uchun vosita qobiliyatlarini baholash usulidan foydalanish texnologiyasini joriy etish dolzarb bo‘lib qoladi. ularning jismoniy tayyorgarligi darajasini oshirish maqsadida jismoniy tayyorgarlikni optimallashtirish omilini takomillashtirish lozim.

Talabalarning harakat qobiliyatini baholash ularning o‘z motor qobiliyatlari va ko‘nikmalarini, vosita fazilatlarini rivojlantirish darajasini, shuningdek, jismoniy o‘zini o‘zi rivojlantirishning maqsadlari va usullarini anglashiga yordam berishi kerak, bu esa o‘z navbatida faol ishtirok etishga yordam beradi.

Mamlakatimiz ta’lim muassasalarida jismoniy tarbiyani samarali rivojlantirish, maktab va o‘smirlar sportini rivojlantirish maqsadida manfaatdor ijro hokimiyati organlari bilan birgalikda quyidagi yo‘nalishlarda faol ish olib bormoqda:

barcha ta’lim muassasalarida davlat byudjeti mablag‘lari hisobidan jismoniy tarbiya va sportni qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlarini ishlab chiqish;

barcha ta’lim muassasalarida jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirishni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlarini takomillashtirish;

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ta’lim muassasalarida jismoniy tarbiya tizimini takomillashtirish;

sport zaxirasini tayyorlashni ta’minlash uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish.

Shuningdek, ta’lim muassasalaridagi barcha o‘quvchilarning jismoniy tayyorgarligini oshirishning asosiy muammolaridan biri – ta’lim muassasalari o‘quvchilarida jismoniy tarbiyaga bo‘lgan ehtiyojni shakllantirishni psixologik-pedagogik muammo sifatida ko‘rib chiqish.

Jamiyatdagi o‘zgarishlar, oliy ta’limning shaxsga yo‘naltirilgan pedagogikaga o‘tishi, barcha ta’lim muassasalarining zamonaviy talabalari salomatligi holati jismoniy tarbiyaga bo‘lgan ehtiyojni yaratish muammosini hal qilishga jiddiy yondashishni, uni amalga oshirish xususiyatlarini o‘rganishni talab qiladi. Yoshlar jismoniy tarbiyasiga, yoshlarni barkamol va har tomonlama tarbiyalashning eng muhim vositalaridan biri sifatida azaldan davlat katta ahamiyat bergan.

Tartibga solinadigan dastur materialining qat’iy to‘ldirilishi, shubhasiz, talaba shaxsining ma’naviy tarbiyasini, uning individualligini cheklaydi. Jismoniy madaniyat sohasida o‘qitish va tarbiya vositalari, usullari, shakllaridan foydalanishda utilitar munosabat shaxsiy jismoniy madaniyatni yoshlarning umumiy madaniyatining muhim turi sifatida rivojlanishiga yordam bermadi. Natijada, bu o‘quvchilarning jismoniy tarbiya darslariga bo‘lgan ehtiyoji, qiziqishlari va motivlarining pasayishi, ta’lim tizimidagi "Jismoniy tarbiya" fanining nufuzining pasayishida namoyon bo‘ladi.

Jismoniy tarbiya salomatlikni saqlash va mustahkamlash, turli guruhlarda ijobiy axloqiy-psixologik muhit yaratishning eng muhim omili ekanligi e’tirof etilgan. Jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirishning jahon tendentsiyasi bilan hamnafas bo‘lib, mamlakatimizda insonparvarlik g‘oya va qadriyatlarini hayotga tatbiq etish ijtimoiy siyosatning asosiy yo‘nalishi hisoblanadi.

Jismoniy madaniyat umumiy madaniyatning jabhalaridan biri bo‘lib, ko‘p jihatdan shaxsning maktabda, ishda, kundalik hayotdagi xatti-harakatlarini oldindan belgilab beradi va ta’lim, tarbiya va sog‘lomlashtirish muammolarini hal qilishga yordam beradi. Jismoniy tarbiya va sportning ulkan ijtimoiy salohiyatidan to‘liq foydalanilmayapti.

Bu xalqning ma’naviy va jismoniy salomatligini mustahkamlashning arzon va samarali usulidir.

Bugungi kunda ta’lim muassasalarining o‘quv jarayonida jismoniy mashqlar zarurligini singdirishda ta’lim muassasalarida o‘quvchilar psixologiyasiga pedagogik ta’sir ko‘rsatish tizimining sifati yetarli emas.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ю.М.Портнова. Физкультура и спорт. Учебник для институтов физической культуры/ Портнова Ю.М. М.,1998.-244 с.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

2. Дмитриев А.А. Физическая культура в специальном образовании: учебное пособие для вузов/А.А. Дмитриев. - М. «Академия», 2002.-280 с.
3. Физкультура и спорт. Учебник для институтов физической культуры, Под, ред. Ю.М. Портнова. - М.: 1998.
4. Физическая культура в специальном образовании. Учебное пособие для вузов, автор Дмитриев А.А. «Академия». 2002 г.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Hukmaev Kamoliddin**, "Jismoniy madaniyat" kafedrasi o'qituvchisi, [**Хукмаев Камолиддин,** Преподаватель кафедры "Физическая культура"], [**Kamoliddin Khukmaev**, Teacher of the department of physical culture,]; manzil: O'zbekiston, Denov tumani, Bog' ko'chasi, 112-uy [адрес: Узбекистан, ул. Боғ, 112, Деновский район], [address: Uzbekistan, 112, Bog' st., Denov district]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

BIOLOGIYANI O‘QITISHDA KO‘NIKMA VA MALAKALARNI RIVOJLANTIRISHDA MASHQLARDAN FOYDALANISH

© S.Z. Jumayev[1]✉

[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: jahonda ro‘y berayotgan to‘rtinchi taraqqiyotining harakatlantiruvchi omili mustaqil fikrlashdir. Biologiyani o‘qitishda mustaqil fikrlashni rivojlantirishda mashqlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

MAQSAD: biologiya fanini o‘qitishda o‘rganuvchilarning mustaqil fikrlashini mashqlar yordamida rivojlantirishni o‘rganish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda falsafiy, tarixiy, pedagogik, metodik, psixologik va pedagogikaga oid adabiyotlarni o‘rganish, suhbat, pedagogik kuzatish, so‘rovnoma, diagnostika, pedagogik tajriba-sinovdan foydalanildi. Nazariy qarashlar, tadqiqot usullari va yondashuvlar rasmiy manbalardan olinganligi, pedagogik ta’lim sohasidagi respublika va xorijiy davlat tadqiqotlariga asoslanganligi bilan belgilanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: mazkur maqolada biologiya fanini o‘qitishda mustaqil fikrlashni rivojlantirishni ta’minlashda mashqdan foydalanish orqali o‘rganuvchilarning o‘quv-bilish faoliyatini tashkil etishning pedagogik asoslari, hamda metodikasi yoritib berilgan.

XULOSA: xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, fanni o‘rganish maqsadida berilgan mashqlarni bajarish orqali yangi ma’lumotlarni o’rganish maqsadida mustaqil fikrlash jarayoni amalga oshiriladi. O‘rganish jarayonida mustaqil yondashuv asosida mashqlardan foydalanish ko‘nikma va malakalarni egallanishini ta’minlaydi, mavzuning mazmuni to‘g‘ri ifodalash ko‘nikmasini shakllantiradi, talabalarning bilim egallashlarida egallangan bilimni nazorat qilishga hamda egallagan bilimlarini tahlil qilishga imkon beradi.

Kalit so'zlar: bilim, malaka, ko‘nikma, mashq ishlash, ma’lumot, fikrlash, bilim egallash.

Iqtibos uchun: Jumayev S.Z. Biologiyani o‘qitishda ko‘nikma va malakalarni rivojlantirishda mashqlardan foydalanish. // Inter education & global study. 2024. №10 B.350-358.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ УПРАЖНЕНИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ И УМЕНИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ БИОЛОГИИ

© С.З. Жумаев[1]✉

[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ВВЕДЕНИЕ: жвижущим фактором четвертого прогресса, происходящего в мире, является самостоятельное мышление. При обучении биологии важное значение имеет использование упражнений в развитии самостоятельного мышления.

ЦЕЛЬ: изучение развития самостоятельного мышления учащихся при обучении биологии с помощью упражнений.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использовались изучение философской, исторической, педагогической, методической, психологической и педагогической литературы, беседа, педагогическое наблюдение, анкетирование, диагностика, педагогический эксперимент. Теоретические взгляды, методы исследования и подходы определяются тем, что они взяты из официальных источников, основаны на отечественных и зарубежных исследованиях в области педагогического образования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в данной статье освещены педагогические основы и методика организации учебно-познавательной деятельности учащихся посредством использования упражнений в обеспечении развития самостоятельного мышления при преподавании биологии.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в заключение можно сказать, что выполнение упражнений с целью изучения предмета способствует процессу самостоятельного мышления для усвоения новой информации. Использование упражнений на основе самостоятельного подхода в процессе обучения обеспечивает овладение навыками и умениями, способствует формированию навыков правильного выражения содержания темы, позволяет контролировать усвоенные знания и анализировать их в процессе овладения знаниями студентами.

Ключевые слова: знания, умения, навыки, упражнение работа, информация, мышление, приобретение знаний.

Для цитирования: Жумаев С.З. Использование упражнений для развития навыков и умений при обучении биологии. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 350-358.

USING EXERCISES TO DEVELOP SKILLS AND ABILITIES IN BIOLOGY TEACHING

© Sirojiddin Z. Jumayev[1]✉
[1]Nizami Tashkent State Pedagogical University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the fourth factor driving the progress taking place in the world is independent thinking. When teaching biology, it is important to use exercises to develop independent thinking.

AIM: studying the development of students' independent thinking in biology education through exercises.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

MATERIALS AND METHODS: the study employed methods of studying philosophical, historical, pedagogical, methodological, psychological, and pedagogical literature, conversation, pedagogical observation, questionnaires, diagnostics, and pedagogical experiment. The theoretical views, research methods, and approaches are determined by the fact that they are taken from official sources, based on domestic and foreign research in the field of pedagogical education.

DISCUSSION AND RESULTS: this article covers the pedagogical foundations and methodology for organizing students' learning activities through the use of exercises to ensure the development of independent thinking in biology education.

CONCLUSION: in conclusion, it can be said that performing exercises aimed at learning the subject initiates the process of independent thinking to acquire new information. Using exercises based on an independent approach during the learning process ensures the development of skills and abilities, helps in forming the skill of accurately expressing the content of the topic, and allows students to control and analyze the knowledge they have acquired.

Key words: knowledge, skills, skills, exercise, work, information, thinking, knowledge acquisition.

For citation: Sirojiddin Z. Jumayev (2024) 'Using exercises to develop skills and abilities in biology teaching', Inter education & global study, (10), pp. 350-358. (In Uzbek).

Biologiyani o‘qitishni tashkil etishning asosiy maqsadi ularning mazkur fan bo‘yicha bilimlarni to‘g‘ri o‘zlashtirishlarini ta’minlash hamda zaruriy ko‘nikmalarni egallashlari, malakalarni to‘liq egallab olishlariga erishishdan iborat. O‘quv jarayonining tashkil etilishi natijasida biologiya fani bo‘yicha bilimlarni izchillik, tizimlilik va amaliy natijalar asosida o‘zlashtiriladi. Ta’lim berish jarayonining samarasi o‘qitishning shakl, metod va vositalarini qo‘llagan holda, bilish faoliyatlarini to‘laqonli amalga oshirishga asoslanadi.

Inson yangi ma’lumotlarni o‘rganishi bilish faoliyati orqali amalga oshiriladi. Bilish faoliyati kognitiv soha asosida o‘rganiladi. Kognitiv (bilish) sohaga o‘rganuvchining bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalarga egalik qilishdan oldin psixologik - pedagogik talablar kiritiladi. Ya’ni yangi axborotni idrok etish, uning mohiyatini chuqur anglash, hayotga joriy etish, nazariy fikrlarni qiyoslash natijasida xulosa chiqarish, axborotni idrok etish va baholash qobiliyatiga erishish kabilarni o‘zida namoyon etadi[1;15-b.].

Chex pedagogi Y.A. Komenskiy materiallarni puxta va chuqur o‘zlashtirishga katta ahamiyat bergan. O‘rganilayotgan narsalarni o‘zaro bog‘lab "mustahkam asos" yaratish va ta’limni olib borish zarurligini ta’kidlagan. O‘tilgan mavzuni mashq qilish va takrorlash o‘quvchilarning mustahkam o‘zlashtirishiga olib keladi deb ta’kidlagan. [2;273-b.].

Biologiyadan o‘rganiladigan tushunchalarning o‘zaro aloqadorligini uzviylik va izchillik asosida o‘rganish ta’lim sifatini ta’minlashda muhim hisoblanadi. Biologiyani o‘zlashtirishda o‘rganuvchilarni sifatli tahsil olishi uchun shunchaki o‘qishning o‘zi yetarli emas. Ta’limni sifatli yo‘lga qo‘yilishida, eng avvalo, ma’lumotlarni o‘qib o‘rganib chiqish,

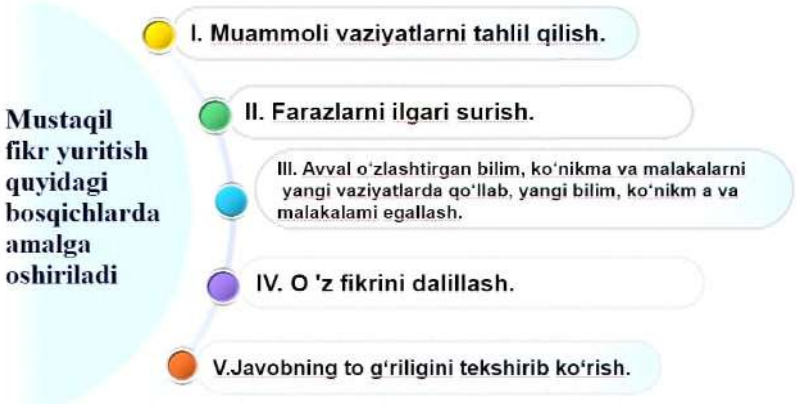
ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

o‘rganilgan ma’lumotlar qay darajada o‘rganilganligini tekshirish hamda kamchiliklarni aniqlash, aniqlangan, ya’ni o‘rganilmay qolgan qismlarini takroran o‘rgatish orqali ta’minlash mumkin. O‘qish orqali o‘rganishdan hosil qilingan bilimning egallanganlik darajasini aniqlanmasligi jarayonlarni o‘rganilishidagi izchillikning buzilishiga, o‘rganuvchining ma’lumotlarni to‘liq o‘zlashtirmasligiga sabab bo‘ladi.

Aqliy faoliyatni tadrijiy ravishda shakllantirish nazariyasida bilimlarni o‘zlashtirish jarayoni har bir mashqda (o‘quv vazifasini bajarishda) bir yoki bir nechta aqliy harakatlardan iborat bo‘lgan aqliy harakatlar (harakatlar) shaklida amalga oshiriladigan o‘rganuvchining o‘quv-bilish faoliyati sifatida qaraladi. O‘rganuvchilarda mustaqil fikrlash ko‘nikmalarining mavjudligi biologiya mavzularini o‘rgatishda muhim ahamiyat kasb etadi. Biologiyadan o‘tiladigan mavzularni o‘rgatishda o‘rganuvchilarning mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga ahamiyat berish lozim.

O‘rganuvchilarning mustaqil fikrlashini ta’minlashda pedagog o‘quv-bilish faoliyatining har bir elementi, o‘rganish ketma-ketligi, mavzuga oid muammoli vaziyatlarni mavzu mazmunidan kelib chiqib shakllantiradi. O‘rganuvchilarning o‘quv-bilish faoliyatini mazkur muammoning javobini topishga qaratgan bo‘lishi zarur. Bu esa mustaqil fikrlashni amalga oshirish bosqichlarini ketma-ketlik asosda bajaradigan topshiriqlardan foydalanish orqali amalga oshiriladi. Mustaqil fikrlashning tashkil etilishi nazariy egallangan bilimlarga asoslangn holda amalda qo‘llanishiga sabab bo‘ladi. Mustaqil fikrlashni amalga oshiradigan topshiriqlar egallangan nazariy amaliyotda bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalarni tatbiq etishga olib keladi.

Mustaqil fikrlashning bosqichlari muammoli holatlarni tahlil qilish, gipotezalarni olg‘a surish, ilgari egallangan bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalarni boshqa yangi vaziyatlarda tatbiq eta olish, yangi bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalarni rivojlantirish, o‘z fikrlarini dalillashlardan tashkil topganligi rasm tarzida tasvirlandi.

1-rasm. Mustaqil fikr yuritish bosqichlari.

Amaliyot va nazariya uyg‘unligini ta’minlash pedagogik jihatdan murakkab vazifa hisoblanadi. Muayyan vaziyat va muammoning mohiyatiga qarab muammoli topshiriqlar yordamida yaxshi natijalar yaratilishi mumkin. Faktlarni va ma’lumotlarni o‘rganishda, topshiriqlar va mashqlar hamda masalalarni yechishda muammoli vaziyatlarni yaratishdan foydalanish qo‘l keladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Nazariy bilimlar asosida amaliyotda ko‘nikmalarni tarkib toptirish har qaysi o‘rganuvchining o‘ziga xos individual xususiyatlariga bog‘liq. O‘rganuvchilarning individual jihatlari turlicha bo‘lganligi bois o‘quv-bilish faoliyati barcha o‘rganuvchiga bir xil tartibda amalga oshirilganda o‘rganuvchilar o‘zlashtirish samaradorligi va bilim o‘zlashtirish darajalari bo‘yicha natijalar ham turlicha bo‘ladi. Differensial ta’limni ta’minlashda ta’limning sifatini oshirishga qaratilgan individuallashtirilgan topshiriqlarning turlarini oshirish muamosini vujudga keltiradi.

O‘zlashtirish shaxsning individual xususiyatlari bilan chambarchas bog‘langanligi sababli, o‘quv-bilish jarayonini differensial yondashuv va maqsadga yo‘naltirilganlik negizida tashkillashtirish, xotirani shakllantirish, xulq-atvorni rivojlantirish, shuningdek, axborotni o‘zlashtirishning yakka tartibdagi metodlaridan keng ko‘lamda foydalanish lozim.

M.G.Davletshin fikricha, ko‘nikma va malakalarning shakllanish qonuniyatlarini o‘rganish, biror-bir faoliyatni egallashni tushunish qobiliyat va ko‘nikmalarni tushunishdan boshlanishi kerak, odamlar faoliyatning turli turlarida qo‘llaydigan shunday ko‘nikma va malakalar mavjud. Bular harakat, sensor va aqliy ko‘nikmalardir. Harakatliga jismoniy mehnatga oid bo‘lgan barcha ko‘nikmalar; sensorlikka yorug‘lik, tovush va signal ma’lumotlari yordamida boshqarishda tez va aniq o‘lchanadigan idrok etish; aqliy (intellektual) - og‘zaki va yozma hisob-kitoblarni bir lahzada amalga oshirish, joylashuv va xaritada mo‘ljalni aniqlash, kitob bilan ishlash, arxiv materiallarini yig‘ish, ilmiy eksperiment o‘tkazish va boshqalar kiradi [3;24-b.].

Ta’lim berish davomida ikkita element (ta’lim va tarbiya) bir maqsadga erishishga qaratiladi: ta’limning turli xil vositalari va usullarini qo‘llash hisobiga o‘quv-tarbiyaviy ishlar shiddatini oshirish, ijtimoiy buyurtmani bajarish. Shu asosda mazkur jarayonda o‘rganuvchida qobiliyatlar, shaxsiy sifatlar, ma’naviy-axloqiy o‘ziga xosliklar, bilish qobiliyatlari (tafakkur, xotira, tasavvur, iroda va h.k.) rivojlanadi.

O‘rganuvchilarda bilish qobilyatlarini rivojlantirish tizimi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, shaxsni shakllantirishning yagona maqsadiga ta’lim-tarbiyaviy jarayonning butun tarkibiy qismlari, ya’ni barcha elementlari: ta’lim maqsadi, ta’lim vazifalari, o‘qituvchi, ta’lim oluvchi, ta’lim mazmuni, metodlari, shakllari, vositalari, mustaqil ta’lim topshiriqlari, mustaqil faoliyat, nazorat va o‘z-o‘zini nazorat qilish orqali erishiladi. Binobarin, ta’lim-tarbiyani alohida emas, balki yaxlit holda ko‘rib chiqish, amalga oshirish ta’lim jarayoni ko‘zlangan maqsadga erishish yo‘li yaqinlashtiradi. Yuqorida ta’kidlaganimizdek, voqelikdagi barcha narsalar bir butun tizim sifatida o‘zaro aloqador. Agar ulardan birining funksiyasi buzilsa yoki ulardan biri ishlamasa, maqsadga erishib bo‘lmaydi [4;63-64-b.].

Biologiya mazmunini o‘rganishda ma’lumotlarning ko‘pligi va o‘quv faoliyati elementlarining xilma-xilligi tegishli o‘qitish usullaridan foydalanishda qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi, bu esa katta vaqt sarfiga olib keladi.

Mashqlarni bajarish natijasida tushunchalarni o‘zlashtirish va yangiliklarni o‘rganish uchun zarur sharoitlarga ega bo‘ladilar. Bu esa mashqlar tizimi orqali bir qator tushunchalarni o‘zlashtirishda, o‘rganuvchilar bilimini faollashtirish va rivojlantirishda, o‘rganuvchilarning mavzuni chuqur o‘rganishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mashqlarni bajarish yordamida tushunchalarni egallashda asosiy vazifalarni bajaradigan quyidagi mezonlar: tushunchalarni o‘zlashtirishni to‘liq amalga oshirish (o‘rganuvchilar tomonidan o‘rganilayotgan tushunchalarni to‘liq qamrab olish), ular o‘rtasidagi tushunchalarning o‘zaro bog‘liqligiga ko‘ra o‘zlashtirish, muayyan tushunchalarning o‘zaro bog‘liqligini tushunish, o‘quv faolligini faollashtirish o‘quv, amaliy ta’lim vazifalarini bajarishda qo‘llaniladi.

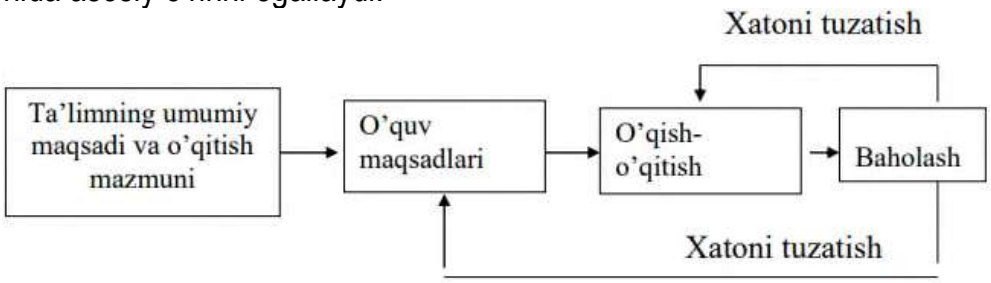
Mashqlarning asosiy maqsadi o‘quv-ishlab chiqarish masalalarini yechishda olgan bilimlarini qo‘llash ko‘nikma va malakalarini shakllantirish. Bu, tabiiyki, o‘rganuvchilar zarur bilimlarni o‘zlashtirgandan so‘ng o‘quv jarayoniga mashqlarni kiritishni taqozo etadi. Bu talab barcha mashqlarga, ayniqsa ta’limning boshlang‘ich bosqichlarida o‘tkaziladigan mashg‘ulotlarga taalluqli. Biroq, keyinchalik, o‘rganuvchilar yetarli bilim va amaliy tajribaga ega bo‘lishlari bilanoq quyidagi mashqlarni berish mumkin:ularni bajarish uchun o‘rganuvchilarda zarur bo‘lgan ayrim bilimlar bo‘lmasligi mumkin. Bunday hollarda mashqlar mavjud bilimlarni mustahkamlash va takomillashtirish bilan bir qatorda, yangi bilimlarni o‘zlashtirish vositasi ham bo‘lib xizmat qiladi [5;111-b.].

Mashq - o‘z bilimlarini chuqurlashtirish va tegishli ko‘nikma va malakalarni shakllantirish maqsadida harakatlarni og‘zaki va yozma ravishda takrorlash. Mashq qilish - ta’lim oluvchilarning o‘z qobiliyatlari, bilim, ko‘nikma va malakalarini rivojlantirishga qaratilgan faoliyati [7;3-b.].

Mustaqil ta’lim asosida tashkil qilingan o‘quv-bilish jarayonida faqatgina bilim egallashdan iborat bo‘lmasdan, balki ko‘nikmlarni rivojlantirishga yo‘naltirilishi kerak. Bilimni ko‘nikmaga aylantirish uchun topshiriqlardan foydalaniladi. Topshiriqlar takror bajarilishidan egallangan bilimlarning ko‘nikmalarga aylanish jarayoni sodir bo‘ladi. Ko‘nikmalarni hosil qilish uchun ma’lum bir maxsus metodlardan foydalanishni talab qiladi [6;4-b.].

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

O‘rganuvchilar tomonidan fanni o‘zlashtirishda o‘rganuvchilarning o‘quv faoliyati professor-o‘qituvchi tomonidan berilgan topshiriqlar asosida tashkil etiladi. Fanni o‘qitishdagi mashq o‘rganuvchiga ma’lum bir ko‘nikmani o‘rgatishga asoslanadi, shuning uchun berilgan topshiriqni bajarayotgan o‘rganuvchining faoliyati o‘qitish jarayonining tuzilishida asosiy o‘rinni egallaydi.

2-rasm. O‘qitish jarayonining tuzilishi.

Mashq qilish deganda biz mustaqil ta’lim olish, ko‘nikmalarni shakllantirish bo‘yicha ish, tayyorgarlik ishi va uni qayta bajarishni tushunamiz. Mashq — inson o‘z oldiga qo‘yadigan maqsadga erishish ham ijobiy natijaga erishishga yo‘naltirilgan zahmatli mehnatdir. Mashq qilmay o‘quv va amaliy ko‘nikma va malakalarni egallash mumkin emas.

Ushbu jadvaldan ma’lumki, ta’lim jarayonining maqsadi va mazmuni umumlashtirilgan holda ifodalanadi va ta’lim elementlarini (o‘qitish, o‘qitish, o‘qitish va baholashning maqsadi) belgilaydi. Umumiy maqsad va ma’no ta’lim maqsadlarini aniqlashtirish orqali ifodalanadi, ta’lim va o‘qitish jarayonlari sozlanadi, shuningdek, ta’lim oluvchilarning o‘zlashtirish darajasi oldindan tekshiriladi. Shuningdek, yo‘l qo‘yilgan xatolarni tuzatish haqida ta’lim maqsadi, o‘quvchi va o‘qituvchiga ma’lum qilinadi, natijada ta’lim sohasida amalga oshiriladigan ishlar tizimiga tegishli o‘zgartirishlar kiritiladi.

O‘rganuvchining o‘quv-bilish faoliyatini mashq asosida tashkil etish uchun o‘qituvchi topshiriqni rejalashtiradi, o‘rganuvchi tomonidan uni bajarishni amalga oshiradi va mashq asosida o‘rganuvchining o‘zini o‘zi baholash ko‘nikmasini shakllantiradi. O‘rganuvchining ko‘nikmalarini rivojlantirish va o‘quv faolligini yaratish uchun mashg‘ulotlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Mashqlarni bajarish fanni o‘qitish o‘quv vazifasini amalga oshirishda va o‘rganuvchilarning o‘quv-tarbiyaviy faoliyatini tashkil etishda ijobiy ahamiyat kasb etishini inobatga olish lozim. Y.A.Komenskiy materialni puxta va asosli o‘zlashtirishga katta ahamiyat beradi, mustahkam poydevor yaratish va ta’limni o‘zaro chambarchas bog‘liqlikda olib borish zarurligini ta’kidlaydi. Har bir mavzu majburiy hajmda qisqa va aniq ifodalanishi kerak. O‘tilgan mavzuni mashq qilish va takrorlash o‘quvchilarning uni puxta o‘zlashtirishiga olib keladi. Darsda takrorlangan material xotirada yaxshiroq saqlanib qoladi. U ovoz chiqarib takrorlash juda foydali ekanini ko‘rsatadi[7;2-b.].

Ko‘nikma - anglashilgan faoliyatni qisqa vaqt ichida, yuqori sifatda, to‘g‘ridan to‘g‘ri, kam jismoniy hamda asab kuchi bilan amalga oshirish. Shakllantirishning dastlabki davrlarida bunday xatti-harakatlar katta e’tibor bilan bajariladi. Keyinchalik diqqat nazorati kamayib, natijada, avtomatik tarzda harakatga aylanib qoladi. Harakat turlari uch turga: harakat ko‘nikmalari, sensor ko‘nikmalar, aqliy ko‘nikmalarga bo‘linadi. Ko‘nikmalar doimiy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

mashq yordamida talab darajasida saqlab turiladi. Ma'lum davr oralig'ida takrorlanmaslik ko'nikma darajasining pasayishiga sabab bo'ladi. U takroriy mashqlar, malaka oshirish yo'li bilangina qaytadan tiklanadi.

Ko'nikmalarning hosil qilinishida bajariladigan topshiriqlar egallangan bilimlarni notanish vaziyatlarda qo'llay olishni avtomatik ravishda qiyinchiliklarsiz bajarishga o'rgatadi. Kognitiv faoliyatni uyushtirishda qo'llaniladigan mashqlar ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi va o'rganuvchilarning bilim olishini nazorat qiladi. Bunda foydalaniladigan topshiriqlar o'rganuvchilarda mavzuni o'rganishga, professor o'qituvchini mavzu mazmunini o'rgatish vazifasini bajarishga, ko'nikmalarni hosil qilish xususiyatiga ega bo'ladi.

Biologiyani o'qitish o'rganuvchilarning o'zlashtirish darajalarini nazorat qilib borish, ya'ni o'qitish mazmunining o'rganilgan va o'rganilmagan jihatlarini aniqlash, o'rganuvchilarda aniqlanadigan kamchiliklarni bartaraf etishga xizmat qiluvchi metod yoki vositadan foydalanishni talab qiladi. O'rganuvchilar mavzuning o'rganilmagan qismni aniqlab, qayta takroran o'rganishi mavzuni to'liq o'rganish vazifasini bajaradi. Natijada, o'rganuvchi bilimidagi kamchiliklarni to'g'rilash maqsadida o'rganganlarini takrorlab, o'rganib chiqadi. Mavzuning aniqlangan kamchiliklarini qaytadan o'rganib chiqish, topshiriqlardan foydalanish, o'rganuvchi mavzu bo'yicha to'laqonli bilim olishga undovchi bo'lib xizmat qiladi [8;3-b.].

O'rganuvchida o'zlashtirishga bo'lgan ishtiyoqni uyg'otish - yetuk, ijodkor pedagoglarga tegishli bo'lgan xususiyat. O'quvchida o'qishga motiv mavjudligidan dalolat beruvchi muhim xususiyatlardan biri - bu o'quv vazifasini amalga oshirishga tez va batafsil kirishishi, o'rganishga bo'lgan qiziqishning bardavomligi. O'rganuvchining o'rganish motivlari kuchli yoki kuchsiz darajada namoyon bo'lishi mumkin. Motivlar o'z-o'zidan vujudga kelmaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Musurmanova A., Isaqulova N.J., Jumaniyozova M.T., Jumayev A.Sh. / Umumiy pedagogika / darslik/. — Toshkent.: Innovatsiya-Ziyo, 2020. — 194 bet.
2. Hashimov K., Nishonova S.. Pedagogika tarixi: Darslik. Q2/ Toshkent.;Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2005.- 304 b.
3. Давлетшин М.Г. Общая психология/ Курс лекций. – Ташкент, 2003. – с. 48.
4. Jurayev B.T. Pedagogik va psixologik fanlarni o'qitish metodikasi [Matn] : o'quv qo'llanma.- Buxoro : Fan va ta'lim, 2022. –326 b.
5. Ismailova Z.K., Maxsudov P.M., Ergashev O.K. «Mutaxassislik fanlarini o'qitish metodikasi». Darslik «Yangi asr avlodi», 2020-yil 262 b.
6. Ergashevich, R. U. (2019). Cognitive tasks in educational-upbringing process on biology. International scientific review, (LVII), 60-61.
7. Rakhmatov, U. E. (2018). DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF PUPILS UNDER USING TASKS AND PROBLEMS IN BIOLOGY LESSONS. In XLIII

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE" INTERNATIONAL SCIENTIFIC REVIEW OF THE PROBLEMS AND PROSPECTS OF MODERN SCIENCE AND EDUCATION" (pp. 112-113).
8. Ergashevich, R. U. (2018). A perfection of the professional competence of teachers by using of creative works in biology lessons under solving tasks and exercises. European science review, (3-4), 225-227.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Jumayev Sirojiddin Zafarovich,** Biologiya va uni o'qitish metodikasi kafedrasi p.f.f.d (PhD), dotsent, [**Жумаев Сирожиддин Зафарович,** , кафедра биологии и методики её преподавания, p.f.f.d (PhD), и.о. доцента], [**Sirojiddin Z. Jumayev** Department of Biology and its Teaching Methodology, p.f.f.d (PhD), Acting Associate Professor]; manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy,[адрес: Узбекистан, ул. Бунёдкор, 27, г. Ташкент], [address: Uzbekistan, 27, Bunyodkor st., Tashkent city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

SUN'IY INTELLEKTNING TALABALARDA INGLIZ TILINI O'RGANISHGA BO'LGAN MOTIVATSIYANI RIVOJLANTIRISHDAGI AHAMIYATI

© M.J. Jurabekova[1]✉
[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada ingliz tilini o'rganish bo'yicha talabalarning motivatsiyasini oshirishda sun'iy intellekt (SI) texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Bundan tashqari SI ning zamonaviy texnologiyalari, ularning ta'lim jarayonlariga ta'siri, jumladan, adaptiv o'qitish tizimlari, intellektual yordamchi dasturlar va til amaliyoti uchun mo'ljallangan ilovalar tadqiq etilgan, shaxsiy o'quv dasturlarini yaratish va interaktiv vazifalar tashkil qilishda SI ning samaradorligi asoslantirilgan. Bu esa talabalarni o'qish jarayoniga faol jalb etish va qiziqishlarini qo'llab-quvvatlashga imkon beradi.

MAQSAD: sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalangan holda ingliz tilini o'rganishda talabalar motivatsiyasini shakllantirish va oshirish imkoniyatlarini tadqiq qilish hamda talabalarni til o'rganish jarayoniga qiziqish va havas uyg'otadigan eng samarali SI vositalarini aniqlash va ularni o'quv amaliyotida qo'llashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: materiallar: SI qo'llab-quvvatlovchi onlayn platformalar (masalan, Duolingo, LingQ, Memrise, ChatGPT va boshqalar), interaktiv dasturlar va chat-botlar foydalanilgan.

Metodlar: Tahliliy: SI ni chet tillar o'qitishda qo'llashga oid ilmiy adabiyotlar va zamonaviy tadqiqotlarni tahlil qilish; eksperimental: SI texnologiyalari qo'llanilgan pilot kurslar o'tkazish; so'rov va intervyu: SI dan foydalanish orqali til o'rganishga bo'lgan munosabatni o'rganish; statistik: taklif etilgan usullarning samaradorligini aniqlash uchun olingan ma'lumotlarni qayta ishlash.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: shaxsiylashtirilgan o'quv jarayoni: SI har bir talabaning bilim darajasi va o'quv sur'atiga moslashgan o'qitishni ta'minlaydi.

Doimiy aloqa: Ilovalar xato va kamchiliklarni darhol to'g'irlab, grammatika, talaffuz va so'z boyligini oshirishga yordam beradi.

O'quv jarayonini o'yinlashtirish: Interaktiv o'yinlar va vazifalar til o'rganishni qiziqarli qiladi.

O'qitish formati turliligi: Video-darslar, interaktiv muloqotlar va simulyatsiyalar.

Talabalarni jarayonga jalb qilish: Chat-botlar "suhbatdoshlari" sifatida faol ishlaydi.

Rag'batlantirish mexanizmlari: Ballar, reytinglar va mukofotlar muntazam o'qishni rag'batlantiradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Eksperiment natijalari: SI ilovalaridan foydalangan talabalar til o'rganish jarayoniga motivatsiyasi va til ko'nikmalari nazorat guruhiga nisbatan yaxshilandi. Ta'lim jarayonidan qoniqish darajasi 25% ga oshdi. Shunday qilib, eshitish va og'zaki nutq ko'nikmalari yaxshilandi.

XULOSA: sun'iy intellektdan foydalanish ingliz tilini o'rganishda keng istiqbollarni ochadi. SI shaxsiy yondashuvni ta'minlaydi, motivatsiyani oshiradi va materialni o'zlashtirish jarayonini tezlashtiradi. Ushbu texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etish talabalarining til o'rganish darajasini oshirishga, ta'limni qiziqarli va samarali qilishga yordam beradi. Keyingi tadqiqotlarda SI dan foydalanishning uzoq muddatli ta'sirlari va uning talabalar tanqidiy fikrlash hamda mustaqillik ko'nikmalarini rivojlantirishga ta'siri o'rganilishi tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: til, talabalar, motivatsiya, sun'iy intellekt, texnologiyalar, ta'lim, shaxsiylashtirish.

Iqtibos uchun: Jurabekova M.J. Sun'iy intellektning talabalarda ingliz tilini o'rganishga bo'lgan motivatsiyani rivojlantirishdagi ahamiyati. // Inter education & global study. 2024. №10 B.359-366.

ПРЕДПОСЫЛКИ ИСКУСТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА ДЛЯ РАЗВИТИЯ У СТУДЕНТОВ МОТИВАЦИИ К ИЗУЧЕНИЮ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

© М.Ж. Журабекова[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной работе рассматриваются предпосылки использования искусственного интеллекта (ИИ) для повышения мотивации студентов к изучению английского языка. Изучаются современные технологии ИИ и их влияние на образовательные процессы, включая адаптивные системы обучения, интеллектуальные помощники и приложения для языковой практики. Обосновывается эффективность применения ИИ для создания персонализированных учебных программ и интерактивных заданий, способствующих активному вовлечению студентов и поддержанию их интереса к обучению.

ЦЕЛЬ: исследование возможностей использования технологий искусственного интеллекта (ИИ) для формирования и повышения мотивации студентов к изучению английского языка. Целью является определение наиболее эффективных инструментов ИИ, которые стимулируют интерес и увлеченность студентов языковым процессом, а также их применение в учебной практике.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: материалы: использовались онлайн-платформы с поддержкой ИИ (например, языковые приложения Duolingo, LingQ, Memrise, ChatGPT и др.), а также интерактивные программы и чат-боты.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Методы: Аналитический: анализ научной литературы и современных исследований по применению ИИ в изучении иностранных языков;

Экспериментальный: проведение пилотных курсов с использованием технологий ИИ в изучении английского языка;

Анкетирование и интервью: выявление отношения студентов к изучению языка с помощью ИИ;

Статистический: обработка полученных данных для определения эффективности предложенных методов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: персонализированное обучение: ИИ помогает адаптировать учебный процесс под уровень знаний и темп усвоения каждого студента.

постоянная обратная связь: приложения предоставляют мгновенную коррекцию ошибок, что помогает улучшать навыки грамматики, произношения и словарного запаса;

геймификация процесса обучения: интерактивные игры и задания делают изучение языка увлекательным;

разнообразие форматов обучения (видеоуроки, интерактивные диалоги, симуляции);

вовлечение студентов в процесс за счет чат-ботов, которые выступают в роли "собеседников";

механизмы поощрения (очки, рейтинги, награды) стимулируют регулярные занятия.

Результаты эксперимента: студенты, использующие приложения с ИИ, показали повышение мотивации и улучшение языковых навыков по сравнению с контрольной группой, уровень удовлетворенности процессом обучения увеличился на 25%, улучшились навыки восприятия речи на слух и устного общения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: использование искусственного интеллекта открывает широкие перспективы в изучении английского языка. ИИ обеспечивает персонализированный подход, улучшает мотивацию и ускоряет процесс усвоения материала. Внедрение таких технологий в образовательный процесс способствует повышению уровня владения языком у студентов и делает обучение более увлекательным и результативным. Для дальнейших исследований рекомендуется изучить долгосрочные эффекты использования ИИ и его влияние на развитие критического мышления и самостоятельности студентов.

Ключевые слова: язык, студент, мотивация, искусственный интеллект, технологии, образование, обучение, студенты, персонализация.

Для цитирования: Журабекова М. Ж. Предпосылки искуственного интеллекта для развития у студентов мотивации к изучению английского языка. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 359-366.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

PREREQUISITES OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE FOR DEVELOPING STUDENTS' MOTIVATION TO LEARN ENGLISH

© Madinabonu J. Jurabekova [1]✉
[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this paper explores the prerequisites for using artificial intelligence (AI) to enhance students' motivation to learn English. Modern AI technologies and their impact on educational processes, including adaptive learning systems, intelligent assistants, and language practice applications, are analyzed. The effectiveness of AI for creating personalized learning programs and interactive tasks that foster students' active engagement and maintain their interest in learning is substantiated.

AIM: to study the possibilities of using AI technologies to develop and increase students' motivation to learn English. The goal is to identify the most effective AI tools that stimulate students' interest and involvement in the learning process and to apply them in educational practice.

MATERIALS AND METHODS: materials: AI-supported online platforms (e.g., Duolingo, LingQ, Memrise, ChatGPT, etc.), interactive programs, and chatbots were used.

Methods: Analytical: analysis of scientific literature and modern research on the application of AI in foreign language teaching.

Experimental: conducting pilot courses using AI technologies for learning English.

Survey and interview: investigating students' attitudes toward learning with AI.

Statistical: processing collected data to determine the effectiveness of the proposed methods.

DISCUSSION AND RESULTS: personalized learning: AI ensures a learning process tailored to the knowledge level and pace of each student.

Continuous feedback: Applications provide instant error correction, improving grammar, pronunciation, and vocabulary skills.

Gamification of learning: Interactive games and tasks make language learning engaging.

Diverse learning formats: Video lessons, interactive dialogues, and simulations.

Student engagement: Chatbots act as "conversation partners" in the process.

Reward mechanisms: Points, ratings, and rewards stimulate regular learning.

Experiment Results: Students using AI-powered applications demonstrated increased motivation and improved language skills compared to the control group. Satisfaction with the learning process increased by 25%, and listening and speaking skills improved significantly.

CONCLUSION: the use of artificial intelligence opens vast opportunities for learning English. AI provides a personalized approach, enhances motivation, and accelerates material assimilation. Introducing such technologies into the educational process improves

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

students' language proficiency and makes learning more enjoyable and effective. Further research is recommended to study the long-term effects of AI use and its influence on developing students' critical thinking and independence.

Key words: language, students, motivation, artificial intelligence, technologies, education, personalization.

For citation: Madinabonu J. Jurabekova. (2024) 'Prerequisites of artificial intelligence for developing students' motivation to learn English', Inter education & global study, (10), pp. 359-366. (In Russ).

В условиях растущего интереса к изучению иностранных языков, особенно английского, образовательные технологии на базе искусственного интеллекта (ИИ) становятся мощным инструментом для поддержания и развития мотивации у студентов. ИИ-технологии позволяют создать персонализированный и адаптивный подход к обучению, что помогает учитывать индивидуальные особенности и потребности каждого студента. ИИ способствует созданию комфортной учебной среды, которая поддерживает интерес к изучению, уверенность в своих силах и высокую мотивацию. В этой статье рассматриваются ключевые предпосылки ИИ для развития мотивации у студентов к изучению английского языка, включая персонализацию обучения, интерактивные форматы и конструктивную обратную связь.

Возможности ИИ для повышения мотивации.

1. Персонализация обучения.

Одна из главных предпосылок ИИ для мотивации заключается в его способности к персонализации обучения. Системы ИИ могут анализировать учебную активность каждого студента, адаптировать содержание и задания, исходя из его уровня подготовки, интересов и учебных целей. Такой подход способствует мотивации, так как студенты получают задачи, которые отвечают их личным потребностям и не перегружают их, сохраняя оптимальный уровень сложности.

Пример: ИИ-платформы могут адаптировать задания по грамматике и лексике, корректировать уровень сложности текста или предложить упражнения, ориентированные на конкретные языковые навыки, которые требуют улучшения. Такой подход позволяет студентам двигаться в собственном темпе, что снижает тревожность и повышает уверенность в своих силах.

2. Адаптивное обучение и прогресс.

ИИ способен отслеживать прогресс каждого студента, позволяя автоматически корректировать учебный маршрут. Это помогает студентам видеть свои достижения и слабые стороны, что поддерживает их интерес и стремление улучшаться. Более того, адаптивные системы ИИ создают возможность для студентов сами управлять

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

своим учебным процессом, что усиливает их чувство автономии и ответственности за обучение.

Пример: Студент, который успешно справляется с заданиями по чтению, может получить более сложные тексты для повышения своего уровня, в то время как другой студент, нуждающийся в улучшении произношения, будет получать больше упражнений по разговорной практике.

3. Интерактивные и игровые формы обучения.

ИИ предоставляет возможность создавать интерактивные и игровые элементы в учебных программах. Такие форматы обучения поддерживают интерес студентов, делая обучение более привлекательным. Геймификация позволяет превратить выполнение заданий в процесс, напоминающий игру, где студент может зарабатывать баллы, открывать новые уровни и получать награды за успехи.

Пример: Чат-боты и виртуальные помощники, созданные на основе ИИ, позволяют студентам практиковать разговорную речь, моделируя диалоги на английском языке в реалистичных условиях. Игровые элементы, такие как прохождение квестов или ответ на вопросы викторины, поддерживают интерес и вовлеченность студентов.

4. Конструктивная обратная связь.

Моментальная обратная связь, предоставляемая ИИ, является важным фактором в поддержке мотивации. В отличие от традиционных учебных методов, ИИ позволяет мгновенно оценить выполнение задания, указать на ошибки и предложить рекомендации по их исправлению. Быстрая и конструктивная обратная связь помогает студентам лучше понимать свои ошибки и учиться на них, что значительно повышает их уверенность и мотивацию.

Пример: Приложения для изучения языка на базе ИИ могут анализировать произношение студента, указывать на конкретные проблемы и предлагать способы их исправления. Эта обратная связь в режиме реального времени позволяет улучшать произношение и формировать правильные языковые навыки.

5. Развитие навыков с использованием интерактивных систем и симуляций

Образовательные ИИ-системы предоставляют студентам возможность отрабатывать практические навыки в виртуальной среде, что особенно полезно в инженерных, медицинских и технических дисциплинах. Интерактивные симуляции и виртуальные лаборатории позволяют моделировать реальные условия и развивать профессиональные компетенции в безопасной и контролируемой среде.

Пример: В медицинских вузах применяются симуляторы, основанные на ИИ, которые позволяют студентам проводить виртуальные операции, диагностировать болезни и принимать решения в рамках смоделированных клинических случаев. Такой подход повышает уровень подготовки будущих специалистов, поскольку студенты получают возможность проходить практическую подготовку до начала реальной практики.

6. Поддержка социального взаимодействия

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ИИ-технологии также создают условия для социального взаимодействия и обмена опытом, что является важным фактором для поддержания интереса и мотивации. Виртуальные классы и группы, созданные на основе ИИ, позволяют студентам общаться с другими учащимися, выполнять совместные задания и делиться успехами.

Пример: онлайн-платформы могут предлагать студентам обсуждения и форумы на английском языке, где они могут задавать вопросы, делиться мнениями и обсуждать интересные темы. Это не только улучшает языковые навыки, но и создает среду взаимной поддержки, что мотивирует студентов на дальнейшее обучение.

Положительное восприятие и уверенность студентов.

ИИ не только облегчает процесс изучения, но и помогает формировать у студентов позитивное восприятие языка и уверенность в своих силах. Адаптивные системы ИИ снижают страх перед ошибками, предоставляя персонализированные задания и поддерживая студентов на каждом этапе обучения. Психологически комфортная учебная среда, созданная на основе ИИ, способствует уменьшению тревожности и формированию позитивного отношения к изучению языка.

Пример: Системы ИИ могут интегрировать поощрительные элементы, такие как медали, виртуальные сертификаты или доска достижений, что поддерживает позитивное восприятие собственных успехов и способствует мотивации.

Роль ИИ в формировании учебных целей.

Формирование конкретных учебных целей — один из главных мотивирующих факторов в изучении английского языка. ИИ помогает студентам ставить достижимые цели и регулярно отслеживать их выполнение. Это позволяет студентам наблюдать за собственным прогрессом и достигать поставленных результатов, что усиливает чувство удовлетворения от обучения.

Пример: Система ИИ может помочь студенту определить краткосрочные и долгосрочные цели, например, улучшение лексики для профессиональных целей или подготовка к экзамену, и разработать индивидуальный учебный план для их достижения.

Перспективы применения ИИ для мотивации студентов.

Использование ИИ в образовательной среде открывает новые перспективы для мотивации студентов: расширение адаптивных и интерактивных возможностей обучения — в будущем ИИ-системы смогут точнее адаптироваться к нуждам каждого студента, предоставляя персонализированные планы обучения и задания; автоматизация и удобство обучения — автоматизация рутинных задач, таких как оценка тестов и анализ данных, позволяет преподавателям сосредоточиться на методическом сопровождении студентов; развитие языковых компетенций в реальных условиях — ИИ может моделировать разнообразные ситуации общения на английском языке, например, диалоги в рабочей среде или общение в путешествиях, помогая студентам развивать практические языковые навыки.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Предпосылки использования ИИ для мотивации студентов к изучению английского языка основаны на возможностях персонализации, интерактивности и адаптивности. Эти технологии позволяют создать учебную среду, которая отвечает индивидуальным потребностям студентов, поддерживает их уверенность и мотивацию. Постоянная обратная связь и возможность отслеживания прогресса помогают студентам ощущать свои достижения и сохранять интерес к изучению. В будущем ИИ будет продолжать оказывать все более значительное влияние на образовательные процессы, способствуя более глубокому и устойчивому развитию мотивации и языковых компетенций у студентов.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Russell, S., & Norvig, P. (2021). Artificial Intelligence: A Modern Approach. Pearson. – Классическая книга по ИИ, содержащая основы и современные подходы, применимые к обучению.
2. Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education. Pearson. – Обзор потенциала искусственного интеллекта в образовательных технологиях и возможностях его внедрения.
3. Woolf, B. P. (2009). Building Intelligent Interactive Tutors: Student-Centered Strategies for Revolutionizing E-Learning. Morgan Kaufmann. – Описывает методы создания умных интерактивных систем обучения.
4. Hwang, G.-J., & Tu, Y.-F. (2021). "Roles and Research Trends of Artificial Intelligence in Education: A Bibliometric Mapping Analysis and Systematic Review". Computers and Education: Artificial Intelligence, 2, 100011.
5. UNESCO (2022). Artificial Intelligence and Education: Guidance for Policy-makers. – Практическое руководство для применения ИИ в образовательных программах.
6. Zawacki-Richter, O., et al. (2019). "Systematic Review of Research on Artificial Intelligence Applications in Higher Education". International Journal of Educational Technology in Higher Education, 16(1), 39. – Систематический обзор исследований по применению ИИ в высшем образовании.
7. Spector, J. M. (2015). Foundations of Educational Technology: Integrative Approaches and Interdisciplinary Perspectives. Routledge. – Основы технологий образования, включая интеграцию искусственного интеллекта.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Madinabonu Jurabekova Jumanzarovna**, Ingliz tili o'qituvchisi, [**Мадинабону Журабекова Жуманазаровна,** Преподаватель английского языка], [**Madinabonu J. Jurabekova**, English language teacher]; manzil: O‘zbekiston, Termiz tumani, “Yangiobod” MFY, 1A-uy [адрес: Узбекистан, махалля «Янгиобод», 1A, Термезский район], [address: Uzbekistan, 1A, “Yangiobod” neighborhood, Termez District] e-mail: madinabonudjurabekova@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI

© M.M. Berdiyev[1]✉
[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi oldida turgan asosiy vazifalardan biri dunyoqarashni kengaytirish, atrofimizdagi olam haqidagi bilimlarni chuqurlashtirish, bolalarning aqliy faoliyatini faollashtirish, nutqni rivojlantirish omillari haqida so’z boradi.

MAQSAD: bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining o‘z mutaxassislik fanini o‘qitishda metodik tayyorgarligini takomillashtirishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot miqdoriy va sifatli tadqiqotlarni birlashtirgan aralash usullardan foydalanadi. Materiallar tanqidiy fikrlash va o'qituvchilar ta'limiga oid akademik adabiyotlar, o'quv qo'llanmalari va o'quv materiallarini o'z ichiga oladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining o‘z mutaxassislik fanini o‘qitishda metodik tayyorgarligini takomillashtirishda ta’lim jarayonini maqsadga muvofiq tarzda tashkil etishda, bu jarayonning maqsadi, vazifalarini yaxshi tushunishlarida, innovatsion ta’lim, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini va raqamli texnologiyalarni har tomonlama chuqur o‘zlashtirishlari zarur bo‘ladi.

XULOSA: axborot texnologiyalaridan faqat o'quv jarayonida emas, balki uzluksiz ta'lim tizimida faoliyat yuritayotgan o'qituvchilami ilmiy-texnik va maxsus axborot bilan ta'minlaydigan axborot ishida, ta'lim tizimini boshqarishda va kadrlarning malakasini oshirish hamda ularni qayta tayyorlash tizimida ham foydalanish mumkin.

Kalit so'zlar: kompyuter, ko’nikma, malaka, texnologiya, madaniyat, o‘quv ko‘nikmalari, muloqot, axborot madaniyati, yangi axborot ko‘nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish.

Iqtibos uchun: Berdiyev M. M. Boshlang‘ich ta’limda axborot texnologiyalari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.367-372.

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

© M.M. Бердиев[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье одной из основных задач будущего учителя начальных классов является расширение мировоззрения, углубление знаний об окружающем мире, активизация мыслительной деятельности детей, факторов речевого развития.

ЦЕЛЬ: совершенствование методической подготовки будущих учителей начальных классов при преподавании предмета своей специальности.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании используются смешанные методы, сочетающие количественные и качественные исследования. Материалы включают академическую литературу, учебные пособия и учебные материалы по критическому мышлению и педагогическому образованию.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: совершенствование методической подготовки будущих учителей начальных классов к преподаванию предмета своей специальности будет необходимо для того, чтобы они грамотно организовывали учебный процесс, хорошо понимали цель, задачи этого процесса, всесторонне овладевали инновационным образованием, информационно-коммуникационными технологиями и цифровыми технологиями.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: информационные технологии могут быть использованы не только в учебном процессе, но и в информационной работе, обеспечивающей научно-техническую и специальную информацию преподавателям, работающим в системе непрерывного образования, в управлении системой образования и в системе повышения квалификации и переподготовки кадров.

Ключевые слова: компьютер, навыки, квалификация, технология, культура, навыки обучения, общение, информационная культура, формирование и развитие новых информационных навыков.

Для цитирования: Бердиев М.М. Информационные технологии в начальном образовании. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 367-372.

INFORMATION TECHNOLOGY IN PRIMARY EDUCATION

© Muxiddin M. Berdiyev[1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in this article, one of the main tasks of a future primary school teacher is to expand the worldview, deepen knowledge about the world around us, activate children's mental activity, the factors of speech development.

AIM: to improve the methodological training of future primary school teachers in teaching the subject of their specialty.

MATERIALS AND METHODS: the study uses mixed methods combining quantitative and qualitative research. The materials include academic literature, textbooks and teaching materials on critical thinking and teacher education.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

DISCUSSION AND RESULTS: improving the methodological training of future primary school teachers to teach the subject of their specialty will be necessary so that they competently organize the educational process, understand the purpose and objectives of this process well, comprehensively master innovative education, information and communication technologies and digital technologies.

CONCLUSION: information technologies can be used not only in the educational process, but also in information work providing scientific, technical and special information to teachers working in the system of continuing education, in the management of the education system and in the system of professional development and retraining.

Key words: computer, skills, qualifications, technology, culture, learning skills, communication, information culture, formation and development of new information skills.

For citation: Muxiddin M. Berdiyev. (2024) 'Information technology in primary education', Inter education & global study, (10), pp. 367-372. (In Uzbek).

XXI asr - yuqori kompyuter texnologiyalari asri. Xozzirgi zamon yoshlari hayotida axborot texnologiyalari muhim rol o'ynamoqda. Axborot madaniyatida o'qituvchining roli ham o'zgarmoqda - u axborot oqimining muvofiqlashtiruvchisiga aylanishi kerak. Shunday ekan, o'qituvchi bola bilan bir tilda muloqot qilish uchun zamonaviy metodlarni, yangi ta'lim texnologiyalarini o'zlashtirishi zarur.

Yangi axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va ularning mamlakatimizda joriy etilishi zamonaviy bolaning shaxsiyatining rivojlanishida o'z izini qoldirdi. Bugungi kunda "O'qituvchi – o'quvchi – darslik" an'anaviy sxemasiga yangi bo'g'in – kompyuter, maktab ongiga esa kompyuter ta'limi joriy etilmoqda. Ta'limni axborotlashtirishning asosiy qismlaridan biri o'quv fanlarida axborot texnologiyalaridan foydalanish hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5 oktyabrdagi "Raqamli O'zbekiston 2030" stategeyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF6079 sonli Farmoniga asosan mamlakatimizda raqamli iqtisodiyotni faol rivojlantirish, barcha tarmoqlar va sohalarda, eng avvalo, davlat boshqaruvi, ta'lim, sog'liqni saqlash va qishloq xo'jaligida zamonaviy kommunikatsion texnologiyalarini keng joriy etish bo'yicha kompleks chora- tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Respublikada raqamli industriyani jadal rivojlantirish, milliy iqtisodiyot tarmoqlarining raqobatbardoshligini oshirish, shuningdek, 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturida belgilangan ijrosini ta'minlash maqsadida barcha vazirliklar birgalikda tumanlarda IT infratuzilmasini yaratishni, kompyuter uskunalari bilan jihozlanishni nazarda tutgan holda maktabgacha va umumta'lim maktablari hamda sog'liqni saqlash muassasalarini raqamlashtirishni yakunlash bo'yicha choralar ko'rish, shuningdek, axborot tizimlarini joriy etish va mas'ul hodimlarni o'qitishni tashkil etsin, deb takidlanadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

O‘qitishning zamonaviy axborot texnologiyalari talabaning emas, u, eng avvalo, o‘qituvchining texnologiyasidir. O‘quvchi zamonaviy axborot texnolo-giyasini o‘rganmaydi, balki uning mahsulotidan o‘qitishning texnik vositasi sifatida foydalanadi. O‘qituvchi zamonaviy texnologiyalarini qo‘llab darsga tayyorlanadi, darsni tashkil qiladi, talabalar bilimini nazorat qiladi va uning vazifasi ta'lim mazmunini takomillashtirish uchun kompyuterlashtirishning eng yuqori darajasidagi axborot texnologiyalarini ta'lim jarayoniga olib kirishdan iborat bo‘ladi.

Hozirgi vaqtda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda o‘quv jarayonini kichik yoshdagi o‘quvchining o'zini o‘zi anglash omili sifatida tashkil etish zarurati mavjud, bu erda elektron vositalar axborot manbalari sifatida tobora ko‘proq foydalanilmoqda.

Boshlang‘ich maktab uchun bu ta’lim maqsadlarini belgilashda ustuvorliklarni o‘zgartirishni anglatadi: birinchi bosqich maktabida ta'lim va tarbiya natijalaridan biri bolalarning zamonaviy kompyuter texnologiyalarini o‘zlashtirishga tayyorligi va ma’lumotlarni yangilash qobiliyati bo‘lishi kerak. keyingi o‘z-o‘zini tarbiyalash uchun ularning yordami bilan olingan. Ushbu maqsadlarga erishish uchun boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi ish amaliyotida kichik yoshdagi o‘quvchilarni o‘rgatishning turli strategiyalarini va birinchi navbatda, ta’lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishni qo‘llash zarur bo‘ladi.

Maktab bolalarni zamonaviy jamiyatda hayotga tayyorlashga majburdir, shuning uchun o‘quv jarayonini axborotlashtirish ta'limning ustuvor yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu muammoni hal qilish uchun oilalar va maktablar bolalarni kompyuter fanining nazariy asoslari va kompyuterdan amaliy foydalanish bilan tanishtirishlari kerak, bu esa ekskursiya va o‘yinlar darajasida emas, balki muntazam mashg‘ulotlar shaklida bo‘lishi kerak.

Boshlang‘ich maktabda o‘qitish uchun axborot texnologiyalarining kiritilishi o‘quvchilarni barcha ovquv fanlari doirasida kognitiv va amaliy faoliyat samaradorligini oshirish vositasi sifatida foydalanishga tayyorlaydi.

Kichik yoshdagi o‘quvchilarni o'qitishda kompyuterdan foydalanish rivojlanayotgan fan muhitini boyitib, o'zgartiruvchi elementga aylanishi kerak. Zero, aynan shu yoshda bolaning aqliy qobiliyatining intensiv rivojlanishi sodir bo‘ladi, uning keyingi intellektual rivojlanishiga zamin yaratiladi.

Boshlang‘ich maktabda turli darslarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o‘vquvchilarning atrofdagi dunyoning axborot oqimlarida harakat qilish qobiliyatini rivojlantirishga imkon beradi; axborot bilan ishlashning amaliy usullarini egallash; zamonaviy texnik vositalardan foydalangan holda axborot almashish imkonini beruvchi malakalarni shakllantirish.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda darslar, ayniqsa, boshlang‘ich maktabda dolzarbdir. 1-4-sinf o‘quvchilari vizual-majoziy fikrlashga ega, shuning uchun o‘z ta'limini iloji boricha yuqori sifatli tasviriy materiallardan foydalanib, nafaqat ko'rishni, balki eshitish, his-tuyg‘ularni va tasavvurni ham jalb qilish juda muhimdir.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

yangilikni idrok etish. Aytgancha, bu erda bizda kompyuter slaydlari, animatsiyalarning yorqinligi va o‘yin-kulgilari mavjud.

Boshlang‘ich sinflarda turli darslarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o‘qitishning tushuntirishli tasvirlangan usulidan faol usulga o‘tish imkonini beradi, bunda bola o‘quv faoliyatining faol subyektiga aylanadi.

Maktab o‘quvchilariga nafaqat fanni o‘rgatish, balki o‘zining ijobiy imkoniyatlarini ro‘yobga chiqara oladigan, mayl va qobiliyatlarini yuzaga chiqara oladigan barkamol shaxsni tarbiyalash ham maktabning eng muhim vazifalaridan biridir. Hozirgi rivojlanish bosqichida ta’limining eng muhim yo‘nalishlaridan biri uni axborotlashtirishdir, shuning uchun ta'lim jarayoniga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish va qo‘llash bo'yicha maqsadli ishlarni amalga oshirish muhim va zarurdir. Ushbu ish jarayonida talabalar yangi ma'lumotlarni izlash va ular bilan ishlashning amaliy usullarini o‘rganadilar, kompyuter savodxonligini o‘zlashtiradilar, buning natijasida ta'lim jarayonida bilimlarni o‘zlashtirish uchun motivatsiya kuchayadi, bola faol sub’ektga aylanadi. Ta'lim faoliyati va o‘z qobiliyatlarini o‘z-o‘zini amalga oshirish uchun katta imkoniyat mavjud.

Ta’lim maqsadlarini belgilashda ustuvor yo‘nalishlarni o‘zgartirish kerak: maktabning birinchi bosqichida ta'lim va tarbiya natijalaridan biri bolalarning zamonaviy kompyuter texnologiyalarini o‘zlashtirishga tayyorligi va ularning yordami bilan olingan ma'lumotlarni yangilash qobiliyati bo‘lishi kerak. keyingi o‘z-o‘zini tarbiyalash.

Bo‘lajak fizika fanlar o‘qituvchilarining o‘z mutaxassislik fanini o‘qitishda metodik tayyorgarligini takomillashtirishda ta’lim jarayonini maqsadga muvofiq tarzda tashkil etishda, bu jarayonning maqsadi, vazifalarini yaxshi tushunishlarida, innovatsion ta’lim, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini va raqamli texnologiyalarni har tomonlama chuqur o‘zlashtirishlari zarur bo‘ladi. Zamonaviy axborot jamiyatida media ta’lim, ta’lim jarayonida mediadan foydalanish, zamonaviy o‘qituvchining ommaviy axborot vositalari bilan ishlash ko‘nikmasini shakllanishda, ommaviy axborot vositalari yordamida ta'lim mohiyatini, ochib berish, pedagogik salohiyatining oshishi va turli ommaviy axborot vositalaridan foydalanish shartlarini tushunishiga, ta’lim jarayonida (axborot texnologiyalari, Internet, ijtimoiy tar-moqlar, ekran san'ati, televizor, reklama, interaktiv o'yinlar, kompyuter animatsiyasi va boshqa-lar), pedagogik modellar va ulardan foydalan-ishga tayyorligini shakllantirish vositasi sifatida qaraladi.

Zamonaviy axborot jamiyatida media ta’lim, ta’lim jarayonida mediadan foydalanish, zamonaviy o‘qituvchining ommaviy axborot vositalari bilan ishlash ko‘nikmasini shakllantishda, ommaviy axborot vositalari yordamida ta’lim mohiyatini, ochib berish, pedagogik salohiyatining oshishi va turli ommaviy axborot vositalaridan foydalanish shartlarini tushunishiga, ta‘lim jarayonida (axborot texnologiyalari, Internet, ijti-moiy tarmoqlar, ekran san’ati, televizor, reklama, interaktiv o‘yinlar, kompyuter animatsiyasi va boshqalar), pedagogik modellar va ulardan foydalanishga tayyorligini shakllantirish vositasi sifatida qaraladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29- apreldagi "O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030- yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida"gi Farmoni.
2. Jumayeva Sh. S. Eshboboyeva M. THE ADVANTAGES OF USING PEDAGOGICAL TECHNIQUES IN PRIMARY SCHOOL LESSONS. International Multidisciplinary Research in Academic Science (IMRAS). Volume. 6, Issue 07, November (2023) .592-596p
3. B. A. Djurayeva T. N. Qori Niyoziy nomidagi O‘zbekiston Pedagogika Fanlar Ilmiy Tadqiqot Institute, Toshkent
4. Kulmuminov, U., & Mukhtarova, L. (2023). POSSIBILITIES OF CREATIVE THINKING AND ITS MANIFESTATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS. Open Access Repository, 4(02), 81-84.
5. Kulmuminov, U. (2023). CREATIVE TEACHING IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE EDUCATION. Open Access Repository, 4(2), 434-437.
6. KULMOMINOV, O. (2023). ISSUES OF DEVELOPMENT OF STUDENT'S CREATIVE SKILLS IN WORLD SCIENCE. World Bulletin of Social Sciences, 27, 54-56.
7. Kulmominov, O. (2023). TECHNOLOGY FOR DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING SKILLS OF PRIMARY CLASS STUDENTS IN NATURAL SCIENCE TEACHING. Open Access Repository, 9(10), 112-116.
8. Kulmominov, O., & Ibragimova, F. (2024). DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITY OF STUDENTS IN PRIMARY EDUCATION AS A PEDAGOGICAL PROBLEM. World Bulletin of Social Sciences, 34, 66-69.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Berdiyev Muxiddin Maxmudovich**, boshlang‘ich ta’lim kafedrasi o‘qituvchi, [**Бердиев Мухиддин Махмудович,** преподаватель кафедры начального образования], [**Muxiddin M. Berdiyev**, teacher of the Department of Primary Education]; manzil: O‘zbekiston, Termiz tumani, At-Termiziy ko'chasi, 1A-uy [адрес: Узбекистан, ул. Ат-Термизи, 1А, г. Термезский район], [address: Uzbekistan, Termez District, At-Termizi Street, House 1A]б muxiddinberdiyev1@gmail.com.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH XUSUSIYATLARI

© U.Sh. Shermatova[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni rivojlantirish, tabiatda duch keladigan ekologik vaziyatlar va imkoniyatlari haqida suz yuritilgan. Maqolada aynan boshlang‘ich sinf o‘quvchilar ongida ekologik ong, ekologik madaniyat, ekologik ta’lim , ekologik tafakkur kabi tushunchalarini singdirish kabi muhim g‘oyalarni shakllantirish va rivojlantirish masalalari bayon etilgan.

MAQSAD: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni rivojlantirish orqali ularning atrof-muhitga bo‘lgan hurmatini va javobgarlik hissini shakllantirish. O‘quvchilarni ekologik muammolarni tushunishga, tabiatni asrab-avaylashga va resurslarni tejashga o‘rgatish. Ekologik madaniyatni shakllantirish orqali bolalarda barqaror rivojlanish, yashil texnologiyalarni qo‘llash va atrof-muhitni muhofaza qilishning ahamiyatini anglashni ta’minlash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda sifat va miqdoriy tadqiqotlarni birlashtirgan aralash usullardan foydalaniladi. Materiallar rivojlanishni baholash vositalari, ta'lim bo'yicha ko'rsatmalar va boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kuzatuv ma'lumotlarini o'z ichiga oladi. Usullar ota-onalar va o'qituvchilarning so'rovlari, erta yoshdagi mutaxassislar bilan suhbatlar va ta'lim muassasalariga o'tayotgan boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni rivojlantirish jarayoni kuzatuvlarini o'z ichiga oladi. Ma'lumotlarni tahlil qilish ekologik madaniyatni rivojlantirish strategiyalari va boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni rivojlantirish xususiyatlari aniqlashga qaratilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ekologik bilimlarning ilmiy asoslari nazariy, amaliy bilimlari va mustaqil ishlar jarayonida tushuntiriladi. Boshlang`ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishda asosiy e’tibor atrof-muhit muhofazasi, tabiatdan oqilona va tejamkorlik bilan foydalanish, atrof-muhitni yaxshilashga qaratilgan texnologiyalarni qo‘llash bilan bog‘liq bo‘lgan global bilimlarga katta ahamiyat beriladi.

XULOSA: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirish faoliyatini tashkil qilishga yo‘naltirilgan o‘quv jarayonining asosiy xususiyati-o‘quvchini ijtimoiy hayotga tayyorlashdan iboratdir. Shuningdek, o‘quvchi kundalik ishlarining davomi sifatida sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlarda bevosita turli mazmundagi suhbatlar, savol-javoblarda qatnashadi, kechalarni tashkil qilishda ishtirok etadi, rollarni bajaradi, tinglaydi, qolaversa, bular orqali bilimi va ekologik madaniyat tushunchasi boyib boradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Kalit so'zlar: boshlang‘ich, ekologiya ,ekologik madaniyat, o‘quvchilar, ekologik ta’lim, ong, rivojlantirish, shakllantirish, boshlang‘ich ta’lim, tabiat, jamiyat atrof-muhit, inson va tabiat, samaradorlik.

Iqtibos uchun: Shermatova U.Sh. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni rivojlantirish xususiyatlari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.373-379.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

© У.Ш. Шерматоваа[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье говорится о развитии экологической культуры у учащихся младших классов, экологических ситуациях и возможностях, встречающихся в природе. В статье рассмотрены вопросы формирования и развития таких важных идей, как привитие в сознании учащихся начальной школы понятий экологического сознания, экологической культуры, экологического образования и экологического мышления.

ЦЕЛЬ: формирование у младших школьников уважения к окружающей среде и чувства ответственности через развитие экологической культуры. Учить студентов понимать экологические проблемы, сохранять природу и экономить ресурсы. Обеспечение устойчивого развития детей, внедрение зеленых технологий и осознание важности охраны окружающей среды через формирование экологической культуры.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании используются смешанные методы, сочетающие качественные и количественные исследования. Инструменты оценки развития материалов, включает учебные пособия и данные наблюдения за учениками начальной школы. Методы включают опросы родителей и педагогов, беседы со специалистами раннего возраста и наблюдения за процессом развития экологической культуры у младших школьников, поступающих в образовательные учреждения. Анализ данных направлен на выявление стратегий развития экологической культуры и особенностей развития экологической культуры у младших школьников.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: научная основа экологического знания объясняется в процессе теоретического, практического познания и самостоятельной работы. При формировании экологической культуры у младших школьников большое значение придается глобальным знаниям, основной упор делается на охрану окружающей среды, рациональное и бережливое использование природы, применение технологий, направленных на оздоровление окружающей среды.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: главной особенностью образовательного процесса, направленного на организацию деятельности по формированию экологической культуры у младших школьников, является подготовка воспитанника к общественной жизни. Также во внеурочной образовательной работе ученик как продолжение своей повседневной деятельности непосредственно участвует в беседах различного содержания, вопросах и ответах, участвует в организации вечеров, выполняет роли, слушает, кроме того, благодаря этому его знания и понимание экологической культуры обогащаются.

Ключевые слова: начальное, экология, экологическая культура, учащиеся, экологическое образование, сознание, развитие, формирование, начальное образование, природа, общество, окружающая среда, человек и природа, эффективность.

Для цитирования: Шерматова У.Ш. Особенности развития экологической культуры у младших школьников. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 373-379.

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF ECOLOGICAL CULTURE AMONG YOUNGER SCHOOLCHILDREN

© Uljamol Sh. Shermatova[1]✉
[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article discusses the development of ecological culture in primary school students, the ecological situations and opportunities they encounter in nature. The article describes the issues of forming and developing important ideas such as instilling in the minds of primary school students such concepts as ecological awareness, ecological culture, ecological education, and ecological thinking.

AIM: to develop respect for the environment and a sense of responsibility among younger schoolchildren through the development of an ecological culture. Teach students to understand environmental issues, conserve nature, and conserve resources. Ensuring the sustainable development of children, the introduction of green technologies and awareness of the importance of environmental protection through the formation of an ecological culture.

MATERIALS AND METHODS: the research uses mixed methods combining qualitative and quantitative research. Tools for evaluating the development of materials,

It includes textbooks and observation data on elementary school students. The methods include interviews with parents and teachers, conversations with early-age specialists, and observations of the development of environmental culture among younger students entering educational institutions. The data analysis is aimed at identifying strategies for the development of environmental culture and the features of the development of environmental culture among younger schoolchildren.

DISCUSSION AND RESULTS: the scientific basis of environmental knowledge is explained in the process of theoretical, practical knowledge and independent work. When

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

forming an ecological culture among younger schoolchildren, great importance is attached to global knowledge, the main emphasis is on environmental protection, rational and economical use of nature, and the use of technologies aimed at improving the environment.

CONCLUSION: the main feature of the educational process aimed at organizing activities for the formation of environmental culture among younger schoolchildren is the preparation of the pupil for public life. Also, in extracurricular educational work, the student, as a continuation of his daily activities, directly participates in conversations of various contents, questions and answers, participates in the organization of evenings, performs roles, listens, in addition, thanks to this, his knowledge and understanding of environmental culture are enriched.

Key words: primary, ecology, ecological culture, students, environmental education, consciousness, development, formation, primary education, nature, society, environment, man and nature, efficiency.

For citation: Uljamol Sh. Shermatova. (2024) 'Features of the development of ecological culture among younger schoolchildren', Inter education & global study, (10), pp. 373-379. (In Uzbek).

Inson jamiyat tabiatning bir bo'lagi sifatida har doim ongli faoliyatni tashkil etib kelgan hoda, unga bo'lgan munosabatini ratsional yondashuv asosida amalga oshirgan. Shu nuqtai nazardan "ekologik madaniyat" tushunchasi muomalaga kiritilib, inson va tabiat munosabatlari inson omillari asosida qaror topgan. Bu esa o'quvchi ruhiyati, tabiat go'zalligi bilan hamohang barqarorlik kasb etishini allaqachon anglab etganligidan dalolat beradi. Ekologik madaniyatning asosiy xususiyatlaridan biri, tabiiy munosabatlarga inson aralashuvi salbiy oqibatlarga olib kelishini oldindan bashorat qilish imkoniyatini yuzaga keltirgan.

Ekologik madaniyatni o'zlashtirgan o'quvchi o'z faoliyatini atrof-muhitni oqilona boshqarish talablariga bo'ysundiradi, atrof-muhitni yaxshilash to'g'risida g'amxo'rlik qiladi, uning yo'q qilinishiga va ifloslanishiga yo'l qo'ymaydi hamda atrof-muhitga inson tomonidan yetkaziladigan zararlarni kamaytirish borasida zaruriy ishlarni amalga oshiradi. Albatta bu jarayon inson salomatligi va psixikasiga ijobiy ta'sir ko'rsatib qolmasdan, boshqalarni ham bu borada sog'lom fikr yuritishga undaydi. Vazifalar: boshlang'ich sinf o'quvchilariga ekologiya, tabiiy resurslar, iqlim o'zgarishi va tabiatni asrab-avaylash kabi mavzularda bilim berish; tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatni shakllantirish: O'quvchilarda ekologik mas'uliyat hissini rivojlantirish, ularni tabiatga va uning resurslariga ehtiyotkorlik bilan yondashishga o'rgatish; yashil madaniyatni rivojlantirish: O'quvchilarda qayta ishlash, chiqindilarni ajratish, suv va energiya resurslarini tejash kabi yashil texnologiyalarni joriy etish va ularga doir odatlarni shakllantirish; atrof-muhitni asrab-avaylash faoliyatlarini rag'batlantirish: O'quvchilarni ekologik loyihalar va tashabbuslarda ishtirok etishga, shuningdek, tabiatni asrab-avaylash uchun amaliy tadbirlarni o'tkazishga undash. Tadqiqot va kuzatish faoliyatlarini o'tkazish: O'quvchilarni tabiatda o'rganish va

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ekologik muammolarni tahlil qilishga jalb qilish, shuningdek, o‘zlari kuzatgan ekologik holatlar haqida mulohaza yuritishga rag‘batlantirish. Ekologik madaniyatni o‘qituvchilar va ota-onalar bilan hamkorlikda rivojlantirish: O‘quvchilarni ekologik madaniyatni nafaqat maktabda, balki oilada va jamiyatda ham qo‘llab-quvvatlash va o‘rgatish. Bu maqsadlar va vazifalar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni rivojlantirishga, ularni barqaror rivojlanishga o‘rgatishga yordam beradi.

Shuni alohida takidlashimiz joizki, bugungi kunga qadar atrof-muhitning insonga psixologik ta’siri juda kam miqdorda qaratilgan. Eng avvalo tabiiy muhitning o‘zgarishi bevosita inson, uning psixologiyasi, xulq-atvori, xarakter xususiyati, tafakkur tarzi, yon atrofni idrok qilish, qolaversa fiziologiyasida ham o‘zining ta’sirini ko‘rsatishi bilan ahamiyatlidir.

O‘quvchilarning ekologik ongini shakllantirish-tabiatni, uni himoya qiladigan va yaratadigan insonlarga nisbatan ongli ravishda to‘g‘ri munosabatni shakllantirish asosida amalga oshirilish maqsadga muvofiqdir. Tabiatning bir qismi sifatida o‘ziga nisbatan munosabat, hayot va sog‘liqning qadri hamda ularning atrof-muhit holatiga bog‘liqligini anglash, tabiat bilan konstruktiv munosabatda bo‘lish ko‘nikmasini shakllantiradi.

Bu jarayonni yanada mustahkamlash uchun yoshlarda mehnatga munosabatni ijobiy psixologik omillaridan maqsadli foydalanish zarur. Buning uchun eng avvalo, mehnat faoliyatini to‘g‘ri tizimlashtirish masalasiga e’tibor qaratgan holda yoshlarda mustaqil ravishda, ichki istak va xohish bilan hayvonlarni boqish, o‘simliklarni parvarish qilish hamda ulardan estetik zavq olish kabi sifatlarni shakllantirish asosida hissiy va irodaviy fazilatlar yuksaltirish lozim. Bu o‘z navbatida jamiyat yoshlaridagi ekologik madaniyatni yanada mustahkamlaydi, hamda ishonchni shakllantirishga olib keladi.

O‘quvchi yoshlarda ekologik madaniyatni shakllantirish masalasining naqadar muhimligini e’tirof qilgan holda ta’kidlash mumkinki, bunday davra suhbatlari, munozaralar oliygohlar qoshida tashkil qilingan radio yoki televidenie orqali namoyish qilinishi va o‘quvchilarning keng muhokamasiga qo‘yilishi yaxshi natijalarni beradi. O‘quvchilar mustaqil faoliyati davomida ko‘pgina statistik ma’lumotlarni to‘playdilar ya’ni ilmiy-ommabop adabiyotlar va ekologiyaga manbalarni umumlashtiradilar.

Shu bilan birga, o‘quvchilar dunyo miqyosida ekologik muammolarning o‘rganilishi, ekologik tarbiya borasida olib borilayotgan ishlar qanday yo‘lga qo‘yilganligi bilan tanishish maqsadida ko‘plab ma’lumotlarni biladilar va ish tajribalarini qiyosiy tahlil qiladilar. Ekologik fojialarning oldini olishning birdan-bir yo‘li tabiatni muhofaza qilish, barcha tabiiy boyliklarimizdan oqilona foydalanishdir. Ammo, har bir inson qalbida ekologik madaniyatni shakllantirmay turib, bu borada kutilgan natijalarga erishish qiyin.

Yoshlar ongiga tabiatning o‘z qonun - qoidalari mavjudligini, tabiatdagi barcha hodisalar, o‘zgarishlar bir-biri bilan bog‘liqligini, umuman, insonning tabiatga to‘g‘ri munosabatda bo‘lishi lozimligi haqidagi tasavvurlarni singdirish, shubhasiz muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda, Vatanimiz tarixi va madaniyati, qadimiy urf-odatlarimizni har tomonlama o‘rganishga e’tibor kuchaydi. Ta’lim-tarbiya jarayonlarida

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

buyuk ajdodlarimizning, ma'naviy, madaniy, ekologik, ijtimoiy tarbiyaga oid meroslaridan kengroq foydalanishga imkoniyat yaratiladi.

Ta'limiy islohotlar ta'lim-tarbiya jarayoni ishtirokchilari, tadqiqotchilar va olimlarimiz uchun ulkan imkoniyatlarni vujudga keltiradi. Bu o'z navbatida, o'quvchilarga ekologik rivojlanish, uning mazmun-mohiyati, ahamiyati, shuningdek, mazkur fanni rivojlantirishning zaruriyatini, amalga oshirilayotgan islohotlar, yaratilayotgan yangiliklar, fan-texnika yutuqlarini, ekologik rivojlanishlar asosida tushuntirish muhimligini ko'rsatadi, chunki o'quvchilar bugungi kunda yoshlarga qaratilayotgan e'tiborning qadriga yetishi va uni obyektiv baholashi, mustaqillik sharoitida ekologik tarbiya bilan bog'liq muammolarni o'rganish va uni yechimini topish masalalarining zaruriyatini to'g'ri va haqqoniy anglab yetishi hamda kelajakka ishonch hosil qilishi uchun ularda ekologik madaniyatni shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Shu nuqtayi nazardan oladigan bulsak ta'lim muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etish orqali o'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etuvchi asosiy tushunchalarning mazmun-mohiyatini va ahamiyatini asosli va aniq tarzda o'quvchilarga yoritib berilishi ularda mamlakatmizda amalga oshirilayotgan islohotlar, ularning bugungi kundagi ijobiy natijalari va ularning ahamiyati, ijtimoiy-ekologik rivojlanishlar bo'yicha ijobiy tasavvurlar shakllantirish bilan bir qatorda, o'quvchilarda e'tiqod va sadoqat, umummilliy qadriyatlar va milliy urf-odatlarga hurmat, vatanparvarlik va insonparvarlik va kelajakka ishonch tuyg'ularini shakllantiradi.

Boshlang`ich sinflarda ekologik ta'lim-tarbiya jarayoni samaradorligini oshirishga, xalqimizning umuminsoniy qadriyatlarga sodiqligi, xalqimiz adolat, tenglik, ahil qo'shnichilik va insonparvarlikning nozik kurtaklarini asrlar osha avaylab asrab kelganligi, O'zbekistonni yangilanishning oliy maqsadi ana shu an'analarni qayta tiklash, ularga yangi mazmun bag'ishlash, zaminimizda tinchlik va demokratiya, farovonlik, madaniyat, vijdon erkinligi va har bir kishining kamol topishiga erishish uchun zarur shart-sharoitlar yaratishdir.

Shuni alohida takidlashimiz joizki, "tabiat-inson" va "insoniyat-ekologiya" muammosini o'rganadigan fanlar tizimida psixologiya va pedagogika alohida o'rin tutadi. Bu borada shaxsning ekologik ongi va ekologik ta'lim-tarbiya tizimini shakllantirishning zamonaviy konsepsiyasini ishlab chiqish muhim masalalardandir. Ushbu konsepsiya asosida shaxsda hissiy bilish, amaliy ko'nikmalarni o'zlashtirish, faollikni maqsadga yo'naltirilganligi, insoniy tamoyillarga sodiqlik, ijtimoiylashuvning yuzaga kelishi ya'ni faoliyat turi bilan almashtirilishi kabi ustuvor parametrlarni qaror toptirish lozim.

Ta'lim-tarbiya jarayonida atrof-muhit va o'quvchi shaxsini qaror toptirishning madaniy va sinergetik yondashuvlari, tabiatga muvofiqlik tamoyillaridan tashkil topgan ekologik madaniyatning falsafiy-madaniy, psixologik-pedagogik asoslarini aniqlash va bu borada nostandart takliflarni berish o'quvchilarga tabiiy hududlarni muhofaza qilish hamda ekologik tarbiyaning zamonaviy kompleks metodologiyasi sifatida e'tirof etilishi mumkin.

Tabiatning va jamiyatning rivojlanish qonuniyatlarini anglab etgan holda o'z mustaqil kasbiy faoliyatini tashkil etish, inson faoliyati ta'sirining yaqin va uzoq kelajakdagi oqibatlarini inobatga olish, texnik vositalardan oqilona va ratsional foydalanish, ekologik

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

siyosat, tabiiy olam komponentlari, tabiiy va antropogen obyektlar, tabiiy kompleks, tabiiy ekologik tizim va ekologik madaniyatni shakllantirish, atrof-muhit va insonga ko‘rsatilgan ekologik zararni belgilash va hisoblash, ekologik madaniyatni ta'minlovchi innovatsion holatlar bo‘yicha bilim, ko‘nikma, malaka, axloq va tafakkurga ega bo‘lishlari taqozo etiladi.

Buning uchun esa ekologik ta’limning mukammal tizimini ishlab chiqish va ta’lim tizimiga joriy etish darkor. Ekologik ta’lim - tarbiya qanchalik erta berila boshlasa shunchalik ijobiy samarali bo‘ladi. Oila, ta’lim muassasalari va boshqa sohalarda ekologik tafakkur, ekologik ong va ekologik madaniyat uzluksiz tarzda shakllantirilib borilishi zarur. Buning uchun har bir o‘qituvchi eng avvalo, ekologik ong, ekologik tarbiya va ekologik madaniyat tushunchalarini o‘quvchi yoshlarga singdira olishi lozim.

Bu munosabatlar mohiyatini kichik yoshdagi o‘quvchilar ongiga etkaza olish, ularning tabiyatga bo‘lgan munosabatini to‘gri ravishda amalga oshira bilishga o‘rgatish ekologik ta’limning asosiy negizini tashkil qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Norbo‘tayev X.B. Boshlang‘ich ta’limda ekologik xafvsizlik madaniyatini takomillashtirish.//Муаллим ҳем узлуксиз билимлендириў. Илмий-методикалық журнал №2 ISSN 2181-7138 Некис-2022. -Б. 93-97.
2. Норбўтаев Х.Б. Бошланғич синфларда фанлараро экологик тарбия //Замонавий таълим. - 2018. 11-сон. - Б. 53-58.
3. Shermatova, U. (2024). Ecological education in primary classes formation of pedagogical conditions of development. World Bulletin of Social Sciences, 33, 49-53.
4. SHERMATOVA, U. (2024). Ecological Education Teaching in Primary Class Methodology. Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments, 2(4), 97-105.
5. Uljamol Shermatova. (2023). DEVELOPMENT OF ECOLOGICAL EDUCATION IN PRIMARY CLASS. Open Access Repository, 9(10), 152–157.
6. Shermatova, U. (2020). THE LIGHT OF THE NIGHTS WITHOUT A DAY. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 8(4).
7. Norbo‘tayev X.B. Boshlang‘ich ta’limda ekologik xafvsizlik madaniyatini takomillashtirish. //Муаллим ҳем узлуксиз билимлендириў. Илмий-методикалық журнал №2 ISSN 2181-7138 Некис-2022. -Б. 93-97.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Shermatova Uljamol Shopulat qizi**, “Boshlang‘ich ta’lim ” kafedrasi o‘qituvchisi, [**Шерматова Улжамол Шопулат кизи,** преподаватель кафедры "Начальное образование"], [**Uljamol Sh. Shermatova**, Lecturer of the Department of Primary Education]; manzil: O‘zbekiston,Termiz shahar, Islom Karimov ko`chasi, 288b-uy [адрес: Узбекистан, ул. улица Ислама Каримова, 288б, город Термез],[address: Uzbekistan, Islam Karimov street, 288b, Termiz city]; uljamol2193@gmail.com.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

“BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING KASBIY O‘ZLIGINI ANGLASHNING PSIXOLOGIK OMILLARI”

© M.A. To’raxonova[1]✉
[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: hozirgi davrda ta’lim-tarbiya tizimining sifatini oshirishda, o‘qituvchi shaxsining kasbiy kompetensiyalari bilan bir qatorda, uning o‘zligini anglash darajasi muhim o‘rin tutadi. Bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘zligini anglash – bu ularning kasbiy tayyorgarlik jarayonida o‘z qobiliyatlari, qiziqishlari va imkoniyatlarini to‘liq anglashni o‘z ichiga oladigan psixologik jarayondir. Mazkur maqolada ushbu jarayonning asosiy psixologik omillari tahlil qilinadi va uning kasbiy rivojlanishga ta’siri ochib beriladi.

MAQSAD: bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy o‘zligini anglash jarayoniga ta’sir etuvchi psixologik omillarni aniqlash va rivojlantirishga qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda psixologiya va pedagogika bo‘yicha ilmiy adabiyotlar, maxsus so‘rovnomalar, kuzatuv va intervyu usullari qo‘llanildi. Talabalarning kasbiy o‘zligini anglash darajasini baholash uchun so‘rovnoma va refleksiya usullari ishlatildi. Olingan ma’lumotlar statistik tahlil qilindi, shuningdek, psixologik treninglar orqali eksperimental metod qo‘llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ichki motivatsiya, o‘ziga ishonch va reflektiv qobiliyatlar bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy o‘zligini anglashda asosiy omillar hisoblanadi. Stressga bardoshlilik va konfliktlarni hal qilish qobiliyati kasbiy muvaffaqiyatni oshiradi. Psixologik treninglar kasbiy o‘zlikni anglash darajasini sezilarli darajada yaxshiladi. Sog‘lom o‘quv muhit va amaliyot jarayoni bu jarayonni qo‘llab-quvvatlashda muhim ahamiyatga ega ekani aniqlandi.

XULOSA: bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy o‘zligini anglash – ularning professional rivojlanishida asosiy psixologik jarayon hisoblanadi. Bu jarayon shaxsiy xususiyatlar, motivatsiya, reflektiv qobiliyatlar va stressga bardoshlilik kabi omillar bilan bog‘liq. Ushbu omillarni chuqur o‘rganish va ularga ta’sir ko‘rsatish orqali o‘qituvchilik kasbining ijtimoiy ahamiyatini oshirish, ta’lim sifati va samaradorligini ta’minlash mumkin.

Kalit so'zlar: kasbiy o‘zlikni anglash, psixologik omillar, bo‘lajak o‘qituvchilar, motivatsiya, refleksiya qobiliyati, psixologik barqarorlik, shaxsiy xususiyatlar, ta’lim jarayoni stressga chidamlilik, pedagogik faoliyat.

Iqtibos uchun: To’raxonova M.A. “Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy o‘zligini anglashning psixologik omillari”. // Inter education & global study. 2024. №10. B.380-387.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

«ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ВОСПРИЯТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ»

© М.А. Торахонова[1]✉
[1] Термизский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в современный период в повышении качества образовательной системы наряду с профессиональными компетенциями педагога важную роль играет уровень самосознания педагога. Самосознание будущего учителя – это психологический процесс, включающий полное понимание своих способностей, интересов и потенциала в ходе профессиональной подготовки. В данной статье анализируются основные психологические факторы этого процесса и раскрывается его влияние на профессиональное развитие.

ЦЕЛЬ: разработать рекомендации, направленные на выявление и развитие психологических факторов, влияющих на процесс профессионального самосознания будущих учителей.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использовались научная литература по психологии и педагогике, специальные анкеты, методы наблюдения и интервью. Для оценки уровня профессионального самосознания студентов использовались анкетный и рефлексивный методы. Полученные данные подвергались статистическому анализу, а экспериментальный метод использовался в рамках психологического тренинга.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что внутренняя мотивация, уверенность в себе и рефлексивные способности являются основными факторами реализации профессиональной идентичности будущих учителей. Стрессоустойчивость и способность разрешать конфликты повышают профессиональный успех. Психологическая подготовка существенно улучшила профессиональное самосознание. Было установлено, что здоровая среда обучения и практический процесс играют важную роль в поддержке этого процесса.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: понимание профессиональной идентичности будущего учителя является основным психологическим процессом в его профессиональном становлении. Этот процесс связан с такими факторами, как личностные качества, мотивация, рефлексивные навыки и стрессоустойчивость. Углубленно изучая эти факторы и воздействуя на них, можно повысить социальную значимость профессии учителя, обеспечить качество и эффективность образования.

Ключевые слова: профессиональная идентичность, психологические факторы, будущие учителя, мотивация, рефлексивность, психологическая устойчивость, личностные особенности, образовательный процесс, стрессоустойчивость, педагогическая деятельность.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Для цитирования: Торахонова М.А. «Психологические факторы восприятия профессиональной идентичности будущих учителей». // Inter education & global study. 2024. №10. С. 380-387.

"PSYCHOLOGICAL FACTORS OF PERCEPTION OF PROFESSIONAL IDENTITY OF FUTURE TEACHERS"

© Turakhanova A. Mohinur[1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the modern period, in improving the quality of the educational system, along with the professional competencies of the teacher, the level of self-awareness of the teacher plays an important role. Self-awareness of the future teacher is a psychological process that includes a full understanding of his/her abilities, interests and potential during professional training. This article analyzes the main psychological factors of this process and reveals its impact on professional development.

AIM: to develop recommendations aimed at identifying and developing psychological factors influencing the process of professional self-awareness of future teachers.

MATERIALS AND METHODS: the study used scientific literature on psychology and pedagogy, special questionnaires, observation methods and interviews. To assess the level of professional self-awareness of students, questionnaire and reflexive methods were used. The obtained data were subjected to statistical analysis, and the experimental method was used as part of psychological training.

DISCUSSION AND RESULTS: the results of the study showed that internal motivation, self-confidence and reflexive abilities are the main factors in the implementation of the professional identity of future teachers. Stress resistance and the ability to resolve conflicts increase professional success. Psychological training significantly improved professional self-awareness. It was found that a healthy learning environment and practical process play an important role in supporting this process.

CONCLUSION: understanding the professional identity of a future teacher is the main psychological process in his/her professional development. This process is associated with such factors as personal qualities, motivation, reflective skills and stress resistance. By studying these factors in depth and influencing them, it is possible to increase the social significance of the teaching profession, ensure the quality and effectiveness of education.

Key words: professional identity, psychological factors, future teachers, motivation, reflexivity, psychological stability, personal characteristics, educational process, stress resistance, pedagogical activity.

For citation: Turakhanova A. Mohinur. (2024) "Psychological factors of perception of professional identity of future teachers", Inter education & global study, (10), pp. 380-387. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Hozirgi davrda ta’lim-tarbiya tizimining sifatini oshirishda, o‘qituvchi shaxsining kasbiy kompetensiyalari bilan bir qatorda, uning o‘zligini anglash darajasi muhim o‘rin tutadi. Bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘zligini anglash – bu ularning kasbiy tayyorgarlik jarayonida o‘z qobiliyatlari, qiziqishlari va imkoniyatlarini to‘liq anglashni o‘z ichiga oladigan psixologik jarayondir. Mazkur maqolada ushbu jarayonning asosiy psixologik omillari tahlil qilinadi va uning kasbiy rivojlanishga ta’siri ochib beriladi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy o‘zligini anglash tushunchasi o‘zligini anglash – bu shaxsning o‘zini tanib bilishi, o‘z qobiliyatlari va ichki dunyosini anglash jarayoni bo‘lib, kasbiy o‘zini anglash esa insonning kasbiy faoliyatga bo‘lgan yondashuvi, maqsadlari va qadriyatlar tizimi bilan uzviy bog‘liq. Bo‘lajak o‘qituvchi uchun bu jarayon o‘z kasbiy rolini tushunish, shaxsiy qobiliyatlarni o‘quvchilar ta'lim-tarbiyasi uchun yo‘naltirishni o‘z ichiga oladi.

Kasbiy o‘zligini anglashga ta’sir etuvchi psixologik omillar quyidagilar:

1. Shaxsiy xususiyatlar:

- O‘ziga ishonch: O‘qituvchi kasbiy faolligida o‘z kuchiga ishonch katta ahamiyat kasb etadi. O‘ziga ishonch darajasi yuqori bo‘lgan bo‘lajak o‘qituvchilar o‘z maqsadlariga erishishda faolroq bo‘ladilar.

- O‘z-o‘zini boshqarish: Bo‘lajak o‘qituvchi o‘z hissiyotlarini boshqara olish qobiliyatiga ega bo‘lishi zarur, bu esa o‘quvchilarga samarali ta'sir ko‘rsatishda muhim hisoblanadi.

2. Motivatsiya:

- Ichki motivatsiya: Kasbiy o‘zligini anglashda ichki motivatsiya (kasbga bo‘lgan sevgi, o‘quvchilarga yordam berish istagi) yetakchi rol o‘ynaydi;

- Tashqi motivatsiya: Qadrli bo‘lish, jamiyatda o‘z o‘rnini topish kabi tashqi motivatsiyalar ham ushbu jarayonni qo‘llab-quvvatlaydi.

3. **Psixologik barqarorlik**:

- Stressga chidamlilik: Ta’lim sohasidagi bosimlarni yengish va psixologik barqarorlikni saqlash kasbiy o‘zlikni anglash jarayonida asosiy omildir.

- Konfliktlarni hal qilish qobiliyati: Bo‘lajak o‘qituvchi o‘quvchilar, ota-onalar va hamkasblar bilan kelib chiqadigan muammolarni hal qila olish qobiliyatini rivojlantirishi zarur.

4. Reflektiv qobiliyatlar:

- O‘z faoliyatini tahlil qilish: O‘z tajribasidan saboq olish va uni takomillashtirish kasbiy o‘zligini anglashga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

- Muvaffaqiyat va xatolarni baholash: Faoliyatdagi natijalarni ob’ektiv ko‘rib chiqish o‘zini anglashni chuqurlashtiradi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘zligini anglashga ko‘maklashuvchi shart-sharoitlar:

1. Tarbiyaviy muhit: Oliy ta’lim muassasalarida sog‘lom psixologik muhitni yaratish bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘zini anglashiga ko‘mak beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

2. Amaliyot: Maktabda o‘quv amaliyoti jarayonida real pedagogik vaziyatlarni boshdan kechirish va ulardan xulosa chiqarish imkoniyati kasbiy o‘zlikni anglashni kuchaytiradi.

3. Mentorlik va ko‘rsatmalar: Tajribali ustozlar tomonidan berilgan maslahatlar va ko‘rsatmalar bo‘lajak o‘qituvchining o‘z kasbiy yo‘nalishini to‘g‘ri belgilashiga yordam beradi. 1-jadval.

1-jadval

Psixologik Omillar	**Tavsifi**	**Kasbiy o‘zlikni anglashga ta’siri**
Shaxsiy ishlab chiqarish	O‘ziga ishonch, o‘z-o‘zini boshqarish	O‘ziga ishonch o‘qituvchi faoliyatining samaradorligini oshiradi, o‘z-o‘zini boshqarish kasbiy muvaffaqiyatni ta’minlaydi
Motivatsiya	Ichki motivatsiya (kasbga sevgi), tashqi motivatsiya (ijtimoiy maqom, e’tirof)	Ichki motivatsiya barqaror rivojlanishni qo‘llab-quvvatlaydi, tashqi motivatsiya maqsadga erishishga undaydi.
Psixologik barqarorlik	Stressga chidamlilik, konfliktlarni hal qilish	Stressli vaziyatlarda barqarorlik va samarali muomala kasbiy o‘zlikni mustahkamlaydi.
Reflektiv qobiliyatlar	O‘z faoliyatini tahlil qilish, muvaffaqiyat va xatolarni baholash	O‘z tajribasidan saboq olish va takomillashtirishga yordam beradi
Tarbiyaviy muhit	Oliy ta’lim muassasalaridagi sog‘lom psixologik muhit	O‘zini anglash jarayonida ishonchli muhitni shakllantiradi
Amaliyot	Real pedagogik vaziyatlarni boshdan kechirish	Nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etish orqali o‘zini anglashni kuchaytiradi
Mentorlik va ko‘rsatmalar	Tajribali o‘qituvchilarning maslahatlari	Bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy yo‘nalishini aniq belgilashga ko‘maklashadi.

Ushbu jadvalni ishlatib, kasbiy o‘zlikni anglash jarayonidagi asosiy psixologik omillarni tizimli ko‘rinishda tahlil qilish va ularga ta’sir ko‘rsatish strategiyalarini ishlab chiqish mumkin.

Maqsad:

Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy o‘zligini anglash jarayonida ta’sir etuvchi psixologik omillarni aniqlash va ularning ta’lim jarayonidagi rolini tahlil qilish. Ushbu maqsad orqali o‘qituvchi shaxsining kasbiy rivojlanishiga ko‘maklashuvchi psixologik shart-sharoitlarni shakllantirishga xizmat qiluvchi tavsiyalar ishlab chiqish. Asosiy yo‘nalishlar:

1. Kasbiy o‘zlikni anglash tushunchasini aniqlash va uning o‘qituvchilik faoliyatidagi ahamiyatini ochib berish.

2. Psixologik omillarning o‘zaro bog‘liqligi va kasbiy o‘sishga ta’sirini tadqiq qilish.

3. Bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘z kasbiy maqsadlariga erishishda qo‘llab-quvvatlovchi usullarni aniqlash.

Mazkur maqsad o‘qituvchilik kasbining nafaqat nazariy, balki amaliy tomonlarini chuqur tushunishga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqot uchun quyidagi manbalar va materiallardan foydalaniladi:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

1. Ilmiy adabiyotlar: Psixologiya va pedagogika sohasidagi kasbiy o‘zlikni anglash bo‘yicha ilmiy maqolalar, monografiyalar va o‘quv qo‘llanmalar.

2. So‘rovnomalar: Bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy o‘zligini anglash darajasini baholash uchun maxsus ishlab chiqilgan so‘rovnoma shakllari.

3. Amaliy kuzatuvlar: O‘qituvchilikka tayyorlanayotgan talabalar faoliyatini kuzatish va kasbiy o‘sish jarayonlarining tahlili.

4. Statistik ma’lumotlar: Ta’lim muassasalaridagi o‘qituvchilar tayyorlash jarayoniga oid ma’lumotlar.

Nazariy tahlil:

- Kasbiy o‘zligini anglash va unga ta’sir etuvchi psixologik omillar haqida mavjud nazariy qarashlarni o‘rganish va umumlashtirish.

- Shaxsiy xususiyatlar, motivatsiya va reflektiv qobiliyatlarni nazariy jihatdan tahlil qilish.

2. Empirik tadqiqotlar:

- So‘rov usuli: Bo‘lajak o‘qituvchilarga kasbiy o‘zligini anglash darajasini aniqlashga qaratilgan testlar va anketalar tarqatish.

- Intervyu: O‘qituvchilar va bo‘lajak pedagoglar bilan shaxsiy suhbatlar orqali ularning kasbiy o‘sish jarayonidagi hissiyotlari va qarashlarini o‘rganish.

- Kuzatuv: Oliy ta’lim muassasalarida va o‘quv amaliyoti jarayonida talabalar faoliyatini kuzatib borish.

3. Statistik tahlil:

- So‘rovnoma va intervyu natijalarini matematik-statistik metodlar yordamida tahlil qilish.

- Psixologik omillar va kasbiy o‘zlikni anglash o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash uchun korrelyatsiya va regressiya tahlilini qo‘llash.

4. Eksperimental metod:

- Kasbiy o‘zlikni anglash darajasini rivojlantirishga qaratilgan maxsus treninglar va psixologik mashg‘ulotlarni tashkil etish.

- Trening natijalarini eksperiment avvalgi va keyingi holatlari bilan solishtirish.

Tadqiqotning asosiy bosqichlari

1. Nazariy manbalarni yig‘ish va ularni tahlil qilish.

2. Bo‘lajak o‘qituvchilar bilan empirik tadqiqotlar o‘tkazish.

3. Olingan ma’lumotlarni statistik qayta ishlash va ularni sharhlash.

4. Tavsiyalar ishlab chiqish va ilmiy natijalarni xulosalash.

Ushbu materiallar va metodlar tadqiqotning ilmiy asoslangan va aniq maqsadlarga erishishini ta’minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy o‘zligini anglash jarayoniga ta’sir etuvchi asosiy psixologik omillar o‘rganildi. Olingan natijalar quyidagi asosiy jihatlarni ko‘rsatdi:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, o‘ziga ishonch va o‘z-o‘zini boshqarish kabi shaxsiy xususiyatlar kasbiy o‘zlikni anglashda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu xususiyatlarning rivojlanganligi o‘qituvchi nomzodning o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi va pedagogik faoliyatga tayyorlikni oshiradi.

Ichki motivatsiya (kasbga bo‘lgan sevgi, o‘quvchilarga yordam berish istagi) kasbiy o‘zlikni anglashda asosiy omil bo‘lib, tashqi motivatsiyalar (ijtimoiy maqom, iqtisodiy barqarorlik) uni qo‘llab-quvvatlovchi sifatida namoyon bo‘ldi. Ushbu omillar o‘zaro uyg‘unlashganida o‘qituvchi nomzodlarning kasbiy maqsadlariga erishish samaradorligi ortdi. Talabalar o‘z pedagogik faoliyatlarini tahlil qilish orqali o‘z tajribalaridan saboq olishni o‘rgandilar. Bu esa ularda refleksiya qobiliyatini kuchaytirib, o‘z xatolarini tushunish va ularni tuzatish uchun motivatsiya yaratdi.

Stressga bardoshlilik va konfliktlarni boshqara olish qobiliyati bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘zligini anglashiga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi. O‘quv amaliyoti davomida stressga chidamli talabalar murakkab pedagogik vaziyatlarda o‘zini samarali ko‘rsata oldilar.

Ta’lim jarayonida sog‘lom psixologik muhit va o‘quv amaliyoti kasbiy o‘zlikni anglashni rivojlantirish uchun muhim shart ekanligi aniqlandi.

Eksperimental metod yordamida o‘tkazilgan psixologik treninglar bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy o‘zlikni anglash darajasini sezilarli darajada oshirdi. Treningdan so‘ng so‘rovnoma natijalarida reflektiv qobiliyatlar va ichki motivatsiyaning yuqori o‘sishi qayd etildi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy o‘zligini anglash jarayonida psixologik omillarni hisobga olish orqali ularning kasbiy maqsadlarga erishishini ta’minlash mumkin. Tadqiqot natijalari asosida ta’lim jarayonini tashkil etish bo‘yicha quyidagi tavsiyalar beriladi:

1. Kasbiy motivatsiyani oshirishga qaratilgan treninglar tashkil etish.
2. Talabalarning reflektiv qobiliyatlarini rivojlantirish uchun maxsus dasturlar ishlab chiqish.
3. Psixologik barqarorlikni rivojlantirish uchun stressni boshqarish va konfliktlarni hal qilish bo‘yicha mashg‘ulotlar o‘tkazish.

Bu yondashuv pedagogik faoliyatga tayyorlanayotgan talabalarni yetuk kasbiy shaxs sifatida shakllanishiga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abdullaev, A. A. (2019). Psixologicheskie aspekty professionalnogo samoopredeleniya. Tashkent: Fan va texnologiyalar.
2. Anderson, LW va Krathwohl, DR (2001). O'rganish, o'qitish va baholash taksonomiyasi: Bloomning ta'lim maqsadlari taksonomiyasini qayta ko'rib chiqish. Nyu-York: uzoq
3. Vygotskiy, LS (1987). LS Vygotskiyning to'plami: 1-jild. Umumiy psixologiya muammolari. Nyu-York: Springer.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

4. Karimova, V. V. (2015). Razvitie refleksivnyx sposobnostey studentov v protsesse professionalnoy podgotovki. Psixologiya va obrazovanie, 3, 45–50.
5. Toshpulatov, Faxriddin. "Use of geometric patterns and their types from eliminations of drawing and applied art in architectural facilities." Физико-технологического образование 1.1 (2022).
6. Berezina, T. N. (2016). Stressoustoychivost kak faktor professional stanovleniya pedagoga. Vestnik pedagogicheskix nauk , 12(4),
7. Noulz, MS (1984). Voyaga etgan o'quvchi: e'tibordan chetda qolgan tur . Xyuston: G
8. Baeva, I. A. (2013). Psixologicheskaya bezopasnost obrazovatelnoy sredy. Sankt-Peterburg: Nevskiy institut psixologi .
9. Dyui, J. (1933). Biz qanday fikrdamiz: Reflektiv fikrlashning o'quv jarayoniga aloqadorligini qayta tiklash . Boston: Issiqlik
10. Maslou, AH (1943). Inson motivatsiyasi nazariyasi. Psixologik sharh , 50 (4), 370-396.
11. Schunk, DH va Zimmerman, BJ (2012). O'z-o'zini tartibga solish va o'rganish . London: Routledge.
12. To‘raxonova, Mohinur. "BO ‘LAJAK O ‘QITUVCHILARNING KASBIY O ‘ZLIGINI ANGLASHINING PSIXOLOGIK OMILLARI." Журнал Педагогики и психологии в современном образовании 3.3 (2023): 54-59.
13. To’raxonova M. MEXNAT JARAYONIDA AMALIYOTCHI PSIXOLOGLARNING SUB’EKTIV KASBIY YETUKLIGINING SHAKLLANISHI //Журнал Педагогики и психологии в современном образовании. – 2024. – С. 569-572.
14. qizi To‘raxonova, Mohinur Abdunazar. "BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING KASBIY FAOLIYATIGA MOSLASHUVINI O‘ZIGA XOS PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI." Educational Research in Universal Sciences 2.4 (2023): 1254-1257.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**To’raxonova Mohinur Abdunazar qizi**, Amaliy psixologiya kafedrasi o‘qituvchisi, [**Торахонова Мохинура Абдуназара.** Преподаватель кафедры прикладной психологии], [**Mohinur A. Turakhanova**, Lecturer at the Department of Applied Psychology]; manzil: O‘zbekiston, Termiz tumani, “Yangiobod” MFY, At-Termiziy ko‘chasi 1 A-uy Pochta index: 190111 [адрес: Узбекистан, Термезский район, МФУ «Янгиабад», улица Ат-Термизы 1 А-уй Почтовый индекс: 190111], [address: Uzbekistan, Termez district, MFP "Yangiabad", At-Termizy street 1 A-uy Postal code: 190111].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

TURMUSH QURISH YOSHIDAGI QIZLARNI YANGI IJTIMOIY ROLLARGA TAYYORLASHNING PSIXOLOGIK JIHATLARI

© M.N. Karimova[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash borasida Sharq mutafakkirlarining qarashlari, bu borada olib borilgan tadqiqotlar, muammolar, turmush qurish yoshidagi qizlarning o’ziga xos psixologiyasi haqida so’z boradi.

Jahonda oilaviy ajrimlarning ko’payib borayotganligi, oilalarda nosog’lom muhitning hukm surishi va nikohning barbod bo’lishi-ko’plab ichki ruhiy siqilishlar, ziddiyatlar, salbiy oqibatlarni keltirib chiqarayotganligi va bunga sabab ko’p hollarda yoshlarni oilaviy hayotga tayyor emasligi, oilaviy hayot haqida noto’g’ri tasavvurlarining shakllanganligi, oila mustahkamligini ta’minlash muammosini o’rganish zaruriyatini va bu borada olib boriladigan tadqiqotlarning dolzarbligini taqozo qilmoqda.

MAQSAD: turmush qurish yoshidagi qizlarni yangi ijtimoiy rollarga tayyorlashning psixologik jihatlari jihatlarini ishlab chiqish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda psixologiya bo’yicha ilmiy adabiyotlar, kuzatuv va intervyu usullari qo’llaniladi. Shuningdek psixologik treninglar orqali eksperimental metod qo’llaniladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Respublikamizda so‘nggi yillarda yosh avlodni tarbiyaviy jihatdan ma’naviy yuksaltirish, mustaqil hayotga tayyorlashning zarur huquqiy-me’yoriy asoslari yaratildi. «...Turmush qurgan yoshlar orasida hayotni yengil-yelpi tasavvur qilish, oila muqaddas ekanini tushunib yetmaslik holatlari afsuski, uchrab turibdi. Biz uchun muqaddas bo‘lgan oila asoslarini yanada mustahkamlash, xonadonlarda ahillik va o‘zaro hurmat muhitini yaratish ishlarini aniq mazmun bilan to‘ldirishdan iborat bo‘lmog‘i zarur...» – qayd etilishi dolzarb bo‘lishi bilan birga tadqiqot mavzusini ilmiy o‘rganishga mustahkam asos bo‘la oladi.

XULOSA: turmush qurish yoshidagi qizlarni onalikka tayyorlash zarurat ekanligi va onalikka tayyorlashning muhim jihatlaridan: qizlarning onalik mas’uliyatiga to‘liq tayyor emasliklari, o‘zlarida onalik mas’uliyatiga nisbatan to‘liq ishonch bo‘lishi uchun yanada ko‘p izlanishlari va aniq bilimlarni olishga nisbatan yuqori istaklari borligi va noto‘liq oilada tarbiyalanayotgan qizlarda onalik roliga nisbatan xavotirlanish yuqoriroq ekanligi, tasavvurlarida “andoza” namuna-ibrat yo‘qligi natijasida ma’suliyatni olishda bilimsizlik mavjudligi, qizlarning oilaviy hayot va “ideal ona” haqidagi tasavvurlari turli stereotiplarga asoslangan tarzda namoyon bo‘layotganligi, bu esa yoshlarning onalikka oid qarashlarida

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

“aldamchi” tasavvurlarni shakllanishiga olib kelayotgani va psixologik to‘siq bo’layotganligi tadqiqotlarda aniqlanganini hisobga olib, o‘spirin yoshidagi o‘zbek qizlari opasida reproduktiv madaniyatni shakllantirish va jinsiy sohaga oid ilmiy ma’lumotlar va sog‘lom ona bo‘lish haqidagi bilimlarni beruvchi yoshga mos tibbiy-psixologik metodikalarni ko‘paytipish va keng targ‘ibotini olib borish, qizlarni onalikka tayyorlashda sog‘lom turmush tarzini yo‘lga qo‘yish, oila haqidagi tasavvurlarni shakllantirish, reproduktiv madaniyatni shakllantirish hamda ularning ta’lim muassasalarida ta’lim olishlari muhim ekanligi haqida targ‘ibot ishlarini olib borish muhim hisoblanadi.

Kalit so'zlar: o‘zbek oilalari, talaba qizlar, oila, jamiyat, etnik xususiyatlar, oilaviy qadriyatlar, pozitsiya, mustaqil hayot, onalik roli, ideal ona obrazi.

Iqtibos uchun: Karimova M.N. Turmush qurish yoshidagi qizlarni yangi ijtimoiy rollarga tayyorlashning psixologik jihatlari. // Inter education & global study. 2024. №10. B.388-396.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОДГОТОВКИ ДЕВУШЕК БРАЧНОГО ВОЗРАСТА К НОВЫМ СОЦИАЛЬНЫМ РОЛЯМ

© М.Н. Каримова[1]✉
[1]Термизский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассказывается о взглядах восточных мыслителей на подготовку девушек к семейной жизни, исследованиях, проводимых в этом направлении, проблемах и уникальной психологии девушек на выданье.

Рост числа распадов семей в мире, преобладающая нездоровая обстановка в семьях и несостоятельность браков вызывают множество внутренних психических напряжений, конфликтов и негативных последствий, и причина этого в том, что во многих случаях молодые люди не готовы к семейной жизни. жизнь, семейная жизнь, формирование ошибочных представлений о ней, необходимость изучения проблемы обеспечения прочности семьи, актуальность исследований в этой связи.

ЦЕЛЬ: разработать психологические аспекты подготовки девушек брачного возраста к новым социальным ролям.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы научная литература по психологии, методы наблюдения и интервью. В рамках психологического тренинга также используется экспериментальный метод.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: за последние годы в нашей республике создана необходимая нормативно-правовая база для нравственного воспитания молодого поколения в плане воспитания и подготовки к самостоятельной жизни. "...К сожалению, среди замужней молодежи бывают ситуации, когда люди легкомысленно относятся к жизни и не понимают, что семья - это свято. Необходимо еще больше укрепить основы семьи, которая для нас священна, наполнить конкретным

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

содержанием работу по созданию обстановки согласия и взаимного уважения в домохозяйствах... может стать прочным фундаментом для обучения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: готовить девушек на выданье к материнству необходимо, и одним из важных аспектов подготовки к материнству является то, что девушки не полностью готовы к ответственности материнства, им необходимо больше искать полную уверенность в ответственности материнства. материнство и тот факт, что у девочек, воспитывающихся в неблагополучной семье, выше стремление к получению конкретных знаний и они больше переживают роль материнства, как следствие отсутствия «образцов» в их воображении. Учитывая неумение брать на себя ответственность, то, что представления девушек о семейной жизни и «идеальной матери» основаны на различных стереотипах, что приводит к формированию «обманчивых» представлений во взглядах молодежи на материнство и является психологический барьер, соответствующая возрасту информация по формированию репродуктивной культуры и научные сведения о сексе и здоровой матери у узбекских девочек-подростков. что важно множить и широко пропагандировать медицинские и психологические методы, формировать здоровый образ жизни при подготовке девочек к материнству, формировать представления о семье, формировать репродуктивную культуру, воспитывать их в образовательных учреждениях.

Ключевые слова: узбекские семьи, студентки, семья, общество, этнические особенности, семейные ценности, позиция, самостоятельная жизнь, материнская роль, образ идеальной матери.

Для цитирования: Каримова М.Н. Психологические аспекты подготовки девушек брачного возраста к новым социальным ролям. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 388-396.

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF PREPARING GIRLS OF MARRIAGE AGE FOR NEW SOCIAL ROLES

© Karimova N. Muhayyo [1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article talks about the views of Eastern thinkers regarding the preparation of girls for family life, the research conducted in this regard, problems, and the unique psychology of girls of marriageable age.

The increasing number of family separations in the world, the prevailing unhealthy environment in families and the failure of marriages cause many internal mental tensions, conflicts, and negative consequences, and the reason for this is that in many cases young people are not ready for family life, family life about the formation of misconceptions, the need to study the problem of ensuring family stability and the relevance of research in this regard.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

AIM: to develop the psychological aspects of preparing girls of marriageable age for new social roles.

MATERIALS AND METHODS: the study uses scientific literature on psychology, observation and interview methods. An experimental method is also used through psychological training.

DISCUSSION AND RESULTS: in recent years, the necessary legal and regulatory frameworks have been created in our republic for the educational and spiritual upliftment of the younger generation and preparation for independent life. "...Unfortunately, there are cases of a frivolous perception of life among young people who have married, a lack of understanding that the family is sacred. It is necessary to further strengthen the foundations of the family, which is sacred to us, and to fill the work of creating an atmosphere of harmony and mutual respect in households with specific content..." - this is relevant and can serve as a solid basis for scientific study of the research topic

CONCLUSION: it is necessary to prepare girls of marriageable age for motherhood, and one of the important aspects of motherhood preparation is that girls are not fully prepared for the responsibility of motherhood, they need to search more for full confidence in the responsibility of motherhood. and the fact that girls who are brought up in a dysfunctional family have a higher desire to acquire specific knowledge and are more worried about the role of motherhood, as a result of the lack of "models" in their imaginations taking into account the lack of knowledge in taking responsibility, the fact that girls' ideas about family life and the "ideal mother" are based on various stereotypes, which leads to the formation of "deceptive" ideas in young people's views on motherhood and is a psychological barrier. age-appropriate information on the formation of reproductive culture and scientific information about sex and being a healthy mother in Uzbek teenage girls that it is important to multiply and widely promote medical and psychological methods, to establish a healthy lifestyle in preparing girls for motherhood, to form ideas about the family, to form a reproductive culture, and to educate them in educational institutions It is important to carry out propaganda about..

Key words: uzbek families, female students, family, society, ethnic characteristics, family values, position, independent life, maternal role, image of ideal mother.

For citation: Karimova N. Muhayyo. (2024) 'Psychological aspects of preparing girls of marriage age for new social roles', Inter education & global study, (10), pp. 388-396. (In Uzbek).

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son «2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi, 2020 yil 18 fevraldagi PF-5938-son «Jamiyatda ijtimoiy-ma'naviy muhitni sog'lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo'llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida»gi, 2022 yil 1 martdagi PF-81-son «Oila va xotin-qizlar bilan ishlash, mahalla va nuroniylarni qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Farmonlari va boshqa me'yoriy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

hujjatlar doirasida belgilangan keng ko‘lamli strategik chora-tadbirlarni amalga oshirishda mazkur tadqiqot ishi muayyan darajada xizmat qiladi.[1]

Respublikamizda qizlarni oilaviy hayotga, xususan onalikka tayyorlash va ota-ona va farzand munosabatlari tizimini yaratish va uni takomillashtirish bilan bog‘liq masalalarning ayrim jihatlarini psixolog olimlardan F.A.Akramova, R.Abdullaeva, H.Abdusamatov, R.Dushanov, V.M.Karimova, X.K.Karimov, N.X.Lutfullaeva, G.Niyazmetova, Z.A.Rasulova, F.Ro‘ziqulov, U.S.Saribaeva, N.A.Sog‘inov, R.S.Samarov, B.M.Umarov, M.Utepbergenov, M.Fayziyeva, G‘.B.Shoumarov, G.X.Yunusova, U.D.Qodirov va boshqalar ilmiy tadqiq etishgan.

Rus olimlari Yu.I.Semenov, Masherov, Yu.T.Timofeevlarning tadqiqotlarida oilada nizoli vaziyatlarni kelib chiqishi inson turmush tarzining butunligicha qamrab oluvchi sohalardagi o‘zgarishlar bilan ham bog‘liq ekanligi ko‘rsatib o‘tilgan. Z.B.Sikevich va Yu.A.Possellar tomonidan millati bir xil yoki har xil bo‘lgan kelin-kuyovlarda oilaviy munosabatlarning o‘ziga xos xususiyatlari o‘rganilgan. Yu.S.Kotelnikova yosh oilalarda nome’yoriy krizislar yuzaga kelishining psixologik xususiyatlarini birinchilardan bo‘lib sistemali o‘rgangan.

G.V.Lagonda nikoh munosabatlaridan kutish nazariyasi (orzu havas natijalarini kutish)ni atroflicha o‘rganishga uringan. S.A.Garmaev o‘z tadqiqotlarida Xristian diniga mansub kishilarning oilaviy munosabatlari madaniyati haqida alohida tadqiqotlar olib borgan. Ye.M.Savina ilmiy tadqiqotlarida bola tug‘ilishi kutilayotgan davrda (onaning homiladorlik paytida) oiladagi ahamiyatli munosabatlar tizimi yoritilgan. Er-xotin o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar madaniyatini amerikalik tadqiqotchilar V.Metyuza va K.Mixanovichlar olib borgan real oila hayotini o‘rganish natijalari ham tasdiqlaydi. Tadqiqotlar davomida, baxtli va baxtsiz oilalar (shartli ravishda) o‘rtasidagi o‘ndan ortiq zarur farqlar ko‘rsatib o‘tilgan. Ajralish vaqtida ajralishayotgan er-xotin munosabatlarini o‘rgangan tadqiqotchi Dayan Vagen ko‘p hollarda jismoniy ajralishdan oldin er-xotinlar ijtimoiy-ma’naviy jihatdan boshqa-boshqa kishilar bo‘lib qolishini aniqlagan.

Judet Vallerstayn va Jon Kellilar Kaliforniya shtatida ajralgan oltmishta oilaning bolalari hayotini o‘rganib, ajralish holatlarining salbiy oqibatlari bolalar uchun nihoyatda og‘ir kechishini ta’kidlashgan. Ye.Burgess, P.Vollin, L.Terman va M.Odema, G.Rolandlar keng qamrovli tadqiqotlariga tayanib er-xotinlikdan qoniqishda sheriklarga xos sifat va fazilatlarning bir qancha turlari mos kelishi zarurligini qayd etganlar. L.Vigotskiy, D. Elkonin, A.N.Leontev, G.Andreeva—Rossiya psixologlarining shaxsga faoliyatli yondashuv nazariyalari. Ijtimoiy psixologiyadagi ijtimoiy tasavvurlar konsepsiyasi (S.Moscovichi, J.Codol, A. Donsov, T.Emelyanova, V.Karimova va b), oilaviy hayot faoliyati aks ettirilishi jarayonini aniqlashga doir nazariyalar (A.Xarchev, S.Golod, Z.Yankova, H.Yurkevich, V.Sisenko, N.Solovev, D.Kutsar, T.Mishina).

Hozirda O‘zbekiston Respublikasi yangi davlatchiligining qaror topishida umumjahon va milliy davlatchilik taraqqiyoti qonuniyatlari uzviy ravishda uyg‘unlashdi. Jamiyat hayotining o‘zgarishi, ma’lum jihatdan oilaga, uning a’zolariga bog‘liq bo‘lganligi bois, bu muammoni o‘rganish va tahlil etish dolzarb jarayon hisoblanadi. Har bir millat oila va u

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

bilan bog‘liq jarayonga alohida e’tibor qaratib, oila haqidagi bilimlarni, tasavvurlarni va qadriyatlarni avloddan-avlodga yetkazib kelmoqdalar. Oila - ijtimoiy institut sifatida uning a’zolari yoshi, kasbi, farzandlarning soni, nikoh yoshi, er-xotinlarning milliy mansubligi, hududiy jihatdan yashash joyini inobatga olgan holda tasniflanadi va o‘rganiladi. Oiladagi muhitning sog‘lomligi avvalo ayolga bog‘liq bo‘lganidek, jamiyatdagi ma’naviy muhitning sog‘lomligi bevosita oilaga va oila tarbiyasiga ma’sul bo‘lgan onaga bog‘liqdir. Bo‘lajak onalarimiz esa hozirgi kunning yosh qizlaridir. Qomusiy olimlarimizdan biri Abu Abdulloh Rudakiyning “Qaysi bir millatni yakson qilmoqchi bo‘lsangiz, ularning qizlarini - bo‘lajak onalarni tarbiyadan chiqaring. Qaysi bir millatni yuksaltirmoqchi bo‘lsangiz, ularning qizlarini - bo‘lajak onalarini chiroyli tarbiyaga, go‘zal axloqqa o‘rgating” degan fikri hozirgi kunning ham dolzarb mavzularidandir. Millatning qizlari ilmli, tarbiyali hamda aqlli, oilaviy hayotga nisbatan har tomonlama tayyor bo‘lsa, oiladagi muhit ham sog‘lom va oila mustahkam, farovon bo‘ladi. Shuning uchun qizlarning oilaviy hayotga ma’naviy psixologik tayyorgarlik holati, ularning psixologik yetukligi muhim ahamiyatga egadir. Ma’lumki, muqaddas dinimiz islomda, uning asosiy manbalari hisoblangan "Qur’oni Karim" va Hadislarda ham oilaviy turmushning va er-xotin munosabatlarining barcha tomonlari haqida qimmatli ma’lumotlar va shar’iy qonunlar yoritilgan. Zardushtiylikda ko‘p xotinlilik qat’iy man etilgan. Ayni paytda hayotni bo‘ydoq o‘tkazish ham qoralangan. Balog‘atga yetgan qiz ota-ona va jamoaning ra’yini pisand qilmay, qasddan turmushga chiqmay yursa, u qopga solinib, darra kaltaklanish bilan jazolangan. Zardushtiylikning axloq me’yorlari majmuyida ayollar masalasiga ham alohida o‘rin berilgan. Zardushtiylikda oila muqaddas sanalgani uchun boshqa sabablarga ko‘ra, jumladan, ig‘vo, tuhmat, er-xotinning o‘zaro kelishmovchiligiga, ota-ona bilan chiqisha olmaslik bahonasi bilan nikohni bekor qilinishiga yo‘l qo‘yilmagan. Umuman Zardushtiylikda ham, Islomda ham nikohda ikki tomon teng va munosib bo‘lishi aytib o‘tilgan. Nikoh tartiblari va hayotiy tajribalariga ko‘ra, kelin va kuyov nasl nasabda, ijtimoiy mavqeda, bilim-saviyada, did-farosatda, ilm-e’tiqodda, mulkdorlikda bir-birlariga yaqin bo‘lishi ma’qul topilgan. Shu bois, sharq xalqlarida yoshlarni oilaviy turmushga tayyorlash, ularning tengini topib uylantirishga jiddiy e’tibor berilgan. Oilaviy qadriyatlarning tuzilishiga turmush qurayotgan yoshlarimizni millati ham ta'sir qiladi, chunki din, oilaning milliy, madaniy urf-odatlari insonning e'tiqod tizimida ma'lum iz qoldiradi. Bolaligidan oilaviy muhitida singdirilgan qadriyatlar qurshovida o’sgan yoshlarimiz boshqa bir millatning qadriyatlariga ko’nikish jarayoni birmuncha qiyinchilik tug’diradi. Bu esa yoshlarimizni oilasini darz ketishiga sababchi bo’lib qolishi mumkin. Yuqoridagi barcha fikrlarni umumlashtirib yoshlarimizi oilaviy hayotga tayyorlash ularda to’g’ri tasavvurlarni shakklantirish jarayoni anchayin murakkab jarayon bo’lib, bu jarayonda har bir detalga alohida e’tibor berishimiz lozim. Oilaning mustahkam bo’lishi va oila a’zolarining o’zlarini baxtli his qilishlari uchun avvalo oilada ayolning o’z o’rni va o’zini baxtli his qilishi muhim ahamiyatga ega. O’zi baxtli bo’lgan insongina atrofdagilariga baxt ulasha oladi.

Oilaviy muammolarni o’rganish maqsadida olib borilgan tadqiqotlardan shu narsa ma’lum bo`ldiki, oilaviy muammolar o’zaro munosabatlardagi kelishmovchilik, o`zini tuta olmaslik, turmush o`rtog`idan mamnun bo`lmaslik, zerikarli hayot, oilaviy burchlarning

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

taqsimlanishi, janjalkashlik, o`ta manmanlik, xulq-atvordagi nomukamallik, moddiy qiyinchiliklar, jizzakilik kabi oila a'zolariga xos xatti-harakatlar va xarakter xususiyatlaridan kelib chiqar ekan. Yana shu narsaga amin bo'ldikki inson o`zi ideal insonni izlarkan. Ko`p holatlarda er-xotinlarning bir-biridan qoniqmaslik (ish vazifalaridan norozilik), gumonsirash, tanqid, tanbeh kabilar ham ko'pgina muammolarni keltirib chiqarishini bildik. Oila a'zolari oilada bir-birini o'zaro tushunmaslik, xarakter xususiyatlarining bir-biriga to`g`ri kelmasligida deb bilsalar, ayrimlarida ayol kishi noroziligi, tanbehlari erkakdan o`zini ustun qo`yishi deb bildilar. Bundan shu narsa ma'lum bo`ldiki, oilaviy muammolarning asl sababi oilalarda pedagogik va psixologik bilimlarning yetishmasligidadir. Buning uchun mahallalarda bu borada keng qamrovli ishlarni olib borish, mahalla yig`inlarini oilalar bilan hamkorlikda amalga oshirish, qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash uchun avvalo ularni onalarini psixologik savodxonligini oshirish, psixolog va pedagoglarga bo`lgan ishonchini oshirish masalalarini hal etish lozim[2].

Qizlarimizni oilaviy hayotga tayyorlashda ularga oilaviy hayotning chiroyli taraflari bilan bir qatorda hayotning past-balandliklari ham mavjud ekanligini borasida bilimlarni ham berib borish lozim. Misol uchun ko'pgina oilalarda uchrab turadigan quyida zikr etilgan muammolar bilan ham tanishtirib borilsa, o'zlari katta hayotga qadam qo'yganda qiyinchiliklarga duch kelishganda dovdirab qolishmaydi, oqilona yo'lini tanlab bu vaziyatdan chiqa olishlari mumkin bo'ladi.

O'zbek xalqimizda qadim-qadimdan oila muqaddas dargoh sanalgan. Albatta, oila sog'lom va mustahkam bo'lsa, mahallada tinchlik va hamjihatlikka erishiladi. Mahalla, yurt mustahkam bo'lsagina, davlatda osoyishtalik va barqarorlik hukm suradi. Ko'rinib turibdiki, oilaviy hayot masalalari hozirgi davr tadqiqot yo'nalishining ustuvor sohalaridan biriga aylanib bormoqda.

Bugungi kunda Respublikamizda oila mustahkamligini taminlash, oilaga qizlarni tayyorlash borasida muhim ishlar amalga oshirilmoqda. Bu vazifa va muammolar ajralishlar sonini kamayishi, oilalarda sog'lom psixologik muhit yaratilishi, jamiyatning ma'naviy va moddiy farovonligini oshirishi, farzandlar tarbiyasining muhim omili bo'lib xizmat qiladi. Sababi, mustahkam oilalar sonining oshishi va bu oilada tarbiyalanayotgan yoshlarda faol yaratuvchanlikka asoslangan turmush tarzi jamiyat hayotining barcha sohalarida ijtimoiy faollik, oliy darajadagi fuqarolik sifati, aqliy, ma'naviy va jismonan sog'lom, mehnatda, o'zaro munosabatda, muloqotda yuksak madaniyatlilik, atrofdagilarga mehr-oqibatda bo'lish kabi sifatlarni o'zida mujassamlashtirgan bo'ladi. Darhaqiqat, oilada yaratilgan psixologik sog'lom muhit kishilarni jamiyatda egallab turgan ijtimoiy mavqelarini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shu o'rinda yana qizlarimizga singdirilishi lozim bo'lgan oilaviy qadriyatlarni sanab o'tish joiz:

oilaning har bir a'zosi uchun ahamiyatga ega bo'lgan ma'no - har bir oila muhtojlik, sevgini bilishi kerak;

o'zaro hurmat - boshqa shaxsning fikrlarini, hissiyotlarini va ehtiroslarini qabul qilish;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

halollik - agar oilada bunday qiymat bo'lmasa, u boshqa shaxsning shaxsini hurmat qilmaslik deganidir;

kechirish - xato qilgan odamlarni kechirishni o'rgatish muhimdir;

mas'uliyat - bu qadriyat boshqa oila a'zolarining xotirjam bo'lishlari uchun zarurdir, chunki ular ishonadigan kishilar borligini biladilar;

muloqot - bu qiymat oilani mustahkamlashga yordam beradi, muloqotni susaytirilishi noto'g'ri tushunishga va oilani buzishga olib keladi;

urf-odatlar - bu oilaning eng muhim qadriyatlaridan biridir, bu sizning va yaqinlaringiz uchun xos bo'lgan o'ziga xoslikdir.

Shunday ekan turmushga chiqayotgan har bir qiz psixologik savodxonlikka ega bo'lishi, muloqot ko'nikmalarini egallaganligi, oilaviy muammolarni ijobiy hal qila olishi, har qanday sharoitda turmush o'rtog'i va bolalariga sog'lom psixologik muhitni yarata olishi hamda oilaviy munosabatlarda namunalilik ko'rsatib farzand tarbiyasidagi beminnat xizmatlari bilan o'z hissalarini qo'shmoqliklari lozimdir [4].

Turmush qurish yoshidagi qizlarni onalikka tayyorlash zarurat ekanligi va onalikka tayyorlashning muhim jihatlaridan: qizlarning onalik mas'uliyatiga to'liq tayyor emasliklari, o'zlarida onalik mas'uliyatiga nisbatan to'liq ishonch bo'lishi uchun yanada ko'p izlanishlari va aniq bilimlarni olishga nisbatan yuqori istaklari borligi va noto'liq oilada tarbiyalanayotgan qizlarda onalik roliga nisbatan xavotirlanish yuqoriroq ekanligi, tasavvurlarida "andoza" namuna-ibrat yo'qligi natijasida ma'suliyatni olishda bilimsizlik mavjudligi, qizlarning oilaviy hayot va "ideal ona" haqidagi tasavvurlari turli stereotiplarga asoslangan tarzda namoyon bo'layotganligi, bu esa yoshlarning onalikka oid qarashlarida "aldamchi" tasavvurlarni shakllanishiga olib kelayotgani va psixologik to'siq bo'layotganligi tadqiqotlarda aniqlanganini hisobga olib, o'spirin yoshidagi o'zbek qizlari opasida reproduktiv madaniyatni shakllantirish va jinsiy sohaga oid ilmiy ma'lumotlar va sog'lom ona bo'lish haqidagi bilimlarni beruvchi yoshga mos tibbiy-psixologik metodikalarni ko'paytipish va keng targ'ibotini olib borish, qizlarni onalikka tayyorlashda sog'lom turmush tarzini yo'lga qo'yish, oila haqidagi tasavvurlarni shakllantirish, reproduktiv madaniyatni shakllantirish hamda ularning ta'lim muassasalarida ta'lim olishlari muhim ekanligi haqida targ'ibot ishlarini olib borish muhim hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - xar bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruza, 2017 yil 14 yanvar. - Toshkent: O'zbekiston, 2017. - 104 b.
2. Shoumarov G'.B. Oila psixologiyasi:Darslik-T.:"Sharq", 2014.272-bet.
3. Fayziyeva M, Jabborov A. Oilaviy munosabatlar psixologiyasi.-T.:"Sharq",2007.42-bet.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

4. Eshmurodov, O. (2023). QIZLARNI OILAVIY HAYoTGA TAYYORLAShNING IJTIMOIY PSIXOLOGIK JIXATLARI. Jurnal Pedagogiki i psixologii v sovremennom obrazovanii, (I). izvlecheno ot https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9087
5. Akramova F.A., Bilolova Z.B., “Yoshlarni mustahkam oilaviy munosabatlarga tayyorlashning ijtimoiy-psixologik yo‘nalishlari” – Monografiya. 2021
6. Akramova F.A., Bilolova Z.B., I.S.Jovliev “Oila ensiklopediyasi” – T.: “Ozbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti, 2019. – 240 b.
7. Abdullaev, A. A. (2019). Psixologicheskie aspekty professionalnogo samoopredeleniya. Tashkent: Fan va texnologiyalar.
8. Anderson, LW va Krathwohl, DR (2001). O'rganish, o'qitish va baholash taksonomiyasi: Bloomning ta'lim maqsadlari taksonomiyasini qayta ko'rib chiqish . Nyu-York: uzoq
9. Vygotskiy, LS (1987). LS Vygotskiyning to'plami: 1-jild. Umumiy psixologiya muammolari. Nyu-York: Springer.
10. Karimova, V. V. (2015). Razvitie refleksivnyx sposobnostey studentov v protsesse professionalnoy podgotovki. Psixologiya va obrazovanie, 3, 45–50.
11. Toshpulatov, Faxriddin. "Use of geometric patterns and their types from eliminations of drawing and applied art in architectural facilities." Физико-технологического образование 1.1 (2022).
12. Berezina, T. N. (2016). Stressoustoychivost kak faktor professional stanovleniya pedagoga. Vestnik pedagogicheskix nauk, 12(4),
13. Noulz, MS (1984). Voyaga etgan o'quvchi: e'tibordan chetda qolgan tur . Xyuston: G
14. Baeva, I. A. (2013). Psixologicheskaya bezopasnost obrazovatelnoy sredy. Sankt-Peterburg: Nevskiy institut psixologi.
15. Dyui, J. (1933). Biz qanday fikrdamiz: Reflektiv fikrlashning o'quv jarayoniga aloqadorligini qayta tiklash . Boston: Issiqlik
16. Maslou, AH (1943). Inson motivatsiyasi nazariyasi. Psixologik sharh, 50 (4), 370-396.
17. Schunk, DH va Zimmerman, BJ (2012). O'z-o'zini tartibga solish va o'rganish. London: Routledge.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Karimova Muxayyo Nazar qizi**, Amaliy psixologiya kafedrasi o‘qituvchisi, [**Каримова Мухаё Назара**. Преподаватель кафедры прикладной психологии], [**Mukhayo N. Karimova**, Lecturer at the Department of Applied Psychology]; manzil: O‘zbekiston, Termiz tumani, “Yangiobod” MFY, At-Termiziy ko‘chasi 1 A-uy Pochta index: 190111 [адрес: Узбекистан, Термезский район, МФУ «Янгиабад», улица Ат-Термизы 1 А-уй Почтовый индекс: 190111], [address: Uzbekistan, Termez district, MFP "Yangiabad", At-Termizy street 1 A-uy Postal code: 190111]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

TALABALARDA KONSTRUKTIV XULQ-ATVORNI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

© Sh.E. Normuminov[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy jamiyatda talabalarning konstruktiv xulq-atvorini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayon yoshlarning ijtimoiy muhitga moslashuvi, shaxsiy va professional o‘sishiga hissa qo‘shadi. Konstruktiv xulq-atvor insonning ijtimoiy munosabatlarda muammolarni hal etish, ijobiy muloqot o‘rnatish va sog‘lom jamiyat qurishda faol ishtirok etish qobiliyatlarini o‘z ichiga oladi va ochib beriladi.

MAQSAD: mazkur mavzu talabalarning ijtimoiy-psixologik rivojlanish jarayonini chuqurroq o‘rganishni, shuningdek, bu jarayonni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan samarali metodikalar va strategiyalarni ishlab chiqishni talab qiladi. Talabalarning xulq-atvori ijtimoiy va psixologik omillar ta’sirida shakllanadi, jumladan, oilaviy muhit, ta’lim jarayoni va atrof-muhitning roli muhim o‘rinda turadi. Shu bois, konstruktiv xulq-atvorni shakllantirishda ushbu omillarni va rivojlantirishga qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqish.

MATERIALLAR VA METODLAR tadqiqotning asosiy maqsadi talabalarda konstruktiv xulq-atvorni shakllantirish jarayonining ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini aniqlash va uni rivojlantirishga qaratilgan samarali metodlarni ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda nazariy manbalarni tahlil qilish, so‘rovnomalar, kuzatish, eksperimental sinovlar va statistik ma’lumotlarni qayta ishlash usullari qo‘llanildi. Tajriba ishlari orqali metodik yondashuvlar samaradorligi baholandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari talabalarning konstruktiv xulq-atvori shakllanishida ijtimoiy muhit, ta’lim jarayoni va muloqot madaniyatining muhim ahamiyatga ega ekanini ko‘rsatdi. Eksperimental sinovlar natijasida ishlab chiqilgan metodikaning samaradorligi tasdiqlandi: talabalarning muammolarni hal etish, hamkorlik qilish va konfliktlarni boshqarish qobiliyatlari sezilarli darajada yaxshilandi. Natijalar konstruktiv xulq-atvorni shakllantirishda kompleks yondashuvning ahamiyatini tasdiqladi.

XULOSA: tadqiqot natijalari talabalarda konstruktiv xulq-atvorni shakllantirish jarayonida ijtimoiy va psixologik omillarning muhimligini tasdiqladi. Ishlab chiqilgan metodika talabalarning ijobiy muloqot ko‘nikmalarini, jamoaviy ishlarda ishtirokini va konfliktlarni konstruktiv boshqarish qobiliyatlarini rivojlantirishda samarali ekanligi aniqlandi. Bu yondashuv ta’lim jarayonini takomillashtirish va talabalarning shaxsiy hamda ijtimoiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Kalit so'zlar: konstruktiv xulq-atvor, talaba, ijtimoiy-psixologik omillar, ta'lim jarayoni, konfliktni boshqarish, muloqot ko'nikmalari, rivojlantirish metodikasi.

Iqtibos uchun: Normuminov Sh.E. Talabalarda konstruktiv xulq-atvorni shakllantirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. // Inter education & global study. 2024. №10. B.397-403.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ КОНСТРУКТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ СТУДЕНТОВ

© Ш.Э. Нормуминов[1]✉
[1]Термизский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: формирование конструктивного поведения студентов имеет важное значение в современном обществе. Этот процесс способствует адаптации молодых людей к социальной среде, личностному и профессиональному росту. Конструктивное поведение включает и раскрывает способность человека решать проблемы в социальных отношениях, устанавливать позитивное общение и активно участвовать в построении здорового общества.

ЦЕЛЬ: данная тема требует более глубокого изучения процесса социально-психологического развития студентов, а также разработки эффективных методов и стратегий, направленных на поддержку этого процесса. Поведение студентов формируется под влиянием социальных и психологических факторов, в том числе роли семейного окружения, образовательного процесса и окружающей среды. Поэтому разработка рекомендаций направлена на развитие этих факторов в формировании конструктивного поведения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: основная цель исследования – определить социально-психологические особенности процесса формирования конструктивного поведения учащихся и разработать эффективные методы, направленные на его развитие. В исследовании использовался анализ теоретических источников, анкеты, наблюдение, экспериментальные испытания и методы статистической обработки данных. Эффективность методических подходов оценивалась посредством экспериментальной работы.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что социальная среда, учебный процесс и культура общения имеют важное значение в формировании конструктивного поведения студентов. В результате экспериментальных испытаний была подтверждена эффективность разработанной методики: значительно улучшились способности студентов решать проблемы, сотрудничать и управлять конфликтами. Результаты подтвердили важность комплексного подхода в формировании конструктивного поведения.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтвердили значимость социальных и психологических факторов в формировании конструктивного поведения студентов. Разработанная методика оказалась эффективной в развитии у студентов навыков позитивного общения, участия в командной работе и навыков конструктивного управления конфликтами. Такой подход служит совершенствованию образовательного процесса и поддержке личностного и социального развития учащихся.

Ключевые слова: конструктивное поведение, студент, социально-психологические факторы, образовательный процесс, управление конфликтами, коммуникативные навыки, методика развития.

Для цитирования: Нормуминов Ш.Э. Социально-психологические особенности формирования конструктивного поведения студентов. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 397-403.

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE FORMATION OF CONSTRUCTIVE BEHAVIOR OF STUDENTS

© Normuminov E. Shavkat[1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the development of constructive behavior in students is of great importance in modern society. This process promotes the adaptation of young people to the social environment, personal and professional growth. Constructive behavior includes and reveals a person's ability to solve problems in social relationships, establish positive communication and actively participate in building a healthy society.

AIM: this topic requires a more in-depth study of the process of students' socio-psychological development, as well as the development of effective methods and strategies aimed at supporting this process. Students' behavior is influenced by social and psychological factors, including the role of the family environment, the educational process and the environment. Therefore, the development of recommendations is aimed at developing these factors in the development of constructive behavior.

MATERIALS AND METHODS: the main objective of the study is to determine the socio-psychological features of the process of developing students' constructive behavior and to develop effective methods aimed at its development. The study used an analysis of theoretical sources, questionnaires, observation, experimental tests and methods of statistical data processing. The effectiveness of methodological approaches was assessed through experimental work.

DISCUSSION AND RESULTS: the results of the study showed that the social environment, the educational process and the culture of communication are important in the formation of constructive behavior of students. As a result of experimental tests, the

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

effectiveness of the developed methodology was confirmed: students' abilities to solve problems, cooperate and manage conflicts improved significantly. The results confirmed the importance of an integrated approach in the formation of constructive behavior.

CONCLUSION: The results of the study confirmed the importance of social and psychological factors in the formation of constructive behavior of students. The developed methodology was effective in developing students' skills of positive communication, participation in teamwork and skills of constructive conflict management. This approach serves to improve the educational process and support the personal and social development of students.

Key words: constructive behavior, student, social and psychological factors, educational process, conflict management, communication skills, development methods

For citation: Normuminov E. Shavkat (2024) Social and psychological features of the formation of constructive behavior of students, Inter education & global study, (10), pp. 397-403. (In Uzbek).

Hozirgi davrda ta’lim-tarbiya tizimining sifatini oshirishda, o‘qituvchi shaxsining kasbiy kompetensiyalari bilan bir qatorda, uning o‘zligini anglash darajasi muhim o‘rin tutadi. Hozirgi davr talabi ma’naviy jihatlan yetuk, har tomonlama bilimdon, mustaqil fikrlovchi shaxsni shakllantirish bo‘lib, bu muammo shaxslararo munosabat va muloqotga kirishish jarayonida amalga oshiriladi. Shunday ekan, kishilarni muloqot jarayonida teran fikrlilik, hozirjavoblik, ta’sirchanlik, sezgirlik, bilimdonlikni shakllantirish va rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Har bir inson o‘z hayot-faoliyati davomida turli voqea va hodisalarning guvohi bo‘ladi. Bunday holatlar albatta, uning psixologiyasiga ta’sir etmasdan qolmaydi. Taassurotlar esa doim ijobiy tomonga ham boravermaydi va turli xil nizoli vaziyatlarga duch kelishi tabiiy hol bo‘lib hisoblanadi. Shu bois ham har bir shaxs o‘zining amaliy faoliyatida psixologik bilimlarga ega bo‘lishi vaziyatga nisbatan munosabat bildirishning muhim jihatlarini anglab yetish imkoniga ega bo‘ladi. Har qanday nizoli vaziyatlarga o‘zining xulq-atvoridagi mavjud hatti-harakatlarni boshqara olishga ham e’tibor qaratadi.

Ijtimoiy nizolar muammosi har doim, har qanday jamiyat, har qanday shaxs uchun dolzarb masalabo‘lib kelgan. Mehnat tashkilotlaridagi nizolar ayniqsa boshqaruv jarayoniga, asosan inson faoliyatining sifatiga, ularning emotsional (hissiy) ehtiyojiga, ijtimoiy-iqtisodiy holatiga hal qiluvchi ta’sir ko‘rsatadi. Oilada va o‘z-o‘zidan rozilik hissi, o‘zini anglash va ehtiyojlarini yetarlicha qondirish har bir inson uchun baxtli hayotning muhim shartidir. Bularning barchasi nizolarning shaxs, oila, ish, umuman jamiyat hayotidaghal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Hayot tajribasi va aql-idrok asosida samarali boshqarilishi mumkin bo'lgan nizolar hodisalarga tegishli emasligini hayot isbotlaydi.

Bugungi kunda turli darajadagi rahbarlar ijtimoiy nizolarni qanday boshqarayotgani aniq. Agar biz nizoning asl sabablarini chuqur anglay olsak, uning kelib chiqish va rivojlanish qonuniyatlarini to’g’ri tahlilqila olsak, unda har qanday ijtimoiy nizoni samarali

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

hal qilishga yondashishimiz mumkin. Nizolarning oqibatlari ko‘pincha juda ko’p vaqt davom etadi va ijobiy tuyulgan nizo ko‘pincha salbiy oqibatlarga olib keladi. Vaqt o‘tishi bilan nizoga hamroh bo‘lgan salbiy his-tuyg‘ular, stress, ruhiy zo‘riqish, asab tizimining susayishiga, surunkali charchashga, o‘z-o‘zidan shubha paydo bo‘lishiga, xavotirga, xulq-atvorlarning beqarorligiga, ongli maqsadlarga erisha olmaslikga olib keladi. Jamiyatdagi ijtimoiy keskinlikning kuchayish sabablaridan biri bu ijtimoiy muhit tajovuzkorligi (agressivligi) oshishi va ijtimoiy nizolarni konstruktiv hal etishga qodir emasligidir. Nizodagi tomonlar nafaqat ortga chekinish, balki umuman nimaiki bo‘lmasin yo’qotishni xohlamaydilar. Ular qaramaqarshiliklarni halqilishga emas, balki o‘zaro qarshilikka, o’z fikrlariga zid bo’lgan tomonga maksimal darajada zarar yetkazishga e’tiborni qaratadilar.

Tabiiyki, kurash shaxs va umuman jamiyatni rivojlantirish uchun harakatlantiruvchi kuch bo‘lib xizmat qila olmaydi. Qabul qilingan qarorlarning ziddiyatliligini baholash, nizolarning vujudga kelishi va halokatli hal qilinishining oldini olish uchun har bir kishi, ayniqsa, rahbarlar o’zaro ziddiyatni inson hayotiga doimiy ravishda tahdid soluvchi vaturlicha ta’sir qiladigan hodisa sifatida anglamog’i va bu boradagi zarur bilimlarga ega bo‘lishi kerak.Ziddiyatlarning shaxs, oila, jamoa, davlat, umuman jamiyat hayotidagi hal qiluvchi roli nizolarni o‘rganadigan, bashorat qiladigan va tartibga soladigan maxsus fanni yaratish va jadal rivojlantirishni taqozo etadi. Nizolarni boshqarishda eng zamonaviy yondashuv bu nizolarni o‘rganish va tartibga solishda axborot orqali yondashishdir. Axborot murakkab tizimlarning o‘zaro ta’sirida muhim rol o‘ynaydi. Qarama-qarshiliklarda u raqiblar orasida ziddiyatning paydo bo‘lishi, rivojlanishi va yakunlanishini belgilaydi.

Ziddiyatdagi ishtirokchilarining har biri nizoli vaziyatning o‘ziga xos axborot modeliga ega. Ushbu modellarning xususiyatlari odamlar qadriyatlari, motivlari va maqsadlarining o‘ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi. Muammoli vaziyatlarda aloqa qilish jarayonida odamlar bir-birlariga yetkazadigan ma’lumotlar sezilarli darajada buzilishi va yo‘qolishi mumkin. Nizolarning potentsial sababi nafaqat o’zaro hurmatning yo‘qolish va buzilishi, yoki ziddiyatdagilarning muloqotida, balki butun dunyodagi odamlarning ongida ham namoyon bo’ladi. Inson ko‘pincha dunyoni shaxsiy qiziqishlari prizmasi orqali ko‘radi, bu tabiiydir. Psixika unda olingan ma’lumotlarni egotsentrizm printsipi asosida qayta ishlaydi. Egosentrizm boshqa odamlarning biznikidan farqli qarama-qarshi bo‘lgan turli xil nuqtai nazarlarga ega bo‘lishi mumkinligini noto‘g‘ri tushunishdan kelib chiqadi. Egotsentrizmning axborot sabablari va oqibatlarini o‘rganish nizoli vaziyatlarda odamning xulqatvorlarini to‘g‘rilash uchun muhimdir. Ma’lumotlar to‘qnashuvlarni muhim fakt sifatida hal qilishda hal qiluvchi ta’sir ko‘rsatadi. Bugungi kunda ijtimoiy hayotning turli sohalarida samarali faoliyat olib borish uchun shaxsda konstruktiv xulq-atvorni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Talabalik davri esa mazkur jarayonning asosiy bosqichi hisoblanadi. Bu davrda shaxsning ijtimoiylashuv jarayoni jadallashib, atrof-muhitga moslashish va o‘z-o‘zini anglash jarayonlari kuchayadi. Ushbu maqolada talabalar xulq-atvoridagi konstruktivlikni shakllantirishda ijtimoiy-psixologik omillarning ahamiyati tahlil qilinadi.

Konstruktiv xulq-atvor tushunchasi Konstruktiv xulq-atvor shaxsning ijtimoiy muhit bilan o‘zaro munosabatlarni samarali tashkil etishga, mojarolarni ijobiy hal qilishga, o‘z-

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

o‘zini boshqarish va rivojlantirishga qaratilgan faoliyatidir. Bu tushuncha quyidagi asosiy xususiyatlarni o‘z ichiga oladi: ijobiy ijtimoiy munosabatlarni barpo etish; mojarolardan qochish yoki ularni konstruktiv hal qilish; hissiy barqarorlik va empatiya; shaxsiy rivojlanish uchun intilish.

Talabalik davridagi konstruktiv xulq-atvor shakllanishiga quyidagi omillar ta’sir qiladi:

Ijtimoiy muhit: Talabalar o‘qish joyidagi jamoadan, o‘qituvchilardan va do‘stlaridan o‘rnak oladilar. Ijobiy ijtimoiy muhit konstruktiv xulq-atvorni rivojlantirishga yordam beradi.

Shaxsiy xususiyatlar: Talabaning xarakter xususiyatlari, o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalari va hissiy barqarorligi jarayonni belgilaydi.

Oilaviy ta’sir: Oila shaxsning birinchi ijtimoiylashuv muhitidir. Talabalar oiladagi konstruktiv muhitni o‘z xulq-atvoriga ko‘chiradilar.

Ta’lim jarayoni: Ta’lim muassasasidagi tarbiya va ta’lim usullari, mashg‘ulotlar mazmuni, shuningdek, talabaning o‘zlashtirgan qadriyatlari konstruktiv xulq-atvorni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Psixologiyada konstruktiv xulq-atvor shakllanishini quyidagi yondashuvlar orqali tushuntirish mumkin:

Kognitiv yondashuv: Talabalar muammolarni hal qilish uchun ijobiy fikrlash strategiyalarini qo‘llashni o‘rganadilar.

Behavioristik yondashuv: O‘rganish va kuzatish orqali talabalar konstruktiv xulq-atvorni egallaydilar.

Gumanistik yondashuv: Shaxs o‘z qobiliyatlarini rivojlantirish va o‘zini anglash orqali konstruktiv xulq-atvorni shakllantiradi.

Quyidagi jadval talabalar konstruktiv xulq-atvorini shakllantirishga ta'sir qiluvchi asosiy ijtimoiy-psixologik omillarni tasvirlaydi:1-jadval

1-jadval

Omillar	Tavsifi	Ta'sir darajasi	Shakllantirish yo‘llari
Ijtimoiy muhit	Talabaning o‘qish muhitida o‘zini erkin va qulay his qilishi.	Yuqori	Ijobiy muhit yaratish, jamoaviy ishlarni qo‘llab-quvvatlash.
Oilaviy ta’sir	Oiladagi munosabatlar, tarbiya usullari va oilaviy qadriyatlar.	Yuqori	Oilaviy treninglar, ota-onalarni tarbiya jarayoniga jalb qilish.
Ta’lim jarayoni	O‘quv rejasi, tarbiyaviy ishlar, o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi munosabatlar.	Yuqori	Interfaol metodlarni qo‘llash, ijobiy munosabatlarni rivojlantirish.
Shaxsiy xususiyatlar	Talabaning o‘z-o‘zini anglash, hissiy barqarorlik, stressga bardoshli bo‘lish ko‘nikmalari.	O‘rtacha	Psixologik treninglar, motivatsiya ishlari.
Do‘stlar va tengdoshlar	Tengdoshlari bilan o‘zaro munosabatlar va o‘zini ijtimoiy muhitda tutishi.	O‘rtacha	Jamoaviy faoliyat, ijtimoiy loyihalarda ishtirok.
Shaxsiy rivojlanish motivlari	Talabaning o‘z oldiga qo‘ygan maqsadlari va o‘z ustida ishlashga bo‘lgan intilishi.	Yuqori	Individual maqsadlar belgilash, o‘z-o‘zini baholash texnikalari.

Ushbu jadval konstruktiv xulq-atvor shakllantirishda asosiy diqqatni qaratish kerak bo‘lgan jihatlarni tizimli yondashuv asosida o‘rganishga imkon beradi.

Xulq-atvorning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari:

Ijtimoiylashuv: Shaxs jamiyatdagi normalar va qadriyatlarni o‘zlashtiradi, bu esa ijtimoiy munosabatlarda namoyon bo‘ladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Empatiya: Boshqalarning his-tuyg‘ularini tushunish va ularga mos ravishda munosabatda bo‘lish.

Moslashuvchanlik: Turli ijtimoiy sharoitlarga moslashish va o‘z harakatlarini shu holatlarga mos ravishda boshqarish.

Mojarolarni hal qilish ko‘nikmalari: Mojarolarni konstruktiv usulda yechish qobiliyati.

Shaxsiy va ijtimoiy mas’uliyat: O‘z harakatlarining natijalari uchun mas’uliyatni anglash va bu javobgarlikni qabul qilish.

Motivatsiya va o‘zini anglash: Shaxsning o‘z maqsadlariga erishish uchun ichki turtki va o‘zini anglash darajasi.

Ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashga intilish: Jamoa yoki oilaning qo‘llab-quvvatlashi asosida rivojlanish.

Ushbu xususiyatlar konstruktiv xulq-atvorni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi va ta'lim-tarbiya jarayonida e'tiborga olinadi.

Xulosa o‘rnida aytish joizki, inson xulq-atvorining o‘ziga xos shakllanish jarayoni ijtimoiy muhit bilan bog‘liq bo‘lib, turli xil vaziyatlarga nisbatan munosabat bildirishni taqozo etadi. Bunday holatlarda shaxsning individual - tipologik xususiyatlari nizoda xulq – atvor strategiyasini tanlashga ta'sir qiladi. Nizolarni ongli ravishda tahlil qilish va nizoli tomonlarning o’z o’rnini tushuntirish orqali inson o’zini – o’zi sezilarli darajada anglab yetadi va ichki hayotning ko'plab xususiyatlarini tushunishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Shajareva, LG (2006). Psixologiya va pedagogika: nazariya va praktika. Toshkent: "O'zbekiston".
2. Abduqodirov, AR (2017). Pedagogik psixologiya.
3. Vygotskiy, LS (1982). Psixol Psixologiya razvitiya va obucheniya . Moskva
4. Bandura, A. (1997). O'z-o'zini samaradorligi nazoratni amalga oshirish.
5. Erikson, EH (1994). Id O'ziga xoslik: yoshlik va inqiroz .
6. Piaget, J. (2001). Psixologiya Bola psixologiyasi. Asosiy Boo
7. Raisova, LA (2015). "Kon Psixologiya va ta'lim, 12(3),
8. Samarova, FR (2018). "Pedagogik va tadqiqot , 9(2
9. Grishina, EM (2020). "Psixo Psixologiya: nazariy va amaliy masalalar, 18(4)

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Normuminov Shavkat Erkinovich** , Amaliy psixologiya kafedrasi o‘qituvchisi, [**Нормуминов Шавкат Эркинович.** Преподаватель кафедры прикладной психологии], [**Shavkat E. Normuminov**, Lecturer at the Department of Applied Psychology]; manzil: O‘zbekiston, Termiz tumani, “Yangiobod” MFY, At-Termiziy ko‘chasi 1 A-uy Pochta index: 190111 [адрес: Узбекистан, Термезский район, МФУ «Янгиабад», улица Ат-Термизы 1 А-уй Почтовый индекс: 190111], [address: Uzbekistan, Termez district, MFP "Yangiabad", At-Termizy street 1 A-uy Postal code: 190111]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

SHAXSNING FIDOIYLIK VA MEHRIBONLIK XUSUSIYATLARI VA UNING OILADA SHAKLLANISHI

© H.A. Yoqubova[1]✉
[1]Andijon davlat universiteti, Andijon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: farzand va ota-ona munosabatlari xalqimizning uzviy tizimi sifatida oilaviy munosabatlarning zaruriy quyi tizimidir. Farzand va ota-ona munosabatlarini doimiy, uzoq muddatli va bolaning va ota-onaning yosh xususiyatlari bilan bog'liq jarayon deb hisoblash mumkin. Ota – ona va farzand munosabatlarida fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyatlarini shakllantirish va rivojlantirish nihoyatda muhim vazifa sanaladi. Ushbu maqolada shu kabi masalalar borasida tadqiqotlar olib boriladi va tahlil qilinadi.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi shaxsning fidoyilik va mehribonlik kabi ijobiy xususiyatlarining oilaviy muhitda shakllanishini tahlil qilish va ushbu jarayonda oilaning o‘rni, ta’siri hamda tarbiyaviy usullarini o‘rganishdan iborat. Shu bilan birga, ushbu fazilatlarning shakllanishida milliy qadriyatlar, an’analar va zamonaviy pedagogik yondashuvlarning ahamiyatini aniqlash maqsad qilib qo‘yilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqotda fidoyilik va mehribonlik xususiyatlariga oid milliy va xorijiy adabiyotlar, ilmiy maqolalar hamda pedagogik tadqiqotlar o‘rganildi, oila a’zolari o‘rtasida mazkur fazilatlarning shakllanishi bo‘yicha so‘rovnoma o‘tkazildi, oilaviy muhitda bolalar tarbiyasining bevosita jarayonlari kuzatildi. ushbu fazilatlarni shakllantirishda qo‘llaniladigan metodik vositalarning samaradorligi baholandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot davomida shaxsning fidoyilik va mehribonlik fazilatlari quyidagi omillar asosida shakllanishi aniqlangan: shaxsning ijtimoiy-emosional rivojlanishida oila eng asosiy omil hisoblanadi; oilaviy muhitda mehr-oqibatning namoyon bo‘lishi bolalarda bu xususiyatlarning shakllanishiga katta ta’sir ko‘rsatadi; fidoyilik va mehribonlikni shakllantirishda ota-onaning shaxsiy namunasi muhim ahamiyatga ega; ularning muomala madaniyati va o‘zaro munosabatlari bolalarga kuchli ta’sir qiladi; an’anaviy qadriyatlar, jumladan, kattalarga hurmat, kichiklarga mehr ko‘rsatish odatlari bolalarga ushbu fazilatlarni singdiradi; oila doirasida bolalarni ijtimoiy mas’uliyatli bo‘lishga o‘rgatish, ularga boshqalarga yordam berishning ahamiyatini tushuntirish orqali bu xususiyatlarni rivojlantirish mumkinligi aniqlandi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, oilada muntazam ravishda mehr-oqibatli muhit yaratish, bolalar bilan ishonchli munosabatlarni shakllantirish va ularni boshqalarga

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

yordam ko‘rsatishga rag‘batlantirish fidoyilik va mehribonlikni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

XULOSA: tadqiqotdan xulosa qilish mumkinki, shaxsning fidoyilik va mehribonlik fazilatlarini shakllantirishda oila muhitining ijobiyligi muhim rol o‘ynaydi. Ushbu jarayonda ota-onalarning shaxsiy namunasi, bolalar bilan muloqotda samimiylik va o‘zaro hurmat asosida tarbiya olib borish muhim omillar hisoblanadi. Shu bilan birga, milliy qadriyatlarni tarbiyaviy jarayonga integratsiya qilish va zamonaviy pedagogik usullarni qo‘llash orqali ushbu fazilatlarni yanada samarali rivojlantirish mumkin.

Kalit so'zlar: fidoiylik mehribonlik, shaxs, oila, ota-ona, munosabat, empatiya, psixokonsultatsiya, motivatsiya, psixodiagnostika, korreksiya.

Iqtibos uchun: Yoqubova H. A. Shaxsning fidoiylik va mehribonlik xususiyatlari va uning oilada shakllanishi. // Inter education & global study. 2024. №10 B.404-411.

КАЧЕСТВА САМООТВЕРЖЕННОСТИ И ДОБРОТЫ ЛИЧНОСТИ И ИХ ФОРМИРОВАНИЕ В СЕМЬЕ

© Х.А. Якубова[1]✉
[1]Андижанский государственный университет, Андижан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: взаимоотношения между детьми и родителями являются неотъемлемой частью системы семейных отношений в нашей культуре. Их можно рассматривать как постоянный, длительный процесс, связанный с возрастными особенностями детей и родителей. Формирование и развитие таких личностных качеств, как самоотверженность и доброта, в рамках отношений между детьми и родителями является крайне важной задачей. В данной статье исследуются и анализируются вопросы, связанные с данной темой.

ЦЕЛЬ: основной целью данного исследования является анализ формирования у личности таких положительных качеств, как самоотверженность и доброта, в семейной среде, а также изучение роли семьи, ее влияния и воспитательных методов в этом процессе. Кроме того, ставится задача определить значение национальных ценностей, традиций и современных педагогических подходов в формировании этих качеств.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в рамках исследования изучены национальная и зарубежная литература, научные статьи и педагогические исследования, посвященные самоотверженности и доброте. Было проведено анкетирование среди членов семьи, изучены непосредственные процессы воспитания детей в семейной среде. Также оценивалась эффективность методических средств, используемых для формирования этих качеств.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в ходе исследования было установлено, что такие качества, как самоотверженность и доброта, формируются под влиянием следующих факторов: Семья является ключевым фактором социально-

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

эмоционального развития личности; Проявление доброты и заботы в семейной среде оказывает значительное влияние на формирование этих качеств у детей; Пример родителей играет важную роль в воспитании самоотверженности и доброты; Национальные традиции, уважение к старшим и забота о младших способствуют закреплению этих качеств у детей; Развитие социальной ответственности и объяснение важности помощи другим внутри семьи позволяют эффективно формировать данные качества.

Результаты исследования показывают, что создание в семье теплой и доверительной атмосферы, укрепление отношений с детьми и их поощрение к оказанию помощи другим играют важную роль в развитии самоотверженности и доброты.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: на основе исследования можно сделать вывод, что положительная семейная атмосфера играет важную роль в формировании у личности качеств самоотверженности и доброты. Личный пример родителей, искренность в общении и уважение в процессе воспитания являются важными аспектами. Интеграция национальных ценностей в воспитательный процесс и использование современных педагогических методов позволяют добиться более эффективного развития этих качеств.

Ключевые слова: самоотверженность, доброта, личность, семья, родители, отношения, эмпатия, психоконсультирование, мотивация, психодиагностика, коррекция.

Для цитирования: Якубова Х.А. Качества самоотверженности и доброты личности и их формирование в семье. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 404-411.

TRAITS OF SELFLESSNESS AND KINDNESS IN AN INDIVIDUAL AND THEIR FORMATION WITHIN THE FAMILY

© Hayotkhan A. Yakubova[1]✉
[1]Andijan State University, Andijan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the relationship between children and parents is an integral part of the system of family relations in our culture. These relationships can be considered as a continuous, long-term process associated with the age characteristics of both children and parents. The formation and development of such personality traits as dedication and kindness within the parent-child relationship is an extremely important task. This article explores and analyzes issues related to this topic.

AIM: the main objective of this study is to analyze the development of positive qualities such as dedication and kindness in an individual within a family environment, as well as to study the role of the family, its influence, and educational methods in this

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

process. Additionally, the study aims to determine the significance of national values, traditions, and modern pedagogical approaches in shaping these qualities.

MATERIALS AND METHODS: this study examined national and international literature, scientific articles, and pedagogical research on dedication and kindness. A survey was conducted among family members to assess the formation of these qualities, and direct observation of parenting processes within families was carried out. Furthermore, the effectiveness of methodological tools used to develop these traits was evaluated.

DISCUSSION AND RESULTS: the study revealed that qualities such as dedication and kindness are formed under the influence of the following factors: The family plays a crucial role in the social and emotional development of an individual; The manifestation of care and kindness in the family environment significantly affects the development of these qualities in children; The personal example of parents is vital in fostering dedication and kindness; National traditions, including respect for elders and care for younger ones, instill these qualities in children; Teaching social responsibility and explaining the importance of helping others within the family contribute to the development of these traits.

The results of the study show that creating a warm and trusting atmosphere in the family, strengthening relationships with children, and encouraging them to assist others are essential for fostering dedication and kindness.

CONCLUSION: The study concludes that a positive family atmosphere plays a vital role in developing dedication and kindness in individuals. The personal example of parents, sincerity in communication, and mutual respect during upbringing are significant factors. Integrating national values into the educational process and applying modern pedagogical methods can further enhance the development of these qualities.

Key words: dedication, kindness, personality, family, parents, relationships, empathy, psychological consultation, motivation, psychodiagnostics, correction.

For citation: Hayotkhan A. Yakubova (2024) ‘Traits of selflessness and kindness in an individual and their formation within the family’, Inter education & global study, (10), pp. 404-411. (In Uzbek).

Jamiyatni boshqaradigan muhim mezonlardan biri axloq mezonidir. Jamiyatning turli qatlamlari turlicha qadriyatlarga qaratilgan bo’lib, ular ba’zan bir-biriga ziddir. Zamonaviy jamiyatda egalik qilishning o’ziga xos shakli, ya’ni egoizmga tegishli bo’lganligi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda; moddiy va nomoddiy ne’matlarga boshqalar bilan bo’lishmasdan egalik qilish, shuningdek “menda – qanchalik – ko’proq – bo’lsa – men – shunchalik – ko’p – qadrliman” mantiqi; o’z ehtiyojlarini to’liq qondirish imkoniyati xam jamiyatda egoizmni avj olishiga olib kelayotgn omillardandir. Ushbu axloqiy chetga chiqishning yana bir alomati bu hamma narsaga umuman olganda tabiatga, mashina ishlab chiqarish jarayonida ishtirok etmaydigan odamlarga ham nafratlanishdir. Shaxsning o’ziga xosligi va ahamiyati tuyg’usining yo’qolishi, o’zini va boshqalarni o’ziga xoslashtirish insonga va o’zining kuchli tomonlariga bo’lgan ishonchni yo’qotishda yaqqol namoyon

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

bo'ldi. “Biz o’zimiz ketayotgan yo’l maqsad sari yetaklashi kerak, deb hisoblaydigan to’damiz, chunki boshqalar ham xuddi shu yo’ldan ketayotganini ko’ramiz”, deb xulosa qiladi E. Fromm. “Biz qorong’uda o’zimizning hushtagimizga javoban hushtak chalinayotganini eshitib, o’zimizni ruhlantiramiz”.

Fidoiylik va mehribonlik xulq-atvorga tegishli bo'lgan muhim shaxsiy xususiyat - bu yordamga muhtoj bo'lgan odamga hamdard bo'lishga moyillik xamda empatiya. Biror kishi empatiyaga qanchalik moyil bo'lsa, uning muayyan holatda yordam berishga tayyorligi shunchalik yuqori darajada bo'ladi. Bugungi kunda fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyatlarining umumiy qabul qilingan ta'rifi yo'q. Fidoiylik va mehribonlik ya'ni Altruizm muammosiga biologik qarash G. Spenserda o‘z aksini topdi, u altruizmni altruistik impulslarni qarama-qarshi yo'nalishdagi impulslar uchun nevrotik kompensatsiya deb hisoblagan S. Freydning psixoanalitik kontseptsiyasida - repressiyaga duchor bo'lgan ibtidoiy egoizm; genetik F.G.Dobjanskiydan, altruistik tuyg'ular shaxsda "genetik dasturlashtirilgan" va shu bilan mavjudlik uchun kurashda turning omon qolishiga hissa qo'shadi; V. Efroimson, altruizmni “insonni shaxsan o‘zi uchun bevosita noqulay va hatto xavfli bo‘lgan, lekin boshqa odamlarga foyda keltiradigan harakatlarni amalga oshirishga undaydigan his-tuyg‘ularning butun guruhi” [2] deb tushungan. V. Efroimsonning fikricha, insonparvarlik, mehr-oqibat, bolalarga, qariyalarga, ayollarga mehr-oqibat tuyg`ulari tabiiy tanlanish ta'sirida muqarrar ravishda rivojlanib, irsiy xususiyatlar fondiga kirgan. Chet el psixologiyasida ushbu hodisaning ta'rifi keng tarqalgan bo'lib, u "muhtoj bo'lgan boshqa birovga yordam berish yoki vaziyatni yaxshilash niyati" ga asoslanadi va altruistik xatti-harakatlar "odam shu sababli deb hisoblagan holda harakat qiladi" deb tushuniladi. Uning xatti-harakatlari, qabul qiluvchi nomaqbul holatni yo'q qiladi". Yordam berayotgan shaxs qanday maqsadlarni ko'zlashiga qarab, u xudbin va manfaatsiz (fidoiy) ga bo'linadi. Altruistik (prosotsial) boshqalarning manfaatiga qaratilgan va hech qanday tashqi mukofot uchun xatti-harakatlar qilmasligi tushunilishi kerak. Bu xulq-atvor insonda bir qator shaxsiy fazilatlarning mavjudligi bilan bog'liq: rahm-shafqat, g'amxo'rlik, burch, mas'uliyat hissi va altruizm, shubha, ochko'zlik va skeptitsizmning namoyon bo'lishiga yordam bermaydigan fazilatlarning mavjud emasligi. [3]

Ushbu muammoni o'rganish insonning butun keyingi hayoti davomida unga hamroh bo'ladigan shu bilan birga insonning boshqa odamlar bilan bo'lgan barcha aloqalarini ma'lum bir tarzda rang-barang qiladigan fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyatlarini shakllantirishni kuzatish imkonini beradi. Oilalarda fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyatlarini shakllantirishga ta'sir qiluvchi shaxslararo munosabatlarning xususiyatlarini aniqlash, bizning fikrimizcha, biz tanlagan tadqiqot mavzuimizning dolzarbligini belgilaydigan bolalar va ota-onalar o'rtasidagi munosabatlarni optimallashtirish uchun ishlash usullari va vositalarini belgilashga imkon beradi.[4] Tadqiqotning nazariy va uslubiy asosi K.K.Platonov tomonidan shaxsiyatning dinamik funktsional tuzilishi va V.N.Myasishchevning munosabatlar nazariyasi. Biz olib borgan tadqiqot bir necha bosqichlardan iborat. Tajriba tadqiqot doirasida fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyatlarining kontseptsiyasini amaliyotga va oilada tatbiq etish maqsadida

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

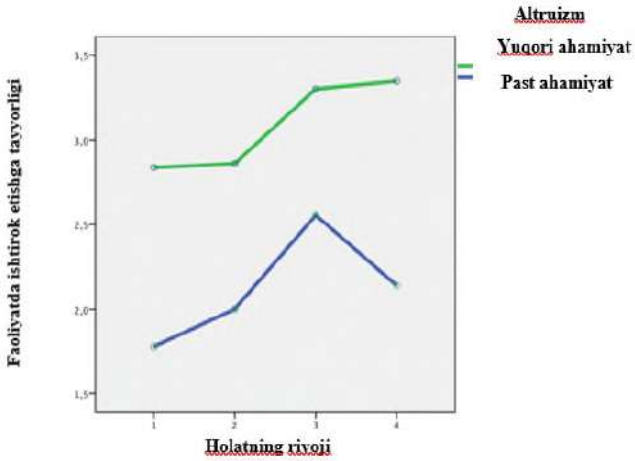
standartlashtirilmagan tadqiqot suhbati o'tkazildi, uning asosida fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyatlari haqidagi g'oyalarning asosiy xususiyatlarini aniqlash uchun so'rovnoma tuzildi.[5]

Ikkinchi bosqichda esa onlayn so'rov usuli yordamida fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyatlari xatti-harakatlarning shaxsiy va oiladagi vaziyatli determinantlarini o'rganish amalga oshirildi. Shu bilan bir qatorda, biz shaxsning oilada fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyatlarini o'rganishning standartlashtirilgan usullariga murojaat qildik (Shaxsiy tarmoq strategiyalari so'rovnomasining altruistik investitsiya shkalasi), uning ustun qiymat yo'nalishlari (S. Shvarts usuli), altruizm va egoizmga ijtimoiy-psixologik munosabat (O.F. Potemkina va shaxsning A. Mehrabian) uslubiga ko'ra guruhga a'zo bo'lish istagini shakllantirish.

Fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyatlarining turli shaxsiy va oiladagi vaziyatli determinantlarini inobatga olish muhim vazifadir. Ushbu tadqiqotda shaxsiy determinantlar insonning o'ziga xos xususiyatlari ko'rinishida yaqqol namoyon bo'ladi, ular uning qadriyatlarida ifodalanadi, boshqa odamlarning farovonligiga fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyatlari umumiy e'tibor va a'zolik guruhiga qo'shilish istagini rivojlantiradi. O'z navbatida, oiladagi vaziyatli determinantlar – bu oilada ma'lum bir harakat to'g'risida qaror qabul qilish paytida shaxs o'zini topadigan hozirgi vaziyat tomonidan qo'yilgan shartlar, shuningdek, altruistik qarorlarga ta'sir qiluvchi ijtimoiy dalil va empatik tashvishning oilaga ta'sirining namoyon bo'lishi. Bunday holda, shaxs va vaziyat omillari bir-biriga qarama-qarshi qo'yilmaydi, balki turli omillarning muhim o'zaro ta'sirini o'rganishda ishlatiladi. Tadqiqot ishi fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyatlari mavjud bo'lgan odamlarga xos bo'lgan xususiyatlarni o'rganadi. Ota-onalar munosabatining eng kam qulay uslublari aniqlandi. Oilada qo'llaniladigan rag`bat va jazolarni o'rganish maqsadida yangi anketa sinovdan o'tkazildi. Farzandlarida fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyatlarini tarbiyalashni istagan ota-onalar uchun tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqotda olingan ma'lumotlar psixologlarning amaliy faoliyatida, ota-onalar bilan ishlashda va bola-ota-ona munosabatlarini tuzatishda foydali bo'ladi, shuningdek, ijtimoiy psixologiya, konfliktologiya, shaxs psixologiyasi va ixtisoslik fanlari bo'yicha ma'ruza kurslarini tayyorlashda foydalanish mumkin. Shaxsning oila bilan bog'lanish istagini tashkil etuvchi ikki komponent fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyatlarining tarkibida turlicha namoyon bo'lishi aniqlangan. Muhim ijtimoiy guruh tomonidan rad etilishidan qo'rqish "birinchi" darajada fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyatlari bilan o'zaro bog'liqdir. Shu bilan birga, oila tomonidan qabul qilish istagi "ikkinchi" darajada fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyatlari bilan o'zaro bog'liqdir. Oilada va jamiyatda ko'ngillilik va xayriya faoliyati bilan shug'ullanish hohishiiga u yoki bu shaklda begonalarga yordam berishning ijobiy tajribalari ta'sir etishi ko'rsatilgan.

Oila a'zolariga yordam ko'rsatish bilan bog'liq vaziyatni yaxshilash (yengillashtirish).

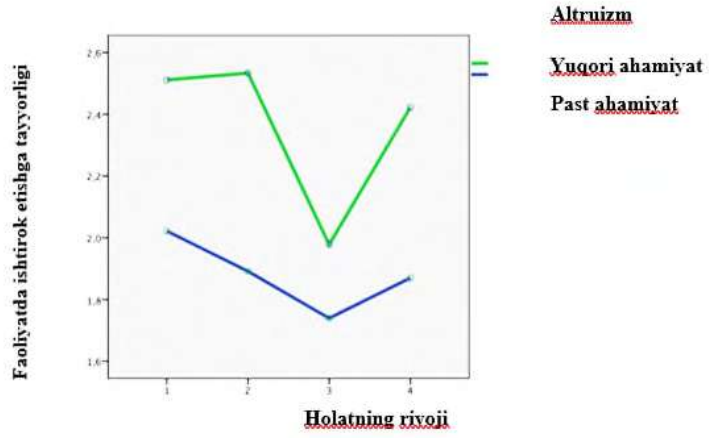
ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Oila a'zolariga "yengillash-tirish" holatida yordam berish sharoitida fidoiylik va mehribonlik (altruizm shkalasi) bo'yicha turli ko'rsatkichlarga ega bo'lgan subyektlarda fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyat xatti-harakatlarini qilishga tayyorlikdagi o'zgarishlar dinamikasi. "Og`irlashish" holatida oyna holati kuzatiladi. Bu yerda xuddi shunday keskin cho'qqi uchinchi vaziyatda sodir bo'ladi, undan keyin ham altruistlar ko'proq yoki kamroq muvaffaqiyat bilan "tiklanishga" harakat qilishadi.

Shaxsning fidoiylik va mehribonlik xususiyatlarining odamlarga kerak bo'lgan yordamni ta'minlash bilan bog'liq, ammo hayvonlarga yordam berish boshqa motivatsion mexanizmlar bilan tartibga solib boshqariladi. Fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyatlarining hatto anonimlik sharoitida ham xayriya qilishga tayyorlik bilan bog'liq. Xayriyaga tayyorlik omillari - bu shaxsiy hissaning ahamiyati va potentsial samaradorligini idrok etish shuningdek, muhtojlarga yordam berish uchun shaxsiy javobgarlikni his qilish.

Oila a'zolariga "og`irlashtirish" holatida yordam berish sharoitida fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyatlari (altruizm shkalasi) bo'yicha turli ko'rsatkichlarga ega bo'lgan subyektlarda fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyat xatti-harakatlarini qilishga tayyorlikdagi o'zgarishlar dinamikasi.

Yuqorida aytilganlarning barchasiga asoslanib, biz tanlagan muammo jamiyat hayotidagi muhim bo'lishi bilan birga murakkab va dolzarb muammolardan biri hisoblanib, unda aniq qarama-qarshilik mavjud degan xulosaga kelishimiz mumkin: bir tomondan, ijtimoiy madaniyat singib ketgan. fidoyilik va hamdardlik talablari va intilishlari bilan, boshqa tomondan esa, zamonaviy jamiyat amaliyoti insonning eng kuchli va eng qonuniy intilishlari xudbinlik ekanligini tan oladi va bu intilishga ergashish umumiy farovonlikka juda katta hissa qo'shadi. Zamonaviy ota-onalar, umuman olganda, fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyatlarining zarurati va qadr-qimmatini tan olgan holda, o'z farzandlari bilan muloqot qilishda fidoyilik bilan bog'liq tarbiyaviy ta'sirlarni chetlab o'tishga harakat qilishadi. Fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyatlari va uning shakllanishida oilaning ahamiyatini nazariy va eksperimental o'rganish shuni ko'rsatdiki, ushbu ijtimoiy ahamiyatga ega hodisani tashvish bilan bog'liq bo'lgan shaxs yoki odamlar

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

guruhiga fidokorona yordam berishga shaxsiy e'tibor tushunchasi orqali aniqlash mumkin. Boshqa odamlar va ularning farovonligi uchun xizmat qiladi. Fidoiylik va mehribonlik shaxs xususiyatlari chuqur shaxsiy shakllanish hisoblanib, u hayot davomida shakllanadi va jins va yosh xususiyatlariga bog'liq emas. Bu nafaqat individual, shaxsiy xususiyatlarga, balki oila birinchi o'rinni egallagan ijtimoiy muhitga ham bog'liq. Hozirgi vaqtda ijtimoiy xulq-atvorga oid bilimlar sohasida bir qancha murakkab va qarama-qarshi vaziyat yuzaga keldi. Bir tomondan, ko'plab eksperimental va nazariy tadqiqotlar, ayniqsa, ijtimoiy-psixologik tadqiqotlar insonning bunday xatti-harakatining vaziyatni belgilovchi omillari haqida juda ko'p foydali ma'lumotlarni taqdim etgan bo'lsa, boshqa tomondan esa, biz qanday shaxsiy xususiyatlar fidoiylik va mehribonlik bilan bog'liqligi haqida malumotlar kam. Shaxsning fidoiylik va mehribonlik xususiyatlarini bosqichma-bosqich rivojlanishi natijasida jamiyat tomonidan uzatiladigan axloqiy me'yorlarni asta-sekin ichkilashtirish va ularning shaxsiy shakllanishlarga aylanishi sodir bo'ladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Анцыферова Л.И. Связь морального сознания с нравственным поведением человека (по материалам исследований Лоуренса Колберга и его школы). //Психологический журнал, №3, том 20,1999, стр. 5-17
2. Берн Ш. Тендерная психология. СПб.: прайм - ЕВРОЗНАК, 2001. -320 с. Исследование тендерных различий, стр 115-116
3. Дружинин В.Н. Психология семьи. Екатеринбург: Деловая книга, 2000.- 3-е изд., испр. И доп. - 208 с.
4. Майерс Д. Социальная психология //Пер. с англ. СПб.: Издательство «Питер», 1999. - 688 с.
5. Grusec J.E., Saas-Kortsaak P., and Simutis Z.M. The role of example and moral exhortation in the training of altruism. Child Development, 1978, 920923.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Yoqubova Hayotxon Abduqahhor qizi,** Umumiy psixologiya kafedrasi o`qituvchisi, [**Якубова Хайотхон Абдукаххоровна,** Преподаватель кафедры общей психологии,], [**Hayotkhan A. Yakubova,** Teacher of the Department of General Psychology]; manzil: O‘zbekiston, Andijon sh., Universitet ko'chasi, 129-uy [адрес: Узбекистан, ул. Университетская, 129, г. Андижан], [address: Uzbekistan, 129, University st., Andijan city]; yoqubovaxayotxon0515@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

ILK O‘SPIRINLIK DAVRIDAGI O‘QUVCHILARNI PSIXOTIPLARIGA QARAB KASBGA YO‘NALTIRISH ISHLARINI OLIB BORISH NAZARIY VA AMALIY JIHATLARI

© M.D. Abdulmadjidova[1]✉
[1]Andijon davlat universiteti, Andijon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ilk o‘spirinlik davri inson hayotidagi eng muhim bosqichlardan biri bo‘lib, bu davrda o‘quvchilarning psixikasi, shaxsiyati va qiziqishlari jadal rivojlanadi. O‘spirinlar bu davrda o‘zlarining qobiliyatlarini, kuchli va zaif tomonlarini anglay boshlaydilar, shuningdek, ular hayotdagi kelajak yo‘llarini belgilash haqida o‘ylay boshlaydilar. Shuning uchun ilk o‘spirinlik davridagi o‘quvchilarni to‘g‘ri kasbga yo‘naltirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada o‘quvchilar psixotiplariga asoslangan kasbga yo‘naltirishning ilmiy asoslari ko‘rib chiqiladi.

MAQSAD: Ilk o‘spirinlik davridagi o‘quvchilarni psixotiplariga qarab kasbga yo‘naltirish ishlarini olib borish nazariy va amaliy jihatlarIni yadqiq etishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: ilk o‘spirinlik davridagi o‘quvchilarni psixotiplarga qarab kasbga yo‘naltirish bilan bog‘liq nazariyalar va tadqiqotlar psixologiya, pedagogika va kasbiy yo‘naltirish sohalaridagi bir qator mashhur olimlar tomonidan asos solingan. Ular orasida quyidagi olimlarni ajratib ko‘rsatish mumkin: Karl Gustav Yung (1875–1961) Psixotiplar nazariyasi: Yung inson psixikasini tahlil qilishda asosiy shaxsiy turlar (ekstravert va introvert, hissiy va intuitiv, fikrlovchi va hissiyotga asoslangan) haqidagi g‘oyalarni ishlab chiqqan. Uning psixotiplar haqidagi nazariyasi hozirgi kasb tanlash va shaxs tipologiyasi sohasida asosiy manba sifatida foydalaniladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqotimizda o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishda quyidagi metodlardan foydalanildi.

psixologik testlar: o‘quvchilarni psixotiplarini aniqlash uchun maxsus psixologik testlar o‘tkazish (karl gustav yung).

maslahatlar: o‘quvchilarga kasb tanlash bo‘yicha individual maslahatlar berish, ularning qobiliyatlari va qiziqishlarini tahlil qilish.

amaliy mashg‘ulotlar: o‘quvchilarni turli kasblar bilan tanishtirish va ularning real hayotdagi tajribalarini sinash uchun amaliy mashg‘ulotlar tashkil etish.

maxsus ishlab chiqilgan trening texnologiyasi asosida kasbga yo‘naltirish, kasbiy bilimlarini rivojlantirish, zamonaviy va bugungi kun talabidagi kasblar haqida ma’lumotlar berish.

XULOSA: ilk o‘spirinlik davridagi o‘quvchilarni psixotiplariga qarab kasbga yo‘naltirish ularning kelajakdagi muvaffaqiyatli hayoti uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

O‘quvchilarning psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda to‘g‘ri kasblarni tanlash ularning tabiiy qobiliyatlarini maksimal darajada rivojlantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, o‘qituvchilar va psixologlar o‘quvchilarga kasb tanlash jarayonida to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatishi va ularning qarorlarini qo‘llab-quvvatlashi lozim. Bu davrda o‘quvchilarning shaxsiyati, qiziqishlari va qobiliyatlari shakllanib boradi, shuning uchun ularni to‘g‘ri kasbga yo‘naltirish kelajakdagi muvaffaqiyatlari uchun muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: ilk o‘spirinlik davri, psixotiplar, kasb tanlash, kasbga yo‘naltirtish, ekstravert, introvert, hissiy, intuitive, metod, ijtimoiy stereotiplar.

Iqtibos uchun: Abdulmadjidova M.D. Ilk o‘spirinlik davridagi o‘quvchilarni psixotiplariga qarab kasbga yo‘naltirish ishlarini olib borish nazariy va amaliy jihatlari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.412-418.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОВЕДЕНИЯ ПРОФОРИЕНТАЦИОННОЙ РАБОТЫ УЧАЩИХСЯ В РАННЕМ ПОДРОСТКОВОМ ВОЗРАСТЕ ПО ИХ ПСИХОТИПАМ

© М.Д. Абдулмаджидова[1]✉
[1]Андижанский государственный университет, Андижан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: ранний подростковый возраст-один из важнейших этапов в жизни человека, в этот период интенсивно развивается психика, личность и интересы учащихся. Подростки в этот период начинают осознавать свои способности, сильные и слабые стороны, а также начинают задумываться о том, как наметить свой будущий жизненный путь. Вот почему становится важным направлять учащихся в раннем подростковом возрасте к правильной профессии. В данной статье будут рассмотрены научные основы профориентации на основе психотипов учащихся.

ЦЕЛЬ: проведение работы по профориентации учащихся в раннем подростковом возрасте по их психотипам заключается в запоминании теоретических и практических аспектов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: теории и исследования, связанные с профориентацией учащихся в раннем подростковом возрасте по психотипам, были заложены рядом известных ученых в области психологии, педагогики и профориентации. Среди них можно выделить следующих ученых: Карл Густав Юнг (1875-1961) теория психотипов: Юнг разработал идеи об основных типах личности (экстравертной и интровертной, эмоциональной и интуитивной, мыслящей и эмоциональной) в своем анализе психики человека. Его теория психотипов используется в качестве основного ресурса в современной области выбора карьеры и типологии личности.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в нашем исследовании использовались следующие методы для профориентации студентов.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

психологические тесты: проведение специальных психологических тестов для выявления психотипов учащихся (Карл Густав Юнг).

консультации: предоставление студентам индивидуальных советов по выбору профессии, анализ их способностей и интересов.

практические занятия: организация практических занятий для ознакомления учащихся с различными профессиями и проверки их реального опыта.

профориентация на основе специально разработанной технологии обучения, развитие профессиональных знаний, предоставление информации о современных и востребованных на сегодняшний день профессиях.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: проведение работы по профориентации учащихся в раннем подростковом возрасте в зависимости от их психотипа заключается в запоминании теоретических и практических аспектов.

Ключевые слова: ранний подростковый возраст, психотипы, выбор профессии, профориентация, экстраверт, интроверт, эмоциональный, интуитивный, метод, социальные стереотипы.

Для цитирования: Абдулмаджидова М.Д. Теоретические и практические аспекты проведения профориентационной работы учащихся в раннем подростковом возрасте по их психотипам. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 412-418.

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF CAREER GUIDANCE FOR STUDENTS IN EARLY ADOLESCENCE ACCORDING TO THEIR PSYCHOTYPES

© Mahdiyona D. Abdulmadjidova[1]✉
[1]Andijan State University, Andijan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the period of Early Adolescence is one of the most important stages in a person's life, during which the psyche, personality and interests of students develop rapidly. Adolescents begin to realize their abilities, strengths and weaknesses during this period, and they also begin to think about setting future paths in life. Therefore, it is important to direct students in early adolescence to the right profession. This article examines the scientific rationale for career guidance based on students ' psychotypes

AIM: the purpose of the work on career guidance of students in early adolescence according to their psychotypes is to memorize theoretical and practical aspects.

MATERIALS AND METHODS: theories and research related to the career guidance of students in early adolescence by psychotypes have been established by a number of well-known scientists in the field of psychology, pedagogy and career guidance. Among them are the following scientists: Carl Gustav Jung (1875-1961) theory of psychotypes: Jung developed ideas about the main personality types (extroverted and introverted, emotional and intuitive, thinking and emotional) in his analysis of the human

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

psyche. His theory of psychotypes is used as the main resource in the modern field of career choice and personality typology.

DISCUSSION AND RESULTS: In our study, the following methods were used to provide career guidance to students.

Psychological tests: conducting special psychological tests to identify students' psychotypes (Carl Gustav Jung).

Consultations: providing students with individual advice on choosing a profession, analyzing their abilities and interests.

Practical exercises: organization of practical exercises to familiarize students with various professions and test their real-world experience.

career guidance based on specially developed training technology, the development of professional knowledge, providing information about modern and in-demand professions today.

CONCLUSION: the work on career guidance of students in early adolescence, depending on their psychotype, consists in memorizing theoretical and practical aspects.

Key words: early adolescence, psychotypes, career choice, career orientation, Extravert, introvert, emotional, intuitive, method, social stereotypes.

For citation: Mahdiyona D. Abdulmadjidova. (2024) 'Theoretical and practical aspects of career guidance for students in early adolescence according to their psychotypes', Inter education & global study, (10), pp. 412-418. (In Uzbek).

Jahonda Bugungi kunda yosh yoshlarni kasbga yo‘naltirish masalasi nafaqat ota-onalar, ustoz-murabbiylar maktab psixologlari davlat rahbarlarining ham e’tiborini tortayotgani kelajak avlodni to‘g‘ri kasb tanlashi yurtning kelajak istiqboli uchun muhim xisoblanishi kelgusi kadrlar salohiyati davlatning, jamiyatning dunyo miqyosidagi o‘rni bilan bevosita bog‘liq jarayon xisoblanadi. Davlatimiz rahbati Sh.M.Mirziyoyevning “Maqsadimiz maktab bitiruvchisi hech bo‘lmaganda bitta hunarni puxta egallashi, kattalar hayotiga tayyor bo‘lishidir. Agar yoshlar maktab davrida hech bo‘lmaganda bitta kasb-hunarni egallashsa, ular albatta kelgusi hayotda o‘z yo‘lini topadilar”[1] degan fikrlari buning yorqin misolidir.

Ilk o‘spirinlik davri taxminan 12-16 yosh oralig‘ini o‘z ichiga oladi. Bu davrda o‘quvchilar jismoniy va ruhiy jihatdan o‘zgarishlar boshdan kechiradilar. Ularning shaxsiyati shakllana boshlaydi va ularning ijtimoiy roli, qobiliyati va qiziqishlari aniq ko‘rinadi. Psixologik jihatdan bu davr qiziquvchanlik, o‘zini izlash, individual va ijtimoiy identifikatsiyaga intilish bilan ajralib turadi. Ushbu o‘zgarishlar o‘quvchilarning kasb tanlashga bo‘lgan munosabatlariga ham ta'sir ko‘rsatadi.

Psixotip – bu odamning psixologik va shaxsiy xususiyatlarini ifodalovchi tushuncha bo‘lib, shaxsning hayotdagi tanlovlari va qobiliyatlarini o‘rganishga yordam beradi. Psixotiplar odamning qanday fikrlashi, hissiyoti va harakatlarining asosiy yo‘nalishlarini belgilaydi. Karl Yung tomonidan ishlab chiqilgan psixotiplar nazariyasi ko‘plab

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

tadqiqotlarda keng qo‘llanilgan. Yung psixotiplarni to‘rt asosiy xarakter xususiyatiga ajratdi: ekstravert va introvert, hissiy va intuitiv, fikrlovchi va hissiyotga asoslangan, qaror qabul qilishga qaratilgan va kuzatuvchi.

John Holland (1919–2008) Hollandning kasb tanlash nazariyasi: Holland o‘zining “Shaxs-tur va Kasb tanlash” nazariyasida insonlar o‘z shaxsiy xususiyatlariga ko‘ra kasb tanlashi kerakligini ta'kidlagan. Uning yondashuvi shaxs turini oltita asosiy toifaga (realistik, investigativ, artistik, ijtimoiy, tadbirkor va konvensional) ajratadi, bu esa kasb tanlashda katta yordam beradi. Donald Super (1910–1994) Kasbiy rivojlanish nazariyasi: Donald Super kasbiy rivojlanishni hayot davomida o‘sib boradigan jarayon sifatida ko‘rgan. U kasbiy rivojlanish bosqichlarini aniqlab, kasb tanlashning psixologik jihatlari bilan bog‘liq muhim tadqiqotlar olib borgan. Lev Vygotsky (1896–1934) Sotsiokultural nazariya: Vygotskyning sotsiokultural yondashuvi shaxsning rivojlanishi va ta’lim jarayonida ijtimoiy muhit va madaniyatning ahamiyatini ta’kidlaydi. Bu nazariya o‘spirinlarning psixologik rivojlanishi va kasb tanlashdagi ijtimoiy ta’sirlarni o‘rganishda foydali bo‘lgan. Eli Ginzberg (1911–2002 Kasbiy rivojlanish nazariyasi: Ginzberg kasb tanlashni uzoq vaqt davom etadigan jarayon sifatida ko‘rib chiqadi va uni bolalikdan boshlab o‘spirinlik davriga qadar bosqichma-bosqich rivojlanadigan jarayon deb tushuntiradi. Anne Roe (1904–1991) Kasbiy tanlash nazariyasi: Roe kasbiy tanlashda insonning shaxsiy ehtiyojlari va rivojlanish jarayonlari muhim rol o‘ynaydi, deb hisoblaydi. U bolalik davridagi hissiy tajribalar kasb tanlash qaroriga ta'sir qilishi mumkinligini o‘rgangan. David Kolb (1939–hozirgi vaqtga qadar)O‘rganish uslublari nazariyasi: Kolbning o‘rganish uslublari nazariyasi o‘quvchilarning shaxsiy xususiyatlari asosida kasbga yo‘naltirishni tushunishda muhim o‘rin tutadi. U tajriba asosida o‘rganish jarayonini ta'riflab, o‘quvchilarning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlashga yordam beradi. Hovard Gardner (1943–hozirgi vaqtga qadar) Ko‘p intellektlar nazariyasi: Gardnerning nazariyasi insonning turli qobiliyatlari va intellektual darajalari haqida tushuncha beradi. Ushbu yondashuv kasb tanlashda o‘quvchilarning qaysi intellektual sohalarda kuchli ekanligini aniqlash uchun qo‘llaniladi. Ushbu olimlar psixotiplar, kasbiy rivojlanish va kasb tanlash jarayonlari bilan bog‘liq nazariyalarni rivojlantirib, ushbu sohada ilmiy asos yaratganlar. Ularning tadqiqotlari kasb tanlash jarayonida o‘spirinlarning shaxsiy xususiyatlarini inobatga olishga imkon beradi.

Kasb tanlashda o‘quvchilarning psixotiplari katta ahamiyatga ega, chunki bu ularning qanday kasbni muvaffaqiyatli o‘zlashtirishi mumkinligini belgilab beradi. Psixotiplarga asoslangan kasb tanlash orqali o‘quvchilar o‘zlarining tabiiy qobiliyatlari va qiziqishlariga mos keladigan sohalarga yo‘naltirilishi mumkin.

Kasbga yo‘naltirishda o‘quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini aniqlash muhimdir. Ilk o‘spirinlik davrida o‘quvchilarni psixotiplariga qarab kasbga yo‘naltirish quyidagi yo‘llar bilan amalga oshirilishi mumkin:

1. Ekstravertlar: Ekstravertlar ijtimoiy va faol odamlar bo‘lib, jamoaviy faoliyatlarda muvaffaqiyatli bo‘lishlari mumkin. Ular kommunikativ ko‘nikmalar talab qiladigan kasblarga (masalan, marketing, jurnalistika, o‘qituvchilik) yo‘naltirilishi maqsadga muvofiq.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

2. Introvertlar: Introvertlar ko‘proq ichki fikrlashga moyil bo‘lib, yakkama-yakka ishlashni afzal ko‘radilar. Bunday o‘quvchilarni ilmiy izlanishlar, texnik loyihalar, dasturlash kabi kasblarga yo‘naltirish mumkin.

3. Hissiy yo‘nalganlar: Hissiyotga asoslangan o‘quvchilar ko‘proq badiiy, ijodiy sohalarga moyil bo‘ladilar. Ular san'at, dizayn, musiqa, adabiyot va ijodiy faoliyat bilan bog‘liq kasblarga yo‘naltirilishi lozim.

4. Fikrlovchilar: Fikrlovchi o‘quvchilar tahliliy qobiliyatlari bilan ajralib turadilar. Ular matematik, texnologik va ilmiy kasblar uchun mos keladi. Muhandislik, informatika, ilmiy izlanishlar ularning muvaffaqiyatli bo‘lishiga yordam beradi.

5. Intuitiv shaxslar: Intuitiv o‘quvchilar tasavvurga boy bo‘lib, yangilik yaratish va kelajakdagi loyihalarni ko‘rish qobiliyatiga ega. Ular dizayn, tadbirkorlik, yangi texnologiyalarni yaratish sohalarida muvaffaqiyat qozonishi mumkin.

Ilk o‘spirinlik davridagi o‘quvchilar kasb tanlash jarayonida ko‘plab qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Bunga ota-onalarning bosimi, ijtimoiy stereotiplar, o‘z qobiliyatlari va imkoniyatlarini noto‘g‘ri baholash kabi omillar kiradi. Shuningdek, o‘quvchilar ba’zan o‘z psixotiplarini va qobiliyatlarini to‘g‘ri anglamay, noto‘g‘ri kasblarni tanlashlari mumkin. Bu esa kelajakda kasbiy muvaffaqiyatsizliklarga olib kelishi mumkin. Birlamchi va ikkilamchi diognostik metodikalar yordamida o‘quvchilarning kasbiy bilimlarini rivojlantirish va ularni psixotiplari asosida kasbga yo‘naltirish ishlarini olib borish o‘quvchilarning individualligi asosida kasbga yo‘naltirishning bir ko‘rinishi sifatida e’tirof etiladi.

Maqolada Karl Yung, Jon Holland, Donald Super kabi olimlarning nazariyalari asosida o‘quvchilarning ekstravert, introvert, hissiy, fikrlovchi va intuitiv kabi psixologik turlari tahlil qilingan. Ushbu tavsiyalarga ko‘ra, o‘quvchilarni ularning psixologik turiga mos keladigan kasblarga yo‘naltirish ularga tabiiy qobiliyatlarini maksimal darajada rivojlantirishga yordam beradi.

Tavsiya: o‘qituvchilar va psixologlar o‘quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini aniqlab, ularga individual maslahat va amaliy mashg‘ulotlar orqali kasb tanlashda yo‘l-yo‘riq ko‘rsatishlari kerak. Bu jarayonda ota-onalar va jamiyatning qo‘llab-quvvatlashi ham katta ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Prezident Shavkat Mirziyoyevning 2024-yil 5-fevral kuni ijtimoiy sohalardagi ustuvor vazifalarni muhokama qilish bo'yicha videoselektor yig‘ilishida so'zlagan nutqi.
2. Karl Gustav yung Psychological Types (1921)
3. Isabel Briggs Myers va Peter B. Myers - Gifts Differing: Understanding Personality TYype (1980)
4. Ilk o‘spirinlik davrida kasbiy tanlov muammosi. ADPI “Pedagogika va psixologiya” kafedrasi o‘qituvchisi Abdulmadjidova Mahdiyona Dilmurodjonovna ADPI talabasi Ismatillayeva Iroda. “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim, fan, innovatsiya va ilmiy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

tadqiqotlarning salmoqli natijalari: muammo va yechimlar" mavzusida Respublika ilmiy anjuman to'plam materiallari 2024-yil 19-aprel kun.
5. Abdulmadjidova, M. (2021). Muloqot–Bola Psixik Rivojlanishining Muhim Omili. BARQARORLIK VA YETAKCHI
6. Ziyomuhammadov, B., & Abdullayeva, S. (2006). Pedagogy. Study guide. Tashkent, 40.TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 1(6), 614-617.
7. Abdullaeva, S. H. (2014). Shaping to emotional stability future teachers of the professional education. European Journal of Natural History, (4), 23-24.
8. Khamidovna, A. S. The Role of a Psychologist in Creating a Learning Environment in Higher Education Institutions.
9. Абдуллаева, Ш. Х. (2021). Психологические факторы эмоционального стресса в профессиональной деятельности учителя:
10. Абдуллаева Шоира Хамидовна Ташкентский государственный университет Востоковедения, заведующий кафедрой педагогики и психологии, доктор психологических наук, доцент. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (5).
11. Khamidovna, A. S. (2018). The Study of the Emotional Stability of Secondary School Teachers–as a Component of Professional Competence. Archive, 75.
12. Абдуллаева, Ш. Х. (2016). Коммуникативные умения как профессиональная компетенция педагога. NovaInfo. Ru, 3(54), 304-306.
13. qizi Xabibullayeva, S. S., & qiz Abdulmadjidova, M. D. (2023, January). Tezkor qaror qabul qilish-hozirgi zamon muhim talabi. in international conferences (Vol. 1, No. 2, pp. 45-49).
14. Abdulmadjidova, M., & Sattarova, I. M. (2021). O'smirlar o'rtasidagi nizoli vaziyatlarni bartaraf etishda hamkorlik masalalari. Science and Education, 2(12), 602-608.
15. Sattarova, I. M., & Abdulmadjidova, M. (2021). Ta'lim Jarayoni Samaradorligini Oshirishda O 'Yinli Texnologiyalardan Foydalanish Pedagogik Zaruriyat Sifatida. Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali, 1(6), 5-9.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Abdulmadjidova Mahdiyona Dilmurodjon qizi,** 2 bosqich tayanch doktoranti, [**Абдулмаджидова Махдияна Дилмуроджон кизи,** докторант 2 ступени], [**Mahdiyana D. Abdulmajidova,** 2nd degree doctoral student]; manzil: O'zbekiston Andijon shahri Universitet ko'chasi, 129- uy [адрес Узбекистан город Андижан, улица Университетская, дом 129], [address Uzbekistan, Andijan city, University street, 129].

CC BY NC ND

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

BOSHQARUV KADRLARI ZAXIRASINI SHAKLLANTIRISHDA IJTIMOIY-PSIXOLOGIK, PSIXOEMOTSIONAL VA IRODAVIY XUSUSIYATLARNING GENDER JIHATLARI

© D.S. Abdullajanova[1]✉

[1]O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: kadrlar zaxirasini shakllantirish tashkilotni nafaqat o‘z ishlarini, balki kerak bo‘lganda tegishli sohalardagi vazifalarni ham professional ravishda bajara oladigan xodimlar bilan sifatli ta’minlash uchun zarurdir. Tashkilotning kadrlar zaxirasining bir qismi sifatida o‘qitilgan yuqori malakali mutaxassislarning mavjudligi kadrlarni yollash xarajatlarini sezilarli darajada kamaytirishga va natijada ularni moslashtirishga, shuningdek, kadrlarni rivojlantirishga investitsiya qilish tartibini yaratishga imkon beradi. Bunday investitsiyalar kadrlarning motivatsiyasiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi va kadrlarni tashkilotda ushlab turishga yordam beradi, bu xodimlar almashinuvi darajasini pasaytiradi, shuningdek boshqaruv xodimlarining vaqtincha yo‘qligi va boshqa fors-major holatlarida xavflarni kamaytiradi. Quyida keltirilgan maqolada boshqaruv kadrlari zaxirasini shakllantirishda ijtimoiy-psixologik, psixoemotsional va irodaviy xususiyatlarning gender jihatlari qiyosiy tahlil qilinadi.

MAQSAD: boshqaruv kadrlari zaxirasini shakllantirishda ijtimoiy-psixologik, psixoemotsional va irodaviy xususiyatlarining gender jihatlariga qaratilgan targ‘ibot tadbirlarini samaradorligini oshirishda psixologik texnologiyalarni bilish va ularni qo‘llashi mazkur ishlarning samaradorligi oshirishga xizmat qiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, ijtimoiy-psixologik so'rovnoma, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalarning statistik ishonchlilik darajasi faktorli tahlil orqali tasdiqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Boshqaruv sohasida ishlovchi erkaklarda stress darajasining yuqori bo‘lishi, kundalik hayotda ham distress elementlarining ko‘zga tashlanishi bilan psixikaning nomutanosibligi uchun asos bo‘ladi. Natijada, shaxsda miya tuzilmalarining qo‘zg‘aluvchanligini ortadi, ichki organlardan signallarni noto‘g‘ri qabul qilish boshlanadi. Zaxiradagi erkak kadrlarda ustunliklar kuzatilgan bo‘lib, zaxiradagi kadrlarda konstitutsiyaviy anomaliyalar, o‘ziga xos xarakterli deformatsiyalar, xatti-harakatlarning buzilishi bilan namoyon bo‘lishi, xulq-atvor, birinchi navbatda, hissiy-irodaviy sohaning holatiga bog‘liq bo‘lganligi sababli, ushbu shaxsiy komponentning ishlashidagi og‘ish kadrlardagi ustuvorlikni ularning ijtimoiy ierarxiyadagi mavqeyini o‘zgartirishga intilishning ko‘p marotaba muvaffaqiyatsiz yakunlanishiga sabab bo‘lishi mumkin. Zaxiradagi kadrlarda ustuvorlikni kuzatilishi doimiy vahima ostida bir ishni tugallamasdan ikkinchi ishni “bo‘ynilariga yuklab” qo‘yish haqidagi ustanovkalarning

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

stereotipik tarzda miyaning defolt tizimida avtomatizatsiya bo‘lgani bilan tasniflash mumkin.

XULOSA: zaxira va boshqaruv kadrlarida gender atributlarini namoyon bo‘lishi ulardagi ijtimoiy muhitga moslashuvchanlik bilan belgilanishi kuzatildi. Ayollar va erkaklarga aynan zaxira davrida bevosita faoliyatiga ta’sir etadigan omillarning ajratib olinganligi mualliflikda ishlab chiqilgan so‘rovnoma maqsadli ekanligidan dalolat beradi. Sababi, tadqiqot maqsadiga, olingan ahamiyatli farqdagi natijalar oldimizga qo‘yilgan moslikni ko‘rsatayotganligi bilan belgilanadi.

Kalit so'zlar: kadrlar zaxirasi, boshqaruv, irodaviy xususiyatlar, psixoemotsional holatlar, investitsiya, fors-major, professionalizm, metodologik muammolar.

Iqtibos uchun: Abdullajanova D.S. Boshqaruv kadrlari zaxirasini shakllantirishda ijtimoiy-psixologik, psixoemotsional va irodaviy xususiyatlarining gender jihatlari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.419-430.

ГЕНДЕРНЫЕ АСПЕКТЫ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ, ПСИХОЭМОЦИОНАЛЬНЫХ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК ПРИ ФОРМИРОВАНИИ РЕЗЕРВА УПРАВЛЯЮЩИХ КАДРОВ

© Д.С. Абдуллажонова[1]✉
[1]Университет общественной безопасности республики Узбекистан, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: формирование кадрового резерва необходимо для обеспечения организации сотрудниками, способными профессионально выполнять не только свою работу, но и задачи в смежных областях. Наличие подготовленных высококвалифицированных специалистов в составе человеческих ресурсов организации позволяет существенно сократить затраты на найм персонала и, как следствие, на его адаптацию, а также создать процедуру инвестирования в развитие персонала. Такие инвестиции оказывают существенное влияние на мотивацию персонала и помогают удерживать персонал в организации, что снижает уровень текучести кадров, а также снижает риски временного отсутствия управленческого персонала и других форс-мажорных ситуаций. В статье сравнительно анализируются гендерные аспекты социально-психологических, психоэмоциональных и волевых характеристик при формировании управленческого кадрового резерва.

ЦЕЛЬ: знание и применение психологических технологий в повышении эффективности пропагандистских мероприятий, направленных на гендерные аспекты социально-психологических, психоэмоциональных и волевых особенностей при формировании резерва управленческих кадров, служит повышению эффективности данной работы.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования использовались такие методы, как беседа, социально-психологический опрос, наблюдение, а степень

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

статистической достоверности полученных результатов подтверждалась факторным анализом.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: высокий уровень стресса у мужчин, работающих в сфере менеджмента, является основой дисбаланса психики с заметным присутствием элементов дистресса даже в повседневной жизни. В результате у человека повышается возбудимость мозговых структур, начинается неправильный прием сигналов от внутренних органов. В мужских кадрах резерва наблюдаются доминанты, проявляющиеся в наличии у резервных кадров конституциональных аномалий, специфических деформаций характера, нарушений поведения, поскольку поведение зависит, прежде всего, от состояния эмоционально-волевой сферы, отклонение в функционировании этого личностного компонента может привести к многократному безуспешному завершению стремления расстановки приоритетов в кадрах изменить свое положение в социальной иерархии. возможно. Отслеживание приоритета в резервном персонале можно классифицировать по тому факту, что установки на то, чтобы “загрузить” вторую работу на шею, не выполняя одну работу в условиях постоянной паники, стереотипно автоматизированы в системе мозга по умолчанию.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: было замечено, что проявление гендерных атрибутов в резерве и управленческом персонале определяется адаптивностью к социальной среде в них. Выделение факторов, непосредственно влияющих на активность женщин и мужчин именно в резервный период, свидетельствует о целенаправленности разработанной автором анкеты. Причина в том, что цель исследования определяется тем фактом, что полученные результаты в значительной разнице показывают согласованность, которую мы ставим перед собой.

Ключевые слова: человеческие ресурсы, управление, волевые характеристики, психоэмоциональные состояния, инвестиции, форс-мажорные обстоятельства, профессионализм, методические проблемы.

Для цитирования: Абдуллажонова Д.С. Гендерные аспекты социально-психологических, психоэмоциональных и профессиональных характеристик при формировании резерва управляющих кадров. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 419-430.

GENDER ASPECTS OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL, PSYCHOEMOTIONAL AND VOLUNTARY PROPERTIES IN FORMING A RESERVE OF MANAGEMENT PERSONNEL

© Dilnozaxon S. Abdullajanova[1]✉
[1]University of public safety of the republic of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the formation of a personnel reserve is necessary to provide the organization with high-quality employees who can professionally perform not only their own

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

work, but also, if necessary, tasks in related areas. The presence of highly qualified specialists as part of the organization's human resources allows for a significant reduction in personnel recruitment costs and, as a result, for their adaptation, as well as for creating a system for investing in personnel development. Such investments have a significant impact on staff motivation and help retain staff in the organization, which reduces the level of staff turnover, as well as reduces risks in the event of temporary absence of management personnel and other force majeure situations. The article below provides a comparative analysis of the gender aspects of socio-psychological, psycho-emotional and volitional characteristics in the formation of a reserve of management personnel.

AIM: knowledge and application of psychological technologies in increasing the effectiveness of propaganda activities aimed at gender aspects of socio-psychological, psycho-emotional and volitional characteristics in the formation of a reserve of managerial personnel, serves to increase the effectiveness of this work.

MATERIALS AND METHODS: in the course of the study, such methods as conversation, socio-psychological survey, observation were used, and the degree of statistical reliability of the results obtained was confirmed by factor analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: the high level of stress among men working in the field of management is the basis of mental imbalance with the noticeable presence of elements of distress even in everyday life. As a result, the excitability of brain structures increases in humans, and incorrect reception of signals from internal organs begins. In male reserve personnel, there are dominants, manifested in the presence of constitutional anomalies, specific character deformations, and behavioral disorders in reserve personnel, since behavior depends primarily on the state of the emotional and volitional sphere, a deviation in the functioning of this personal component can lead to repeated unsuccessful completion of the desire to prioritize personnel to change their position in the social hierarchy.. maybe. Priority tracking in backup personnel can be classified by the fact that the mindset of “loading” a second job onto the neck, without doing one job in a constant state of panic, is stereotypically automated in the brain's system by default.

CONCLUSION: it was noted that the manifestation of gender attributes in the reserve and management personnel is determined by their adaptability to the social environment. The identification of factors that directly affect the activity of women and men during the reserve period indicates the purposefulness of the questionnaire developed by the author. The reason is that the purpose of the study is determined by the fact that the results obtained show a significant difference in the consistency that we set for ourselves.

Key words: personnel reserve, management, volitional characteristics, psycho-emotional situations, investment, force majeure, professionalism, methodological problems.

For citation: Dilnozaxon S. Abdullajanova. (2024) ‘Gender aspects of socio-psychological, psychoemotional and voluntary properties in forming a reserve of management personnel’, Inter education & global study, (10), pp. 419-430. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Jahondagi ko‘plab iqtisodiyoti rivojlanish pallasida bo‘lgan mamlakatlar oldida turgan muhim muammolardan biri bu kadrlar zaxirasini, shuningdek, lavozimga loyiq kadrlar saralovini amalga oshirgan holda professional kadrlar resursini shakllantirish hisoblanadi. Sanoati rivojlangan mamlakatlarda yuqoridagi muammoning yechimiga nisbatan kadrlarni tanlash usullari va tartiblarini rasmiylashtirish, saralash mezonlarini ishlab chiqish, muammolarni hal qilishga ilmiy yondashuvni takomillashtirish, boshqaruv kadrlariga bo‘lgan ehtiyojni hisobga olish, yosh va istiqbolli kadrlarni rag‘batlantirish, kadrlar qarorlarini asoslash va ularning targ‘ibotini kengaytirish, iqtisodiy va davlat qarorlarini kadrlar siyosatining asosiy elementlari bilan tizimli bog‘lash singari keng tarqalgan tendensiyalar mavjud. Inson resurslari va innovatsion potensialni aniqlashning yangi yondashuvlarini izlash tashkilotlarda kadrlarni boshqarish doirasidagi asrning o‘ziga xos xususiyati hisoblanadi. Zamonaviy dunyoda kadrlar zaxirasini yaratish bo‘yicha ishlar tizimli bo‘lishi hamda tabiatan “nomenklatura” shaklida yuzaga chiqishi natijasida “iqtidorlarni saralash”, “liderlarni aniqlash” kabi tushunchalar ostida samarali kadrlar zaxirasini vujudga keltirish mumkinligi tobora tadqiqotlar orqali o‘z tasdig‘ini topmoqda. Yuqorida keltirib o‘tilgan fikrlar asosan kadrlar menejmenti sohasida kadrlaning kasbiy-malakaviy, estetik-etikaviy jihatlariga e’tiborni qaratsa, hozirda ushbu “talablar” orasida kadrning psixologik imiji, psixoprofessiogrammatik portretini sohalar doirasida yaratish masalasi ham alohida qo‘shilgani bilan ahamiyatga egadir [1].

Bugungi kunda ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar munosabati bilan jamiyat, uning sohalari, tashkilotlari, muassasalari va boshqalarni boshqarishning nazariy va amaliy jihatlarini o‘rganishga bo‘lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Barkamol, doimiy takomillashtirib boruvchi boshqaruvsiz jamiyatimizda sodir bo‘layotgan o‘zgarishlarni yengib bo‘lmaydi. Mavjud vaziyat boshqaruv sohasining ijtimoiy-psixologik muammolariga tobora ko‘proq e’tibor berishni talab qilmoqda. Tadqiqotchilarning boshqaruv sohasidagi shaxsni, shu jumladan, rahbarning shaxsini o‘rganishga bo‘lgan qiziqishi ancha barqaror tusda bo‘lib, mahalliy va xorijiy adabiyotlarda turli tasniflar mavjud. Amerikalik psixolog M.Shou tomonidan taklif qilingan eng muvaffaqiyatli tasniflardan biri biografik xususiyatlar, qobiliyatlar, shaxsiy xususiyatlar kabi uchta komponentdan tashkil topgan yondashuvdir [2].

Biografik xususiyatlar yoshi, jinsi, ijtimoiy-iqtisodiy holati va ma’lumotini o‘z ichiga oladi. Shuni ta’kidlash kerakki, ko‘pchilik tadqiqotlarning ko‘rsatishicha, yosh va boshqaruv darajasi o‘rtasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘liqlik yo‘q, garchi yosh ko‘p jihatdan boshqaruv samaradorligini belgilasa ham. Erkak va ayol liderlarni qiyosiy o‘rganishda ular yetakchilikning samaradorligi va sifati bo‘yicha farq qilmaydi, farqlar faqat yetakchilik shakllarini tanlashda mavjud. Tadqiqotlarga ko‘ra, ijtimoiy-iqtisodiy maqom va ta’lim o‘rtasidagi bog‘liqliklarning 90% gacha rahbarlar doimo yuqori ijtimoiy-iqtisodiy maqomga ega bo‘lgan yyetarlicha ma’lumotli odamlar sifatida harakat qilishadi [3].

Qobiliyatlar insonning o‘ziga xos xususiyati sifatida xodimlarning ish samaradorligi bilan bog‘liq. Qobiliyatlar - bu har xil faoliyatdagi muvaffaqiyatini belgilaydigan shaxsning

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

individual barqaror xususiyatlaridir. Agar shaxsiy xususiyatlarning ma'lum bir to'plami insonning rivojlanishi uchun oqilona ajratilgan vaqt davomida o'zlashtirgan faoliyat talablariga javob bersa, bu uning ushbu faoliyat qobiliyatiga ega degan xulosaga kelish uchun asos bo'ladi. Shaxsning o'zlashtirgan faoliyati (mehnat, tarbiya, sport va boshqalar) uning psixologik fazilatlariga (intellekt xususiyatlari, hissiy-irodaviy soha, sensomotor qobiliyatlari) yuqori talablarni qo'yadi. Bu talablarni faqat hech qanday sifat, hatto u juda yuqori rivojlanish darajasiga yetgan bo'lsa ham, qondira olmaydi. Bitta intellektual xususiyat faoliyatning yuqori mahsuldorligini ta'minlashi, barcha qobiliyatlarning ekvivalenti sifatida harakat qilishi mumkin degan fikr, ilmiy ishonchdan mahrum [4]. Qobiliyatlar murakkab tuzilishga ega bo'lgan intellektual sifatlar yig'indisidir. Qobiliyat vazifasini bajaruvchi psixik sifatlar yig'indisining tuzilishi pirovard natijada muayyan faoliyat talablari bilan belgilanadi va turli faoliyat turlari uchun har xil bo'ladi. Jarayonni kuzatish orqali insonning o'zgargan sharoitlarda, o'zlashtirish faoliyati davomida yangi vazifalarni bajarish qobiliyatini baholash mumkin. Amalda insonning qobiliyatlarini tegishli faoliyatni o'zlashtirishdagi rivojlanish tezligi, shaxsning yutuqlarining sifat darajasi, ushbu faoliyat bilan shug'ullanishga moyilligi, muvaffaqiyat va sarflangan kuchning nisbati kabi ko'rsatkichlarning kombinatsiyasi bilan baholash mumkin. Uchinchi komponentning xarakteristikasi xarakter xususiyatlari bilan bog'liq shaxsiy xususiyatlar bilan bog'liq. Xodimlarning tabiatini hisobga olmasdan, zamonaviy sharoitda tashkilotni boshqarish mumkin emas. Kadrlar zaxirasini shakllantirishda ham xodimning mavjud imkoniyatlarini potensial darajasini ham faoliyat olib borayotgan sohaga xarakter xislatlari mos tushishini inobatga olish lozim.

Erkak jinsiga mansub boshqaruv va zaxira kadrlarda psixoanalitik nuqtayi nazardan, "menga tegma" prinspining ustuvor bo'lishi evaziga ish vaqtida doim xavfsiz masofani saqlashga intilishi, tanqidiy haqiqatdan qochishi, idealizatsiya yoki qadrsizlanish sifatida mudofaa fantaziyasidan foydalanish darajasining balandligi bilan ham xarakterlanadi. Yuqorida ta'rifi keltirilgan psixoemotsional holatlar bo'yicha ishonch darajasiga tafovutlar kuzatilganligi fikrimizning tasdig'i sifatida qabul qilinishi mumkin. Xususan, yolg'on shkalasida ($U=68384$; $p<0,01$) zaxiradagi kadrlarda yuqori natijalar qayd etilgan bo'lib, ularda boshqaruvdagi erkak kadrlarga nisbatan ish faoliyatida yolg'on ishlatish orqali vaziyatdan chiqish, mas'uliyatli ishdan o'zini olib qochish holatlari bahona bilan kombinatsiyalashgan holatda ishlatiladi. Boshqaruvdagi kadrlarda yolg'on o'z mavqeyini saqlab qolish uchun ikkinchi imkoniyatni yaratish zarurati bilan bog'liq.

Ishonchlilik shkalasida esa ($U=72236,5$; $p<0,01$), vaziyat aksincha ko'rinish olgan. Boshqaruvdagi kadrlarda so'zsiz bo'ysunish motivi baland bo'lib, bu ularda har narsaga ishonch bildirish, o'z faoliyat doirasidan kelib chiqib doim ishonchli ma'lumotlar berishga intilish hamda "erkak kishi bitta gapiradi" maqoliga monand ravishda o'z va'dasini ustidan chiqish – boshqaruv samaradorligini oshiruvchi mexanizmlardan biri haqidagi tasavvurlarning uyg'unlashgan shaklda faoliyatlarida dasturul-amal bo'lib qolgani bilan izohlanadi. Zaxiradagi kadrlarda ushbu natijalarning biroz pastligini faoliyat jarayonidagi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

tushunmovchiliklarning oldini olishda doim ham to‘g‘ri so‘zni aytmasliklari, har bir vazifa ustidan sinchkovlik bilan nazoratni olib borishlari evaziga ishonchlilik ko‘rsatkichlarining pastroq ko‘rinish olishi bilan tushuntirish mumkin (3.3.1-jadval).

Korreksiya ko‘rsatkichida (U=66091; p<0,01) ustunlik zaxiradagi kadrlarda qayd etilib, “har bir bosgan qadami uchun javobgarlik” mavjudligining evaziga ularda o‘z ishini, xulq-atvorini to‘g‘irlab borish boshqaruvdagi kadrlarga nisbatan ko‘proq bo‘lar ekan. Zaxiradagi kadrlarda ierarxiyadan bir pog‘ona balandlash uchun o‘zini takomillashtirish bilan birga ilgari yo‘l qo‘ygan xatolarini qayta takrorlamaslik motivi ham baland bo‘ladi. Ushbu omillar ularning ish faoliyatidagi samaradorlik darajasini hamda ijtimoiy statusining stabillashuviga ham zamin yaratishi bilan xarakterlidir.

Paranoyallik (U=72644; p<0,01) doimiy shubha ostida shaxs xulq-atvorining o‘zgarishi bilan bog‘liq holat bo‘lib, boshqaruv sohasidagi erkak kadrlarda ushbu xususiyatning baland natija ko‘rsatishini ulardagi mas’uliyatlilik hamda javobgarlik hissining kuchli namoyon bo‘lgani sababidan deb aytish mumkin. Tig‘iz ish grafigi, xodimlarning ustidan olib borilishi lozim bo‘lgan doimiy nazorat ularda shubhalanishni ortishiga zamin yaratadi. Natijada, ularning xulq-atvorida mukammallikka intilish, ideal vazifa ko‘rsatkichini qayd etish motivlari shakllanib boradi (3.3.1-jadval).

Psixasteniya shkalasi (U=73132; p<0,01) shaxsning qat’iyatsizligi, shubha va og‘ishga moyilligi bilan bog‘liq holda giperkompensatsiya reaksiyasini ko‘rsatishida namoyon bo‘ladi. Bu reaksiya ularda kutilmagan o‘ziga ishongan va qat’iy mulohazalar, bo‘rttirilgan qat’iylik va shoshilinch ehtiyotkorlik talab qilinadigan lahzalar va vaziyatlarda ekstremal harakatlar bilan namoyon bo‘ladi. Olingan muvaffaqiyatsizliklar qat’iyatsizlik va shubhani yanada kuchaytiradi. O‘z-o‘zini tahlil qilish tendensiyasi, o‘z harakatlari va xulq-atvor motivlari haqida o‘ylash bilan bog‘liq bo‘lib, o‘z tajribalari va his-tuyg‘ularini o‘rganishda namoyon bo‘ladi. Zaxiradagi kadrlarda psixoastenik tipga xos belgilarning ko‘proq ifoda etilgani ulardagi bosim ostida harakatlanish natijasida yuksalish umididan shubhalar paydo bo‘la boshlangani bilan tushuntirish mumkin.

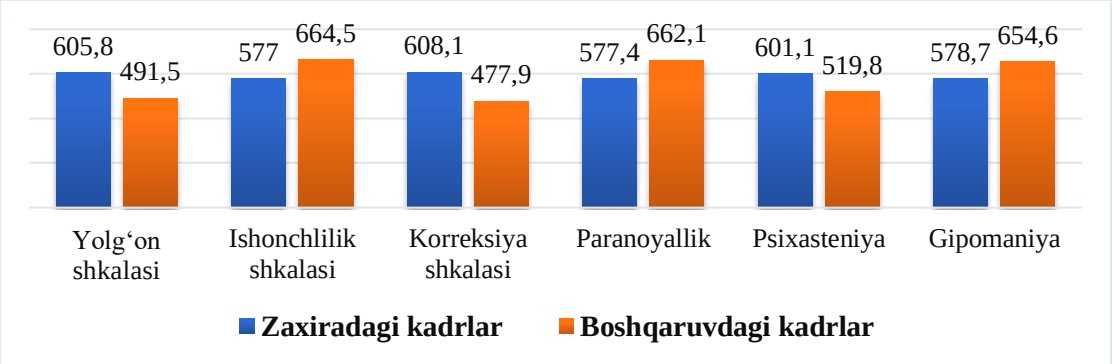
Gipomaniya shkalasi (U=73905,5; p<0,01) bo‘yicha maniyaning yengil shakli bo‘lib, uning namoyon bo‘lishida doimiy yuqori kayfiyat, faollik va to‘liq jismoniy farovonlik hissi bilan tavsiflanadi. Boshqaruvdagi erkak kadrlarda ushbu jihatning baland bo‘lishini “omma oldida” o‘zining nuqsonlarini ko‘rsatmaslik, yashirish ehtiyojining mavjudligi bilan izohlash mumkin.

Erkak jinsiga mansub boshqaruv hamda zaxiradagi kadrlarda shaxs psixoemotsional xususiyatlari namoyon bo‘lishini taqqoslash asnosida olingan natijalar tahlili quyidagicha ko‘rinish olganini ko‘rishimiz mumkin: ipoxondriya (U=79691; p>0,05), depressiya (U=79391; p>0,05), isteriya (U=82699,5; p>0,05), psixopatiya (U=77938,5; p>0,05) hamda shizoidlik (U=84301,5; p>0,05) ko‘rsatkichlarida ahamiyatli farqlar aniqlanmadi (3.3.1-jadval).

Bu boshqaruvdagi erkak kadrlarda doimiy hissiy zo‘riqishlar ostida, yuklamalarning bajarish chastotasi o‘rtasidagi nomutanosibliklarning boshqaruv sohasidagilar faoliyatida

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

tez-tez kuzatilishi natijasida erkaklarda o‘z sog‘ligiga e’tiborsiz bo‘lish oqibatida doimiy xavotir, ichki qo‘rquv shakllanib borishi, faoliyat samaradorligiga jiddiy salbiy ta’sir etishi bilan birga shaxsiy, psixoemotsional xususiyatlarining beqaror ko‘rinishga kelishiga ham omilli ta’siri xos xususiyat va hayot tarzi bo‘lganligi sabab bo‘lgan bo‘lishi mumkin.

1-rasm. Boshqaruv hamda zaxiradagi kadrlarda shaxs psixoemotsional xususiyatlari namoyon bo‘lishini taqqoslash natijalari (erkaklarda)

Ishonch darajasidagi farqlar kuzatilgan yolg‘on shkalasida (U=247984,5; p<0,01) ustunlik zaxiradagi ayol kadrlarning tomonida bo‘ldi. Kuch ishlatmasdan, so‘z orqali vaziyatdan mohirona chiqish pallasida zaxiradagi ayol kadrlar yolg‘on gapirishga moyil bo‘ladilar. Ishonchlilik shkalasi bo‘yicha (U=262806; p<0,05) boshqaruvdagi ayol kadrlar ustunlik qayd etib, rahbar ayollar psixologiyasiga xos bo‘lgan kollektiv hamkorlik prinsipining elastik tarzda ishlashi natijasida ularda ishonch bildirish va ishonish ko‘rsatkichi yuqori bo‘ladi, aynan ishonch bildirish orqali kadrlarni saralash mexanizmi ayollar boshqaruvchanligi ostidagi samaradorlikning asosiy harakatlantiruvchi kompleks resursi hisoblanadi.

Korreksiya ko‘rsatkichida zaxiradagi ayol kadrlarda nisbatan ustun farqlar aniqlanib, o‘zining xatolari ustida ishlash orqali muvaffaqiyatga erishish, ish jarayonidagi g‘alabalarga to‘sqinlik qiluvchi xarakter jihatlarini to‘g‘irlash – rahbarlik sari eltuvchi yo‘l sifatida baholanar ekan (U=233006; p<0,01). Boshqaruvdagi ayollarda esa, “bukrini go‘r to‘g‘irlaydi” mazmunidagi maqolga hamohang ravishda nuqsonli jihatlariga kamroq e’tibor qaratish, asosiy fokusni ish faoliyatidagi natijalar samaradorligini oshirishga berish ortidan shaxsiy pozitsiyani mustahkamlash mumkinligi haqidagi g‘oyalarning ijtimoiy attityudlar ko‘rinishida bo‘lgani ortidan korreksiya darajasi biroz past natijada baholangan.

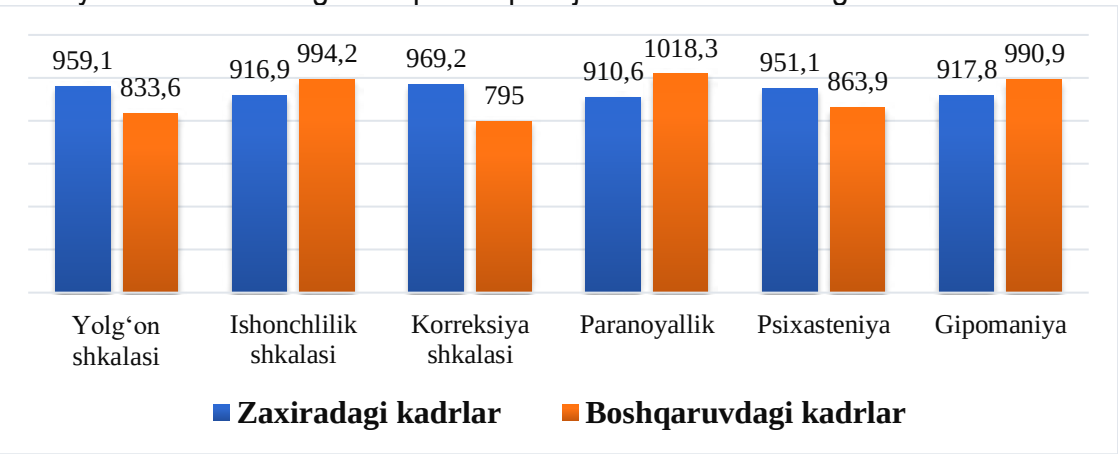
Paranoyallik psixotipining asosiy xususiyati maqsadlilikdir. Bu butun hayoti ma’lum bir yoki bir qator maqsadlarga erishishga bo‘ysunadigan shaxs sifatida gavdalanadi. Haddan tashqari aniq maqsadlilik bilan shaxs nafaqat boshqalarning manfaatlarini butunlay e’tiborsiz qoldiribgina qolmay, balki ularning taqdiriga ham ergashishi mumkin. Paranoyal shaxs maqsad tanlashda mustaqil bo‘lib, u o‘zi maqsad qo‘yadi, unga o‘zi erishadi va boshqalarni boshqaradi. Ushbu ko‘rsatkich jihatidan sezilarli ustunliklar boshqaruvdagi ayol kadrlarda qayd etildi (U=253459, p<0,01). Boshqaruvdagi kadr ayollarda asosiy maqsadlilik bilan chambarchas bog‘liq holda, yuqori energiya va

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

tajovuzkorlik kabi xususiyatlar mavjud. Ularning katta energiyasi maqsadlariga erishishga qaratilgan katta kirish kuchida, shuningdek, samaradorligida namoyon bo‘ladi.

Psixasteniya (U=259732; p<0,01) introspeksiya va mulohaza yuritishga moyillikni belgilaydi. Psixasteniklar ko‘pincha qaror qabul qilishda ikkilanadilar, o‘zlari va boshqalar uchun yuqori talablar va mas’uliyat yukini ko‘tara olmaydilar. Bunday subyektlar aniqlik va ehtiyotkorlikni namoyish etadilar, ular uchun xarakterli xususiyat – o‘z-o‘zini tanqid qilish va ishonchlilik. Ular odatda keskin o‘zgarishlarsiz bir tekis kayfiyatga ega. Ushbu ko‘rsatkichda zaxiradagi kadrlarda ustunliklar kuzatilib, xos nozik xilqat vakili deb atalmish nomga “dog‘” tushirmaslik uchun ular asosiy mas’uliyatni o‘z zimmalariga olishdan ko‘ra, qaror qabul qilish imkoniyatini erkaklarga qoldirishadi. Ish faoliyatidagi kamchiliklarga nisbatan keskin tanqidiy ruh ba’zida zaxiradagi kadrlarda nomukammallik tuyg‘usini gurkirab rivojlanishiga imkon beradi.

Gipomaniya ko‘rsatkichida ham ishonchli farqlar kuzatilib (U=264076,5; p<0,05), boshqaruvdagi ayol kadrlarda shaxsiy holatidan, ijtimoiy ahvolidan, shu bilan birga jamiyatda egallab turgan statusidan xursandlik darajasi yuqoriligi ma’lum bo‘ldi. Ekspansiv kayfiyat hamda adrenalin gormoniga boy energiya boshqaruvdagi ayollarda kun davomida tig‘iz bo‘lgan ekstremal sharoitda barcha yuklatilgan vazifalarni bajarishga imkoniyat yaratadi. Emansipatsiyaga munosabatning reaktiv tusda bo‘lishi zaxiradagi ayol kadrlarda gipomaniya ko‘rsatkichining biroz pastroq natijada ko‘rinish olishiga sabab bo‘ladi.

2-rasm. Boshqaruv hamda zaxiradagi kadrlarda shaxs psixoemotsional xususiyatlari namoyon bo‘lishini taqqoslash natijalari (ayollarda)

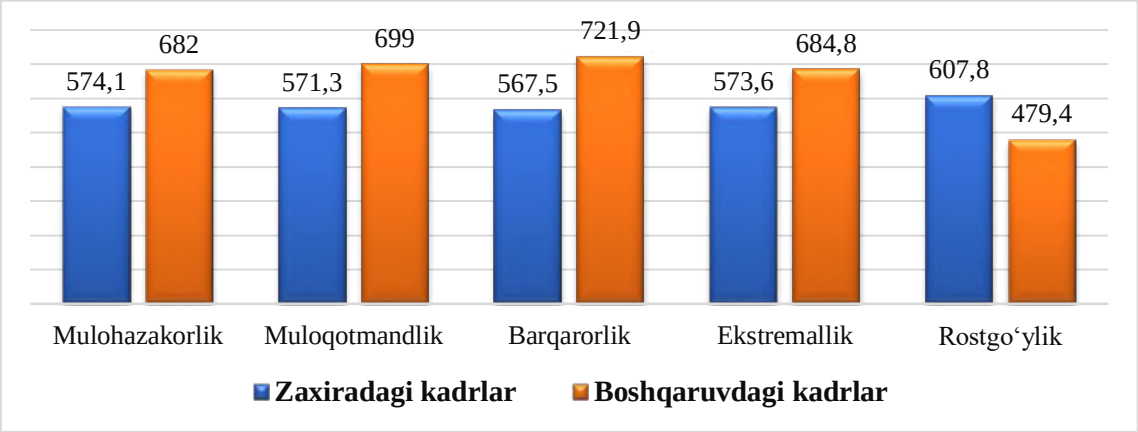
Ayol jinsiga mansub boshqaruv hamda zaxiradagi kadrlarda ham erkaklardagi kabi ayrim shkalalarda ahamiyatli farqlar kuzatilmadi. Xususan, ipoxondriya (U=280843; p>0,05), depressiya (U=281214,5; p>0,05), isteriya (U=281890,5; p>0,05), psixopatiya (U=278571; p>0,05) hamda shizoidlik (U=277729,5; p>0,05). Sabab, erkak kadrlardan farqli ravishda ushbu yuqorida nomlari zikr qilingan shkalalarning barchasida zaxiradagi ayol kadrlarda o‘z xarakter xusussiyatlariga hamo-hangligi, hayot faoliyatida deyarli farq qilmasligi nuqtayi nazaridan shkalalarda ahamiyatli farqlar aniqlanmagan bo‘lishi mumkin.

Izlanishlarimizdan o‘rin olgan navbatdagi tadqiqot metodikasi tahlili erkak jinsidagi zaxiradagi hamda boshqaruv kadrlarining ijtimoiy-psixologik sifatlari tahliliga

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

bag‘ishlangan. E’tiborli jihati barcha shkalalar bo‘yicha ishonchli natijalar qayd etilganida bo‘ldi. Xususan, mulohazakorlik bo‘yicha (U=69301,5; p<0,01) boshqaruvdagi kadrlarda ustunliklar kuzatilib, ko‘proq tahliliy ko‘rsatkichlar bilan tanishish, majlislarda dolzarb masalalarni hal qilish hamda murakkab vazifalar ustida “bosh qotirish” ko‘lamining ko‘proq bo‘lishi boshqaruvdagi kadrlarda mulohaza yuritish darajasining ortishi ham olib keladi.

Muloqotmandlik har qanday personal bilan ishlaydigan xodimlar, rahbarlar faoliyatining ajralmas qismi hisoblanadi (U=66446,5; p<0,01). Boshqaruvdagi kadrlarda tabiiy ravishda muloqot qilish, begona shaxs bilan tezda “til topishish” ko‘nikmasi shakllangan bo‘ladi. Bunga sabab esa, ularning yillar davomida orttirgan tajribasi hamda shaxslararo munosabatlarda yuzaga keluvchi baryerlarni ustalik bilan yengish mahoratining rivojlanganlik darajasi deb aytish mumkin. Shu bilan birga, “odam-odam” tizimida ishlovchi barcha xodimlarda muloqotmandlik sifatlari rivojlangan bo‘lib, uning takomillashuvida shaxsiy intilish hamda tashabbuskorlik ham rol o‘ynaydi. Boshqaruvdagi erkak kadrlarda o‘z g‘oyalarini qo‘l ostidagilarga singdirish uchun ham jamoaning fikrini o‘rganish, har bir shaxs bilan individual hamda guruhiy tarzda ochiq muloqot o‘rnatish zarurati paydo bo‘ladi. Mazkur omillar boshqaruv kadrlarida so‘zga chechanlik, gapga ustalik hamda o‘z qarashlarini to‘g‘ri yetkazib berish kabi malakalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

3-rasm. Boshqaruv hamda zaxiradagi kadrlarda ijtimoiy-psixologik sifatlar namoyon bo‘lishini taqqoslash natijalari (erkaklarda)

Barqarorlik jihatidan ham boshqaruvdagi kadrlarda ustunliklar kuzatilib, ritmni bir maromda ushlab turishga erishish orqali o‘z pozitsiyasini mustahkamlashni amalga oshirish – samarali, strategik maqsadlar ro‘yobining garovi bo‘lishi mumkinligi boshqaruvdagi kadrlar misolida dalillanmoqda (U=62597,5; p<0,01). Zaxiradagi kadrlarda irodaviy, hissiy hamda motivatsion barqarorlikni stabil, statik va progressiv ko‘rinishda ushlab turish ko‘nikmasining yetishmasligi oqibatida ularning ish unumdorligida pasayishlar kuzatilishi mumkin. Bu esa o‘z navbatida, shaxsiy intilish darajasiga ham o‘z ta’sirini ko‘rsatmasdan qolmaydi. Ekstremallik sifatini har qanday sharoitga, vaziyatga tayyorlik deb baholasak, ushbu ko‘rsatkichda ham ustunliklar boshqaruvdagi erkak kadrlarda qayd etilgani ma’lum bo‘ladi (U=68828; p<0,01). Boshqaruvdagi kadrlarda rejasi

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

paydo bo‘ladigan, o‘zgaruvchan, rigid ish grafigi natijasida ularning ekstremal vaziyatlarga tayyorligi ortib boradi. Zaxiradagi kadrlarda to‘satdan beriluvchi topshiriqlar oldida “tiz cho‘kish” ehtimoli ularning har qanday tayyorgarlik darajasini yuzaga chiqishiga to‘sqinlik qiladi. Rostgo‘ylik ko‘rsatkichida (U=66337,5; p<0,01) esa zaxiradagi kadrlarda ustunliklar mavjudligi aniqlanib, “boshga qilich kelganda ham rost so‘zlash” tamoyiliga sodiqlik ruhi ularning kasbiy, shaxsiy faoliyatidagi muvaffaqiyatlar garovi sifatida namoyon bo‘lishi haqidagi ustanovkalar bilan chambarchas bog‘liq. Boshqaruvdagi erkak kadrlarda rostgo‘ylik fazilatining doim ham ijobiy samara bermasligi real ish jarayonida o‘z isbotini topganligi uchun ham ularning natijalarida biroz past ko‘rsatkichlar kuzatilganini ko‘rish mumkin.

Navbatdagi erkak jinsiga mansub boshqaruvdagi hamda zaxiradagi kadrlarning irodaviy sifatlari namoyon bo‘lishi borasida mavjud tafovutlar solishtirilganda, irodaviy sifatlarning namoyon bo‘lish darajasi hamda namoyon bo‘lish ko‘lami kabi ikkita shartli qutbdan iborat shkalalarda ishonchli farqlar qayd etilgani e’tiborga loyiq. Xususan, mustaqillik, tashabbuskorlik kabi irodaviy sifatlarning namoyon bo‘lish darajasi jihatidan sezilarli ustunliklar zaxiradagi erkak kadrlarda aniqlangan bo‘lib (U=73626,5, p<0,01), ish faoliyatida bir pog‘onadan ikkinchi pog‘onaga “sakrash” istagining, shuningdek, tan olinish motivining dinamik-progressiv tusda kechishi evaziga ham boshqaruvdagi erkak kadrlarnikiga nisbatan yuqorilanish kuzatilgan, deb izohlashimiz mumkin. Metodikadan o‘rin olgan maqsadga intiluvchanlik (U=79980,5; p>0,05), mardlik, qat’iylik (U=78172; p>0,05), tirishqoqlik, qaysarlik (U=80249,5; p>0,05), vazminlik, o‘zini tuta bilishning (U=79965; p>0,05) namoyon bo‘lish darajasida zaxiradagi kadrlarda ahamiyatli farqlar aniqlanmadi. Sababi, zaxiradagi erkak kadrlarda irodaviy sifatlarning namoyon bo‘lish darajasi “faolroq” tusda bo‘lishi ularning ijtimoiy statusini yaxshilash va o‘zini aktuallashtirgan holda professional ierarxik ketma-ketlik pillapoyalarini bosib o‘tishga ehtiyoj deyarli ustunlik qilmasligi bo‘lgan bo‘lishi mumkin. Irodaviy sifatlarning namoyon bo‘lish ko‘lamini o‘zida aks etuvchi maqsadga intiluvchanlik (U=79038; p>0,05), mardlik, qat’iylik (U=84556,5; p>0,05), tirishqoqlik, qaysarlik (U=83797,5; p>0,05), mustaqillik, tashabbuskorlik (U=83125,5; p>0,05) jihatidan ahamiyatli farqlar aniqlanmadi. Bu zaxiradagi kadrlarda jamoat ishlarida faol o‘zini namoyon qilish, qat’iy bir maqsad sari intilish, yuklamalarni tirishqoqlik bilan bajarish, har bir bo‘layotgan voqea-hodisaga nisbatan faol pozitsiyada bo‘libda tashabbus ko‘rsatishni boshqaruvdagi kadrlarga ko‘ra ahamiyatsiz ekanligi sabab bo‘lishi mumkin.

Kadrlarda gender xususiyatlarini namoyon bo‘lshishining ijtimoiy-psixologik mexanizmlari zamonaviy jamiyatda gender sotsializatsiyaning differensial-prognostik modellashtirilishi kadrlar muammosini tadqiqot obyekti sifatida o‘rganish jarayonida boshqaruv subyektlarida gender xususiyatlarining namoyon bo‘lishi, gender stereotiplarining faoliyatga bevosita salbiy yoki ijobiy ta’siri, psixoemotsional barqarorlikni ta’minlashdagi ijtimoiy-psixologik sifatlarni, oqibatlarni keltirib chiqaruvchi omillarni va boshqa qator jihatlarni ilmiy-amaliy faktlar asosida tasdiqlashni taqazo etadi. Genderning

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ijtimoiylashishi ijtimoiy norma, qoidalar, xulq-atvor xususiyatlarini o‘zlashtirish, ijtimoiy muhitga kirishish jarayoni deb yoritiladi. Rollar haqida madaniy tasavvurlar orqali ustanovkalarni shakllanishi, ayollar va erkaklarning jamiyatdagi o‘rni va mavqeyini anglatadi. Genderning ijtimoiylashish jarayonlariga turli konsepsiyalar kontekstida qaraladi. Birinchidan, psixologik yo‘nalganlik (kognitiv, neobixevioristik, psixoanalitik) konsepsiyasi doirasida. Ikkinchidan, ijtimoiylashish jarayonlaridagi ijtimoiy rollar konsepsiyasi. Genderning ijtimoiylashi mexanizmlari psixanalitik qarashlar, ijtimoiy rollar, gender tuzilmalarni o‘z ichiga oladi. Gender tuzilmasi nazariyasi aynan S.Bemga tegishli bo‘lib, ma’lumotlarni onadan bolaga o‘tish jarayoni deb tushuntiradi. O.V.Krasnova, T.Z.Kozlov qarashlarida gender tuzilmasi ayollar va erkaklarning hayotiy qarashlari, o‘zaro munosabatlarida ko‘zga tashlanadi. Erkaklar kasbiy muvaffaqiyatlariga ko‘ra qadrlanadi, ayollar esa reproduktiv imkoniyatlariga nisbatan qadrlanadilar [5].

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Митина О.В. Женщина в обществе. Женское гендерное поведение в социальном и кросскультурном аспектах. М.: Общественные науки и современность №3. 1999. – С. 179-180.
2. Поляков Д.Д. Механизмы формирования кадрового резерва системы общего образования РФ./ Центр научного сотрудничества «Интерактив плюс». Педагогика. Научные исследования: от теории к практике. 2020. № 2. – С. 38-40.
3. Рахимова Н.Х. Формирование и использование трудового потенциала женщин Узбекистана в условиях перехода к рыночным отношением (на примере Республики Узбекистан). Т.: Шарк. 1994. – С. 30-42.
4. Свергун О. Управление персоналом: гендерный подход. / О. Свергун // Справочник по управлению персоналом. 2012. № 6. – С. 21-25.
5. Толочёк В.А. Задатки способности – ресурсы в детерминации социальной успешности человека // Фундаментальные и прикладные исследования современной психологии: результаты и перспективы развития. Отв. ред А.Л.Журавлёв, В.А.Кольцова. М.: Изд-во «Институт психологии РАН». 2017. – С. 14-27. 1265-1272 ISBN 978-5-9270-0362-4.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Abdullajanova Dilnozaxon Sultanbekovna**, Xizmat faoliyatini tarbiyaviy-psixologik ta’minlash kafedrasi professori, Psixologiya fanlari doktori (DSc), [**Абдулладжанова Дилнозахон Султанбековна,** профессор кафедры воспитательно-психологического обеспечения служебной деятельности, доктор психологических наук (DSC)], [**Dilnozakhon S. Abdullajanova,** Professor of the Department of Educational and Psychological Support of Professional Activity, Doctor of Psychological Sciences (DSC)]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent viloyati, Zangiota tumani, Ташкентская область, Зангиатинский район], [address: Uzbekistan, Zangiota district, Tashkent region]; dnekbaeva@inbox.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

HARBIY OILALARDA AYOL SHAXSINING YANGI IJTIMOY-MUHITGA MOSLASHISHINING PSIXOLOGIK JIHATLARI

© X.X. Ibragimova[1]✉

[1]Andijon davlat universiteti, Andijon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada harbiy oilalarda ayollar shaxsining yangi ijtimoiy-muhitga moslashish jarayoni psixologik jihatlari yoritilgan. Ayollarning moslashuviga ta’sir etuvchi asosiy omillar, jumladan, stress va xavotirni boshqarish strategiyalari, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimlarining ro‘li va maxsus psixologik dasturlar samaradorligi batafsil tahlil qilingan.

MAQSAD: Maqolada moslashuvni osonlashtirishga qaratilgan psixologik treninglar, reabilitatsiya dasturlari va jamoatchilik yordamining ahamiyati ko‘rsatib berilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR: harbiy oilalarda ayol shaxsining yangi ijtimoy-muhitga moslashishining psixologik jihatlari bo'yicha qo'llanmalar, o'quv tadqiqot maqolalari va so'rov ma'lumotlarini o'z ichiga oladi. Usullar so'rovlar, suhbatlar, sinfda kuzatishlar va talabalar faoliyati ma'lumotlarini tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Miqdoriy ma'lumotlar statistik usullar yordamida tahlil qilinadi, sifatli ma'lumotlar esa mavzuli kodlash va hikoya tahlili orqali tahlil qilinadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: psixologik maslahat va reabilitatsiya markazlari tashkil etish natijasida stress va xavotirni kamaytirib, ayollarning hissiy barqarorligini oshiradi va ularning kundalik hayotiga ijobiy ta’sir o’tkazish mumkin. Ayollarni ijtimoiy aloqalar orqali qo‘llab-quvvatlash tizimini mustahkamlashga erishiladi.

XULOSA: harbiy oilalarda ayollar shaxsining moslashuv jarayoni kompleks yondashuvni talab qiladi. Treninglar, stressni boshqarish dasturlari va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimlarini rivojlantirish orqali bu jarayonni yengillashtirish mumkin. Ushbu tavsiyalarni tizimli amalga oshirish nafaqat ayollarni, balki harbiy oilalarni umumiy barqarorlikka olib keladi. Shu sababli, davlat, jamiyat va mahalliy tashkilotlar ushbu yo‘nalishda faol ish olib borishi zarur.

Kalit so'zlar: harbiy oilalar, ayollar moslashuvi, psixologik mexanizmlar, stressni boshqarish, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, moslashuvchanlik, ijtimoiy psixologik ro’l, psixologik markazlar, hissiy boshqaruv.

Iqtibos uchun: Ibragimova X.X. Harbiy oilalarda ayol shaxsining yangi ijtimoy-muhitga moslashishining psixologik jihatlari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.431-439.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ АДАПТАЦИИ ЖЕНСКОЙ ЛИЧНОСТИ К НОВОЙ СОЦИАЛЬНОЙ СРЕДЕ В СЕМЬЯХ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ

© Х.Х. Ибрагимова[1]✉
[1]Андижанский государственный университет, Андижан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье описаны психологические аспекты процесса адаптации личности женщины к новой социальной среде в семьях военнослужащих. Подробно анализируются ключевые факторы, влияющие на адаптацию женщин, включая стратегии управления стрессом и тревогой, роль систем социальной поддержки и эффективность специальных психологических программ. В статье подчеркивается важность психологической подготовки, реабилитационных программ и поддержки общества, направленных на содействие адаптации.

ЦЕЛЬ: в статье подчеркивается важность психологических тренингов, реабилитационных программ и общественной помощи, направленных на облегчение адаптации.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: включает пособия, учебные исследовательские статьи и данные опросов по психологическим аспектам адаптации женской личности к новой социальной среде в семьях военнослужащих. Методы включают опросы, интервью, наблюдения в классе и анализ данных об успеваемости учащихся. Количественные данные анализируются с использованием статистических методов, тогда как качественные данные анализируются с помощью тематического кодирования и анализа историй.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: создание центров психологического консультирования и реабилитации может снизить стресс и беспокойство, повысить эмоциональную стабильность женщин и положительно повлиять на их повседневную жизнь. Укрепление системы поддержки женщин достигается за счет социальных связей.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: процесс адаптации женской личности в семьях военнослужащих требует комплексного подхода. Этот процесс можно облегчить, разработав тренинги, программы управления стрессом и системы социальной поддержки. Систематическая реализация этих рекомендаций приведет к общей стабильности не только женщин, но и семей военнослужащих. Поэтому необходимо, чтобы государство, общество и местные организации активно работали в этом направлении.

Ключевые слова: семьи военнослужащих, адаптация женщин, психологические механизмы, управление стрессом, социальная поддержка, гибкость, социально-психологическая роль, психологические центры, эмоциональное управление.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Для цитирования: Ибрагимова Х.Х. Психологические аспекты адаптации женской личности к новой социальной среде в семьях военнослужащих. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 431-439.

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE ADAPTATION OF A FEMALE PERSONALITY TO A NEW SOCIAL ENVIRONMENT IN MILITARY FAMILIES

© Xurshida X. Ibragimova[1]✉
[1]Andijan State University, Andijan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article describes the psychological aspects of the process of adaptation of a woman's personality to a new social environment in military families. Key factors affecting women's adjustment are analyzed in detail, including stress and anxiety management strategies, the role of social support systems, and the effectiveness of special psychological programs. The article highlights the importance of psychological training, rehabilitation programs and community support aimed at facilitating adaptation.

AIM: the article emphasizes the importance of psychological trainings, rehabilitation programs and public assistance aimed at facilitating adaptation.

MATERIALS AND METHODS: includes manuals, educational research articles and survey data on the psychological aspects of adapting a female personality to a new social environment in military families. The methods include surveys, interviews, classroom observations, and analysis of student performance data. Quantitative data is analyzed using statistical methods, whereas qualitative data is analyzed using thematic coding and story analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: The establishment of psychological counseling and rehabilitation centers can reduce stress and anxiety, increase women's emotional stability and positively affect their daily lives. Strengthening the support system for women is achieved through social connections.

CONCLUSION: the process of adapting a female personality in military families requires an integrated approach. This process can be facilitated by developing trainings, stress management programs and social support systems. The systematic implementation of these recommendations will lead to the overall stability not only of women, but also of military families. Therefore, it is necessary that the state, society and local organizations actively work in this direction.

Key words: military families, women's adaptation, psychological mechanisms, stress management, social support, flexibility, social psychological role, psychological centers, emotional management.

For citation: Xurshida X. Ibragimova. (2024) 'Psychological aspects of the adaptation of a female personality to a new social environment in military families', Inter education & global study, (10), pp. 431-439. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Harbiy oilalarda yashash ko‘pincha oilaning boshqa turlaridan keskin farqlanadi. Bu farq harbiy xizmatning o‘ziga xos sharoitlari va talablari bilan izohlanadi. Ayollar uchun bunday sharoitlar ko‘proq ijtimoiy va psixologik moslashuvni talab qiladi. Ushbu jarayon turli xil omillarga bog‘liq bo‘lib, ularni chuqur tahlil qilish masalaning muhimligini ochib beradi. Harbiy oilalar jamiyatdagi boshqa oilalarga nisbatan o‘ziga xos tuzilma va sharoitlarga ega bo’lib, bular ko‘chishlar va joylashuvdagi o‘zgarishlar va muhit o’zgarishlaridir. Harbiy xizmat xususiyatlari sababli, bunday oilalar doimiy ravishda yashash joyini o‘zgartirishi mumkin. Bu oila a’zolarining ijtimoiy muhitga moslashuvini talab qiladi. Mazkur maqolada harbiy oilalarda ayol shaxsining moslashuv jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklar, ularni yengish usullari va psixologik mexanizmlar batafsil tahlil qilinadi. Ayollar shaxsining ijtimoiy va psixologik rolini o‘rganish ularning yangi sharoitlarda muvaffaqiyatli moslashuvi uchun zaruriy nazariy va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda muhimdir.

Harbiy oilalarda ayol shaxsining moslashuv jarayoni o’rganib borar ekanmiz, biz hozirgi kunda bu mavzu naqadar dolzarb va ko‘p qirrali ekanligini ko‘rsatadi. Unda shaxsning moslashuv omillari, harbiy xizmat sharoitlari va psixologik yondashuvning ahamiyati aniq belgilangan. Ushbu kirish bo‘limi maqola muammosining umumiy ko‘rinishini berib, asosiy tahlil va xulosalarga zamin yaratadi. Oilaviy vaqt cheklovlari, harbiy xizmatchilarning uzoq muddat xizmatda bo‘lishi ayollarning oila boshqaruvinini yakka o‘zi amalga oshirishiga olib keladi. Ijtimoiy izolyatsiya bu yangi hududlarda yashash ijtimoiy aloqalarni qurishni qiyinlashtiradi, bu esa ayollar uchun stress va moslashuvdagi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Moslashuv jarayonining psixologik asoslari bu shaxsning moslashuv jarayoni uning psixologik holati, ijtimoiy rolni qabul qilish qobiliyati va yangi sharoitlarga integratsiyalashuv tezligiga bog‘liq. Harbiy oilalarda ayol shaxsining moslashuv jarayoni harbiy xizmatning o‘ziga xos qiyinchiliklari va sharoitlari bilan uzviy bog‘liqdir. Bu jarayon shaxsning psixologik holati, ijtimoiy muhitga integratsiyalashuv qobiliyati va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimining mavjudligiga bog‘liq [1].

Harbiy oilalardagi ayollar uchun quyidagi omillar muhim ahamiyat kasb etadi:

- Hissiy barqarorlik. Stress va xavotirga chidamlilik moslashuvning asosiy omilidir.
- Kommunikatsiya ko‘nikmalari: Yangi muhitda ijtimoiy aloqalarni o‘rnatish ayollarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi.
- Shaxsiy moslashuvchanlik: Ayolning moslashuvchanligi uning turmush tarziga yangi sharoitlarni kiritishiga yordam beradi.

Ayol shaxsining psixologik moslashuv qobiliyati, avvalo, uning individual xususiyatlariga bog‘liq. Harbiy xizmat sharoitlaridagi vaqtinchalik cheklovlar, ko‘chishlar yoki uzoq vaqt davomida er-xotinning bir joyda bo‘lmasligi ayollardan sabr va chidamlilik talab qiladi. Shaxsning bu xususiyati stressni yengish va murakkab sharoitlarda ijobiy kayfiyatni saqlash imkonini beradi. Hayotiy sharoitlar tez-tez o‘zgarishi bilan bog‘liq harbiy xizmatda yashash moslashuvchan bo‘lishni talab qiladi. Moslashuvchanlik yangi muhitni tezroq qabul qilish, uni konstruktiv qabul qilishda muhim rol o‘ynaydi. Stress va xavotirni

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

yengish qobiliyati hissiy barqarorlik bilan bog‘liq. Hissiy holatini boshqarishni bilgan ayollar moslashuv jarayonida muhim yutuqlarga erishadi.

Ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash moslashuv jarayonining ajralmas qismi bo‘lib, u quyidagi jihatlarda namoyon bo‘ladi, doimiy aloqa va hissiy qo‘llab-quvvatlash ayollarni ruhlantiradi va ularga yangi muhitga o‘rganishda yordam beradi. Oila a’zolari bilan kuchli aloqalar ayolning stress darajasini kamaytiradi. Yangi joyga ko‘chib kelganda, ayollar mahalliy jamoa bilan aloqalarni o‘rnatish orqali ijtimoiy moslashuv jarayonini yengillashtiradi. Ushbu aloqa faqat psixologik yordam emas, balki amaliy yordam sifatida ham muhimdir. Harbiy xizmat xodimlari uchun maxsus tashkilotlar (psixologik yordam markazlari, ayollar klublari va boshqa ijtimoiy xizmatlar) ayollarni yangi muhitga moslashuvini qo‘llab-quvvatlashda muhim rol o‘ynaydi [2].

Hissiy boshqaruv moslashuv jarayonida asosiy o‘rin tutadi. U stress, xavotir va depressiyani kamaytirish uchun samarali usullarni qamrab oladi, bunda meditatsiya, nafas olish mashqlari va jismoniy faoliyat ayollar uchun stressni kamaytirishning samarali usullari hisoblanadi. O‘z hissiyotlarini tushunish va boshqarishni o‘rganish, jumladan, yozuvlar orqali yoki ijtimoiy yordam guruhlarida bo‘lishish stressni yengillashtiradi. Mutaxassis bilan muloqot qilish, masalan, psixologik maslahat olish, ayollarning moslashuv jarayonini yengillashtiradi va hissiy salomatlikni tiklashga yordam beradi.

Harbiy oilalarda ayollarning moslashuv jarayoni murakkab bo‘lishiga qaramay, uni samarali boshqarish imkoniyati mavjud. Shaxsiy xususiyatlar, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash va hissiy boshqaruvni yaxshilash orqali ayollar yangi ijtimoiy muhitga muvaffaqiyatli integratsiyalashishi mumkin. Moslashuv jarayonida ayollarni qo‘llab-quvvatlash tizimlarini rivojlantirish va maxsus psixologik dasturlarni amalga oshirish dolzarb masalalar qatoriga kiradi. Harbiy oilalarda ayollar yangi ijtimoiy-muhitga moslashishi bir necha bosqichni o‘z ichiga oladi. Ushbu bosqichlar shaxsning turli psixologik reaktsiyalari va yangi sharoitlarga moslashuv jarayonini qamrab oladi. Bu bosqichlarni tahlil qilish moslashuv mexanizmlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi va ularni qo‘llab-quvvatlash usullarini ishlab chiqishda asos bo‘lib xizmat qiladi. Yangi sharoitlar bilan yuzlashganda, shaxs birinchi navbatda stressga hissiy va fiziologik javob qaytaradi [3].

Qiyinchiliklar yoki yangi talablar ayollarda xavotir, noaniqlik hissi, hatto qo‘rquv uyg‘otishi mumkin. Bu stressga tabiiy javobdir va moslashuvning dastlabki bosqichida paydo bo‘ladi. Stress holati tufayli yurak urishi tezlashishi, uyquning buzilishi yoki qattiq charchoq kabi belgilar kuzatiladi [4]. Ba’zi hollarda ayollar yangi sharoitlarni qabul qilmaslikka moyil bo‘lishi mumkin, bu esa stress darajasini oshiradi. Ushbu bosqichda ayollarga hissiy boshqaruv usullarini o‘rgatish, masalan, nafas olish mashqlari, meditatsiya va ijobiy fikrlash usullari yordam beradi.

Harbiylar oilasida adaptatsiya jarayoni judayam muhim bo’lib, shaxs bu bosqichda yangi muhitga o‘rganishni boshlaydi. Bu jarayon odatda bir necha hafta yoki oy davom etadi va bir qancha omillarni o‘z ichiga oladi. Bu omillarning biri ayollar yangi muhit talablarini anglab, ularga moslashish yo‘llarini izlashidir. Harbiy oilalarda yashovchi ayollar uchun yangi muhitda o‘ziga mos ijtimoiy rolni topish muhim ahamiyatga ega. Bu, masalan,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

mahalla tadbirlarida faol ishtirok etish yoki bolalarni tarbiyalashga ko‘proq vaqt ajratishni o‘z ichiga oladi. Ayollar yangi sharoitlarga moslashgan sari xavotir darajasi pasayadi va stress darajasi kamayadi. Bu bosqichda ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimining mavjudligi juda muhim. Psixolog, ijtimoiy hodim yoki maslahatchilar bilan ishlash ayollarga moslashuv jarayonida ko‘maklashadi. Ayollarning yangi rollarga moslashuvini osonlashtirish uchun treninglar va maslahat xizmatlari tashkil etilishi lozim.

Integratsiya bosqichi shaxsning yangi muhitga to‘liq moslashuvi bilan yakunlanadi. Ayollar yangi ijtimoiy muhitda o‘z o‘rnini topadi va faol ishtirok etishni boshlaydi [5]. Masalan, mahalla hayotiga qo‘shilish, bolalar ta’limida qatnashish yoki jamoa tadbirlarida ishtirok etish. Ayollar yangi sharoitda yaqin do‘stlik aloqalarini o‘rnatadi, bu ularga hissiy va amaliy yordam olish imkonini beradi. Integratsiya bosqichida ayollar o‘zlarini yangi muhitning bir qismi sifatida his qilishadi va bu ularga ichki qoniqish hissini beradi. Bu bosqichni mustahkamlash uchun psixologik maslahatlar davom ettirilishi va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimi faol ishlashi kerak. Moslashuv jarayonining ushbu uch bosqichi ayollar uchun murakkab, ammo boshqariladigan jarayondir. Har bir bosqichda individual va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash vositalarini qo‘llash orqali moslashuvni yengillashtirish mumkin. Ushbu bosqichlarning har biri harbiy oilalarda yashash sharoitlarini qabul qilish va yangi ijtimoiy rollarni muvaffaqiyatli bajarishda muhim rol o‘ynaydi. Mazkur bosqichlarni hisobga olish psixologik yordam dasturlarini ishlab chiqishda dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Harbiy oilalarda ayollar stressni boshqarish uchun turli psixologik strategiyalardan foydalanadi. Yangi ijtimoiy-muhitga moslashuv jarayonida stress tabiiy hodisa bo‘lib, u shaxsiy va ijtimoiy omillarga bog‘liq holda rivojlanadi [6]. Kognitiv qayta ishlash stress holatida shaxsning fikrlarini ijobiy tomonga yo‘naltirish va qiyinchiliklarni boshqarishda konstruktiv yondashuvni qo‘llashni nazarda tutadi. Shaxs o‘z qiyinchiliklarini imkoniyat sifatida qabul qilishga o‘rgatiladi. Masalan, yangi muhitda qiyinchiliklarni muammo emas, balki o‘zini rivojlantirish uchun imkoniyat sifatida ko‘rish. Haddan tashqari tashvish va xavotir o‘rniga muammolarni real tahlil qilish va hal etish yo‘llarini topish stressni kamaytiradi. O‘z-o‘ziga dald "Men bunga qodirman", "Bu vaqtinchalik qiyinchilik" kabi ijobiy tasdiqlar ayollarning o‘ziga ishonchini oshiradi va stressni kamaytiradi. Ayollarga kognitiv qayta ishlash mashqlari o‘rgatilishi mumkin. Masalan, qiyin holatlarga qarashni o‘zgartirishga qaratilgan savollar va ijobiy fikrlash kartalarini ishlab chiqish.

Hissiy boshqaruv shaxsning ichki hissiy holatini nazorat qilish orqali stressni kamaytirish mimkin. Tinchlanishga qaratilgan meditatsion texnikalar stressni kamaytirish va hissiy barqarorlikni oshirishda samarali. Ayollarga oson meditatsiya texnikalari, masalan, nafas olishga diqqatni jamlash o‘rgatilishi mumkin. Tinch va chuqur nafas olish stress paytida organizmni tinchlantiradi. Nafas olish texnikalari tanadagi fiziologik stress belgilarini kamaytiradi. Hissiy holatni barqarorlashtirish uchun yoqimli musiqa tinglash samarali bo‘lishi mumkin. Musiqa ongni tinchlantirib, ijobiy kayfiyatni shakllantiradi.

Yaqinlar bilan muloqot qilish va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash stressni boshqarishda eng samarali usullardan biridir. Ijtimoiy aloqalar ayollarga nafaqat hissiy, balki amaliy yordamni ham taqdim etadi. Yaqinlar bilan his-tuyg‘ularni bo‘lishish va yordam so‘rash stressni

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

kamaytiradi. Ayollarning stressni yengishda eng katta yordamchilari oila a'zolari va yaqin do'stlaridir. Harbiy xizmat bilan bog'liq oilalarning bir-birlari bilan muloqoti, oilaviy marosimlardi birga o'tkazish, bayramlarni birga nishonlash qo'llab-quvvatlash tizimini kuchaytiradi. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash harbiy muhitdagi ayollarning yangi ijtimoiy-muhitga moslashuvini yengillashtiruvchi muhim omillardan biridir. Moslashuv jarayonida ayollarning hissiy barqarorligini saqlash va stressni kamaytirish uchun yaqin atrofdagi insonlar va jamoalar tomonidan ko'rsatiladigan yordam katta ahamiyatga ega. Quyida bu jarayonda ijtimoiy yordamning turli shakllari va ularning ta'siri to'liq yoritiladi. Oila a'zolari va yaqin do'stlar ayollar uchun eng yaqin ijtimoiy yordam manbasi hisoblanadi. Yaqinlar bilan his-tuyg'ularni bo'lishish ayollarning xavotirini kamaytiradi va ularda himoyalanganlik hissini kuchaytiradi. Oila a'zolari tomonidan uy-ro'zg'or ishlarida yoki farzandlarni tarbiyalashda yordam berilishi moslashuv jarayonini osonlashtiradi. Oila bilan muloqotda "Biz birgamiz" kabi his-tuyg'ular moslashuvni yengillashtiradi va hissiy barqarorlikni ta'minlaydi. Harbiy oilalarda oila a'zolari o'rtasida o'zaro aloqa va qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish uchun oilaviy maslahat xizmatlari tashkil etilishi mumkin.

Ijtimoiy yordam ayollarning harbiy sharoitlarga moslashuv jarayonida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Yaqinlar, mahalla va rasmiy tashkilotlarning qo'llab-quvvatlash vositalarini birgalikda ishlatish moslashuvni yengillashtiradi. Shaxsiy va ijtimoiy yordamni uyg'unlashtirish orqali ayollarning stress darajasini kamaytirish va yangi sharoitlarda muvaffaqiyatli integratsiya qilishga erishish mumkin. Moslashuvni samarali ta'minlash uchun davlat va jamiyat harbiy oilalar uchun maxsus yordam dasturlari yaratish va ularni amalda qo'llashni ta'minlashi lozim. Ijtimoiy yordam tizimining rivojlanishi ayollarning psixologik salomatligi va ijtimoiy faolligini oshirishga hissa qo'shadi.

Harbiy oilalarda ayollarning yangi ijtimoiy-muhitga moslashuv jarayoni murakkab bo'lsa-da, uni to'g'ri boshqarish va samarali yordam vositalarini qo'llash orqali yengillashtirish mumkin. Mazkur jarayon ayollarning hissiy, psixologik va ijtimoiy jihatlari bilan chambarchas bog'liq. Shuning uchun moslashuvni qo'llab-quvvatlash uchun bir qator tavsiyalarni amalga oshirish zarur.

Harbiy oilalardagi ayollarning moslashuvi ko'p qirrali jarayon bo'lib, yangi muhit talablariga javob berish uchun shaxsiy va ijtimoiy resurslarni safarbar qilishni talab qiladi. Bu jarayonning asosiy qiyinchiliklari stress, xavotir, doimiy o'zgarishlar va ijtimoiy izolyatsiya bilan bog'liq. Biroq, tegishli psixologik va ijtimoiy yordam vositalari orqali bu qiyinchiliklarni samarali yengish mumkin. Ayollar moslashuv jarayonida hissiy barqarorlikni saqlash va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashdan samarali foydalanish orqali yangi sharoitlarga o'rganadi. Bu omillar nafaqat individual shaxsga, balki oilaning umumiy ahvoliga ham ta'sir qiladi. Moslashuv jarayonida ijodiy yondashuvlar, masalan, psixologik treninglar, stressni boshqarish bo'yicha maxsus dasturlar va qo'llab-quvvatlovchi guruhlar tashkil qilish muhim o'rin tutadi. Ushbu yondashuvlar ayollarning yangi sharoitlarga moslashuvini osonlashtiradi va ularning ijtimoiy faolligini oshiradi.

Moslashuv jarayonini yengillashtirish va samarali boshqarish uchun birqancha chora-tadbirlarni amalga oshirish zarurdir. Psixologik dasturlar ayollarga yangi muhitda

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

o‘ziga ishonchni oshirish va hissiy barqarorlikni ta’minlashga yordam beradi. Bulardan biri ayollarni moslashuvchanligini oshiruvchi treninglardir. Ushbu treninglar ayollarga yangi muhitda o‘zini qulay his qilish ko’nikmalarini shakillantirish va ijtimoiy aloqalarni o‘rnatishga ko‘maklashishdir. Treninglarda shaxsiy o‘sish, kommunikatsiya ko‘nikmalari va hissiy barqarorlikni rivojlantirishga qaratilgan mashg‘ulotlar o‘tkazilishi lozimdir. Individual va guruhli psixologik maslahatlar tashkil etish, ayollarga stress holatlarini yengishda, yangi sharoitga moslashishda va ijtimoiy o‘zini anglashni kuchaytirishda yordam beradi.

Keyingi tavsiya stressni boshqarish bo‘yicha dasturlarni ishlab chiqishdir. Stressni kamaytirish va xavotirni boshqarishga qaratilgan amaliy usullarni joriy qilish lozimdir. Ayollarga stressni kamaytirish uchun 5–10 daqiqalik qisqa meditatsion va nafas olish mashqlari tavsiya etilishi mumkin. Bundan tashqari, musiqiy seanslar tashkil etish ijobiy natija beradi.

Psixologik maslahat va reabilitatsiya markazlari tashkil etish natijasida stress va xavotirni kamaytirib, ayollarning hissiy barqarorligini oshiradi va ularning kundalik hayotiga ijobiy ta’sir o’tkazish mumkin. Ayollarni ijtimoiy aloqalar orqali qo‘llab-quvvatlash tizimini mustahkamlashga erishiladi. Qo‘llab-quvvatlash guruhlari va klublarini tashkil etish, harbiy oilalar uchun maxsus ijtimoiy dasturlar yaratish, harbiylar oilasidagi ayollarni jamoat bilan muloqotini rivojlantirish va yaqinlari o‘rtasida yordamni kuchaytirishga erishish mumkindir. Ijtimoiy aloqalar mustahkamlanib, ayollarning yangi ijtimoiy-muhitda o‘zini qulay his qilishi ta’minlanadi.

Tavsiyalarni amalga oshirish orqali quyidagi natijalarga erishish mumkin:

1. Ayollarning stress darajasini sezilarli darajada kamaytirish.
2. Ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimlarini rivojlantirish orqali ayollarning yangi muhitda barqaror hayot kechirishini ta’minlash.
3. Hissiy va psixologik barqarorlikni oshirish orqali oilaviy muhitni mustahkamlash.

Harbiy oilalarda ayollar shaxsining moslashuv jarayoni kompleks yondashuvni talab qiladi. Treninglar, stressni boshqarish dasturlari va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimlarini rivojlantirish orqali bu jarayonni yengillashtirish mumkin. Ushbu tavsiyalarni tizimli amalga oshirish nafaqat ayollarni, balki harbiy oilalarni umumiy barqarorlikka olib keladi. Shu sababli, davlat, jamiyat va mahalliy tashkilotlar ushbu yo‘nalishda faol ish olib borishi zarur.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Bronfenbrenner, U. (1979). "The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design". Harvard University Press. - Inson rivojlanishining ekologik modeli va ijtimoiy muhitning moslashuvga ta'siri bo‘yicha nazariy asos.
2. Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). "The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and DesignStress, Appraisal, and Coping". Springer Publishing.
3. Stressni boshqarish va moslashuv jarayonidagi kognitiv yondashuvlarning amaliyotda qo‘llanilishi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

4. Барканов, С.(2018). "Психологические аспекты адаптации военнослужащих и их семей". Москва: Педагогика и психология.
5. Harbiy xizmat sharoitlarida oila a’zolarining moslashuv jarayonidagi psixologik omillarni tahlili.
6. 4.Репина, Л. В., & Иванова, Т. В. (2016). "Социально-психологическая адаптация в условиях профессиональной мобильности". Санкт-Петербург:
- Ijtimoiy moslashuvning psixologik jihatlari va stressga qarshi kurashish usullari.
7. Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. Psychological Bulletin, 113 (3), 487–496.
8. American Psychological Association (APA). (2020). "Stress Management Techniques". Retrieved from www.apa.org
9. Stressni boshqarish bo‘yicha amaliy tavsiyalar va tadqiqotlar.
10. Ершова, А. В. (2020). "Психология семьи в военных условиях". Москва: Издательство МГУ.
11. Folkman, S. (1997). Positive psychological states and coping with severe stress. Social Science & Medicine, 45(8), 1207–1221.
12. Stress va moslashuvda ijobiy psixologik holatlarning roli.
13. O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi tomonidan harbiy oilalarga yordam dasturlari va mahalliy qo‘llab-quvvatlash tizimlari haqidagi rasmiy nashrlar.
14. Kovaleva, T.V.(2015). Адаптация женщин в условиях профессиональной неопределенности. Санкт-Петербург: Питер.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ibragimova Xurshida Xusanbayevna,** Pedagogika va psixologiya kafedrasi o‘qituvchisi [**Ибрагимова Хуршида Хусанбаевна,** преподаватель кафедры педагогики и психологии] [**Xurshida X. Ibragimova**, Teacher of the Department of Pedagogy and Psychology] manzil: O‘zbekiston Andijon shahri Universitet ko‘chasi, 129- uy [адрес Узбекистан город Андижан, улица Университетская, дом 129], [address Uzbekistan, Andijan city, University street, 129].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

ONALAR DUNYOQARASHI VA FARZANDLAR PSIXOLOGIK RIVOJLANISHI

© R.N. Alimardanova[1]✉

[1]Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada oila mustahkamligini ta’minlashda ota-ona va farzand munosabatlarining falsafiy va psixologik yondashuvlari, zamonaviy oilada ota-onalar va farzandlar o‘rtasidagi munosabatlarning o‘ziga xos xususiyatlari, tarbiya mezonlari va an’analari tahlil qilinadi. Onalarning dunyoqarashining farzandlarining psixologik rivojlanishiga qanday ta’sir qilishini o‘rganish uchun amalga oshirilgan bu tadqiqotda kuzatuv va suhbat usullari qo‘llanildi. Natijada, onalarning dunyoqarashining farzandlarining psixologik holatiga aniq ta’siri aniqlandi.

MAQSAD: oilaviy turmush munosabatlari oilaning o‘tgan ijtimoiy tuzumlarga, hozirgi mavjud va kelajakdagi ijtimoiy hayotga bog‘lanib ketganligi bilan ikkiyoqlama xususiyat kasb etadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: hozirgasha soha mutaxassislaridan ko‘pshiligi oila muammolarining qator qirralarini o‘z ilmiy izlanishlarida o‘rganganlar. Ushbu masala yuzasidan xorijlik ayrim psixologlar, xususan, D. Maers, V. Kvinn, F. Zimbardo va boshqalarning tadqiqotlarida yoritib berilgan. Shuningdek, rus hamda fransuz olimlari tomonidan ham muayyan darajada o‘rganilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: kelajakdagi tadqiqotlar onalar dunyoqarashini o‘zgartirishning farzandlarning psixologiyasiga ta’sirini aniqlashga qaratilgan bo‘lsa, bu muammo aniqroq hal qilinishi mumkin. Shuningdek, boshqa guruhlar, masalan, otalar, akalar va ukalar bilan olib borilgan tadqiqotlar ham natijalarni kengaytirishga yordam beradi.

XULOSA: tadqiqot uslubiyatining yaxshilashiga ijtimoiy fanlar va psixologiya sohasidagi yangi usullar va yondashuvlar joriy etilishi ham zarur. Masalan, onalar dunyoqarashini psixologik rivojlanishga ta’sirini aniqlovchi yangi psixometrik usullar ishlab chiqish mumkin. Shu bilan birga, tadqiqotning boshqa mamlakatlarda ham olib borilishi kerak, chunki madaniyat va ijtimoiy muhitning farzand psixologiyasi va onalar dunyoqarashiga ta’siri mavjud.

Kalit so'zlar: onalar dunyoqarashi, farzand, psixologik rivojlanish, ta’sir, kuzatuv, suhbat.

Iqtibos uchun: Alimardanova R.N. Onalar dunyoqarashi va farzandlar psixologik rivojlanishi. // Inter education & global study. 2024. №10 B.440-446.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

МАТЕРИНСКОЕ МИРОВОЗЗРЕНИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ

© Р.Н. Алимарданова[1]✉
[1]Термезский университет экономики и сервиса, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье анализируются философско-психологические подходы к детско-родительским отношениям, особенности взаимоотношений родителей и детей в современной семье, критерии и традиции воспитания в целях обеспечения стабильности семьи. В данном исследовании использовались методы наблюдения и интервью, чтобы изучить, как мировоззрение матерей влияет на психологическое развитие их детей. В результате было определено явное влияние мировоззрения матерей на психологическое состояние их детей.

ЦЕЛЬ: семейно-бытовые отношения приобретают двойственный характер, когда семья привязана к прошлым социальным установкам, к текущей и будущей общественной жизни.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: к настоящему времени большинство специалистов в этой области изучили ряд аспектов семейных проблем в своих научных исследованиях. Некоторые зарубежные психологи по этому вопросу, в частности Д.Маерс, В.Куинн, Ф.Освещается в исследованиях Зимбардо и др. В определенной степени он также изучался российскими и французскими учеными.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: эта проблема может быть решена более конкретно, если будущие исследования будут направлены на выявление влияния изменения материнского мировоззрения на психологию детей. Исследования с другими группами, такими как отцы, братья и сестры, также могут помочь расширить результаты.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: необходимо также внедрение новых методов и подходов в области социальных наук и психологии для совершенствования методологии исследования. Например, могут быть разработаны новые психометрические методы, определяющие влияние материнского мировоззрения на психологическое развитие. Однако исследование также должно проводиться в других странах, поскольку существует влияние культуры и социальной среды на психологию ребенка и мировоззрение матери.

Ключевые слова: мировоззрение матери, ребенок, психологическое развитие, влияние, наблюдение, беседа.

Для цитирования: Алимарданова Р.Н. Материнское мировоззрение и психологическое развитие детей. // Inter education & global study. 2024. №10. С. *440-446.*

MATERNAL WORLDVIEW AND PSYCHOLOGICAL DEVELOPMENT OF CHILDREN

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

© Ra'no N. Alimardanova[1]✉
[1]Termez University of Economics and Service, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article analyzes the philosophical and psychological approaches of parent-child relations, the characteristics of the relationship between parents and children in the modern family, the criteria and traditions of upbringing in order to ensure the stability of the family. Observational and interview methods were used in this study to study how mothers' worldview affects the psychological development of their children. As a result, the clear influence of mothers' worldview on the psychological state of their children was determined.

AIM: family-Lithuanian relations acquire a twofold character when the family is tied to past social attitudes, to a fluid and future universal life.

MATERIALS AND METHODS: By now, most experts in this field have studied a number of aspects of family problems in their scientific research. Some foreign psychologists on this issue, in particular D. Myers, V.Quinn, F. are covered in the studies of Zimbardo and others. To a certain extent, it has also been studied by Russian and French scientists.

DISCUSSION AND RESULTS: this problem can be solved more specifically if future research is aimed at identifying the impact of changes in maternal worldview on the psychology of children. Research with other groups, such as fathers, siblings, can also help expand the results.

CONCLUSION: it is also necessary to introduce new methods and approaches in the field of social sciences and psychology to improve the research methodology. For example, new psychometric methods can be developed to determine the influence of the maternal worldview on psychological development. However, the study should also be conducted in other countries, since there is an influence of culture and social environment on the psychology of the child and the worldview of the mother.

Key words: mother's outlook, child, psychological development, influence, observation, conversation.

For citation: Ra'no N. Alimardanova. (2024) 'Maternal worldview and psychological development of children', Inter education & global study, (10), pp. ***440-446***. (In Uzbek).

Ma'lumki, oilaviy turmush munosabatlari oilaning o'tgan ijtimoiy tuzumlarga, hozirgi mavjud va kelajakdagi ijtimoiy hayotga bog'lanib ketganligi bilan ikkiyoqlama xususiyat kasb etadi. Barcha zamon va davrlarda, sinfiy jamiyatlarda oilaviy munosabatlarning ijtimoiy va individual, sinfiy-tabaqaviy, milliy-etnik xususiyatlarga, o'ziga xos belgilariga ega jihatlari mavjuddir. Bular esa oilaviy munosabatlarning psixologik va ma'naviy, ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-axloqiy aloqalari xususiyatlarini belgilashga asos bo'ladi. Oila, ta'bir joiz bo'lsa, kishining hayot yo'li, faoliyati boshlanadigan eng birinchi jamoa sanalib, inson ilk

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

bor insonni shu yerda ko‘radi, u haqda tushuncha, tasavvurga ega bo‘ladi. Oilada, avvalo, bola uchun eng yaqin kishilar, uning ota-onasidir. Shuning uchun ham bolaning xulq-atvori, xarakteri, odat hamda ko‘nikmalari oilada shakllanadi.

Bu tadqiqotning mavzusi, psixologiya sohasida onalar va ularning farzandlari orasidagi aloqa tushunchasini yanada chuqurroq o‘rganish uchun dolzarb. Onalar dunyoqarashi va farzandlarining psixologik rivojlanishi orasidagi bog‘liqlik, farzand tarbiyasi va uni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Uning asosiy maqsadi, onalar dunyoqarashining farzandlarining psixologik holatiga qanday ta’sir etayotganini o‘rganishdan iborat.

Inson oilada dunyoga keladi, undagi urf-odat, an’analarni, umuminsoniy qadriyatlarni o‘zlashtiradi va dunyoqarashi shakllanadi. Nikoh va oila munosabatlari ijtimoiy masala sifatida hamma davrlarda olimlar diqqat markazida bo‘lib kelgan. Oila turli o‘ziga xos qator xarakteristikalarni egallovchi kichik guruhning alohida turi sifatida bola shaxsini shakllantiradigan birlamchi ijtimoiy tizim sifatida ijtimoiy tajriba, ijtimoiy xulq-atvor ko‘nikmalariga ega bo‘ladigan ilk ijtimoiy institut hisoblanadi. [3;180].

Tadqiqotning ilmiy ahamiyati, psixologiyada yangi yondashuvlar aniqlashda ko‘rsatilgan. Bu yondashuvlar onalar va ularning farzandlarining orasidagi munosabatlarni, dunyoqarashining farzandlarining psixologik rivojlanishiga qanday ta’sirini keltirishini tushuntirishga yordam beradi. Bu, onalar dunyoqarashini o‘zgartirish yo‘li bilan farzandlarining psixologik holatini yaxshilashga ham yordam berishi mumkin.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati esa, u natijalarini farzand tarbiyasida va psixologik muammo yuz berganda qo‘llash mumkinligiga asoslanadi. Bu tadqiqotning natijalari, onalar dunyoqarashining o‘zgartirilishi orqali bolalar psixologiyasini takomillashtirishning samaradorligini ko‘rsatadi. Bu, onalar, tarbiyachi va psixologlar uchun juda muhim bo‘lib, ularning ishida juda katta yordam beradi.

Olimlar tomonidan to‘plangan ilmiy dalil va xulosalarning barshasi mohiyatan o‘zbek muhitiga to‘g‘ri kelmasligi aniq. Negaki, bir millatning urf-odati, an’ana va milliy qadriyatlari boshqasinikiga mos kelmaydi. Muhimi, O‘zbekistonda oila va undagi o‘zaro munosabatlar alohida qadriyat sifatida qaralishi ham bu borada yurtimizgagina xos bo‘lgan ma’lum qonuniyatlarning borligini dalillaydi. Shu bois ham, mavjud muammoni xududiy va etnopsixologik xususiyatlarni inobatga olgan holda o‘rganish zarur. Ta’kidlash joizki, O‘zbekiston olimlari M.G.Davletshin, G‘.B.Shoumarov, V.M.Karimova, E.G‘.G‘oziyev, Sh.R.Baratov, M.Mamatov, B.M.Umarov va boshqalarning tadqiqotlarida ham oila muammosi, undagi er-xotin o‘rtasidagi nizoli munosabatlar hamda barsha oilaviy munosabatlar farzand tarbiyasiga qay darajada ta’sir etishi muammosi mahalliy shart-sharoitlar nuqtai nazaridan o‘rganilgan. Aynan ushbu muammoning yechimlarini topish biz tomondan ko‘tarilgan mavzuning dolzarbligini tashkil etadi.

Oila va undagi shaxslararo munosabatlar, uning shaxs shakllanishiga ta’sirini o‘z madaniy muhiti sharoitida xorijiy psixolog olimlardan R.Brazington, T.Dumitrashku, F.Galton, U.Toumen, R.Rishordson, R.Zayons, G.Xomentauskas va boshqalar ushbu sohani tadqiq qilgan. Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi mamlakatlari olimlaridan ushbu soha

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

bo‘yisha V.V.Boyko, G.M.Breslav, A.G.Volkov, S.V.Kovalev, V.P.Levkovish, E.I.Pavlovish, V.L.Titarenko kabi bir qator olimlar oila muammolari, shaxs oilasidagi genetik va orttiriladigan xususiyatlari bo‘yisha ilmiy izlanishlar olib borganlar.

Mamlakatimizda barcha aholining 97 foizi oilalarga birlashib yashaydi, qolgan uch foizi, ya’ni yolg‘iz qolgan keksalar, ota-onadan yetim bo‘lib qolgan va mehribonlik uylarida tarbiyalanayotganlar, boshqa yurtdan kelib vaktinchalik O‘zbekistonda istiqomat qilayotganlar ham oila a’zolari, yaqinlari, yurtdoshlari, turli davlat va nodavlat tashkilotlaridagi insonparvar odamlarning mehridan darig‘ emas. Shu ma’noda oila - inson o‘z baxti va saodati, orzu-xavaslari, maqsad-muddaolarini mushtarak qilgan, o‘zini inson sifatida idrok etib hayot nashidasini suradigan muqaddas makondir [2: 36].

Ilmiy muammo: Onalar dunyoqarashining farzandlarining psixologik rivojlanishiga qanday ta’sir qilishi, hali ham aniq emas. Bu muammoni hal qilish uchun, onalar dunyoqarashini o‘zgartirish orqali bolalar psixologiyasini takomillashtirishning samaradorligini aniqlash kerak. Bu muammo, onalar va farzandlar orasidagi munosabatlarni, farzandlar psixologiyasini shakllantirishda onalar dunyoqarashining ahamiyatini va uning ta’sirini yorituvchi psixologik, pedagogik va jamiyatshunoslik nazariyalarini chuqurroq tushuntirish uchun muhimdir [5: 15].

Bundan tashqari, bu muammo, onalar va farzandlar orasidagi aloqa, farzandlar psixologik rivojlanishi, onalar dunyoqarashi va uni o‘zgartirishning samaradorligi, shuningdek, onalar dunyoqarashining farzandlar psixologik rivojlanishiga qanday ta’sir qilishini tahlil qilishning ahamiyatini ko‘rsatadi. Bu muammoni hal qilish, farzand tarbiyasini yaxshilash, bolalar psixologiyasini takomillashtirish uchun muhim hissa o‘ynaydi. Shuning uchun, onalar dunyoqarashini tahlil qilish, ularning farzandlariga qanday ta’sir qilishini o‘rganish va bu ta’sirni yaxshilash yo‘llarini topish uchun kuzatuv va suhbatlar olib boriladi. Bu maqsadga erishish uchun, tadqiqot olib boriladi, natijalar tahlil qilinadi va xulosalar chiqariladi. Ushbu tadqiqot natijalari, onalar dunyoqarashining farzandlarning psixologik rivojlanishiga qanday ta’sir qilayotganini aniqlovchi ilmiy asos bo‘lishi mumkin.

Bu tadqiqotda kuzatuv va suhbatlar usuli ishlatilgan. Kuzatuv usuli, onalar va ularning farzandlari orasidagi munosabatlarni o‘rganish va onalarning dunyoqarashini tahlil qilish uchun tanlandi. Bu usul, onalar va ularning farzandlari orasidagi aloqa va munosabatlar haqida to‘g‘ri ma’lumotlarni beradi. Kuzatuv jarayonida, onalar dunyoqarashini, aloqalarini, munosabatlarni, ma’lum holatlar va muammolarni tahlil qilish imkoniyati beriladi. Suhbatlar usuli esa, onalar va ularning farzandlarining fikr va tuyg‘ularini aniqlovchi a’loqa vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Bu usul, onalar va ularning farzandlarining mazmuni va aloqalarini yanada aniqroq tushunishga yordam beradi. Suhbatlar jarayonida, onalar dunyoqarashini, farzandlari bilan munosabatlarini, muammolarni va ularga yechim topish usullarini aniqlash imkoniyati beriladi.

Bu usullar tadqiqot maqsadiga erishish uchun muhim ahamiyatga ega. Ular onalar va ularning farzandlari orasidagi munosabatlarni, onalar dunyoqarashini, farzand psixologiyasini shakllantirish va bu aloqalarni yaxshilash, shuningdek, onalarning o‘z dunyoqarashini o‘zgartirishning samaradorligini aniqlovchi ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Ular yorug‘likda bo‘lganda, onalar va ularning farzandlarining psixologik rivojlanishini yaxshilash yo‘llarini topishga yordam beradi.

Tadqiqot natijalari onalar dunyoqarashining farzandlarning psixologik rivojlanishiga ta’sirini aniqlovchi ko‘plab ma’lumotlar taqdim etadi.

Birinchi natija, onalar dunyoqarashining farzandlarning psixologik rivojlanishini ancha ta’sir qilayotganligini ko‘rsatadi. Bu, onalar va ularning farzandlarining orasidagi aloqalarning, farzandlar psixologiyasining va onalar dunyoqarashining bir-biriga bog‘liqligi tufayli xosil bo‘layotgan vaziyat. Bu natija, onalar dunyoqarashini o‘zgartirishning farzandlarning psixologik rivojlanishini yaxshilashga qanday ta’sir qilishini aniqlovchi ilmiy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Ikkinchi natija, onalar dunyoqarashining o‘zgartirilishi orqali bolalar psixologiyasini takomillashtirishning samaradorligini ko‘rsatadi. Bu, onalar dunyoqarashining farzandlarning psixologik rivojlanishini yaxshilashga qanday ta’sir qilishini aniqlovchi ilmiy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Ushbu natija, onalar dunyoqarashini o‘zgartirishning farzandlarning psixologik rivojlanishini yaxshilashga qanday ta’sir qilishini aniqlovchi ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Uchinchi natija, onalar va ularning farzandlari orasidagi munosabatlarni, farzandlar psixologiyasini shakllantirishda onalar dunyoqarashining ahamiyatini va uning ta’sirini yorituvchi psixologik, pedagogik va jamiyatshunoslik nazariyalarini chuqurroq tushuntirish uchun muhim. Ushbu natija, bu aloqani yaxshilash yo‘llarini topishga yordam beradi. Bu natijalar, onalar va ularning farzandlari orasidagi munosabatlarni, onalar dunyoqarashini, farzand psixologiyasini shakllantirish va bu aloqalarni yaxshilash, shuningdek, onalarning o‘z dunyoqarashini o‘zgartirishning samaradorligini aniqlovchi ilmiy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Tadqiqot davomida uchta asosiy muammo duch keldi: birinchi, onalar dunyoqarashining farzandlar psixologik rivojlanishiga ta’sirini o‘lchashning qiyinligi; ikkinchisi, farzandlar psixologiyasini o‘zgartirishning onalar dunyoqarashiga ta’sirini o‘lchashning qiyinligi; uchinchisi, onalar va ularning farzandlarining orasidagi aloqalarni o‘zgartirishning onalar dunyoqarashiga ta’sirini o‘lchashning qiyinligi.

Bu muammolarni yengish uchun, onalar dunyoqarashini va ularning farzandlariga ta’sirini aniqlovchi ko‘proq ilmiy-uslubiy usullarni ishlatish, farzandlar psixologiyasini o‘zgartirishning onalar dunyoqarashiga ta’sirini aniqlovchi ko‘proq ilmiy-uslubiy usullarni ishlatish, onalar va ularning farzandlarining orasidagi aloqalarni o‘zgartirishning onalar dunyoqarashiga ta’sirini aniqlovchi ko‘proq ilmiy-uslubiy usullarni ishlatish zarur.

Boshqa tadqiqotlar asosan ota-onalar va farzandlar orasidagi munosabatlarni, farzandlar psixologiyasini va onalar dunyoqarashini bir-biriga aloqasiz holda yoki ikkala tomonning aloqasini faqat bir jihatdan o‘rganishga qaratilgan. Bu tadqiqotning ustunligi shundaki, u onalar dunyoqarashini, onalar va farzandlar orasidagi munosabatlarni, shuningdek, farzandlar psixologiyasini bir-biriga bog‘liq holda o‘rganadi. Biroq, bu tadqiqotning bir nechta kamchiliklari ham bor.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Birinchisi, bu tadqiqotning faqat bir guruhga - onalarga va ularning farzandlariga qaratilgan bo‘lishi. Bu esa, natijalarni boshqa guruhlarga nisbatan yoki boshqa sharoitlarda qo‘llash imkonlarini chegaralaydi.

Ikkinchisi, bu tadqiqotda onalar dunyoqarashini o‘zgartirishning samaradorligi aniqlovchilar soni juda kam.

Uchinchi kamchilik, tadqiqot uslubiyatining yaxshi, lekin aniq emasligi. Bu, xususan, natijalarni boshqa tadqiqotlar bilan solishtirishda muammo yaratadi.

Tadqiqot muammolarni aniqlovchi usullarni takomillashtirishga yordam beradi va onalar dunyoqarashini o‘zgartirishning farzandlarning psixologik rivojlanishiga qanday ta’sir qilayotganini aniqlovchi ilmiy-asosli yondashuvlar ishlab chiqishga imkon beradi. Tadqiqotning kamchiliklari esa natijalarni boshqa guruhlarga nisbatan yoki boshqa sharoitlarda qo‘llash imkonlarini chegaralaydi. Biroq, bu kamchiliklar tadqiqot uslubiyatining takomillashtirilishi orqali yengilishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Hasanov S. Xorazm ma’rifati-olam ko‘zgusi. -Toshkent: “O‘qituvchi”, 1996.-304 b
2. Eshmuradov O. Oila mustahkamligini ta’minlashning ijtimoiy-psixologik omillari mavzusidagi psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori dissertatsiyasi. 2022.-36-40 b
3. Ананев Б.Г. О проблемах современного человекознания. – М.: “Наука”, 1977. – 180.
4. Анисимов О.С. Акмеология и методология: проблемы психотехники и мыслетехники. – М.: РАГС, 1998. –72.
5. Salayeva M.S. O‘zbek oilalarida ota-ona va farzandlar o‘zaro munosabatlarining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. Psixologiya fan nom diss. – T.: 2005. – 15.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Alimardanova Ra‘no Narbayevna**, psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), [**Алимарданова Рано Нарбаевна,** доктор философии (PhD) по психологическим наукам], [**Ra‘no N. Alimardanova**, Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences]; manzil: O‘zbekiston, Termiz sh., A. Navoiy ko'chasi, 4B-uy [адрес: Узбекистан, ул. А.Навои,4Б, Термез], [address: Uzbekistan, 4B, A.Navoiy st., Termez city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

YETUKLIK YOSHDAGI ODAM SAVDOSI JINOYATI JABRLANUVCHILARINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

© M.B. Raximov[1]✉

[1]Urganch shahri bo‘yicha IIO FMB, Urganch, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada odam savdosi qurboni bo‘lgan insonlarning o‘ziga hos psixologik jihatlarining ilmiy nazariy hamda amaliy tavsifi keltirib o‘tilgan.

MAQSAD: Odam savdosi jinoyatidan jabrlangan insonning psixologik holatiga qanday ta'sir qilishi va jinoyat qurbonlarining umumiy xususiyatlarini tavsiflash haqida tushuncha berishdir. Bu jinoyat qurbonlari bilan qanday ishlashni va sodir bo'lgan voqea natijasida boshdan kechirishi mumkin bo'lgan jarohatni engishga yordam berishni tushunishga yordam beradi. Ish huquqni muhofaza qilish organlari, psixologlar, sotsiologlar va huquqbuzarliklarning oldini olish va jinoyat qurbonlariga yordam berish sohasida ishlaydigan barcha uchun foydali bo'lishi mumkin.

MATERIALLAR VA METODLAR: odam savdosi jinoyati jabrlanuvchilarining psixologik holatini tahlil qilish murakkab va ko‘p qirrali metodologik yondashuvlarni talab qiladi. Ayniqsa, yetuklik yoshidagi jabrlanuvchilarni tadqiq qilish ularning rivojlanish bosqichini, ruhiy holatini va jamiyatga qayta integratsiyalash imkoniyatlarini chuqur tahlil qilishni o‘z ichiga oladi. Ushbu tadqiqot jarayonida qo‘llanilgan metodlar jabrlanuvchilarni tushunish va ularga mos yordam ko‘rsatishning samaradorligini oshirishga qaratilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: odam savdosi jinoyati insonning nafaqat huquqlarini poymol qiladi, balki uning shaxsiyati, psixologiyasi va ijtimoiy hayotiga ham jiddiy zarar yetkazadi. Ayniqsa, yetuklik yoshidagi jabrlanuvchilar ushbu jinoyatning eng ko‘p ta’siriga uchragan guruhlar qatoriga kiradi. Ushbu davr – inson hayotida o‘ziga xos ruhiy va ijtimoiy yetuklik shakllanadigan bosqich bo‘lib, odam savdosining zararli oqibatlari ushbu jarayonni izdan chiqarishi mumkin.

XULOSA: odam savdosi jinoyati yetuklik yoshidagi jabrlanuvchilar uchun chuqur ruhiy va ijtimoiy iz qoldiruvchi muammo hisoblanadi. Ushbu davrda inson o‘zining shaxsiy, ijtimoiy va kasbiy hayotini barpo etishga intilarkan, jinoyat oqibatlari ularning rivojlanish jarayonini izdan chiqarib, psixologik barqarorlikka jiddiy zarar yetkazadi.

Kalit so'zlar: psixologiya, jinoyat qurboni, zaiflik, ijtimoiy mavqe, yosh, jins, ta'lim darajasi, yashash joyi, tashvish, xavf-xatar, o'zini o'zi qadrlash, hamdardlik, oldini olish, jinoyat qurbonlariga yordam.

Iqtibos uchun: Raximov M.B. Yetuklik yoshdagi odam savdosi jinoyati jabrlanuvchilarining psixologik xususiyatlari. // Inter education & global study. 2024. №10 B. 447-454

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЖЕРТВ ТОРГОВЛИ ЛЮДЬМИ В ВЗРОСЛОМ ВОЗРАСТЕ

© М.Б. Рахимов[1]✉
[1]ИИО ФМБ по городу Ургенч, Ургенч, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье представлено научное теоретическое и практическое описание специфических психологических аспектов людей, ставших жертвами торговли людьми.

ЦЕЛЬ: дать понимание того, как торговля людьми влияет на психологическое состояние жертвы, и описать общие характеристики жертв преступлений. Это поможет вам понять, как работать с жертвами преступлений, и помочь им справиться с травмой, которую они могут получить в результате произошедшего. Работа может быть полезна правоохранительным органам, психологам, социологам и всем, кто занимается предотвращением преступности и оказанием помощи жертвам преступлений.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ. анализ психологического состояния жертв торговли людьми требует сложных и многогранных методических подходов. В частности, исследование жертв зрелого возраста включает углубленный анализ стадии их развития, психического состояния и возможностей реинтеграции в общество. Методы, использованные в данном исследовании, направлены на повышение эффективности понимания пострадавших и оказания им соответствующей помощи.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: преступление торговли людьми не только нарушает права человека, но и серьезно вредит его личности, психологии и общественной жизни. Жертвы-подростки входят в число групп, наиболее пострадавших от этого преступления. Этот период является этапом в жизни человека, когда формируется специфическая психическая и социальная зрелость, а вредные последствия торговли людьми могут сорвать этот процесс.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: торговля людьми – это проблема, которая оставляет глубокий психологический и социальный шрам жертвам во взрослом возрасте. В этот период, когда человек стремится наладить свою личную, общественную и профессиональную жизнь, последствия преступности тормозят процесс его развития и серьезно нарушают психологическую устойчивость.

Ключевые слова: психология, жертва преступления, уязвимость, социальный статус, возраст, пол, уровень образования, место жительства, тревога, риск, самооценка, эмпатия, профилактика, поддержка жертвы преступления.

Для цитирования: Рахимов М.Б. Психологические характеристики жертв торговли людьми в взрослом возрасте. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 447-454.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF ADULT VICTIMS OF HUMAN TRAFFICKING

© Mukhammad B. Rakhimov[1]✉
[1]IIO FMB of the Urgench city, Urgench, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article presents a scientific theoretical and practical description of the specific psychological aspects of victims of human trafficking.

AIM: To provide an understanding of how human trafficking affects the psychological state of a person who has suffered from the crime of human trafficking and to describe the general characteristics of victims of crime. This will help to understand how to work with victims of crime and help them overcome the trauma they may experience as a result of the incident. The work can be useful for law enforcement agencies, psychologists, sociologists, and all those working in the field of crime prevention and assistance to victims of crime.

MATERIALS AND METHODS: the analysis of the psychological state of victims of human trafficking requires complex and multifaceted methodological approaches. In particular, the study of adult victims involves an in-depth analysis of their developmental stage, mental state, and opportunities for reintegration into society. The methods used in this research are aimed at understanding victims and increasing the effectiveness of providing them with appropriate assistance.

DISCUSSION AND CONCLUSIONS: the crime of human trafficking not only violates a person's rights, but also causes serious harm to his or her personality, psychology, and social life. In particular, victims of this crime are among the groups most affected by this crime. This period is a stage in a person's life when a specific psychological and social maturity is formed, and the harmful consequences of human trafficking can disrupt this process.

Conclusion: the crime of human trafficking is a problem that leaves a deep psychological and social imprint for victims of this crime. During this period, while a person strives to build his or her personal, social, and professional life, the consequences of the crime disrupt their development process and cause serious harm to psychological stability.

Keywords: psychology, crime victim, vulnerability, social status, age, gender, education level, place of residence, anxiety, risk, self-esteem, empathy, prevention, assistance to victims of crime.

For citation: Mukhammad B. Rakhimov. (2024) 'Psychological characteristics of adult victims of human trafficking', Inter education & global study, (10), pp. 447-454. (In Uzbek).

Ushbu ilmiy maqola Odam savdosi jinoyatidan jabrlangan insonning psixologik xususiyatini o'rganadi. Mualliflar odamni jinoiy hujumga nisbatan zaifroq qiladigan ichki va tashqi omillarni hisobga oladi. Ular jabrlanuvchilarning ijtimoiy mavqei, yoshi, jinsi, ta'lim

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

darajasi va yashash joyi kabi xususiyatlarini tahlil qiladi va bu omillarning bir-biri bilan o‘zaro ta’siri va jinoyat qurboni bo‘lish ehtimoliga qanday ta’sir qilishini aniqlaydi. Ushbu maqolaning maqsadi Odam savdosi jinoyatidan jabrlangan insonning psixologik holatiga qanday ta'sir qilishi va jinoyat qurbonlarining umumiy xususiyatlarini tavsiflash haqida tushuncha berishdir. Bu jinoyat qurbonlari bilan qanday ishlashni va sodir bo'lgan voqea natijasida boshdan kechirishi mumkin bo'lgan jarohatni yengishga yordam berishni tushunishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, mualliflar o'zlarining tadqiqotlari natijalarini umumlashtiradilar va olingan natijalarning mumkin bo'lgan qo'llanilishini muhokama qiladilar. Ish huquqni muhofaza qilish organlari, psixologlar, sotsiologlar va huquqbuzarliklarning oldini olish va jinoyat qurbonlariga yordam berish sohasida ishlayotgan har bir kishi uchun foydali bo'lishi mumkin.

Jinoyat qurbonlarini alohida toifadagi shaxslar sifatida o‘rganish XX asr o‘rtalarida boshlangan. Ushbu yo'nalishdagi birinchi muhim qadam 1965 yilda AQShda Jinoyatchilarni tergov qilish bo'yicha Milliy komissiyaning tashkil etilishi bo'ldi, bu esa o'z navbatida Milliy adliya institutining tashkil etilishiga olib keldi. Ushbu tadqiqotlar doirasida qurbonlarning xususiyatlari, ular duchor bo'ladigan jinoyat turlari va ularning adliya tizimi bilan o'zaro aloqasi kabi qurbonlikning turli jihatlari o'rganildi. Tadqiqotlar qurbonlikning boshqa ko‘plab jihatlarini, jumladan, xavf omillari, jinoyatning oldini olish yo‘llari va turli psixologik jihatlarni ham qamrab oldi.

1970-yillarda jinoyat qurbonlari adliya tizimining muhim elementi sifatida qabul qilina boshladi va jabrlanuvchilarning huquqlarini himoya qiluvchi ko'plab tashkilotlar paydo bo'ldi. Masalan, 1984 yilda AQShda “Jabrlanuvchilar taklifi to‘g‘risida”gi qonun qabul qilindi, u jabrlanuvchilarga tergov va sud jarayonining borishi to‘g‘risida ma’lumot olish, shuningdek, sudda ularning manfaatlarini himoya qilish huquqini kafolatladi. Hozirgi kunda dunyoning turli mamlakatlarida jinoyat qurbonlari bo‘yicha tadqiqotlar davom etmoqda va ularning natijalari jabrlanuvchilar huquqlarini himoya qilish va umuman jinoyatchilikka qarshi kurashishning yanada samarali tizimlarini yaratishda foydalanilmoqda.

Jinoyat qurboni bilan bog'liq ko'plab tushunchalar va nazariyalar mavjud bo'lib, ular psixologiya va kriminologiyada ushbu hodisani tushunishga ta'sir qiladi. Ulardan ba'zilari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Jabrlanuvchining stereotiplari nazariyasi - bu nazariya kim jinoyat qurboniga aylanishi mumkinligi haqida ma'lum stereotiplar mavjudligini tasdiqlaydi. Misol uchun, qurbonlar ko'pincha zaif holatda bo'lgan yoki ijtimoiy jihatdan past darajadagi odamlardir.

Jabrlanuvchining kompensatsiyasi nazariyasi - bu nazariyaga ko'ra, jinoyat qurbonlari ko'rgan zararlari uchun qoplanishi kerak. Kompensatsiya moddiy yordam, psixologik reabilitatsiyada yordam va hokazolarni o'z ichiga olishi mumkin.

Jinoyatga munosabat nazariyasi - bu nazariya jinoyat qurbonlari sodir bo'lgan voqealarga ma'lum munosabatda bo'lishini bildiradi. Reaktsiya zarba, qo'rquv, g'azab, shuningdek, xatti-harakatlar va hissiyotlarning o'zgarishini o'z ichiga olishi mumkin.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Ikkilamchi qurbonizatsiya nazariyasi - bu tushuncha jinoyat qurbonlarining qarindoshlari va do'stlarida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan travmatik ta'sirni tavsiflaydi. Ular jabrlanuvchining o'zi kabi hissiy reaktsiyalarni boshdan kechirishlari va bir xil qiyinchiliklarni boshdan kechirishlari mumkin.

Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash nazariyasi - bu nazariyaga ko'ra, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash jinoyat qurbonlariga sodir bo'lgan voqeadan keyin tiklanishiga yordam beradi. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash oila, do'stlar, psixologik yordam bo'yicha mutaxassislar va boshqalarni qo'llab-quvvatlashni o'z ichiga olishi mumkin. Bu nazariyalarning barchasi jinoyat qurbonlari sodir bo'layotgan voqealarni qanday qabul qilishlarini, qanday his-tuyg'ularni boshdan kechirishlarini va ularga reabilitatsiya va tiklanishda qanday yordam berish mumkinligini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Namuna tavsifi har qanday tadqiqotning, shu jumladan jinoyat qurbonlarini o'rganishning muhim qismidir. U tadqiqotga kim va qancha odam kiritilganligi haqidagi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Vakillik namunasini olish uchun uni hisobga olish kerak. yoshi, jinsi, irqi, ijtimoiy mavqei, yashash joyi va boshqalar kabi turli omillarni hisobga olish lozim.[1]

Global odam savdosi inson huquqlarining jiddiy buzilishi bo‘lib, inson qadr-qimmatini suiiste’mol qilishni o‘z ichiga oladi. U uyushgan jinoyatchilikning bir turi sifatida qonun ustuvorligining asosiy tamoyillari va jamiyatning demokratik standartlariga putur etkazadi. Fenomenning transmilliy tabiati muammoga milliy, mintaqaviy va xalqaro miqyosda jalb qilingan barcha institutlarning birlashgan sa'y-harakatlarini talab qiladi.

Odam savdosi jinoyatidan jabrlangan shaxsning psixologiyasi namoyon bo'ladigan vaziyatlarda jabrlanuvchining xatti-harakati qonuniy va noqonuniy xatti-harakatlarda namoyon bo'ladi.Ular hech qanday jinoyat sodir etishga ta'sir qila olmaydi, Lekin hal qiluvchi rol o'ynashi mumkin. Jabrlanuvchining turi o'zini turli yo'llar bilan namoyon qiladi: Bular hissiy beqarorlik, itoatkorlikka intilish, muloqotdagi qiyinchiliklar, his-tuyg'ularni noto'g'ri idrok etish va hokazolarda namoyon bo'ladi. Agar odamlar hayot uchun xavfli daqiqalarga noto'g'ri munosabatda bo'lishsa, ular muammoga duch kelishlari mumkin.

O'zaro munosabatlarda, sodir etilgan zo'ravonlik holatlarining yarmida jabrlanuvchi – o‘zidan o‘zi jabrlanib qolmaydi. Balki o'zaro aloqada bo'lgan odamlarning aybidir. Bunda Inson omili katta rol o'ynaydi. Ba'zi odamlar ko'proq zaif, boshqalari kamroq, ammo zo'ravonlik jinoyatlarining aksariyatida jabrlanuvchining harakatlari tajovuzning sababi bo'ladi.

Bunda jabrlanuvchining xulq-atvori psixologiyasi shunday bo‘ladiki, potentsial jabrlanuvchi tajovuz va zo‘ravonlikka moyil bo‘ladi. Har bir jabrlanuvchi beqaror. Muammolar shaxsning psixologik va ijtimoiy (va ehtimol fiziologik) xususiyatlarida paydo bo'ladi. Ammo jabrlanuvchilik sindromi turli yo'llar bilan namoyon bo'ladi.[2]

Odam savdosi jinoyatida jabrlanuvchining psixologik xususiyatini tahlil qilish qanday psixologik va xulq-atvor omillari jinoyat qurboni bo'lish xavfini oshirishini tushunishga yordam beradi. Bu jinoyatlarning oldini olish va jabrlanuvchilarni himoya qilish choralarini ishlab chiqishda yordam beradi. Jabrlanuvchilikka psixologik omillarning ta'siri zamonaviy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

kriminologiya va psixologiyaning eng ko'p o'rganilayotgan masalalaridan biridir. Jinoyat qurboni bo'lish xavfiga ta'sir ko'rsatadigan ko'plab psixologik omillar mavjud. Ushbu omillardan biri jabrlanuvchining psixologik portretidir. Shaxsiy xususiyatlar, masalan, o'z-o'zini hurmat qilish darajasi, hissiy barqarorlik va moslashish qobiliyati qurbonlik darajasini oshirishi yoki kamaytirishi mumkin. Jabrlanuvchining hayotiy tajribasi ham muhim psixologik omil hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ilgari jinoyat qurboni bo'lgan odamlar yana qurbon bo'lish ehtimoli ko'proq. Bundan tashqari, bolalik davrida yoki oila davrasida zo'ravonlikni boshdan kechirgan odamlar ham xavf ostida. Muhim omillardan biri ham ijtimoiy maqomdir. Masalan, daromadi past, ijtimoiy mavqei past odamlar jinoyat qurboniga aylanish ehtimoli ko‘proq. Shuningdek, qurbon bo'lish xavfi atrof-muhitning holati, masalan, aholi zichligi va yashash joyining ijtimoiy tuzilishiga ta'sir qiladi. Ayrim ijtimoiy guruhlar, masalan, kambag'al mamlakatlardan kelgan muhojirlar va muhojirlar ham jinoyat qurboniga aylanish ehtimoli ko'proq.

Bu omillardan kelib chiqib, jinoyat qurboniga aylanish xavfida psixologik omillarning ahamiyati katta, degan xulosaga kelish mumkin. Ushbu omillarni tushunish jinoyatning oldini olish va potentsial qurbonlarni himoya qilish uchun yanada samarali choralarni ishlab chiqishga yordam beradi. Jinoyat qurbonlari bilan ishlash huquq va psixologiya sohasidagi mutaxassislardan ma'lum mahorat va bilimlarni talab qiladi. Jinoyat qurbonlari bilan ishlash bo'yicha ba'zi amaliy tavsiyalar: Qo'llab-quvvatlash va hissiy yordam. Jinoyat qurbonlari ko'pincha shok, xavotir va qo'rquvni boshdan kechirishadi. Ularga hissiy yordam ko'rsatish va sodir bo'lgan voqealarga hissiy reaktsiyalarni bartaraf etishda yordam berish muhimdir.

Men nima qilganim haqida ma'lumot. Jinoyat qurbonlari o'z huquqlarini va yuridik yordam olish imkoniyatlarini bilishlari kerak. Mutaxassislar jabrlanuvchilarga ularning huquqlari, mavjud himoya choralari va kompensatsiya olish imkoniyatlari to'g'risida to'liq ma'lumot berishlari shart. Tibbiy yordam olishda yordam. Jinoyat qurbonlari ham jismoniy, ham ruhiy tibbiy yordamga muhtoj bo'lishi mumkin. Mutaxassislar o'zlariga ko'rsatiladigan tibbiy xizmatlar haqida ma'lumot berishlari va jabrlanganlarga tibbiy yordam olishda yordam berishlari kerak. Himoya rejasini ishlab chiqish. Jinoyat qurbonlari kelajakda xavf ostida qolishlari mumkin. Mutaxassislar ularga takroriy qurbonlarning oldini olishga yordam beradigan himoya rejasini ishlab chiqishda yordam berishlari kerak.

Qabul qilingan kompensatsiyalarda yordam. Jinoyat qurbonlari jinoyat natijasida yetkazilgan moddiy va ma’naviy zararni qoplash huquqiga ega. Mutaxassislar jabrlanuvchilarga tovon va tovon puli olishda yordam berishlari kerak. Huquqni muhofaza qilish organlari bilan aloqada yordam berish. Jinoyat qurbonlari huquqni muhofaza qilish organlari bilan muloqot qilishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Mutaxassislar ularga tartiblarni tushunishga yordam berishlari va huquqni muhofaza qilish organlari bilan muloqot qilishda yordam berishlari kerak. Psixologik yordam imkoniyatlari haqida ma'lumot berish. Jinoyat qurbonlari jarohat olishlari va psixologik yordamga muhtoj bo'lishlari mumkin.

Mutaxassislar jabrlanuvchilarni travma oqibatlarini bartaraf etishga qaratilgan mavjud yordam va davolash dasturlari haqida xabardor qilishlari kerak. Trening xavfsizlikni qurbon

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

qiladi. Jinoyat qurbonlari o'zlarini zaif va himoyasiz his qilishlari mumkin. Mutaxassislar ularga qayta qurbon bo'lish xavfini kamaytirish uchun xavfsizlik va o'zini himoya qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berishlari kerak. Individual yondashuv. Har bir jabrlanuvchi o'ziga xosdir va individual yondashuvni talab qiladi. Mutaxassislar yordam va yordam ko'rsatishda har bir jabrlanuvchining individual ehtiyojlari va o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olishlari kerak. Boshqa mutaxassislar bilan hamkorlik. Jinoyat qurbonlari bilan ishlash advokatlar, tibbiyot mutaxassislari va ijtimoiy xodimlar kabi boshqa mutaxassislar bilan hamkorlik qilishni talab qiladi. Mutaxassislar jinoyat qurbonlariga har tomonlama yordam ko‘rsatish uchun jamoa bo‘lib ishlay olishi va boshqa mutaxassislar bilan hamkorlik qila olishi kerak.

Ushbu maqolada adabiyotlar tahlili va tadqiqotlari asosida jinoyat qurbonlarining psixologik xususiyatlari tahlil qilingan. Jinoyat qurbonining psixologik portretini o'rganish qurbonlik jarayonini yaxshiroq tushunishga, yordam va qo'llab-quvvatlashning samarali choralarini ishlab chiqishga imkon beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, jinoyat qurbonlari ko'pincha tashvish, stress, ruhiy tushkunlik va travmadan keyingi stress buzilishi darajasini boshdan kechirishadi.

Shuningdek, qurbonlikka yosh, jins, jinoyat turi, yashash joyi va madaniy xususiyatlar kabi omillar ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Shuni ta'kidlash kerakki, jinoyat qurbonlariga yordam va qo'llab-quvvatlash stressni kamaytirish va jinoyat oqibatlarini engishga yordam berish uchun imkon qadar tezroq ko'rsatilishi kerak. Buning uchun samarali qo'llab-quvvatlash va davolash dasturlarini ishlab chiqish, jabrlanuvchilarni xavfsizlik va o'zini o'zi himoya qilishni o'rgatish va boshqa mutaxassislar, masalan, advokatlar va tibbiyot mutaxassislari bilan hamkorlik qilish kerak. Umuman olganda, jinoyat qurbonining psixologik portretini o‘rganish jabrdiydalikni o‘rganishning muhim yo‘nalishi bo‘lib, jinoyatlar bilan bog‘liq jarayonlarni chuqurroq anglash, jabrlanganlarga yordam va qo‘llab-quvvatlashning samarali choralarini ishlab chiqishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. M. Sh. Maxtaev. “Криминалистическое обеспечение предупреждения преступлений (правонарушений)”. Yurayt nashriyoti, Moskva 2023. - 229 b.
2. Д.Ю.Goncharov. “Jinoyatchilikka qarshi kurash bo'yicha qonunchilik: tarmoqlararo munosabatlar” "Yurayt" nashriyoti, Moskva . 2023. - 285 б.
3. Dilbar ABDULLAYEVNA. (2024). THE NEED FOR SOCIAL-PSYCHOLOGICAL STUDY OF THE PSYCHOEMOTIONAL STATES OF ADOLESCENTS WITH SOMATIC DISEASES. News of the NUUz, 1(1.1.1), 215-219. https://doi.org/10.69617/uzmu.v1i1.1.1.741
4. Уразбаева, Д. А. (2023). ОНКОЛОГИК БЕМОРЛАР ИЖТИМОИЙ-ПСИХОЛОГИК ҲОЛАТИНИ ТАДҚИҚ ҚИЛИШ ХУСУСИЯТЛАРИ. НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ “MA'MUN SCIENCE”, 1(1).
5. Urazbaeva, D. (2023). PSIXOSOMATIK KASALLIKLARDA BEMORLAR BILAN PSIXOLOGIK TADBIRLAR OLIB BORISH ZARURATI. TISU ilmiy tadqiqotlari xabarnomasi, 1(2), 189-192.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

6. Urazbaeva, D. A. (2020). Specific peculiarities of conducting psychological actions with oncology patients. International Journal of Current Research and Review, 12(16), 126-129.
7. Urazbaeva, D. (2024). TIBBIYOT SOHASIDA PSIXOLOGIK XIZMATNI TASHKIL QILISH ZARURATI. Молодые ученые, 2(6), 39-42.
8. ABDULLAYEVNA, D. (2024). JAMIYATDA AYOLLARNING KASBIY PSIXOLOGIK RIVOJLANISHI MASALALARI. News of UzMU journal, 1(1.2), 226-230.
9. Urazbayeva, D. (2023). OSHQOZON YARASI VA O 'N IKKI BARMOQLI ICHAK YARASI TASHXISLI BEMORLAR PSIXOEMOTSIONAL HOLATLARINI TADQIQ QILISH XUSUSIYATLARI. O'ZBEKISTON OLIMLARINING ILMIY-AMALIY TADQIQOTLARI, 2(3), 47-50.
10. Abdullayevna, U. D. (2022). ONKOLOGIK BEMORLAR PSIXOEMOTSIONAL HOLARLARINI DIAGNOSTIKA QILISHNING O 'ZIGA XOSLIGI. O'ZBEKISTON OLIMLARINING ILMIY-AMALIY TADQIQOTLARI, 1(3), 43-47.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Raximov Muxammad Baxtiyarovich,** Urganch shahri bo'yicha IIO FMB boshlig'i mayor, [**Рахимов Мухаммад Бахтиярович,** начальник ИИО ФМБ по городу Ургенч, майор], [**Mukhammad B. Rakhimov,** Major, Head of the Federal Bureau of Investigation for the city of Urgench]; manzil: O'zbekiston, Urganch sh., Tinchlik ko'chasi, 18-uy [адрес: Узбекистан, Ургенч, ул.Тинчлик, 18], [address: Uzbekistan, 18, Tinchlik st., Urgench city] E-mail: muha9090muxa@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10(1)

Original paper

MAQOM XONANDALIGIDA AYOL IJROCHILARNING KIRIB KELISHI HAMDA AYOLLAR IJROSINING AHAMIYATI

© D.Abduazimova[1]✉
[1]O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada maqom xonandaligida ayol ijrochilarning kirib kelishi va ularning ijrosidagi o'ziga xosliklar ko'rib chiqiladi. Ayollar ijrosining madaniyatimiz rivojidagi ahamiyati hamda bu jarayonning jamiyat hayotiga ta'siri yoritib beriladi. Tadqiqot doirasida ayol ijrochilarning o'ziga xos vokal va musiqiy uslublari tahlil qilinadi.

MAQSAD: Maqolaning asosiy maqsadi - maqom san'atida ayol ijrochilarning kirib kelishi, ularning ijrochilikdagi o'ziga xosliklarini aniqlash va ayol ijrosining ahamiyatini yoritishdir. Shuningdek, ayollar tomonidan ijro etilgan maqomlarning jamiyatdagi estetik va ijtimoiy ta'siri tahlil qilinadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: O'zbekistonning boy madaniy merosi hisoblangan maqom san'ati ko'p asrlik tarixga ega bo'lib, unda erkak ijrochilar bilan bir qatorda ayol ijrochilarning ham hissasi muhimdir. Ushbu maqola orqali ayollar ijrosining maqom san'atida qanday o'rin tutishi va uning jamiyatdagi o'rni o'rganiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Maqom san'atida ayollar ishtiroki tarixiy jarayonlar natijasida shakllangan bo'lib, XX asrning o'rtalariga kelib bu jarayon yangi bosqichga ko'tarildi.Ayollar ijrosida lirizm va nazokatning ustunligi ularni erkak ijrochilardan ajratib turadi. Bu holat maqomning mazmunan boyishiga xizmat qiladi. Ayol ijrochilar maqom san'atiga yangi ruh bag'ishlab, milliy musiqa merosimizni xalqaro miqyosda targ'ib qilishda muhim rol o'ynagan.

XULOSA: maqom xonandaligida ayol ijrochilarning kirib kelishi nafaqat musiqiy merosimizni boyitgan, balki jamiyatning madaniy hayotiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatgan. Ayol ijrochilar o'z ijodi bilan yosh avlodni estetik tarbiyalashda, milliy o'zlikni anglashda muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda.

Kalit so'zlar: maqom san'ati, ayol ijrochilar, musiqiy meros, madaniy ta'sir, estetik tarbiya.

Iqtibos uchun: Abduazimova D. Maqom xonandaligida ayol ijrochilarning kirib kelishi hamda ayollar ijrosining ahamiyati. // Inter education & global study. 2024. №10(1). B.455-460.

ВХОД ЖЕНЩИН-ИСПОЛНИТЕЛЕЙ И ЗНАЧЕНИЕ ЖЕНСКОГО ИСПОЛНЕНИЯ В СТАТУСНОМ ПЕНИИ

© Д. Абдуазимова[1]✉
[1]Узбекский государственный институт искусства и культуры, Ташкент, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10(1)

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматривается вхождение исполнительниц в статусное пение и особенности их выступления. Будет подчеркнута важность женского творчества в развитии нашей культуры и влияние этого процесса на жизнь общества. В рамках исследования анализируются уникальные вокально-музыкальные стили исполнительниц.

ЦЕЛЬ: основная цель статьи – вхождение женщин-исполнительниц в статусное искусство, определить их особенности в исполнительстве и пролить свет на значение женского исполнительства. Также анализируется эстетическое и социальное влияние статуса женщины в обществе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: макомное искусство, считающееся богатым культурным наследием Узбекистана, имеет многовековую историю, в которой важен вклад как исполнительниц, так и исполнителей-мужчин. В данной статье исследуется место женского перформанса в статусном искусстве и его место в обществе.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: участие женщин в искусстве макама сформировалось в результате исторических процессов и к середине XX века этот процесс вышел на новый уровень. Преобладание лиризма и женственности в женском исполнении отличает их от исполнителей-мужчин. Это условие служит обогащению статуса. Женщины-исполнители сыграли жизненно важную роль в продвижении нашего национального музыкального наследия на международном уровне, привнося новый дух в искусство статуса.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: париобщение певиц к пению макама не только обогатило наше музыкальное наследие, но и оказало положительное влияние на культурную жизнь общества. Женщины-исполнительницы своим творчеством служат важным инструментом эстетического воспитания молодого поколения, реализации национальной идентичности.

Ключевые слова: статусное искусство, исполнительницы, музыкальное наследие, культурное влияние, эстетическое воспитание.

Для цитирования: Абдуазимова Д. Вход женщин-исполнителей и значение женского исполнения в статусном пении. // Inter education & global study. 2024. №9(1). С. 455-460.

THE ENTERPRISES OF FEMALE PERFORMERS IN MAQOM SINGING AND THE IMPORTANCE OF WOMEN'S PERFORMANCE

© Dilorom Abduazimova[1]✉
[1]Uzbek State Institute of Arts and Culture, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article examines the emergence of female performers in maqom singing and the specifics of their performance. The importance of women's performance in the development of our culture and the impact of this process on the life

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10(1)

of society are highlighted. The study analyzes the unique vocal and musical styles of female performers.

AIM: the main purpose of the article is to identify the emergence of female performers in maqom art, identify their specifics in performance, and highlight the importance of female performance. The aesthetic and social impact of maqoms performed by women in society is also analyzed.

MATERIALS AND METHODS: maqom art, which is considered a rich cultural heritage of Uzbekistan, has a centuries-old history, in which, along with male performers, female performers also play an important role. This article examines the place of women's performance in maqom art and its role in society.

DISCUSSION AND RESULTS: the participation of women in the art of maqom was formed as a result of historical processes, and by the middle of the 20th century this process reached a new level. The predominance of lyricism and femininity in women's performance distinguishes them from male performers. This situation serves to enrich the content of the maqom. Female performers have given a new spirit to the art of maqom and played an important role in promoting our national musical heritage internationally.

CONCLUSION: The entry of female performers into maqom singing has not only enriched our musical heritage, but also had a positive impact on the cultural life of society. Female performers serve as an important tool in the aesthetic education of the younger generation and in the understanding of national identity with their work.

Keywords: maqom art, female performers, musical heritage, cultural influence, aesthetic education.

For citation: Dilorom Abduazimova. (2024) 'The enterprises of female performers in maqom singing and the importance of women's performance', Inter education & global study, (10(1)), pp. 455-460. (In Uzbek).

Barchamizki ma'lumki, maqomlar o'tmish bastakorlik ijodiyoti mahsuli bo'lib, asrlar davomida ustoz-shogird an'anasi orqali bizni zamonamizgacha yetib kelgan. Maqomlar cholg'u va aytim yo'lini o'z ichiga oladi. O'zbek maqomlarini ashula ijrochiligisiz tasavvur etib bo'lmaydi. Maqom ijrochiligida ayol ovozlarining kirib kelishi maqomda o'ziga xos yangilik, erkak ijrochilarga anchagina yengillik bergan bo'lsa, maqom ijrochiligida asarning jozibasini, uning ahamiyatini yanada oshirdi deb aytish mumkin.

Qadimdan ayollar ijrochiligi yuqori baholangan. Tegishli adabiyotlarda keltirilishicha Sosoniylar davlatida (tahminan 568-625-yillarda) ayollar san'ati rivojlangan. Ayniqsa, saroy raqqosalari, hofizalari to'g'risida tarixiy manbalar bizga ma'lumot berganlar.

Jumladan, Ozodvar Changiy (592-649) nomi bilan mashhur bo'lgan bu ayol Sosoniylar musiqa madaniyatining rivojlanishiga katta hissa qo'shib, ayollardan iborat bo'lgan musiqa dastasini tashkil etgan. Daniyalik musiqashunos A.Kristensen o'z asarida shunday yozadi; "Sosoniylar saroyida jamoa orasida ayollardan iborat musiqachilar dastasi (ansambl) alohida o'ringa ega edi va Xisrav Parvez II ayollar san'atiga yuqori baho bergan".[6, B.13;]

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10(1)

Ayollar san‘ati, ayniqsa, Ozodvar Changiy to‘g‘risida A.Firdavsiyning “Shohnoma” asarida ko‘plab ma‘lumotlar keltirilgan. Keyingi davr musiqashunosligida ham ayollar ijrochiligi mavjud bo‘lgani haqidagi ma‘lumot va ushbu jarayon muhrlangan suratlar bizgacha yetib kelgan. Ana shu kabi suratlardan biri Xiva xonligi poytaxti Xorazmda 1896 yili Rossiyalik sayohatchi Voljinskiy tomonidan olingan. Suratda hashamatli bir xonada besh qiz qo‘llarida dutor, doira, she’rlar bitilgan kitob va gullar ushlab turganlari ko‘zga tashlanadi. Ularning ust-boshlaridan professional san’atkor ekanliklari haqida xulosa qilishimiz mumkin. Ular to‘y marosimi yoki so‘fiy anjumanida ayollar davrasida o‘z mahoratini namoyish qilganliklarini tahmin qilishimiz mumkin.

Abdulla Qodiriyning “O‘tgan kunlar” romanida ham Marg‘ilondagi ayollar gashtagida dutorchi qizlar musiqa ijro etishgani sahnasi bor. Shu bilan birgalikda Cho‘lponning “Kecha va Kunduz” asarining ayol qahramonlari Qumri, Zebi va boshqalar dutor chalib, qo‘shiq ijro etganlari va raqsga tushganlari aks ettirilgan sahnalari mavjud. Ular qo‘shni qishloqqa yo‘l olar ekanlar, ot qo‘shilgan aravadagi sayohatlari mobaynida dutor chalib, qo‘shiq kuylab borganlar.

Ayollar ijrochiligi qadim zamonlardan mavjud ekanligi barchaga ayon. Qadim zamonlardan buyon ayollar davrasida ijro etilib kelinayotgan yallalar, xalfalar ijodida namoyon bo‘lgani bunga yorqin misoldir. Ammo maqom ijrochiligida ayol ijrolarining qo‘shilishi dastlabki maqom ansambli faoliyati bilan bog‘liqdir.

Maqomning dastlabki zabardast xofizalari bo‘lmish Berta Davidova, Kommuna Ismoilova, Hadiya Yusupovalarning maqom ijrochiligida ayol xonandalar ijodini boshlab bergani ijrochilikda o‘ziga xos uslubni yaratdi.

1959-yilda O‘zbekiston teleradiosi qoshida Maqom ansamblining tashkil etildi va ushbu ansamblga 1989-yilda Yunus Rajabiy nomi berildi. Yunus Rajabiy xalq orasida sochilib yotgan maqom durdonalarini bir jild ostida sahifalab akademik bo‘lgan bo‘lsa, o‘zi tashkil qilgan ansambl doirasida eng buyuk san’atkorlarni tarbiyalab yetishtirdi. Bular mohir sozandalar, o‘xshashi yo‘q xofiz va xofizalar, sermahsul bastakorlar silsilasi edi. Bastakorlikda dong‘i ketgan Faxriddin Sodiqov, tanbur maktabining qiroli Turg‘un Alimatov, maqom ijrochiligida o‘zining sayqallangan ovozi bilan ajralib turuvchi Berta Davidova, Kommuna Ismoilova, Hadiya Yusupova, O.Alimaxsumov, I.Ikromov, E.Lutfullayev singari yana bir qancha san’at gavharlarini jiloladi.

Shuni ham aytish joizki, maqom ijrochiligida ayol xonandalarining kirib kelishi va yuzaga chiqishida aynan ushbu maqom ansamblining hissasi beqiyos. Maqom ijrochiligida o‘zining ijro yo‘lini, uslubini yarata olgan, ahamiyati salmoqli xonandalar Berta Davidova, Kommuna Ismoilova, Hadiya Yusupova shular jumlasidandir.

Ushbu ma’lumotlarga tayanib, shuni aytish mumkinki, ayollar ijrosi maqom ijrochiligida muhim ahamiyat kasb etadi. Negaki, maqom asarlarining hajmi 2-2,5 oktavani tashkil etadi. Maqom ijrochiligiga ayol ovozlarining qo‘shilishi erkak xonandalarga ancha yengillik berdi, asarning saviyasini yanada oshirdi, ijroga nafislik va joziba bag‘ishladi. Yaratgan tabiatan barcha narsalarni juft yaratdi. Ushbu misolni kundalik hayotimizning deyarli barcha jabhalarida uchratamiz. Shu bilan birgalikda maqom ijrochiligida ham ayol xonandalarning ansambl tarkibiga qo‘shilishi, birgalikda

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10(1)

maqom namunalarini maromiga yetkazib go‘zal ijro talqinini yaratishi ham ushbu fikrimizning yana bir bor isboti. Maqomlarimizni bizgacha mukammal talqinda yetib kelishida nafaqat erkak xonandalar, balki ayol xonandalarning ham xizmatlari beqiyosdir.

Maqom ijrochilikda xonanda Berta Davidovaning ijrosining ahamiyati shundaki, o‘zining yuqori diapazonli, jarangdor kuvrak ovozi bilan ansambl ijrosiga yanada joziba bag‘ishlagan. Xonanda ovozining jarangdorligi, tiniqligi, ovoz tembrining kuchi va go‘zalligi, xonanda ovozidagi dard va faqatgina Berta Davidovaga xos yovvoyi pardalar ijrosi ushbu xonanda ijro uslubini boshqa xonandalar ijro uslubidan farqlab turadigan jihatdir. Yana shuni ham aytib o‘tishimiz kerakki, Berta Davidova maqom ijrochiligi tamoyillariga to‘la javob bera oladigan xofiiza deb bemalol ayta olamiz.

Berta Davidova bilan bir qatorda maqom ijrochiligining yana bir zabardast vakilasi bo‘lmish Kommuna Ismoilova ijrosining maqom ijrochiligidagi ahamiyati shundaki, o‘zining kuchli, jarangdor, to‘liq, quyuq va tik ovozi bilan maqom asarlarini yanada bezagan. O‘zining san’atga bo‘lgan beqiyos mehri bilan maqom ijrochiligida o‘zining “Kommunacha” yo‘lini yaratib ketgan xonandadir.

Ushbu tarovatli xonandalar qatorida maqom ijrochiligiga o‘zining hissasini qo‘shgan yana bir xonanda Hadiya Yusupovadir. Hadiya Yusupova ansamblga kelganida yosh bo‘lishiga qaramay, xonandalar Berta Davidova, Kommuna Ismoilovalar bilan bir qatorda murakkab mas‘uliyatni zimmasiga olib, maqom ijrochiligining zabardast hofizasi bo‘lib nom qoldirgan. Hadiya Yusupova ijrosining maqom ijrochiligidagi ahamiyati shundaki, ovozidagi dard, mungli ijrosi, ovozining tembr kuchi bilan maqom ijrolarida o‘zining ahamiyatga ega bo‘lgan.

Ushbu xofizalarsiz maqom ijrochiligini tasavvur qilib bo‘lmaydi. Uch xonandaning ham o‘ziga xos yo‘li, uslubi mavjud bo‘lib, hozirda xonanda sifatida shakllanib borayotgan yosh xonandalar ushbu ijrochilarga ergashib, taqlid qilib, ularning ijro uslublaridan andoza olib, ularni ayol ijrochilar sifatida namuna qilib kelmoqdalar.

Ushbu xonandalar maqom ijrochiligi yo‘lida uzoq yillar faol ijod qilib, ulkan muvaffaqiyatlarga erishib, xalq mehri va ehtiromiga sazovor bo‘lganlar. Bu muvaffaqiyatlar ortida albatta akademik Yunus Rajabiyning mehnatlari yotadi.

Albatta, ulardagi noyob iste’dod, mehnatsevarlik, maqsadga qunt va sabot bilan intilish, san‘atga muhabbat, vatanga sadoqat musiqa san‘atining maqom ijrochiligi yo‘nalishida eng yuqori cho‘qqilarni zabt etishga zamin bo‘ldi.

Ushbu hofizalarning ijrolari ijrochilik mezonlariga to‘la javob bergan va bundan keyin ham ayol ijrochilar uchun eng mukammal namuna bo‘lib qoladi.

Biz hozirgi zamon vakillari bizgacha ziyon-zahmatsiz holda yetib kelgan durdona ijro namunalarini asrab avaylashimiz, ularni yanada targ‘ib qilishimiz va shu bilan birgalikda zamon talabidan kelib chiqqan holda biz ham maqom ijrochiligi uchun o‘z hissamizni qo‘shishimiz lozim.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, maqom ijrochiligi haqiqatdan ham go‘zal va murakkab asl san‘at turidir. Ayollar ijrosining esa maqom ijrochiligida o‘ziga xos ahamiyati bor.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10(1)

Musiqa san‘ati ijrochiligida xonandalik o‘zgalariga qaraganda nisbatan keng qamrovli, ehtiroslarga boy, yetakchilik xususiyatiga ega yo‘nalishdir. Musiqaning mukammalligi, sehri, zabardastligi hamda ifodaviyligi xonanda talqinida to‘laqonli ifodalanishi muqarrar.

Ayollar ijrosi bilan esa har qanday san‘at yanada go‘zallashadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Bo‘riyeva K. An‘anaviy xonandalik (ayollar ovozlari uchun). – Toshkent 2008.
2. Isroilova H. An‘anaviy hofizlik san‘ati. – Toshkent: Voris-Nashriyot, 2007.
3. Jalilov A. Kommuna Ismoilova. – Toshkent: Musiqa, 2009.
4. Matyoqubov O. Maqomot. – Toshkent: Musiqa, 2004.
5. Matyakubov Sh. An‘anaviy ijrochilik san‘ati tarixi. – Toshkent: Musiqa, 2015.
6. Yuldasheva N., Raxmatova N. O‘zbek musiqa adabiyoti. – Toshkent 2016.
7. Yunusov R. Faxriddin Sodiqov. – Toshkent 2005.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Abaduazimova Dilorom** o’qituvchi, [**Абадуазимова Дилором,** преподаватель], [**Abaduazimova Dilorom,** teacher]; manzil: 100125, O'zbekiston, Shahar: Toshkent, Tuman: Mirzo-Ulug'bek, Yalang'och dahasi, 127A [адрес: 100125, Узбекистан, Город: Ташкент, Район: Мирзо-Улугбек, Ялангоч дахаси, 127A], [address: 100125, Uzbekistan, City: Tashkent, District: Mirzo-Ulug'bek, Yalang'och dahasi, 127A]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

MADANIY TADBIRLAR KONTEKSTIDA TALABALARNING SSENARIYNAVISLIK KO‘NIKMASINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

© N.E. Mamatqosimova[1]✉

[1]O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada madaniy tadbirlar kontekstida talabalarning ssenariynavislik ko‘nikmasini rivojlantirish masalalari tadqiq etilgan. Madaniy tadbirlar nazariyasi, madaniy tadbirlarni tashkil etish usullari yoritilgan.

MAQSAD: madaniy tadbirlarni tashkil etish orqali talabalarning ssenariy yozish qobiliyatini rivojlantirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida analiz, kreativ yondoshuv, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalarning samaradorligi pedagogic tajriba sinov jarayonida tasdiqlangan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: madaniy tadbirlar kontekstida talabalarning ssenariynavislik ko‘nikmasini rivojlantirish asosida ssenariy, madaniy tadbirlar nazariyasi tadqiq etildi. mavzuga oid adabiyotlar tahlil qilingan. Madaniy tadbirlar turlari va spetsifikasi o‘rganilgan. Madaniy tadbirlarni tashkil etish usullari, madaniy tadbirlar ssenariysini yaratish va shu asosda talabalarning ssenariynavislik ko‘nikmasini rivojlantirish yuzasidan tavsiyalar berilgan.

XULOSA: madaniy tadbirlarda pedagogik mahoratni qo‘llash katta samaralarga erishishga yo‘l ochadi. Aynan pedagogik fazilatlarni madaniy tadbirlarni tashkil etish jarayonlarida qo‘lash ham tadbirning salmog‘ini oshirishga xizmat qiladi. Tadbir tashkilotchisining ta’lim bilan tarbiya uyg‘unligiga erishishda uning pedagogik mahorati ham katta rol o‘ynaydi.

Kalit so‘zlar: ssenariy, ssenariynavis, drama, dramaturgiya, inssenirovka, adabiy asar, adabiyot.

Iqtibos uchun: Mamatqosimova N.E. Madaniy tadbirlar kontekstida talabalarning ssenariynavislik ko‘nikmasini rivojlantirish masalalari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.461-467.

ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ СЦЕНАРНО-СИСДЕРНЫХ НАВЫКОВ СТУДЕНТОВ В КОНТЕКСТЕ КУЛЬТУРНЫХ МЕРОПРИЯТИЙ

© Н.Э. Маматкасымова[1]✉

[1]Государственный институт искусства и культуры Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются вопросы развития сценарных навыков студентов в условиях культурных мероприятий. Объясняется теория культурных мероприятий, методы организации культурных мероприятий.

ЦЕЛЬ: развивать у учащихся умение писать сценарии путем организации культурно-массовых мероприятий.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования использовались такие методы, как анализ, творческий подход и наблюдение, а эффективность полученных результатов была подтверждена в ходе педагогического эксперимента.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: на основе развития сценарных навыков студентов в контексте культурных мероприятий исследована теория сценария и культурных мероприятий. Проанализирована литература по теме. Изучены виды и особенности культурных мероприятий. Были даны рекомендации по методам организации культурно-массовых мероприятий, созданию сценария культурно-массовых мероприятий и развитию на этой основе сценарных навыков студентов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Использование педагогических навыков в культурных мероприятиях открывает путь к достижению высоких результатов. Использование педагогических качеств в процессах организации культурно-массовых мероприятий также способствует увеличению веса мероприятия. Педагогическое мастерство организатора мероприятия играет большую роль в достижении гармонии между образованием и обучением.

Ключевые слова: сценарий, сценарист, драматургия, драматургия, постановка, литературное произведение, литература.

Для цитирования: Маматкасымова Н.Э. Вопросы развития сценарно-сисдерных навыков студентов в контексте культурных мероприятий. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 461-467.

ISSUES OF DEVELOPING STUDENTS' SCRIPTWRITING SKILLS IN THE CONTEXT OF CULTURAL EVENTS

© Nadira E. Mamatkasimova[1]✉
[1]Uzbek State Institute of Arts and Culture, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article studies the issues of developing students' scriptwriting skills in the context of cultural events. The theory of cultural events, methods of organizing cultural events are covered.

AIM: to develop students' scriptwriting skills through organizing cultural events.

MATERIALS AND METHODS: in the research process, methods such as analysis, creative approach, observation were used, and the effectiveness of the results obtained was confirmed in the process of pedagogical experimental testing.

DISCUSSION AND RESULTS: the theory of scriptwriting, cultural events was studied on the basis of developing students' scriptwriting skills in the context of cultural

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

events. Literature on the topic was analyzed. Types and specifications of cultural events were studied. Recommendations are given on the methods of organizing cultural events, creating a script for cultural events and, on this basis, developing students' scriptwriting skills.

CONCLUSION: the use of pedagogical skills in cultural events opens the way to achieving great results. It is precisely the use of pedagogical qualities in the processes of organizing cultural events that serves to increase the significance of the event. The pedagogical skills of the event organizer also play a major role in achieving the harmony of education and upbringing.

Keywords: script, scriptwriter, drama, dramaturgy, staging, literary work, literature.

For citation: Nadira E. Mamatkasimova. (2024) 'Animal symbolism in fine arts', Inter education & global study, (10), pp. 461-467. (In Uzbek).

Yangi O‘zbekistonda sog‘lom, bilimli va ma’naviy barkamol avlodni tarbiyalash [2] maqsadida ta’limiy va madaniy jabhalarni tizimli isloh qilish, ilmiy-tadqiqot va ijrochilik mahoratining yangi tizimini joriy qilish, davlat musiqali, drama hamda qo‘g‘irchoq teatrlarida yagona repertuar strategiyasi asosida g‘oyaviy, ma’naviy va badiiy jihatdan puxta yaratilgan sahna asarlarini namoyish etish, teatr va sirk san’ati ustalari tomonidan “ustoz-shogird” an’analari va mahorat maktablari asosida ta’lim berish tizimining yo‘lga qo‘yilishi [1] muhim vazifa sifatida belgilandi.

Bugungi davrda Yangi O‘zbekiston “Inson qadri ustuvor bo‘lgan jamiyat va xalqparvar davlat” degan muhim g‘oya negizida barpo etilmoqda. Muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev belgilab bergan bu ulug‘vor maqsad asosida xalqimiz yangidan-yangi islohotlarning haqiqiy muallifiga aylanib bormoqda.

Bu borada ma’naviy-madaniy islohotlar birlamchi bo‘lib, davlatimiz rahbari va hukumatimiz tomonidan amalga oshirilayotgan ishlarni aholining keng qatlamiga san’at vositalari orqali yetkazish samaraliroqdir. “Albatta, biz xalqimizning ma’naviy kamol topishida madaniyat namoyandalarining ulkan xizmatlari borligini doimo minnatdorlik bilan e’tirof etamiz. Yuksak ideallar yo‘lida fidoyilik ko‘rsatib yashash, o‘zligimizni anglash, g‘urur va iftixor, milliy manfaatlarimizni himoya qilish uchun bel bog‘lab maydonga chiqish – siz, ijod ahliga xos ezgu fazilat ekanini hammamiz yaxshi bilamiz va buni yuksak qadrlaymiz” [3].

Mamlakat taraqqiyoti va ravnaqi yo‘lida olib borilayotgan islohotlar Yangi O‘zbekiston fuqarolarining ma’naviy-madaniy rivojlanishiga asos bo‘lib, bevosita san’at va madaniyat taraqqiyotining huquqiy asoslari, xususan madaniy tadbirlar, bayram va tomoshalar, estrada shou dasturlari, teatrlashtirilgan konsertlarning barqarorligi va taraqqiyotini ta’minlash hamda takomillashtirishda o‘z ta’sirini o‘tkazib, madaniy tadbirlarning ijtimoiy hayotimizdagi ma’naviy ahamiyatini, shaxs tarbiyasidagi o‘rnini rivojlantirish va ommalashtirishga asos bo‘ladi. Madaniy tadbirlar jamiyat ma’naviy ko‘zgusi bo‘lib, unda millat va davlatning qudrati, ma’naviy boyligi, madaniy qadriyatlari mujassam bo‘ladi, badiiy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

vositalar orqali dunyoga tarannum etiladi. Madaniy tadbirlar dasturining badiiy saviyasini yuksak darajada ta'minlanishida ssenariy va uni tashkil etish alohida ahamiyat kasb etib, ssenariy tayyorlash va madaniy tadbirni tashkil etish o'ziga xos mahorat, bilim, malaka va ko'nikma talab etadi.

Madaniy-ommaviy tadbirlarni tashkil etish va o'tkazishda dramaturg va rejissyorning o'rni katta bo'lib, bu jarayon ham ijodiy, ham tashkiliy jarayonlardan iboratdir.

Bu borada tadqiqotchilar B.S.Sayfullayev, H.Muhammad, U.H.Qoraboyev, F.E.Ahmedov, V.Q.Rustamov, J.Dushamovlarning izlanishlari metodologik manba bo'lib, Respublikamizning turli hududlarida madaniy tadbirlarni tashkil etish jarayoni bilan shug'ullanib kelayotgan mutaxassislar fikrlari amaliy ko'nikma hosil qilishda xizmat qiladi.

Madaniy tadbirlarni tashkil etishdan asosiy maqsad – milliy va dunyo madaniyatlarining eng yaxshi namunalarini keng targ'ib qilish va ommalashtirish, o'sib kelayotgan avlodni, zamonaviy yoshlarni ma'naviy tarbiyalash, millatiga, tarixiga, insoniyatga bo'lgan hurmatni uyg'otish va saqlash, ma'naviy-ma'rifiy islohotlarda faol ishtirok etishdir. Zotan, xalqlarning o'ziga xosligi va betakrorligini saqlash, tarixan shakllangan qadimiy milliy madaniyatlar, san'at va xalq ijodiyoti, yuz yillar davomida tarkib topgan milliy an'ana va urf-odatlarning o'zaro yaqinlashuvi va bir-birini boyitishi uchun, dunyoda yashayotgan turli millat va elat vakillari o'rtasida o'zaro hurmat muhitini qaror toptirish [5, 3-4].

U.H.Qoraboyev madaniy tadbirlar yuzasidan quyidagicha fikr bildiradi: "Tadbirlarda keng qamrovli ishlar olib boriladi va ular kishilarning ishdan bo'sh vaqtida kerakli axborotlar berish, badiiy-estetik zavqlantirish, madaniy-ijodiy ishga jalb qilish hamda ularning mazmunli hordiq chiqarishlari uchun xizmat qiladi. Shuning uchun ham unga kengroq tushuncha va atama zarur bo'lmoqda. Ularni keng qamrovli "madaniy tadbirlar" deb atasa yaxshi bo'ladi. Kezi kelganda shuni aytish lozimki, "ommaviy tadbirlar", "badiiy tadbirlar" atamalariga ham murojaat kilish mumkin" [7, 123].

R.SH. Rustamova esa "Madaniy-ma'rifiy tadbirlar deganda aholini ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash, ularning madaniy saviyasini oshirish, bilimini o'stirish, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, bo'sh vaqtini, dam olishini ko'ngilli o'tkazish, ijtimoiy, madaniy va ma'naviy extiyojlarini qondirishga xizmat kiluvchi tadbirlar tushuniladi" [4, 12] – deb qayd etadi.

O'zbek tilining izohli lug'atida "tadbir" – biron ishni, maqsadni amalga oshirish, ro'yobga chiqarish vositasi – shuning uchun puxta o'ylab tuzilgan, ishlab chiqilgan amaliy choralar majmuidir, deyilgan. Madaniy tadbirlar to'g'risida shu soha olimlari turli fikr mulohazalarni aytib o'tganlar. Ular bu tushunchani badiiy ommaviy tadbirlar deb, yana boshqalar madaniy-ma'rifiy ishlar deb yuritganlar. Madaniy tadbirlar esa bu jarayonlarning barchasini o'zida qamrab oladigan ijodiy va tashkiliy jarayondir [6, 724].

Madaniy tadbirlarni kengroq ma'noda qo'llash maqsadga muvofiqdir. Ommaviy bayramlar, konsert dasturlari, tematik kechalar, turli mavzudagi musiqiy, badiiy, publitsistik, xoreografik kompozitsiya va h.k.lar, bog'lar, maydonlarda o'tkaziladigan turli janrlardagi tadbirlar umumiy nom bilan madaniy tadbir tushunchasiga teng boladi

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

[5, 12]. Bir so‘z bilan aytganda ijodiy, uslubiy jihatdan mukammal, puxta tayyorlangan, to‘g‘ri tashkil etilgan dasturlar madaniy tadbir desak to‘g‘ri bo‘ladi.

U.H.Qoraboyev tasnifiga ko‘ra madaniy bayramlarning (tadbirlarning) qamroviga qarab ularni shartli ravishda uch guruhga bo‘ladi.

Birinchi guruh – tabiat va mehnat faoliyati bilan bog‘liq bo‘lgan mavsumiy bayramlar;

Ikkinchi guruh – inson kamoloti, oila hayoti bilan bog‘liq bo‘lgan oilaviy marosim va tantanalar;

Uchinchi guruh – jamiyat ma’naviyati, e’tiqodlar bilan bog‘liq diniy bayramlar shular jumlasidandir [8, 72].

Madaniy tadbirlar yuzasidan tadqiqot olib borgan B.S.Sayfullayev va V.Q.Rustamov madaniy tadbirlarni quyidagi turlarga ajratadi va ularning spetsifik jihatlarini ta’riflaydi [5, 52]:

1. Turli janrlarda tashkil etilagan konsertlar va bayramlar
2. Davra suhbatlari
3. Mavzuli kechalar
4. Viktorina
5. Ko‘rik-tanlovlar
6. Debat
7. Badiiy-sport tomoshalari

Madaniy tadbirlar turlarining spetsifik jihatlari quyidagilardan iborat:

Turli janrlarda tashkil etilagan konsertlar va bayramlar **–** teatrlashtirilgan konsertlar va bayramlar murakkab ijodiy va tashkiliy jarayonlarni talab qiladigan turlaridan hisoblanadi. Bunda konsert va bayramlar ma’lum bir g‘oya, mazmun va voqeaning qizil chizig‘iga joylashtiriladi. Teatrlashtirilgan konsert va bayramlarning o‘ziga xosligi shundaki, bunda dastur teatr dramaturgiyasi qonuniyatlariga asoslangan holda tashkil etilishi lozim bo‘ladi.

Davra suhbatlari – rasmiy bo‘lmagan holatda, kichik auditoriyalarda, ma’lum bir mavzu atrofida suhbat tariqasida tashkil etiladi. Shunga ko‘ra madaniy tadbirning bu turida katta tayyorgarlik ko‘rishga unchalik ham hojat bo‘lmasa kerak. Sababi, bunda bir yoki ikki kishi asosan, o‘sha mavzu bo‘yicha qisqacha ma’lumot beradi (yoki ma’ruza qilishi ham mumkin) va undan keyin savol-javob tariqasida fikrlar almashinib, birgalikda xulosalar chiqariladi.

Mavzuli kechalar – jamiyat jamoa uchun ijtimoiy jihatdan muhim hisoblangan voqealarga, sanalarga bag‘ishlab o‘tkaziladi. Mamlakatimiz ijtimoiy, siyosiy madaniy hayotidagi kundalik voqea-hodisalarga, mehnatga bag‘ishlangan mavzuli kechalarni tashkil etish orqali insonlar ongiga ta’sir qilish va ularda salbiy oqibatlarga nisbatan qarshi tura olish immunitetni shakllantirish kabi vazifalar qo‘yilgan holda yondashish maqsadga muvofiqdir.

Viktorina – bilimlarning turli sohalariga oid savollarga og‘zaki yoki yozma ravishda javoblar berish tariqasida tashkil etiladigan o‘yinlar asosiga qurilgan tadbirlardan hisoblanadi. Viktorinalar bir-birlaridan savollar turi va murakkabligi, yurish ketma-ketligi,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

g‘oliblarni aniqlash va rag‘batlantirish tartibi bilan bog‘liq o‘yin qoidalariga ko‘ra farqlanadi. Viktorinalarda oldindan tayyorlangan savollar majmuidan ham foydalanish mumkin.

Ko‘rik-tanlovlar – madaniy tadbirlarning eng qiziqarli turlaridan hisoblanadi. Ko‘rik-tanlovlar asosan musobaqa shaklida tashkil etiladi. Bunday tadbirlarda tomonlarning bir-biri bilan turli mavzular bo‘yicha tortishuvlar, bahs-munozaralar, bellashuvlar orqali namoyon bo‘ladi. Bir so‘z bilan aytganda, ko‘rik-tanlovlar ham madaniy tadbirlarning eng zamonaviy ko‘rinishlaridan biri bo‘lib, tanlov ishtirokchilarini ham tomoshabinlarni ham tarbiyalaydi.

Debat – ikki tomonlarning dolzarb mavzular bo‘yicha oshkora fikr almashinuvi asosida maxsus tashkillashtiriladigan tadbir shakli. Bunda ishtirokchilar o‘zlarining haq ekanliklarini bir-birlariga emas, balki uchinchi tomonga tushuntirishliklari va isbotlashliklari nazarda tutiladi. Debatlarni aniq bir mavzu atrofidagi ikki yoki undan ortiq insonlar yoki guruhlar o‘rtasidagi ochiq tortishuvlar, fikr, mulohazalar, bahs-munozaralar asnosida tashkil etilishiga qaramay uning ahamiyatli jihatlari kengdir. Insonlar (tinglovchi, tomoshabin) muammolarni o‘rtada fikr yuritayotganlarning fikrlarini tahlil qilish asosida ko‘p narsalarni eslab qoladilar. Debatlar ko‘proq ilmiy mazmun olsagina ko‘proq samara beradi, ta’siri katta bo‘ladi.

Badiiy-sport tomoshalari – bu turdagi tadbirlarni tashkil etishdan maqsad **–** sog‘lom turmush tarzi, insonlar salomatligi, ularning ham ma’nan ham jismonan yetuk bo**‘l**ishlari, bir so‘z bilan aytganda **–** insonlarning bo‘sh vaqtlarini mazmunli o‘tkazish. Bunday tadbirlar asosan, musobaqa shaklida o‘tkaziladi. Unga teatrlashtirish usullarini qo**‘l**lash esa tadbirning badiiy jihatlarini yanada ko‘chaytirishga, faollashtirishga sabab bo**‘l**adi va natijada tomoshabin o‘zi kutmagan rohatbaxsh manzaralarga duch keladi, tomoshaga nisbatan faolligi oshib boradi [5, 52].

Madaniy tadbirlarni tashkil etishda avvalo, madaniy tadbir dramaturgiyasi ya’ni ssenariysi yaratiladi. Bu jarayon o‘ziga xos pedagogik jarayon bo‘lib, talabalarda turli mavzulardagi madaniy-ommaviy tadbirlarni tashkil etishning dramatik asosi bo‘lmish sssenariy yaratishning nazariy va amaliy asoslarini, madaniy-ommaviy tadbirlarni tashkillashtirishning amaliy va metodik jihatlarini o‘rgatish hamda ularni amaliyotda tatbiq etish, sahnalashtirish ishlarini amalga oshirish kabi nazariy va amaliy bilim va ko‘nikmalarni shakllantiradi.

Har qanday madaniy tadbir ijodiy va tashkiliy jarayonlarni o‘z ichiga oladi. Ijodiy ishlarga tadbirning ssenariy rejasini tuzish, ssenariysini yozish, sahnalashtirish, badiiy jamoalar bilan ishlash, tadbir o‘tadigan joyni bezash kabi ishlar kirsa, tashkiliy ishlarga esa ana shu ijodiy ishlarni amalga oshirish uchun qilinadigan barcha ishlar kiradi. Masalan, badiiy jamoalar bilan ishlash uchun mikrofonlar, texnik jihozlarni tayyorlash kabi vazifalar shular jumlasidandir. Yoki, sahnani bezash uchun rassom ijodiy nuqtayi nazardan yondashganda ham unga aynan duradgor kerak bo‘ladiki, u sahnani bezagi uchun kerakli jihoz yoki materiallardan foydalanadi, ya’ni sahna uchun kerakli figura, shakl va boshqalarni tayyorlab beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Har bir tadbir o‘zining xususiyati jihatidan pedagogik asosga ega. Chunki pedagogika ham asosan tarbiyaviy jarayonlarni boshqaradi. Insonlarga ta’sir qilish, bola tarbiyasi, ibrat, ma’naviy ozuqa, bilimli-ilmli bo‘lish, ustozlarga, kattalarga xurmat, kichiklarga izzat, mehr-oqibat va boshqa barcha shu kabi tushunchalarni pedagogika sohasida yanada chuqur o‘rganiladi.

Xulosa sifatida qayd etish lozimki, madaniy tadbirlarda pedagogik mahoratni qo‘llash katta samaralarga erishishga yo‘l ochadi. Aynan pedagogik fazilatlarni madaniy tadbirlarni tashkil etish jarayonlarida qo‘lash ham tadbirning salmog‘ini oshirishga xizmat qiladi. Tadbir tashkilotchisining ta’lim bilan tarbiya uyg‘unligiga erishishda uning pedagogik mahorati ham katta rol o‘ynaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 27-iyuldagi “Ma’muriy islohotlar doirasida madaniyat va turzim sohasida davlat boshqaruvini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-114-son farmoni. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 27.07.2023-y., 06/23/114/0527-son.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi “O‘zbekiston – 2030” strategiyasida”gi PF-158-son farmoni. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 06/23/158/0694-son. 12.09.2023-y.
3. Mirziyoyev Sh.M. Adabiyot va san’at, madaniyatni rivojlantirish – xalqimiz ma’naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir // O‘zbekiston ijodkor ziyolilari vakillari bilan uchrashuvdagi ma’ruzasi. Xalq so‘zi. 2017-yil 4-avgust.
4. Bekmatov A„ Rustamova R. Milliy g‘oya targ‘iboti va madaniy-ma’rifiy tadbirlar. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
5. Sayfullayev B.S., Rustamov V.K. Madaniy tadbirlarni tashkil etish mahorati. – Toshkent: «Fan va texnologiya», 2016.
6. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat milliy nashriyoti, 2006.
7. Qoraboyev U. Madaniy tadbirlar. – Toshkent: Toshkent kartografiya fabrikasi, 2003.
8. Qoraboyev U. O‘zbek xalqi bayramlari. – Toshkent: Sharq, 2002.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Nodira Eshquvatovna Mamatqosimova**, katta o‘qituvchi. [**Надира Эшкуватовна Маматкасымова**, старший преподаватель], [**Nadira E. Mamatkasimova**, senior teacehr], manzil: O‘zbekiston, Toshkent shahri, Mirzo Ulug‘bek tumani, Yalang‘ochh dahasi 127 A uy. [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, М.Улугбек р. Массив Ялангач, д. 127 А.], [address: Uzbekistan, Tashkent city, M.Ulugbek dst. Massiv Yalangach, 127 A]; e-mail: n.mamatkasimova@gmail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

MAQOM ASHULA YO‘LLARINING KOMPOZITSION VA LAD MASALALARI

© J.Sh. Sherimmatov[1]✉
[1]Y. Rajabiy nomidagi O‘zMMSI, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqomlar o‘zbek va tojik xalqlari musiqa merosining shox namunasi. Bugungi kunda maqomlarning amaliy, nazariy masalalarini chuqur o‘rganish, mazmun va mohiyatini anglash, turli tadqiqotlar olib borish dolzarb ahamiyatga ega. Maqomlarning tarkibiy tuzilishi, kompozitsion shakllanishi, parda-lad unsurlarining maqom usullari bilan birgalikda o‘zaro munosabati va muayyan turkum holiga kelishidagi o‘rni maqom asarida o‘ziga xos uslubini namoyon etadi.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning maqsadi maqomlarning ilmiy-nazariy jihatlarini tadqiq etish, tahlil qilish va amaliy tamoyillarini o‘rganish. SHuningdek, asosiy e’tibor maqomlarda parda-lad tuzilmalarining shakllanishi va maqom shakli qismlarining bo‘linishidagi ahamiyati maqomlar misolida tahlil qilinadi. Maqomlar, mumtoz musiqa namunalarini qay tarzda tahlil qilish usuli muammolarini aniqlashga qaratiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda maqomlarga oid ilmiy manbalar, maqolalar va shu mavzuga oid olimlarning fikrlari tahlili o‘tkaziladi. Materiallar maqomlar tarixi, maqomshunoslik, musiqa nazariyasi kabi turli sohalarga oid ilmiy ishlarni qamrab oladi. Usullar tadqiqotning asosiy mavzusi va natijalarini tasniflash, izohlash va umumiy xulosalash orqali ko‘rib chiqiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqotchi olimlar maqomlarning tarixiy rivojlanishi va musiqiy-nazariy tomonini muhim deya ta’kidlashadi. Maqom turkumlarining muayyan turkumi shakllanishida ustuvor ahamiyatga egaligi qayd etiladi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, maqomlarning shakl-kompozitsion va parda-lad tuzilmalari vositasida uning musiqiy tafakkuri rivojlanishida bosh mezonga aylanishi mumkin.

XULOSA: tadqiqot xulosasiga ko‘ra, maqomlar tafakkurining asosiy mazmuni ham amaliy, ham ilmiy-nazariy jihatlarining o‘zaro munosabatida namoyon bo‘ladi. Maqomlar nazariyasida aynan parda tuzilmalari hamda kompozitsion shakllanishini o‘rganishi va to‘laqonli tadqiq etish orqali maqomlarning estetikasi va ma’naviy mazmunini anglash orqali barkamol shaxs tarbiyalash imkoniyatlari oshib boradi.

Kalit so‘zlar: maqom, maqomlar nazariyasi, parda, shakl, turkumiylik, Shashmaqom, nasr, ashula, shoxparda, xat.

Iqtibos uchun: Sherimmatov J.Sh. Maqom ashula yo‘llarining kompozitsion va lad masalalari . // Inter education & global study. 2024. №10 B.468-475.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

КОМПОЗИЦИОННЫЕ И ЛАДОВЫЕ ВОПРОСЫ ПЕСЕННЫХ РАЗДЕЛОВ МАКОМА

© Ж.Ш. Шеримматов[1]✉
[1]УзНИМИ имена Ю. Ражабии, Тошкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: макомы - образец высокого музыкального наследия узбекского и таджикского народов. На сегодняшний день актуальное значение имеет углубленное изучение практических и теоретических вопросов макомов, понимание их содержания и сущности, проведение различных исследований. Структурное построение макомов, их композиционное формирование, взаимосвязь ладовых элементов с методами макома и их роль в формировании определенного цикла демонстрируют своеобразный стиль в произведении макома.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является исследование, анализ и изучение практических принципов научно-теоретических аспектов макомов. Также основное внимание уделяется анализу формирования ладовых структур в макомах и их значения в разделении частей формы макома на примере макомов. Исследование направлено на выявление проблем методологии анализа макомов и образцов классической музыки.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании анализируются научные источники, статьи и мнения ученых по данной теме. Материалы охватывают научные работы в различных областях, таких как история макомов, макомоведение, теория музыки. Методы рассматриваются путем классификации, интерпретации и обобщения основной темы и результатов исследования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: ученые-исследователи подчеркивают важность исторического развития и музыкально-теоретической стороны макомов. Отмечается, что циклы макомов имеют приоритетное значение в формировании определенного цикла. Анализ показывает, что формально-композиционные и ладово-звукорядные структуры макомов могут стать главным критерием в развитии музыкального мышления.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: согласно результатам исследования, основное содержание мышления макомов проявляется во взаимосвязи как практических, так и научно-теоретических аспектов. В теории макомов возможности воспитания гармонично развитой личности возрастают благодаря осмыслению эстетики и духовного содержания макомов путем изучения и всестороннего исследования ладовых структур и композиционного формирования.

Ключевые слова: маком, теория макомов, лад, форма, цикличность, Шашмаком, наср, ашула, шахпарда, хат.

Для цитирования: Шеримматов Ж.Ш. Композиционные и ладовые вопросы песенных разделов макома. // Inter education & global study. 2024. №10. С 468-475.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

COMPOSITIONAL AND LAD QUESTIONS OF MAKAM SINGING SECTIONS

© Juratbek Sh. Sherimmatov[1]✉
[1]UzNIMA named after Y. Rajabiy, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: maqoms are the crown jewels of the musical heritage of the Uzbek and Tajik peoples. Today, it is of paramount importance to deeply study the practical and theoretical aspects of maqoms, understand their content and essence, and conduct various research on them. The structural composition of maqoms, their compositional formation, the interaction of modal elements with maqom methods, and their role in forming a specific cycle reveal a unique style in maqom works.

AIM: the purpose of this study is to research, analyze, and examine the scientific and theoretical aspects of maqoms. The main focus is on analyzing the formation of modal structures in maqoms and their significance in the division of maqom form sections, using maqoms as examples. It aims to identify issues with the methods of analyzing maqoms and classical music samples.

MATERIALS AND METHODS: the study analyzes scientific sources, articles on maqams, and the opinions of scholars on this topic. The materials cover scientific works in various fields, such as the history of maqams, maqom studies, and music theory. The methods are considered by classifying, interpreting, and summarizing the main topic and results of the study.

DISCUSSIONS AND RESULTS: researchers emphasize the importance of the historical development and musical-theoretical aspect of maqams. It is noted that it is of paramount importance in the formation of a specific category of maqam cycles. Analysis shows that maqams can become the main criterion in the development of his musical thinking through form-compositional and parda-lad structures.

CONCLUSION: according to the research results, the main content of the thinking of makoms is manifested in the interconnection of both practical and scientific-theoretical aspects. In the theory of maqams, the possibilities of harmoniously developing personality are enhanced by understanding the aesthetics and spiritual content of maqams through the study and comprehensive research of poetic structures and compositional formation.

Key words: maqom, maqom theory, lad, form, cyclicity, Shashmaqom, nasr, song, shahparda, xat.

For citation: Juratbek Sh. Sherimmatov (2024) ‘Animal symbolism in fine arts’, Inter education & global study, (10), pp. 468-475. (In Uzbek).

O‘zbek maqomlari – mumtoz qadriyatlar asosida taraqqiy topgan o‘zbek musiqa merosining muayyan tizimi. Amalda bu tizim o‘zbek maqomoti deya yuritilib, Buxoro Shashmaqomi, Xorazm Olti yarim maqomi va Dutor maqomlari, Farg’ona-Toshkent maqom yo‘llari nazarda tutiladi. Maqom turkumlari butun bir tizimni tashkil qiluvchi maqomlar majmuyi hisoblanadi. Uning umumiy tuzilishi, amaliy asoslari musiqa ahliga

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ma’lumdir. Biroq, ayrim ochilmagan qirralari, xususan, nazariyasiga oid muhim qonuniyatlari keng ilmiy tadqiqotlarni talab etmoqda.

Zamonaviy musiqashunoslikka ko‘ra XX-XXI asrlarda O‘zbekiston va Tojikistonda nashr etilgan ko‘plab ilmiy manbalarda maqom turkumlarining tarkibiy tuzilishi va o‘ziga xos jihatlari, xususan, nazariy va amaliy tomonlari tadqiq qilinadi. Bu tadqiqotlarda maqomlarning ma’no-mazmuni va ichki tuzilishiga doir tushunchalar izohlanadi. Lad masalalari bilan bir qatorda shakl va uning tarkib topishi, muayyan tarkibiy qismlarga bo‘linishini o‘rganish muhim ahamiyatga ega.

Musiqiy shakllarni tahlil qilishda mazkur maqolaning metodologik asosi sifatida biz turli maqom asarlarining qiyosiy tahlili qilinadi. Mazkur usul murakkabliklarga ega o‘rganish jarayoni hisoblanib, asosiy e’tiborni mavzu shakllanishidagi o‘zaro o‘xshashlik holatlariga, beqaror kompozitsion ko‘rinishlarga, tuzilishi va shaklning uzunlik tuzilishlariga yo‘naltiriladi.

Muayyan musiqiy shakldagi kabi maqomda ham bo‘linish omili – tsezuradir. Maqom kuylaridagi sezura umumiy va maxsus sifatdagi belgilarga ega. Sezuraning umumiy xususiyatlariga melodik fikrning tayanchda, ayni vaqtda tonikada yakunlanishini keltirish mumkin. Bundan tashqari, tonika uzun (yirik) cho‘zimlarda ifodalanishi va vaqt davomiyligining shunaqa uzun ko‘rinishda sadolanishi ham muhim belgidir. Maqomda muayyan tovush – tugallanuvchi tayanch cho‘zimining yiriklashishi, uning ko‘p marotaba takrorlanishi orqali ham ifodalanadi. Muayyan tovushning mazkur aniq takrori, asosan tanburning tovush sadolanishi harakat tarzi uchun xos bo‘lib, harakatning aynan o‘sha tovushda to‘xtashi va ma’lum vaqt davomidagi uning cho‘zimlik masofasiga ko‘ra belgilanadi. Maqom kuyining melodik harakati davomida tayanch tovushi tez-tez yuzaga kelishi mumkin, chunki turli bo‘linishlar orqali lad qonuniyatlarini ifoda qilinishi uchun xos xususiyat hisoblanadi. Shakl tarkib topishi jarayonida har qanday tayanchlar, asl lad-melodik majmua, tonikaga notayanch tovushlarning tortilishi (opevanie) bilan bog’liqligini qayd etish kerak. Mazkur lado-melodik majmua o‘ziga xos shakllangan melodik xotima (dumcha, kadans) va o‘z turining to‘liq mukammal xotimasini namoyon etadi. SHaklning kompozitsion bo‘linishiga, ya’ni melodik xotimasiga misol tariqasida Saraxbori Buzruk sho‘’basidan quyidagi xotimali formulani keltiramiz:

Quyidagi misol esa Talqini Uzzol sho‘’basidagi xotimaning yana bir ko‘rinishi:

Mazkur parchalarda musiqiy harakatning boshi va oxirida aynan asosiy tayanch tovushi keltiriladi. Birinchi misolda pastki yordamchi notayanch tovushlar orqali tayanch

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

mustahkamlansa, keyingi misolda esa yuqorgi tovushlardan pog'onama-pog'ona tushish orqali xotima (kadentsiya) ko'rsatiladi.

Maqomlarda melodik rivojlanish odatda har xil doiralarning takrorlanishi va ladning nisbatan tayanch tovushlari orqali shakllanishib borishi bilan o'ziga xos. Mazkur musiqiy doiralarni tuzilma yoki xat deya nomlash o'rinli, fikrimizcha. Aynan shunday nomlash orqali melodik davriyaga muvofiq mazmuni kelib chiqadi. Ya'ni, "Periodos" (yunon.) asl ma'nosi "aylanish", "doira" bo'lib, maqom tuzilmasi yoki xati aynan mazkur tushunchaga mos keladi.

Shakl – muayyan intonatsion fikrni ifodalaydi. U bevosita mazkur fikrning mujassam etilishi va shunga binoan doimo aniq ko'rinishda yuzaga keladi. Biroq, maqom tuzilmasi shaklining har bir shunaqa aniq tartibda tarkib topishida musiqiy tuzilmaning ma'lum xususiyatlari aniqlanadi. Masalan, maqom tuzilmasining doimo bir xil tugashi orqali uning aniq xotimali musiqiy tuzilmasi namoyon bo'ladi. Ushbu musiqiy harakatni tahlil qilish orqali, biz maqom tuzilmasiga nisbatan tugallangan musiqiy fikr xususiyati tashkil topadi.

Quyida Saraxbori Buzrukning Daromad qismi:

Ko'rib turganimizdek, Saraxbori Buzrukning kirishi Daromad qismi bo'lib, u ma'lum ma'noda birinchi xat (davriya) hisoblanadi. Ushbu qism ikkita yarim xatdan tarkib topgan. Tuzilma asosiy bosh tayanch pardasidan boshlanib, d^1 tovushi shoxparda sifatida tasdiqlanadi. Buzruk maqomining muhim intonatsion ohangi d-e-d-g – kvartaga sakrash (yarim tonlik ishlatilmagan) sifatida belgilanadi. Ayniqsa, ikkita melodik tuzilmada d - g tovushlari tayanch sifatida keltirilgan. Ikki nimxatdan keyin keladigan Zamzamaning oxirida kelgan xotimali tuzilma mazkur ekspozitsion qism tugallanganligiga ishora hisoblanadi.

Bundan tashqari, zamzamada maqom sho'basida qatnashuvchi tayanchlar melodik intonatsialash orqali ifodalanib, asosiy tayanchi d^1 alohida xotima orqali mustahkamlanganligi e'tiborni o'ziga tortadi. Mazkur xotima asarning boshqa joylarida ham bir xil ko'rinishda uchraydi. Mazkur belgilarga binoan, Daromad qismini musiqiy-intonatsion mavzui va xususiyatlari nuqtai nazaridan Sarahbori Buzrukning bosh lad tuzilmasi ekanligining guvohi bo'lamiz.

Ta'kidlash kerakki, Sarahborlarda zamzama va xanglarning o'rni katta bo'lib, ular ham tarkibiy qismga bog'lanib keladi hamda ularning ohangini mustahkamlaydi va tarkibiy qismning tugallanganini ko'rsatadi. Xususan, zamzamaning oxirida keluvchi xotima ((kadans) maqomlar amaliyotida "dumcha" deya yuritiladi) tarkibiy qismning tugallanganini belgilab beradi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

O‘zgaruvchanlik yoki vaqtinchalik melodik harakatlarga tayanish xususiyatlariga ega tuzilmaga misol tariqasida, Nasrulloiyning birinchi tarkibiy qismini keltiramiz:

Mazkur qism ikki tuzilmadan tarkib topgan bo‘lib, umumiy tovushqatori c^1- a^1 diapazonida. Tuzilmaning qaror pardasi - c^1 bo‘lib, birinchi tuzilma aynan c^1 tovushida boshlanadi va vaqtinchalik tayanch sifatida keyinchalik d^1 tovushi ko‘rsatiladi. Ikkinchi tuzilmada ham qisman vaqtinchalik tayanch sifatida d^1 tovushi kelgan, biroq oxirgi ikki takt asosiy tayanch tovushiga olib kelgan. SHunga e’tiboran, Nasrulloi sho‘‘basining boshqa qismlarida ham ikki asosiy tayanch o‘zgaruvchanligining guvohi bo‘lamiz.

Maqom kuyidagi asosiy intonatsion rivojlanish va kompozitsion bo‘linishi quyidagilardan iborat:

1. Kirish (ekspozitsion) qismlariga xos bo‘lgan bayon turlari:
- lad tayanchini ko‘rsatish;
- doimiy ravishda lad tayanchiga qaytish yo‘li bilan uni mustahkamlash;
- kuy mavzuiy o‘zagini aniqlash.

2. o‘rta qismlarda ko‘p uchraydigan bayon turlarining o‘ziga xos belgilari:
- yuqoriga intilgan kuy harakatlari;
- tovush diapazonining kengayishi;
- “mavzu”ning bo‘linishi va sekventsiyali yo‘l bilan asosiy tayanchdan yuqorida joylashgan vaqtinchalik tayanchlarning joriy qilinishi;
- lad tayanchlarini muntazam ravishda almashinib borilishini ta’minlash;
- dastlabki kuy tuzilmasini kvarta, kvinta, oktava va ba’zan tertsiya balandligiga (masalan, Navo maqomida) ko‘chirish (transpozitsiya qilish);
- aynan transpozitsiya (ko‘chirish) yo‘li bilan umumiy tovushqator diapazonida yangi tayanch pardalarning tarkib topishi.

3. yakunlovchi qismlarga xos bo‘lgan xotimali bayon turlari:
- yuqoridan pastga yo‘naltirilgan kuy harakatlarining ustivorligi;
- ohanglarda yakunlovchi sifatlarlarning yuzaga kelishi;
- aqsosiy tayanch pardaga qaytish va unda qaror topishi;
- funktsiyalarning shartli belgilanishi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Maqom shaklining tuzilishini aniqlashimizda mazkur bayon qilish turlari bizga qo‘l keladi[1].

Xulosa o‘rnida shuni aytish kerakki, maqom tuzilishi jihatidan murakkab asar bo‘lib, lad pardalarining shakl strukturasiga ta’siri juda katta. Ya’ni, shakl qismlarining ajratilishi ham lad tayanch pardalariga bo‘ysunadi. SHunga ko‘ra, daromad, miyonxat, avj va furovard kabi kichik tulizmalarni aniqlash mumkin.

Shashmaqom turkumida 6 ta lad asos qilib olingan bo‘lsa, uning tarkibida kichik lad tuzilmalari mushtarak holatda birlashib ketgan. Ustoz san’atkor va bastakorlarning mahoratiga ko‘ra ularning bir nechta yo‘llari, variantlari yuzaga keldi. Xususan, parda-lad, usul, maqom cholg’u va ashula yo‘llari, turli janrli navlari shakllandi. O‘zbek musiqasining bir mahalliy uslubini Xorazm maqomlari, dutor maqomlari, surnay maqomlari va xalq orasida keng tarqalgan turli maqom namunalari orqali tasavvur qilish mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ражабов. И. Мақомлар. Т., 2006
2. Матякубов О. Узбекская классическая музыка. Т., 2014
3. Матякубов О. Хоразм Дутор мақомлари ва Олти ярим мақоми. -Т., 2018
4. Шеримматов Ж.Ш. Свойства компонентов в структуре ветвей узбекских макомов //Проблемы современной науки и образования. – №. 9 (154). 2020. – С. 69–71.
5. Shukhratovich S. J. Study of the Theoretical Foundations of Uzbek Maqom // JournalNX. – С. 481-485.
6. Шеримматов Ж. Ш. Ўзбек мақомларида лад тузилмаларининг композицион роли //Oriental Art and Culture. – 2024. – Т. 5. №. 3. – С. 640-645.
7. Шеримматов Ж. Ш. Ўрта асрлар мусиқий рисолаларида мақомлар назарияси //Oriental Art and Culture. – 2023. – Т. 4. – №. 3. – С. 688-692.
8. Шеримматов Ж. Ш. Искусство суворы в музыкальной культуре хорезма // Проблемы современной науки и образования. 2022. №. 5 (174). – С. 100-104.
9. Шеримматов Ж. Хоразм мумтоз мусиқа санъати тарихидан //Journal of Culture and Art. – 2023. – Т. 1. – №. 3. – С. 177-182.
10. Бердиханова Ш. Н. Традиция дастанного исполнительства в Каракалпакстане //Oriental Art and Culture. – 2022. – Т. 3. – №. 4. – С. 869-876.
11. Бердиханова Ш. Н. О ПОЭТИЧЕСКОЙ ОСНОВЕ ДАСТАНОВ //European Journal of Arts. – 2023. – №. 1. – С. 46-51.
12. Abdusamatova G., Yunusov R. “Tohir va Zuhra” musiqali dramasining o‘tmishi va buguni //Journal of Integrated Education and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 2. – С. 8-15.
13. Xaydarov X. S. “Kabus-name” as an example of a classical education system //European Journal of Arts. – 2024. – №. 1. – С. 3-5.

[1] Mazkur ko’rsatmalar Yu.N. Xolopovning qator ishlarida beriladi va ularga asoslangan holda tuzib chiqilgan.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

14. Хайдаров Х. С. Развитие традиционной музыки Узбекистана в 20-е годы XX века //Проблемы современной науки и образования. – 2019. – №. 12-1 (145). – С. 102-104.
15. Abdusamatova G. A. SHARQ XALQLARI DOSTONCHILIGIDA “TOHIR VA ZUHRA” SYUJETI //Oriental Art and Culture. 2024. – Т. 5. №. 4. – С. 21-28

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Jur’atbek Sherimmatov Shuxratovich,** “O‘zbek maqomi tarixi va nazariyasi” kafedrasi o‘qituvchisi, [**Jur’atbek Sherimmatov Shuxratovich,** prepodavatelь kafedrы «Istorii i teorii uzbekskogo makoma»], [**Juratbek Sh. Sherimmatov**, teacher of the Department of history and theory of uzbek maqoms]; E-mail: sherimmatov17@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

JAHON MUSIQA TA'LIM TIZIMI METODIKASINING AHAMIYATI

© D.A. Kavilova[1]✉

[1]O`zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqola jahon musiqa ta'lim tizimining respublikamiz standartlariga mosligi va dolzarbligiga bag`ishlanadi. Jahon musiqa ta'lim tizimi metodikasi, tizimi va nazariyalarining ahamiyati haqida so`z yuritilgan. Bir qator olimlar tomonidan o`rganilgan tadqiqotlar natijasiga ko`ra, musiqaning va ladlarning inson organizmiga, psixikasiga ta'siri, san'atning vazifalari bayon etilgan.

MAQSAD: talabalarda musiqiy-ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish jarayonida soha mutaxassisligidan kelib chiqqan holda mukammal tarzda ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: jahonda ta'lim va ilmiy tadqiqot muassasalarida impressionizm, neoklassisizm davrlarining nazariy me'rosini o`rganish, talabalarning musiqiy-ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, insonni yuksaklikka ko`tarishga xizmat qiluvchi musiqiy asarlarni yaratish va badiiy maxorat bilan ijro etish bo`yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Dj. Kervenning "Tonik-sol-fa", "Relyativ" tizimi, J.Jak-Dalkrozning "Musiqali ijod" nazariyasi, R.Myunnixning "YAlsi" nazariyasi bo`yicha o`qitishda talabalarning musiqiy-ijodiy qobiliyatlarini san'atni ijodiy aks ettirish asosida ilmiy tadqiqotlarga alohida e'tibor berilmoqda [1].

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ta'lim jarayonida darsliklar, o`quv qo`llanmalar, o`quv-metodik qo`llanmalar, pedagogik texnologiyalar, o`quv-uslubiy ishlanmalar, tarqatma materiallardan foydalanib kelinmoqda. Ammo, faqatgina shular bilan chegaralanib qolmasdan, ta'lim berishning yangi uslub va usullarini ishlab chiqish, yangi zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish zarur. Zamonaviy texnologiyalar pedagogning ishini yengillashtiribgina qolmay, ta'lim sifatini ham oshiradi. Dars jarayoni didaktik o`yinlardan foydalangan holda tashkil etilsa, talabalarning shu fanni o`zlashtirishlari bir muncha oson kechadi.

XULOSA: har bir fan ma'lum talablar asosida, darsliklar, qo`llanmalar, o`quv adabiyotlar, to`plamlar va sohaga oid bir qancha adabiyotlarni o`zlashtirish bilan birga, ularning bir-biriga o`zaro bog`liqligi, ularning hayotda tatbiq etilishi o`rganiladi. Talabalarda musiqiy-ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishda o`quv rejaga kiritilgan har bir fanni mukammal o`rganib, ko`nikma hosil qilgan holda ijodiy yondashmoq zarur.

Kalit so'zlar: musiqa ta'limi, tizim, metodika, nazariya, musiqiy tarbiya, ijodiy qobiliyat, lad, pedagogik texnologiya, jarayon, mutaxassislik.

Iqtibos uchun: Kavilova D.A. Jahon musiqa ta'lim tizimi metodikasining ahamiyati. // Inter education & global study. 2024. №10 B.476-481.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ЗНАЧЕНИЕ МЕТОДОЛОГИИ МИРОВОЙ СИСТЕМЫ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

© Д.А. Кавилова[1]✉
[1]Государственный институт искусств и культуры Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: данная статья посвящена соответствию и актуальности мировой системы музыкального образования стандартам нашей республики. В ней говорится о важности методики, системы и теорий мировой системы музыкального образования. По результатам исследований, проведенных рядом ученых, было сформулировано влияние музыки и ладов на организм человека, психику, задачи искусства. Приведены выводы и предложения о положительных сторонах новой сферы музыки на сегодняшней функциональной музыке.

ЦЕЛЬ: состоит в совершенствовании музыкально-творческих способностей учащихся в процессе их развития на основе отраслевой специализации.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в учебных и научно-исследовательских учреждениях мира ведутся научные исследования по изучению теоретического наследия эпох импрессионизма, неоклассицизма, развитию музыкально-творческих способностей учащихся, созданию и художественному исполнительству музыкальных произведений, служащих возвышению человека. Dj."Тоник-соль-фа" Кервена," релятивистская " система, Дж.Теория "музыкального творчества " Жака-Далькроза, р.В преподавании теории мюнхенского "Ялси" особое внимание уделяется научным исследованиям, основанным на творческом отражении музыкально-творческих способностей учащихся в искусстве [1].

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в образовательном процессе используются учебники, учебные пособия, учебно-методические пособия, педагогические технологии, учебно-методические разработки, раздаточные материалы. Но, не ограничиваясь этим, необходимо развивать новые методы и методы обучения, использовать новые современные педагогические технологии. Современные технологии не только облегчают работу педагога, но и повышают качество образования. Когда процесс урока организован с использованием дидактических игр, освоение этого предмета учащимися происходит несколько легче.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: каждая дисциплина изучается на основе определенных требований, наряду с освоением учебников, пособий, учебной литературы, сборников и ряда отраслевой литературы, их взаимосвязи друг с другом, их применения в жизни. К развитию музыкально-творческих способностей у учащихся необходимо подходить творчески, отлично изучая каждый предмет, входящий в учебный план, и формируя умения и навыки.

Ключевые слова: узыкальное образование, система, методика, теория, музыкальное воспитание, творческие способности, лад, педагогическая технология, процесс, специальность.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Для цитирования: Кавилова Д.А. Значение методологии мировой системы музыкального образования. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 476-481.

THE IMPORTANCE OF THE METHODOLOGY OF THE WORLD MUSIC EDUCATION SYSTEM

© Dilyorakhan A. Kavilova[1] ✉
[1]Uzbekistan State institute of arts and culture, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article is devoted to the compliance and relevance of the world music education system to the standards of our republic. It talks about the importance of the methodology, system and theory of the world music education system. According to the results of research conducted by a number of scientists, the influence of music and frets on the human body, the psyche, and the tasks of art has been formulated. The conclusions and suggestions on the positive aspects of a new field of music for today functional music are presented.

AIM: is to improve the musical and creative abilities of students in the process of their development on the basis of industry specialization.

MATERIALS AND METHODS: scientific research is conducted in educational and research institutions around the world to study the theoretical heritage of the epochs of Impressionism, neoclassicism, the development of musical and creative abilities of students, the creation and artistic performance of musical works serving the elevation of man. Dj."Tonic-sol-fa" by Kerven, ”relativistic" system, J.The theory of “musical creativity" by Jacques-Dalcroze, R. In teaching the theory of the Munich Yalsi, special attention is paid to scientific research based on the creative reflection of musical and creative abilities of students in art [1].

DISCUSSION AND RESULTS: textbooks, teaching aids, teaching aids, pedagogical technologies, educational and methodological developments, handouts are used in the educational process. But, not limited to this, it is necessary to develop new teaching methods and methods, to use new modern pedagogical technologies. Modern technologies not only facilitate the work of a teacher, but also improve the quality of education. When the lesson process is organized using didactic games, the mastering of this subject by students is somewhat easier.

CONCLUSION: each discipline is studied on the basis of certain requirements, along with the development of textbooks, manuals, educational literature, collections and a number of industry literature, their interrelation with each other, their application in life. It is necessary to approach the development of musical and creative abilities of students creatively, perfectly studying every subject included in the curriculum, and forming skills and abilities.

Key words: musical education, system, methodology, theory, creativity, mood, pedagogical technology, process, specialization.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

For citation: Dilyorakhan A. Kavilova. (2024) 'The importance of the methodology of the world music education system', Inter education & global study, (10), pp. 476-481. (In Uzbek).

Jahon musiqa ta'lim tizimida talabalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, yosh avlodga musiqiy tarbiya berishning kreativ texnologiyalari ta'lim jarayoniga tadbiq etilmoqda. Jumladan, Fransiya musiqa ta'lim tizimida "Marteno" metodi, Vengriyada "Tonik-sol-fa" metodi, Italiyada "Educazione musicale" metodlarini ta'lim jarayoniga tadbiq etish, Zamonaviy musiqa xalqaro jamiyati – ISSM (International Society for Contemporary Music) Xalqaro tashkiloti musiqaning barcha yo`nalishlari bo`yicha tajriba almashish, kompozitorlar, amaliyotchi-pedagoglar, musiqa sohasi mutaxassislari yangi asarlarini taqdim etish, musiqiy-ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish va amaliyotga tadbiq etish bo`yicha tizimli ishlar amalga oshirilmoqda.

Yunon faylasufi Platon: "Davlatning kuch-qudrati – unda qanday musiqa, qaysi ohang va qay ritmda yangrayotganligiga to`g`ridan-to`g`ri bog`liqdir", - deb hisoblagan. Platon va uning izdoshlari: "Davlat uchun insonni yuksaklikka ko`tarishga yordam beruvchi musiqa kerak", deb hisoblaganlar. Qadimgi Xitoyda musiqa – tartib va sivilizasiya ramzi hisoblangan, u tarbiyaning eng muhim vositasidir [2].

Aristotel o`zining "Poetika" asarida badiiy ijodning me'yoriy qonunlarini falsafiy jihatdan tahlil qiladi. Aristotel san'atning borliqdagi imkoniyatini faol, ijodiy, yuksak badiiy mahorat bilan ifodalashda ko`radi. Uning fikricha, "San'atning vazifasi voqe'likni mexanistik tarzda qayta tiklamay, balki uni ijodiy aks ettirishdan iborat" [3]; Aristotel psixikani o`zgartiruvchi musiqiy ladlar to`g`risida shunday mulohaza bildirgan: "Bir laddagi musiqa kishini muloyim va rahmdil qilib qo`yadi, boshqa biri esa, hayajonlanish va asabiylashishga olib kelishi mumkin". Uning fikricha, frigiy, doriy, lidiy ladlaridagi ohang kishining sog`lig`i va ruhi uchun ijobiy ta'sir qiladi, boshqa ladlardagi musiqani esa, yosh avlodning qulog`iga yetkazmaslikni ta'minlashni tavsiya qilgan. Insonning go`zallik tuyg`usini rivojlantirmay turib, ma'naviy barkamol inson haqida gapirib bo`lmaydi. Musiqa ana shu nozik tuyg`ularni shakllantirish va tarbiyalashning qudratli vositalaridan biridir. Musiqani qalbi go`zallikka oshno insonlargina sevadi, anglaydi. Musiqa tinglash, uni idrok etish bolalikdan tarbiyalanadi va singdirib boriladi [4].

Bugungi kunda musiqaning yangi sohasi funksional musiqa orqali musiqaning kishi psixikasi va fiziologiyasiga ta'sirini o`rganilishi buning boisidir. "Musiqa ta'limi" yo`nalishi fanlari o`zining aralash dars tipi (tuzilmasiga ega), ifoda vositasi (tili) va aktiv psixologik ta'siri bilan farq qiladi. Demak, musiqa ta'limi talabalarning shaxsiyati va dunyoqarashining shakllanishida muhim rol o`ynaydi. L.Burboning "Emosii, chuvstva i proshenie" kitobida "Ijodiy qobiliyat insonlarga kerakli bo`lgan qandaydir yangilikni ochish yoki yaratish demakdir. Ilohiy ne'mat esa qobiliyat, iste'dod, daholikni tasodifan yuzaga keltiruvchi transsendental hodisa, ilohiy ne'mat, ya'ni bu – "Xudo bergan" tuhfadir, - deb ta'riflanadi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

[5]; S.L. Frank “Har qanday inson u yoki bu darajada yaratuvchidir. Borliqning har qaerida ijod mavjud. Agar u insonning ichki muhitidan kelib chiqsa, har qanday hunarmand muhabbat va did bilan ishlaydigan bo`ladi, ishga o`z shaxsini qo`shayotgan ma’noda ilhomlanib yangi ijod namunalarini yaratadi [6]; V.A. Engelgardtning fikricha, “Ijod... – san’atning mohiyati. U xuddi shu darajada fanning ham mohiyati hisoblanadi. Har ikki holatda ham insonning yaratish, ya’ni o`zligini namoyon qilish qobiliyati muhim. Ilmiy kashfiyot xuddi san’at kabi, ijodkorning muayyan xususiyatlarini o`zida saqlab qoladi va keyingi hayoti davomida butun insoniyat boyligiga aylanadi” [7]; ye.YA. Basin “Tvorchestvo i empatiya” nomli maqolasida “Ilmiy ijod shaxsning muhim belgisi – rasional ko`rish va faoliyatining namoyon bo`lish shaklidir. Bu shunchaki hissiy qabul qilish yoki intellektual faoliyat emas, balki dunyoni shunday ko`rishki, unda hissiyotlar, aql, tuyg`ular uzviy jihatdan uyg`unlashgan tarzda aks etadi”, - degan fikrni bildirgan [8]; N.A. Berdyaevning ta’kidlashicha, ijodning asosiy xususiyati – erkinlikdan iborat. Uning falsafasidagi o`ziga xoslik eng avvalo, u ijodga borliqni emas, erkinlikni asos qilib olgan. Inson ijod qilishga ilohiy kuch yordamida jalb etiladi. Ijod qilish esa, uning insoniy burchi, insonning yerga yuborilishidagi vazifasidir [9]; S.I. Bugrova “Ilmiy ijod insonning bevosita hayotiy faoliyati bilan bog`liq bo`lib, unga ko`proq ob’ektivlik va tizimlilik xosdir”, - deya ta’kidlagan [10]; “Ijod bu – hayot mazmuni va haqiqatini izlash haqidagi o`y”, - deydi I.N.Efimova [11].

Har bir pedagog o`z darsining ijodkori bo`lishi lozim. Bir asarni tahlil etish jarayonida talabaning imkoniyatini, o`zlashtirish holatini hisobga olib individual yondashish lozim. Talaba dars jarayonida berilgan asarni aqlan tushunib yetsagina u mustaqil ta’lim jarayonida o`z ustida ishlashi va buning natijasida o`z salohiyatini oshirib, rivojlantirib borishi mumkin. Hozirda mamlakatimizda fan va ta’lim sohasida chuqur islohotlar olib borilmoqda. Ushbu imkoniyatlardan samarali va unumli foydalanib, sohaning yetuk mutaxassislari bo`lib yetishmog`imiz zarur. O`rnatilgan tartibda tadqiqotchilik asosida ilmiy-tadkikot ishlarini olib borishi mumkin. Oliy ta’lim muassasalari talabalarida musiqiy-ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishda ta’lim jarayonini mukammallashtirish, tadqiqot ishi doirasida yangi ishlab chiqilgan metodlar yaxshi samara beradi. Talabalar o`zlarining musiqiy-ijodiy qobiliyatlarini namoyon eta olishlari, o`z ustida ishlay olishlari va faoliyatlari davomida ijodiy izlanishlar olib borishlari darkordir. Talabalarda musiqiy-ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish ham muhim ahamiyatga ega omillardan hisoblanadi. Ta’kidlab o`tilganidek, talabalarning kelajakdagi pedagogik, ilmiy-tadqiqot, ma’naviy-ma’rifiy va tashkiliy-boshqaruv faoliyatida ularning musiqiy-ijodiy qobiliyati muhim rol o`ynaydi. Har bir mutaxassisni shakllantirishda ularga alohida yondashuv zarur hamda ixtisoslik fanlar yakka tartibda o`tkazilishi va dars soatlari hajmini ko`paytirish maqsadga muvofiq bo`lar edi. Har bir ixtisoslik fani o`zining muayyan maqsad va vazifalariga ega.

Mutaxassislik fanlarini guruhli dars sifatida o`tkazish yetuk kadr tayyorlashda va malaka talablarini to`liq bajarishda sifat darajasini pasaytiradi. Aksariyat ota-onalar

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

farzandini ma'lum bir fandan yaxshiroq o`zlashtirishi uchun repetitor mashg`ulotiga olib borishadi. Bunga sabab nima? Sababi – bola yakka mashg`ulotlarda guruhli darslardan farqli o`laroq o`z fikrini erkin va mustaqil bayon etadi, pedagog bilan muloqot jarayonida ham berilgan vazifalarga mas'uliyat bilan yondoshadi va miyaning ishlash jarayoni faollashadi. Buning natijasida bolaning ko`nikma hosil qilishi tezlashadi va rivojlanadi. Demak, bo`lajak mutaxassislarga ixtisoslik fanlarini o`zlashtirish jarayoni yakka tarzda o`tkazilishi har tomonlama samarali va maqsadga muvofiq usul sanaladi.

Talabalarda musiqiy-ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish jarayonida soha mutaxassisligidan kelib chiqqan holda mukammal tarzda ishlab chiqish lozim: talabalarda musiqiy-ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishda ta'lim jarayonini mukammallashtirish, jahon musiqa ta'lim tizimi metodikasidan foydalangan holda yangi ishlab chiqilgan metodlar yaxshi samara beradi; musiqa ta'lim tizimi metodikasi jahon standartlariga mos, uzluksizlik va uzviylik ta'minlanishini inobatga olgan holda ishlab chiqilishi lozim.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Бахритдинова Н. Ўзбекистон болалар хор маданияти. -Т., 2002. – Б.8.
2. Қодиров Р.Г. "Мусиқа педагогикаси". Т.2014. –Б.13.
3. Аристотель. Сочинения: В 4 т. Т. 4. - М.: Мысль, 1983. С. 376-381.
4. Аристотель. Сочинения: В 4 т. Т. 4. - М.: Мысль, 1983. С. 641-644.
5. Бурбо Л. Эмоции, чувства и прощение. – М.: ИД «София», 2007. – С.144.
6. Франк С.Л. Реальность и человек. Мыслители XX века. –М.: Республика, 1997. – С.294.
7. Энгельгардт В.А. Познание явлений жизни. (Сер. Наука, мировозрение, жизнь) – Москва: Азбука-классика, 2009. – С.210.
8. Басин Е.Я. Творчество и эмпатия. 1987/2, С.54.
9. Бердяев Н.А. Самопознание. – М.: Книга, 1991. – С. 56-57.
10. Бугрова С.И. Л.Н.Столович. Жизнь - творчество - человек: функции художественной деятельности. – М.: Политиздат, 1985 (1987, 5,). – С.172.
11. Шермухамедова Н. Илмий тадқиқот методологияси. Т.2020. –Б.114.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Kavilova Dilyoraxon Abdujabbor qizi**, pedagogika fanlari bo`yicha falsafa doktori (PhD), "Vokal" kafedrasi o`qituvchisi [**Кавилова Дилярахон Абдужаббор кизи,** доктор философии по педагогическим наукам (PhD), Преподаватель кафедры "Вокал"], [**Dilyoraxon A. Kavilova** , Doctor of Philosophy (PhD) on pedagogical sciences, Lecturer of the Vocal Department]; manzil: O'zbekiston, Toshkent shahri, Mirzo Ulug'bek tumani, Yalang'ochh dahasi 127 A uy. [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, М.Улугбек р. Массив Ялангач, д. 127 А.], [address: Uzbekistan, Tashkent city, M.Ulugbek dst. Massiv Yalangach, 127 A]; e-mail: dilyorakavilova@gmail.com.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

NATIONAL TELEVISION SERIES OF UZBEKISTAN: ACHIEVEMENTS AND SHORTCOMINGS

© Eleonora G. Rinatovna[1]✉

[1]Institute of Art and Culture of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan.

Annotatsiya

INTRODUCTION: this article is devoted to the study of the development of television series in Uzbekistan. It examines the history of the emergence of the first private television series, starting with the television series “Kingdom of Demons” (“Shaytanat”), released in 1997, and their evolution to modern projects.

The author analyzes a number of significant television series, including “The whole world is not enough” (“Bir kam dunyo”), “This Life”, “I am Jalaliddin”, “Hunter of fortune” and “Save me”. Particular attention is paid to the storylines, acting, direction and social themes addressed in these projects.

The text also discusses the problems and disadvantages of modern private television series, such as the excessive use of family themes and formulaic plots. At the same time, there are positive trends and successful projects demonstrating an increase in quality and diversity in the industry.

AIM: the article aims to highlight the development, achievements, problems and prospects of private TV series production in Uzbekistan.

MATERIALS AND METHODS: the research methodology consists of complex analysis, content analysis, comparative analysis, empirical research methods, etc.

DISCUSSION AND RESULTS: the development of private television series in Uzbekistan has undergone a long and complex journey since the appearance of the first private series "Shaytanat" in 1997. During this time, the industry has experienced periods of rise and decline, facing various challenges and difficulties.

An analysis of several significant television series, such as "Bir Kam Dunya," "Bu Hayot," "Mendirman Jaloliddin," "Bakht Ovchisi," and "Meni Asra," shows that private television series in Uzbekistan are gradually developing, exploring new genres and themes. However, the industry still faces certain difficulties, including the excessive use of family and domestic themes and stereotypical plots.

Despite this, there are also positive trends. Projects addressing important social issues are emerging, and the quality of directing and acting is improving. It is especially worth noting the attempts to create historical series and projects oriented toward a female audience. It is important to emphasize that private television series play a significant role in modern Uzbek culture, reflecting current societal issues and shaping public opinion. At

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

the same time, they serve as a platform for the development of local talent in the film and television industry.

CONCLUSION: overall, the private television series industry in Uzbekistan demonstrates potential for further growth and development. Key success factors in the future may include increasing thematic diversity, improving the quality of scripts, and investing in technical equipment and specialist training. With proper attention to these aspects, Uzbek private television series have every chance to reach a new level of quality and popularity, both within the country and beyond its borders.

Key words: television series, national television series, themes, social problems, directing, acting, plot, development of television in Uzbekistan.

Iqtibos uchun: Eleonora G. Rinatovna**.** National television series of Uzbekistan: achievements and shortcomings. // Inter education & global study. 2024. №10 B.482-492.

O‘ZBEKISTON MILLIY TELESERIALI: YUTUQ VA KAMCHILIKLAR

© E.R. Ganiyeva[1]✉
[1]O’zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti, Toshkent, O’zbekiston

Аннотация

KIRISH: ushbu maqola O‘zbekistonda teleseriallari rivojlanishini o‘rganishga bag‘ishlangan. Unda 1997-yilda ekranlarga chiqqan “Shaytanat” teleserialidan boshlab birinchi xususiy teleseriallarning paydo bo‘lish tarixi va ularning zamonaviy loyihalarga o‘tishi ko‘rib chiqiladi.

Muallif “Bir kam dunyo”, “Bu hayot”, “Mendirman Jaloliddin”, “Baxt ovchisi”, “Meni asra” kabi qator ahamiyatli teleseriallarni tahlil qilgan. Bu loyihalarda syujetlar, aktyorlik mahorati, rejissyorlik va ijtimoiy mavzularga alohida e’tibor qaratilgan.

Matnda, shuningdek, zamonaviy xususiy teleseriallarning muammo va kamchiliklari, xususan, oilaviy mavzular va formulali syujetlardan haddan tashqari ko‘p foydalanish kabilar haqida so‘z boradi. Shu bilan birga, sohada sifat va xilma-xillik ortib borayotganini ko'rsatuvchi ijobiy tendentsiyalar va muvaffaqiyatli loyihalar mavjud.

MAQSAD: maqolada O‘zbekistonda xususiy teleseriallar ishlab chiqarishning rivojlanishi, erishilgan yutuqlari, muammolari va istiqbollarini yoritib berish maqsad qilib olingan.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotning usullari kompleks tahlil, kontent-tahlil, qiyosiy tahlil, empirik tadqiqot usullari kabilarni tashkil etadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: O‘zbekistonda xususiy teleseriallar rivoji 1997-yilda birinchi xususiy “Shaytanat” seriali paydo bo‘lganidan beri uzoq va murakkab yo‘lni bosib o‘tdi.Bu davrda soha yuksalish va pasayish davrlarini boshidan kechirdi, turli sinov va qiyinchiliklarga duch keldi. “Bir kam dunyo”, “Bu hayot”, “Mendirman Jaloliddin”, “Baxt ovchisi”, “Meni asra” kabi bir qancha muhim teleseriallar tahlili shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda xususiy teleseriallar bosqichma-bosqich rivojlanib, yangi teleseriallar izlanmoqda. janrlar va mavzular. Biroq, sanoat hali ham muayyan qiyinchiliklarga duch

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

kelmoqda, jumladan, oilaviy va maishiy mavzular va stereotipik syujetlardan ortiqcha foydalanish.

Shunga qaramay, ijobiy tendentsiyalar ham mavjud. Muhim ijtimoiy masalalarni hal qiluvchi loyihalar paydo bo‘lib, rejissyorlik va aktyorlik mahorati yaxshilanmoqda. Ayniqsa, ayol tomoshabinga qaratilgan tarixiy seriallar va loyihalar yaratishga urinishlarni alohida ta'kidlash joiz. Ta’kidlash joizki, xususiy teleseriallar zamonaviy o‘zbek madaniyatida dolzarb ijtimoiy muammolarni o‘zida aks ettiruvchi, jamoatchilik fikrini shakllantiruvchi muhim o‘rin tutadi. Shu bilan birga, ular kino va televidenie sohasida mahalliy iste'dodlarni rivojlantirish uchun platforma bo'lib xizmat qilmoqda.

XULOSA: umuman olganda, O'zbekistonda xususiy teleseriallar sanoati yanada o'sish va rivojlanish salohiyatini namoyish etadi. Kelajakdagi muvaffaqiyatning asosiy omillari mavzu xilma-xilligini oshirish, skriptlar sifatini yaxshilash, texnik jihozlar va mutaxassislarni tayyorlashga sarmoya kiritishni o'z ichiga olishi mumkin. Bu jihatlarga munosib e’tibor qaratilayotgan bo‘lsa, o‘zbek xususiy teleseriallari ham mamlakat ichida, ham uning tashqarisida yangi sifat va mashhurlik darajasiga ko‘tarilishi uchun barcha imkoniyatlar mavjud.

Kalit so'zlar: tijorat teleseriallari, milliy teleseriallar, mavzular, ijtimoiy muammolar, rejissyorlik, aktyorlik mahorati, syujet, O'zbekistonda televideniya rivojlanishi.

For citation: Ganiyeva E.R. O‘zbekiston milliy teleseriali: yutuq va kamchiliklar. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 482-492.

НАЦИОНАЛЬНЫЕ ТЕЛЕСЕРИАЛЫ УЗБЕКИСТАНА: ДОСТИЖЕНИЯ И НЕДОСТАТКИ

© Э.Р. Ганиева[1]✉
[1]Узбекский государственный институт искусства и культуры, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: настоящая статья посвящена исследованию развития коммерческих телесериалов в Узбекистане. В ней рассматривается история возникновения первых частных телесериалов, начиная с телевизионного сериала "Шайтанат", вышедшего в 1997 году, и их эволюция до современных проектов.

Автор анализирует ряд значимых телесериалов, включая "Бир кам дунё", "Журналист", "Бу ҳаёт", "Мендирман Жалолиддин", "Бахт овчиси" и "Мени асра". Особое внимание уделяется сюжетным линиям, актерской игре, режиссуре и социальным темам, затрагиваемым в этих проектах.

В тексте также обсуждаются проблемы и недостатки современных частных телесериалов, такие как чрезмерное использование семейно-бытовой тематики и шаблонных сюжетов. Вместе с тем отмечаются положительные тенденции и успешные проекты, демонстрирующие рост качества и разнообразия в индустрии. Исследование дает комплексное представление о развитии частного

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

телесериального производства в Узбекистане, его достижениях, проблемах и перспективах.

ЦЕЛЬ: целью статьи является освещение развития, достижений, проблем и перспектив частного телесериалов в Узбекистане.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: методологию исследования составляют комплексный анализ, контент-анализ, сравнительный анализ, эмпирические методы исследования и т.д.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: развитие частного телесериала в Узбекистане прошло долгий и сложный путь с момента появления первого частного сериала «Шайтанат» в 1997 году. За это время индустрия переживала периоды подъема и упадка, сталкиваясь с различными проблемами и трудностями.

Анализ ряда значимых телесериалов, таких как «Бир Кам Дунё», «Бу Хаёт», «Мендирман Джалолиддин», «Бахт Овчиси», «Мени Асра», показывает, что частные телесериалы в Узбекистане постепенно развиваются, осваивают новые жанры и темы. Однако индустрия по-прежнему сталкивается с определенными трудностями, в том числе с чрезмерным использованием семейно-бытовой тематики и стереотипных сюжетов. Несмотря на это, есть и положительные тенденции. Появляются проекты, затрагивающие важные социальные проблемы, повышается качество режиссуры и актерской игры. Особо стоит отметить попытки создания исторических сериалов и проектов, ориентированных на женскую аудиторию.

Важно подчеркнуть, что частные телесериалы играют значительную роль в современной узбекской культуре, отражая актуальные проблемы общества и формируя общественное мнение. В то же время они служат платформой для развития местных талантов в кино- и телеиндустрии.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в целом индустрия частных телесериалов в Узбекистане демонстрирует потенциал для дальнейшего роста и развития. Ключевыми факторами успеха в будущем могут стать увеличение тематического разнообразия, улучшение качества сценариев, а также инвестиции в техническое оборудование и подготовку специалистов. При должном внимании к этим аспектам узбекские частные телесериалы имеют все шансы выйти на новый уровень качества и популярности как внутри страны, так и за ее пределами.

Ключевые слова: коммерческий сериал, национальный сериал, тематика, социальные проблемы, режиссура, актерское мастерство, сюжет, развитие телевидения в Узбекистане.

Для цитирования: Ганиева Э.Р. (2024) ‘Национальные телесериалы узбекистана: достижения и недостатки’, Inter education & global study, (10), pp. 482-492. (In Eng).

The emergence and development of private TV series in Uzbekistan required some time and accumulation of creative potential. Private national series went through a long

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

and rather complex path. Their emergence and development was directly related to the development of commercial television in the country. It was the first private TV channels that gave orders for the creation of private TV series.

The first private television series in the country is considered to be the 20-episode adaptation of the novel "Shaytanat" by Uzbek writer Tahir Malik, created at the commercial film studio "Qalqon" in 1997.

This is a significant work in every sense, gathering powerful creative forces around itself. The TV series "Shaytanat" (screenplay by T. Malik, U. Zafarov, M. Tuychiev, directed by J. Kosimov, Yo. Sadiev, F. Zaynutdinov) has a rich script and directorial basis, an intriguing plot and full-blooded character images. All these components, merging together, contributed to the emergence of a unique television work that won audience recognition and love.

The plot of the TV series revolves around two main characters - Asadbek and Elchin. "Famous singer Elchin is accused of deliberately killing his wife and is imprisoned for many years. The point is that he plays gambling while completely drunk and loses everything. In the hope of winning back, he even bets his wife. Having lost in the end, Elchin, not realizing what is happening, falls asleep under the influence of drunkenness. When he comes to his senses, he finds his wife dead. He realizes that this murder was committed by the people of Asadbek, the leader of a famous criminal gang. Now Elchin's goal is to take revenge on Asadbek." [2]

The TV series "Shaytanat", like the life of the main characters, is a multi-layered and ambiguous creation. Both the literary source and the screen work are very complex and contradictory. One of the main characters of the television work - Asadbek - is the head of a criminal group. The main action of the work takes place shortly before the collapse of the Soviet Union and highlights the details of Asadbek's life. Asadbek's memories are successfully woven into the storyline of the TV series, which moves the action from the present to the past and back.

The main director of the project, Jahongir Qosimov, managed to find a successful embodiment of the image of the main character, the head of the mafia group Asadbek. The director demonstrates the main character not only as a negative character, but as a person who has his own reasons for bad deeds. In this direction, both Asadbek's past and his present play an important role. But in the TV series, as in the literary source, a balance is taken into account, in which evil must certainly be punished. Asadbek's fate turns out to be sad when his son dies from an incomprehensible disease, and his daughter suffers in a hateful marriage. Despite the reasons that motivate Asadbek to his bad deeds, all his actions have consequences. In the end, he faces retribution, and his business begins to collapse. The greatness and power he once possessed are lost. The viewer sees before him an aging man who has repented of his actions and choice of the wrong path.

Thus, the director of the project, Jahongir Qosimov, successfully conveys the complexity of the main character, allowing viewers to see not only his negative traits, but

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

also to understand the reasons for his actions. All this creates a deeper and multifaceted view of Asadbek and his tragic fate.

Unfortunately, after the demonstration of the TV series “Shaytanat”, attempts to create private multi-series TV productions were suspended for several years. Most likely, this is due to the fact that the social problems of that time were reflected in private series too openly and boldly, which directly contradicted the official policy of the state.

The next series that attracted the attention of a multi-million audience was the television series "Bir kam dunyo" (screenplay by M. Muminova, directed by S. Boboev, 2005). The series was filmed by private studios "Zamin Film" and "Anor" commissioned by the TV channel "Markaz TV". [1]

The TV series "Bir kam dunyo" followed the traditions of previous series shot at the "Uzbektelefilm" studio, and told stories from the lives of several families. This project involved experienced directors, cameramen, screenwriters, talented actors and composers. The main soundtrack, which began each episode and became very popular, was performed by famous pop singers Sevara Nazarkhon and Rashid Holikov. The lyrics were written by Zafar Hoshimov, and the music was composed by Shuhrat Zokirov.

Special attention was paid to special effects and credits, which gave the series additional appeal. The story underlying the plot was carefully worked out, which turned it into an fascinating narrative. However, like many other TV series, including foreign ones, "Bir kam dunyo" touched on familiar themes related to family life, romantic relationships, passions and infidelity.

The series became popular in Uzbekistan and attracted many viewers with its captivating story, high-quality work of the film crew and attractive acting ensemble. It left a bright mark in the history of Uzbek television and remains one of the most memorable series in the country. The creators of the series "Bir kam dunyo" really tried to cover many current problems and ideas that the main characters face, as well as reflect the social problems characteristic of the country at that time.

One of the main conflicts associated with infidelity and lies is typical for many modern Uzbek television series. However, "Bir kam dunyo" also touches on other social topics. For example, the series raises the question of the loss of the status of art and the replacement of real art with mass production. This reflects changes in the cultural sphere and problems associated with the commercialization of art. Another social problem highlighted in the series is the decline of morals and the weakening of the spiritual culture of modern youth. This is reflected through the behavior and choices of the main characters, who often face moral dilemmas.

The series also touches on the problems of drug addiction, excessive financial costs for lavish wedding ceremonies, corruption and other negative social phenomena. These topics reflect the real problems faced by Uzbek society in the early 2000s. [3].

Private TV series gained particular popularity around 2015. The increase in the production of national TV series shot at private studios is associated with the increased demand of private TV channels for such products. However, the increase in the number of

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

private national television series does not guarantee their artistic value. Many of these series cannot compete with classic TV series shot on state order many years ago. Most of the series that air on high-rating private TV channels such as Sevimli TV, ZO'R TV, MY 5, Milliy TV are subject to public criticism and do not meet the high requirements of artistic works.

A similar case occurred in January 2022 after the premiere of the TV series "Sabriya" on Sevimli TV, which was controversial in artistic and moral aspects. The plot of the series is based on the story of a young girl Sabriya, who, trusting her beloved, gave him her honor. This act destroyed the girl's prospects for a successful marriage, so the girl's parents decided to marry their daughter to an elderly man as a second wife.

Deputy Chairman of the Board of Trustees of the Public Foundation for Support and Development of National Mass Media, member of the Gender Equality Commission of Uzbekistan Saida Mirziyoeva harshly criticized the series after the 32nd episode aired. Regarding the series "Sabriya", Saida Mirziyoeva said the following: "I won't even talk about artistic merit, there is no such thing. I am sure that there is not a single woman among the authors of the series. Because I have never seen such hatred towards women in any film.

It is also unclear what the purpose is of showing a clear and detailed instruction on the use of narcotic substances in the plot. No conclusion was drawn from this situation. The idea of venomous competition between female colleagues seems to have been inspired by satirists who do not see women as human beings. And finally, the most unpleasant and disgusting episodes - scenes of violence against women and the only "right" way to get rid of isnad - are related to suicide. What "wise" advice!

In this series, women's thinking is shown to be narrow, insidious, weak, and the cause of all the troubles in life.

Art cinema is one of the tools that shape views in society. In general, whoever can influence the public is responsible for every word that comes out of his mouth" [5] .

Many modern private television series have many shortcomings, which include the frequent use of themes related to everyday life, family, and romantic relationships. The choice of such topics can be explained by a number of reasons: small budget for filming television series; repetition of experience and thematic patterns present in Turkish television series; desire to satisfy the needs of a mass audience; - fear of risk and attempts to use new templates and genres.

However, recently more and more private television series have appeared in which indecent topics are raised in order to increase ratings and popularity. Among such topics are polygamy, infidelity and betrayal, humiliation of women by husbands or other family members, attacks on the honor of a daughter-in-law by her father-in-law, etc. The creators of such projects are far from the profession of playwright, screenwriter, director, and cameraman. They rarely think about the artistic value of the television series they produce. [4]

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Here are some private TV series examples: "Fitna" (screenplay, director – D. Akhmedov, 2018), "Bir kami to'lmagan dunyo" (screenplay – D. Rakhmatullaev, director – O. Karimov, 2019), "Bokira" (screenplay – F. Abdusatotorov, B. Joniev, G. Yusupova, K. Rakhimov, director – K. Rakhimov, 2019), "Saboq" (screenplay, director – D. Akhmedov, 2019), "Kundosh" (director – U. Shomurodov, 2020), "Bakht ovchisi" (screenplay – G. Mukhamedova, director – Sh. Abdurazokov, 2021), "Ikkinchi khotin" (screenplay – S. Mayramov, director – A. Eshonkulov, 2021), "Daydi qizning daftari" (screenplay – I. Tukhtakhojaev, director – U. Khusanov, 2021), "Sabriya" (screenplay – U. Kakharov, D. Urokova, director – N. Tursunova, 2021), "Nomus" (screenplay – A. Saidov, director – B. Joniev, 2022), and others.

Despite this, it should be noted that private TV series have their own audience and are popular among a certain group of viewers. Ultimately, viewers' tastes and preferences are important factors in determining a TV series' success, though not the only ones.

However, even among private national TV series, there are noteworthy examples. These include private series like "Bu hayot," "Bakht ovchisi," "Mendirman Jaloliddin," "Meni asra," and "Nomus."

Another TV series worthy of attention in this research is the work of talented and experienced director Zamira Begimkulova, "Bu hayot" (2020). As in Begimkulova's previous works, the series touches on important women's issues related to family relationships, love, childbirth, and more.

The main characters of "Bu hayot" are Zebo (Malika Rahimova), wife of Anvar (Rasulkhon Qodirkhonov), whose story revolves around her struggle with infertility, which has lasted for five years. This topic concerns many women in real life, and the series shows it with a sense of realism and emotional depth.

Another important character is Yulduz (Mukhlisa Bobokulova), a young girl suffering from epilepsy. Her story shows the difficulties she faces in everyday life and her determination to overcome her physical limitations. Additionally, due to the girl's illness, her wedding to Rustam (Shakhriyorbek Ostonbekov), a complex and impatient guy, is in question. Will Rustam's family accept Yulduz's illness?

The third heroine, Nilufar, finds herself in a difficult situation after becoming pregnant by a married man. This story raises questions of morality, self-determination, and the courage to make decisions that can drastically change one's life.

All these stories covered in the series "Bu hayot" reflect real problems and challenges faced by women in modern society. Zamira Begimkulova, as an experienced and talented director, brings depth, feeling, and intimacy to every aspect of her projects, and "Bu hayot" is no exception. This series deserves attention not only for its quality direction, cinematography, and acting but also for its specific approach to addressing women's issues. The TV series "Bu hayot" stands out among others for its deep psychological portrayal of characters. Viewers are immersed in the inner world of each heroine, their feelings, doubts, fears, and hopes. This helps create an emotional connection between the

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

viewer and the characters, as well as an understanding of the complexity of the problems they face.

Furthermore, the series "Bu hayot" emphasizes strong and independent women who face difficulties but do not lose hope and fight for their own lives and happiness. They strive to overcome obstacles, both internal and external, finding strength in their vulnerability.

In 2021, many interesting and promising TV series were released in the country. Some had a high artistic level, while others sparked much discussion among potential viewers. However, one project stands out sharply against the rest with its genre. This is the historical-biographical TV series "Mendirman Jaloliddin" (concept author – Ozodbek Nazarbekov, screenplay author – Nazar Eshonkul, staging director – Metin Gunay, director – Nurgissa Almurat), produced by the studio "Bozdag Film."

The events of the series transport the viewer to the 13th century and narrate the decline of the Persian Khwarazmian Empire, which, after defeating all its regional enemies, faced the threat of invasion from the east by the rising Mongol Empire led by the invincible Genghis Khan. On the eve of the war, dual power is established in the country between Muhammad II and his mother Turkan Khatun, making it impossible to coordinate the army's actions effectively. At the crucial moment, the son of Khwarazmshah, Jaloliddin Manguberdi, is called upon to save the situation by uniting the army and the people under his leadership.

Jaloliddin Manguberdi, a great commander and the last ruler of Khwarazm, is an important figure and a national hero in modern independent Uzbekistan.

About two years before the release date of the episodes, it was announced that a television series dedicated to a great ancestor would be produced. The idea was conceived by the Minister of Culture of the Republic of Uzbekistan, Ozodbek Nazarbekov. A contract was signed with the Turkish film studio "Bozdag Film" to implement the project. The best actors from both countries were involved in the series, including Emre Kivilcim (Jaloliddin Manguberdi), Javohir Zokirov (Genghis Khan), Yulduz Rajabova (Kutlibeka), Ra'no Shodiyeva (Aychichek Khatun), Saida Rametova, Raykhon Ulasenova, Tokhir Saidov, Jemal Hunal and others.

As mentioned earlier, modern private television series in Uzbekistan have many shortcomings. One of the flaws is the constant use of family and domestic themes with well-known plot templates. However, even such television series can attract viewers to some extent. One of such national television series is "Baxt ochvisi" (script by Guzal Muhammadova, directed by Shohzahon Abdurazzoqov, 2021). According to the creators, the main idea is that someone cannot build their own happiness but can take it from others. The plot centers around another family scandal involving a young man, Umid (Shokhrukh Khamdamov), who cheats on his wife Nigora (Bahora Arslonova). The striking role of the cunning second wife, Zuli Bositovna, is played by actress Barchin Gofurova. The series also features popular actors Raykhon Ulasenova, Rihsitilla Abdullaev, Yoqub Akhmedov, Zilola Ghulomova, Bahodir Nishonov, Gulchehra Ibrokhimbekova, Oyhon Iforzoda, Aziza Nizomova, and others.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Umid's family consists of four children – three older sisters and him, the youngest son. The series is quite dynamic. In the first episode, the foundations of future conflicts are laid: Umid's oldest sister (Raykhon Ulasenova) suffers in her marriage because she cannot have a child. Her husband (Rihsitilla Abdullaev) often gets drunk, causes scandals, and disgraces her. Eventually, she finds out that her husband has been cheating on her with a young girl for a long time. Another sister, along with her daughter, Umid's niece, is a rather greedy person, constantly expecting her brother to help her financially.

Umid's wife Nigora is a helpless victim of family conflicts. After learning that her husband is cheating on her, she realizes that not all family members are on her side. It turns out that Umid's sisters have long been aware of what was happening but decided not to tell her. This opens Nigora's eyes to the complexities and duplicity. The story told in the series is quite instructive. Umid, who betrayed his wife, ends up losing everything – his wife, child, job, home, parents, and he is imprisoned. However, after going through hardships and receiving his wife's forgiveness, he manages to get back on his feet, reunite his family, and get Nigora and his daughter back. The creativity of the talented and successful modern director Bakhtiyor Safarov, who has several successful television projects under his belt – the show "Zirapcha" and the series "Qadam" and "Meni asra" on the "Sevimli TV" channel, deserves special attention. Talented dramaturgy is one of the most important features of Bakhtiyor Safarov's work. His best work to date is the 40-episode television project "Meni asra." The series' script is filled with emotional storylines, intrigues, and unexpected twists. Deeply developed characters evoke interest and empathy from the viewers. The series raises relevant topics and issues of our country, including polygamy, corruption, infidelity, and interethnic marriages, among others. Roles were played by both professional theater actors and completely new faces. The highlight of the series can rightfully be considered the excellent soundtracks.

The plot of the series intertwines the fates of young characters. Narmin (Aziza Juraeva) barely makes ends meet after her innocent mother is mistakenly imprisoned for drug trafficking. Narmin's brothers Kamron (Farrukh Khabibullaev) and Ozod (Imran Umaraliev) hardly help her run the household.

Farukh's (Abror Yuldoshev) family is on the brink of collapse: his wife Umida (Gulrukh Sobirova) found out that her husband has a second family and child. Umida's youngest son Tokhir (Abdulaziz Khodjaev) sympathizes with his mother and does not understand his father's actions, but it turns out that the girl Sevara (Lailo Fayzieva), whom Umid is dating, is the sister of his father's lover. Tokhir's and Sevara's relationship becomes even more complicated. Tokhir, who thought he had fallen in love with Narmin, now doubts whether he is as irresponsible a womanizer as his father. His father's mistake affected the whole family.

On the other hand, the series demonstrates the family relations of the seemingly cold Dilbar (Lola Akhmedova) and her indifferent husband (Anvar Mavlyanov), who have three rather willful children. Their eldest son Arslon married a Russian girl, despite the fact that the parents were not particularly keen on this. The second son, Said (Abrormalik Mirzaliev),

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

has not yet found his place in life after graduating from university. The parents' only joy is their youngest daughter Lailo (Kamila Yusupova). Bakhtiyor Safarov's direction plays a crucial role in achieving the high quality of the series. The composition of the shots, the camerawork, the choice of angles and lighting create an aesthetically pleasing spectacle. Bakhtiyor Safarov skillfully manages the pace and mood of the scenes, conveying the emotions of the characters. However, no less important to the success of the series is the brilliant acting. All the mentioned actors demonstrated their talent and professionalism, creating convincing and memorable characters. Their performances were filled with emotions, depth, and authenticity, allowing the audience to fully immerse themselves in the story and empathize with the characters.

After participating in this series, many actors became famous and in demand in the industry. They continued to showcase their quality acting in other films and television series, drawing attention to their talent and professionalism. Overall, thanks to many of the qualities mentioned above, the series "Meni asra" earned recognition and popularity among viewers. It remains a vivid example of successful art capable of attracting and captivating the audience with its artistic merits.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ahmetjanova M. O‘zbek teleseriallarida mavzu va badiiy talqin muammolari // “O‘zbekiston kino san'atining ijtimoiy funksiyalari va poetikasi” O‘zRFA San'atshunoslik instituti ilmiy maqolalar to‘plami. T.: “Fan” nashriyoti, 2023. – 159-165 b.
2. 2.Shaytanat seriali haqida https://uz.wikipedia.org/wiki/Shaytanat_(teleserial).
3. Ганиева Э. Р. Телесериал как один из основных элементов телевидения Узбекистана //В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии. – 2016. – №. 6 (61). – С. 15-22.
4. Зайцева С. А. Жанр телевизионного сериала как культурный текст. Дис. канд. философ. наук: 24.00.01. – М., 2001. – 152 с.
5. “Сабрия” машмашаси: Сериалдаги беҳаё саҳна мавзуси Фирдавс Абдухолиқов шахсига уланиб кетди https://kun.uz/news/2022/01/20/sabriya-mashmashasi-serialdagi-behayo-sahna-mavzusi-firdavs-abduxoliqov-shaxsiga-ulanib-ketdi.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ganieva Eleonora Rinatovna**, katta o’qituvchi [**Ганиева Элеонора Ринатовна**, старший преподаватель], [**Eleonora R. Ganieva**, senior lecturer]; Manzil: O’zbekiston, Toshkent shahar, Yalang'och dahasi, 127A-uy [Адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Ялангоч д., 127A], [Address: 127A, Yalangoch st., Tashkent city, Uzbekistan]; E-mail: elonagan1987@gmail.com.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

MUSIQA O‘QITUVCHILARIDA MUSIQIY-RITMIKANI MEXANIZMLASHTIRISH TURLARI

© X.S. Ibragimova[1]✉
[1]Xalqaro Nordik universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: asosiy pedagogik tamoyillar muammoni hal qilish, qabul qilish va qo‘llab-quvvatlash, individuallashtirish, dialogiklik, faoliyatning mustaqilligi, musiqiy va ijro mahoratini shakllantirishda uzluksizlik, ijodkorlik, madaniyatlar dialogi, madaniy muvofiqlik, fanlararo integratsiya va boshqalar bo‘lishi kerak. Bularning barchasi o‘quvchilarning kasbiy faoliyatning ushbu turini sifatli o‘zlashtirishlarini ta’minlash, o‘qituvchilarda musiqiy-ritmikani mexanizmlashtirish malakalarini etarlicha shakllantirish darajasini oshirishga yordam beradi.

Maqolada musiqa o‘qituvchilarida musiqiy-ritmikani mexanizmlashtirish turlari yoritib berilgan.

MAQSAD: mazkur maqolaning maqsadi – musiqa o‘qituvchilarida musiqiy-ritmikani mexanizatsiyalash turlarini aniqlash, ularning pedagogik va metodik asoslarini o‘rganish hamda musiqiy ta’lim jarayonida ushbu turlarni samarali qo‘llash orqali o‘quvchilarning ritmik ko‘nikmalarini rivojlantirishga erishishdir. Ushbu maqsad doirasida musiqiy-ritmikani o‘rgatishda innovatsion yondashuvlar, pedagogik texnologiyalar va zamonaviy usullarni tadqiq etish hamda ularni musiqiy ta’limda joriy qilish yo‘llarini ko‘rsatish ko‘zda tutilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR: mazkur tadqiqotda musiqiy-ritmikani mexanizatsiyalash turlarini aniqlash va ularni musiqiy ta’limda qo‘llash bo‘yicha samarali yondashuvlarni aniqlash uchun teoretik tahlil, pedagogik kuzatish, eksperiment o‘tkazish, diagnostika va statistik tahlil kabi ilmiy-uslubiy metodlardan foydalanildi. Ushbu metodlar orqali musiqiy ta’lim jarayonida ritmikani rivojlantirishning innovatsion va amaliy asoslari ishlab chiqildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: musiqiy-ritmikani mexanizatsiyalash turlarini o‘rganish natijalari shuni ko‘rsatadiki, musiqa o‘qituvchilarining o‘quv jarayonida ritmikani o‘rgatishga innovatsion yondashuvlari o‘quvchilarning musiqiy ko‘nikmalarini samarali shakllantirishga xizmat qiladi. Pedagogik kuzatish va eksperimentlar davomida aniqlanishicha, ritmik mashqlarni texnologik usulda o‘tkazish talabalarning musiqa va ritmni tezroq idrok etishiga, shuningdek, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga imkon beradi.

XULOSA: musiqa o‘qituvchilarida musiqiy-ritmikani mexanizmlashtirish tushunchasini rivojlantirish mezonlari va ko‘rsatkichlarini aniqlashda shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatga asoslangan, refleksiv va tizimli yondashuvlar qoidalarini hisobga olish

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

zaruratidan kelib chiqish zarur. Bu musiqiy qobiliyatlarning rivojlanish darajasi, hissiy-irodaviy sifatlarning shakllanish darajasi, motivatsion va qadriyat yo‘nalishlarini shakllantirish, bilimlar tizimini shakllantirish, malakalarning shakllanish darajasi, refleksiv-ijro etuvchi pozitsiyaning shakllanish darajasi kabi mezonlarni aniqlash imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: ta’lim, modellashtirish, ritmika, modellashtirish, qo‘shiq, cholg‘u, dirijyorlik, mashg‘ulot, ijrochilik, repertuar.

Iqtibos uchun: Ibragimova X.S. Musiqa o‘qituvchilarida musiqiy-ritmikani mexanizmlashtirish turlari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.493-501.

ТИПЫ МУЗЫКАЛЬНО-РИТМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА У УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ

© Х.С. Ибрагимова[1]✉
[1]Международного Университета Нордик, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: основными педагогическими принципами должны быть решение проблем, принятие и поддержка, индивидуализация, диалогичность, самостоятельность деятельности, преемственность в формировании музыкально-исполнительских навыков, творчество, диалог культур, культурная совместимость, междисциплинарная интеграция и др. Все это способствует обеспечению качественного овладения студентами данным видом профессиональной деятельности, повышению уровня достаточной сформированности у педагогов музыкально-ритмомеханических умений.

В статье описаны виды механизации музыкальных ритмов у учителей музыки.

ЦЕЛЬ: целью данной статьи является выявление видов механизации музыкально-ритмической музыки у учителей музыки, изучение их педагогических и методических основ, а также достижение развития ритмических навыков учащихся через эффективное использование этих видов в учебе. процесс музыкального образования. В рамках этой цели планируется исследовать инновационные подходы, педагогические технологии и современные методы обучения музыкальным ритмам и показать пути их внедрения в музыкальное образование.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в работе использованы научно-методические методы, такие как теоретический анализ, педагогическое наблюдение, экспериментирование, диагностика и статистический анализ, для определения типов механизации музыкальных ритмов и определения эффективных подходов к их применению в музыкальном образовании. Благодаря этим методам в процессе музыкального образования были разработаны новаторские и практические основы ритмического развития.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты изучения видов механизации музыкальных ритмов показывают, что инновационные подходы учителей музыки к обучению ритмам в образовательном процессе служат эффективному формированию музыкальных навыков учащихся. Педагогическими наблюдениями и

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

экспериментами установлено, что проведение ритмических упражнений технологическим способом позволяет учащимся быстрее воспринимать музыку и ритм, а также развивать творческие способности.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: при определении критериев и показателей развития понятия механизации музыкальных ритмов у учителей музыки необходимо учитывать правила личностно-ориентированного, деятельностного, рефлексивного и системного подходов. Это дает возможность определить такие критерии, как уровень развития музыкальных способностей, уровень сформированности эмоционально-волевых качеств, сформированность мотивационно-ценностных ориентаций, сформированность системы знаний, уровень сформированности умений, навыков и навыков. уровень формирования рефлексивно-исполнительной позиции.

Ключевые слова: обучение, моделирование, ритмика, моделирование, песня, инструмент, дирижирование, обучение, исполнение, репертуар.

Для цитирования: Х.С. Ибрагимова. Типы музыкально-ритмического механизма у учителей музыки. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 493-501.

TYPES OF MUSICAL-RHYTHMIC MECHANISM IN MUSIC TEACHERS

© Xonzoda S. Ibragimova[1]✉
[1]International Nordic University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the main pedagogical principles should be problem solving, acceptance and support, individualization, dialogicity, independence of activity, continuity in the formation of musical and performance skills, creativity, dialogue of cultures, cultural compatibility, interdisciplinary integration, etc. All this helps to ensure students' quality mastery of this type of professional activity, to increase the level of sufficient formation of musical-rhythmic mechanization skills in teachers.

The article describes the types of mechanization of music-rhythms in music teachers.

AIM: the purpose of this article is to identify the types of mechanization of musical-rhythmic music in music teachers, to study their pedagogical and methodical bases, and to achieve the development of students' rhythmic skills through the effective use of these types in the process of musical education. Within the framework of this goal, it is planned to research innovative approaches, pedagogical technologies and modern methods in teaching musical rhythms and to show ways of introducing them in musical education.

MATERIALS AND METHODS: in this study, scientific and methodological methods such as theoretical analysis, pedagogical observation, experimentation, diagnostics and statistical analysis were used to determine the types of mechanization of musical rhythms and to determine effective approaches to their application in musical education. Through

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

these methods, innovative and practical foundations of rhythmic development were developed in the process of musical education.

DISCUSSION AND RESULTS: the results of the study of the types of mechanization of musical rhythms show that the innovative approaches of music teachers to teaching rhythms in the educational process serve to effectively form the musical skills of students. Pedagogical observations and experiments revealed that conducting rhythmic exercises in a technological way allows students to perceive music and rhythm faster, as well as to develop their creative abilities.

CONCLUSION: it is necessary to take into account the rules of person-oriented, activity-based, reflexive and systematic approaches in determining the criteria and indicators for the development of the concept of mechanization of musical rhythms in music teachers. This makes it possible to determine such criteria as the level of development of musical abilities, the level of formation of emotional and volitional qualities, the formation of motivational and value orientations, the formation of a knowledge system, the level of formation of skills, the level of formation of reflexive-executive position.

Key words: education, modeling, rhythmic, modeling, song, instrument, conducting, training, performance, repertoire.

For citation: Xonzoda S. Ibragimova. (2024) 'Types of musical-rhythmic mechanism in music teachers', Inter education & global study, (10), pp. 493-501. (In Uzbek).

Bugungi kunda har bir umumta'lim maktabiga zamonaviy ta'lim paradigmasi talablari asosida turli pedagogik vazifa va muammolarni samarali hal etishga tayyor va qodir musiqa o'qituvchisi zarur. U keng ko'lamli kasbiy kompetensiyalarga ega bo'lgan, o'quvchilar pedagogikasi va psixologiyasini yaxshi biladigan, o'quv jarayonini loyihalash va amalga oshirishning samarali usullarini, o'qitish mavzusini va turli xil pedagogik texnologiyalarni biladigan, musiqani mukammal biladigan mutaxassis bo'lishi kerak. Shuningdek, san'at va madaniyatni, musiqani ijro etish jarayonida badiiy etkazishni, musiqa san'ati sohasidagi o'z fikr va qarashlarini himoya qilishni bilishi zarur.

Musiqa ijtimoiy munosabatlarda zaruriy ilmiy asosni mustahkamlash, shaxsning turli yashash joylarida o'ziga xos tarzda rivojlanishi uchun qulay axloqiy-psixologik sharoitlar yaratishga yordam beradi. Hozirgi vaqtda globallashuv va integratsiya jarayonlari birinchi o'rinda turadi, millatlararo, ijtimoiy-madaniy hamkorlik, ta'lim sohalari shaxsiy ma'nolar bilan to'ldirilgan holda yangi turda tasdiqlanadi. Shaxsning yashash joyidagi muhit, uning ijtimoiylashuvi, axloqiy munosabatlari, xulq-atvori va muloqot qobiliyatlari, ijtimoiy faoliyat tajribasiga faol ta'sir ko'rsatadi.

So'nggi yillarda ro'y berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar ta'lim-tarbiya tizimini isloh qilish, ijtimoiy siyosat va ma'naviy hayotdagi barqarorlik va ijobiy yo'llarni izlash, jamiyatning turli tuzilmalarida shaxsning o'z-o'zini anglashi uchun qulay axloqiy-psixologik sharoitlar yaratish bilan bog'liq bo'lib, aholi bilan ijtimoiy-tarbiya ishlarini ahamiyatli va sifatli

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

darajada yangi g‘oyalar, nazariyalar va konsepsiyalariga bo‘lgan talab darajasida rivojlantirish kerakligini belgilab beradi.

Yashash joyidagi ijtimoiy-tarbiyaviy ishlarga barcha yondashuvlar, kelishmovchiliklarni mutaxassislar kuchli tarbiya vositasi sifatida tan oladilar, bunday muhit inson shaxsiga kuchli ta’sir ko‘rsatadi. Agar odam bu muhitdan yakkalanib qolsa, u bilan muayyan hududda birga yashaydigan odamlar bilan o‘zaro hamkorlik, o‘zaro manfaatdorlik munosabatlari umumiy bo‘ladi, yoki u o‘z hayot yo‘lida uchraydigan odamlar taqdiriga mas’uliyatli, javobgar shaxs bo‘lib tarbiyalanadi. Uning hayot bilan aloqasi chuqur va mustahkam bo‘ladi. U yomon xulq-atvor, begonasirash va o‘zini yo‘qotib qo‘yishdan himoyalangan bo‘ladi. Har doim ham oilada jamiyatning ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy holati va unda yuz berayotgan o‘zgarishlarga qadriyat sifatida alohida e’tibor qaratilmaydi.

Musiqa mashg‘ulotlarlari pedagogikaning didaktik nazariyasi va tamoyillari asosida tuziladi. Mazkur tamoyillar musiqa rahbari hamda bola tomonidan bajariladigan barcha ta’lim asoslari – mashg‘ulotlar mazmunining metodlari va mashg‘ulotlarlarning tuzilishidagi asosiy talablar va uning yo‘nalishlarini belgilab beradi. Mazkur tamoyillar asosan, o‘quv materiallarini qo‘llash, musiqa mashg‘ulotlari (darslari) mazmuni va rejasini tuzish jarayonida qo‘llanadi. Yuqoridagi qayd etilgan umumdidaktik tamoyillar bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, milliy xususiyatlarini asos qilgan holda musiqa faoliyati izchilligini ta’minlaydi.

Musiqa o‘qituvchisi zimmasiga doimo katta mas’uliyat yuklangan, chunki umumiy musiqa ta’limi jarayoni o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Maktab o‘quvchilari o‘qituvchi rahbarligida nafaqat musiqa san’ati asoslarini o‘rganadilar, balki ular dunyoni badiiy bilish usullarini o‘zlashtiradilar, nostandart (ijodiy) tafakkurni o‘rganadilar, o‘z qobiliyatlarini va iste’dodlarni rivojlantiradilar, tasavvur va fantaziyani, hissiy aql va hayotga axloqiy munosabatni rivojlantiradilar, buning natijasida ularning musiqiy madaniyati ma’naviy madaniyatining bir qismi sifatida shakllanadi [1].

Musiqa o‘qituvchisining faoliyati juda ko‘p qirralidir. U murakkab tuzilishga ega va ko‘p funksiyali bo‘lib, bu nafaqat kasbning nazariy va uslubiy asoslarini bilishni, balki, birinchi navbatda, turli xil uslublar, janrlar va yo‘nalishlardagi musiqalarni jonli ijro etish bilan bog‘liq amaliy kompetensiyalarning mavjudligini ham anglatadi.

Musiqa o‘qituvchisining musiqiy va ijodiy qobiliyatlarini o‘rganish bilan ko‘plab taniqli mahalliy o‘qituvchilar va psixologlar shug‘ullangan, jumladan Ye.B.Abdullin, O.A.Abdullina, V.I.Andreeva, N.V.Kuzmina va boshqalar musiqa pedagogikasi bo‘yicha samarali ish olib borganlar.

N.V.Vasilevaning musiqa o‘qituvchilarida musiqiy-ritmikani mexanizmlashtirish muammosini ochib berishga bag‘ishlangan dissertatsiyasi avtoreferatida ta’kidlaganidek: «Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, haqiqiy amaliyotda musiqa o‘qituvchilari faoliyatni amalga oshirish sohasida ko‘pincha sifatli tayyorgarlikka ega emaslar. Bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining musiqiy-ijrochilik kompetensiyasini shakllantirish jarayoni maxsus tadqiqot ob’ekti bo‘lmagan. Musiqa o‘qituvchisining musiqiy-ritmikani mexanizmlashtirish qobiliyati muammosi mahalliy pedagogikada hali ham rivojlanmagan muammolardan biridir [4].

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Musiqa o‘qituvchisining faoliyati “musiqachi” tushunchasi bilan bog‘liq, chunki ovoz, turli xil musiqa asboblari va dirijyorlik mahorati uning muvaffaqiyatli professional faoliyatining asosiy shartidir. Bu erda bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining musiqiy-ritmikani mexanizmlashtirish qobiliyati haqida gapirish kerak, bu o‘qituvchi-ijrochi va musiqa asarlari muallifi o‘rtasidagi bilvosita o‘zaro ta’sir sifatida to‘g‘ri tavsiflanadi. Zero, uning musiqiy-ritmikani mexanizmlashtirishi, eng avvalo, u yoki bu muallifning niyatini takrorlash, etkazish va tinglovchilarga ochib berishga qaratilgan. Ammo musiqiy asarlar tasvirlarini ushbu 3 komponent orqali sifatli etkazishni o‘rganish uchun bo‘lajak musiqa o‘qituvchisi tegishli musiqiy tayyorgarlikdan o‘tishi va ketma-ket bajariladigan ijro amaliyotini to‘plashi va bir qator mas’uliyatli funksiyalarni bajarishi kerak: o‘qitish, rivojlantirish va tarbiyalash [2].

Yuqoridagi barcha funksiyalar o‘zaro bog‘liq va yaxlit xususiyatga ega bo‘lib, bu ularning kasbiy ta’lim sohasidagi maqsadli yo‘nalishini ko‘rsatadi. Musiqa o‘qituvchisining kasbiy muammolarni hal qilishga yuqori darajadagi tayyorgarligi musiqiy pedagogik kompetensiyani shakllantirishning zaruriy shartiga aylanadi.

Musiqa o‘qituvchisining kasbiy kompetensiyasi – bu shaxsning yaxlit sifati bo‘lib, unda faoliyat uning kasbiy madaniyati va pedagogik mahoratini oshirishga qaratilgan kompleks tarkibiy qism sifatida tavsiflanadi. Ushbu konsepsiya o‘z ichiga quyidagi asosiy tarkibiy qismlarni o‘z ichiga oladi: shaxsiy-insoniy yo‘nalish, tashqi dunyo bilan integratsiya qilish qobiliyati, aks ettirish qobiliyati, badiiy aql, ijodiy faoliyat tajribasi, o‘z bilim va ko‘nikmalarini amaliyotda qo‘llash qobiliyati, hayotiy tajriba, axloqiy ko‘rsatmalar va qadriyatlar.

Musiqa o‘qituvchisining ijodiy tajribasi turli xil musiqiy faoliyat turlarini o‘z ichiga oladi, bunda uning san’at sohasidagi ijodiy o‘zini o‘zi anglashi sodir bo‘ladi. U musiqa asarlarini tahlil qilish, cholg‘u asboblarini chalish, ularni texnik jihatdan aniq va hissiy ijro etishda namoyon bo‘ladigan musiqa san’atining intonatsion tabiati va musiqa mahorati haqidagi bilimlarga asoslanadi. Ularga tayanib, musiqa o‘qituvchisi bir qator muhim pedagogik vazifalarni hal qiladi: bolada ijodkorlik va uning musiqiy faoliyatga bo‘lgan ishtiyoqini uyg‘otish, musiqaga qiziqishini uyg‘otish, u bilan muloqot qilish zarurligini uyg‘otish, musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish va boshqalar.

Belgilangan vazifalarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun musiqa o‘qituvchisi yuqori darajadagi musiqiy ijro mahoratiga va professionallikka ega bo‘lishi kerak. Musiqa o‘qituvchisining kasbiy mahorati deganda, bu o‘rinda uning pedagogik mahorati, tashabbuskorligi, shuningdek, musiqiy ijrochilik sohasidagi bilim va ko‘nikmalarning mavjudligini tushunish mumkin. Musiqa pedagogik ta’lim jarayonida shakllangan kasbiy mahorat asoslari haqida gapirganda, bo‘lajak musiqa o‘qituvchisida ijodiy rejaning shaxsiy fazilatlari muhimligini ham ta’kidlash o‘rinlidir.

Zamonaviy umumta’lim tizimi kasbiy ta’lim sharoitida o‘z shakllanishini boshlagan musiqa o‘qituvchisining kasbiy mahorat darajasiga ma’lum talablarni qo‘yadi [3]. Shu bilan birga, tizimli yondashuv nuqtai nazaridan ko‘rib chiqiladigan musiqiy ijrochilik kompetensiyasi tashqi tomondan boshqariladigan va o‘zini o‘zi tartibga soluvchi jarayon

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

sifatida o‘quvchilarning musiqiy-ritmikani mexanizmlashtirish faoliyatining boshlang‘ich darajasidan yuqori ijro darajasiga maqsadli harakatini o‘z ichiga oladi.

Shu maqsadda, musiqiy-pedagogik yo‘nalishdagi kasbiy ta’lim tashkilotlarida pedagogik modellashtirish texnologiyalari asosida, majburiy va o‘zgaruvchan qismlarni o‘z ichiga olgan musiqiy-ritmikani mexanizmlashtirish jarayonini amalga oshirishni ta’minlash kerak. Modellashtirishda quyidagilarni hisobga olish kerak:

1) musiqa o‘qituvchisining ijrochilik faoliyatining asosiy turlari qo‘shiq aytish, cholg‘u asboblarida chalish va dirijyorlikdir;

2) ijrochilik malakalarini shakllantirish asosan “Vokal”, “Xor sinfi”, “Asosiy cholg‘u”, “Qo‘shimcha cholg‘u asbobi”, “Dirijorlik” kabi majburiy fanlar bo‘yicha mashg‘ulotlar doirasida turli o‘qituvchilar tomonidan amalga oshiriladi;

3) yuqoridagi majburiy fanlar bir-biri bilan o‘zaro bog‘liq bo‘lishi va tanlov fanlari bo‘yicha davom ettirilishi kerak (“Ansambl ijrochiligi”, “Tegishli cholg‘u asboblari”, “Bolalar orkestri”, “Akademik, xalq, estrada qo‘shiqchiligi”, “Elektron cholg‘u asboblari”, “Improvizatsiya” va boshqalar), shuningdek, maktab repertuarini rivojlantirish, ijodiy ijrochilik faoliyati, havaskor bolalar ijodiy guruhlari faoliyatini tashkil etish, qo‘shimcha ravishda ijrochilik fanlarini o‘qitish bilan bog‘liq turli xil ijrochilik, musiqiy, o‘quv va pedagogik amaliyotlarda davom ettirilishi zarur;

4) bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining ijrochilik faoliyati turlari ro‘yxati musiqiy-dramatik faoliyat, musiqiy-ritmik va raqs faoliyati, o‘yin musiqa faoliyati va boshqalarni o‘z ichiga olishi kerak, ularning o‘zlashtirilishi ham musiqiy-ritmikani mexanizmlashtirishning ajralmas qismiga aylanishi kerak.

Musiqa ijrochilik fanlari mazmunini to‘ldirish va bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarida musiqiy-ritmikani mexanizmlashtirish jarayonini ilmiy-pedagogik qo‘llab-quvvatlash, uning maqsad va tamoyillarini belgilash madaniy, tizimli, faoliyatga asoslangan, kompetensiya, kasbiy ta’limga yo‘naltirilgan va eks ettiruvchi yondashuvlar bilan birgalikda olib borish zarur. Asosiy pedagogik tamoyillar muammoni hal qilish, qabul qilish va qo‘llab-quvvatlash, individuallashtirish, dialogiklik, faoliyatning mustaqilligi, musiqiy va ijro mahoratini shakllantirishda uzluksizlik, ijodkorlik, madaniyatlar dialogi, madaniy muvofiqlik, fanlararo integratsiya va boshqalar bo‘lishi kerak. Bularning barchasi o‘quvchilarning kasbiy faoliyatning ushbu turini sifatli o‘zlashtirishlarini ta’minlash, o‘qituvchilarda musiqiy-ritmikani mexanizmlashtirish malakalarini etarlicha shakllantirish darajasini oshirishga yordam beradi.

Musiqa o‘qituvchilarida musiqiy-ritmikani mexanizmlashtirish yagona, yaxlit tuzilma bo‘lib, u quyidagi tarkibiy qismlardan tashkil topadi:

- bo‘lajak musiqa o‘qituvchisi o‘zini musiqiy ijrochilik faoliyati sub’ekti sifatida anglash imkonini beradi;
- kasbiy va shaxsan takomillashish imkonini beradi;
- sinash mumkin bo‘lgan xususiyatlarni o‘z ichiga oladi, shuning uchun bo‘lajak musiqa o‘qituvchisida o‘rganilayotgan sifatni shakllantirish samaradorligini baholashga imkon beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Bo‘lajak musiqa o‘qituvchisi uchun o‘z-o‘zini anglash ichki mexanizm sifatida ishlaydi, buning natijasida u nafaqat musiqiy ijro faoliyatini ongli ravishda idrok eta oladi, balki o‘zining ijodiy imkoniyatlarini, qobiliyatlarini mustaqil ravishda amalga oshiradi, o‘z faoliyatining o‘lchovi va xarakterini aniqlaydi. Ijro etilayotgan musiqiy asarning badiiy mazmunini tushunish va uzatishga qaratilgan musiqiy ijro faoliyatida o‘zini namoyon etadi. Bunday holda, bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining musiqiy ijrochilik faoliyatining sub’ektivlik kabi o‘ziga xos xususiyati haqida gapiramiz, u quyidagi tarkibiy qismlarni o‘z ichiga oladi: kasbiy kompetensiya, shaxsiy fazilatlar, refleksiya.

Pedagogik jarayonda talabalarning refleksiya pozitsiyasini aniqlash eng samarali tarzda ta’minlanadi:

1) refleksiv ko‘nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan texnikadan foydalanish va refleksiv pozitsiyaga kirish algoritmi;

2) pedagogik jarayonda tahlil va baholashni, dalillarni, o‘z pozitsiyasining asosliligini talab qiladigan vaziyatlarni maqsadli ravishda yaratish, musiqiy ijro mahoratining doimiy o‘sishini rag‘batlantirish;

3) o‘quvchilarni reflektiv pozitsiyaga erishish uchun o‘z algoritmlari asosida o‘z-o‘zini refleksli diagnostikaga kiritish.

Uslubiy mexanizmlar faqat pedagogik jarayonning muayyan bosqichlarida amalga oshirilishi mumkinligini hisobga olib, bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarida musiqiy-ritmik kompetensiya tushunchasini rivojlantirishni boshlang‘ich, asosiy va umumlashtiruvchi bosqichlarda amalga oshiriladigan uslubiy tizim (texnologik xaritalar) shaklida taqdim etish maqsadga muvofiq.

Musiqa o‘qituvchilarida musiqiy-ritmikani mexanizmlashtirish tushunchasini rivojlantirish mezonlari va ko‘rsatkichlarini aniqlashda shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatga asoslangan, refleksiv va tizimli yondashuvlar qoidalarini hisobga olish zaruratidan kelib chiqish zarur. Bu musiqiy qobiliyatlarning rivojlanish darajasi, hissiy-irodaviy sifatlarning shakllanish darajasi, motivatsion va qadriyat yo‘nalishlarini shakllantirish, bilimlar tizimini shakllantirish, malakalarning shakllanish darajasi, refleksiv-ijro etuvchi pozitsiyaning shakllanish darajasi kabi mezonlarni aniqlash imkonini beradi.

Musiqa o‘qituvchilarida musiqiy-ritmikani mexanizmlashtirish tushunchasini rivojlantirish rag‘batlantiruvchi, ta’sirchan-kommunikativ, axborot, orientatsiya, tarjima va tartibga solish funksiyalarini muvaffaqiyatli amalga oshirishni ta’minlaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ibragimova X.S. Oliy ta’lim tashkilotlari talabalarida musiqiy-ritmik kompetensiylarini rivojlantirish / PhD. … dis. – Toshkent – 2022. 15-16 b.
2. Abdullina O.A. Oliy pedagogik ta’lim tizimida o‘qituvchilarning umumiy pedagogik tayyorgarligi: o‘qituvchilar uchun qo‘llanma. mutaxassis. yuqoriroq darslik muassasalar. 2-nashr, qayta ko‘rib chiqilgan. va qo‘shimcha M.: Ta’lim, 1990. 141 b.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

3. Abdullin Ye.B. Musiqa o‘qituvchisining uslubiy tayyorgarligi: “Musiqa” fanidan o‘qituvchilar malakasini oshirish institutlari qoshidagi malaka oshirish kurslari talabalari uchun ilmiy-metodik materiallar. M.: MIROS, 1992. 72 b.
4. Bezborodova L.A., Aliev Yu. Ta’lim muassasalarida musiqa o‘qitish metodikasi. M.: Akademiya, 2002. 415 b.
5. Vasileva N.V. Formirovanie muzыkalno-ispolnitelskoy kompetentnosti budущego uchitelya muzыki: avtoref. diss. … kand. ped. nauk. Magnitogorsk, 2007. 22 s.
6. Zimnyaya I.A. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv. Ta’lim muammolariga zamonaviy yondashuvlar tizimida uning o‘rni qanday? (nazariy va uslubiy jihat // Bugungi kunda oliy ta’lim: islohotlar, innovatsiyalar, tajriba. 2006. No 8. B. 20-26.
7. Sizova Ye.R. Mutaxassis musiqachining kasbiy kompetensiyasi: tuzilishi, mazmuni, rivojlanish usullari // Oliy ta’lim. 2007. No 11. 36-38-betlar.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ibragimova Xonzoda Saidazim qizi**, Xalqaro Nordik universiteti Musiqa ta’limi kafedrasi dotsenti, PhD, [**Ибрагимова Хонзода Саидазим қизи**, Доцент кафедры музыкального образования Международного Университета Нордик, PhD], [**Ibragimova Xonzoda Saidazim qizi**, Associate Professor of the Department of Music Education of the International Nordic University, PhD]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh., Sebzor ko'chasi, 22-uy [адрес: Узбекистан, Ташкент, ул. Себзор, 22], [address: Uzbekistan, 22, Sebzar st., Tashkent city]. E-mail: ibragimovaxonzoda92@gmail.com ORCID: https://orcid.org/0009-0001-0329-6148

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

TURLI MUSIQIY LADLARNING YOZILISHI

© B.M. Ibragimov[1]✉

[1]O‘zbekiston davlat konservatoriyasi huzuridagi Botir Zokirov nomidagi Milliy estrada san’ati instituti, Toshkent, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada turli musiqiy ladlarning shakllanishi, rivojlanishi va yozilish usullari o‘rganiladi. Unda ladlarning tarixiy va mintaqaviy o‘ziga xosliklari, ularning musiqiy madaniyat va ijrochilikdagi ahamiyati tahlil qilingan. Musiqa nazariyasidagi ladlarning tuzilishi, tonallik, ohang va ritm jihatlari bilan bog‘liq asosiy tushunchalar yoritiladi. Maqolada turli ladlarning notaga yozilishi bo‘yicha amaliy misollar va uslubiy tavsiyalar keltirilgan bo‘lib, ular musiqiy ta’lim va ijrochilik jarayonida foydalanish uchun tavsiya etiladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi turli musiqiy ladlarning nazariy asoslarini o‘rganish, ularning yozilish xususiyatlarini tahlil qilish va musiqa ta’limi hamda ijrochilik jarayonida ulardan samarali foydalanish uchun ilmiy-uslubiy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Shuningdek, turli madaniyat va mintaqalarga xos bo‘lgan ladlarning o‘ziga xos jihatlarini o‘rganish orqali musiqa nazariyasining amaliy qo‘llanilish doirasini kengaytirish maqsad qilingan.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqotda musiqiy ladlarning nazariy va amaliy jihatlarini o‘rganishda qiyosiy-tahliliy metod, tarixiy metod va amaliy tadqiqot metodlari qo‘llanildi. Ladlarning shakllanishi va yozilish xususiyatlarini tahlil qilishda musiqiy nazariya va notaga yozish qoidalariga asoslangan ilmiy tahlil amalga oshirildi. Shuningdek, turli mintaqalarga xos ladlarni o‘rganish uchun etnografik materiallar va musiqa namunalaridan foydalanildi. Amaliy jihatdan ladlarning notaga yozilishi bo‘yicha tajribalar o‘tkazilib, ularning ta’lim va ijrochilik jarayonidagi qo‘llanilish imkoniyatlari o‘rganildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: maqolada musiqiy ladlarning turli madaniy va mintaqaviy tizimlarda shakllanishi va rivojlanishi keng muhokama qilingan. Turli lad tizimlarining tuzilishi, ularning ohang va ritmik xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinib, har birining o‘ziga xosligi aniqlangan. Muhokama jarayonida, ladlarning yozilish usullari va ulardan amaliy foydalanish imkoniyatlari haqida ilmiy asoslangan fikrlar bildirilgan.

XULOSA: mazkur tadqiqot natijasida musiqiy ladlarning tarixiy rivojlanishi, mintaqaviy o‘ziga xosliklari va nazariy asoslari aniqlandi. Ladlarning notaga yozilish xususiyatlari va ularning ijrochilik hamda musiqa ta’limidagi ahamiyati tahlil qilindi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Tadqiqot davomida aniqlanganidek, har bir musiqiy lad o‘ziga xos ritmik va melodik tuzilishga ega bo‘lib, u musiqiy asarlarning ohangdorligini ta’minlaydi. Ladlarning turli madaniy tizimlardagi ifoda imkoniyatlari va ularni o‘qitish bo‘yicha ishlab chiqilgan uslubiy tavsiyalar, musiqiy ta’lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni joriy etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: musiqiy ladlar, tonallik, ohang, ritm, notaga yozish, musiqiy madaniyat, ijrochilik, musiqa nazariyasi, uslubiy tavsiyalar, mintaqaviy o‘ziga xoslik.

Iqtibos uchun: Ibragimov B.M. Turli musiqiy ladlarning yozilishi. // Inter education & global study. 2024. №10 B.502-514.

ЗАПИСЬ РАЗНЫХ МУЗЫКАЛЬНЫХ МЕЛОДИЙ

© Б.М. Ибрагимов[1]✉
[1]Национальный институт эстрадного искусства имени Ботира Закирова при Государственной консерватории Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматриваются становление, развитие и способы написания различных музыкальных гамм. Анализируются исторические и региональные особенности юношей, их значение в музыкальной культуре и исполнительстве. Освещены основные понятия, связанные со структурой гамм, тональностью, тембром и аспектами ритма в теории музыки. В статье приведены практические примеры и методические рекомендации по нотной записи различных ладов, которые рекомендуется использовать в музыкальном воспитании и исполнительстве.

ЦЕЛЬ: основной целью статьи является изучение теоретических основ различных музыкальных ладов, анализ особенностей их написания, а также разработка научно-методических рекомендаций по их эффективному использованию в музыкальном образовании и исполнительстве. Также она направлена на расширение сферы практического применения теории музыки за счет изучения особенностей гамм, характерных для разных культур и регионов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: для изучения теоретических и практических аспектов музыкальных гамм в исследовании использовались сравнительно-аналитический метод, исторический метод и практические методы исследования. При анализе образования и композиционных особенностей аккордов проведен научный анализ, основанный на теории музыки и правилах нотации. Этнографические материалы и музыкальные образцы также использовались для изучения ритмов, характерных для разных регионов. В практическом плане проводились эксперименты по нотации ребят, изучались возможности их использования в учебно-исполнительском процессе.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в статье широко обсуждается формирование и развитие музыкальных ладов в различных культурных и региональных системах.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Проведено сравнительное исследование строения различных ладовых систем, их тонально-ритмических характеристик и определена уникальность каждой. В ходе дискуссии были высказаны научно обоснованные мнения о способах письма хлопков и возможностях их практического использования.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: В результате исследования определены историческое развитие, региональные особенности и теоретические основы музыкальных гамм. Проанализированы особенности нотной грамоты юношей и ее значение в исполнительском и музыкальном воспитании. Как было установлено в ходе исследования, каждая музыкальная гамма имеет свою ритмико-мелодическую структуру, обеспечивающую мелодичность музыкальных произведений. Выразительные возможности ковшей в разных культурных системах и разработанные методические рекомендации по их преподаванию имеют большое значение при внедрении инновационных подходов в процесс музыкального образования.

Ключевые слова: музыкальные лады, тональность, тон, ритм, нотная запись, музыкальная культура, исполнительство, теория музыки, методические рекомендации, региональная специфика.

Для цитирования: Ибрагимов Б.М. Запись разных музыкальных мелодий. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 502-514.

RECORDING OF DIFFERENT MUSICAL TUNES

© Bobir M. Ibragimov[1]✉
1Botir Zokirov Institute of National Pop Art at the State Conservatory of Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article examines the formation, development and writing methods of various musical scales. It analyzes the historical and regional characteristics of lads, their importance in musical culture and performance. Basic concepts related to the structure of scales, tonality, tone and rhythm aspects in music theory are covered. The article contains practical examples and methodological recommendations for notating different modes, which are recommended for use in musical education and performance.

AIM: the main purpose of the article is to study the theoretical foundations of various musical modes, analyze their writing features, and develop scientific and methodological recommendations for their effective use in music education and performance. Also, it is aimed to expand the scope of practical application of music theory by studying the specific aspects of the scales characteristic of different cultures and regions.

MATERIALS AND METHODS: comparative-analytical method, historical method and practical research methods were used in this research to study the theoretical and practical aspects of musical scales. A scientific analysis based on musical theory and notation rules was carried out in the analysis of the formation and compositional

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

characteristics of chords. Ethnographic materials and music samples were also used to study the rhythms typical of different regions. In practical terms, experiments were conducted on notation of lads, and the possibilities of their use in the educational and performance process were studied.

DISCUSSION AND RESULTS: the article extensively discusses the formation and development of musical modes in different cultural and regional systems. The structure of different fret systems, their tonal and rhythmic characteristics were comparatively analyzed, and the uniqueness of each was determined. During the discussion, scientifically based opinions were expressed about the ways of writing lads and the possibilities of their practical use.

CONCLUSION: as a result of this study, the historical development, regional peculiarities and theoretical foundations of musical scales were determined. The characteristics of notation of lads and their significance in performance and music education were analyzed. As it was determined during the research, each musical scale has its own rhythmic and melodic structure, which ensures the melodiousness of musical works. The expressive possibilities of ladles in different cultural systems and the methodological recommendations developed for their teaching are of great importance in the introduction of innovative approaches in the process of musical education.

Key words: musical modes, tonality, tone, rhythm, notation, musical culture, performance, music theory, methodological recommendations, regional specificity.

For citation: Bobir M. Ibragimov. (2024) 'Recording of different musical tunes', Inter education & global study, (10), pp. 502-514. (In Uzbek).

XX-asr bastakorlari. XX-asr bastakorlari asarlarida zamonaviy notalarni yozib olishning bir qancha ko'rinishlariga to'xtalamiz.

Atonal musiqani (dodekafoniya) yozib olish namunasi. Dodekafoniya (yun. o'n ikki tovush) - "seriya" ga asoslangan musiqa yaratish usuli bitta oktava oralig'ida joylashgan turli balandlikdagi 12 ta tovushning ma'lum bir ketma-ketligi. XX-asrning boshlarida avstriyalik bastakor Arnold Shoenberg tomonidan ishlab chiqilgan musiqa kompozitsiyasi usuli. Ushbu usul oktavaning barcha 12 notasi teng vaznga ega va bir-biridan afzal bo'lmasligi kerakligiga asoslanadi.

Dodekafoniya asosiy va bo'ysunuvchi tovush bosqichlarining tonalligi va ishlatilishi asosida qurilgan an'anaviy uyg'unlik va ohang bilan taqqoslanadi. Dodekafon musiqasida barcha tovushlar tengdir va kompozitor ularni an'anaviy garmonik qoidalarga rioya qilmasdan har qanday kombinatsiyada ishlatishi mumkin.

Dodekafoniya musiqa jamoatchiligining qarshiliklariga duch kelgan bo'lsa-da, u zamonaviy klassik musiqani rivojlantirishda muhim yo'nalishga aylandi. Ushbu usuldan foydalanadigan kompozitorlar klassik musiqaning shakli va tuzilishi kabi o'ziga xos xususiyatlarini saqlab, yangi va innovatsion tovushlarni yaratishga intilishadi. (1-rasm)

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Professional musiqachilar musiqiy texnologiyalar inqirozidan to‘liq xabardor edilar. XX-asrning boshlarida ular qo‘lga kiritgan cheksiz ijod erkinligi ilgari hukmronlik qilgan musiqiy tilning asoslarini va hatto ovozli “anarxiya”ni yo‘q qilishga olib keldi. Shu bilan birga, dodekafoniya ixtirochisi Arnold Shoenberg atonal asarlar yaratish bilan musiqiy dunyoda mashhur bo‘lib, to‘satdan katta musiqiy janrlarda to‘liq ijod qilishning iloji yo‘qligini aniqladi. Kichik spektakldan kattaroq asarlarni yaratish uchun bastakor ushbu asarni kompozitsion ravishda bir-biriga bog‘laydigan ma’lum bir dasturga muhtoj edi. Har qanday musiqachi o‘z shaxsiyatini buzmasdan idrok etadigan yangi universal va amaliy kompozitsiya usuli zarurligi ayon bo‘ldi. Ushbu muammoni hal qilishda Shoenberg 1923-yilga kelib dodekafoniya usulini yaratdi. (2-rasm)

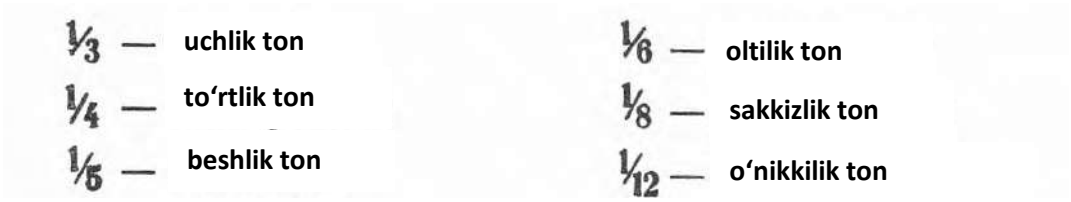
3-rasm. Asosiy seriya va uning xromatik shkaladagi o‘zgarishlari. **P**-asosiy seriya, **R**-rakoxod, **I**-inversiya, **RI**-rakoxod-inversiya.

1-rasm. A.Vebern. 9 ta cholg‘u uchun konsert op.24.

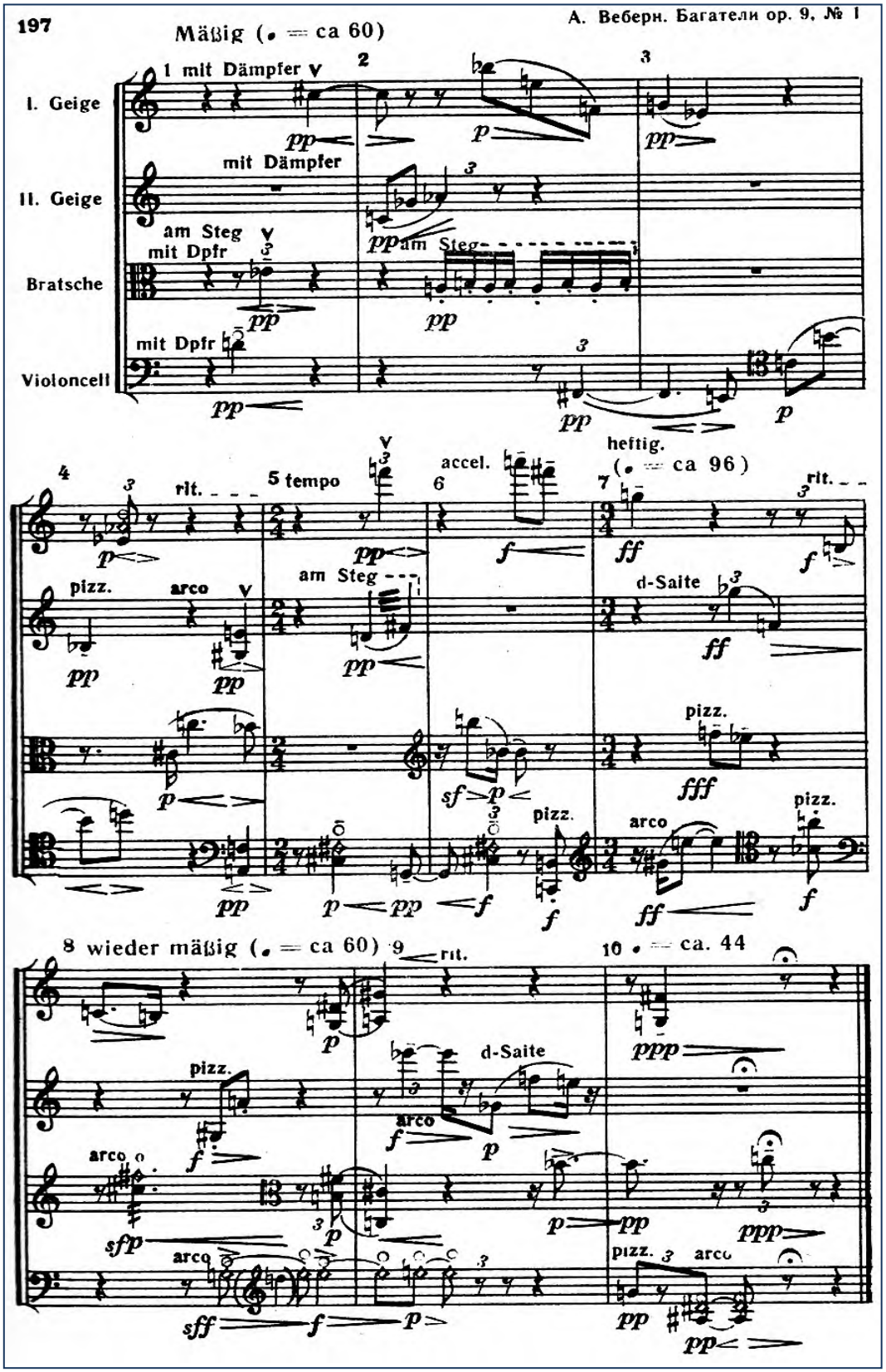
2-rasm

(yoki mikrointervalika) – yarim tondan kichik intervallardan iborat ovoz tizimi. Ushbu tizimdagi intervallarning nomlari quyidagilardan iborat:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Notada yozilishi:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Mikrokromatikadagi notalarni mualliflik huquqi bilan ko‘rinishlaridan biri:

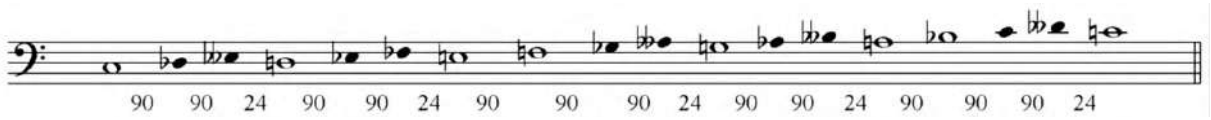
4-rasm

5-rasm

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Turli “nozik farqlanishlarning” qo‘llanilishi o‘zbek xalq musiqasida o‘z o‘rniga ega. Neytral intervallar (tersiya, seksta, sekunda, septima) o‘n ikki pog‘onali tovushqator nozik

farqlanishining natijasi sanalgan[8]. V. Belyayev notaga olgan Jomiy gammasi:

Eron shkala va ladlarini chorak tonli tuzilmada asoslagan. O‘n yetti pog‘onali chorak tonli gamma:

Asarlardagi mikroxromatika namunalari:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

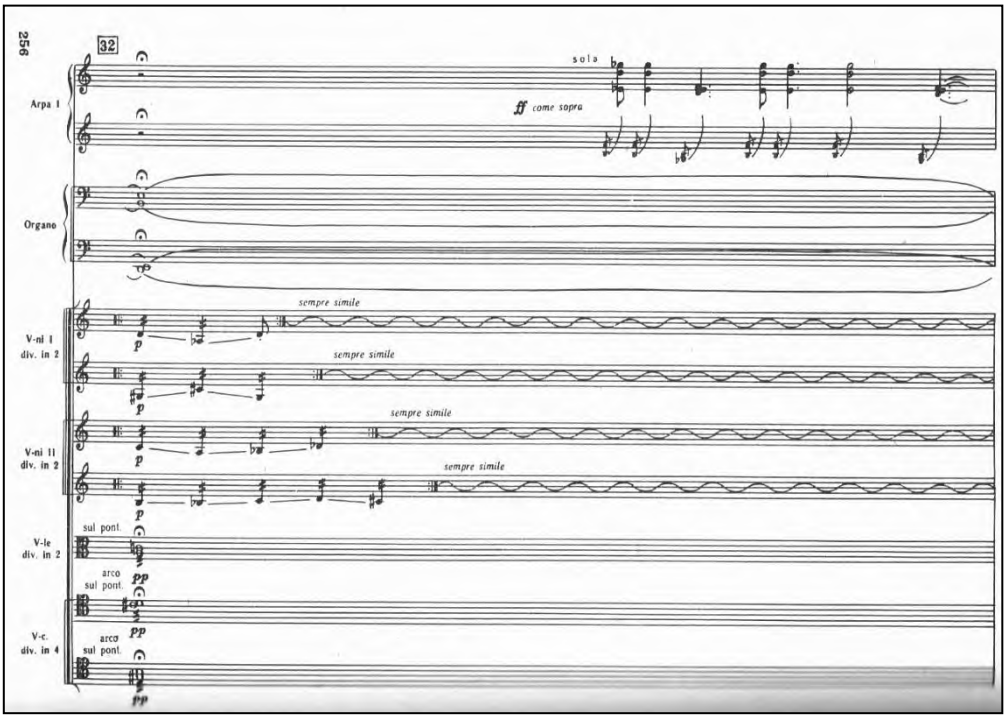

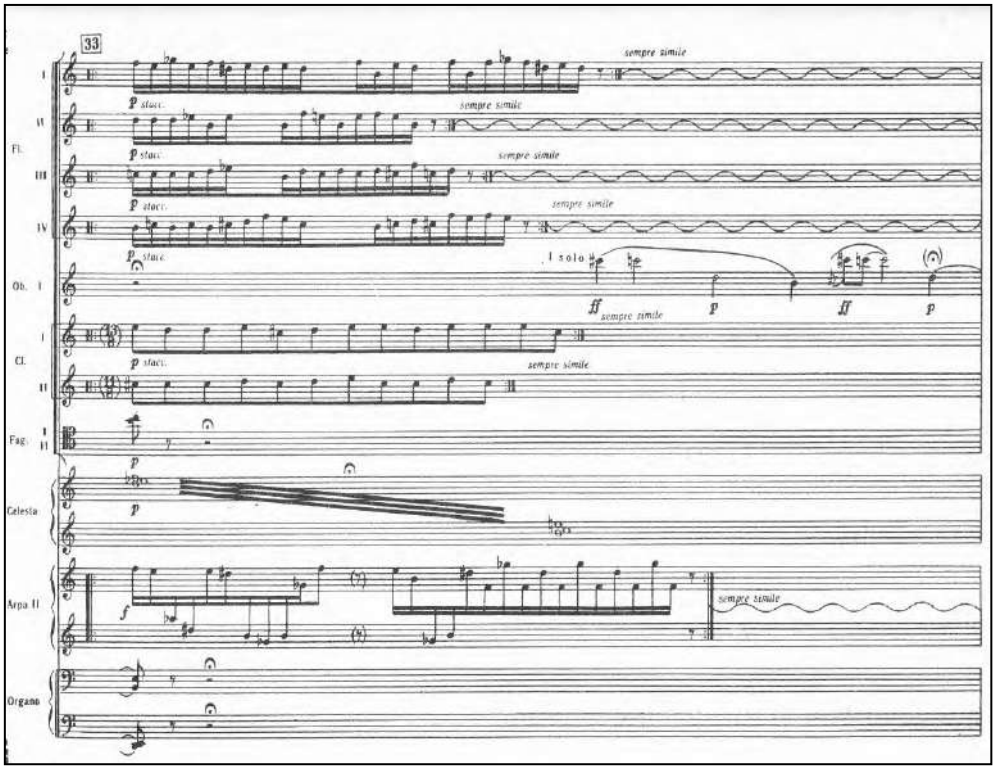
7-rasm

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Aleatorika (lot. o‘yin toshi) – ko‘plab ijro versiyalarga imkon beradigan erkin matn texnikasi.

P.Shedrin. “Poetriya”

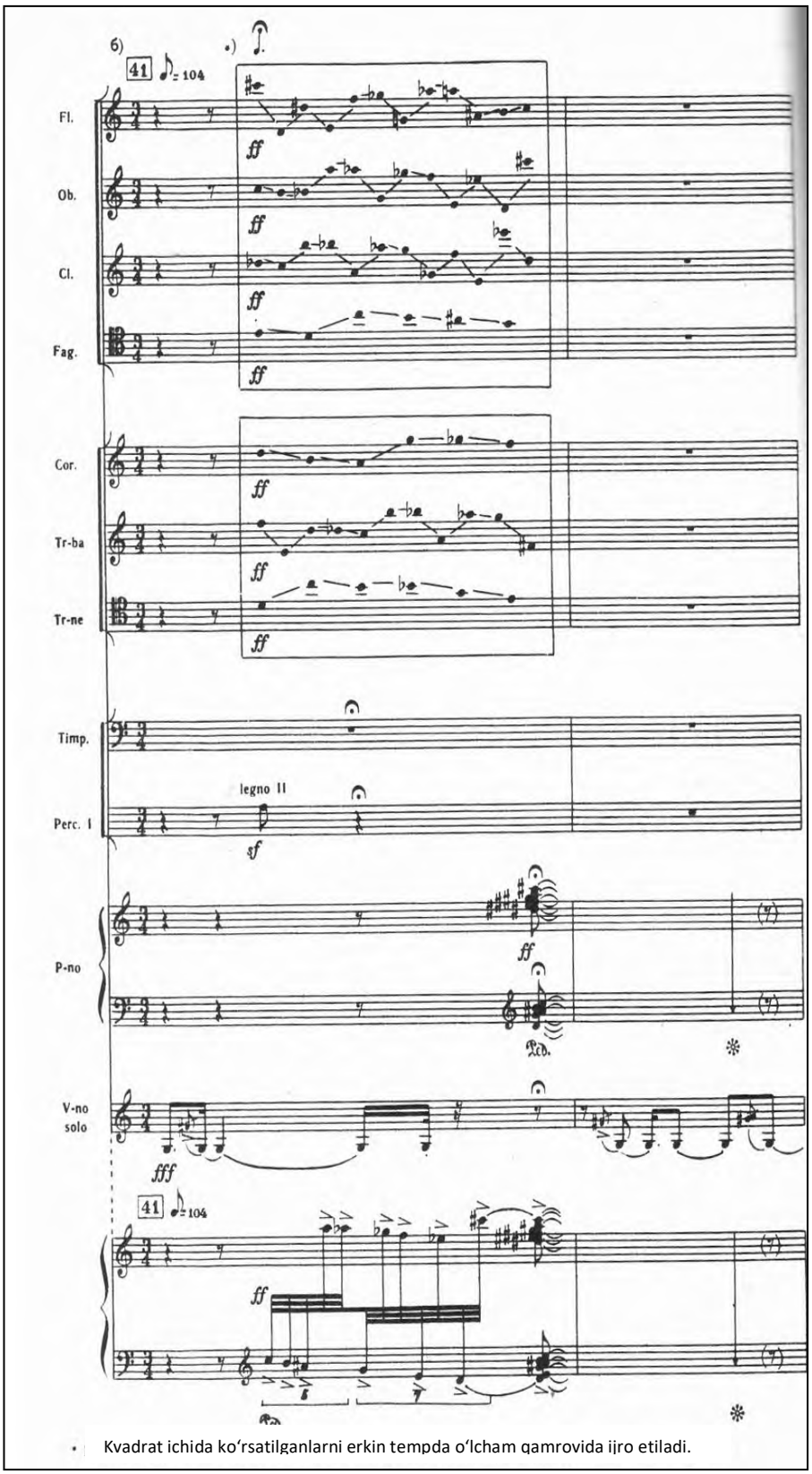
8, 9-rasm

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

• Kvadrat ichida ko‘rsatilganlarni erkin tempda o‘lcham qamrovida ijro etiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

XX-asrda musiqa va musiqiy hodisa, zamonaviy bastakorning turli hodisalar (musiqa, tasviriy san'at, teatr) chegarasida ishlashga bo'lgan ehtiyoji, musiqani maxsus – teatrlarda ijro etish zarurati borligini anglashdagi o'zgarishlar ko'plab bastakorlarning o'zlarining grafik musiqa yozish tizimlarini ishlab chiqishlariga olib keldi. Bundan tashqari, musiqaning musiqiy yozuvidan tashqari, tovushning fizik parametrlari (grafikalar, osilogrammalar va boshqalar). Musiqiy asarlarni yozib olishning grafik tili tayyor ("topilgan") belgi grafik tizimi sifatida ham, musiqiy xizmatchi tilining elementlari (musiqiy belgilar) bilan ishlash orqali musiqa tasvirlarini yaratishga imkon beradigan makon (musiqiy nota maydoni) sifatida ham qiziqish uyg'otishi mumkin. Musiqiy varaqning makonini geografik xarita, anatomik jadval, o'yin xaritasi va boshqalar bilan taqqoslash mumkin.

Illyustratsion tarzda ko'rsatilgan namunalar internet tarmog'idagi ochiq manbalardan olingan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ibragimov B.M. "Musiqiy kompyuter dasturlarining ijtimoiy hayotda tutgan o'rni" Conference International Congress on Multidisciplinary Studies; Issue:2 ICMS-2021
2. Разова С.Г. Из истории нотной записи. Материалы для дополнительного чтения. Новосибирск 2015. 93 стр.
3. Хейнце – Яшугин Музыкальная энциклопедия. Хорезмская табулатура. Т. 6 (1982).
4. Ibragimov, B. (2022). Classification of music computer software. Академические исследования в современной науке, 1(14), 4-7.
5. Ibragimov, B. (2022). Notalashtirishga oid masalalar. Инновационные исследования в современном мире: теория и практика, 1(23), 4-11.
6. Ibragimov, B. (2023). TYPES AND IMPORTANCE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN EDUCATION. Молодые ученые, 1(20), 96-98.
7. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi – A-Z harfi. Davlat ilmiy nashriyoti.
8. МИРТАЛИПОВА И.М. "МИКРОХРОМАТИКА. НАЗАРИЯ, ТАРИХ ВА АМАЛИЁТ" тадқиқот иши. Тошкент 2021. 155 б.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ibragimov Bobir Mansurovich,** O'zbekiston davlat konservatoriyasi huzuridagi Botir Zokirov nomidagi Milliy estrada san'ati instituti dekani, katta o'qituvchisi, [**Ибрагимов Бобир Мансурович,** Декан Национального института эстрадного искусства имени Ботира Закирова при Государственной консерватории Узбекистана, старший преподаватель], [**Bobir M. Ibragimov,** Dean of the National Pop Art Institute named after Botir Zakirov under the State Conservatory of Uzbekistan, senior teacher]; manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Botir Zokirov ko'chasi, 1-uy [адрес: Узбекистан, Ташкентский район, улица Батира Закирова, 1 дом], [address: Uzbekistan, Tashkent district, Batir Zakirov street, 1 house] E-mail: boburh19800891@gmail.com ORCID: 0009-0007-0860-1870

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

O‘ZBEK OPERA DRAMATURGIYASIDA XOR SAHNALARI

© G.A. Xaydarova[1]✉

[1]O‘zbekiston davlat konservatoriyasi, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: operadagi dramaturgiya – bu opera asarida dramatik harakatni yaratish va qurish san’ati bo‘lib, unda musiqa va matn (libretto) his-tuyg‘ularni ifodalash, syujetni rivojlantirish va muhitni yaratish uchun o‘zaro ta’sir qiladi. Operadagi dramaturgiya asar strukturasini yaratishni ham, musiqa harakat va xarakterlarni qanday kuchaytirishi va ochib berishini ham o‘z ichiga oladi, bu operani boshqa teatr shakllaridan ajratib turadi. Xor sahnalari opera dramaturgiyasining rivojlanishida asosiy rol o‘ynaydi, chunki ular nafaqat asarning hissiy muhitini kuchaytiradi, balki syujetning rivojlanishida, qahramonlarni ochib berishda va jamoatchilik fikrini ifodalashda faol ishtirok etadi. Operadagi xor yakkaxon nomerlar uchun fondan tortib, dramatik harakatning markaziy elementigacha bo‘lgan ko‘plab funksiyalarni bajarishi mumkin.

MAQSAD: ushbu maqolaning maqsadi o‘zbek opera dramaturgiyasida xor sahnalarining o‘rni, ahamiyatini yoritish. Xususan, kompozitor Muhtor Ashrafiy va S. Vasilenkolarning ilk o‘zbek operasi “Bo‘ron” operasi hamda Muhtor Ashrafiyning “Dilorom” operasidagi xor sahnalarining yoritilishi, qanday obrazlarda qo‘llanilganligi, yozuv uslubi va boshqalar haqida batafsil yoritish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda musiqiy tahlil, tarixiy tadqiqotlar va manbaalardan foydalangan holda sifatli tadqiqot usuli qo‘llaniladi. Materiallar orasida Muhtor Ashrafiyning operalarida xor sahnalaridan qay tarzda foydalanganligi haqida batafsil tahlil etilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: operada xorning vazifalari muhim va ko‘p qirrali bo‘lib, ba’zan u sahnada ro‘y berayotgan voqealarning faol ishtirokchisiga, dramatik harakatning rivojlanishida asosiy rol o‘ynaydigan o‘ziga xos “jamoaviy shaxs”ga (Musorgskiyning ta’biri bilan aytganda) aylanadi. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek kompozitorlari operlarda xor sahnalariga ko‘p murojaat etishganligi hamda xalq kuylarini aynan xor sahnalari uchun moslashtirilganligiga guvoh bo‘lamiz. Ushbu yondashuvlar xor musiqasi xususan o‘zbek xor san’atini boyishida xizmat qilishini kuzatishimiz mumkin.

XULOSA: tadqiqot xulosasiga ko‘ra, o‘zbek kompozitorlar operalarida xor sahnalaridan foydalanishi xor musiqasi sohasidagi salmoqli va madaniy juhatdan boyituvchi taraqqiyotni ifodalaydi. Bu moslashuvlar an’anaviy o ‘zbek musiqasining mazmun – mohiyatini saqlab qolgan holda uning badiiy chegaralarini kengaytiradi.

Kalit so‘zlar: opera, xor musiqasi, sahna, dramaturgiya.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Iqtibos uchun: G.A. Xaydarova. O‘zbek opera dramaturgiyasida xor sahnalari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.515-521

ХОРОВЫЕ СЦЕНЫ В УЗБЕКСКОЙ ОПЕРНОЙ ДРАМАТУРГИИ

© Г.А. Хайдарова[1]✉
[1]Государственная консерватория Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: драматургия в опере - это искусство создания и построения драматического действия в оперном произведении, в котором музыка и текст (либретто) взаимодействуют для выражения эмоций, развития сюжета и создания атмосферы. Драматургия в опере включает в себя как создание структуры произведения, так и то, как музыка усиливает и раскрывает действия и характеры, что отличает оперу от других театральных форм. Хорные сцены играют ключевую роль в развитии оперной драматургии, так как они не только усиливают эмоциональную атмосферу произведения, но и активно участвуют в развитии сюжета, раскрытии героев и выражении общественного мнения. Хор в опере может выполнять множество функций для сольных номеров, от фона до центрального элемента драматического действия.

ЦЕЛЬ: целью данной статьи является освещение роли и значения хоровых сцен в узбекской оперной драматургии. В частности, подробное освещение первой узбекской оперы композиторов Мухтара Ашрафи и С. Василенко - оперы "Буран" и хоровых сцен в опере Мухтара Ашрафи "Дилором," в каких образах они были использованы, стиль письма и т.д.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: В исследовании используется качественный метод исследования с использованием музыкального анализа, исторических исследований и источников. Среди материалов подробно проанализировано, как Мухтар Ашрафи использовал хоровые сцены в своих операх.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: В опере функции хора являются важными и многогранными, иногда он становится активным участником событий, происходящих на сцене, своеобразной "коллективной личностью" (по выражению Мусоргского), играющей ключевую роль в развитии драматического действия. Анализ показывает, что узбекские композиторы часто обращались к хоровым сценам в операх и народные мелодии были адаптированы именно для хоровых сцен. Мы можем наблюдать, что эти подходы служат обогащению хоровой музыки, в частности, узбекского хорового искусства.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: согласно заключению исследования, использование хоровых сцен в оперы узбекских композиторов представляет собой значительный и культурно обогащающий прогресс в области хоровой музыки. Эти адаптации расширяют художественные границы традиционной узбекской музыки, сохраняя ее содержание.

Ключевые слова: опера, хоровая музыка, сцена, драматургия.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Для цитирования: Хайдарова Г.А. Хоровые сцены в узбекской оперной драматургии. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 515-521.

CHORAL SCENES IN UZBEK OPERA DRAMATURGY

© Gavhar A. Xaydarova[1]✉
[1]State conservatory of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: opera dramaturgy is the art of creating and constructing a dramatic action in an opera work, in which music and text (libretto) interact to express emotions, develop the plot, and create an atmosphere. Dramaturgy in the opera includes both the creation of the structure of the work and how the music strengthens and reveals actions and characters, which distinguishes the opera from other theatrical forms. Choral scenes play a key role in the development of operatic drama, as they not only enhance the emotional atmosphere of the work, but also actively participate in the development of the plot, the revelation of the characters, and the expression of public opinion. The choir in the opera can perform many functions for solo numbers, from the background to the central element of the dramatic action.

AIM: the purpose of this article is to shed light on the role and significance of choral scenes in uzbek opera drama. In particular, a detailed coverage of the first Uzbek opera by composers Mukhtar Ashrafi and S. Vasilenko - the "Buran" opera and the choral scenes in Mukhtar Ashrafi's "Dilorom" opera, in which images they were used, writing style, etc.

MATERIALS AND METHODS: The research employs a qualitative method of research using musical analysis, historical research, and sources. Among the materials, Mukhtar Ashrafi's use of choral scenes in his operas was analyzed in detail.

DISCUSSION AND RESULTS: In the opera, the functions of the choir are important and multifaceted, sometimes he becomes an active participant in the events taking place on the stage, a kind of "collective personality" (Musorgsky's expression), which plays a key role in the development of the dramatic action. Analysis shows that Uzbek composers often resorted to choral scenes in operas, and folk melodies were adapted specifically for choral scenes. We can observe that these approaches serve to enrich choral music, in particular, Uzbek choral art.

CONCLUSION: according to the research, the use of choral scenes in the operas of Uzbek composers is a significant and culturally enriching progress in the field of choral music. These adaptations expand the artistic boundaries of traditional Uzbek music while preserving its content.

Key words: opera, choral music, stage, dramaturgy.

For citation: Gavhar A. Xaydarova. (2024) ‘Choral scenes in uzbek opera dramaturgy’, Inter education & global study, (10), pp. 515-521. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Opera janri mavzusini yoritishda asarning dramaturgiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. “Musiqiy dramaturgiya – musiqali-teatr janridagi (opera, balet, operetta va b.) asarlarda dramatik harakatni gavdalantirishning ifoda vositalari va usullari tizimidir”[1;33]. Opera dramaturgiyasi – musiqiy teatr doirasida syujet, voqeylini aks ettirish va qahramonlarni rivojlantirish san’atidir. U adabiyot, musiqa va teatr unsurlarini uyg‘unlashtirib, yaxlit badiiy asarni vujudga keltiradi. Opera dramaturgiyasining asosiy jihatlari quyidagilar: Syujet va tuzilishi, libretto, qahramonlar, musiqa va dramaturgiya (musiqiy shakllar: ariya, duet, ansambl va xor kabi turli xil musiqiy shakllar turli dramatik funksiyalarni bajaradi), sahnaviy talqin, dramaturgik dinamika. Operada ushbu tamoyillarning barchasi birlashib, janr sifatida boy va serqirra badiiy asar yuzaga keladiki, unda musiqa hamda drama birgalikda hissiy-estetik ta’sir uchun xizmat qiladi.

Operada xorning vazifalari muhim va ko‘p qirrali bo‘lib, ba’zan u sahnada ro‘y berayotgan voqealarning faol ishtirokchisiga, dramatik harakatning rivojlanishida asosiy rol o‘ynaydigan o‘ziga xos “jamoaviy shaxs”ga (Musorgskiyning ta’biri bilan aytganda) aylanadi[1;33]. Ba’zida esa xalq ommasining his-tuyg‘ulari va kechinmalarini passiv tarzda ifodalovchi vositaga aylanadi. “Kompozitorlar ko‘pincha xorni yaxlit ijrochilar jamoasi sifatida talqin etib, xor epizodlarini “yopiq” shakllarda bayon etadilar. Bunday hollarda turli qo‘shiq shakllari, ayniqsa, o‘zgaruvchan strofik va rondo shakllari ustunlik qiladi”[3;88]. Biroq, g‘oyaviy maqsad, dramaturgik talablar va sahna vaziyatiga qarab xor ba’zan alohida guruhlarga bo‘linadi, harakatchan bo‘ladi.

O‘zbekiston kompozitorlari ijodida opera janri alohida o‘rin tutadi. XX asrda ko‘plab o‘zbek kompozitorlari tomonidan turli mavzularda operalar yozilgan. Ular orasida o‘zining dramaturgik rivojlanish tamoyillari bilan alohida e’tiborga loyiq operalardan biri bu Muxtor Ashrafiy va S. Vasilenkolarning “Bo‘ron” operasidir. M.Ashrafiy ijodi davomida opera musiqasi, opera mavzusini yoritishdagi dramaturgiyaga alohida e’tibor qaratgan. “Bo‘ron” operasi musiqiy — dramatik jihatdan o‘ziga xos asar bo‘lib, unda musiqaning dramaturgik asosi muhim ahamiyatga ega bo‘lgan. Libretto K.Yashin tomonidan yozilgan bo‘lib, unda Bo‘ron ismli kambag‘al dehqon yetakchiligidagi qo‘zg‘olon haqida hikoya qilinadi. Librettoning keskin rivojlanishi va dramatizmi xorning keng qo‘llanilishiga, xor sahnalarini tashkil etilishiga katta imkoniyat bergan. Shuningdek, ommaviy sahnalarda xorlar, asosan alohida tugallangan nomerlar shaklida keng o‘rin egallagan. Bu operada xor sahnalari juda katta ahamiyatga ega bo‘lib, I, II, IV va V pardalarining yakunida hamda IV va V pardalarni ochib berishda keng qo‘llanilgan. Ayniqsa, II pardadagi to‘y marosimlari sahnasida xorning ifodaviyligi yanada kuchaytirilgan. Bu sahnalarda erkak va ayollar o‘rtasidagi kelinni kutib olish, kuyov marosimlari kabilarni kuzatishimiz mumkin. Erkaklar to‘y ashulalari sahnasi asosan yakkaxonlarning replikalari va erkaklar xori ko‘rinishida keladi. “Kelinni kutib olish” sahnasida 4 ovozli aralash xor yangraydi, keyinchalik ikki guruhga bo‘linib, ayollar va erkaklar o‘rtasida hazilomuz xarakterdagi aytishuv ifodalanadi. II pardadagi bu sahnalarda “Soqiyo”, “Jar – jar”, “Chamannor”, “Gullola”, “Chamanda gul” kabi o‘zbek xalq kuylarining qo‘llanilishi xor musiqasini boyitadi. “Bu sahnalardagi musiqa so‘z, raqs va mimika

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

uyg‘unligi natijasida ohangning jozibali samimiyligi va yangiligi, o‘zgaruvchan ritmlarning moslashuvchanligi hamda yorqin kontrasti va nihoyat, ifodali obrazliligiga olib kelgan”[5;83]. Kompozitorlar tomonidan operada xorlarni yaratishda asos qilib olingan bosh tamoyil ko‘p ovozli ohangda kuy chizig‘ini aniq ajratib ko‘rsatish edi. Bunga Yevropa operasining boy repertuaridan olingan bir qator usullar bilan erishilgan. Mustaqil ahamiyatga ega bo‘lgan xorlar opera dramaturgiyasida, masalan, IV parda (Daradagilar xori) da yetakchi ahamiyat kasb etgan. Xorning g‘amgin mavzusi xalqning taqdiridan norozi, qayg‘uli xarakterini ifodalagan. Bu xorda ilk marotaba polifonik yozuv uslubi qo‘llanilganligi bilan boshqa xor sahnalardan farq qiladi. Erkaklar xori fugato shaklida yozilgan bo‘lib, mavzu har bir partiyalarda ketma – ket o‘tib boradi. Mavzuning har o‘tishida dinamika ham kuchaytirilib boriladi va kulminatsiya ff ga olib kelinadi. Bu xor sahnasida dinamikaning ustuvorligi yaqqol namoyon bo‘lgan. Xorning milliyligi lad tomonlama ko‘rsatib berilgan. Garmonik yozuvi boshqa xorlarga nisbatan murakkabligi septakkordlar va ularning aylanmalarini, orttirilgan uchtovushliklarning qo‘llanilishi bilan ifodalangan.

V parda final xori. Ovozning ifodaliligi va ko‘p ovozlikdan foydalanish darajasi jihatidan yorqin bo‘lgan xorlardan biri bu operaning yakuniy xordir. Uning o‘ziga xosligi shundaki, musiqaning asosi folklor emas, balki kompozitorlar tomonidan yozilgan va o‘zbek xalq kuyi hamda zamonaviy ommaviy qo‘shiqlar intonatsiyasi uyg‘unligini ifodalaydi. Ohangning ritmik tuzilishi (sinkopalarning tez – tez ishlatilishi) va tabiiy minor ladining qo‘llanilishi o‘ziga xos milliy bo‘yoqlar beradi. Opera finalida kulminatsiyaga quyidagi usullar bilan erishiladi: xorda, so‘ngra orkestrda yuqoriga ko‘tariluvchi sekvensiyalar, minordan majorga o‘tish tufayli xorning yakunlovchi taktlarida ovozning kontrastlik jihati ortadi, yakkaxon partiyalarning kuchli ovozi va xorning tutti ovozi.

Ushbu operaning psixologik g‘oyasidan kelib chiqqan holda shuni aytishimiz mumkinki, xor xalqning turli ko‘rinishlari (boylar, do‘stlar, dehqonlar, dugonalar va h.k.) da namoyon bo‘lib, voqealarga o‘zlarining munosabatlari: qayg‘ularini va qahramonlarni qo‘llab – quvvatlash vazifalarida kelayotganini ko‘rishimiz mumkin. Kompozitorlar, asosan, xor ovozlarining o‘rta registrlaridan foydalanadilar, kulminatsion qismlarida esa yuqoridagi registrlarga murojaat qiladilar. Bu orqali har bir pardaning voqealar rivojini yorqin ko‘rsatib berishda xordan unumli foydalanganliklarini ko‘rishimiz mumkin bo‘ladi. Erkaklar, ayollar va aralash xorlarning navbatma-navbat kuylashida vokal-tembr bo‘yoqlarini mohirona foydalanganligi xorning operadagi o ‘rni muhim darajada ekanligidan dalolat beradi.

M.Ashrafiy o‘zining “Dilorom” operasi dramaturgiyasini yoritishda xor sahnalaridan keng foydalanadi. Kompozitorning ushbu operasi o‘zining ommaviy xor sahnalariga boyligi bilan ham ajralib turadi. M.Ashrafiy librettochi K.Yashin va M.Muxamedovlar bilan birgalikda asarning dramaturgiyasida xor musiqasiga alohida ahamiyat berishgan. Ular dramaturgiyaning asosiy chizgilaridan biri bo‘lgan ijtimoiy kelishmovchilikni xor orqali yoritib berishga muvaffaq bo‘lishgan. Shuning uchun ushbu operada xor sahnalarining turli ko‘rinishlarini uchratish mumkin. Jumladan: mustaqil tugallangan xorlar, xor ansambllari, murakkab ommaviy sahnalar va boshqalar. Operada aralash xor (soprano, alt, tenor, bas)

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ko‘rinishi bilan birgalikda alohida ayollar xori (soprano, alt) va erkaklar xori (tenor, bas), ikki ovozli, ba’zida to‘rt ovoz (partiyalar bo‘linishi)lari mavjud. Kompozitor xor yozuv uslubining eng ko‘p qo‘llaniladigan uslublaridan biri gomofon – garmonik yozuvidan foydalanish bilan bir qatorda polifonik (ovoz osti, imitatsiya) yozuvga ham murojaat qilgan. Xor sahnalari ichida o‘ziga xos eng yorqin xarakterga ega bo‘lgan sahnalaridan biri bu II pardadagi “Bozor” xori hisoblanadi. U to‘rtta variatsion epizodlarni o‘z ichiga oladi. Orkestr muqaddimasida organ-punkti fonida o‘zbek xalq cholg‘usi nog‘ora o‘ziga xos tarzda 5/8 o‘lchovida qo‘shiladi. Mazkur qismda xor yetakchi rol o‘ynaydi. Bu yerda xor savdogarlar va xaridorlar obrazlarida namoyon bo‘ladi, bu obraz orqali bozorni tasvirlashda va uni muhitiga olib kirishda eng katta ahamiyatga ega. Xorning yozuv uslubi gomofon-garmonik hamda polifonik element (ovoz osti)larda yozilgan. Xor asosan 4 ovozli bo‘lishiga qaramasdan, 8 ovozli (xar bir partiyaning o‘zaro bo‘linishi natijasida) yoki 3 ovozga bo‘linganligini kuzatishimiz mumkin. Bu sahnada musiqiy ifoda vositalar (kontrast dinamika, shtrixlarning xilma – xilligi, glissandoning ko‘p ishlatilishi)dan unumli foydalanganligi natijasida ushbu xor sahnasi operaning eng yorqin qismlaridan biriga aylangan.

Keyingi xor sahnalaridan biri “Zindonda” sahnasi bo‘lib, “Dilorom” operasining III parda 5-ko‘rinishidagi voqealar zindonda bo‘lib o‘tadi. Bu yerda asirlar saqlanadi va ularning orasida Diloromning sevgilisi Moni ham bo‘ladi. Ushbu sahna xori oddiy ikki qismli reprizasiz shaklda yozilgan. Orkestr kirish qismining birinchi taktlaridan tinglovchini zindon atmosferasiga olib kiradi. Melodik mavzu sekin – asta rivojlanib boradi, unda sinkopalar hamda triollarning qo‘llanilishi “nido”larni tasvirlanishiga olib keladi. G‘amgin, qayg‘uli xarakterga ega bo‘lgan mavzu bas partiyasida o`tadi. Zindondagi qorong‘u ko‘rinishni ifodalashda og‘izni yumuq holati qo‘llanilgan. Bundan tashqari tembr (bas solosi), minor ladining og‘ishmalari kabi unsurlardan zindondagi dahshatni tasvirlashda foydalanilgan. Sahnaning jarayoniga ahamiyat bersak, bu yerda erkaklar sahnada joylashgan va zindonda faqat ular ko‘rsatilgan bo`lsa, ayollar sahna ortida o‘zining yaqin insonlaridan xabarni kutuvchi tosh devorlarda tutqunlikda saqlanuvchi asiralar bo‘lib ko‘rsatiladi. Bu sahnaning oxirida yuqori xor tessiturasidan foydalanish dramaturgik jihatdan oqlanadi. Ushbu xor kompozitsiyalarining xilma-xilligi turli xor guruhlarning vokal va tembr tovushlari rang- barangligiga yordam beradi. Bundan tashqari dinamik (ff va p kontrastligi) rejaning xususiyatlari bilan birgalikda zindonning ta’sirli manzarasini hosil qiladi. Ushbu xor sahnasida xorning o‘rni nihoyatda katta. Birinchidan; voqea tasvirlanayotgan manzarani ochib berishda foydalanilgan. Shuni aytib o‘tish joizki bu yerda ikki manzara ko‘rsatilgan: ya’ni, zindondagi asirlar hamda tutqunlikdagi qizlar (sahna ortida). Xor shu ikki obrazlarida namoyon bo‘ladi. Ikkinchidan; bu qismda asosan polifonik yozuv (ovoz osti) uslubidan foydalanish natijasida yuqorida aytib o‘tilgan ikki obrazni ochib berib shu davr muhitini aks etgan. Uchinchidan; ushbu qismda murakkab ritmik ko‘rinish qo‘llanilgan, ya’ni ¾ o‘lchovida sinkopalardan foydalanilgan.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Mazkur opera kompozitor M.Ashrafiyning boshqa operalari orasida o‘zining epik(doston) opera janriga mansubligi, o‘ziga xos dramaturgiyasi bilan ajralib turadi. Shuningdek, operaning xor sahnalari, ansambllariga alohida ahamiyat berilgan. Har bir voqealar rivojini yoritib berishda, uni atmosferasiga olib kirishda xor tarkibidan unumli foydalanilgan. Bundan tashqari xor yozuv uslublariga xos eng murakkab polifonik (III parda “Zindon”), garmonik (II parda saroydagilar xori, IV parda “Bayram” xori) usullardan, turli xil fakturalardan, oddiy (II parda “Bozor”) va murakkab (IV parda “Bayram” xori) shakllardan foydalanilgan. Xor turlari: ayollar (I parda “Dilorom va qizlar”), erkaklar(II va III parda “Kambag‘al dehqonlar”), aralash xori turi hamda ikkita xor (aralash va alohida erkaklar xori (II parda “Kambag‘al dehqonlar” xori va sahna)ning birgalikdagi ansamblidan foydalangan. Tembrlarning o‘rtasidagi rang – baranglikni hamda o‘zbek xalq qo‘shiqchilik san’atiga xos bo‘lgan yalla, lapar (II parda “Bozor” sahnasi) ko‘rinishlarini xor ijrosida aks ettirgan. “Dilorom” operasida xor turli obrazlarda keltirilgan: savdogarlar va xaridorlar (II parda “Bozor” sahnasi), zindonidagi asirlar (III parda “Zindon”), kambag‘al dehqonlar (II parda “Kambag‘al dehqonlar” xori), ovchilar(III parda), saroydagilar (IV parda “Bayram” xori). Shuningdek har birining o‘ziga xos mavzusi aks ettirilgan. “Dilorom” operasida xor sahnalari alohida mustaqil tugallangan hamda epizod sahnalaridan iborat xorlar mavjud.

Xulosa o‘rnida shuni aytish lozimki, sahnaviy asarlar ifodaviyligi va uning g‘oyalarini tizimlashtirilgan ko‘rinishda aks etishi dramaturgiyaning muhim tamoyillaridan biridir. Operalar dramaturgiyasining ahamiyati esa sahnada aks etayotgan voqealarni tomoshabinlarga yetkazish ta’sir doirasini kuchaytirishi bilan ifodalanadi. Opera dramaturgiyasining asar davomida rivojlanib borishida esa xor musiqasining o‘rni alohida e’tiborga loyiqdir. M.Ashrafiy o‘zining “Bo‘ron” va “Dilorom” operalarida xor musiqasining ushbu tamoyillardan keng foydalanganligining guvohi bo‘lishimiz mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Вайнкоп Ю. Что надо знать об опере. Москва, Ленинград, Изд. «Музыка» 1967. 33 bet
2. Джумаева Л.Х., Бахретдинова Н.А. Узбекская хорова литература. Т., Изд., «Гафур Гулям» 1987
3. Гудкова Е. Узбекская хорова литература. Изд., «Ўқитувчи». 1974
4. Корсакова А. Узбекский оперный театр. 1961.
5. Пеккер Я. Узбекская опера. М., Сов. композиторов, 1984.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xaydarova Gavhar Abduvahob qizi**, O‘zbekiston davlat konservatoriyasi o‘qituvchisi, mustaqil izlanuvchi (PhD) [**Хайдарова Гавхар Абдувахоб қизи**, преподаватель Государственной консерватории Узбекистана, самостоятельный соискатель (PhD)], [**Gavhar A. Xaydarova**, Teacher of State Conservatory of Uzbekistan, independent seeker]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh., Sebzor ko'chasi, 2B-uy [адрес: Узбекистан, Ташкент, ул.Себзар, 2Б], [address: Uzbekistan, 2B, Sebzor st., Tashkent city].

CC BY NC ND

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

SOZANDALAR ANSAMBLINI TASHKIL ETISH MASALALARI

© N.X. Xayrullaev[1]✉

[1]O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqola sozandalar ansamblini tashkil etish masalalariga bag‘ishlangan bo‘lib, milliy musiqa san’atining rivojlanishida ansamblning ahamiyati va uning ijodiy imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Unda sozandalar ansamblini shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlari, o‘quvchilar va talabalarda musiqiy mahorat va ijrochilik madaniyatini rivojlantirishdagi roli tahlil etiladi. Shuningdek, maqolada ansamblni tashkil qilish jarayonida milliy cholg‘u asboblarining uyg‘unlashuvi va ijro repertuarini tanlash uslubiyati yoritilgan. Tadqiqotda pedagogik va metodik tavsiyalar berilib, ansambl tashkil etishda duch kelinadigan muammolar va ularning echimlari o‘rganilgan.

MAQSAD: mazkur maqolaning maqsadi sozandalar ansamblini tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlarini o‘rganish, uning milliy musiqa san’atidagi o‘rnini yoritish hamda ijrochilik mahoratini rivojlantirishga oid samarali usullarni ishlab chiqishdan iborat. Shuningdek, ansamblni shakllantirish jarayonida milliy cholg‘u asboblarini uyg‘unlashuvi, repertuar tanlash prinsiplari va pedagogik usullarning ahamiyatini ochib berish maqsad qilingan. Bu orqali o‘quvchi-yoshlarning musiqiy qobiliyatini yuksaltirish va ularni ijodiy jarayonga jalb qilishga xizmat qiladigan tavsiyalar ishlab chiqiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu maqolada sozandalar ansamblini tashkil etish masalalarini o‘rganishda tadqiqotning sifatli va tahliliy metodlariga asoslangan yondashuv qo‘llanildi. Maqolada milliy cholg‘u asboblari ansamblining shakllanish jarayonini o‘rganishda tarixiy, taqqoslash va tizimli tahlil metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: sozandalar ansamblini tashkil etish masalalari milliy musiqa san’ati rivojlanishida o‘ta dolzarb hisoblanadi. Tadqiqot davomida ansambl ijrochiligida milliy cholg‘u asboblarining uyg‘unlashuvi, jamoaviy ijodiy jarayonni tashkil etishning pedagogik yondashuvlari va repertuar tanlashning amaliy jihatlari atroflicha o‘rganildi.

XULOSA: sozandalar ansamblini tashkil etish masalalari milliy musiqa san’atining dolzarb yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, bu nafaqat ijrochilik madaniyatini rivojlantirish, balki milliy musiqa merosini saqlash va targ‘ib qilishda ham muhim ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: sozandalar ansambli, Milliy musiqa san’ati, Ijrochilik madaniyati, Milliy cholg‘u asboblari, Ansambl repertuari, Pedagogik yondashuv, Metodik tavsiyalar.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Iqtibos uchun: N.X. Xayrullaev. Sozandalar ansamblini tashkil etish masalalari. // Inter education & global study. 2024. №10 B.522-528.

ВОПРОСЫ ОРГАНИЗАЦИИ АНСАМБЛЯ МУЗЫКАНТОВ

© Н.Х. Хайруллаев[1]✉
[1]Государственный институт искусства и культуры Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: данная статья посвящена вопросам организации ансамбля музыкантов, рассматривается значение ансамбля и его творческий потенциал в развитии национального музыкального искусства. Анализируются теоретические и практические аспекты формирования ансамбля музыкантов, его роль в развитии музыкальных навыков и исполнительской культуры студентов. Также в процессе организации ансамбля рассматривается гармония национальных музыкальных инструментов и метод выбора исполнительского репертуара. В ходе исследования были даны педагогические и методические рекомендации, а также изучены проблемы, возникающие при организации ансамбля, и пути их решения.

ЦЕЛЬ: целью данной статьи является изучение теоретических и практических аспектов организации ансамбля музыкантов, выяснение его места в отечественном музыкальном искусстве, разработка эффективных методов развития исполнительского мастерства. Также в процессе формирования ансамбля ставится цель раскрыть значение гармонии национальных музыкальных инструментов, принципов подбора репертуара и педагогических методов. Благодаря этому будут разработаны рекомендации, которые позволят улучшить музыкальные способности учащихся и вовлечь их в творческий процесс.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данной статье для изучения вопросов организации музыкального ансамбля использован подход, основанный на качественных и аналитических методах исследования. Для изучения процесса формирования ансамбля национальных музыкальных инструментов в статье использованы методы исторического, сравнительного и системного анализа.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: вопрос создания ансамбля музыкантов весьма актуален в развитии отечественного музыкального искусства. В ходе исследования были подробно изучены гармония национальных музыкальных инструментов в исполнении ансамбля, педагогические подходы организации коллективного творческого процесса, практические аспекты подбора репертуара.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: вопрос создания ансамбля музыкантов является одним из актуальных направлений национального музыкального искусства, которое важно не только для развития исполнительской культуры, но и для сохранения и популяризации национального музыкального наследия.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Ключевые слова: ансамбль музыкантов, Национальное музыкальное искусство, Исполнительская культура, Национальные музыкальные инструменты, Репертуар ансамбля, Педагогический подход, Методические рекомендации.

Для цитирования: Хайруллаев Н.Х. Вопросы организации ансамбля музыкантов. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 522-528.

ISSUES OF ORGANIZING AN ENSEMBLE OF MUSICIANS

© Nodirbek Kh. Khayrullaev[1]✉
[1]State Institute of Art and Culture of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article is devoted to the issues of organizing an ensemble of musicians, the importance of the ensemble and its creative potential in the development of national music art are considered. It analyzes the theoretical and practical aspects of forming an ensemble of musicians, its role in the development of musical skills and performance culture in students. Also, in the process of organizing the ensemble, the harmony of national musical instruments and the method of choosing the performance repertoire are covered in the article. Pedagogical and methodical recommendations were given in the study, and the problems encountered in the organization of the ensemble and their solutions were studied.

AIM: the purpose of this article is to study the theoretical and practical aspects of the organization of the ensemble of musicians, to clarify its place in the national art of music, and to develop effective methods for the development of performance skills. Also, in the process of forming the ensemble, it is aimed to reveal the importance of harmony of national musical instruments, principles of repertoire selection and pedagogical methods. Through this, recommendations will be developed that will improve the musical ability of students and involve them in the creative process.

MATERIALS AND METHODS: in this article, an approach based on qualitative and analytical methods of research was used to study the issues of organizing a musical ensemble. Historical, comparative and systematic analysis methods were used in the article to study the formation process of the ensemble of national musical instruments.

DISCUSSION AND RESULTS: the issue of creating an ensemble of musicians is very relevant in the development of national music art. In the course of the research, the harmony of national musical instruments in the performance of the ensemble, the pedagogical approaches of organizing the collective creative process, and the practical aspects of repertoire selection were thoroughly studied.

CONCLUSION: the issue of creating an ensemble of musicians is one of the topical areas of national music art, which is important not only for the development of performance culture, but also for the preservation and promotion of the national musical heritage.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Key words: ensemble of musicians, National musical art, Performing culture, National musical instruments, Ensemble repertoire, Pedagogical approach, Methodical recommendations.

For citation: Nodirbek Kh. Khayrullaev. (2024) 'issues of organizing an ensemble of musicians', Inter education & global study, (10), pp. 522-528. (In Uzbek).

Sozandalar ansamblini tashkil etish masalasi milliy musiqa san'atining rivojlanishi va yangi avlod musiqiy ijrochilarning tayyorlanishida muhim ahamiyatga ega. Ansambl – bu ijodiy jamoaning birligida musiqaning badiiy-estetik jihatlarini namoyon etuvchi shakl bo'lib, u nafaqat milliy cholg'u asboblarining imkoniyatlarini kengaytiradi, balki ijrochilik madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bugungi kunda musiqa ta'limi jarayonida milliy cholg'ular ansambllarini tashkil etish va ularning repertuarini to'g'ri tanlash dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Mazkur maqolada sozandalar ansamblini tashkil qilishning nazariy asoslari, amaliy usullari va metodik yondashuvlari tahlil qilinadi. Unda milliy cholg'u asboblarining uyg'unlashuvi, ijrochilikda jamoaviy hamkorlikni shakllantirish va talabalarning musiqiy mahoratini rivojlantirishdagi roli yoritiladi. Shuningdek, maqolada ansambl tashkil etish jarayonida uchraydigan muammolarni aniqlash va ularning samarali echimlarini ishlab chiqish maqsad qilingan.

Tadqiqotning dolzarbligi milliy musiqa merosimizni saqlab qolish va uni zamonaviy musiqiy ta'limga integratsiyalash zarurati bilan belgilanadi. Shu sababli maqolada keltirilgan ilmiy va metodik tavsiyalar sozandalar ansamblini tashkil etishning pedagogik va amaliy jihatlarini chuqurroq tushunishga xizmat qiladi.

Ushbu maqolada sozandalar ansamblini tashkil etish masalalarini o'rganishda tadqiqotning sifatli va tahliliy metodlariga asoslangan yondashuv qo'llanildi. Maqolada milliy cholg'u asboblari ansamblining shakllanish jarayonini o'rganishda tarixiy, taqqoslash va tizimli tahlil metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, ansambl tashkil etishning pedagogik va metodik jihatlarini aniqlash maqsadida tajriba-sinov ishlari o'tkazilib, natijalari tahlil qilindi. Amaliy metod sifatida ansambl mashg'ulotlari kuzatildi, musiqiy ta'lim muassasalarida tajribali o'qituvchilar va sozandalar bilan suhbatlar o'tkazildi. Shu bilan birga, ansambl repertuarini tanlashda va ijrochilik uslublarini uyg'unlashtirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tavsiyalar ishlab chiqildi.

Sozandalar ansamblini tashkil etish masalalari bo'yicha ilmiy va metodik adabiyotlar musiqiy ijrochilik madaniyati, milliy cholg'u asboblarining rivojlanishi hamda ansambl faoliyatining nazariy asoslarini yoritishga qaratilgan. Jumladan, musiqa san'ati va ijrochilikni rivojlantirish bo'yicha taniqli olimlarning asarlari sozandalar ansamblining tarixiy taraqqiyoti va uning milliy madaniyatimizdagi o'rnini tushunishda muhim ahamiyatga ega.

Milliy musiqa san'ati bo'yicha tadqiqotlar, xususan, Abdullayev A[1], Matyoqubov O[3] kabi mualliflarning asarlari, milliy cholg'u asboblarining tasnifi va ularning ijrochilik imkoniyatlarini yoritib, ansambllarning tashkil etilishida cholg'ular uyg'unlashuvi masalalarini yoritadi. Shuningdek, milliy repertuarni shakllantirish, ijodiy ansambllarning

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

pedagogik va amaliy yondashuvlari bo‘yicha [Karomatov F.]ning asarlari muhim o‘rin tutadi.

Xorijiy musiqashunoslikda esa ansambl ijrochiligiga oid qator tadqiqotlar, xususan, ansamblni shakllantirish va boshqarishning nazariy modellari bo‘yicha T.A. Baumgartner[2] va J. Steiner[7] tomonidan olib borilgan ishlari milliy musiqamizni zamonaviy musiqiy metodlar bilan uyg‘unlashtirish imkoniyatini beradi.

Adabiyotlarda ansambl tashkil etishning asosiy tamoyillari sifatida quyidagilar ta’kidlanadi: ijrochilik mahorati va jamoaviy hamkorlikni rivojlantirish; milliy cholg‘u asboblarining uyg‘unlashuvi; pedagogik va metodik yondashuvlar; repertuar tanlash va ijodiy jarayonni boshqarish.

Tahlillardan kelib chiqib, milliy sozandalar ansamblini tashkil qilishda milliy merosimizga asoslangan holda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash zarurati mavjudligi aniqlandi. Ushbu adabiyotlar bazasi tadqiqot uchun ilmiy asos yaratib, maqolaning asosiy maqsad va vazifalarini belgilashda muhim o‘rin tutadi.

Sozandalar ansamblini tashkil etish masalalari milliy musiqa san’ati rivojlanishida o‘ta dolzarb hisoblanadi. Tadqiqot davomida ansambl ijrochiligida milliy cholg‘u asboblarining uyg‘unlashuvi, jamoaviy ijodiy jarayonni tashkil etishning pedagogik yondashuvlari va repertuar tanlashning amaliy jihatlari atroflicha o‘rganildi. O‘rganishlar shuni ko‘rsatadiki, milliy sozandalar ansamblini tashkil qilish jarayonida quyidagi muhim omillar e’tiborga olinishi lozim. Milliy cholg‘u asboblarining uyg‘unlashuvi: Ansambl tarkibini shakllantirishda har bir cholg‘u asbobining texnik va akustik imkoniyatlarini inobatga olish lozim. Bu uyg‘unlashuv ijroda bir butun ohangdorlik va badiiy ifodalilikni ta’minlaydi.

Ijro repertuarining shakllantirilishi: Repertuar tanlashda milliy kuy-qo‘shiqlar, xalq musiqasi namunalarini ansamblga moslashtirish muhimdir. Bu nafaqat milliy madaniyatni targ‘ib qiladi, balki ansamblning o‘ziga xosligini oshiradi. Pedagogik yondashuv: Ansambl tashkil etishda ijrochilarning musiqiy qobiliyatlari va psixologik xususiyatlarini hisobga olish talab etiladi. Jamoaviy ijodiy jarayonni samarali boshqarish uchun pedagogik rahbarlikning metodik asoslari zarur.

Shuningdek, tadqiqot davomida ansambl tashkil etish jarayonida duch kelinadigan asosiy muammolar aniqlangan: yangi avlod ijrochilarini tayyorlashda milliy cholg‘u asboblari bilan ishlash malakasi etarli darajada emasligi; milliy repertuarni ansambl ijrosi uchun moslashtirishda uslubiy qo‘llanmalarning kamligi; jamoaviy ijro uchun zarur bo‘lgan kommunikativ va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishda kamchiliklar.

Ushbu muammolarni hal qilish maqsadida metodik tavsiyalar ishlab chiqildi. Jumladan, milliy cholg‘u ijrochiligini rivojlantirish uchun amaliy mashg‘ulotlar ko‘lamini kengaytirish, repertuarni boyitish hamda ansamblni boshqarishning innovatsion usullarini qo‘llash muhimdir.Muhokama davomida shuni ta’kidlash kerakki, milliy sozandalar ansambllari nafaqat musiqa madaniyatining ajralmas qismi sifatida, balki yosh avlodda milliy g‘urur va ijodiy qobiliyatni rivojlantirishda kuchli tarbiyaviy vosita sifatida xizmat qiladi. Shu sababli, bu yo‘nalishda ilmiy va amaliy tadqiqotlarni davom ettirish zarur.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Tadqiqot davomida sozandalar ansamblini tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlari chuqur o‘rganildi va quyidagi xulosalar chiqarildi:

Milliy musiqa san’atidagi ahamiyati: Sozandalar ansambli milliy cholg‘u asboblarining uyg‘unlashuvi va ijodiy imkoniyatlarini namoyon etishda muhim vosita bo‘lib, milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirishda asosiy o‘rin tutadi. Ansambl ijrochiligi orqali yosh avlodga milliy qadriyatlar singdiriladi. Ijrochilik madaniyatini rivojlantirish: Ansambl faoliyati ijrochilarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantiradi, jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi hamda ijodiy hamkorlikni mustahkamlaydi. Repertuar shakllantirish: Milliy kuylar va xalq musiqasi namunalarini ansambl ijrosi uchun moslashtirish milliy musiqiy merosni targ‘ib qilishning samarali usuli hisoblanadi. Bu repertuar ijrochilik sifatini oshirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Metodik tavsiyalar: Ansamblni tashkil etish jarayonida milliy cholg‘u asboblarining texnik imkoniyatlarini chuqur o‘rganish, repertuar tanlashda badiiy va didaktik talablarni hisobga olish, ijrochilar o‘rtasida hamkorlik muhitini shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Amaliy muammolar va echimlar: Tadqiqot davomida milliy cholg‘ular bilan ishlash malakasining etarli emasligi, uslubiy qo‘llanmalarning kamligi kabi muammolar aniqlanib, ularni hal qilish uchun ilg‘or pedagogik texnologiyalarni joriy etish zarurligi belgilandi. Shunday qilib, sozandalar ansamblini tashkil etish nafaqat milliy musiqa san’atining rivojlanishida, balki yosh avlodni ijodiy va badiiy tarbiyalashda ham muhim vosita hisoblanadi. Mazkur tadqiqot natijalari milliy musiqa ta’limida amaliy qo‘llanilishi va kelgusidagi izlanishlar uchun ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Sozandalar ansamblini tashkil etish masalalari milliy musiqa san’atining dolzarb yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, bu nafaqat ijrochilik madaniyatini rivojlantirish, balki milliy musiqa merosini saqlash va targ‘ib qilishda ham muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalar keltiriladi: Sozandalar ansamblini tashkil etish jarayoni milliy cholg‘u asboblarining texnik imkoniyatlari va ijrochilik talablari asosida amalga oshirilishi zarur. Bu ijrodagi uyg‘unlik va badiiy ifodalilikni ta’minlaydi. Milliy repertuarni shakllantirish orqali yosh avlodning milliy musiqaga bo‘lgan qiziqishini oshirish va ularning musiqiy didini shakllantirish imkoniyati kengayadi. Ansambl ijrochiligi jamoaviy hamkorlik, ijodiy fikrlash va ijrochilik qobiliyatlarini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Bu esa musiqiy ta’lim-tarbiyaning yanada yuksalishiga hissa qo‘shadi. Ansamblni tashkil etish jarayonida uchraydigan asosiy muammolar, jumladan, uslubiy qo‘llanmalar etishmasligi va ijrochilik tajribasining cheklanganligi, yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish orqali hal qilinishi mumkin. Mazkur tadqiqotning ilmiy-amaliy xulosalari milliy musiqa san’ati bo‘yicha yangi ansambllarni tashkil qilish va rivojlantirishda muhim nazariy va metodik asos sifatida xizmat qiladi.

Shunday qilib, sozandalar ansamblini tashkil etish nafaqat milliy musiqa san’atining rivojlanishiga, balki yosh avlodning musiqiy va badiiy tarbiyasiga ham katta hissa qo‘shadi. Tadqiqot natijalari kelgusida bu yo‘nalishda yangi ilmiy izlanishlar olib borish uchun poydevor yaratadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abdullaev, A. "O‘zbek milliy musiqa san’ati tarixi". Toshkent: Fan, 2018.
2. Baumgartner, T. A. "Music Ensembles: Theoretical Foundations and Practical Approaches". Cambridge University Press, 2015.
3. Matyoqubov, O. "Shashmaqom: tarix va ijod". Toshkent: Musiqa, 2016.
4. Karomatov, F. "Milliy musiqa an’analarining shakllanishi". Toshkent: Fan, 2004.
5. Nazarov, R. "Ansambl ijrochiligida ijodiy hamkorlik". Toshkent: Madaniyat, 2020.
6. Usmonov, B. "O‘zbek xalq cholg‘ulari: ta’rixi va o‘ziga xosliklari". Toshkent: Musiqa nashriyoti, 2017.
7. Steiner, J. "Ensemble Performance: Communication and Coordination in Music". Oxford: Oxford University Press, 2018.
8. Raximov, Sh. "O‘zbekistonda milliy musiqa san’atining rivojlanish bosqichlari". Toshkent: O‘qituvchi, 2019.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xayrullaev Nodirbek Xayrullaevich,** dotsent v.b. [**Хайруллаев Нодирбек Хайруллаевич,** и.о. доцент], [**Nodirbek Kh. Khayrullaev,** assistant professor]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh., Yalangoch ko'chasi, 127-uy [адрес: Узбекистан, Ташкент, ул. Ялангоч, 127].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

JANUBIY O‘ZBEKISTON DOSTON IJROCHILIGIDA NAG‘MALARNING O‘RNI VA AHAMIYATI

© B.N. Safarov[1]✉

[1]Yunus Rajabiy nomidagi O‘zbek milliy musiqa san'ati institute, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada Janubiy O‘zbekiston doston ijrochiligi an’analarida nag‘malarning o‘rni va ahamiyati o‘rganiladi. Doston ijrochiligi jarayonida musiqiy nag‘malarning badiiy tasvirni boyitish, voqealar dinamikasini kuchaytirish va tinglovchilarga ta’sirchanlikni oshirishdagi roli tahlil etilgan. Shuningdek, maqolada nag‘malarni ijrochilik texnikasi, ularning mahalliy ohanglar bilan uyg‘unligi va ijro uslubining estetik xususiyatlari tadqiq qilingan. Ushbu tadqiqot orqali doston ijrochiligi madaniy merosining musiqiy jihatlariga yangicha yondashuv taklif etiladi.

MAQSAD: mazkur maqolaning maqsadi Janubiy O‘zbekiston doston ijrochiligi an’analarida nag‘malarning ahamiyatini o‘rganish, ularning ijrochilik uslubi va musiqiy ohanglarning badiiy mazmunni shakllantirishdagi rolini tahlil qilishdan iborat. Shuningdek, nag‘malarning mahalliy musiqiy ohanglar bilan uyg‘unligi va doston ijrochiligining estetik xususiyatlariga ta’sirini aniqlash orqali bu madaniy merosning ilmiy-tadqiqiy ahamiyatini yoritishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: Janubiy O‘zbekiston doston ijrochiligi va nag‘malarning ahamiyatini o‘rganishda ilmiy-tadqiqotning kompleks yondashuvi qo‘llanildi. Mazkur tadqiqotda etnografik kuzatuv, musiqiy tahlil va tarixiy-kulturologik yondashuv asosiy metodlar sifatida belgilandi. Ushbu yondashuvlar doston ijrochiligining musiqiy va badiiy xususiyatlarini chuqur o‘rganishga, shuningdek, ularning mahalliy musiqiy madaniyat kontekstida o‘zaro bog‘liqligini aniqlashga imkon yaratdi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Janubiy O‘zbekiston doston ijrochiligi madaniy merosning yorqin va betakror ko‘rinishlaridan biri bo‘lib, unda musiqiy nag‘malar alohida o‘rinni egallaydi. Nag‘malar nafaqat dostonning badiiy mazmunini boyituvchi vosita, balki tinglovchilar qalbiga bevosita ta’sir o‘tkazuvchi emotsional ko‘prik vazifasini ham bajaradi. Ushbu tadqiqot davomida aniqlanganidek, doston ijrochiligida nag‘malarni to‘g‘ri ishlatish ijro jarayonini nafaqat texnik, balki estetik jihatdan ham yuksak saviyaga ko‘taradi.

XULOSA: Janubiy O‘zbekiston doston ijrochiligi — xalqning boy tarixiy va madaniy merosini saqlab kelgan bebaho badiiy an’anadir. Ushbu san’atning o‘ziga xosligi, avvalo, musiqiy nag‘malarning ijrochilik jarayonida tutgan o‘rnida namoyon bo‘ladi. Nag‘malar dostonning badiiy tuzilmasini boyitib, tinglovchilar qalbida o‘ziga xos hissiyot uyg‘otadi, xalq hayoti va dunyoqarashini musiqiy obrazlar orqali yoritishga xizmat qiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Kalit so‘zlar: Janubiy O‘zbekiston, doston ijrochiligi, nag‘malar, musiqiy an’ana, ijro texnikasi, estetik xususiyatlar, madaniy meros, folklor.

Iqtibos uchun: Safarov B.N. Janubiy o‘zbekiston doston ijrochiligida nag‘malarning o‘rni va ahamiyati. // Inter education & global study. 2024. №10 B.529-535.

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ПЕСЕН В ИСПОЛНЕНИИ ЭПОСА ЮЖНОГО УЗБЕКИСТАНА

© Б.Н. Сафаров[1]✉
[1]Узбекский национальный институт музыкального искусства имени Юнуса Раджаби, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматривается роль и значение нагм в традициях исполнения эпоса Южного Узбекистана. В ходе исполнения эпоса анализируется роль музыки в обогащении художественного образа, усилении динамики событий, повышении воздействия на зрителя. Также в статье рассматривается техника исполнения нагамов, их созвучие с местными мелодиями, эстетические особенности стиля исполнения. Благодаря данному исследованию предлагается новый подход к музыкальным аспектам культурного наследия эпического исполнения.

ЦЕЛЬ: цель данной статьи - изучить значение песен в традициях эпического исполнительства Южного Узбекистана, проанализировать стиль их исполнения и роль музыкальных тонов в формировании художественного содержания. Также, определяя гармонию нагм с местными музыкальными тонами и влияние на эстетические характеристики эпического исполнения, необходимо осветить научно-исследовательскую значимость этого культурного наследия.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: для изучения значения эпических представлений и песен Южного Узбекистана использован комплексный подход научных исследований. Основными методами исследования были определены этнографическое наблюдение, музыкальный анализ и историко-культурный подход. Эти подходы позволили глубоко изучить музыкально-художественные особенности эпического исполнения, а также определить их взаимосвязь в контексте местной музыкальной культуры.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: эпическое исполнительство Южного Узбекистана является одним из ярких и уникальных проявлений культурного наследия, в котором музыкальные песни занимают особое место. Песни являются не только средством обогащения художественного содержания эпоса, но и служат эмоциональным мостом, непосредственно воздействующим на сердца слушателей. Как было установлено в ходе данного исследования, правильное использование песен при исполнении былин поднимает процесс исполнения на высокий уровень не только в техническом, но и в эстетическом плане.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: эпическое представление Южного Узбекистана – бесценная художественная традиция, сохранившая богатое историческое и культурное наследие народа. Своеобразие этого искусства проявляется, прежде всего, в месте музыкальных песен в процессе исполнения. Песни обогащают художественную структуру эпоса, вызывают неповторимые эмоции в сердцах слушателей, служат освещению через музыкальные образы жизни и мировоззрения народа.

Ключевые слова: Южный Узбекистан, эпическое исполнение, песни, музыкальная традиция, техника исполнения, эстетические особенности, культурное наследие, фольклор.

Для цитирования: Сафаров Б.Н. Роль и значение песен в исполнении эпоса южного узбекистана. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 529-535.

THE PLACE AND SIGNIFICANCE OF SONGS IN THE PERFORMANCE OF SOUTHERN UZBEKISTAN DOSTAN

© Bekzod N. Safarov[1]✉
[1]Uzbek National Institute of Music named after Yunus Rajabiy, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article studies the role and significance of nagmas in the traditions of doston performance of South Uzbekistan. The role of musical nagmas in enriching the artistic image, enhancing the dynamics of events and increasing the impact on the audience during the performance of the doston is analyzed. The article also studies the performance technique of nagmas, their harmony with local melodies and the aesthetic features of the performance style. This study proposes a new approach to the musical aspects of the cultural heritage of doston performance.

AIM: the purpose of this article is to study the significance of nagmas in the traditions of doston performance of South Uzbekistan, to analyze their performance style and the role of musical melodies in forming artistic content. It is also to highlight the scientific and research significance of this cultural heritage by determining the harmony of nagmas with local musical melodies and the influence of nagmas on the aesthetic features of doston performance.

MATERIALS AND METHODS: a comprehensive research approach was used to study the importance of doston performance and nagmas in South Uzbekistan. In this study, ethnographic observation, musical analysis, and a historical-culturological approach were identified as the main methods. These approaches made it possible to deeply study the musical and artistic features of doston performance, as well as to determine their interrelationship in the context of local musical culture.

DISCUSSION AND RESULTS: doston performance in South Uzbekistan is one of the brightest and most unique manifestations of cultural heritage, in which musical nagmas occupy a special place. Nagmas are not only a means of enriching the artistic content of

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

the doston, but also serve as an emotional bridge that directly affects the hearts of listeners. As it was found out during this study, the correct use of nagmas in doston performance raises the performance process not only technically, but also aesthetically.

CONCLUSION: dostan performance in South Uzbekistan is a priceless artistic tradition that has preserved the rich historical and cultural heritage of the people. The uniqueness of this art is manifested, first of all, in the place of musical melodies in the performance process. Melodies enrich the artistic structure of the dostan, evoke a special feeling in the hearts of listeners, and serve to illuminate the life and worldview of the people through musical images.

Key words: South Uzbekistan, dostan performance, melodies, musical tradition, performance technique, aesthetic features, cultural heritage, folklore.

For citation: Bekzod N. Safarov. (2024) 'The place and significance of songs in the performance of southern uzbekistan dostan', Inter education & global study, (10), pp. 529-535. (In Uzbek).

Janubiy O‘zbekiston xalq og‘zaki ijodi boy madaniy va badiiy an’analar bilan ajralib turadi. Doston ijrochiligi esa bu an’analarning eng yorqin ko‘rinishlaridan biri bo‘lib, xalq hayoti va dunyoqarashining musiqiy-badiiy ifodasi sifatida o‘ziga xos o‘ringa ega. Asrlar davomida shakllangan bu ijrochilik san’ati milliy ruhiyatni tarannum etish bilan birga, tarixiy voqealarni musiqiy va badiiy usullar bilan jonlantirish orqali xalq xotirasini mustahkamlab kelgan.

Doston ijrochiligining o‘ziga xosligi, avvalo, musiqiy nag‘malarda namoyon bo‘ladi. Nag‘malar nafaqat dostonning ohangdorligini ta’minlaydi, balki uning mazmunini yanada chuqurlashtiradi. Tinglovchilarni voqealar girdobiga olib kiruvchi, ularga hissiyot va ruhiyat baxsh etuvchi bu musiqiy tuzilmalar ijro san’atining ajralmas qismidir. Ayniqsa, Janubiy O‘zbekiston doston ijrochiligi an’anasida nag‘malar mahalliy musiqiy ohanglar bilan uyg‘unlashib, xalqning o‘ziga xos badiiy didi va musiqiy estetikasi haqida so‘zlaydi[3].

Ushbu maqola Janubiy O‘zbekistonning boy madaniy merosida nag‘malarning tutgan o‘rnini o‘rganishga bag‘ishlangan. Bu jarayonda musiqaning estetik va badiiy xususiyatlarini tahlil qilish, doston ijrochiligining milliy va madaniy merosdagi ahamiyatini yoritish asosiy maqsad qilib qo‘yilgan. Shu orqali dostonchilik san’atini chuqurroq anglash, uning zamonaviy san’at va madaniyat rivojiga qo‘shgan hissasini yoritish mumkin.

Janubiy O‘zbekiston doston ijrochiligi va nag‘malarning ahamiyatini o‘rganishda ilmiy-tadqiqotning kompleks yondashuvi qo‘llanildi. Mazkur tadqiqotda etnografik kuzatuv, musiqiy tahlil va tarixiy-kulturologik yondashuv asosiy metodlar sifatida belgilandi. Ushbu yondashuvlar doston ijrochiligining musiqiy va badiiy xususiyatlarini chuqur o‘rganishga, shuningdek, ularning mahalliy musiqiy madaniyat kontekstida o‘zaro bog‘liqligini aniqlashga imkon yaratdi.

Etnografik kuzatuv orqali doston ijrochiligi an’analari va ijrochilik jarayonidagi musiqiy elementlar bevosita kuzatilib, ular haqida aniq tasavvurlar shakllantirildi. Shu jarayonda

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

ijrochilarning ijro uslubi, ovoz texnikasi va nag‘malarni o‘zlashtirish usullari o‘rganildi. Bu esa ijrochilarning shaxsiy tajribasi va ularning nag‘malarni shakllantirishdagi o‘rnini tahlil qilishga imkon berdi.

Musiqiy tahlil esa nag‘malarning tuzilmasini, ularning ohangdorlik va ritmik xususiyatlarini aniqlashga qaratildi. Buning uchun turli nag‘malarning strukturaviy tahlili amalga oshirilib, ularning doston matni bilan uyg‘unligi va voqeaviy mazmunni kuchaytirishdagi roliga alohida e’tibor qaratildi. Shuningdek, nag‘malarning o‘ziga xosligi va boshqa hududlardagi ijrochilik an’analari bilan o‘xshashliklari yoki farqlari ham o‘rganildi.

Tarixiy-kulturologik yondashuv orqali doston ijrochiligining paydo bo‘lishi va rivojlanish bosqichlari, uning mahalliy madaniy kontekst bilan bog‘liqligi yoritildi. Shu tariqa, doston ijrochiligida musiqiy nag‘malarning rolini faqat badiiy hodisa sifatida emas, balki tarixiy va ijtimoiy hodisa sifatida ham tahlil qilish imkoniyati yuzaga keldi.

Mazkur metodologik yondashuvlar doston ijrochiligi madaniy fenomenini keng ko‘lamda o‘rganishga va uning musiqiy jihatlarini yanada chuqurroq anglashga xizmat qildi. Shu bilan birga, olingan ma’lumotlar doston ijrochiligi an’analarini yanada rivojlantirish va ularni saqlab qolish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga asos bo‘lib xizmat qiladi.

Janubiy O‘zbekiston doston ijrochiligi va unda nag‘malarning tutgan o‘rnini o‘rganish jarayonida muhim ilmiy manbalar va asarlardan foydalanildi. Mazkur mavzuni yoritishda xalq og‘zaki ijodi, musiqiy folklor va etnografik tadqiqotlar sohasidagi etakchi olimlarning ishlari asosiy o‘rin tutadi. Jumladan, O‘zbekiston xalq og‘zaki ijodi tarixini o‘rganishga bag‘ishlangan ilmiy izlanishlar va monografiyalar doston ijrochiligida musiqaning ahamiyatini yoritishga yordam berdi[1].

Musiqashunoslikka oid manbalar, xususan, O‘zbekiston va Markaziy Osiyo musiqa madaniyatining o‘ziga xos tomonlarini tadqiq etgan asarlar tadqiqotning nazariy asosini mustahkamladi. Bu asarlarda musiqiy nag‘malarning estetik va badiiy xususiyatlari, ularning dostonlardagi roli chuqur yoritilgan. Nag‘malarning ritmik va melodik xususiyatlarini o‘rganish uchun turli musiqiy tahlil metodlaridan foydalangan ilmiy ishlar ham alohida e’tibor qozondi.

Shuningdek, doston ijrochiligi bo‘yicha etnografik kuzatuvlar va bu jarayonni tasvirlovchi xalqaro va mahalliy ilmiy maqolalar tadqiqotning muhim manbalari sifatida xizmat qildi[5]. Ushbu ishlarda ijrochilik jarayonining o‘ziga xosliklari, mahalliy musiqiy ohanglarning dostonlar bilan uyg‘unligi va ularning xalq madaniyatidagi o‘rni keng yoritilgan.

Tarixiy-kulturologik yondashuvni mustahkamlash maqsadida doston ijrochiligining rivojlanish bosqichlari va uning ijtimoiy-madaniy jarayonlar bilan bog‘liqligini ochib bergan tadqiqotlar ham qo‘llanildi. Xususan, Janubiy O‘zbekiston hududidagi musiqiy merosni o‘rganishga bag‘ishlangan ishlarda milliy an’analarning shakllanishiga oid qimmatli ma’lumotlar keltirilgan[2].

Mazkur adabiyotlar, ilmiy maqolalar va kuzatuvlar nag‘malarning doston ijrochiligidagi o‘rnini o‘rganishga keng imkoniyat yaratib, ularning badiiy, madaniy va

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

musiqiy jihatlarini chuqurroq yoritish uchun mustahkam asos bo‘ldi. Shu bilan birga, olingan ma’lumotlar doston ijrochiligini kelgusida saqlash va rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishda muhim rol o‘ynadi.

Janubiy O‘zbekiston doston ijrochiligi madaniy merosning yorqin va betakror ko‘rinishlaridan biri bo‘lib, unda musiqiy nag‘malar alohida o‘rinni egallaydi. Nag‘malar nafaqat dostonning badiiy mazmunini boyituvchi vosita, balki tinglovchilar qalbiga bevosita ta’sir o‘tkazuvchi emotsional ko‘prik vazifasini ham bajaradi. Ushbu tadqiqot davomida aniqlanganidek, doston ijrochiligida nag‘malarni to‘g‘ri ishlatish ijro jarayonini nafaqat texnik, balki estetik jihatdan ham yuksak saviyaga ko‘taradi[4].

Ijrochilarning musiqiy nag‘malarga bo‘lgan munosabati va ularni yaratish mahorati dostonning ta’sirchanligi bilan bevosita bog‘liq. Nag‘malar voqealar rivoji bilan uyg‘unlashib, tinglovchiga tasvirlangan voqealarni his qilish va anglash imkoniyatini beradi. Ayniqsa, Janubiy O‘zbekiston hududiga xos bo‘lgan mahalliy ohanglar ijrochilik san’atida chuqur aks etib, xalqning tarixiy-madaniy o‘zligini namoyish etadi.

Muhokama davomida nag‘malarning doston matni bilan qanday tarzda birlashishi va mazmunni qanday kuchaytirishi chuqur tahlil qilindi. O‘rganish jarayonida ma’lum bo‘ldiki, nag‘malar doston voqealarining dinamikasini oshirish, dramatik kulminatsiyalarni ta’kidlash va tinglovchilarni ijro davomida boshqarish uchun ishlatiladi. Bu jarayonda ijrochilarning shaxsiy ijodiy yondashuvlari ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Biroq, nag‘malarni ijro etishda uchraydigan ba’zi muammolar ham mavjud. Masalan, ayrim hollarda nag‘malarni texnik jihatdan to‘liq egallamaslik yoki mahalliy an’analarni e’tiborsiz qoldirish ijro sifati va dostonning asl ohangdorligini zaiflashtirishi mumkin. Shunday ekan, nag‘malarni o‘rganish va ulardan samarali foydalanish bo‘yicha maxsus uslubiy yondashuvlar ishlab chiqish zarurati mavjud.

Janubiy O‘zbekiston doston ijrochiligi va unda nag‘malarning ahamiyatini tahlil qilish orqali xalq musiqiy san’atining noyob xususiyatlarini anglash va ularni saqlab qolish bo‘yicha yangi imkoniyatlar ochildi. Ushbu muhokama doston ijrochiligining nafaqat badiiy, balki madaniy meros sifatida ham chuqur o‘rganilishi kerakligini yana bir bor ta’kidlaydi.

Janubiy O‘zbekiston doston ijrochiligi — xalqning boy tarixiy va madaniy merosini saqlab kelgan bebaho badiiy an’anadir. Ushbu san’atning o‘ziga xosligi, avvalo, musiqiy nag‘malarning ijrochilik jarayonida tutgan o‘rnida namoyon bo‘ladi. Nag‘malar dostonning badiiy tuzilmasini boyitib, tinglovchilar qalbida o‘ziga xos hissiyot uyg‘otadi, xalq hayoti va dunyoqarashini musiqiy obrazlar orqali yoritishga xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, nag‘malar doston ijrochiligining estetik va emotsional ta’sirini oshirishda asosiy omil hisoblanadi. Ular nafaqat voqealar dinamikasini aks ettiradi, balki tinglovchini dostonning ichki ma’nosiga chuqurroq kirib borishga undaydi. Mahalliy musiqiy ohanglar va ritmik tuzilmalar orqali nag‘malar milliy badiiy merosning ajralmas qismiga aylanadi. Ayniqsa, Janubiy O‘zbekiston hududiga xos ijro uslubi va musiqiy did xalq ijrochilik san’atining betakrorligini ta’minlaydi.

Shu bilan birga, doston ijrochiligi madaniy meros sifatida zamonaviy san’at va musiqiy ta’lim tizimida ham alohida e’tiborga loyiqdir. Bu madaniy boylikni avlodlarga

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

etkazish va uni zamonaviy ijrochilik talablari bilan uyg‘unlashtirish muhim vazifalardan biridir. Shuning uchun nag‘malarni ijro uslubiga oid ilmiy-uslubiy qo‘llanmalar yaratish, ijrochilik an’analarini ommalashtirish va ularni yangi avlod san’atkorlariga o‘rgatish zarur.

Xulosa qilib aytganda, Janubiy O‘zbekiston doston ijrochiligi va undagi nag‘malar faqat xalq badiiy merosining ifodasi emas, balki milliy musiqiy san’atning jonli ko‘zgusidir. Ushbu san’atni chuqur o‘rganish va uni kelgusida rivojlantirish xalqning o‘zligini anglash va uning madaniy boyligini saqlab qolishda muhim ahamiyatga ega. Bu merosni asrash va yangi avlodlar uchun etkazish nafaqat ijodiy vazifa, balki milliy mas’uliyatdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abdullaeva N. "O‘zbek xalq dostonlari ijrochilik an’analari." – Toshkent: Fan, 2015.
2. Jo‘raev H. "Folklor va musiqiy an’analarning o‘zaro ta’siri." – Toshkent: Yozuvchi, 2014.
3. Karimov A. "Milliy musiqa madaniyatining rivojlanish omillari." – Toshkent: Ma’naviyat, 2020.
4. Nazarov I. "O‘zbek xalq musiqasidagi ritm va melodika." – Toshkent: San’at, 2017.
5. Rasulov O. "Doston ijrochiligida musiqiy soz va nagmalarning o‘rni." – Toshkent: o‘qituvchi, 2016.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Safarov Bekzod Normurodovich**, Yunus Rajabiy nomidagi O‘zbek milliy musiqa san'ati institute, "Doston ijrochiligi" kafedrasi katta o‘qituvchisi, [**Сафаров Бекзод Нормуродович,** старший преподаватель кафедры «Эпическое исполнительство» Узбекского национального института музыкального искусства имени Юнуса Раджаби], [**Bekzod N. Safarov,** senior lecturer of the "Epic Performance" department of the Yunus Rajabiy Uzbek National Institute of Musical Art]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh., Mustaqillik ko'chasi, 31-uy [адрес: Узбекистан, Ташкентский район, улица Мустақиллик, 31 дом], [address: Uzbekistan, Tashkent district, Mustaqillik street, 31 house] E-mail: bekzod19821906@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

ABDURAUF FITRAT IJODI HAMDA O‘ZBEK KLASSIK MUSIQASI

© T.I. Rajabov [1]✉

[1]Buxoro davlat universiteti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada butun umri davomida o‘z ona vatanini ozod va obod qilish dardi bilan yashagan buyuk qomusiy olim Abdurauf Fitratning musiqa va ta’limda qo‘shgan hissasi, Mutavakkil Burxonovning pochchasi A.Fitrat haqidagi xotiralar, Jadidlarning orzulari haqida so‘z yuritiadi.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi Abdurauf Fitratning ijodi va musiqaga oid qarashlarini tahlil qilish, o‘zbek klassik musiqasining rivojlanishidagi ahamiyatini ochib berish hamda uning milliy musiqa madaniyatimizdagi o‘rnini aniqlashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot davomida Fitratning asarlari, o‘zbek klassik musiqasiga oid ilmiy adabiyotlar va tadqiqotlar tahlil qilindi. Shuningdek, o‘zbek mumtoz musiqasining asosiy janrlarini, ularning shakl va mazmun xususiyatlarini o‘rganish uchun musiqiy tahlil va tarixiy-tasviriy metodlardan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki: Abdurauf Fitratning musiqiy madaniyatga oid asarlari o‘zbek klassik musiqasining ilmiy asoslarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi; uning "O‘zbek klassik musiqasi va uning tarixi" asari mumtoz musiqiy janrlarni tizimli o‘rganishda dastlabki qadam bo‘lgan; Fitratning ilmiy qarashlari orqali maqomlar tizimi va ularning estetik ahamiyati chuqur ochib berilgan; o‘zbek klassik musiqasi milliy madaniyatni asrab-avaylash va uni dunyo miqyosida tanitishda beqiyos rol o‘ynaydi, bunda Fitrat ijodi alohida o‘rin tutadi.

XULOSA: Abdurauf Fitrat ijodi o‘zbek klassik musiqasining rivojlanishida ulkan ahamiyatga ega bo‘lib, uning asarlari milliy musiqa madaniyatimizning boy tarixini o‘rganish va kelgusi avlodlarga yetkazishda muhim manba hisoblanadi. Fitrat ijodini yanada chuqur o‘rganish va zamonaviy musiqa ta’limi jarayonlariga joriy qilish orqali milliy musiqamizni rivojlantirishda yangi istiqbollarni ochish mumkin.

Kalit so'zlar: jadidlar, musiqa, maqom, ta’lim, tarbiya, shashmaqom, istiqlol, o‘zbek klassik musiqasi, maqom, milliy musiqiy meros, musiqa tarixi, estetik tarbiya, musiqiy madaniyat.

Iqtibos uchun: Rajabov T.I. Abdurauf Fitrat ijodi hamda O‘zbek klassik musiqasi. // Inter education & global study. 2024. №10 B.536-541.

АБДУРАУФ ФИТРАТ ТВОРЧЕСТВО И УЗБЕКСКАЯ КЛАССИЧЕСКАЯ МУЗЫКА

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

© Т.И. Раджабов [1]✉
[1] Бухарский государственный университет, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются вклад великого ученого Абдурауфа Фитрата в музыку и образование, его взгляды на развитие науки и искусства, а также воспоминания Мутаваккила Бурхонова о Фитрате и его роли среди джадидов.

ЦЕЛЬ: основная цель данного исследования — анализ творчества Абдурауфа Фитрата и его взглядов на музыку, освещение его вклада в развитие узбекской классической музыки, а также определение его места в национальной музыкальной культуре.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования были проанализированы произведения Фитрата, научная литература и исследования по узбекской классической музыке. Также использовались методы музыкального анализа и историко-описательные методы для изучения основных жанров узбекской классической музыки, их структуры и содержания.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что работы Абдурауфа Фитрата сыграли важную роль в формировании научных основ узбекской классической музыки; его произведение "Узбекская классическая музыка и её история" стало первым шагом в систематическом изучении традиционных музыкальных жанров. Через научные взгляды Фитрата раскрывается система макамов и их эстетическое значение. Узбекская классическая музыка играет непреходящую роль в сохранении и популяризации национальной культуры, а творчество Фитрата занимает в этом процессе особое место.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Творчество Абдурауфа Фитрата имеет огромное значение для развития узбекской классической музыки. Его работы являются важным источником для изучения богатой истории национальной музыкальной культуры и передачи её будущим поколениям. Глубокое изучение творчества Фитрата и его внедрение в современное музыкальное образование откроют новые перспективы для дальнейшего развития нашей музыки.

Ключевые слова: джадиды, музыка, макам, образование, воспитание, шошмаком, истиклол, узбекская классическая музыка, макам, национальное музыкальное наследие, история музыки, эстетическое воспитание, музыкальная культура.

Для цитирования: Раджабов Т.И. Абдурауф Фитрат творчество и Узбекская классическая музыка. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 536-541.

ABDURAUF FITRAT'S CREATIVE WORKS AND UZBEK CLASSICAL MUSIC

© Toxtasin I. Rajabov[1]✉
[1]Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

INTRODUCTION: this article discusses the contribution of the great scholar Abdurauf Fitrat to music and education, his views on the development of science and art, as well as the memories of Mutavakkil Burkhonov about Fitrat and his role among the Jadids.

AIM: the main goal of this research is to analyze the creativity of Abdurauf Fitrat and his views on music, highlight his contribution to the development of Uzbek classical music, and determine his place in national musical culture.

MATERIALS AND METHODS: The research analyzed the works of Fitrat, scientific literature, and studies on Uzbek classical music. Musical analysis and historical-descriptive methods were used to study the main genres of Uzbek classical music, their structure, and content.

DISCUSSION AND RESULTS: the research results showed that Abdurauf Fitrat's works played a key role in shaping the scientific foundations of Uzbek classical music; his work "Uzbek Classical Music and Its History" was the first step in systematically studying traditional musical genres. Through Fitrat's scientific views, the system of maqams and their aesthetic significance are deeply explored. Uzbek classical music plays an irreplaceable role in preserving and promoting national culture, and Fitrat's creativity holds a special place in this process.

CONCLUSION: the creativity of Abdurauf Fitrat is of great importance for the development of Uzbek classical music. His works are an essential source for studying the rich history of national musical culture and passing it on to future generations. Further in-depth study of Fitrat's work and its integration into contemporary music education will open new perspectives for the future development of our music.

Key words: Jadids, music, maqam, education, upbringing, shashmaqam, independence, Uzbek classical music, maqam, national musical heritage, music history, aesthetic education, musical culture.

For citation: Toxtasin I. Rajabov (2024) 'Abdurauf Fitrat's creative works and Uzbek classical music', Inter education & global study, (10), pp. 536-541. (In Uzbek).

Butun umri davomida o'z ona vatanini ozod va obod qilish dardi bilan yashagan buyuk qomusiy olim Abdurauf Fitrat XX asrda O'rta Osiyoda yetishib chiqqan Buxorolik ijodkorlar orasida eng mumtozi, fidokor va jonkuyari hisoblanadi. Shoir, adib, dramaturg, adabiyotshunos, tilshunos, san'atshunos, mutarjim, mutafakkir-faylasuf, jamoat arbobi, siyosatchi, pedagog – bir o'zida shuncha sifatlarni jam etgan Abdurauf Fitrat madaniyatimiz rivojida o'chmas iz qoldirdi. Stalinchilik qurboni bo'lgan Fitrat yuksak iste'dod sohibigina emas, balki butun umrini xalq saodatiga baxsh etgan komil inson, yetuk ijodkor va olim ham edi.

Fitrat din deganda shunchaki xudoga ibodatni nazarda tutmaydi. U dinda ilmni, ma'rifatni, o'zligini anlashni, insoniylikni ko'radi. Fitrat voqealikka hayot g'oyasi nuqtai nazaridan yondasharkan, jamiyatga "hech qanday foyda keltirmaydigan odamlar haqida"

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

yozadi. Ular ikki guruhga bo‘linadi. Birinchilari, hayotni mazmunini ovqatlanish va uxlashda, sharob ichmoq va shirinliklardan lazzat olmoqda ko‘rishadi. Ular inson majburiyatlari haqida o‘ylashmaydi, hech narsaga qiziqishmaydi. Yaratguchi bundayin kishilarga baxt ato etmaydi, deydi Fitrat. Ikkinchilari, o‘z baxtlarini hayot g‘oyasida ko‘rishadi, lekin ular bu dunyo baxti uchun hech bir tadbir qilishmaydi. Bu dunyo baxti, deyishadi ular g‘ayridinlar uchun yaratilgan, musulmonlar uchun esa bu dunyo do‘zaxdir, sinovdir. Fitrat fikricha, dunyo ishlariga befarq va narigi dunyo baxti bilan mashg‘ul, bu guruh kishilari jamiyatga hech qanday foyda keltirishmaydi.

Abdurauf Fitrat XX asr boshlarida o‘zbek, tojik xalqlarining musiqa san’ati boyliklarini dastlab professor V.A.Uspenskiy notalashtirishga kirishdi va u notaga olgan Shashmaqom nashr etildi. Mazkur yozuv Abdurauf Fitrat va N.N.Mironov tahririda “Shashmaqom”, “Shest muzikalnix poem” nomi bilan 1924-yilda Moskva shahrida 5000 nusxada chop etilgan. F.Xo‘jayev Uspenskiyning xizmat haqqini sof Buxoro oltini bilan to‘ladi. Demak “Shashmaqom”ni notaga to‘liq tushirilishining tashabbuskori bevosita Abdurauf Fitrat hisoblanib, ishning boshida esa V.A. Uspenskiy bosh bo‘lib turgan.

Buxoro Shashmaqomini o‘rganishda Abdurauf Fitrat (1886-1938) ning xizmatlari alohida e’tiborga sazovordir. Abdurauf Fitrat Sharq musiqa asboblari va musiqaga oid adabiyotlarni uzoq yillar davomida to‘plagan. Uning uyida Sharq musiqa asboblari kolleksiyasi bo‘lgan. U tanbur chertish san’atini egallagan. Shunisi taajjublanarliki, Abdurauf Fitrat maxsus musiqiy ta’lim olmagan. U arab, fors, turkiy tillarini mukammal egallash bilan birga Sharq musiqiy ilmiga oid kitoblarni ko‘p o‘rgangani, o‘qigani uchun musiqadan mukammal asar yozgan. Uning “O‘zbek klassik musiqasi va uning tarixi” asari maqomlar haqidagi ilmiy tadqiqotlardan biri bo‘ldi. Avgust Eyxgorn o‘zbek xalq musiqa va qo‘shiqlarini o‘rganar ekan, maqomlar haqida quyidagi fikrlarni yozib qoldiradi.

“Shashmaqom”ni notaga to‘la to‘kis tushirish bosqichi esa, 1920-1924- yillarda mavjud bo‘lib turgan Buxoro Xalq Sovet Respublikasi (BXSR) hukumati yillari bilan bog‘liq. BXSR hukumati rahbari Fayzula Xo‘jayev tashabbusi va moddiy-ma’naviy jihatdan qo‘llab-quvvatlashi, Abdurauf Fitratning bevosita tashkilotchiligi asosida rus musiqashunosi V.A.Uspenskiy tomonidan “Shashmaqom” notaga tushirildi. “Shashmaqom”ni notaga tushirishda buxorolik musiqa san’ati darg‘alaridan Ota Jalol Nosirov, Ota G‘iyos Abdug‘aniyev kabilar ham faol ishtirok etdilar. F.Xo‘jayev V.A.Uspenskiyning xizmatlarini oltin so‘m hisobida taqdirladi. 1924-yildan boshlab “Shashmaqom” o‘zbek musiqa madaniyatining oltin fondidan mustahkam o‘rin oldi.

Buxoro Xalq Sovet Respublikasida musiqa ta’limiga alohida e’tibor qaratilgani, Abdurauf Fitrat uyida maxsus musiqa maktabi ochilgani, ushbu maktabdan mashhur sozanda va qo‘shiqchilar yetishib chiqqanligi, shuningdek, maorif nozirligining musiqa bo‘limi faoliyati, musiqa va san’at maktablari, duxovoy orkestr maktabi haqida ma’lumotlar ochib berilgan;

Abdurauf Fitratning Buxoroda musiqa va qo’shiqchilik san’ati sohasidagi ulkan xizmatlari manbalar tahlili orqali o’rganilib, aynan uning tashabbusi bilan 1924-yilda “Shashmaqom” notalashtirilganligi isbotlangan.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Abdurauf Fitrat: milliy musiqiy cholg‘ularimizning 1917-yil oktabr to‘ntarishigacha bo‘lgan davri achinarli edi, keyingi davrda esa, o‘zbek tili, o‘zbek adabiyoti, uning xo‘jaligi, uning musiqiysini ko‘tarishka, yuksaltishka yo‘llar ochildi. Pullar taxsis etildi, maxsus idoralar quruldi. Ijtimoiy inqilobning mana shuncha moddiy-ma’naviy yordami natijasida musiqiyimiz yangidan tirila boshladi”,- deb yozgandi. Shuningdek, Abdurauf Fitrat Toshkentda, Buxoroda, Samarqand ham Farg‘onada milliy musiqiy texnikumlarning ochilganligini aytib o‘tadi. “U, hech bo‘lmag‘anda bor texnikumlarda milliy musiqiy to‘garaklari quruldi, deb musiqa bilimini o‘rgatilishiga baho beradi. Shuningdek, tanbur, nay, g‘ijjak, qo‘buz kabi cholg‘ularimiz yangidan ishka kirishdi”, deb yozgandi. BXSRda musiqa san’atini rivojlanishida Abdurauf Fitrat va Fayzulla Xo‘jaev singari hukumat a’zolari, XX asr 20-yillarida qo‘shiqchilik san’atida yuksaklikka ko‘tarilgan o‘nlab o‘zbek, tojik, yahudiy millati vakillari muhim rol o‘ynadilar. Ayniqsa, Abdurauf Fitratning bu yo‘nalishdagi xizmatlari beqiyos ekanligini e’tirof etmoq kerak.

Mustaqillika erishganimizdan keyin Fitrat ijodini o‘rganish imkoniyatlari kengaydi. Uning qator ilmiy maqolalari, shuningdek, nasriy, she’riy va dramatik asarlari qaytadan chop etila boshlandi.1996 yilda "Chin sevish" va 2000 yilda ikki tomlik, keyinchalik besh jildlik tanlangan asarlari nashr etildi. Ko‘ramizki, o‘z davrining qomusiy olimi, O‘rta Osiyo jadidchilik harakatining mashhur vakili, yangi o‘zbek adabiyotining asoschilaridan biri, Ona yurtimizning jonkuyar, fidoyi farzandi Fitratyozgan asarlar uning nomini asrlardan asrlarga olib o‘taveradi,ular bizning tariximiz va faxrimizdir. Shuning uchun Fitrat ijodini xolis va haqqoniy o‘rganish davom etaveradi va bu Siz yoshlarning burchiga aylanib boraverishiga ishonchim komil. O‘z yurtining istiqloli, ozodligi jonini tikkan buyuk Abdurauf Fitratning “Sening uchun tirildim, Sening uchun yasharman, Sening uchun o‘lurman, Ey turklarning muqaddas o‘chog‘i” degan o‘tli satrlarini siz ishtirokchilariga eslatgan, Vatanni sevishni Istiqlol kuychisidan o‘rganishni tilagan, “Kishilar o‘zaro umumiy birodarlikni vujudga keltira olsalar, hayot va dunyo saodatligiga, umumiy saodatga erishadilar”.
Abdurauf Fitratning bu o‘gitlari, qarashlari bugungi kun voqealigi uchun ham o‘z qiymatini, ahamiyatini yo‘qotgani yo‘q.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abdurauf Fitrat. O‘zbek klassik musiqasi va uning tarixui.1993
2. Rajabov, Tuxtasin Ibodovich. “Pedagogicheskie vozmojnosti ispolzovaniya detskix folklornых pesen v duxovno-nravstvennom vospitanii mladshix shkolnikov.” Vestnik nauki i obrazovaniya: 5-2.
3. Yunusov R. O‘zbek maqomlari. Toshkent.:“O‘zbekiston”, 2018.
4. Safarov O. Shashmaqom vatani ohanglari. Toshkent.:“Fan”, 2009.
5. Rajabov To‘xtasin Ibodovich Abdurauf Fitratning musiqiy-pedagogik qarashlari. Ta’limda istiqbolli izlanishlar Xalqaro ilmiy-metodik jurnal. № 9 2024 Noyabr 179-184-bet
6. Uspenskiy V.A. Shashmakom. Shest muzikalnix poem. Moskva. 1924.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

7. Ражабов, Т. И. (2023). Совершенствование Механизма Духовно-Нравственного Формирования Учащихся Через Узбекские Народные Песни. Miasto Przyszłości, 33, 167-176.
8. Rajabov, T. X. I., & Ibodov, O. R. (2021). O'zbek Xalq Musiqa Merosda O'quvchilarni Vatanparvalik Ruhida Tarbiyalash Vositasi. IJTIMOIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI, 1(6), 139-145.
9. Rajabov, T. I. (2023). Distinctive Features of Folk Songs that Serve in the Spiritual and Moral Formation of Bukhara Pupils. Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress, 2(3), 59-68.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**To'xtasin Rajabov Ibodovich**, Musiqa ijrochiligi va madaniyat kafedrasi mudiri professor, p.f.d. (DSc), [**Тохтасин Раджабов Ибодиевич,** Профессор, доктор философских наук (DSc), заведующий кафедрой музыкальной исполнительской деятельности и культуры], [**Toxtasin I. Rajabov,** Professor, (DSc), Head of the Department of Music Performance and Culture]; manzil: O'zbekiston, Buxoro sh., M.Iqbol ko'chasi, 11-uy [адрес: Узбекистан, ул. М. Икбола, 11, г. Бухара], [address: Uzbekistan, 11, M.Ikbal st., Bukhara city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINI YARATISHDA O‘ZBEK MUSIQA SAN’ATINING O‘RNI

© S.V. Niyozov[1]✉

[1]O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: yosh avlodning musiqa va san’at turlariga qiziqishi va qobiliyatini rivojlantirish, ijtimoiy faolligini oshirish, ularni xalqimiz an’analariga va milliy qadriyatlarimizga nisbatan hurmat ruhida tarbiyalash, ma’naviy va ma’rifiy saviyasini har tomonlama oshirish muhim vazifalardan sanaladi. Ushbu maqolada uchinchi renessans podevorini yaratishda o‘zbek musiqa san’atining o‘rni to‘g‘risida fikr yuritiladi.

MAQSAD: bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan zamonamizda davlatimiz rahbari tomonidan ilgari surilgan “Yangi O‘zbekiston” tushunchasi ham xalqimiz tilida o‘ziga xos tarzda yangradi va yangicha dunyoqarash, fikrlash sari qadam tashlashga undamoq.

MATERIALLAR VA METODLAR: Materiallar: O‘zbek maqomlari, folklor, zamonaviy musiqalar, musiqa ta’limi dasturlari va mustaqillik davri musiqiy loyihalari. Tarixiy va komparativ tahlil, empirik tadqiqot, san’atkorlar bilan suhbatlar va musiqiy loyihalarni o‘rganish. O‘zbek musiqasi ma’naviyat va madaniy uyg‘onishni yuksaltirib, uchinchi renessans asoslarini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o‘zbek musiqa san’ati xalqning ma’naviy merosini boyitib, milliy o‘zlikni anglashga yordam beradi. Maqomlar va folklor janrlari uchinchi renessans davrida madaniy uyg‘onish uchun qudratli manba hisoblanadi. Musiqiy ta’lim tizimlari va ijrochilik an’analari yoshlarda estetik dunyoqarashni shakllantirishga xizmat qiladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbek musiqasi xalqaro miqyosda milliy o‘ziga xoslikni targ‘ib qilishga muvaffaqiyatli hissa qo‘shmoqda.

XULOSA: o‘zbek musiqa san’ati uchinchi renessans poydevorini yaratishda muhim omil bo‘lib, milliy o‘zlikni mustahkamlash, ma’naviy uyg‘onishni ta’minlash va xalqaro madaniy muloqotda o‘ziga xos o‘rinni egallashga xizmat qiladi. Musiqa orqali yosh avlodni tarbiyalash va madaniy merosni saqlash yo‘nalishida davomiy ish olib borish zarur. Bu, o‘z navbatida, mamlakatning ma’naviy va madaniy rivojlanishida asosiy omillardan biri bo‘lib qoladi.

Kalit so'zlar: renessans, milliy qo‘shiqchilik san’ati, musiqa san’ati, ijod, maktab, madaniyat, san’at, tarbiya.

Iqtibos uchun: Niyozov S.V. Uchinchi renessans poydevorini yaratishda O‘zbek musiqa san’atining o‘rni. // Inter education & global study. 2024. №10. B. 542-549.

В СОЗДАНИИ ОСНОВ ТРЕТЬЕГО РЕНЕССАНСА МЕСТО УЗБЕКСКОГО МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

© С.В. Ниязов[1]✉
[1]Государственный институт искусства и культуры Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: развитие интереса и способностей молодого поколения к музыке и искусству, повышение их социальной активности, воспитание их в духе уважения к традициям и национальным ценностям нашего народа, повышение их духовно-образовательного уровня во всех аспектах. являются важными задачами. В данной статье рассматривается роль узбекской музыки в создании третьего ренессансного подевора.

ЦЕЛЬ: в современную стремительно развивающуюся эпоху концепция «Нового Узбекистана», выдвинутая главой нашей страны, зазвучала на языке нашего народа уникальным образом и побудила людей сделать шаги к новому мировоззрению и мышлению.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: состояние Узбекистана, фольклор, современная музыка, музыкальные образовательные программы и музыкальные проекты периода независимости. Методы: Историко-сравнительный анализ, эмпирические исследования, интервью с артистами и изучение музыкальных проектов. Узбекская музыка играет важную роль в формировании основ третьего ренессанса, возвышения духовности и культурного возрождения.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: узбекская музыка обогащает духовное наследие нации и помогает осознать национальную идентичность. Статусы и фольклорные жанры являются мощным источником культурного возрождения в эпоху Третьего Возрождения. Системы музыкального воспитания и исполнительские традиции служат формированию эстетического мировоззрения у молодежи. Исследования показывают, что узбекская музыка успешно способствует продвижению национальной идентичности на международном уровне.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: узбекская музыка является важным фактором создания основ третьего Возрождения, служит укреплению национального самосознания, обеспечивает духовное пробуждение, занимает особое место в международном культурном общении. Необходимо вести постоянную работу в направлении воспитания молодого поколения и сохранения культурного наследия через музыку. Это, в свою очередь, становится одним из главных факторов духовного и культурного развития страны.

Ключевые слова: возрождение, национальное песенное искусство, музыкальное искусство, творчество, школа, культура, искусство, образование.

Для цитирования: Ниязов С.В. создании основ третьего ренессанса место узбекского музыкального искусства. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 542-549.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

THE PLACE OF UZBEK MUSICAL ART IN THE CREATION OF THE FOUNDATIONS OF THE THIRD RENAISSANCE

© Soyibjon Niyozov[1]✉
[1]State Institute of Art and Culture of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: developing the interest and abilities of the younger generation in music and art, increasing their social activity, educating them in the spirit of respect for the traditions and national values of our people, raising their spiritual and educational level in all aspects. are important tasks. This article examines the role of Uzbek music in the creation of the third Renaissance sub-product.

AIM: in the modern rapidly developing era, the concept of "New Uzbekistan", put forward by the head of our country, sounded in the language of our people in a unique way and encouraged people to take steps towards a new worldview and thinking.

MATERIALS AND METHODS: the state of Uzbekistan, folklore, modern music, music educational programs and music projects of the independence period. Methods: Historical and comparative analysis, empirical research, interviews with artists and study of music projects. Uzbek music plays an important role in forming the foundations of the third Renaissance, the rise of spirituality and cultural revival.

DISCUSSION AND RESULTS: uzbek music enriches the spiritual heritage of the nation and helps to realize national identity. Statuses and folklore genres are a powerful source of cultural revival in the era of the Third Renaissance. Systems of musical education and performing traditions serve to form an aesthetic worldview of young people. Research shows that Uzbek music successfully contributes to the promotion of national identity at the international level.

CONCLUSION: Uzbek music is an important factor in creating the foundations of the Third Renaissance, serves to strengthen national self-awareness, provides spiritual awakening, occupies a special place in international cultural communication. It is necessary to carry out constant work in the direction of educating the younger generation and preserving the cultural heritage through music. This, in turn, becomes one of the main factors in the spiritual and cultural development of the country.

Key words: Revival, national song art, musical art, creativity, school, culture, art, education.

For citation: Soyibjon Niyozov. (2024) 'The place of Uzbek musical art in creating the foundations of the third renaissance', Inter education & global study, (10), pp. 542-549. (In Uzbek).

Musiqa san'ati madaniy fenomen sifatida yangi avlodni tarbiyalash va kamolga yetkazish borasida cheksiz imkoniyatlarga egadir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Joriy yilning avgust oyida yurtimizda “Sharq taronalari” XIII xalqaro musiqa festivali ko‘tarinki ruhda o‘tkazildi. O‘zbekiston Respublikasi prezidenti Shavkat Mirziyoyev xalqaro musiqa festivalining tantanali ochilish marosimida ishtirok etdi. Muhtaram Prezidentimiz festival ishtirokchilariga, mehmonlarga va xalqimizga quyidagi fikrlarni aytib o‘tdilar: “Mamlakatimizda o‘n uchinchi bor o‘tkazilayotgan ushbu anjuman garchi “Sharq taronalari” deb atalsa-da, bugungi kunda u mohiyat e’tiboriga ko‘ra, “Jahon taronalari” festivaliga aylanganiga barchamiz guvohmiz”[1].

O‘tgan davr mobaynida yurtimizda “Sharq taronalari” anjumani bilan birga, xalqaro maqom san’ati, baxshichilik san’ati, hunarmandchilik festivallari, folklor va raqs san’ati bo‘yicha “Buyuk ipak yo‘li”, “Lazgi” xalqaro festivallari, Toshkent xalqaro kinofestivali singari yirik madaniy tadbirlar muntazam o‘tkazib kelinmoqda. Ular, ta’bir joiz bo‘lsa, O‘zbekistonning jahon ahlini tinchlik-totuvlikka, qardoshlik va ahillikka chaqiradigan ezgu da’vatidir”- deya ta’kidladi muhtaram prezidentimiz.

Birinchi festivalda 31 ta mamlakat vakillari qatnashgan bo‘lsa, bu yil barcha qit’alardagi 80 ga yaqin davlatdan 400 nafardan ziyod san’atkor va olimlar ishtirok etayotgani ham tasdiqlaydi. O‘tgan davr mobaynida Samarqandning yulduzli osmoni ostida qanchadan-qancha sehrli navolar, hayotbaxsh ohanglar yangradi. Ko‘hna Sharq bag‘rida tug‘ilgan musiqiy qadriyatlar anjumanimiz tufayli xalqaro miqyosda keng e’tibor va e’tirof qozondi. Festival o‘nlab mahoratli xonanda va sozandalarni, iste’dodli yoshlarni kashf etdi, ularning parvoziga qanot, ijodiga kuch va ilhom bag‘ishladi. Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan zamonamizda davlatimiz rahbari tomonidan ilgari surilgan “Yangi O‘zbekiston” tushunchasi ham xalqimiz tilida o‘ziga xos tarzda yangradi va yangicha dunyoqarash, fikrlash sari qadam tashlashga undamoqda. Zero, Prezidentimiz aytganlaridek, “Bugugi O‘zbekiston kechagi O‘zbekiston emas, bugungi xalimiz ham kechagi xalq emas”. Ta’kidlash kerakki, Yangi O‘zbekistonni barpo etish - bu shunchaki xohish-istak, subyektiv hodisa emas, balki tub tarixiy asoslarga ega bo‘lgan, mamalakatimizdagi mavjud siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy, ma’naviy-ma’rifiy vaziyatning o‘zi taqozo etayotgan, xalqimizning azaliy intilishlariga mos, uning milliy manfaatlariga to‘la javob beradigan obyektiv zaruriyatdir. Yangi O‘zbekiston - demokratiya inson huquq va erkinliklari borasida umume’tirof etilgan norma va prinsiplarga qat’iy amal qilgan holda, jahon hamjamiyati bilan do‘sona hamkorlik tamoyillari asosida rivojlanadigan, pirovard maqsadi xalqimiz uchun erkin, obod va farovon hayot yaratib berishdan iborat bo‘lgan davlatdir.[2]

Tarixdan ma’lumki, biron-bir jamiyat o‘zining milliy-ma’naviy, axloqiy-ruhiy imkoniyatlarini odamlar ongida azaliy qadriyat sifatida shakllantirishda asosiy vositalardan biri bo‘lgan madaniyat va san’atni rivojlantirmay turib o‘z istiqbolini tasavvur etaolmaydi. Darvoqe, muhtaram Prezidentimiz 2017-yil 3-avgustda O‘zbekiston ijodkor ziyolilari

[1] O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning “Sharq taronalari” o‘n uchinchi xalqaro musiqa festivalining ochilish marosimidagi nutqi 26.08.2024. president.uz rasmiy sayti.
[2] Mirziyoyev Sh. Yangi O‘zbekiston demokratik o‘zgarishlar, keng imkoniyatlar va amaliy ishlar mamlakatiga aylanmoqda. - Toshkent: 2021. O‘qituvchi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

vakillari bilan bo‘lgan uchrashuvda Mudofaa vaziri bilan Madaniyat vazirining vazifalarini qiyoslab o‘tgani bejiz emas, albatta. Bundan xulosa shuki, davlat mudofaasiz yashay olmaganidek, jamiyatning asosiy negizi hisoblangan madaniyat va san’atsiz ham to‘laqonli mamlakat bo‘lolmaydi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev 2022-yilda «Madaniyat va san’at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi qarorni imzolagan edi. Ushbu qarorda umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida o‘quvchilariga milliy musiqa cholg‘ularidan kamida bittasini chala olish mahorati o‘rgatilishi hamda bu haqda ularning ta’lim to‘g‘risidagi hujjatlari (shahodatnoma)ga tegishli qayd kiritilishi ta'kidlangandi. Musiqa fani o‘qituvchilarining milliy cholg‘ulardan kamida bittasini, 2023/2024-o‘quv yilidan boshlab esa kamida uchtasini chala olish mahoratiga ega bo‘lishi, musiqa darslarida «Hayotimga hamrohdir cholg‘u» shiori ostida «cholg‘u ijrochiligi alohida qayd etildi.» mashg‘ulotlari yo‘lga qo‘yiladi.

Inson tirik ekan kuy, qo‘shiqqa, ko‘ngilga kayfiyat baxsh etuvchi san’at durdonalariga ehtiyoj sezadi. Madaniyat va san’at- jamiyatning bebaho xazinasi, inson tafakkurining bemisil kashfiyotidir.[3] Musiqa, kuy-ohangni insoniyatga ta’siri, shaxsning va jamiyatning ruhiy hayotidagi o‘rni beqiyos hisoblanadi. Shu o‘rinda Asafevning “…musiqa – bu ham san’at, ham fan, ham til, ham o‘yin”[4], degan so‘zlarini eslash maqsadga muvofiqdir. Demak, san’at oliy ta’lim dargohlarida tarbiyalanayotgan talabalarni musiqiy hamda shaxsiy xususiyatlarini shakllantirishda musiqa san’atidan vosita sifatida foydalanish masalasi allaqachon fan sifatida keng miqyosda tadqiq etib bo‘lingan. Musiqa kishiga har tomonlama ta’sir ko‘rsatar ekan: kuy va uning musiqiy ifodasi kishining hissiyotiga chuqur ta’sir qilib, unda har xil hislarni uyg‘otadi, turlicha kayfiyatlarni hosil qiladi. Qo‘shiqning matni, g‘oyaviy mazmuni faqat hissiyotga emas, balki tinglovchilarning ongi va shuuriga ham ta’sir qilib, ularni hayajonlantiradi va fikrlashga majbur etadi. Kishilarda asarda aks etgan ma’naviy muammolarga nisbatan muayyan munosabat uyg‘otadi. Bunday ta’sir g‘oyat murakkab va kuchlidir.

Joriy yilning 30-sentabr kuni Prezident Shavkat Mirziyoyev maktablarda musiqa, jismoniy tarbiya va harbiy vatanparvarlik fanlari sifatini oshirish bo‘yicha taqdimot bilan tanishdi. Pedagogik mahorat milliy institutida o‘qituvchilar bilan bo‘lgan muloqotda aytilgan edi. Davlatimiz rahbari ushbu uch yo‘nalishning shaxs kamolotidagi o‘rniga ahamiyat qaratib, ularni o‘qitishni takomillashtirish dolzarbligini ta’kidlagan edi. Maktablardagi musiqa o‘qituvchilarining 21 foizi o‘rta maxsus ma’lumotli. Ba’zilarining o‘zi cholg‘u chala olmaydi. Sababi musiqa o‘qituvchilarining amaliy malaka oshirish tizimi yo‘q, bu borada san’at maktablari bilan hamkorlik yo‘lga qo‘yilmagan. Madaniyat institutlari bitiruvchilari o‘qituvchilikka qabul qilinmaydi. Musiqa madaniyati fani o‘qituvchilarining bilim darajasi va kasbiy mahorati baholanib, malaka oshirish tizimi yo‘lga qo‘yilishi, bu yo‘nalish bo‘yicha o‘quv qo‘llanmalari, o‘qituvchilarga toifa berishning yangi tartibi ishlab chiqilishi, “Turon

[3] To‘ychiyeva S. Madaniyat va san’atimiz rivojidagi zarsahifalar // Yangi O‘zbekiston gazetasi. - Toshkent: 2022.
[4] Asafev B.V. Zamonaviy rus musiqashunoslik va uning tarixiy vazifalari.- De Musica, 1-son. L., 1926, 17-bet.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

maktab teatri”ning ijobiy tajribasi asosida maktablarda “Iqtidor” havaskorlar badiiy jamoalari tashkil etilishi, Oliy ta’lim muassasalarining musiqa va san’at yo‘nalishi bitiruvchilariga maktablarda ishlashga ruxsat berilishi alohida ta’kidlab o‘tildi.

Bugun respublikamizda betakror milliy madaniyatimizni rivojlantirishda o‘ziga xos ahamiyatga ega bo‘lgan qator omillarni sanashimiz mumkin. Ular orasida ko‘plab insonlarni birlashtirishga xizmat qilayotgan, milliy madaniyatimiz rivojiga salmoqli hissa qo‘shayotgan badiiy havaskorlik jamoalarini ham ta’kidlab o‘tish joizki, ularning bugungi kundagi faoliyatidan asosiy maqsad shonli tariximizdan meros an’analarimiz, madaniyat va san’atimizni saqlab qolish, el orasida targ‘ib qilish va kerak bo‘lsa, kelajak avlodga yetkazish desak ayni haqiqatni aytgan bo‘lamiz. Badiiy havaskorlik - yakka jamoa bo‘lib ishlanadigan, ishdan ajralgan holda mashg‘ulotlar, to‘garaklar ijod qilinadigan xalq ijodiyotining shakllari[5]. Badiiy havaskorlik jamoalariga ashula va raqs ansambllarini, shuningdek, folklor-etnografiya ansambllari, raqs ansambllari, vokal, cholg‘u-estrada ansambllari, sirk jamoalari, dorbozlar guruhi, xalq filarmoniyalari, karnay va surnay jamoalari, xalq hunarmandchiligi, naqqoshlik studiyasi, tasviriy san’at studiyasi, cholg‘u asboblari jamoalari, milliy estrada guruhlari, qiziqchilik guruhlari kabilarni misol qilish mumkin. Bu kabi jamoalar uchun Madaniyat vazirligi tomonidan ta’sis etilgan “Xalq havaskorlik jamoasi” va bolalar jamoalari uchun “Bolalar namunali jamoasi” unvonlari aholi orasida havaskorlik san’atiga bo‘lgan qiziqishni yanada oshirishga xizmat qilmoqda va ular orasidan yetishib chiqayotgan yosh san’atkorlar esa professional san’atkor bo‘lib yetishmoqda.

Badiiy obrazni va voqeylikni ohanglar yordamida ifodalay olishda ijrochidan katta mahorat talab etiladi. Ma’lumki, o‘zbek musiqa san’atining ajralmas qismi bo‘lmish xonandalik san’ati o‘zining uzoq o‘tmish tarixiga egadir. Bu borada o‘tmishda musiqashunos allomalar tomonidan bitilgan nodir musiqiy risolalarida ajoyib ovoz sohiblari va sohibalari haqida qimmatli ma’lumotlar yozib qoldirilganligi barchamizga ma’lumdir. Xususan, Farobiy “cholg‘ularning eng murakkabi bu inson ovozi”[6] ekanligi bayon etadi.

Xonandalik san’ati ayniqsa, Amir Temur va temuriylar davrida o‘zining ulkan cho‘qqisiga ko‘tarildi. Shu davrlarda bitilgan ko‘plab asarlarda o‘z zamonasining mohir ashulachilari tilga olinganligining guvohi bo‘lamiz. Jumladan, Zayniddin Vosifiyning “Badoye’ ul-vaqoye’”, Nizomiddin Shomiyning “Zafarnoma”si, Salohiddin Toshkandiyning “Temurnoma”, Alisher Navoiyning “Majolisu un-nafois” kabi durdona asarlarda hofizlarning ismlari tilga olinadi. Keyingi davrlarda ham hofizlar ijodi yuksak darajada qadr topdi.

Mumtoz musiqaning tub mohiyati xalqning ichki kechinmalarini aks ettiruvchi ohanglardadir. Bu ohanglarni badiiy obraz darajasiga yuksaltirishda turfa ko‘rinishdagi ijro bezaklaridan hofizlar samarali foydalanadilar. Ashulachilar ansambllarida ham ana shunday omillarga alohida e’tibor berish lozim. Bu jarayon ijrochilikning eng dolzarb

[5] D.Yusupaliyeva, G.Xudoyberganova. “Madaniy-ma’rifiy muassasalarda ijodiy jamoalar bilan ishlash uslubiyoti”. O‘quv qo‘llanma, - T.: Navro‘z nashriyoti 2019-y.
[6] N.Arzimurodova “Ashulachilar ansambli”, O‘quv qo‘llanma – T.: «Fan ziyosi» nashriyoti. 2021. 164-b.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

vazifalaridan biri bo‘lib xizmat qiladi. Chunki, xonanda ham xalqona, ham falsafiy ohanglar yordamida hayotiy obrazlar yarata olsagina musiqa olamida o‘z o‘rnini topa oladi. Mohirona ijroviy harakter bilan yo‘g‘rilgan har qanday ijrolargina tabiiyki, professional ijodiy jarayonini yuzaga keltiradi. Ta’kidlash joizki, ijodiy tajribalar yig‘indisi o‘laroq, ohanglarning xilma-xil talqinlari paydo bo‘la boshlaydi. Buning uchun albatta, xonanda o‘z ovozini mukammal darajada rivojlantirish ustida ish olib borishi muxim xisoblanadi. Mazkur jarayonni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yishda ovoz mashqlari eng zarur va boshlang‘ich vosita sifatida katta ahamiyat kasb etadi.

Ashula, musiqa, raqs - o‘zbek milliy musiqa san’atining xalq hayoti va ijodi bilan chambarchas bog‘liq holda paydo bo‘lgan va rivojlanib kelgan qadimiy san’at turlaridan biridir. O‘zbek xalqining musiqaga ixlosmandligi, kuy, ashula va raqs shaydosi ekanligi hammaga ma’lum. O‘zlikni anglash, xalqning ma’naviy sarchashmalariga uning ildizlariga qaytishdan iborat, uzviy, tabiiy jarayondir.

Xalq ansambli iborasi badiiy shakl va an’analarga ega bo‘lgan, xalq musiqasi va san’ati beqiyos rivojlangan tur va janrlar maydonga kelganligi natijasida o‘zining dastlabki ko‘rinishidan katta farq qiluvchi mukammal san’at darajasiga ko‘tarilgan sozandalik, xonandalik, raqs san’atini o‘ziga kasb qilib olgan mutaxasislar, xalq sozandalari, xalq hofizlari, xalq raqqosalaridan tashkil topgan va xalq ansambli unvoniga ega bo‘lgan, umumxalq e’tirofiga sazovor bo‘lgan ansambllarga qo‘llaniladi.

Musiqa tinglash va kuylash ta’lim mazmunining asosini tashkil etadi. Ularni kuylash, tinglash faoliyatlari vositasida o‘rganish bilan bir qatorda cholg‘uchilik, musiqali harakatlar, ijodkorlik faoliyatlari bilan bizga har tomonlama o‘rganish va o‘zlashtirish, musiqiy tavsiflarni ifodalash imkoniyati yaratiladi. O‘zbek xalq musiqasi o‘zbek bastakorlari va kompozitorlari, musiqiy asarlaridan namunalar, shashmaqom sho‘balari, mahalliy musiqa uslublaridan namunalar tinglanadi.

Jamoa bo‘lib kuylash faoliyati o‘quvchilarning musiqiy o‘quv qobiliyati hamda ijrochilik malakalarini rivojlantirish uchun zarurdir. Sinfda jamoa bo‘lib kuylash jarayonida o‘quvchi o‘z ovoz ijrosini boshqarishni, ustozlari ijrosini eshitib, kuzatishni hamda ular bilan bahamjihat jo‘rnavozlik qilishga intiladi.

Mustaqilligimiz o‘zbek musiqa madaniyatini keng xalq ommasining ma’naviy mulkiga aylantirib, uni jahon musiqasi taraqqiyoti tarkibiga kiritishiga alohida yo‘l vazifasini bajardi. Shuning uchun ham mustaqilligimizning dastlabki yillaridayoq yuzlab havaskorlik ansambllari to‘garaklari tashkil topib, ijtimoiy hayotda juda muhim rol o‘ynadi. Bu davrda milliy musiqa an’analari yo‘llari o‘zlashtirilib, ularni xalq ommasi orasida targ‘ib etuvchi o‘ziga xos havaskorlik ashula va raqs ansambllari maydonga keldi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning “Sharq taronalari” o‘n uchinchi xalqaro musiqa festivalining ochilish marosimidagi nutqi 26.08.2024. president.uz rasmiy sayti.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

2. To‘ychiyeva S. Madaniyat va san’atimiz rivojidagi zarsahifalar // Yangi O‘zbekiston gazetasi. - Toshkent: 2022.
3. Asafev B.V. Zamonaviy rus musiqashunoslik va uning tarixiy vazifalari.- De Musica, 1-son. L., 1926, 17-bet.
4. D.Yusupaliyeva, G.Xudoyberganova. “Madaniy-ma’rifiy muassasalarda ijodiy jamoalar bilan ishlash uslubiyoti”. O‘quv qo‘llanma, - T.: Navro‘z nashriyoti 2019-y.
5. N. Arzimurodova “Ashulachilar ansambli”, O‘quv qo‘llanma – T.: «Fan ziyosi» nashriyoti. 2021. 164-b.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Soyibjon Niyozov**, O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti, [**Сойибжон Ниязов,** Государственный институт искусства и культуры Узбекистана], [**Soyibjon Niyozov**, State Institute of Art and Culture of Uzbekistan]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent shahri, Mirzo Ulug‘bek tumani, Yalang‘ochh dahasi 127 A uy. [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, М.Улугбек р. Массив Ялангач, д. 127 А.], [address: Uzbekistan, Tashkent city, M.Ulugbek dst. Massiv Yalangach, 127 A]; e-mail: n.mamatkasimova@gmail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Original paper

ISSUES OF UZBEKISTAN TRADITIONAL FOLK INSTRUMENTAL MUSIC PERFORMANCE

© Umid R. Baltayev[1]✉

[1]Urgench State University, Urgench, O‘zbekiston

Annotation

INTRODUCTION: this article analyzes the issues of Uzbek folk traditional instrumental music performance. Uzbek folk music is distinguished by its rich history, artistic excellence and diversity of performance styles. The study highlights the specific features, stylistic aspects of traditional instrumental performance and its place in the modern music education system. It also reveals the role of the teacher-student tradition in the development of performing skills, the technical capabilities of instruments and their importance in creative performance. The article also considers current problems in the preservation and development of traditional performing culture and their solutions.

AIM: studying the issue of performing folk instrumental music of Uzbekistan.

MATERIALS AND METHODS: This article uses a qualitative and analytical approach to the study of the performance of folk instrumental music of Uzbekistan. The article uses the methods of historical, comparative and systematic analysis in the study of the formation of the national instrumental ensemble.

DISCUSSION AND RESULTS: if you listen to the instrumental lines of maqoms, you will clearly notice that they consist of melodies that are both sad, gentle, peaceful, and inspiring. When you combine maqoms with the hundreds of instrumental lines created on their basis, they constitute a very large part of the musical heritage of our people.

CONCLUSION: In conclusion, the performance of traditional Uzbek folk instrumental music is an integral part of national culture, and its preservation and development are of great importance. The results of the study show that traditional instrumental performance is an effective tool for developing the skills of young performers with its unique technical and artistic methods.

Key words: traditional music, instrumental performance, Uzbek folk music, performance style, teacher-student tradition, performing skills, technical capabilities, musical culture, modern education, musical heritage.

For citation: Umid R. Baltayev. (2024) ‘Issue of performing folk instrumental music of Uzbekistan, (10), pp. 550-556. (In Uzbek).

ВОПРОСЫ ИСПОЛНИТЕЛЬСТВА НАРОДНОЙ ИНСТРУМЕНТАЛЬНОЙ МУЗЫКИ УЗБЕКИСТАНА

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

© У.Р. Балтаев[1]✉
[1]Ургенчский государственный университет, Ургенч, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируются вопросы исполнительства узбекской народной традиционной инструментальной музыки. Узбекская народная музыка отличается богатой историей, художественным мастерством и многообразием стилей исполнения. В исследовании освещаются специфические особенности, стилистические аспекты традиционного инструментального исполнительства и его место в современной системе музыкального образования. Также раскрывается роль традиции учитель-ученик в развитии исполнительского мастерства, технические возможности инструментов и их значение в творческом исполнительстве. В статье также рассматриваются актуальные проблемы сохранения и развития традиционной исполнительской культуры и пути их решения.

ЦЕЛЬ: изучение вопроса исполнительства народной инструментальной музыки Узбекистана.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данной статье был использован качественный и аналитический подход к изучению вопросов исполнения народной инструментальной музыки Узбекистана. В статье использованы методы исторического, сравнительного и системного анализа при изучении процесса формирования национального инструментального ансамбля.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: если вы послушаете инструментальные партии макомов, то отчетливо заметите, что они состоят из мелодий, которые одновременно грустны, нежны, умиротворяющи и вдохновляют. Когда вы объединяете макомы с сотнями инструментальных линий, созданных на их основе, они составляют очень большую часть музыкального наследия нашего народа.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в заключение хотелось бы отметить, что исполнение традиционной узбекской народной инструментальной музыки является неотъемлемой частью национальной культуры, и ее сохранение и развитие имеют огромное значение. Результаты исследования показывают, что традиционное инструментальное исполнение является эффективным инструментом для развития навыков молодых исполнителей с его уникальными техническими и художественными приемами.

Ключевые слова: традиционная музыка, инструментальное исполнительство, узбекская народная музыка, исполнительский стиль, традиция учитель-ученик, исполнительское мастерство, технические возможности, музыкальная культура, современное образование, музыкальное наследие.

Для цитирования: Балтаев У.Р. Вопроса исполнительства народной инструментальной музыки Узбекистана. // Inter education & global study. 2024. №10. С. 550-556.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

O'ZBEKISTON XALQ CHOLG'U MUSIQASINI IJRO ETISH MASALALARI

© U.R. Baltayev[1]✉
[1]Urgench davlat universiteti, Urgench, Uzbekistan

Annotatsiya

KIRISH: maqolada o'zbek xalq an'anaviy instrumental musiqasini ijro etish masalalari tahlil qilinadi. O'zbek xalq musiqasi boy tarixi, badiiy mahorati va ijro uslublarining xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Tadqiqotda an'anaviy instrumental ijrochilikning o'ziga xos xususiyatlari, stilistik jihatlari va uning zamonaviy musiqiy ta'lim tizimidagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, o'qituvchi-talaba an'analarining ijro mahoratini rivojlantirishdagi o'rni, asboblarning texnik imkoniyatlari va ularning ijodiy ijrodagi ahamiyati ochib berilgan. Maqolada, shuningdek, an'anaviy ijro madaniyatini saqlash va rivojlantirishning dolzarb muammolari va ularni hal qilish yo'llari ko'rib chiqiladi.

MAQSAD: O'zbekiston xalq cholg'ularini ijro etish masalasini o'rganish.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu maqolada O‘zbekiston xalq cholg‘u musiqasini ijro etish etish masalalarini o‘rganishda tadqiqotning sifatli va tahliliy metodlariga asoslangan yondashuv qo‘llanildi. Maqolada milliy cholg‘u asboblari ansamblining shakllanish jarayonini o‘rganishda tarixiy, taqqoslash va tizimli tahlil metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: agar siz makomalarning instrumental qismlarini tinglasangiz, ular bir vaqtning o'zida qayg'uli, yumshoq, tinch va ilhomlantiruvchi ohanglardan iborat ekanligini aniq sezasiz. Agar siz makomalarni ulardan yaratilgan yuzlab instrumental chiziqlar bilan birlashtirsangiz, ular xalqimizning musiqiy merosining juda katta qismini tashkil qiladi.

XULOSA: xulosa qilib an'anaviy o'zbek xalq cholg'u musiqasini ijro etish milliy madaniyatning ajralmas qismi bo'lib, uni saqlash va rivojlantirish katta ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, an'anaviy instrumental ijro o'ziga xos texnik va badiiy texnikasi bilan yosh ijrochilarning mahoratini oshirish uchun samarali vositadir.

Kalit so'zlar:

Iqtibos uchun: Baltayev U.R. Issues of Uzbekistan traditional folk instrumental musik performance. // Inter education & global study. 2024. №10 B. 550-556.

In the peoples of Central Asia, instrumental music has long been performed in the form of individuals and large and small groups at folk weddings, funfairs, folk festivals, and holidays. Later, it developed in special groups in the palaces of rulers, adapted to its time, improved, and passed its development period to reach our present day in its perfect form. It should be noted that the same instrument that existed in one people also exists in another and is called by different names. (gijjak, kemancha, etc.) The appearance, internal and external appearance, and construction of the instruments may not differ much from each other. However, the most important issue is that no matter what nationality the instrument

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

belongs to, the most important thing is the skilled performer and his role and dignity in the performance.[3].

Even if the instrument is decorated with very beautiful, very subtle decorations, if it does not find expression in performance, it will eventually fall out of use on its own. Due to the efforts of the masters and their research into performance, they have contributed to the establishment of local performance styles that are also unique in traditional instrument performance. Representatives of the Fergana-Tashkent local style of performing arts school - in Andijan: - Tokhtasin Jalilov, Muminjon Jabborov, Sobirjon Siddikov, Mamataziz Niyozov, Ganijon Toshmatov, Komiljon Jabborov, Gulomjon Khojikulov, Yunusqori Yusupovs, etc., in Namangan - Muhiddinhoji Najmiddinov, Usta Ruzimatkhan Isaboev, Karimjon Mansurov, Ziyovuddin Shamsiddinov Abdugofur Niyozaliev, Abdukakhor Mansurov, in Fergana - Mukhtorjon Murtazaev, Rafiqjon Akhmedov, Abduhoshim Ismailov, Qahramon Umarovs, in Tashkent - Imamjon Ikromov, Ilkhom Turaev, Zokirjon Siddikov, Yakub Buva, Akmalkhon Sufikhanov, Sunnat Samadov, Gulomjon Mirzaev, Kommunar Komilovs, in Bukhara - Aminjon Ismatov, One can cite various oasis performers and their successors, such as Samenjon Voxidov, Kadir Sukhonov, Asliddin Nasriddinov, Olmas Rasulov.

It is of great importance to highlight the specifics of traditional performance, to apply its theoretical and practical foundations to a broader musical education process. There are high practical skills in all aspects of national music performance. The performance styles, opinions, and analytical views of our sensitive teachers who have created in this regard fully meet the requirements of today. The positive impact of the teachers' performance styles on the development of our young archery performers can be observed in practice.

A maqom is a set of melodies and songs that correspond to a certain key and begin with a certain pitch. In the direction and interpretation of modern music, there are two different connections with Shashmaqom. Based on the synthesis of Bukhara Shashmaqom and Fergana-Tashkent maqom traditions, the national Shashmaqom was formed in the 20th century. It can also be called Tashkent Shashmaqom or Uzbek Shashmaqom[7].

Bukhara is the homeland of Shashmaqom and the place where this art developed. The history of the formation of Bukhara Shashmaqom has not yet been sufficiently studied. Due to the lack of reliable sources about the past of this art, unfortunately, the discussions on this subject are of an abstract nature. We do not even have a clear idea of what Shashmaqom represented in the Bukhara court traditions of the late 19th and early 20th centuries. The earliest mention of the term Shashmaqom dates back to 1847. Judging by the collections of performed poems and Persian-Tajik musical treatises, Shashmaqom was not unified into a single system until the second half of the 19th century. The great task of bringing it into a single cycle was undertaken by the famous Bukhara musician Ota Jalal (1845-1928). Ota Jalal was the last major successor of the Bukhara Shashmaqom tradition, the head of the palace musicians-makom during the reign of the three Bukhara emirs. It is Ota Jalal who, relying on important musical canons,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

It is necessary to once again recognize that the primary tool for memorizing works in the mushkilot (instrumental) and prose (song) sections of Shashmaqom, folk art, and composition is the “khirgoyi”. Because, before the student picks up the words, singing the performance program, that is, the melody of the works through his “khirgoyi”, is an important factor in mastering the program. This is the difference between traditional performance and academic performance. If the work to be mastered finds its expression in the “khirgoyi”, it is natural that learning and memorizing subsequent melody fragments will be somewhat easier[9].

There is a unique interpretation of the patterns in the shashmaqom instrument and prose, and the creation of appropriate laments and refrains in the performance of Tasnif, Tarje', Gardun Mukhammas and Sakils is the main process of maqom performance. Excessive laments can cause confusion in the content of the melody. Attention must be paid to the use of musical decorations in the performance. There is another important task in traditional gijjak performance. That is, the use of open strings less in the performance process. The fact that the performer replaces the open sounds Mi, Lya, Re Sol with his own fingers has a positive effect on the smoothness of the melody.

The fact that a certain motif or melody fragment in maqoms is used several times indicates its popularity. In this way, a certain motif or melody becomes a familiar melody for the listener in the composition of various maqom melodies. This was also a certain way of promoting instrumental melodies in its time[10].

It is no coincidence that the instrumental melodies of maqoms were widely popular among the people. The Dugoh, Segoh and Iraq instrumental melodies and the melodies created on their basis were even performed on the trumpet and were widely spread among the masses. Another reason why maqom instrumental melodies have become popular is the existence of a connection between them in terms of melody and melody with ordinary folk melodies. These popular elements in shashmaqom instrumental melodies also had a strong influence on the work of professional folk musicians, and were used fruitfully in the works they created. Since shashmaqom is closely related to folk melodies with its structure and other features, such creative works are embodied by composers as further developed musical works.

The issue of the relationship of maqom instrumental paths to folk melodies is of great scientific and practical importance. The clarification of this issue shows, firstly, that maqom instrumental paths were created on the basis of folk musical treasures, and secondly, their position in folk musical creativity in recent times.

The basis of maqoms is folk melodies themselves. They are not only related to folk musical creativity, but also have a beneficial effect on its development in recent times. Maqom instrumental paths and folk melodies have enriched and improved in their relationship with each other, and the fact that shashmaqom instrumental paths, like folk music, have a variety, attractiveness and rich content, further increases their value[8].

The qualities of instrumental performance such as nationality, artistic perfection, originality, content, and expressiveness have always been valued in the field of musical

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

art, and therefore the creative heritage of the masters is being studied by the younger generation. The field of performance is increasingly recognized internationally not only in its original traditional form, but also in the areas of composition. The immortality of the performance, which relies on ancient national traditions with high professionalism, deep knowledge, and delicate taste, can be clearly seen in the examples of several past masters and performers of the next generation[11].

Today's recordings of our traditional music, which has been passed down orally from master to student, on sheet music, records, and magnetic tapes, and live performances are effective in shaping young musicians and singers into specialists.

The role of the teacher-student tradition in continuing the performing culture is incomparable, and through this method, the national musical heritage is being passed down from generation to generation. Also, by integrating traditional instrumental performance methods into the modern education system, the quality of performance and the effectiveness of aesthetic education can be improved. It is necessary to ensure the continuous development of traditional instrumental music art by solving existing problems, including improving teaching methods and increasing interest in performing national music among the younger generation.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mulla Bekjon Rahmon oglu, Muhammad Yusuf Devonzoda. History of Khorezm music. Tashkent, 1998. P. 25.
2. Fitrat A. Uzbek classical music and its history. Tashkent, 1993. P. 70.
3. Mironov N. Review of musical cultures of Uzbeks and other peoples of the East. Samarkand, 1931. P. 29.
4. Romanovskaya E. Statistics and reports. Records of musical folklore. Tashkent, 1957. P. 37.
5. Otanazar Matyokubov. New concept of the Uzbek national art of maqom // “21st century music art: problems and solutions”. Collection of international conferences. –Tashkent, 2018. P.305-313.
6. Matyaqubov O. Khorezm dutar maqoms and six-and-a-half maqoms. Tashkent, 2018. B.16
7. Matniyaz Yusupov. Uzbek folk music. Volume VI. Khorezm maqoms. Tashkent, 1958.
8. Mahmudov T. Secrets of perfection.-T.: Adolat, 2006.
9. Rajabov, Tuxtasin Ibodovich. PRACTICAL SITUATION OF TEACHING UZBEK MUSICAL FOLKLORE IN THE CONTINUOUS EDUCATION SYSTEM. International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE) DOI:10.9756/INTJECSE/V14I6.77 ISSN: 1308-5581 Vol 14, Issue 06 2022. 708-716- bet

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

10. Madrimov, Bakhram Khudoynazarovich, and Tokhtasin Ibodovich Rajabov. “Uzbek Ceremonial Folklore and its Characteristics.” Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science 1.4 (2022): 53-56.
11. Rajabov Tuxtasin Ibodovich. Effectiveness of the process of teaching Bukhara children folk songs in music class. https://www.eurchembull.com/issue-content/effectiveness-of-the-process-of-teaching-bukhara-children-folk-songs-in-music-class-7277ECB European Chemical Bulletin.ISSN 2063-5346 Eur. Chem. Bull. 2023, 12 (Special Issue 4), 16389-16397.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Baltayev Umid Rustamovich**, Urganch davlat universiteti o'qituvchisi, [**Балтаев Умид Рустамович,** преподаватель Ургенчского государственного университета], [**Umid R. Baltayev**, Teacher at Urgench State University]; manzil: O‘zbekiston, Urganch sh., Hamid Olimjon ko'chasi, 14-uy [адрес: Узбекистан, Ургенч, ул. Ҳамид Олимжон, 14], [address: Uzbekistan, 14, Khamid Alimjan st., Urgench city]; umidbaltaev1981@urdu.uz

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Muassis: Buxoro davlat pedagogika instituti

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2023-yil 08 avgust №-111889-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2024 yil 31 yanvardagi 350-son qaroriga asosan pedagogika, san’atshunoslik, psixologiya, fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxati” ga kiritilgan https://oak.uz/pages/4802

Jurnal 2023 yilda tashkil etilgan bo‘lib bir yilda 8 marta o‘zbek, rus va ingliz tillarida nashr etiladi. Pedagogika, psixolgiya, san’atshunoslik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan ilmiy jamoatchilikni ilm-fan natijalari bilan tanishtirish; ilm-fan rivojlantirishning dolzarb masalalariga tadqiqotlarining ustuvor yo‘nalishlari doirasida olib borilgan ilmiy ishlarning asosiy natijalari to‘g‘risida ma’lumot berish; yangi istiqbolli loyihalar va texnologiyalarni joriy etish; ta’lim va tarbiya bilan bog‘liq nazariy va amaliy ishlar; fan va ta’limning innovatsion rivojlanishi; fundamental va amaliy tadqiqotlarni qo‘llab-quvvatlash uchun qulay axborot muhitini yaratishning asosiy ilmiy natijalarini o‘z ichiga oladi. Shuningdek, zamonaviy ta’limning muammo va paradigmalarini o‘rganish, rivojlantirish va amaliyotga tadbiq etish bo‘yicha nazariy tavsiyalar berishdan iborat. Nashr qilingan materiallardan O‘zbekiston Respublikasi hamda xorijning yetakchi olimlari, tadqiqotchi izlanuvchilar foydalanishi ko‘zda tutilgan.

Jurnalning kalit so‘zlari:

Oliy pedagogik ta’lim nazariyasi va amaliyoti; umumiy va maxsus pedagogika, psixologiya va san’atshunoslik; pedagogika va innovatsiya, integratsiya; O‘zbekiston va xorijiy mamlakatlarning ta’lim tizimi; ta’lim jarayoni; ko‘p madaniyatli va mintaqaviy ta’lim; III Renessans, XXI asrdagi ta’lim; ta’lim va tarbiya sohasidagi milliy hamda umuminsoniy qadriyatlar; ta’lim sifatini monitoring qilish; ta’lim dasturlari; oliy, umumiy o‘rta va professional ta’limining davlat ta’lim standartlari; o‘qituvchilarni tayyorlash tizimidagi ta’lim texnologiyalari.

Guvohnoma raqami №-111889
Mas’ul kotib: Mamurova D.I.
30.12.2024

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Учредитель: Бухарский государственный педагогический институт

Журнал зарегистрирован Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан свидетельством №111889 от 08 августа 2023 года.

Журнал включен в список национальных изданий, рекомендованных для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора наук (DSc). Согласно решению Президиума ВАК РУз от 31 января 2024 г. №350. По направлении педагогики, искусствоведение и психологии https://oak.uz/pages/4802

Журнал был основан в 2023 году и выпускается в год 8 раз на узбекском, русском и английском языках. Он предназначен для ознакомления научного сообщества с результатами научных исследований соискателей ученых степеней доктора философии (PhD) и доктора наук (DSc) в областях педагогики, психологии и искусствоведения. Журнал информирует о ключевых научных достижениях, проводимых в рамках приоритетных направлений исследований, касающихся актуальных вопросов развития науки. Также в нем рассматриваются новые перспективные проекты, технологии и идеи, связанные с образованием, воспитанием, инновациями, а также созданием благоприятной информационной среды для поддержки фундаментальных и прикладных исследований. Журнал также предлагает теоретические рекомендации по изучению, разработке и внедрению современных подходов к образованию. Материалы, опубликованные в журнале, предназначены для ведущих ученых и исследователей из Республики Узбекистан и других стран, и направлены на стимулирование дальнейших исследований, развитие науки и образования.

Ключевые слова журнала:

Теория и практика высшего педагогического образования; общая и специальная педагогика, психология и искусствоведение; педагогика и инновации, интеграция; система образования Узбекистана и зарубежных стран; образовательный процесс; мультикультурное и региональное образование; образование эпохи Возрождения, XXI веке; национальные и общечеловеческие ценности и ценности в сфере образования и воспитания; мониторинг качества образования; образовательные программы; государственные образовательные стандарты высшего, среднего и профессионального образования; образовательные технологии в системе подготовки педагогических кадров.

Идентификационный номер №-111889
Ответственный редактор: Мамурова Д.И.
30.12.2024

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №10

Founder: Bukhara State Pedagogical Institute

The journal is registered by the Agency of Information and Mass Communications under the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan with certificate No. 111889 dated August 8, 2023.

The journal is included in the list of national publications recommended for publishing the main scientific results of dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD), Doctor of Science (DSc). According to the decision of the Presidium of the Supreme (Higher) Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan dated January 31, 2024 No. 350. In the direction of pedagogy, art science and psychology https://oak.uz/pages/4802

The journal was founded in 2023 and is published 8 times a yeain Uzbek, Russian and English. It is intended to familiarize the scientific community with the results of scientific research of applicants for the degrees of Doctor of Philosophy (PhD) and Doctor of Sciences (DSc) in the fields of pedagogy, psychology and art history. The journal informs about key scientific achievements carried out within the framework of priority research areas related to topical issues of science development. It also examines new promising projects, technologies and ideas related to education, upbringing, innovation, as well as the creation of a favorable information environment to support fundamental and applied research. The journal also offers theoretical recommendations on the study, development and implementation of modern approaches to education. The materials published in the journal are intended for leading scientists and researchers from the Republic of Uzbekistan and other countries, and are aimed at stimulating further research, the development of science and education.

Key words of the journal:

Theory and practice of higher pedagogical education; general and special pedagogy, psychology and art criticism; pedagogy and innovation, integration; education system of Uzbekistan and foreign countries; educational process; multicultural and regional education; Renaissance education, XXI century; national and universal values and values in the field of education and upbringing; monitoring the quality of education; educational programs; state educational standards of higher, secondary and vocational education; educational technologies in the system of teacher training.

Identification numberN№-111889
Managing editor: Mamurova D.I.
30.12.2024

CC BY NC ND

2992-9024

BY NC ND